

आनेवाली २५७२

अकल्पित यश

कपिला नावाच्या नगरी माधवशर्मा नावाचा एक पंडित रहात असे. तो श्रीमंतच होता. त्याला श्यामला नावाची सुंदर मुलगी होती. ती आपल्या बापासारखी एक विदुषी व बुद्धिमत्त होती.

श्यामला जन्माला योग्य माळी तेंव्हा तिचे सौंदर्य व बुद्धिमत्ता यांचे वर्णन ऐकून अनेक ठिकाणाहून लोक मागणी घालू लागले. परंतु श्यामला अनेक प्रश्न विचारून तिला पहायला येणाऱ्या तरुणाचा उत्साह भंग करी आणि त्यांना निराश होऊन परत जावे लागे. जो तरुण तिच्या प्रश्नांची समाधानकारक अशी उत्तरे देईल त्याच्याशीच विवाह करावयाचा असा तिने मनातल्या मनात पण केला होता.

त्याच गावी राधाकांत नावाचा एक परीक्ष बाह्याण तरुण युवक रहात असे. त्याचा वाम भिक्षा मागून कुटुंबाचे पालन

पोषण करीत असे. राधाकांत हुशार होता. त्याने गुरूमेया ज्ञाना विद्यार्जन केले होते. परंतु त्याची ज्ञानसंपादनाची तहान भागली नव्हती. आपली विद्वानांच्या चरणी राहून ज्ञानार्जन करण्याची त्याच्या मनात इच्छा होती. 'उत्पद्यते विलीयते दरिद्राणां मनोरथा.' या त्यागाने त्याचे दरिद्रिय आव येई. म्हणून माधवशर्माच्या घरी तो, ते काही मदत करतील या आशेने आला होता.

श्यामलाला वाटले की हा तरुण युवक देखील तिच्याशी लग्न करण्याच्या हेतूने आला असावा. असे समजून तिने त्याला प्रश्न विचारले. म्हणाली—'मला एक शंका आहे. मी कित्येकांना विचारले, पण एकाने देखील समाधानकारक उत्तर दिले नाही.'

"एकू या तरी शंका कोणती ती!" राधाकांत म्हणाला.

"इह परलोकांत कोण सुखी होतो आणि कोण दुःखी होतो?" श्यामलाने एवच प्रश्न विचारला.

"इहलोकी आणि परलोकी दोन्ही जिवानी संन्यासी सुखी होतो. त्याला आहारिक चिंता नसते. तो कोणत्या तरी शाखाशाखी पटून राहतो. जे मिळेल ते खाऊन त्यात संतोष मानतो. मनात कोण किंवा मोह नसतो, म्हणून त्याला कधी निराश व्हावेच लागत नाही. जगात सुखपूर्वक राहून कोणत्याही संन्यासी पणत नाही. म्हणून तो परलोकात जातो तेथेपण सुखी होतो. इहलोकी

परलोकी दुःखी होणारा मनुष्य भिकारी असतो. कारण इहलोकात त्याच्या इच्छा तृप्त होत नाहीत. त्याला उन्हात, पावसात वणवण फिरावे लागते, थंडी सहन करावी लागते. त्याचा सर्व काळ रोटाच्या चितेने व्यापलेला असतो. तरी त्याचे पोट कधी भरत नाही. आयुष्यात कधी दुसऱ्यावर उपकार करू शकत नाही. म्हणून त्याला परलोकी एक क्षणभरदेखील सुख मिळत नाही." राधाकांतने उत्तर दिले.

राधाकांतच्या या उत्तराने श्यामला खूप झाली-स त्याच्याशी विवाहास ती तयार झाली. परंतु राधाकांतच्या मनात विवाह

करण्याची इच्छाच नव्हती. व माधवशर्मा-
कडून थोडो आर्थिक मदत मिळेल या आशेने
तो आला होता. इतका वेळ श्यामलाशी
जोळणे झाल्यावर त्याला वाटले की श्यामला
देखील मदत करू शकेल. असा विचार करून
तो आल्यावर म्हणाला-“मी एक प्रश्न
विचारावा म्हणतो. त्याचे तू उत्तर देऊ
शकली नाहीस तर कुला तुझ्या वडिलांकडून
मला थोडे आर्थिक सहाय्य देवावे लागेल.”

श्यामलाने ती गोष्ट मान्य केली.

“या लोकांत सुख भोगून परलोकांत
कोण दुःख भोगतो? या लोकांत कष्ट सोसून
परलोकांत कोण सुखी होता?” राधाकांतने
श्यामलाला विचारले.

श्यामलाने विचार करून उत्तर दिले-

“या लोकांत सुख व परलोकांत कष्ट
भोगणारा मनुष्य बुद्ध स्वभावाचा श्रीमंत
मनुष्य असतो. तो पैसे मिळविण्यासाठी
वाटेल ती कुकर्म करतो आणि इतरांच्या

तोडचा सुखाचा चान ओढून स्वतः सुख
मानतो. असा मनुष्य परलोकी सुखी कसा
काय होईल? या अर्गात देहाला विषाणून
परलोकी सुखी होणारा योगी असतो.
इहलोकी शरीर कष्ट सहन करण्यात त्याला
आनंद होतो. म्हणून मरण आल्यावर त्याला
स्वर्ग मिळतो. तेथे तो सुखी होतो.”

आपल्या प्रश्नाचे बरोबर उत्तर निघा-
ल्यामुळे राधाकांत निराश झाला. इतक्यात
शर्मा तेथे येऊन म्हणाला-“सुला! तू माझ्या
मुलीच्या प्रश्नाचे समाधानकारक असे उत्तर
दिले आहेस. ती तुझ्याशी विवाहूत तयार
आहे. तू देखील होकार दिलास तर तुमचा
दोघांचा विवाह करून द्यावा, म्हणतो.”

राधाकांत अचानकपणे माधवशर्मा
म्हणाला ऐकून संकित झाला. त्याच्या
कल्पनेबाहेर त्याला यश मिळाले होते
आणि त्याने श्यामलाशी विवाहास आपली
संमती दिली.

परधन

एका गावी एक गरीब ब्राह्मण रहात असे.
ती दररोज चार घरी पंचांग
वाचून त्या दिवसाचे विशेष सांगे. त्याला
त्याच्या मजगानांकडून जे त्यावर
त्याचा उदरनिर्वाह चाले.

रावाला त्या ब्राह्मणाच्या दारिद्र्याची
गोष्ट कळली. त्याने त्याला मदत करून
ठरविले. म्हणून त्याने त्या ब्राह्मणाला
सुदाम बोवाविले.

ब्राह्मणाने राजवाड्यात त्या
त्या दिवसाची तिथि, शकुन अप-
राहुन कर्तव्य अकर्तव्य वगैरे गोष्टी सांगि-
तल्या. राजाने त्या ब्राह्मणाला एक भोपळा
देवाडिला. ब्राह्मण तो भोपळा घेऊन निघाला.
वाटेत तो आपली एका ब्राह्मणाच्या घरा-
समोर राहून म्हणाला-“अहो, मला
हा भोपळा मिळाला आहे! आमच्या घरी
कोणी भोपळा नाही. म्हणून तुम्ही

याचा उपयोग करा.” असे सांगून गरीब
ब्राह्मण तो भोपळा त्या ब्राह्मणाला देऊन
आपल्या घरी परतला.”

त्यानंतर दुसऱ्या ब्राह्मणाच्या बायकोने
भोपळा फोडला तर त्यातून सोन्याचा एक
गोळा बाहेर येऊन पडला.

“अरेरे, शिचान्याने भोपळा समजून
आम्हाला देऊन पण ह्यात सोने
आहे. तुम्ही लवकर जाऊन त्याची वस्तु
त्याच्याकडे पोचली करा. परधन घालण्याने
किंवा उपभोगने महापाप आहे.” ब्राह्मणाची
बायको नवऱ्याला म्हणाली.

परंतु तो बायकोला म्हणाला-“तुझे
म्हणणे बरोबर आहे. पण ह्या ब्राह्मणाच्या
नशिबी गरीबी लिहिलेली दिसते आहे. नाही
तर चालून आलेले घन तो असे आपल्या घरी
टाकून नेला नसता. घरी आलेल्या लक्ष्मीला
घराबाहेर घालविणारा मूर्ख ठरतो.”

“परंतु परधन हे नागसारखे आहे, हात लावला तर केव्हा कसे डसेल हे सांगता येणार नाही. मी म्हणते ते ऐका.” बायको म्हणाली, परंतु ब्राह्मणाने तिकडे दुर्लक्ष केले.

दुसऱ्या दिवशी गरीब ब्राह्मण पंचांग सांगायला राजाच्या घरी आला तेव्हा राजाने त्याला विचारले—“काय हो गुरुजी! काळ तुम्ही भोपळ्याची भाजी करून खाल्लीत का? कसा होता?”

खरी गोष्ट सांगितली तर राजा रागावेल या भीतीने ब्राह्मणाने सपशेल खोटे सांगितले. म्हणाला—“होय महाराज! भाजी केली होती, सर्वांना फार आवडली.

ब्राह्मण त्याच गोष्टी सांगितल्याने राजा बोलला नाही, पण चतुर राजाला वाटले की त्या ब्राह्मणाने भोपळा कोणाला तरी जशाचा तसा दान करून टाकला असावा. म्हणून तो म्हणाला—“काळ जो भोपळा दिल्या होता तो लहान होता. आज आणखी मोठा देवबिलो, तो कसा आहे, उद्यां घेता.” असे सांगून राजाने ब्राह्मणाला आणखी एक मोठा भोपळा देवबिला.

ब्राह्मण तो भोपळा पुन्हा त्याच ब्राह्मणाला देऊन घरी निघून गेला.

लोभी ब्राह्मणाला मोह आवरेना. त्याने लगेच तो कोवळा जमिनीवर बांधून

खोदला. त्यातून एक नागसाप निघाला आणि ब्राह्मणाला बावण्यासाठी त्याच्यावर कुंकूर सोडून दिले.

“अन, हा तर नागसाप आहे. बावण्याला बावतो आहे. याला ठार केले पाहिजे.” तो ब्राह्मण ओरडत होता.

“मी काळ तुम्हाला सांगितले होते परधन हे नागसारखे भयंकर असते. पण काळ तुम्ही माझ्या बोलण्याकडे लक्ष दिले नाही.” असे म्हणत ती बाई त्या गरीब ब्राह्मणाच्या घरी घाबळी आणि म्हणाली—“बही, भावली! जामच्या घरी लवकर येऊन आपलं सोनं घेऊन जा आणि जामच्या ह्याना बांधवा. त्यांच्या पाठीमागे नागसाप लागला आहे. तुमच्या पायां पडते!”

त्या विचारांच्यात त्याने सोनं काय आणि साप काय हे काहीच समजले नाही. तो जविलू अवान् होऊन तिच्या तोंडाकडे पहात उभा राहीला.

ती त्या ब्राह्मणाला त्याचा हात धरून घरात घरी ओढीत घेऊन गेली. तोंडपैत त्याच्या घरी पुक्कळ गर्दी जमली होती. लोभी ब्राह्मण बावण्या घाबऱ्या घडलेली गोष्ट सांगत होता. गर्दी पाहून साप घाबरून कोठेतरी पळून गेला.

गरीब ब्राह्मणाला पाहताच सांपाच्या भीतीने थरथर कापणारा ब्राह्मण म्हणाला—“मी तुझे सोनं गडप ठेले होते आणि आज म्हणून एक साप माझ्या पाठीस लागला होता. पण देवाच्या कृपेने तो साप पळून गेला. तू आपलं सोनं घेऊन जा कसा!”

राजाने पंचांग सांगणाऱ्या ब्राह्मणाच्या पाठोपाठ आपले शिपाई पाठवून दिले होते. त्यांनी सापाला ठार केले आणि पडलेले वृक्ष राजाला जाऊन सांगितले. राजाने त्या ब्राह्मणाला ज्ञान करण्यासाठी एवढा अटाटोप केला होता. त्याचा परिणाम शेवटी गोड जालेला पाहून त्याला आनंद झाला.

Fullscreen

127

18

/ 92

अमरवाणी

विपदि शैर्य, मथाम्युदये शाखा,
सदसि बावपटुता, युधि निष्क्रमः,
यशसि चाभिरसि, व्यसनं श्रुतौ,
प्रकृतिसिद्ध मित्रं हि महात्मना...

॥ १ ॥

[आपत्काली शैर्य, अम्युदयकाली शाखाश्रुतौ, सभेत भाव, बावपटुता, युद्धात श्रुतौ, श्रुतिलाभाजी अभिरसि, विद्याव्यसन श्री शौच पुण्योपी लक्षणं होत.]

संपत्सु महतां चित्तं भवे दुत्पल कोमलं,
आपत्सु च महाशील शिला संघातकर्कशं

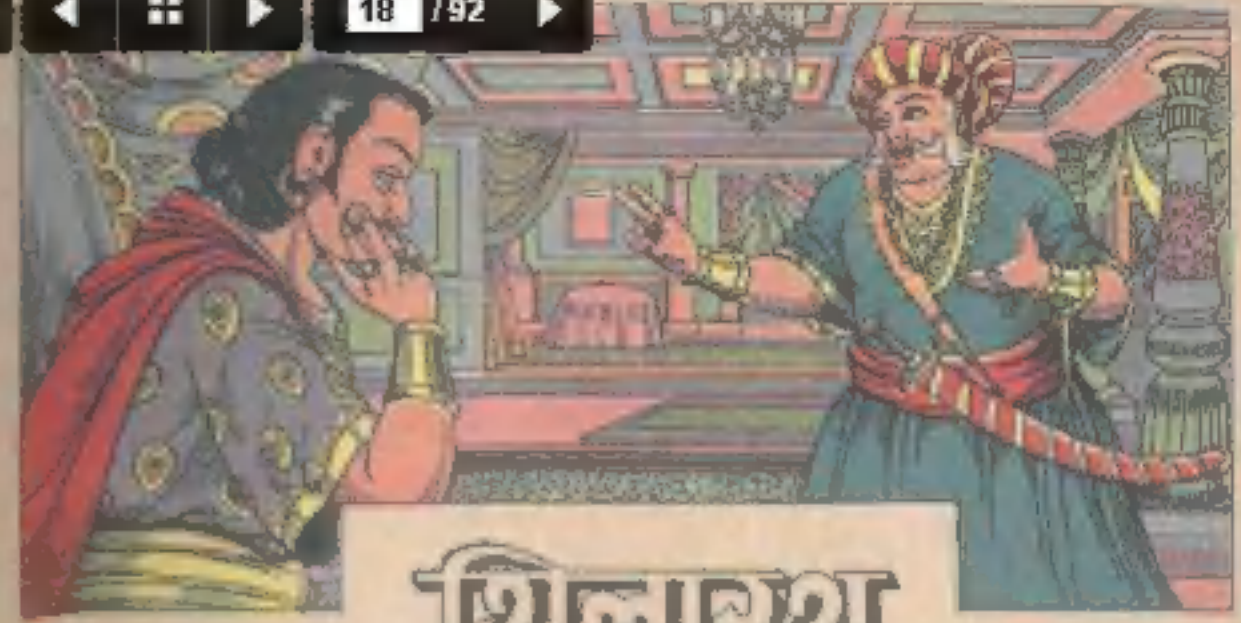
॥ २ ॥

[वैभव व ऐश्वर्य प्राप्त असतां घोर पुरुषांचे हृदय कुसुद पुण्याकारचे कोमल असते आणि आपत् काली लक्षणासारखे कठीण असते.]

प्रदानं प्रच्छेदं, गृहं मुपगते संभ्रम विधिः,
प्रियं कृत्वा मीनं, सदसि आपत्तं चाप्युपकृतेः,
अनुत्सोचे लक्ष्म्यां, निरभिभवसाराः परकथाः,
सतां केनोद्दिष्टं विषम ससिधारावत्तसिद्धं?...

॥ ३ ॥

[प्रसिद्धीची अपेक्षा न राखून दान करणे, अतिथि सत्कार करणे कोणाचे चांगले व्हडून ते न सांगणे, कोणी उपकार केला तर तो जाहीर करणे, संपत्ति मिळाली तरी गर्व न करणे, हे सर्व गुण असिधारा वृत्तासारखी आहेत. कोणी शान्तिस्थाने हे गुण अंगी घेतील का?]

शिक्षार्थ

[२]

[शब्दगवर्मा व जीवदत्त यांचे दोघे तरुण अतिथि वीर पंचपुराचे महाराज पधसेन यांचा शिकारिच्या प्रसंगी वांचविण्यास कारणीभूत होते. संघाफाळी राखण्यासाठी लक्ष्मी विद्यालयाच्यामुळे लक्ष्मीचा भाऊ होती. लक्ष्मी प्रसंगी शब्दगवर्मा व जीवदत्त दोघांनी मिळून त्या हत्तीला ठार केले. राजकन्या पद्यापतीने लक्ष्मीचा पुण्यपुष्टी केला. त्यानंतर-]

मंकी सोमदेवाने दिलेला सल्ला महाराज इच्छा मनाला बाळगून अनेक राजकुमार पधसेनाला फार आवडला. युवराणी घेत आहेत. एकाहून एक सुंदर व हुशार पद्यावतीने शूर साहसी वीराशीच लग्न पण आहेत. परंतु एकातही वीरोचित शौर्य व साहस नाही. महाराजांना ती गोष्ट माहीत होती. म्हणून शब्दगवर्मा व जीवदत्त यांचे शौर्य पाहून मनाचे अमाधान झाल्यावरच महाराज पधसेनांनी आपल्या मुलीला दोघांपैकी एकाची निवड करण्यास सुचविण्याचे ठरविले.

होते. प्राचीन काळात अशा तऱ्हेने बाधा-सिद्धाची सहजी शिकार करण्याचा शूरांच्या कथा ऐकायला मिळत. पण आतां तर त्यांनी प्रत्यक्ष डोळ्यासमोर दोषांचे शौर्य पाहिले होते.

मंत्री सोमदेवाच्या आज्ञेप्रमाणे दोषां तक्रुणांच्या उत्तरण्याची व्यवस्था सरकारी पाहुण्यांच्या उत्तरण्याच्या जागी करण्यात आली. राजाने मुलीला बोलावून दोषां तऱ्हेन वीरांच्या शौर्य साहसाचे वर्णन करून विचारले—“मुली! या दोषांनी हत्तीचा वध केला ते तू प्रत्यक्ष डोळ्यांनी पाहिले आहेस व आनंदाने तू त्यांच्या डोक्यावर

पुष्पवृष्टी केली होतीस. तेव्हां दोषांपैकी तुला जास्त पसंत पडला ते सांग.”

पद्यावती स्मित करून म्हणाली—“बाबा! मी ते सर्व प्रत्यक्ष डोळ्यांनी पाहिले. दोषांनी आपल्या शौर्य व साहसाचा परिचय दिला आहे. यात असामान्य असे मला काही दिसले नाही.”

“तरमग असामान्य साहस व शौर्य तुझ्या काय, ते तर ऐकू दे. माझ्या भते सद्गवर्मा जीवदत्त असामान्य खुर आहेत.” राजा पथसेन म्हणाला.

“तरमग त्यांना माझ्यासमोर बोलवा. त्यांच्यात किती शौर्य आहे मी पाहणार आहे. त्यांना मी काही प्रश्न विचारणार आहे.” तिने राजाला ते प्रश्न कोणते हे देखील सांगितले.

त्यानंतर सद्गवर्मा व जीवदत्त दोषांना बोलावून आपापल्या मोकरींना पाठविले. दोघे थोड्या वेळाने हजर झाला वर राजाने दोषांना विचारले—“तुम्ही दोघे देशाटनाला निघालां त्याचे कारण काय?”

ते ऐकून जीवदत्त म्हणाला—“महाराज! आमचा जन्म ज्या गांवी झाला त्या गांवी आम्हांला, आम्ही संपादन केलेली जस्त्रास्त्र विद्या प्रदर्शन करण्यास मंघी मिळाली नाही

व मिळण्याची शक्यता पण नाही. म्हणून आम्ही देशाटन करण्याचे ठरविले. आपल्या कलेचे प्रदर्शन आपणांसमोर करण्याची इच्छा आहे.”

“पण तुम्हांला आपल्या कलेचे प्रदर्शन कशासाठी करावयाचे आहे?” राजाने पुन्हा विचारले. राजाचा तो प्रश्न लड्ग-वर्माला अपमानाचा वाटला की काय कोण जाणं? त्याचा चेहरा रागाने त्याक बुंद झाला. जीवदत्तने आपल्या मित्राच्या सांगा-वर हात ठेवून त्याला थोडे पात म्हावयास सुचविले आणि स्मित करून म्हणाला—“महाराज! जंगलात वसून तपस्व्या

करणे हे एक काम सोडून बाकी सर्व कामे स्वतःच्या उदरभरणार्थच मनुष्याला करावी लागतात. परंतु आम्ही कीर्ती व मान या दोन्हीबरोबर उदर निर्वाह होऊ शकला तर बरा या उद्देश्याने प्रयत्न करतो आहो.”

राजाने जीवदत्तचे ते उत्तर ऐकून शेतुक आपल्या भुलीकडे पाहिले. पद्यावती मंत्री सोमदेवाकडे पाहून म्हणाली—“मी येथे कां खबर आहे हे या दोघां वीरांनी कळले असणार!”

ते ऐकून सद्गवर्मा आणि जीवदत्त दोघांनी परस्परांकडे सामिकपणे पाहिले.

सोमदेवाला वाटले की दोघां राजकुमारीचा हेतू कळला नसावा. त्याला तो म्हणाला—“पुढराणीसाठी योग्य वर मिळावा म्हणून महाराजांचा प्रयत्न झालू आहे. राजकन्या असामान्य अशा शूर तहणाशीच विवाहास तयार आहेत.” त्यानंतर राजकन्येने पूर्वी कित्येक राजकुमारांना कां व कशा तऱ्हेने नकार दिला होता हे सांगितले.

“खड्गबुद्धात माझी बरोबरी करू शकेल असा खड्गवीर दुनियात तरी जन्मला नसावा.” खड्गवर्मा म्हणाला.

मी बूढ विद्येश्वरांवर मंत्रतंत्रांचा पण अभ्यास केलेला आहे. या शेंन्ही विद्यात

माझी बरोबरी करण्याची हिमत कोणी दाखवेल असे मला नाही वाटत.” बोंबदत म्हणाला.

ते ऐकून राजकन्या पद्यावती एकदम सारां वळून आपल्या मुखाच्या हातातून काही तरी वस्तु घेऊन ती दोघां तहणांमा दाखवीत म्हणाली—“हा एक शिलारथ आहे. विन्य पर्वतात जी खरा शिलारथ आहे त्याचा हा लहानसा नमुना आहे. तो रथ हालवून दाखवील तोच खरा वीरपुरुष व अगातला सर्वात शक्तिशाली असा वीर ठरेल. मी त्याच्याशीच लग्न करीन.”

पद्यावती म्हणाली ते ऐकून राजा व मंत्री दोघे चकित झाले. कारण त्यांनी त्या दिवसापर्यंत त्या शिलारथाविषयी पूर्वी कधी ऐकले नव्हते. राजा लगेच राजकन्येजवळ येऊन उभा राहला व तिच्या हातातला शिलारथाचा नमुना घेऊन न्याहाळून पाहू लागला. मंत्री सोमदेव चकित होऊन शिलारथाकडे पहात उभा राहला.

जीवदत्तने खड्गवर्माच्या कानात हळूच काही तरी सांगितले. नंतर महाराजांकडे वळून म्हणाला—“महाराज! हा शिलारथ ज्या मोठ्या शिलारथाचा नमुना आहे अने सांगण्यात आले आहे, तशी खरा शिलारथ

कशा काय विश्वास करायचा आम्ही? याला काही प्रमाण?”

राजाने राजकन्येकडे प्रश्नार्थी पाहिले. राजकुमारी संदहाम्य करीत म्हणाली—“याचे प्रमाण सामान्य माणसांकडून मला मिळाले नसून मातवेतर महाशक्तीकडून मिळाले आहे.”

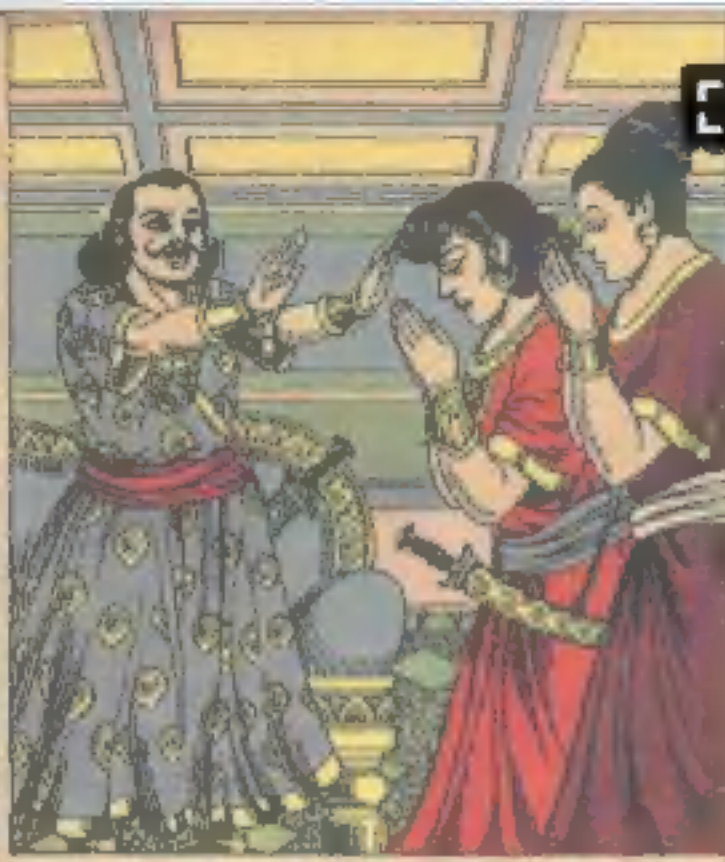
“पुढराणीशी विवाहाची अपेक्षा असो किंवा नसो, पण आम्ही राजाच्या शौर्य व माहातीची परीक्षा देण्यासाठी विन्य पर्वतातील त्या शिलारथाच्या शोधार्थ व त्याला हालवण्याचा प्रयत्न करून पाहण्या-

साठी जाणार आहो. परंतु महाराज त्या मातवेतर शक्तीचा परिचय आम्हांला थोडा फार तरी मिळायला नको का?” जीवदत्तने विचारले.

“होय मूली! ती माहिती देणे न्यायोचित दिसते!” राजा म्हणाला.

पद्यावती आठवण बेल्यासारखे करून म्हणाली—“गेल्या पौर्णिमेला मी गच्चीवर झोपले होते. मध्यरात्रीच्या सुमारास कानांमधून ऐकून जागी आले. त्यावेळी एका मोठ्या राक्षसासारखा दिसणारा आणखी डग आकाशातून उडत उडत आला व ठीक माझ्यावर येऊन थांबला. मी

घाबडून आऊन आपल्या सखींना जागी करणार होते की त्याने आपला हात खाली केला आणि त्याच्या हातातून हा शिलारथाचा नमुना खाली गच्चीवर 'पडू' दिवो पडला. त्या आवाजाने माझ्या सखींच्या झोपा मोडल्या. त्याच ती काळज्याकृती अदृश्य झाला. हा शिलारथाला एक लहानशी चिट्ठी बांधलेली होती. त्या चिट्ठीत हे वाक्य लिहिलेले होते, - 'या शिलारथाच्या काळजाचा एक भव्य शिलारथ विन्ध्य पर्वतात आहे. मी ती चिट्ठी तुमची सखी करून देण्यासाठी मागवून दाखवू का ?'

राजा पचसेन व मंत्री सोमदेव ते एकत्र काही मुचविणार होतेचें दिसले. परंतु त्याच वेळी जीवदत्त म्हणाला - "राजकुमारीने सांगितले त्यावर आमचा पूर्ण विश्वास आहे. आकाशात ह्यासारखा विहार करणारा कोणी यक्ष, किंवा किंवा असेल! त्याने स्वार्थबुद्धीने हा शिलारथाचा नमुना राजकुमारीकडे काढला आहे. आम्हांला त्याच्याशी काही कलंब नाही. आतां आम्हांला निरोप लागला. उद्यां सकाळी आम्ही त्या मूल शिलारथाच्या शोधार्थ निघू."

"मी तुमचे शोध व साहस उघडपा डोंळ्यांनी पाहिले आहे. तुम्हांला तुमच्या प्रयत्नात यश येवो हा माझा आशीर्वाद." राजा पचसेन म्हणाला.

"मी देखील तुम्हां शोधांना आशीर्वाद देतो. तुम्हां शोधांपैकी जो कोणी थोर वीर ठरेल त्याच्याबरोबर राजकन्येचा विवाह करून देण्यात येईल." मंत्री सोमदेव म्हणाला.

जीवदत्त एक पाऊल पुढे टाकीत म्हणाला - "शिलारथाचा तो नमुना जवळून जरा पहायला मिळेल का? त्या विन्ध्य पर्वतात प्राचीन काळी कित्येक मोठमोठी नगरे स्थापित झाली व झुळीत मिळून गेली. अनेक

अनेक शिलारथ नमुन्यांची शोधणा आहे. परंतु आम्हांला या शिलारथाच्या नमुन्याचा शिलारथ खोवून काढायचा आहे आणि त्याला जागचा वृद्धवायचा आहे!"

राजाने शिलारथाचा तो नमुना जीवदत्तच्या हातात दिला. जीवदत्त व खड्गवर्मा दोघांनी ती लक्षपूर्वक पाहून घेतला. नंतर तो राजाला वर देऊन दोघे यतिभिसालंकडे निघून गेले.

ती पर्यंत बरीच काळ उलटून गेली होती. खड्गवर्मा हा जावरा शोपण्याच्या तयारीत होते. खड्गवर्माला ओप लागली होती. थोड्यावेळाने कसला तरी आवाज तलबारी उपसल्या. तिघांपैकी दोघे

झालेला ऐकून जीवदत्तने डोळे उघडून पाहिले. कोणी दोघे जण तोंडावर बुरखा टाकून भितीला पाडलेल्या भोंकाजवळ उभे होते. तसाच आणखी एक बुरखेनाला त्याच वेळी भोंकातून भात आला.

ते लोक दोघांचा बुरखा करण्यासाठी आले. त्यांच्या हातात येताच जीवदत्तने खड्गवर्माला मोठघाने हाक मारली. म्हणाला - "उठ! भारेकरी भात शिरले आहेत." असे म्हणत त्याने लगेच आपला बुरखा उचलला.

तिघां बुरखेनाल्यांनी एकदम आपापल्या होती. थोड्यावेळाने कसला तरी आवाज तलबारी उपसल्या. तिघांपैकी दोघे

जीवदत्तावर धावले व एक जण खड्गवर्मा-
वर धावला. जीवदत्तने स्वतःचा वचाव
तर केलाच आणि खड्गवर्माच्या रक्षणार्थ
पण धावला. त्याने आपला संवदेड एका
मारेकऱ्याच्या टाळवयात मारला. त्या
बरोबर वेशुद्ध होऊन तो मनुष्य जमिनीवर
कोसळला तो पुन्हा उठला नाही.

त्याच वेळी खड्गवर्माची झोप मोडली.
आपला एक साथी ठार झालेला पाहून
जरलेले दोघे मारेकरी भोकांतून पळून
जाण्याचा प्रयत्न लागले. एक जण
भोकांतून पसार झाला आणि दुसरा अर्धा
अधिक बाहेर गेला असेल नसेल, तेवढ्यात
जीवदत्तने त्याचा पाय धरून त्याला आत
ओढले आणि भितीजवळ अर्धमेल्या स्थितीत
फेकून दिले.

"पळून गेलेल्या माणसाला मी पाहून
घेतो," असे मानून खड्गवर्मा भोकांतून
बाहेर निघून गेला. तो पर्यंत पळून

गेलला मनुष्य आचाराच्या भितीपर्वत
पोचला होता. खड्गवर्मा ओरडून म्हणाला-
"पळपुट्या! थांब! पाठ दाखविणाऱ्या
शत्रूचा मी वध करणार नाही. वण तु
पळण्याचा प्रयत्न केलास तर माझ शाणास
मुकशील."

परंतु त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष करून
तो भितीवर उठी मारून चढला. कधीकडे
निसटून जाण्यासाठी तो भितीच्या धमन
उतरत असता खड्गवर्मा वेशुद्ध होऊन
पोचला. खड्गवर्माला बुरखेवाल्याचे
पाय दिसत होते. त्याने दुसऱ्या त्या
बुरखेवाल्याच्या पायावर तलवार फेकली व
त्याला नेम बरोबर लागल्यामुळे बुरखे-
वाल्याचा पाय कापला जाऊन भितीच्या
आतल्या बाजूला पडला आणि बुरखेवाल्या
पकीडच्या बाजूला पडला. त्याच वेळी
दोन पहारेकरी बाजूला धावत आले.
(पुढे चालू)

जय पराजय

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही
तो आराजवळ पुन्हा परत आला, प्रेत
तांबाबद्दल काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे
मोनपणे स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला.
तेव्हा प्रेतास बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला-
"राजा! तुम्ही चिकाटी दाखवण्यासारखी
आहो. परंतु कधी कधी योग्य व समर्थ लोक
मुद्दा संघटीत हार मानून हातात आलेले
परिस्थितीचे फळ घालवून बसतात. त्याचे
उदाहरण म्हणून मी तुला मुवर्णखेटपूरचा
सुवराज जयसिंह यांची गोष्ट सांगतो. लक्ष
देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू
लागला-

मुवर्णखेटपूरचे महाराज शूरसेन एकदा
आजारी पडले. म्हणून त्यांची मोठा मुलगा
सुवराज जयसिंह यादीवर बसला आणि
आततायीपणाने गरीब प्रजेवर अत्याचार
लागला.

वेताळाच्या गोष्टी

जयसिंहाला अधिकाराचा मोह होता. सत्ता भाजविण्यास त्याला मज्जा वाटत असे. स्वतः जेथे राज्य होते तेथेच तो त्याच्या सत्तेचे प्रदर्शन करत नाही. म्हणून त्याने शेजारच्या राज्यांवर आक्रमण करून ती राज्ये जिंकली आणि राज्यांच्या राजांना आपले मोर्चेदार करून घेतले.

त्याने तोंडरपूर एका रात्राला त्याच्यावर स्वारी केली. ते लहानसे होते. त्या राज्याचा अधिपति वीरोत्तुंग त्या युद्धाला हारला.

जयसिंहाने त्याच्या राजवाड्यात शिरून असा हुकूम सोडला की संधीच्या अटी पुन्हा

होईपर्यंत वीरोत्तुंगाच्या कुटुंबातील एखादी व्यक्तीला राजवाड्याबाहेर जायला परवानगी मिळणार नाही. वीरोत्तुंगाच्या कुटुंबातल्या माणसांची ओळख करून घेत असता त्याची मजूर वीरोत्तुंगाची मुलगी शरावती हिच्यावर पडली. ती एक अत्यंत सुंदर महिला होती. तिला पाहताच जयसिंह या सधुची मुलगी आहे हे देखील पिसळून येता. लग्न करायचे तर तिच्याशीच असे त्याने मनाशी ठरवून ठाकले.

जे विचार मनात आल्यावर वीरोत्तुंगा-विषयी त्याला मनात बघत झाला. तो म्हणाला-“आपण सधुभाव-मोडून काही तरी किंवा तह करून घेऊया की संधीच्या इतर कोणत्याही अटीची परवा नाही. आपल्या मुलीचा विवाह माझ्याशी होऊ. तसेच तसेच असतील तर ती तुझे लग्न तुझ्या परत करायला तयार आहे.”

“यासंबंधी मी आपल्या मुलीच्या विवाहा-त्याशिवाय काहीच उत्तर देऊ शकणार नाही.” वीरोत्तुंग म्हणाला.

त्याने आपल्या मुलीला तिचा विचार जाणव्यासाठी विचारले तेव्हा ती म्हणाली-“विवाहासंबंधी माझे स्वतःचे असे निराळ

मत नाही. तुम्ही माझे लग्न जसा कोणाशी करून घालू त्याच्याशी मी विवाह करून घेण्यास झुजोने तयार होईन.”

“जयसिंहालाच्या माणसाशी तुझा विवाह करून देण्यास माझे मानत नाही. तों सुंदर आहे, शूर आहे, पण तिसकाय तो क्रूरपण आहे. त्याला राज्य व सत्ता दोन्हीचा फार मोह आहे. परंतु मी त्याच्याशी तुझा विवाह करून देण्यास तयार तिला तर तो तुझ्या दुष्ट-विषय वलाजवरील तुझ्याशी विवाह करून घेईल आणि आपले सर्वांचे लक्ष नुकसान करण्यासाठी मागेपुढे विचार नाही.” वीरोत्तुंग म्हणाला.

तरतून त्याला! तुम्ही त्याच्या दुष्ट-प्रयत्नांचे कर.” शरावती म्हणाली.

वीरोत्तुंगाने जयसिंहाला कळविले की शरावती त्याच्याशी विवाहास तयार आहे. ते कळल्यावर जयसिंह सुमहुत पाहून लक्षाच्या तयारीस तयार झाला. शरावतीला घेऊन तिच्याशी बोलण्याची त्याच्या मनात फार फार इच्छा होती. परंतु त्याला तशी संधी मिळाली नाही.

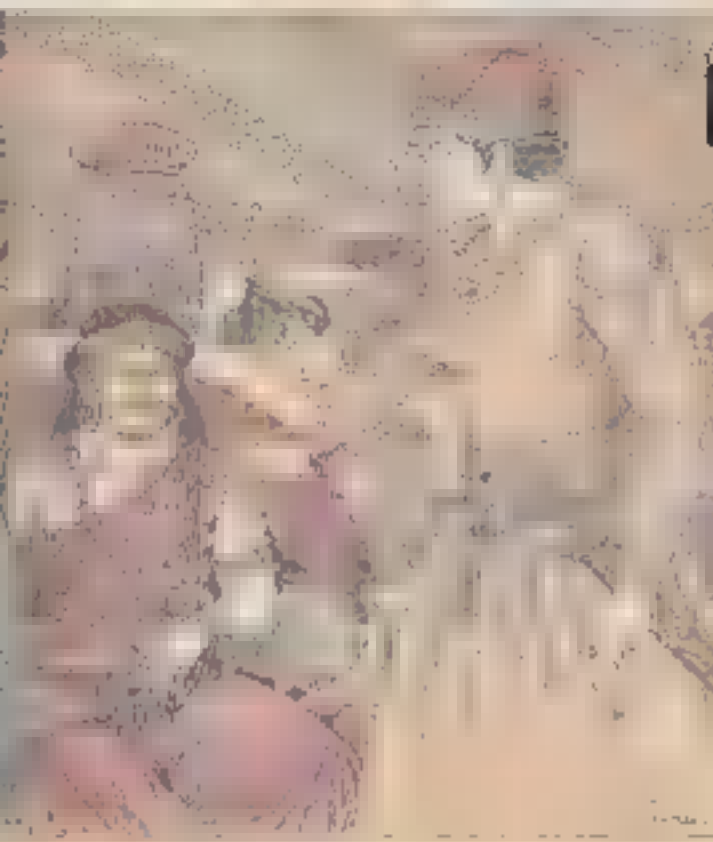
एक दिवशी शरावती आपल्या दोघा व तीच संकेत समजून तिच्या मैत्रिणी तिच्या मैत्रिणीबरोबर नगराबाहेरच्या डोंगरा-

वर झाडीच्या दख्खनासाठी गेली होती. ते कळल्यावर जयसिंहाने तिच्या भेटण्यासाठी एकदाच त्या वेळालाच तिथे निघाला. वाटेत डोंगराच्या दोन्ही बाजूला एक मोठे जंगल होते.

जयसिंह त्या वाटेने जात असता शरावती सगळीबरोबर परत होती. ती आल्याबरोबर जयसिंह तिला म्हणाला-“मला तुझ्याशी एकांतात काही बोलायचे आहे.”

“ठीक आहे!” असे शरावती म्हणाली व तीच संकेत समजून तिच्या मैत्रिणी बाजूला झाल्या.

जयसिंहाला अभिषेकाचा मोह होता. मला राजविषयास मज्जा वाटते असे त्याने मनावे राज्य होते तेथेचपावर त्याच्या मनाचे म्हणून त्याने शम्भारच्या राज्यावर करून ती राज्य जिंकली आणि राज्याच्या राजाना आपले मोहविक कळव घेतले.

त्याने तोंडरपुर एका राजानाच्या राज्यावर स्वारी केली. ते लहानसे होते. त्या राज्याचा अधिपति वीरोत्तुंग त्या युद्धाल हारला.

जयसिंहाने त्याच्या राजवाड्यात शिरून असा हुकूम सोडला की संधीच्या अटी पुन्हा

होईपर्यंत वीरोत्तुंगाच्या कुटुंबातील व्यक्तींना राजवाड्याबाहेर जायला नसा. मिलाणार नाही वीरोत्तुंगाच्या कुटुंबातील माणगांशी ओळख करून घेत असता त्याची मजूर वीरोत्तुंगाची मुलगी शरावती हिच्यावर पडली ती एक अत्यंत नंदन होती तिला पाहतांच जयसिंह सध्याची मुलगी आहे हे देखील पितळत गेला. लगेत शरावतीचे वर तिच्याशी पण त्याने मनाशी ठरवून राकण.

जे विचार मनात आल्यावर वीरोत्तुंगा विषयी मनात बघत होता. म्हणाला- "आपण सध्याच मोठ्या काही तरी किंवा लहान पंड्या मंडीच्या स्तर कोणत्याही अटीची मना नाही. आपल्या मुलीचा विवाह माझ्याशी तेंपार असतील तर तुम्ही तुम्हा परत करायला तेंपार आहे."

"यासंबंधी मी आपल्या मुलीच्या विवाहाच्या विषयावर काहीच उत्तर देऊ शकणार नाही." वीरोत्तुंग म्हणाला.

त्याने आपल्या मुलीला तिचा विचार जगण्यासाठी विचारले तेव्हा ती म्हणाली- "विवाहासंबंधी माझे स्वतःचे असे निराक

मत नाही. तुम्ही माझे लग्न ज्या कोणाशी करून घाल त्याच्याशी मी विवाह करून घेण्यास ज्वांन तयार होईन."

"जयसिंहालाच्या माणगांशी तुम्हा विवाह करून देण्यास माझे मानत नाही. तो सुंदर आहे पर आहे पण तितका तो क्रूरपण आहे त्याला राज्य मला दोन्हीचा फार मोठे असे त्याच्याशी तुम्हा विवाह करून देण्यास नकार दिला तर तो तुम्हा इच्छे- विवाह करून घरीन तुम्हाशी विवाह करून घरीन आणि आपले सध्याचे नृपतान मारण्यासही मानेपुढे नाही."

तसेच त्या! तुम्ही त्याच्या इच्छे- मनाचे करा." शरावती म्हणाली.

वीरोत्तुंगाने जयसिंहाला कळविले की शरावती त्याच्याशी विवाहास तयार आहे. कळल्यावर जयसिंह सुमहुने पाहून त्याच्या सध्यास शरावतीला घेतून तिच्याशी बोलण्याची त्याच्या मनात फार फार इच्छा होती. परंतु त्याला तशी संधी मिळाली नाही.

एक दिवशी शरावती आपल्या दोघां तिचा मैत्रिणीविरोवर नगराबाहेरच्या डोंगरा-

वर सान्दीच्या दर्शनासाठी गेली होती ते कळल्यावर जयसिंहाने तिच्या भेटण्यासाठी एकदाच त्या वेळालाच दिशेने निघाला. वाटेत शरावतीची दोन्ही बाजूला एक मोठे जंगल होते.

जयसिंह त्या वाटेने जात असता शरावती सध्याचरीच परत होती ती आल्याचरीच जयसिंह तिला म्हणाला- "माझा तुम्हाशी एकांतात काही बोलायचे आहे.

"ठीक आहे!" असे शरावती म्हणाली व तीच संकेत समजून तिच्या मैत्रिणी बाजूला गेल्या.

“मी आजपर्यंत एकाही मुलीवर प्रेम
नव्हते, पण तुला पाहल्यावरून मी
मन हिरावून गेले तेव्हापासून तुझ्या-
पडिलांचे राज्य हरण करण्याचा विचार मी
आपल्या मनातून काढून टाकला. मला
विवाह करण्यास तयार असल्याचे तुझ्या वडि-
लांनी मला सांगितले. परंतु ही क्युली,
तुझा माझ्यावर प्रेम आहे म्हणून दिलीस
ती मी तुझ्या वडिलांचे राज्य जिंकले व
नकार देणे बरोबर होणार नाही म्हणून
दिलीस?” जयसिंहाने शरावतीला विचारले.

“मला प्रेम किंवा प्रणय हे काही कळत
नाही. आपण मुद्दाम जिंकलात व माझे

राज्य हरण करण्यासाठी माझा बाहीब
नवच नाही. माझे वडील ज्याच्याशी माझे
कर्मविलीन त्याच्याशी करावयाचे
एवढेच काय ते मला माहीत आहे शरावती
म्हणाली.

जयसिंह शरावतीला काही उत्तर देणार
असल्याने तिच्या मीठ्याने थोर-
ल्या-“बाप! काववा!”

शरावती व जयसिंहाने मागे वळून
पाहिले तर जरोमोरन त्यांची वाट
अडवून उभा होता. शरावतीच्या सती
पळून दूर होत्या आणि बाप शरावती
व एकमेकां एकमेकां पाऊल पुढे
घेत होता.

“शरावती, मला माझा बाप!” असे म्हणत
जयसिंह मंजाराच्या एका साडावर पडला.
दूरच सुमारे धीस पंचवीस शक्यावर
होता. शरावती वेगुड होऊन झाली पडली.

त्याच वेळी कोठून तरी एक बाप येऊन
बाधाला लागला. पाठोपाठ एक
आपल त्या बाजूला आला त्याने आपला
सुरा काढला आणि तो बापावर तुटून पडला.
त्या बापाला त्याच्याच्याने आर केले.
परंतु बापाशी जुगत असता तो तरुण
जसमो झाला.

बापाला ठार करून तो तरुण शरावती
अडकाला. त्याचे शरीर रक्तप्रवाह झाले
होते. शरीर शरावती वेगुड होऊन पडली
होती, जिच्या उबवून तो तलावाकडे निघाला.
इतक्यात शरावती शब्दावर आली व
म्हणाली-“मला खानी उतरव! मी स्वतः
चाप मारून.”

त्या मळ्यात शरावतीला खाली उतरवून
ठेवले. तिने चारीबाजूला पाहिले.
तिच्या बाप जसमो जमिनीवर पडलेला दिसला.
तिने जावयांचे त्या तरुण रक्त-
बहाल झालेले शरीर पाहिले आणि
विचारले-“हे सर्व काय झाले? तू ठार
जावयाला?”

“होय! वेळेवर बाधाला पाहिले,
नाहीतर मला अन्ते कोणता ठाऊक?”
त्याने म्हणाला.

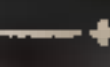
“तू चल माझ्याबरोबर, तुझ्या औषध
माझ्याच व्यवस्था करते.” असे म्हणत
शरावती निघाली. जयसिंह शाळाभरून
उठून जाऊन चकित होऊन हे सर्व दृश्य
पाहू लागला.

आपल्या मतीला बोलावून त्या बापाला
बरोबर घेऊन शरावती, जयसिंह साडावरून
उतरला की अजून साडावरून आहे, हे

पाहिल्याशिवाय मिथून गेली. राजवैद्यांनी
असमा धुवून औषधपाणी केले.
मलमपट्टी बांधून त्याला राजवाठपाच्या
एका खोलीत सोपविले.

जयसिंह थोड्या वेळाने राजवाठपात
परत आला. रात्री तो वीरोत्तुंगला भेटून
म्हणाला-“मी तुझ्या मुलीशी कर-
ण्याचा आपला विचार बदलला आहे. मी
विनाकारण तुम्हाला त्रास दिला. विवाहा-
साठी जी तयारी झाली आहे ती फुकट
जाऊ नये यासाठी योग्य बर पाहून तू तिचे
लग्न करून दे. उद्या मी सैन्यासह
आपल्या देशात परत जातो. तुझ्याशी

दोन भायटे

एका व्यापाऱ्याने आपल्या मृत्युसमयी आपला मुलगा जयदेव याला जवळ बोलावून सांगितले, की मुला, तू कोणत्याही गावी व्यापार कर पण कपिल नावाच्या गावी मात्र करू नकोस.

बापाच्या मृत्यूनंतर जयदेवने व्यापाराला सुरवात केली, तो आपल्या आईला म्हणाला—“आई! मी कपिल नगरी जात आहे.”

“का रे? तुझ्या बाबांनी तुला कपिल नगरीत व्यापार करू नकोस असे बजावून सांगितले होते ना?” आईने विचारले.

“जावेच लागणार आई! व्यापारात कोठे जायचे आणि कोठे नाही हे काय आपल्या हातात असते?” जयदेव म्हणाला.

जयदेवने स्वस्तात पुष्कळसे चंदनाचे लाकूड विकत घेतले आणि कपिल नगरी चांगली किमत मिळेल असा विचार करून

निघाला. चार मण चंदन विकत घेऊन ते एका खंयचावर लादून तो निघाला आणि संध्याकाळी कपिल नगरीत येऊन पोचला. तोपर्यंत ~~जवळ~~ पध्द लागला होता.

नगराबाहेर एक धर्मशाळा होती. धर्मशाळेबाहेर ~~जवळ~~ जण वसले होते. त्यांनी त्याच्या त्याच धर्मशाळेत राचभर उतरायला सांगितले. ~~जवळ~~ इतर धर्मशाळा लिफटे पोचोपर्यंत ब्रद झालेल्या असणार.

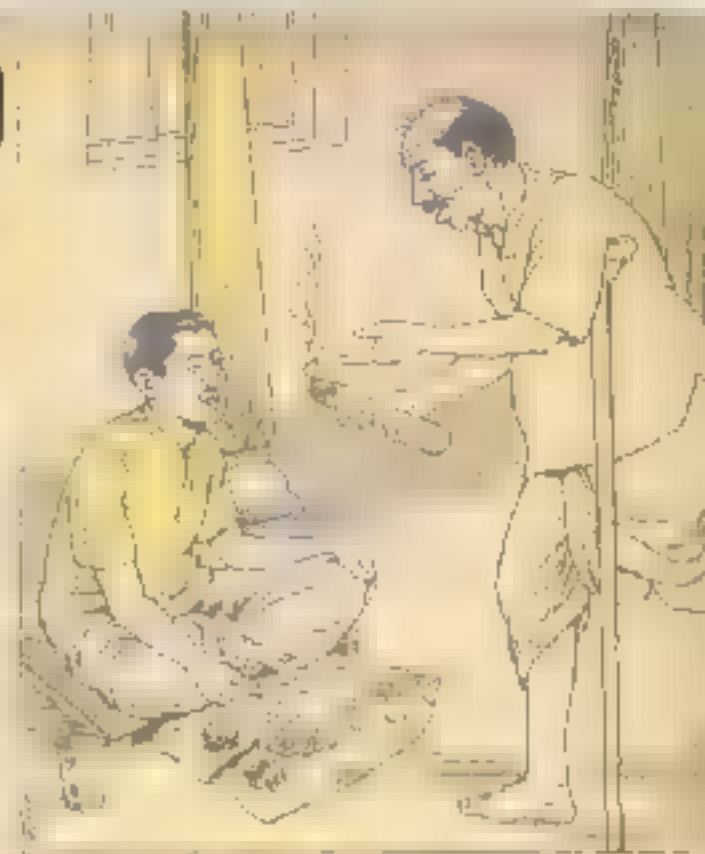
त्या दोघांपैकी एकजण लंगडा होता व दुसरा एक डोळा फुटलेला होता. ते चंदन आहे हे बासावरूनच त्यांनी ओळखले. एकाने रात्री चंदनाची एक मोठी चोरली. त्याने अर्धी धर्मशाळेत एका कोपऱ्यात लपवून ठेवून दिली आणि अर्धी चुलीत घातली. जयदेव जेवायला बसला तेव्हा लंगड्याने त्याला विचारले—“काय रे, तू बायल्या-बरोबर हा काय माल घेऊन बसला आहेस?”

“चंदनाचे लाकूड आहे!” जयदेव म्हणाला.

“अरे घेड्या! तू नगे तुझाच दिमतोस या गावी चंदन इतके ~~जवळ~~ मिळते की तुला यात काही मिळणार नाही. आम्ही ते सरपण म्हणून पापरतो. गावात तू भवकरी बनव ~~जवळ~~ चंदन फुकट मिळेल.” त्या मांगून लंगड्याने चुलीत बसला भरलेली चंदन ~~जवळ~~ आपण ~~जवळ~~ विचारले.

जयदेवने जेवून निराश्रय झाला. त्याच्या चंदनावर निराशा पाहून त्याच्या चंदना ~~जवळ~~ दा—“तू दूर कोठून तरी हे चंदन घेऊन आला आहेस. परत घेऊन पावला तुला फार वास होईल. ~~जवळ~~ बापांच्या भायल्या या गावाच्या नावाने सर्व ~~जवळ~~ म्हणून तू आणलेले हे सर्व चंदन मी ठेवून घेतो आणि तुला सात चंदन देतो. कमीत कमी तुला वाटलंच नगे विचार.”

जयदेवने, तो म्हणतो आहे ते बरोबर असे ~~जवळ~~ विचार केला. दुसऱ्या दिवशी तो गाव पहायला निघाला. आपण इतके दूर आलो आणि हे नगर पाहील्याशिवाय येतो नगे लोख आपल्याला हसलोच, असा विचार करत तो गावातल्या एका दुकानात

गला. दुकानदार याने चाळीशी उगडलला होता. दिसायला बरा वाटत होता. जयदेवने त्याला विचारले—“काय हो, व्यापार काय काय आहे?” ~~जवळ~~ परगावचा एक व्यापारीच आहे.”

दोघांच्या बराच वेळ गणवा चालू होत्या. जयदेवने सहज विचारले—“काय हो। या गावी चंदनाचे लाकूड काय भावाने मिळते?”

“तुला किती पाहिजे कुवा?” दुकानदाराने विचारले.

“मला चारपाच मण पाहिजे!” जयदेव म्हणाला.

"चारपांच मण? सर्व **असलेल्या** फिर्यास तरी तुला वोन मण वेळील मिळणार नाही." दुकानदार म्हणाला.

ते ऐकून जयदेव चकितच झाला. तो त्या सज्जन दुकानदाराला म्हणाला-" **एक** मोठ्या पंकटान सापडलो आहे हा." अथ सांगून त्यात बडकळी गोळी मारिलेली.

दुकानदार म्हणाला-"मुला! त्या धर्मशास्त्रेत दोन वस्ताद भामटे आहेत. नव्या परदेशी लोकांना फसविणे हा एकच एक धंदा ते करतात. एक लंगडा आहे आणि दुसरा एक फुटक्या डोळ्याचा **दोषांचा** सरळ मार्गवर जाणारा **भावस** एकच

समृद्ध आहे. तो त्या धर्मशास्त्राचे मर्म वा **दोष** तु त्याच्याशी मैत्री करून घे म्हणजे तो तुझे काम करते करून देईल.

धर्मशास्त्रेत आल्यावर तेथल्या सैपाक्याची ओळख करून घेतली व त्याचा पैशाचा **दाखविला**.

"मुला पैशाची गरज नाही रे! जयदेव दोषे भामटे तुझ्या गोलीच्या **गोलीतच** भान रात्री एका भरी **मेटणार** आहेत त्यांचे बोलणे मू पांगळे **देऊन** ऐकून घे आणि **तुला** दरोवर काढून ठेव कर" सैपाक्याने सल्ला दिला.

जयदेवने रात्री शेजारच्या खोलीत काय बोलणे जाले ते नांद ऐकून घेतले.

"काल **एक** नवा व्यापारी आला आहे त्याच्याजवळून आम्ही सर्व वंदनाचे लाकूड सात अणफोना विकत घेतले आहे. ते विकले तर आम्हाला किती फायदा होईल?" भामट्यानी ज्योतिष्याला विचारले.

तो व्यापारी इतक्या दुसून आला आहे तर तो जयदेव मूर्ख नसणार. तो मग सात अणफो नकोत, नांत शेर माचा **असे** म्हणाला तर तुम्ही **कराल**?" ज्योतिष्याने विचारले.

"हा विचार त्याच्या डोक्यात किती काय येईल?" ज्योतिषी म्हणाला.

व्यापाऱ्याकडे फिर्याद नोंदविली व व्याप करायला निघतो केली म्हणाला- 'मालव' हा वस्तुन लावत दोषा अणफोना विकले **असे** म्हणून विना विकण्या तर भी आपल्या गावी येऊन राईल'

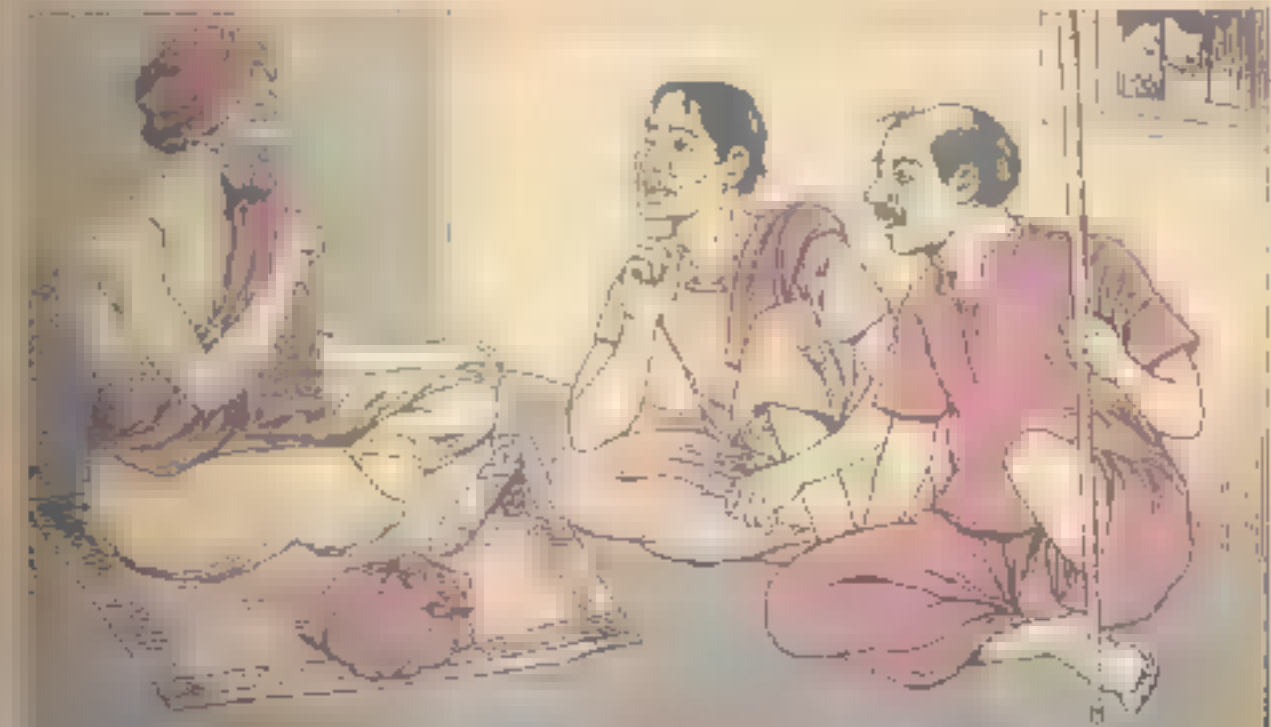
व्यापाऱ्याने दोषां **दोषावून** विचारले. "जयदेव तुम्ही दोषांनी काय वा **दोषांनी** काय करणार आहात?" त्याच्या माल्याची **दोषांनी** काय करणार आहात?"

दोषांनी काय करणार आहात? किमत **दोषांनी** काय करणार आहात? दोषांनी काय करणार आहात? दोषांनी काय करणार आहात?"

'मुला अणफो नकोत मुला भाड्या मालाची किमत सात शेर माचा हवी आहे." जयदेव म्हणाला दोषे भामटे परस्परकडे चकित होऊन पाहू लागले आणि व्यापाऱ्याला म्हणाले. 'तर मग आम्हाला त्या मालाची गरज नाही."

जयदेवला तेच ठवे होते त्यात सर्व लाकूड चांगल्या किमतीला भावास विकून **दोषांनी** काय करणार आहात?"

त्याच दिवशी फुटका **दोषांनी** असलेल्या माणसाने दुसऱ्या एका व्यापाऱ्याकडे फिर्याद **दोषांनी** काय करणार आहात? जयदेव नाभक एक व्यापारी आपल्या गावी व्यापारासाठी

आला आहे आणि तो गावानाहेरच्या घम-
नालेत उतरला आहे. तो चायत्या गावाना
आहे. तो जन्मला नव्हता त्याला एक डोळा
नव्हता. म्हणून त्याच्या गणाला फार
साईट घाटले. म्हणून मी त्याला आपला
एक डोळा उघडाय दिला होता. ज्ञातां मी
चायत्या स्थितीत आहे, तेव्हा ~~आला~~ डोळा
~~आला~~ चायत्या सांगायचे."

साक्षात्तत्त्वज्ञानं त्रयदेवता द्योतिवत्
 चिन्तारत्न—“काम रं. ज्ञानं तुल्यं
 एकं एवम् उधार दिग्ग होता. तो आपन्ता
 छात्ता परत भागतो आहं. माविषयी गुप्त
 कल्प मृगजो बाप्ति ब्रह्म.”

"शास्त्रान्तर । श्री ॥ माणगाळा आयुष्यात
कधी पातित वेस्तीन नाही." जयदेव
शृंगाराला.

“हो मृणाला की हो तुझ्याच गावचा
गावणारा आहे. तुझ्या बडिदांना चांगला
बोळोवला मृणालाच तर काणि त्याने

डाक्टर तुला दिला इति ।
मृणाळा.

जयदेव बोला वेळ विचार करून म्हणाला—“मालक” हा मनुष्य जन्माला येत वरं आहे की नाही, हे देखील पाहून बघणे पाहिजे. याचा सांगायचा की माने बापला एक होला बालबापा. मग मी त्याला बापाय होला काढून देईन. ~~आ~~ बापाय काढून होळ्याचे बघून काढून पाहिले. (बापाय होळ्याच्या बघून काढून भासा बघून निघाला तर मी काढून दिलेला साचा होला होता हे विव्द होईल.)”

"सरोधर आहे तुमं म्हणजे, तसेच कल
का तर. न्यायाधीश म्हणाला, पण भामटा
[१११] गेला म्हणाला-"मी दिलेले दान
परत घेऊ इच्छित नाही." असे सांगून तो
मनूष्य मिथून गेला

अशातन्हेने दोषां भामट्यांपासून स्वतःला
वांचवून अयदेय फायदा मिळवून घरी परतला.

फा. ...
... याला शूरध्वज नावाचा मुद्रण
... नावाची मुद्रणा
... नावाला साजल
... तो सर्व शास्त्रान्व विद्यांत पारंगत
... त्या कित्येक युद्धांत जय मिळाला
... त्याचे नाव ऐकूनच सभ

॥ मन्त्रः ॥ भूवराज नमः ॥
 (१) भूवराज नमः भूवराज नमः भूवराज नमः
 भूवराज नमः भूवराज नमः भूवराज नमः
 भूवराज नमः भूवराज नमः भूवराज नमः

पुनः तद्विषयं कळ लोडल्यावर शालिनी
 विवाहस्य योग्य दार्ता तेव्हा राजाने
 प्रत्यक्ष मूलीसाठी योग्य वर शोधण्यास
 नुस्खे केली. शूरध्वजाला ती गोष्ट कळली
 तेव्हा तो म्हणाली—“मी आपल्या बहिणीच

विवाह सामान्य प्राणसाशी हाऊ देशार
नाही पक्षा शूर क्षत्रियासीच लिखा विवाह
आला पाहिजे जो मला उद्योगाल जिकेन
त्याच्यासीन माझ्या वहिणीचा विवाह
होवो.

“तुम म्हेण वरोवर आहे, परंतु इक-
मुज तुझ्याशी होण्याऐवजी आणखी कोणाशी
होईल अशी व्यवस्था ~~होईल~~ या.” राजा
म्हेणाला, “परंतु बुरव्यजाने । मान्य नव्हते,
शालिनीशी विवाह करण्याची इच्छा
असणाऱ्या तरुणाने त्यालाच इहयुद्धात
झिंकले पाहिजे व। गोपदीचा बुरव्यजाने
हृद धरला आणि त्याने तसे जाहीर-
पणे केले.

चाही काल एकही राजकुमार शूर-
ध्वजाशी वंद्यपुद्गास तयार नव्हता. कारण
शूरध्वजाला जिकण्याची हिमत कोणाला
होत नव्हती. शेंबटी श्यामल देशाचा

दुष्ट लोक तिथी पडत असल्याने दिवस पाहून गेले.

ही संध्या सुरुवाती त्यावेळी शूरध्वज राजाच्या निपायानेरी राई पळवली. पाहून काढली तरी राई काढ माघ कामला नाही. शूरध्वज राजा शहरात परत आल्यावर कायदा म्हाला जाऊन तिथी पळवली. त्यावेळी शूरध्वज राजा थकत गेला आहे. ही बातमी आता जातो वडयुद्धाचे आपण मागून पाहून."

"मी देखील राजकन्येच्या शोधास येतो." वायुवर्मा म्हणाला.

दोघ सगळ्या होऊन राजकुमारीच्या शोधास निघाले. पहिल्याने ते उद्यानाच्या दिशेनेच निघले. तेथे शांतिनीला दिसून दुष्ट लोक कोणत्या दिशेने गेले. त्यावेळी राजकुमारीने आपल्या होवली. नवी पुढे काढत दाखून ठेवली. त्याच्या वर्णने चालवतात. त्यावेळी आणि वायुवर्मा राजधानीबाहेर दूर गेला. त्यावेळी एक गोष्टी हातात घेऊन गेले.

नेवून ते पुढे राजा लागले. त्या पुढे पुढे नव्हती. म्हणून परतले आणि त्या राजाच्या

दुष्ट लोक तिथी पडत असल्याने दिवस पाहून गेले.

ही संध्या सुरुवाती त्यावेळी शूरध्वज राजाच्या निपायानेरी राई पळवली. पाहून काढली तरी राई काढ माघ कामला नाही. शूरध्वज राजा शहरात परत आल्यावर कायदा म्हाला जाऊन तिथी पळवली. त्यावेळी शूरध्वज राजा थकत गेला आहे. ही बातमी आता जातो वडयुद्धाचे आपण मागून पाहून."

"मी देखील राजकन्येच्या शोधास येतो." वायुवर्मा म्हणाला.

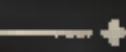
राजकन्येला सोडवून घेऊन येतां वायुवर्मा म्हणाला.

"नको यथेच मी आपल्या बहिणीला सोडवून आणतां. शूरध्वज म्हणाला जसे म्हणत शूरध्वज गेलेत तिथीला देखील तो आत गेला. त्यावेळी गृहेचे द्वार बंद झाले.

गृहेबाहेर वायुवर्मा उभा होता. त्याला एका त्थीचा आकोश ऐकू येत होता. वायुवर्मा त्या आकोशाच्या त्याला समोर शांतिनी एका शांतिनी बांधून शांतिनी दिसली. तिच्या समोर बोधे बोधे उभे होते. "नको पोरी,

राजकुमार वायुवर्मा वडयुद्धास तयार झाला.

वायुवर्मा सर्व नव्हते शांतिनीला योग्य तर होईल असे राजाला वाटले. शांतिनी देखील पसना पसना त्याच्याशी. त्यावेळी तयार झाली. परंतु वडयुद्धात शूरध्वजाला जिंकण्यासाठी शांतिनी त्याचा विवाह होणे शक्य नव्हते. वडयुद्धासाठी एक मुमुक्षु ठरवून वायुवर्माच्या उतरण्याची खास व्यवस्था करण्यात आली. परंतु वडयुद्धासाठी ठरलेल्या भूताच्या जादल्या दिवशी एक दुर्घटना घडली. राजकुमारी शांतिनी बागेत फिरत असता काही

नव्या रडण्यासाठी मालत्यांना माझ्या
पुनर्जाताना महान बंद करून ठेवले
आणि तिच्या तुला माझ्याशी करत
आणि जागणार तुला रक्षण करणारा
आता कोणी उगला नाही असे एकजण
म्हणाला.

बाबूच्या आगळ्या सवतार उपसून
त्याच्या भ्रमावर तातूंत मी त्या
बाबूच्याशी युद्धात १९४२ साली उभे
राहले थोडा वेळ त्याच्या रक्षण
कारणाचा प्रयत्न केला, परंतु कोड्या
वेळाने जणूकाही पूर्वी उरल्याप्रमाणे बाबू
पळत गेले.

बाबूच्या जाळिनीला बाबूच्या पुन्हा
मुद्दामात आला त्याच वेळी मुद्दामाने
काही रातही त्याच्या बाजूला आले.
त्याच्या मदतीने मुद्दामाची पिढ्या
बाजूला सासून शूरध्वजला मांडविण्यात
आले. त्यानंतर शूरध्वज ३ बाबूच्या

पुनर्जात

माझ्या जाळिनीच्या विवाहासाठी मुद्दाम
जाळिनीच्या जपूरोहितास मागितले.

"जपूरोहितास माझा जिवंत्यानंतरच बाबू-
वमाचा विवाह माझ्या रडिगीशी होऊ
शकेल शूरध्वज म्हणाला.

परंतु मुद्दाम ३ बाबूच्या मुद्दामे नाही
का? मी तोडविण्याच्या कामी दोघांची
मदत करू. ३ एक तद्देवे इंदु
नव्या का? त्यात बाबूच्या जिवंत्या,
आता दुसरे तद्देवे कशासाठी?" जाळिनी
म्हणाली.

शूरध्वजाने लज्जित होऊन होकार
दिला जाळिनीला उभलून नेत्यानंतर
पडलेले सधे वृत्त एक नाटक होते हे
जाळिनीला कळले नाही. राना व रान-
कन्या दोघांच्या सल्ल्याने हे नाटक केले
गेले होते.

धूर्त महातारी

[६]

जुरेकच्या मासळीच्या दुकानातून दीनदा
दीनारांची पिशवी उधळून नेण्याचा
पाराना प्रयत्न फुलत गेला तरीदेखील
त्याला ते हारला ३ संपेत एका
महातारीच्या बंध कष्ट निघाला. त्याने तीन
महातारी एका टोपणीत घेतले आणि जुरेकच्या
दुकानातून त्यांना घेऊन आला. सापाना
पाराना अमला एका सापाना त्याने
दुकानातून दुकानाच्या बाजूला ३ तो
महातारीच्या ३ पडला.
३ बाबूच्या आत पडला गेला.

महातारीत पाराने दीनारांची पिशवी
उधळून घेतली आणि पडला. परंतु जुरेक
पिशवी तीन मोठे घेतले आला एका
महातारीच्या त्याने सापाने होके ठेवले ३
दुसरा मोठा पाराना फेकला. त्याचा तो
तेन जुरेक आणि रस्त्यावरून चालणाऱ्या

एका महातारीच्या लागला आणि ती जागच्या
आगी ठार झाली तेथे जमलेले लोक जुरेक
३ बाबू रागावले तो धावत्या आणि त्याने
दुकानातली पिशवी पाराने उधळून नेण्याची
गाष्ट माध्य केरी त्यानंतर त्याने ती
पिशवी ३ संपाकघरात नेऊन ठेवली.
जुरेकची बाबूच्या त्याला म्हणाली—"आता
दीनारांच्या पिशवीची गरजच उरली नाही.
म्हणून ३ सर्व दीनार मुलाच्या व. दिव-
साच्या खर्चात टाकूया" पण जुरेक त्याला
तयार झाला नाही.

त्या दिवशी रात्री जुरेकला एक ३
पडले एक पक्षी आपल्या चोर्चीने पिशवी
बाबूच्या आतले दीनार काडीत होता तो
एकदम जागा झाला आणि बाबूच्याला
म्हणाला—"अग ऊठ, कोणता तरी पक्षी
दीनारांची पिशवी कुल्लडून आतले दीनार

पळवीत आहे. जुरेकची बायको उठून पहायला गेली तेव्हा तिला कोणी तरी सैपाकधराच्या तिरडकीतून बाहेर उडी मारून पळून जात असलेला दिसला.

तो पळून जाणारा परराज होता आणि त्याच्या हातात दीनारांची पिशवी होती. जुरेकने पिशवी सैपाक धराने ठेवली तेव्हा-यातून पारा दुकानाच्या चारी बाजूला फिरट्या धालीत राहिलेला त्याने जुरेकला पिशवी सैपाकधरात घुलून ठेवीत असता पाहिले होते. रात्री सीक पिशवी उचलून तो पळाला होता. "मी मूकाना वाढदिवस साजरा करू या म्हटलं होतं, पण तू

मूकलं नाहीस. आता भोग, सार्थे बोराच्या हातात पैसे गेले की नाही?" जुरेकची बायको रडू लागली.

"अग, जालात कोडे? तू पहात रहा, मी आता जाऊन परत येऊन येतो." असे सांगून जुरेक दुकानातून बाहेर निघाला.

"दीनार आणल्याशिवाय परतल्यास तर तुला घरात पाऊलदेखील टाकू देणार नाही." जुरेकच्या बायकोने वजावून हागिलले. दीनारांची पिशवी उडविण्याचा तीनदा कोणी प्रयत्न केला होता, [] जुरेकला बागले माहोत होते. तो तयार चोर अहमदच्या घरी राहतो हे देखील त्याला माहील होते. म्हणून तो [] आरबाटेने अहमदच्या घरी गेला आणि [] किल्ल्यानी त्यांचे दार उघडून आत जाऊन बसला. [] वेळाने पारा आला. त्याने दारावर [] मारली.

जुरेक आतून अहमदच्या आवाजाचा नक्कल करीत म्हणाला—"पारा! पिशवी घेऊन आलास का? दाराकडून तो आत सरकव मी पैसे कायली आहे. दार उघडल्यावर [] सांगतो तुला."

[] वाटले की आत अहमदच बोलतो आहे म्हणून त्याने दीनारांची पिशवी दारा

कडून आत सरकाविली. जुरेक पिशवी घेऊन जिता उठून गळीत गेला. वरच्या वर उडपा मारीत रस्त्याच्या टोकाच्या घराबजून खाली उतरला.

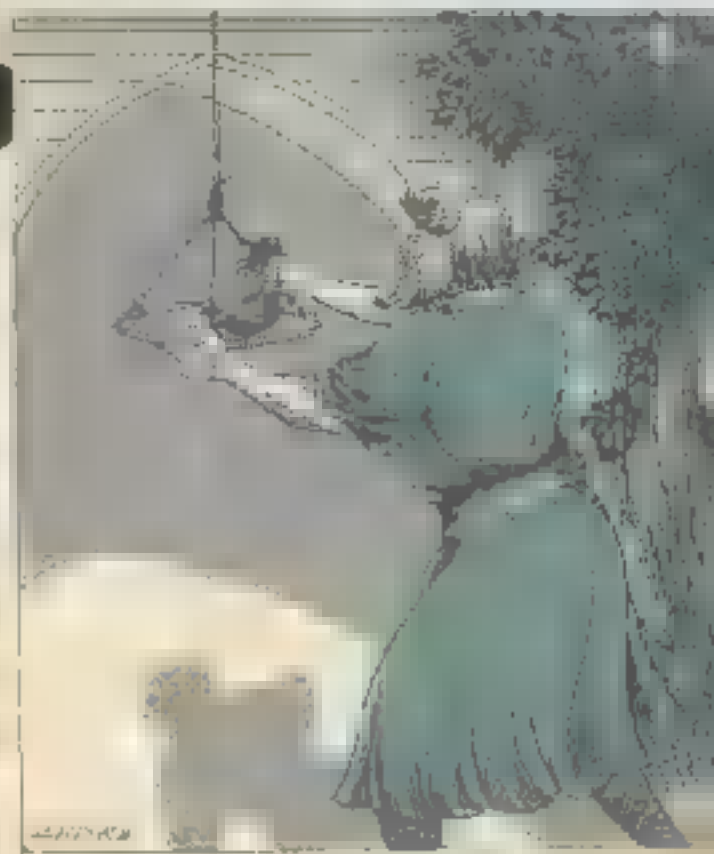
पाराने एकदोनदा दाराची कडी बाजवून पाहिली, पण आतून काहीच उतर आले नाही. त्याला संशय आला [] त्याला जुरेकने पसविले असलेले, म्हणून तो उचलून घरातून बाहेर जुरेकच्या घरी गेला. जुरेकची बायको त्याच्या-या खाडीत मुलाला धुवोत घेऊन घाबरलेली त्याला दिसली.

जुरेकच्या बायकोला राग येण्यापूर्वी पाराने तिने हातपाय बांधून उबळ आणि मसूरचा एक टोपलीत घाळून जुरेक [] गण्याची वाट पहात बसला. [] जुरेक घरी परतला आणि त्याने दाराची कडी बाजवून बायकोला दार उघडायला सांगितले.

पाराने जुरेकच्या बायकोच्या आवाजाची नक्कल करून विचारले—"पिशवी मिळाली का?"

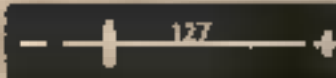
— होय, जुरेक म्हणाला.

"पिशवी टोपलीत देऊन दे. मी दीनार सोबत राहाने आणि थानतार दार उघडते." असे म्हणून पाराने एक टोपली दोरी बांधून बाहेर सोडली. जुरेकने टोपलीत पिशवी

उठून दिली. पाराने [] वर ओढून घेतली. त्याने ती पिशवी व जुरेकच्या मुलाची टोपली उचलून घेतली आणि वरच्या गळीवरून पलीकडच्या घरावर जाऊन खाली उतरला आणि अहमदच्या घराची वाट धरली.

दराच [] तरी बायकोने दार उघडले नाही तेव्हा जुरेक दार ओवावू लागला. शेजारी पाजारी काय भातगड आहे [] पाहण्यासाठी जमा झाले. सर्वांनी मिळून दार फोडले आणि आत जाऊन पाहतात तर जुरेकच्या बायकोला कोणो जाटला बांधून ठेवले होते. दीनारांची पिशवी नव्हती की मुकना पण नव्हता.

जुरेकने घायकोला प्रथम सोडविले आणि तिच्याकडून सर्व गोष्टी ऐकून घेतल्या. तो म्हणाला आणि अहमदच्या घरी गेला तोपर्यंत उजाडले होते. अहमदच्या घराचे सर्व लोक जागे झाले होते.

जुरेकने पारगळा पाहताच विचारले— "काय रे, ती दीनारांची पिशवी मिळविलीस वा, मग ती तुझी झाली, ठेवून ये. पण माझ्या मुलाला परत दे."

हसन जुरेकला म्हणाला— "घाबरू नकोस म्हातान्या! तुझी दीनारांची पिशवी जुला मिळेल आणि तुझा मुलगापण मिळेल. माझ्या या मित्राबरोबर तू आपली भावी

जीनाबचा निकाह करून देण्याचे करून घेऊन जा आपल्या घराला."

"हसन! अरे हे तू काय म्हणतोस! जीनाबचा निकाह भयंशी करून देण्यास मी केव्हां रे तकार दिला? परंतु जीनाब बकरी किवा मेंढर आहे? तिच्याशी लग्न करण्याची इच्छा असणाऱ्याने तसे दाम-दानिने पण दिले पाहिजेत." जुरेक म्हणाला.

"दामिने किती व कोणकोणते सांग, मी चायच्या तयार आहे." पारा म्हणाला.

"अजरव्याची पोरणी कमर आहे ना? तिच्याजवळ एक जरीची शाल आहे, तिचे दामिने, तिचा सोन्याचा कंवर पट्टा, सोन्याचा बदाव आणून देणाराशी तिचे लग्न होईल. तू आणून दिलेस तर ती तुझ्याशी आनंदाने लग्न करील" जुरेक म्हणाला.

"ठीक, कबूल! मी ते सर्व आणून देणारा तयार आहे." म्हणाला.

त्यानंतर जुरेक आपली दीनारांची पिशवी मुलाला घेऊन घरी निघून गेला.

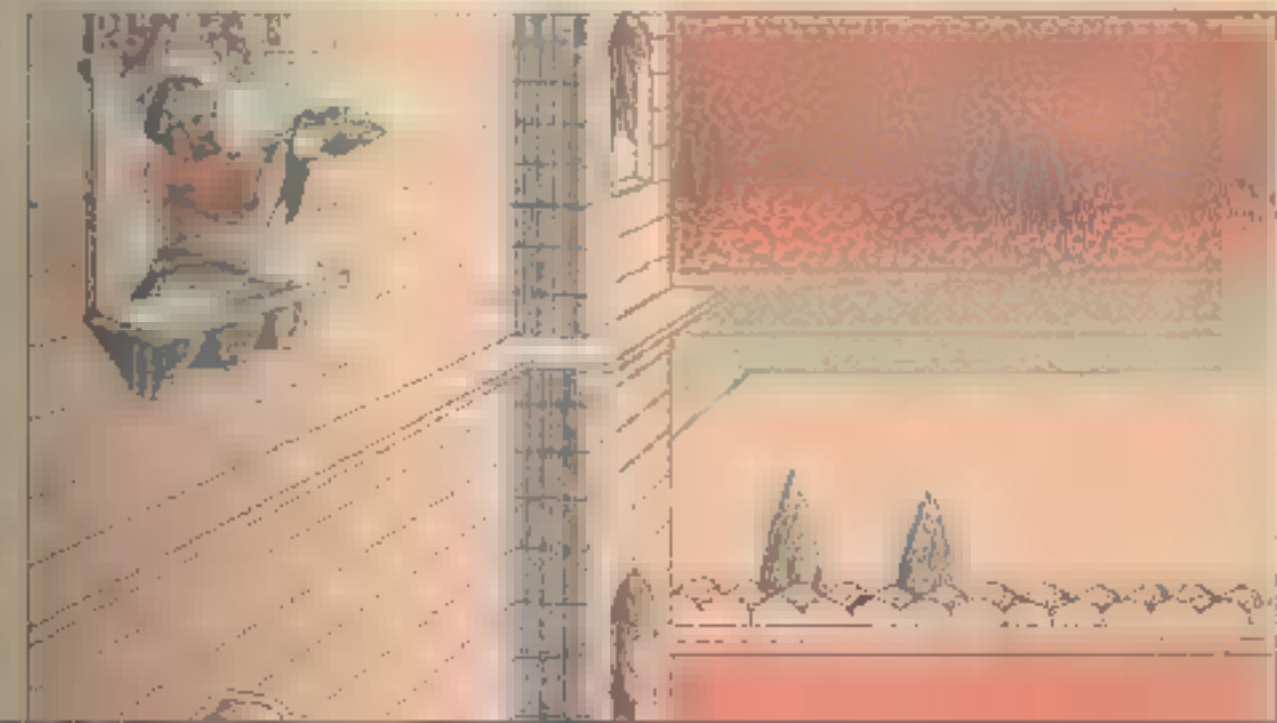
हसन पाराला म्हणाला— "अजरव्याला तू ओळखले नाहीसले दिसते. त्याला मंत्रज्ञत्व येतात. भूत व पिशाच्च त्याच्या हुकमाप्रमाणे वागतात. त्याने वगदाद सहराबाहेर आपले घर सोन्याच्या विटने

आणि चांदीच्या गान्याचे बांधले. तो दिवसभर बाजारपेठेत व्याजवट्ट्याचा मदा करतो आणि रात्री घरी परत जातो. रात्री तो घरी तेव्हाच त्याचे घर दिगुते. तो एका खिडकीत राहून एका सोन्याच्या फाळ्यात गुळीची सोन्याची ठेवून जाहीर करतो की इराक, इराण या देशातल्या वाटेक त्याने हिममत करून ही शाल चोरी करून दाखवावी." कित्येक वस्ताद चोरांनी तो पछाडले, पण हाती काहीच आणले नाही ते प्राणास मुकले जुरेकने त्या काठी दूर करण्यासाठीच हा भरले व ते गावबाहेर टाकून स्वतः एका

घातला आहे. तू त्याच्या जाळ्यात सापडून स्वतःचा जीव घालवून घेऊ नकोस."

"मी बचन दिले आहे जीनाबच्या अंगावर ती सोन्याची शाल घालतो व तिला सोन्याचा कंवरपट्टा व बदाव आणून देतो म्हणून. त्यानंतरच मी तिच्याशी लग्न करीन." पारा म्हणाला.

पाराला यांदविषे कोणाला शक्य नव्हते. पारा लग्न घेऊन निघाला आणि अजरव्याच्या दुकानात गेला. अजरव्या दुकानात करोपर्यंत दुकानाबाहेर उभा राहीला. अजरव्याने सर्व लोने बजन करून पोत्यात भरले व ते गावबाहेर टाकून स्वतः एका

गाढवावर हाफीस घरी निघाला. पारा देखील त्याच्या पाठोपाठ निघाला. अजरम्या पकत आगी थांबली, आपल्या हातातल्या पिणवीतून थोडो तातात घेऊन त्याने ती भेंडविली आणि हुवेत वाऱ्यावर उडवून दिली. कोंच समोर एक वाडा दिभू लागला. तो हसनने सांगितला तसा सोन्याच्या विटांचा आणि पांढीच्या ताऱ्याचा होता. अजरम्या गान्वा-सह वाड्यात शिरला.

थोड्या वेळाने तो एका लिडकीजवळ येऊन उभा राहला. त्याच्या हातात एक सोन्याचा थाळा होता आणि त्यात एक सोनेरी शाल घडी करून ठेवलेली होती. तो

मोठ्याने जोरून म्हणाला—“जाली अंगर तर हराक, इराण व अन्धस्तानातील कोणत्याही चोराने, नेऊन माझ्या मुलांचा ही चोळन निच्यासी लेग्न करून आये पारा मोठ्याने जोरून म्हणाला—“अही मला आपल्याजवळ काही जवरीचे बोला-वयाचे आहे.”

“वर ये.” अजरम्या म्हणाला. पारा वर गेला आणि त्याने अजरम्याजवळ त्याच्या कोणत्या वस्तू कसासाठी हव्या होत्या न सांगितले.

अजरम्या जोराने हसला. त्याने पाराचा हातात घेऊन तो भीट पाहून घेतला आणि म्हणाला—“तुला स्वतःचा जीव हवा अंगर तर नू हा थपल कोठ. कोणीतरी तुला वाटतल्या काढ्यासारखे चाकूला सार-ण्यासाठी तुला सांगितले असावे. परंतु तुझे अय तर माझ्याही पेढा जस्त दिसते आहे. नाही तर मी या अशीच तुला ठार केले असते.”

पारा अजरम्या म्हणाला ते ऐकून चिडला आणि तलवार उभमून म्हणाला—“मला ओळखले नाहीस वस्तू? मी जे मागतो आहे ते समोर ठेव, नाही तर माझी तलवार तुझ्या मानेच्या आस्पार जाईल लक्षात ठेव.”

“वर उठलेला हात वाली येवो!” अजरम्या ओरडला. त्याबरोबर पाराचा उजवा हात वाली येऊन अर्धागावा लटका पावा तसा होऊन खाली ओवू लागला. पाराने बटकन हातात तलवार घेतली. त्याच्या हाताची पण तीच वाली

“बोल, थळा तरी तुझ्या विचारात काही वस्तू आल्या की नाही?” अजरम्याने विचारले.

पारा नेहाडी गाल आणि ने दागिते पाहिजे तसेच पांढ्याने त्याच सोन्यात उतर दिले.

वर होऊन त्या वस्तूचे ओत वाटत रहा. म्हणत अजरम्याने पाराने जोड पायी शिपकले. पारा एक तांबडे शिजत गला.

तुझ्या विचारी पाराच्या पाठीवरच बसून अजरम्या आपल्या कुकनात निघून गेला. तय्यारकी त्याला पुन्हा मनुष्य करून त्याने विचारले—“तू आपला जीव बसा अय या थालवनी आहेस? तुला वाहून झुड प्रती वर जकन.”

“ते येऊन पारा वावरून जाण्यावेळी जाणवत राहिलेला व त्याने अजरम्याच्या आवाक उडोव सारली. अजरम्याने त्याच्या आवावर दावी चिपडून त्याला जख्ख करून

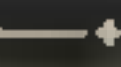

टाकल. दुसऱ्या दिवशी अजरम्याची मुलगी कमर हिने वापाला विचारले—“बाबा! तरुणाला माझ्याशी तो लग्नाला लगार आहे का हे विचारून पहा.”

“तूच विचार!” असे रागाने म्हणत अजरम्या आपल्या खोळीत निघून गेला.

“तुला माझ्या वस्तूची गरज आहे की मी हकी आहे?” कमरने पाराला विचारले.

“तुझ्या त्या वस्तूची गळा गरज आहे. दिलेलाची पोरगी जीनावला निकाहाच्या वेळी भेट म्हणून देण्यासाठी त्या वस्तू मला पाहिजे आहेत. ती फार सुंदर आहे.” अली उर्फ पारा म्हणाला.

"त्याचे मन बदलणे शक्य नाही." असे म्हणत अजरच्याने पाराला माकड करून टाकले. परंतु कमरच्या मनातच बदल झाला. सिला वाटले की पारा तिच्याशी लग्न करी किंवा न करी, त्याला त्या वस्तूंची गरज आहे त्या वेळी दावाव्यार. तिते आपल्या बापाच्या पाया पडून त्याचे कसे तरी मन बदलिले आणि त्याने मागितलेल्या सवें वस्तू पाराला देत ती म्हणाली— "तू सर्व वस्तू जीनावला नेऊन दे व तिच्याशी निकाह करून घे."

कमरचे ते औदार्य पाहून पारा चकित झाला व तिच्या प्रेमाचा अक्षुर त्याच्या हृदयात रुजला. तो कमरला बरोबर घेऊन हसन व अहमदवाडे गेला आणि सर्व वस्तू सांगून तिच्याशीच लग्न करण्याची असल्याचे सांगितले.

"जीनावली निकाह करून घेऊन त्यानंतर अजरच्याच्या मुलीशी तुम्ही लग्न करायला

दारवाज आहे." दोघांनी त्याला सहज दिल्या. वारस आहे." दोघांनी त्याला सहज दिल्या.

त्यानंतर दोघांनी दिवेंया व जीनावला बोळावून त्यांना त्या सर्व वस्तू दाखवून पाराशी लग्न करून जीनावचे मन बदलिले. पाराने इतके काष्ट सहन करून त्या वस्तू कमरच्या कपेने मिळविल्या होत्या. ते सर्व ऐकून जीनावने कमरशी विवाह करून घेण्यास पाराला परवानगी दिली.

असा तऱ्हेने पाराला दोघांशी निकाह झाला.

त्यानंतर पाराने गल्लीफांच्या दरबारात नोकरीचा भर्ज केला त्याच्या नावाची शिफारस दिलेलान स्वतः आणि दोघां कोतवाजांनी केली. म्हणून गल्लीफांनी मासिक एक हजार दीनार पाराला पाराला आपला सर येनापती नेमले अली दुर्गे पारा याचा संसार त्याच्या दोघां पत्नी-बरोबर सुखाचा झाला.

चिक्क

एक गावी गोपाळराव नावाचा एक श्रीमंत मनुष्य रहात असे त्याच्याकडे मोठी संपत्ती होती. परंतु तो चिक्कपण होता तो गोष्ट गावकऱ्यांच्या लक्षात आली नाही. म्हणून गावकऱ्यात गोपाळराव एक देवपुरुष म्हणून ओळखला जाई त्याच्या पत्नीला कोणीतरी रोज जेवण देत असतो तो त्याचा नियम होता, असे गावकऱ्यांना वाटत होते कारण रोज दुपारी जेवणापूर्वी गोपाळराव आपल्या दारासमोर उभा राहून प्रार्थना म्हणे— "आज माझ्या पत्नीला कोणते अन्न दे पाहूया नाही हो!" परंतु अचानक जेथी कोणी नाघू लागली तेव्हा त्याचेही त्याच्या गळोत दिवकर तर गोपाळराव जाग्रूत गेल्या-माझ्या चटकन घरात दार बंद करून घे.

एवढा मोनदेव नावाचा एक गरीब मनुष्य आपल्या बायकोला घेऊन पोटा-पाण्यासाठी काही कामाच्या शोधार्थ त्या गावी गावात चक्करी करता त्याला गोपाळराव एक उदार श्रीमंत गृहस्थ त्या गावात असल्याचे कळले तो काही ना काही तरी काम देईल, या आशेने मोनदेव गोपाळरावांच्या घरी गेला.

मोनदेवने गोपाळरावच्या घरी जाऊन काम साधल्या विनंती केली. दोघां नवरा बायकोला काही मिळाले तर जो पगार मिळेल त्यावर त्यांचा उदर निर्वाह चालेल. आयुष्यभर गोपाळरावांच्या घरी चाकरी करा-यचा तयारी असल्याचे मोनदेवने सांगितले.

त्यावेळी गोपाळरावांच्या घरी काही प्रतिष्ठित गावकरी मंडळी बसली होती. आपला मोठेपणा दाखविण्यासाठी गोपाळरावांनी त्यांना काम देण्याचे कबूल केले.

— 100 —

सांक्षेपः

"अस्य आह मालक! आमच्यासारख्या गरिबांच्या लक्षात येतू नसतू सहजी मिळणे दय्य

आहे. आम्ही जा खीर सातो. ती माझी वायको किती छान करते म्हणून सांगू!" सोनदेव म्हणाला.

म्हणजे खीर वाढली होते म्हणावयाची, असे गोपाळरावांना वाटले.

पुढे काही दिवसांनी गोपाळरावांच्या घरी त्यांच्या मुलीला पाहण्यासाठी गजाराच्या गावची मंडळी आली. गुलाबरोवर त्याचे आईवडील व आणखी चार सहाजण होते. त्यांना पाहून गोपाळरावांच्या मनात पडकीच वाटली. कारण त्या सर्वांना मेकवानी देशे आवश्यक होते. पण काय करावे हे त्यांना सुचलेना. लचकें केल्याशिवाय भागणार नव्हते.

तेव्हा गोपाळरावांच्या मनात एक विचार आला. सोनदेवाला बोलावून तो म्हणाला— "अरे सोनदेव! बाजारात जाऊन तुम्ही वायको करून तशा खिरीचे सर्व सामान आणि तर्जाचे कळोपण घेऊन ये. ती खीर तू आपल्या वायकोकरवीन करून माझ्याकडे पाठवून दे आणि हो, एवढे सांगून देव, उगाच वायफळ माचें नको करायला."

गोपाळरावांची खोब मोंदायला सोनदेवाला चांगली सुधी मिळाली. तो बाजारात जाऊन सामान घेऊन आला. गुळपणे आपल्या वायकोला सर्व गोष्टी समजाऊन सांगून पाहण्यासाठी संध्याकाल लागतल्या सांगितले.

पाहणे मंडळी बघु परीक्षा व इतर बोलणे वगैरे उत्कल्माने देवापेक्षा पानावर येऊन बसली. गोपाळरावांच्या वायकोने सोनदेवाच्या वायकोलाच पाहण्यास मदतीला बोलविले.

तिने इतर पदार्थांबरोबर खीर नावाची कुरेरा व केळी नावाने गोळ्यांमध्ये दिव्या मिळ्या व मीठ वाढले. मुलाच्या वाफाच्या पानावर मिठाबरोबर मिर्ची व कण्टेरी होती. त्याने खीर समजून वाचून पाहिली.

तो सोनदेवला बोलावून सांगून पाहण्याचा नेह तो करून देतो.

गोपाळरावांनी पाहिले, काहीतरी चुकले आहे. चकित होऊन म्हणाले— "मी मुद्दाम विनोद वगैरे उपायला सांगितला होना मार व्हायच्या आधी पिकत घ्या नाहीत. विनोदी वाढणार नाही."

गोपाळरावांनी पुष्कळ घडावणी केली, पण काही उपयोग नाही. मुलाचा वाय पानावरून उठला आणि मोठ्याने ओरडून म्हणाला— "तुम्ही आम्हाला समजावून द्या. कण्टेरीला तुम्ही खीर म्हणता? आम्हाला दूधबोळे वाढते? तुम्हालाही आमचा संबंध श्राव्य तर पदोपदी आम्हाला मान अर्जोच लागतो हाईल."

अस सांगताना बोलत मुलाचा वाय वगैरे पाहणे मंडळी पानावरून उठली आणि निघून गेली. ती बातमी कणव्यासारखी गांवभर पसरली. गोपाळरावांना सोनदेव व

त्याच्या वायकोचा फार राग आला. म्हणाले— "दुष्ट! तू आज माझ्यावर केव्हाचे केर काढलेस सांग! वायकोकरून खीर सांगून कण्टेरी आमच्या पाहण्याचा वाढलीस? माझा पाणउतारा तुझ्यामुळे झाला व माझ्या वायकोचा अपमान झाला. तथे जमेल्या जीवांनी पण सर्व हकीकत सांग दे."

सोनदेव शांतपणे सर्व ऐकून घेतल्यावर म्हणाला— "ज्याला गोटभर लागला मिळत नाही त्याला कण्टेरीलाच खीर मानून खावे लागते आणि मिर्ची केळी म्हणून खाव्या लागतात. तुम्हीच आम्ही रोज खातो ती खीर करायला सांगितली होती. मग आम्ही खीर करून वाढली, त्यात वाय चक झाली?"

गोपाळरावांना वाटले कोणी त्यांचा शिरच्छेदन केला आहे. सोनदेवाने गोपाळरावांची चांगलीच खोब मोडली, पाबंदल गावकऱ्यांना आनंद झाला.

संख्या जास्त जास्त वाढली व त्याचरोबर यादवाची प्राप्ती पण अपरिधाने वाढू लागली.

त्याच भुमारास मणिपुराचा राजा मणिदत्त स्वतः एकाएकी याजारी पडला. राणीने राजपादलिंगेश्वराच्या नावाने नवम केला की राजाला एका महिन्याच्या आत आराम पडला तर तो आपले सर्व दागिने देवाच्या पायांवर अर्पण करील. सरोवरच एका महिन्याने राजाला आराम पडला व राणी केल्याप्रमाणे राजाच्याबरोबर आपले सर्व दागिने घेऊन राजपादलिंगेश्वराच्या दर्शनाला निघाली.

राजा येत असल्याचे आणला वेप बंदखून पुजाऱ्यासारखी देवाची पूजा केली व राणीने दिलेले सर्व दागिने स्वीकारले. त्यानंतर पांचसहा महिन्यांनी यादवाचे सप्त मजली घर बांधून तयार झाले.

बंदात राहणाऱ्या यादवाकडे इतके पैसे आले कीतून व रसे ते राजाला कळले. राजाने त्याला बोलवून विचारले—“काय रे, तु माझ्या पदरी नोकरी करायला लागू. तीन वर्षेच झाली अमनीत एवढ्या अवधीत तू ही मात मजली करी काय पुरी केलीस? इतके पैसे तुला कोसे काय मिळाले?”

“महाराज! आपण मला पंधरा सभा करा. उर कोसे पैसे मिळविले हे सांगेन.” यादव म्हणाला.

राजाने होकार दिल्यावर यादवने राजाला बस सांगितले.

यादवांनी हुशारी पाडून राजा सुष माला. त्याने त्याला बजावून सांगितले. आता तू आपली बुद्धी स्वतःच्या स्वाधीन माडी व आपल्या राज्याच्या हितसाठी वापर. तेव्हापासून यादव राजाचा एक प्रमुख सल्लागार म्हणून नेमला गेला.

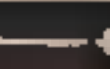
महाभारत

युधिष्ठिराने राजसूय यज्ञासंबंधी आपल्या भावंडांचा तत्का घेतला त्याच्या मनात संव गोष्टी चोळत होत्या. राजसूय यज्ञ अमोघ पार पडला तर अक्षय्य प्रजा मरणार. पण त्याचबरोबर दिव्य कोसळला लाभ होणार ही भाषा देखील त्याला वाटत होती. म्हणून विचारांनी त्याने यज्ञ करण्याचा ठराव निश्चयच केला.

निश्चय झाला तेव्हापासून त्याला राजसूय यज्ञाशिवाय दुसरी गोष्ट सुचनाशी आली तो मंत्र्यांचो भावंडांशी, अतिथि अन्नभक्ष्यांचे बोलू लागला की यज्ञाच्या गोष्टीच बोल. त्याने मंत्र्यांना विचारले, राजसूय यज्ञ करणे शक्य आहे ना?

“महाराज! राजसूय करण्यास सर्व प्रकारचे योग्य आहेत. यज्ञ पुरा आपण एका साम्राज्याचे अधिपती मधी म्हणाले.

मंत्र्यांनीच प्रोत्साहन दिल्यावर त्याच्या मनाचा पक्का निश्चय झाला. त्याला दोन महापराक्रमी माऊ होते. त्यांच्यासमोर इंद्र जरी गणांगणात उभा राहीला तरी त्याला दार मानावी लागेल. सर्व परिस्थिती त्याला अनुकूल वाटली. बुद्ध आणि नाश यांची भीती त्याच्या मनातून पार नाहीशी झाली. तरी श्रोकृष्णाचा मल्ला घेणे उचित होईल. असा विचार करून युधिष्ठिराने दारवेला निरोप पाठविला.

कृष्ण निरोप मिळताच शाम मास लोकांना बरोबर केऊन इष्टप्रसन्न नगरी आला. स्वागत सत्काराच्या सौपचारिक गोष्टी झाल्यावर धुधिठिर कृष्णाला म्हणाला—“कृष्णा! राजसूय यज्ञ कसे फार मनघट आहे. माझे सर्व हितांही व वंधुमित्र यज्ञ करून असा व्याग्रह करीत आहेत. परंतु राजसूय यज्ञात फार मोठ्या दक्षिण सामर्थ्याची आवश्यकता आहे. आमची शक्ती अशा यज्ञाला पुरेशी नाही. दुसऱ्यांचा सल्ला असला तरी तेवढ्यावर इतकी मोठी जबाबदारी घेण्याची मनाची तयारी होत नाही. तू सल्ला दिल्याम ठर मी

यज्ञाचा विचार मनातून काढून टाकीत. तुम्हाला वाटते?”

ने ऐकून कृष्ण म्हणाला—“धुधिठिरा! कोणत्याही दृष्टीने पाहिले तरी तू राजसूय यज्ञ योग्य आहेस तरी एक गोष्ट सांगायची म्हणतो. प्राचीन काळी परशुरामाने मारी पृथ्वी निःक्षयिण केली होती तेव्हा ऐजेस्वराक वंजीय क्षत्रिय तेवढा जिवंत राहले होते. एकदा एक वशात विभागले गेले. पर्याय मोज हे काय बरदा बरदा झाले. या सर्व काय वंशांचा पराभव करून जरासंध हा यज्ञ करवतो आहे. तो महापराक्रमी व प्रसेठखोर आहे. त्याचा पराभव करणे आहे त्याचा विजयपान नावाचा मेनापती आहे. शक्तिमेकराच्या देशाचा राजा मगदल हा कुठे घडील साहुराजा यांचा मित्र असला तरी आज तो जरासंधाचे आधिपत्य मानतो आहे. वास्तव्याव जरासंध याच्या सज्जना मोठमोठे पराक्रमी राजे आहेत. त्या जरासंधाच्या तयारीनेच आम्ही द्वारकेला गेलो म्हणून जरासंध जिवंत बसे पर्यंत तुम्हा राजसूय यज्ञ होणे नाही. प्रथम त्याचा वध केला पाहिजे.”

कृष्ण म्हणाला ते ऐकून धुधिठिराचा उत्साह पडला. तो विचार करून

कृष्णाला म्हणाला—“सर्व काय आपल्या मूखासाठी प्रयत्न करीत आहेत. कोणत्या साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छाच नाही. त्यांच्या तशी असली तरी ती पुरी होणे नाही. अर्जुन मी आपला विचार बदलवा म्हणतो. जमिनी वशात ते कोणीतरी राजसूय यज्ञ करण्यास जमेल होईल. करीलच असे मनाने ठरवून रोईन. जरासंधासमोर तुम्हा कुठ्या धरून जे राहता येत नाही तर आम्ही त्याला जिकणार! आम्ही शक्ती तुम्हा सलीक्या भयंकरावर आहे.”

सोमनाथ धुधिठिर म्हणाला ते आवडत नाही. तो म्हणाला—“कार्य आरंभ करणे गरजेचे नाही. जरासंधाचा ज्ञान नसला तरी तो कोणत्याही कार्ये पुरे होणे नाही. रात्री जीवना सल्ला देण्यास जरासंधाच्या वंशाचा सल्ला मित्र असला तरी तो अर्जुन अमला वंश ज्ञान पाव पावून वंश ज्ञान नाही. आम्ही तरी जरासंधाच्या वंशाची परीक्षा केव्हा तरी दिली पाहिजे.”

ह्या संवादात जरासंधाच्या कोहीतरी दक्षिण करून ठार करणे असल्या नाही. धुधिठिराचा विमत होईना तो म्हणाला—

“साम्राज्य लोभाने मी तुम्हा सारख्या मित्राला किंवा मला दोन शोळ्यासारखे असलेल्या आपल्या दोघां चकट्या भायाना जरासंधाच्या शर करण्यास पाठविण्यास तयार नाही. त्याला जिकणे तुमच्या पेकी एकालाही शक्य नाही.”

ने ऐकून अर्जुन म्हणाला—“जो मनुष्य करीत नाही, त्याचे जीवित व्यर्थ होय. माझे गांवोव, अध्याय भाषा, कृषिपद्धती रथ सर्व फुकट आहे. यांचा उपयोग सध्या नाश करण्यासाठी होत नसेल तर त्यांना कुजत ठेवण्यात तरी काय अर्थ आहे?”

धुधिरिगला जरासंधाविषयी जास्त सविस्तर माहिती हवी होती म्हणून कृष्णाने जरासंधाची मोट सांगितली. ती अशी-

बृहद्रथ नावाचा राजा मगध देशाच्या सिंहासनावर असता तो दंढामारुखा पराक्रमी होता. त्याच्याकडे तीन अशोहिणी मैत्र होते. त्याने काही राजांच्या जुद्धां मध्येही विवाह करून घेतला होता. पण त्याच्या मूलवाजाला नाही. म्हणून त्याने तीन वर्षां करून पुत्रकांसाठी यज्ञ केला. तरी त्याला मुलगा झाला नाही म्हणून तो शेवटी आपल्या दोघा राण्यांना बरोबर

वेऊन तपश्चर्या करण्यासाठी गंगेत निघून गेला.

गंगेत फिरत असता त्याला एका आंध्याच्या साड्याला कडकोशिक नावाचे एक मोठे वडील दिसा. त्याने बृहद्रथ राजाच्या म्हणाले- 'मुला! मी तुझा गेवने तप साधतो आहे. तुला जे पाहिजे ते मागून घे'.

'मुनीवर्य! मी जरासंध, नीचदंजल अर्जुन, गुणवत्तासाठी अर्जुन वगैरे पण मुलवाज नाही. म्हणून मला यज्ञापासून विरक्ती झाली आणि तपश्चर्या करण्यासाठी

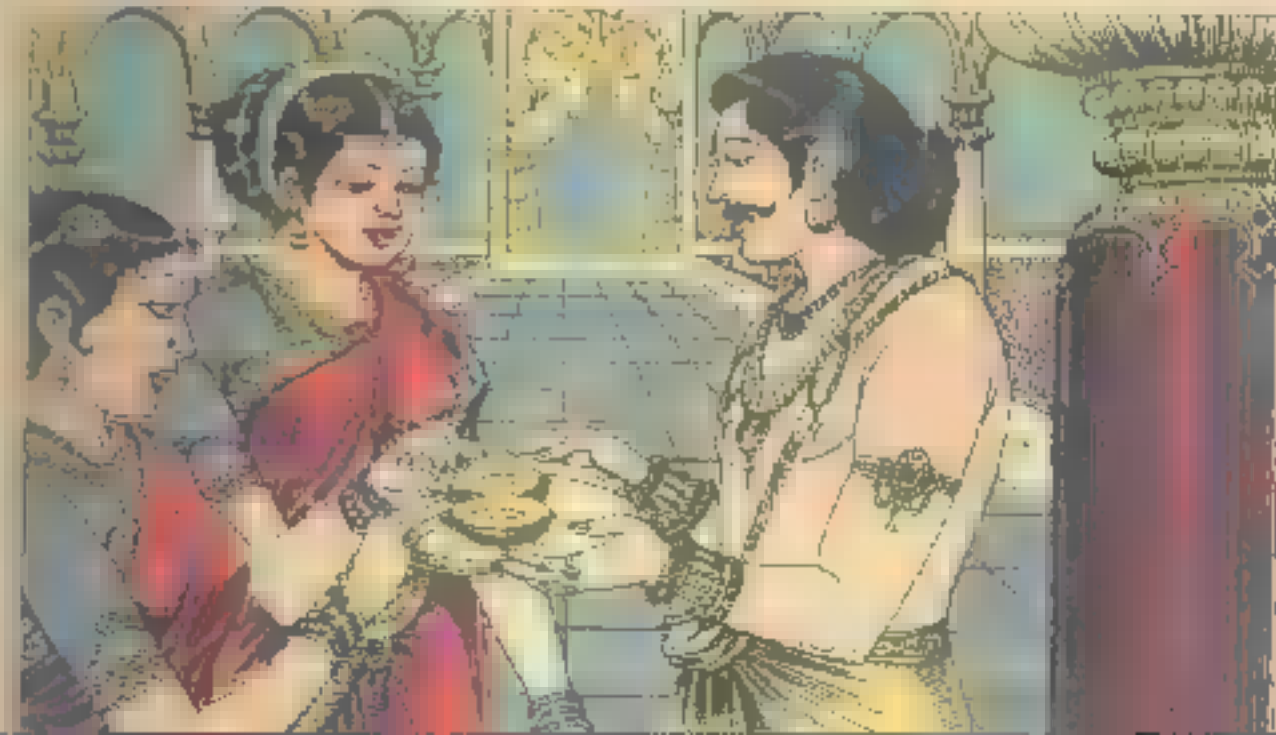
मी येत असोय. आता आहे. मला आणखी कोणतोही इच्छा नाही' बृहद्रथ म्हणाला.

त्याचे बंडी एक आंवा साडावरून खाली गळून पडला तो आंवा बडकोशिक कृषीच्या बरोबर मांडोबर पडला होता. तो आंवा बडकोशिकाने बृहद्रथ राजाला दिला आणि म्हणाला- 'राजा! तु हे फळ घेऊन जा! तुला मुलगा होईल'.

बृहद्रथ राजा तो आंवा घेऊन आपल्या दोघा राण्यांसह राजधानीत परत आला. त्याचे दोघा राण्यांवर मागवे धर्म होते. म्हणून त्याने तो आंवा राधोमध आणला व अर्धाअर्धा आपल्या दोघा राण्यांना त्याच्या

दिला. दोघांना दिवस राहले आणि दोघांना अर्धे शरीर असलेल्या एकेक मुलगा झाला. एक हात, एक डोळा, एक कान, एक पाय, अर्धे तोंड व अर्धे नाक असलेले ते मूल पाहून दोघी राण्या रडू लागल्या. तेव्हा मुद्दीणीनी त्या मुलांना बाहेर रस्त्यावर फेंकून दिले.

त्या प्रदेशात जरा नावाची एक राक्षसीण राहत असे. ती मनुष्य व जनावरे खात असे. ती त्या अध्या राण्यांच्या दोघां मुलांना खावला आली. तिने दोघांना शरीर जवळजवळ धरल्याबरोबर दोन तुकडे एक झाले आणि एक मुद्दर मुलगा झाला. तो मुलगा जोरजोराने रडू लागला. मुलगा

रहण्याचा आवाज ऐकून राजा दोघो राग्या
प दासदासी त्या बाजूला वाचले

जरा राक्षसिणीला स्वप्नरून ती राज-
कुमार ~~कळत~~ पाहिले ~~आले~~ ~~कळले~~. नेव्हां
तिचे मानव रूप धारण करून ~~आ~~ मूकना
राजाच्या ~~कळत~~ देत घडलेली गोष्ट
सांगितली. राण्यांना परमानंद ~~कळत~~ त्यांनी
~~आ~~ बालकाला ~~कळत~~ उनलून राजदांड्यात
नेले. जरा राक्षसिणीने जोडलेल्या मूकना
म्हणून बृहद्रथ राजाने आपल्या मुलाचे नाव
जरासंध असे ~~कळत~~ आणि दरवर्षी जरा
राक्षसिणीच्या नावाने त्या दिवशी उत्सव
करण्याचे जाहीर केले. जरासंध ~~कळत~~ लागला

त्सतता पराक्रमी निघाला. त्याने एक
~~कळत~~ एक अनक राजांचा परामद करून
त्यांना तरुणात टाकले.

~~कळत~~ कलाचा वध केल्याचे ~~कळत~~ जेव्हा
जरासंधाला मिळाले तेव्हा त्याने मझुरंदर
म्यारी केली ~~कळत~~ ~~कळत~~ ~~कळत~~
जरीसंधाच्या मुली हाव्या

पथवर जरासंधाचे रत्न सागून कृष्ण
~~कळत~~ पृथिव्ठिरा! जरासंधाना शस्त्रा-
त्याने वध करण ~~कळत~~ ~~कळत~~ मल्लयुद्धात
थे ~~कळत~~ त्याचा ~~कळत~~ ~~कळत~~ ~~कळत~~
म्हणण्यावर ~~कळत~~ विन्यास जसेल तर तू
भीमार्जुनांना माझ्या बराबर पाठव."

"कृष्णा! तुम्याशिवाय आम्हाला जरा
संधाला देणारा मल्लमिथ दुसरा कोण आहे.
जरासंध भीमाच्या हाती मरेल असे तू
म्हणालास की तो मराल असे ~~कळत~~ मानतो.
तू मागितलेम की मी राजसूय यज्ञ करावा
तर तो यज्ञ पूरा झालाच. तू भीमार्जुनां-
बरोबर राहलास तर माझे दोघे वध काय
करू नकणाय माहीत? तर मग तुम्ही तिथे
निघा आणि विजयी होऊन परत रा " ~~कळत~~
पृथिव्ठिरा म्हणाला.

कृष्ण, भीम व अर्जुन ब्राह्मणाचा वेग
धारण करून इंद्रप्रस्थाहून निघाले. वाटेत

कलठाकूट, मंडकी, महाशोण आदि नदीनद पार करून पूर्व कोवळ व मिथिला नगर पहात ते पूर्वेकडच्या मगध देशात पोचले. ते गोरख पर्वतावर चढून गेले. त्यांनी तेथून राजधानी पाहिली. ती एक वैभवशाली नगरी होती. तिकडे पहायें तिकडे पाणी व पशू दिसत होते. नगराच्या चारीबाजूला किल्ल्यासारखे पांच डोंगर होते. म्हणून त्या नगराला गिरियज असे नाव पडले होते.

गिरियजच्या चारी बाजूच्या डोंगरांपैकी चैत्यक नामक पर्वतावर नोंवत होती. कोणी परदेशी नगराच्या आसपास आल्याबरोबर ती नोंवत आपोआप वाजे. म्हणून कृष्ण, अर्जुन व भीम तिथानी डोंगर चढून प्रथम ती नोंवत फोडली. परंतु नगर द्वारवर लक्ष्म्य शिपाई उभे होते. म्हणून तिथे त्या बाजूला गेलेच नाहीत आणि चैत्यक डोंगराच्या शिखरावर पोचले तेथून नगराचा कोट ओलांडून ते नगरात गेले.

त्याच वेळी जरासंधाने जरासंधाचे त्यांना त्या अमरकुलावृत्त शेत कण्याचे ठरविले. मनातचि करून तो उतसव बनला. कृष्ण व भीमार्जुन माळा करणान्याकडे गेले आणि त्यांच्याकडून एकेक माळा घेऊन ती आपापल्या गळघात घातली. त्यांनी मर्दागाला नंदन लावले आणि जसा तऱ्हेने ब्राह्मण वेदात ते जरासंधाकडे गेले. जरासंधाने त्यांना ब्राह्मण समजून त्यांचे यथाप्रकारे स्वागत केले. तो अर्घ्य, पाद, नैवेद्य देऊन त्यांचा सत्कार करू लागला. तो मत्कार तिथानी स्वीकारला नाही ते मोन वसून राहले.

कृष्ण भीमार्जुनांकडे बोट दाखवून जरासंधाला म्हणाला—“राजा! या दोघांनी मोनवत घेतले आहे म्हणून मध्यरात्र उठवल्यावरच दोघे आपल्याशी बोलतील.”

“ठीक, सन्मग मी मध्यरात्र उठवल्यावरच त्याचा सत्कार करीन.” असे सांगून जरासंधाने त्यांना यज्ञशालेत पाठवून दिले.

तीन यक्षिणी

एका शेतकऱ्याला मगळ कावाच एक मुलगा होता तो शेतकऱ्याला अतिशय कामाला कधी हातभार लावीत नसे म्हणून शेतकऱ्याने आपल्या मुलाला कोणता चांगला उद्योगधंदा शिकवून देण्याचे ठरविले आणि मुलाला घेऊन तो निघाला.

तो एकामागून एक कित्येक गावां गेला, परंतु मुलाला एखादा चांगला शिकविणारा कोणी भेटला नाही. फिरत असता शेतकऱ्याला एका मेथानात एक मोठे घर दिसले शेतकरी त्या पराजवळ येऊन पोचला तेव्हा एक मनुष्य बाहेर येऊन विचारू लागला—“कोण दोघे तुम्ही, आणि तुम्होला काय पाहिजे?”

शेतकरी म्हणाला—“मी शेतकरी आहे आणि हा मुलगा मंगल. याला कोणता तरी चांगला धंदा चुम्ही शिकवून दिल्यास मी तुमचा आनारी होईन.”

आम्ही काणता धंदा करतो हे तुम्हा माहीत नसेल.” तो मनुष्य म्हणाला “तुमचा धंदा काय असो, मला त्याच्याशी काही करंद्य नाही. तुम्ही आपला धंदा मुलाला शिकवून विलात की झाले.” शेतकरी म्हणाला—

“ठीक! आम्ही तुम्हाला आपल्या प्रवीण करून त्याला तुम्याकडे पाठवून देऊ.” तो मनुष्य म्हणाला—

तो मनुष्य एका सोनेरी टोळीचा सरदार होता त्याच्या टोळीत चाळीस चौर होते व त्याच घरात रहात असत शेतकरी मुलाला माणसाकडे रहायला सांगून आपल्या गावी निघून गेला.

त्या चोरांनी मगळला पाणो आणायला पाठविले. मंगल एक मडके घेऊन बोटपावर पाणी घेता. पाणी गरण्यासाठी मडके पाण्यात बुडवू लागला. तेव्हा

पाण्यातून एका स्त्रीचा हात बाहेर आला. मग के परत मंगल आपले मग के सोडवून घेण्यासाठी ओढाताप लागला. पण तेवढ्यात कोणी तरी ओक्यात एक टपली मारली. पाण्यातून बाहेर आलेला नाहीसा झाला. मंगल वर पान काढून कोणी मारले. पाहू लागला तेव्हा त्याला काढावर एक सुंदर पांगरी-सारखे भांडे दिसले. ते भांडे स्वच्छ घेवून मंगल चोरांच्याकडे परतला. भांडे पाहून सर्व चोर चकित झाले.

चोरांचा सरदार शाबासकी देत म्हणाला—“अरे! हे जे भांडे आपले

आहेस याची काय किंमत आहे तुला मग के नसेल. हे विकले तर आम्हांला पुढे आपला करण्याची गरजच नाही. तू आपला बाटा घरी घेऊन पुढील ग्रामस्थ आनंदाने घालवू.

चोरांचा सरदार ते भांडे घेऊन एका जव्हऱ्याकडे गेला आणि त्या जव्हऱ्याकडे किंमत पसलेली सांगितले.

जव्हऱ्या म्हणाला—“मी, एवढी किंमत कोठून देऊ बाबा? एका मोठ्या जव्हऱ्याकडे आपण जाऊ. तो या मोठ्याची शेंकट ती किंमत देईल.” प्रमाणे दोघे त्या मोठ्या जव्हऱ्याकडे गेले. त्या जव्हऱ्याने ते भांडे पाहून म्हणले—“आपण राजाकडे जाऊ. महाराज याची जी किंमत डंगलाल ती आम्ही देऊ.”

दोघांना बरोबर घेऊन ती राजाकडे गेला.

जव्हऱ्या राजास म्हणाला—“महाराज! गेल्या वर्षी चोरीला गेलेले भांडे कोठून नेणारा चोर मिळाला आहे.” असे सांगून त्याने चोरांच्या सरदाराकडे बोट दाखविले.

“काय रे, तुला हे भांडे कोठून व कसे मिळाले?” राजाचे चोरांच्या सरदाराला विचारले.

“आमच्याकडे काम शिकायला हा मुलगा आला. हा पाणी भरायला ओढ्यावर गेला होता. त्याला हे भांडे काढावर मिळाले.” चोरांचा सरदार म्हणाला.

“तुम्ही काय करता?” राजाने विचारले.
“महाराज! मी खरे मागतो, छोटे बोलणार नाही, आम्ही चोरांचा धंरा करतो, आम्ही एवढ्याळीस चोर आहो. हा मुलगा आमच्याकडे काम शिकायला आला. त्याला हे भांडे मिळाले.” चोरांचा सरदार म्हणाला.

राजाने आपल्या विपायांना पाहून चोरांना परून आपणिले. मगल राजाला नगसागर परून म्हणाला—“महाराज! मलाच भांडे मिळाले. आपला डुकूम झाला तर मी दर महिन्याला एक या प्रमाणे आणून देऊ शकेन. पण त्याला एक भट आहे, एका वर्षांतर या गावातल्या सर्व लबाड जव्हऱ्यांचा दिरच्छेद करण्याची आपण काठली पाहिली.”

“मी तुला सोडतो आणि तू एका वर्षाच्या यात अशी मकर भांडी आणून दे. मी तोंडपात या सर्व चोरांना जामीन म्हणून आपल्या कैदेत ठेवून देतो.” राजा म्हणाला.

मगल ते भांडे घेऊन चोरांच्या सरदाराच्या ओढ्यावर बसून घुसण्या राज्यात निघून गेला. तेथे तो एका भाणावळीच्या मालकिणीच्या घरी उतरला. म्हणाला—“माचशी! या गावात विशेष असे काय आहे हो?”

“तसे काही नाही रे. पण या गावाचा राजकुमार जो वयाने तुझ्याच वयाचा होता. नुकताच वारला त्याची एक सभाही आहे. दररोज रात्री कोणीतरी जेऊन त्याचे प्रेत जागवे हलविते. राजाला त्यामुळे चैन पडत नाही.” खानाबलवाली म्हणाली.

मंगल त्या खानाबख्शवालीबरोबर रात्रा-
कडे गेला व म्हणाला- "महाराज मी रात्री
राजकुमाराच्या खानाबख्शवाली पाहू देतो
म्हला परवानगी द्या."

"अरे तू खूळा आहेस. आजपयंत पाहू-
करी काही करू शकले नाहीस आणि आता
तू काय करणार? पहा, पाहिजे तर." म्हणाला.

मंगल घनुष्य बाण घेऊन राजकुमाराच्या
समाधीजवळून शोधपा अंतरावर काळोखात
लपून बसला. मध्यरात्रीच्या सुमारास तीन
पांढरी यक्षुतरे आकाशातून उडून येऊन
समाधीजवळ उतरली. जमिनीला त्यांचे
पाय लावताच त्यांचे रंग बदलून त्यांच्या
जागी तीन तरुण स्त्रिया दिसल्या. एका
स्त्रीच्या हातात एक तांबडी छडी होती.
तिने एक पांढरे जमिनीवर अंधारले
आणि त्यावर ती काठी मारीत म्हणाली-
"यावर वाह." त्याबरोबर कापडावर

चार तांदूळ वाहून गेले. ती स्त्री समाधीजवळ व समाधीवरच्या
दगडाला काठी लावून म्हणाली- "उघड!"
त्याबरोबर समाधी खुली झाली आणि पुन्हा
काठी मारीत त्यावर वाहून ती म्हणाली-
"उठून वाहून ये."

त्याबरोबर राजकुमार उठून स्वतःच्या
पायांनी आला आणि सर्व मिळून
जेवायला बसले.

संधी झाली. एक बाण त्या सर्वांच्या
दिवेने सोडला. राजकुमाराला
लागू झाले. अर्धाच त्याने काळजी
घेतली होती. तो बाण त्या बाजूला येताच
स्त्रिया कबूतर होऊन उडून गेल्या.
त्यांनी बरोबर धाणलले कापड आणि
छडी वाहून गेली. मंगलने ती काठी व
कापड उचलून घेतले व राजकुमाराला
म्हणाला- "आता तुला या समाधीची काय
गरज? चल घरी." (चालू)

वस्तुत्वदात्री शिला

आयर्लंडच्या काक नगराजवळ झाली नावाचा किल्ला आहे. त्याच्या बुद्ध्याच्या वित्तीत
एक शिला आहे. त्याला स्टोन म्हणतात. एका प्रादुर्भावापासून त्या शिलेला वर
दिला होता की जो जोनी व दाराने बुद्धत वरील त्याला ही शिला वस्तुत्वदान करील. परंतु या
शिनेचे बुद्धत वेग तिठके सोपे नाही तरी असे सांगण्यात बुद्धत घेऊन ही शिला तुळतुळी मारली आहे.
ज्याने या शिलेवर अर्थ ठेवला हाही ज्ञानाचा होतो. आयर्लंडचा 'झाली जॉड' देशीय म्हणतात.

भोळी भावडी कनकांगी

एका गावी एक शिल्पी असे. त्याला दोन मुलगे होते. दोघांची लग्ने झाली होती. धाकटी सून शिल्पीच्या बायकोची फार लाडकी होती. मुनेचे कनकांगी असे होते. कनकांगी सासूची लाडकी होती त्याचें एक कारण होते ती भक्तीने सासूची सेवा करी व सासूच्या सांगण्याप्रमाणे वसे. मोठी सून वारदा ही स्वभावाने थोडी निराळी होती. ती सासू-विषयी थोडीशी बेफिकीरच होती.

पुढे काही दिवसांनी सासू वारली. शिल्पीने आपल्या बायकोची एक मूर्त घडवून घरात एका बाजूला ठेवून दिली. आणि काही दिवसांनी शिल्पीमुद्दा मरण पावला.

सासूमासरे वारल्यावर दोघां मुलांचे लहानमहान मोष्टीवर भांडण होऊ लागले. म्हणून दोघां भावांनी वराचे वाटे

घेतले आणि निरनिराळे राहू लागले. मध्यभागी खोली होती. दोघां भावांच्या सल्ल्याने त्या खोलीत शिल्पीच्या बायकोची मूर्त ठेवण्यात आली.

त्या मूर्तीकडे दोघां भावांचे राहो कळ गेलेच नाही. मोठ्या मुनेने त्या खोलीकडे कधी शून मुद्दा पाहिले नाही, उलट तिने त्या बाजूला जे दार होते त्याला कडी लावून ठेवून दिली. परंतु धाकटी सून कनकांगी त्या मूर्तीला रोज भक्तिभावनेने नमस्कार करून वार फुले वाही आणि म्हणे—“सामुदाई! आमीवांद थाया.” दिवशी जो संध्याक करायचा असेल तो सामन्दा जणूकही विचारून करी. म्हणे—“सामुदाई आज आपला भावडीची भाजी करते.”

कनकांगीचा भावडेपणा इतका वाडला की दिवशी तिने पान वाडून सासूच्या

मूर्तीसमोर ठेवून दिले आणि नमस्कार करून म्हणाली—“तुम्ही पहिल्याने जेवून घ्या. सामुदाई! तुम्ही जेवल्याशिवाय मी जेवणार नाही.”

मोठी सून दाराच्या फटीतून ही उर्व भक्त पहात होती. म्हणाली—“अग वेडे! सामुदाई सनांसमोर कसा काय जेवणार? त्यांना काही वेळ एकट्या नाही सोदत? म वाई तरी!”

वाई म्हणतात आरोवर असा विचार कनकांगीने घेऊन घेवले, उठून आपल्या बाजूचे दार बंद करून घेतले आणि आपले करायला निघून गेली. जवळपास कोणी नाही पाहून दार उघडून गेली आणि तिने पानावर वाडलेले पान उचलून आपल्या घरात आणून घेतले.

घोड्या वेळाने कनकांगीने जाऊन पाहिले, पयावळ माफ झाली होती. चकित झाली. सामुदाईच जेवल्या असे समजून तिच्या मनाला फार आनंद झाला. दुसऱ्या दिवसापासून ती दररोज वाडून ठेवी आणि “सामुदाई, जेवून घ्या हं!” असे मागून निघून वाई घोड्या वेळाने घेऊन पाही तर पान रिकामे झालेले असे.

कनकांगीच्या गदग्याने एक दिवशी सर्व पाहिले आणि विचारले—“अग, तुला वेड तर नाही लागले? दाराची मूर्त कधी जेवते का?”

“अहो, अग म्हणता? सामुदाई रोज खातात, पाहिजे तर पाहून घ्या.” कनकांगी म्हणाली.

दुसऱ्या दिवशी कनकांगीच्या नवऱ्याने खोलीत काय झालं हे दाराच्या फटीतून पाहिले आणि भावजयीचे हे मोठ्या भावाला कळले तर त्याला किती वाईट वाटेल विचार करून कोणाला काही कळू दिल्याशिवाय भावजयीची

खोड मोडण्याचे ठरविले. ती आपल्या बायकोला म्हणाला-“कनकांगी, तू आईला रोज पान वाटून ठेवतेस, पण ती कोणत्या रूपाने येऊन खाऊन जाते पाहिले आहेस का? उद्यां दाराच्या फटीतून जग पहा तरी!”

“मी पहात राहले तर सासुबाई जेवणारच नाहीत.” कनकांगी म्हणाली.

“अग! तू पाहते आहेस? तुझ्या सासूला कसे दिसले?” नवरा म्हणाला.

कनकांगीच्या मनाने त्या उत्तराने समाधान झाले.

कनकांगीने दुसऱ्या दिवशी नवऱ्याच्या सांगण्याप्रमाणे पाहिले. तिला शारदा दिसली. त्यात तिला सासूच्या मनाचा थोरपणा दिसला. तिला वाटले, सासुबाईंची दोषां सुनावर कशी सारखी माया आहे. म्हणून त्या मोठ्या सुनेच्या रूपाने येऊन जेवून जातात.

कनकांगी आपल्या जावेली म्हणाली-“वाई, तुमचे केवढे भाग्य हो? सासुबाई तुमच्या रूपाने येऊन जेवून जातात. आज-पासून मी तुम्हालाच सासू मानून वागत जाईन.” शारदाला कनकांगीचे ते बोलणे व्यंग्यात्मक वाटले. दुसऱ्या दिवसापासून तिने जोलीत जाऊन सासूच्या पूर्तीसमोरचे उचलून आणायचे बंद केले.

दोन तीन दिवसांनी कनकांगी आपल्या म्हणाली-“मला वाटते, मी शारदाबाईंना पाहते, सासुबाईंना कळले असावे. म्हणून शारदाबाईंना हण्टी अन्न नाहीसा झाल्या आहेत.”

पतीने बायकोला गोष्ट सांगून तिला हा वेडेपणा भनखून काढून सांगितले. शारदा तिच्याशी बोलायला लाजते. कनकांगीने पाहिले नवऱ्याने सांगितले ते अरे असल्याची तिची लाभी पटली.

प्राचीन विदर्भ देशावर शक्तिसेन नावाचा राज्य करीत असे. कलिंग देशाचा शूरसेन याने एकदा विदर्भ राज्य विचार केला. आणी त्याने गुप्त हेर पाठवून जागोजागच्या गुप्त स्वानांची माहिती कळविण्यास सांगून ठेवले.

शक्तिसेन राजाला ही गोष्ट वेळीच कळली. त्याने शूरसेनाच्या हेरांना ओळखून कैद करविले. तरी काही हेर कैद झाले नाहीत. त्यांना दहशत बसावी म्हणून शक्तिसेनाने हेर कैद झाले होते त्यांच्यावर पुष्कळ अत्याचार केले.

परंतु शक्तिसेनाच्या काही हेर शिरलेले होते. राजाला ते माहीत नव्हते. त्यांनी राजाच्या दरबारातल्याच नव्हे, तर अंतःपुरातील गुप्त गोष्टी देखील शूरसेन राजाकडे लिहून पाठविल्या. शक्ति-

सेनाला सर्व कळले. दरबारातले काही शूरसेनाने विकत घेतले आहेत, याची माहिती राजाला कळल्याशिवाय राहली नाही.

राजाने आपल्या स्वामिंद्रोही दरबान्यांना कैद करण्याचे ठरविले. परंतु स्वामिंद्रोही व लांचखाऊ दरबारी कोण हे कळायला मार्ग नव्हता. कारण विश्वासपात्र कोण व विश्वासघातकी कोण हे ठरविणे कठीण झाले. सर्वत्र विश्वासपात्र असल्यासारखे वागत होते. संशय कोणावर करावयाचा, हा प्रश्न होता.

लांचखाऊ गुप्त हेरांचे बिग वाहेर पाडण्याचे काम राजाने आपल्या बुद्धिमान नावाच्या एका सल्लागाराला सौंपविले. यापूर्वी बुद्धिमान याने गुप्त हेरांचा शोध लावण्यात राजाला सांगून हेरांना पकडवून दिले होते.

बुद्धिमान याने दरवारातल्या गुप्त हेरांचा शोध लावण्यासाठी पुष्कळ विचार एक युक्ति मोजली.

दुसऱ्या दिवशी रात्री त्याने दरवारातल्या निवडक पंचवीस जणांना आपल्या घरी मेजवानी दिली. मेजवानीला सर्वे हजार होते. मेजवानी फार थाटात पार पडली. पंचपक्वान्नांचे जेवण होते. व्यायला निर- निराळी पेथे होती. बुद्धिमान स्वतः जाताने पाहुण्यांना हजेरे फिवा नको याची श्रद्धा करीत होता. सर्वे पाहुणेमंडळी खूष झाली. मेजवानी संपली. निरोप घेतांना बुद्धिमान प्रत्येकाला निराळे मोलावून

म्हणाला-“ही मेजवानी माझ्या निरोपाची आहे. राजाने मला नोकरीवरून कमी केले आहे. कारण राजाला मी शत्रूचा हेर आहे हे कोणी कसे व केव्हा सांगितले नव्हते. राजाला आजच्या मेजवानीला हजार अखले- ल्यात कोण कोण हेर आहेत हे देखील माहीत आहे त्या सर्वांना उद्यां संध्या- काळच्या आत फांसावर चढवायचे राजाने ठरविले आहे. माझ्यावर राजाला ओ संशय आहे तो खरा ठरला तर मला मुढा फांवी मिळणार! म्हणून मी उजाडण्यापूर्वी राज्यातून पळून जायचे ठरविले आहे. ही गोष्ट तुम्ही कोणाजवळ बोलू नका. उद्या

वांचल तर पुन्हा आपली भेट होईलच. वरं तर नमस्कार!”

प्रत्येकाजवळ हेच बोलून बुद्धिमानाने सर्वांचा निरोप घेतला. जे सरे राजभक्त होते त्यांनी सगळी राजाकडे जाऊन बुद्धिमान म्हणाला ते सांगितले.

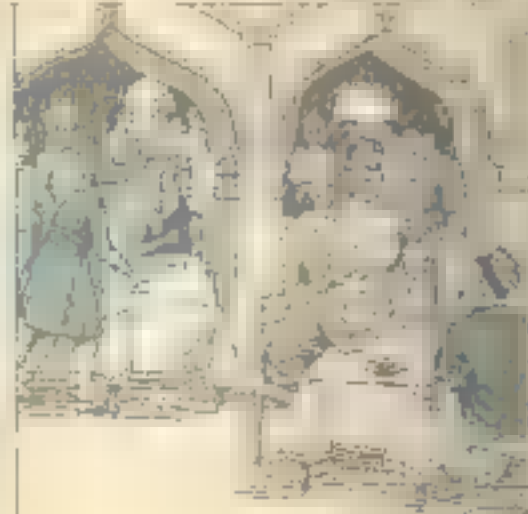
“त्या दुष्टाला मी दिवसापासून भोळवतच आहे. परंतु तो बाहेर जातो कसा, पाहतो. मी जागोजागी नाक्यावर शिपाई नेमले आहेत तुम्ही बेफिकीर रहा.” असे सांगून व त्यांना थोर देऊन राजाने त्यांना पाठवून दिले.

बुद्धिमान दुसऱ्या दिवशी उजाडण्यापूर्वी पहारटे उठून एका पोड्यावर बसून सरहद्दीकडे निघाला. सरहद्दीजवळ पोषताच दोन घोडेस्वार घाडीतून समोर आले. दोघे राजाच्या दरवारातलेच होते. म्हणून बुद्धिमानाने त्यांना ओळखले. म्हणाला- “तुम्ही सुद्धा निघाला का? फार छान!”

“होय हो, काल रात्री तुम्ही सावध केलेत म्हणून घरे झाले. महाराजांना आम- च्यावर संशय आला आहे तर आता या राज्यात राहण्यात अहाणपण नाही. तुम्ही बुद्धिमानच, तुम्हांला सर्वे पहिल्यानेच कळले.” दोघे घोडेस्वार म्हणाले.

“चला, पलीकडे एक पडके जुनाट देऊळ आहे. तेथे थोडा वेळ विश्रांती घेऊ. माझा पोडा दमला आहे.” बुद्धिमान त्यांना म्हणाला.

सिधे देवळाजवळ थोड्यावेळन उतरले आणि देवळात गेले. आत पाऊल टाकल्या थरोबर राजाच्या विषायांनी त्यांना अटक केली. बुद्धिमानाच्या वरंवर दोघा घोडे- स्वारांना राजाच्या समोर हजार करण्यात आले. राजासमोर दोघांनी आपला अपराध कबूल केला राजाने बुद्धिमानाच्या चातुर्याची प्रशंसा करून त्याला एक मोठे वक्षिस

Fullscreen

127

18

/ 78

आमरकाण्ड

सन्तप्तायसि संस्थितस्य पयसो नामापि न दूयते
मुक्ताकारतया तदेव मलिनीपत्रस्थितं दूयते
अंतस्सागर शुक्तिमध्य पतितं तन्मौगितकं जायते
प्रायेणाद्यम मध्य, मोनमज्जुपा मेवंविधा वृत्तय

॥ १ ॥

[तापलेल्या लोखंडावर पडलेल्या पाण्याचे तार ~~आहे~~ नाही. (न ~~आहे~~ होऊन उडून जाते.)
होय पाणी ~~आहे~~ पाताळर पडले की फसे मोठ्यागारचे भानन परंतु तेच पाणी वेव्ही समुद्राच्या
~~आहे~~ अक्षधेच्या शिमेहारा आऊन पडले ~~आहे~~ त्याचे मोती ~~आहे~~ अशातूनने अद्यम, मध्यम ~~आहे~~ उत्तम
रुपाने लाभणारांची दशा होते.]

यः प्रीणयेत् सुचरितैः पितरं स पुत्रः
यद्भर्तुरेव हितं मिच्छति तन् कलत्रं,
तन्मित्र मापदि मुखेन समक्षिणं यत
एतत् त्रयं जगति पुण्यकृतो लभते

॥ २ ॥

[सदाचार वृत्तीने शहून पित्याला संतुष्ट करणाराच बरा पुत्र. पतीचे हित सर्वदा जिच्या मनात
वसते तीच पत्नी आणि संपत्ति आणि विपत्ति दोन्ही वेव्ही नाराजाच प्रेमाने वाढणारा नोच मित्र होय !
हे तिथे पुण्यवान पुरुषांचाच लाभदायक.]

दुर्भिक्षे चान्नदातारं, मुभिक्षे च हिरण्यदं,
चतुरोहनमस्त्रामि, रणे धीरं, कृणे शुचिं

॥ ३ ॥

[दुष्काळाल अन्नदान करणाऱ्याला, सुखीच्या वेव्ही सुवर्णदान करणाऱ्याला, युद्धमर्वा मोठे राखविणा-
ऱ्याला आणि जो कर्जाखानी गांजलेला नाही रमास मी नमस्कार करतो.]

शिवारथ

[३]

[राजकुमारी पद्मावतीने शिवारथाचा फोडला नमुना दाखविता आणि विषय पर्वतातला
जिनारथ हलवून शिवारथासाठी धडगवर्मा आणि जीवदत्त दोघांस भाषणा सांगितले
त्या दिवशी रात्री तिथे दुरावेवाले मारेकरी दोघांना ठार करायला आले. त्यांपैकी एकाचा
नाम धडगवर्माने कापून टाकला त्यावेळी राजाचे शिपाई तिकडे ~~आले~~ आले. पुढे-]

आवाराच्या भितीवाहेर जो गळवला
आला तो ऐकून जीवदत्त अतिथि-
आळतून घटनास्थळी ~~आला~~ धडगवर्मा,
दुरावेवाल्याला राजाचे शिपाई ~~आले~~ दिवारीत
होते ते ऐकत उभा राहला परंतु शिवारा
दुरावेवाला कष्ट होतो.

धडगवर्माने जीवदत्तला घडलेली गोष्ट
धाडक्यांत सांगितली जीवदत्त विचार
करीत होता, एका दुरावेवाल्याचा मृतदेह

अतिथिदालेत पडला आहे, दुसरा पळून गेला
आहे व तिसरा ~~आला~~ तुटून पडल्यामुळे हम
रस्त्यावर पडला आहे. या तिघांना पाठ-
विणारा कोण यरे असावा आणि तो कोणत्या
उद्देशाने आम्हां दोघांच्या खुनाचा प्रयत्न
करीत असावा

जीवदत्तला, पुढे काय करावयाचे हे
दुरावेवाला जास्त वेळ लागला नाही. तो
आवाराच्या भितीवर चढून राजाच्या

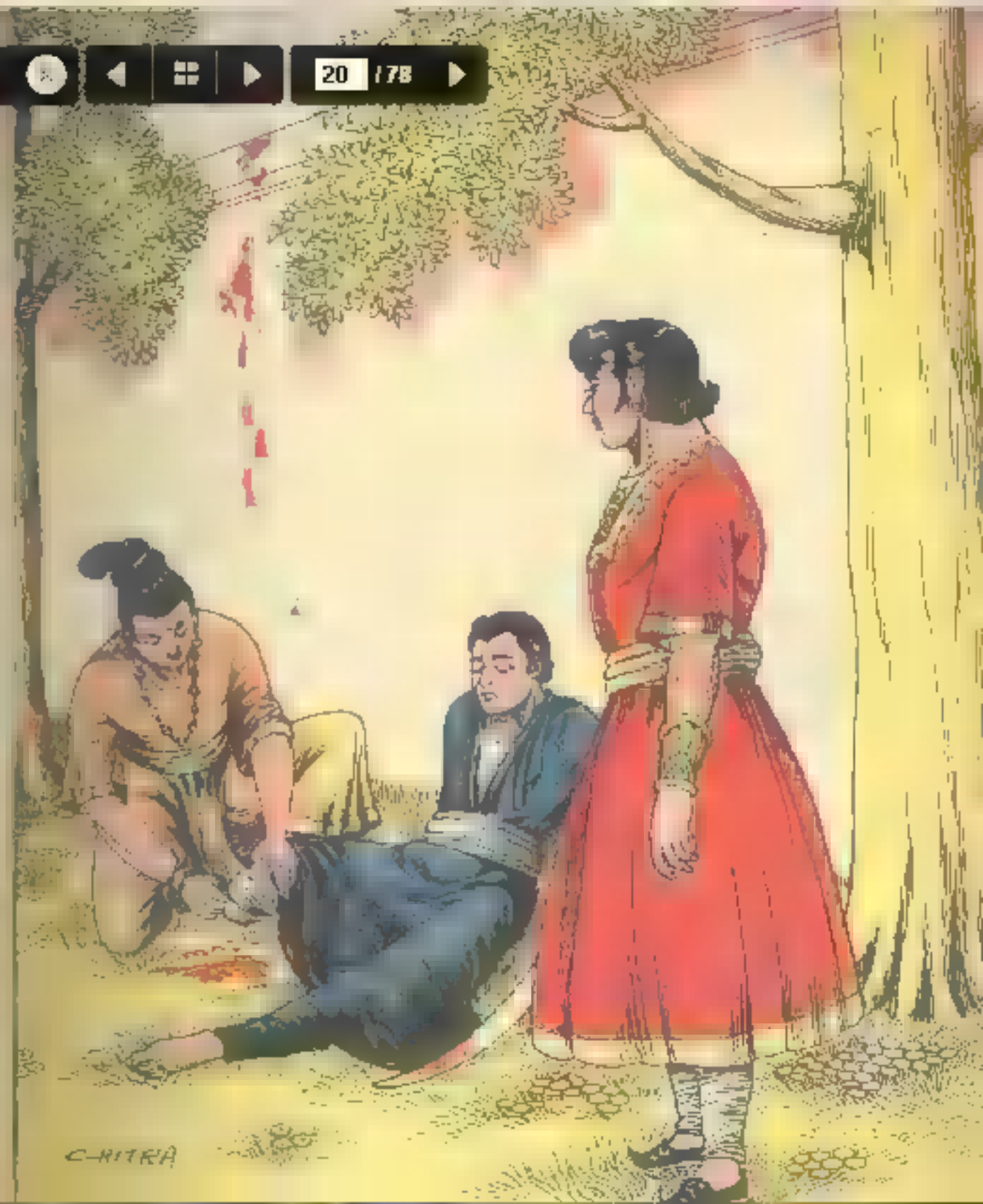
शिपायांना म्हणाला—“तुम्हीच गलका केलात तर येथे लोकांची गर्दी जमा होईल. हा बुरखेवाला राजवाड्याच्या आत शिरण्याच्या प्रयत्नात होता. त्याला योग तो रंग मिळाला. आता यांच्या विषयी जो काही करावयाचा असेल तो महाराज करतील. म्हणून या पाय तुटलेल्या माणसाला उचलून आतल्या बाजूला सोडा.

जीवदत्त राजवाड्यातल्या अतिथि गृहात उतरला होता. म्हणून शिपायांना वाटछेदी की तो राजघराण्यातलाच कोणीतरी असावा म्हणून त्यांनी त्याला तुटलेल्या माणसाला जीवदत्तच्या मदतीने आत सोडले. जीवदत्तने

खड्गवर्माला हात बांधला. मागून त्या माणसाला अलवद झाली उतरविले आणि त्यानंतर स्वतः त्याची भितीवरून उतरला त्या लंगड्याच्या नाशकरीचा बुरखा बाजूला मरकती होता. एक काळ फडके त्याच्या लाशावर होवत होते. जीवदत्तने त्या फडक्याचीच एक पट्टी फाडून ती लंगड्यांना पायाला बांधली. दोघांनी मिळून त्याला उचलून अतिथिगृहात नेऊन तमिगीवर ठेवले.

“कोण रे तू?” बाहेरून आर सरण्यासाठी तुला व तुझ्या साथीदारांवर कोणते पाठविले आहे?” जीवदत्तने लंगड्याला विचारले.

लंगड्याने त्याला पाणी हवे असल्याचे म्हणून सांगितले. खड्गवर्माने भाड्यात पायी आणून त्याच्या तोंडात मांदे लावले. पाणी प्याल्यावर तो उगडत बोंडा वेळ मार घेतला. नंतर बोंडा उघडून त्याने एकदा चारी पाहिले. तेव्हा त्याला एका बाजूला कोणत्यात पडलेले त्याच्या साथीदारांचे प्रेत दिसले. ते पाहून बावल्या-मारत्या तो मोठ्याने कणू मारला. तो बोंडला नाही. त्याच्या चेहऱ्यावर भीतीची छाया स्पष्ट दिसत होती.

CHITRA

तर तो लिबून पट्टी बांधून टाकली असली."

"शाय नुटून पडल्याला बराच वेळ झाला आहे. बांबविण्याचा पुरा प्रयत्न कर महाराज स्वप्न होतील!" जीवदत्त म्हणाला

"माझ्या हातून आजपर्यंत कोणी मेलला नाही आणि खरी वस्तु स्थिती अशी आहे की, मी आजपर्यंत स्वतःच्या जवाबदारीवर कोणाचा इलाजदेखील केला नाही." असे म्हणत त्या तरुण वैद्याने, जीवदत्तने बांधून ठेवलेली पट्टी सोडली. जखमेवर औषध लावून पुन्हा पट्टी बांधून ठेवली

तरुण वैद्य निघून गेल्यावर पंधरा मिनिटांनी महाराज पचमेन मंत्री सोमदेव अतिथिपालेत आले. पाहारेकऱ्याकरवी आल्याचे जीवदत्त सद्गवर्माला कळविले. बाहेर अवेळी महाराज व मंत्री दोघे आल्याची बातमी ऐकून दोघांना आश्चर्य वाटले.

मंत्र्याने त्यांना वाटत असलेले आश्चर्य मोठ्याने आणि त्याच्या आवाजात म्हणाले-"या अप्रतिष्ठ घटनेची गोष्ट लवकर कशी काय कळली, गोष्टीचे तुम्हांला आश्चर्य वाटत असेल. आमचे हेर पाहारेकरी नेहमी असतात. बरे, सांगा हा प्रतापचंद्र जनेल का? पाण्याशी कसा व्यवहार करावा असे तुम्हांला वाटते?"

मंत्री बोलत असतांना पचमेन दोघांमडे सोल नजरेने पहात होता. प्रतापचंद्रावर राज्यात घडलेल्या प्रकारा मूळे महेंद्रनगरच्या राजाशी आपले युद्ध होते की काय याची शंका त्याला वाटू लागली होती. अनपेक्षित युद्धाला जीवदत्त सद्गवर्माचे मुख्य कारण आहेत असे देखील राजाला वाटले

जीवदत्तने राजाचे मोन का असावे हे ओळखले तो महाराजाला बोडक्यात, घडले ते सर्व वृत्त सांगून म्हणाला-"महाराज! फक्त आत्मरक्षणासाठीच आम्हांला सर्व करावे लागले याशिवाय दुरखेवाल्यांचा पुढारी महेंद्रनगरच्या महाराजाचे युवराज असावेत याची शक्यतादेखील नव्हती"

"जे म्हणजे ते झाले. भाता काय करायचे तुम्हीच सांगा!" राजाने विचारले तो प्रस्त मंत्री, जीवदत्त व सद्गवर्मा तिघांना उद्देशून राजाने केला होता

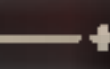
मंत्री म्हणताना हे ऐकण्यासाठी काही वेळ जीवदत्त बोलला नाही. परंतु मंत्री सोमदेवदेखील काही विचार करीत स्वस्थ उभा राहला नंतर थोड्या वेळाने जीवदत्तला म्हणाला-"समज, मला किंवा महाराजांना ही गोष्ट कळलीच नसती तर तुम्ही काय केले असते?"

जीवदत्तने सद्गवर्माकडे पाहिले. सद्गवर्माने जीवदत्तकडे अशा नजरेने पाहिले की, तूच माझे उत्तर दे, असे सुणुने जीवदत्तला त्याला सुचवायचे होते. नेहमी जीवदत्त म्हणाला-"मला असे वाटते की

महाराज आणि महामंत्र्यांना आसच्या बागण्यात चाई पिलेल असे आम्ही काही नसते. प्रतापचंद्राविषयी आम्हांलाच काहीतरी निर्णय घेऊन करावे लागले असते आम्ही उजाडण्यापूर्वी त्याला गावाबाहेर तरी जंगलात ठेवून दिले असते आणि विध्य पर्वतात शिलारथाच्या गोघार्य निघून गेलो असतो."

"जंगलात कोणी शूर जनावराने टाकले असते, परंतु पळून गेलेल्या सेनापतीच्या मुलाचे होणार? महेंद्रनगरच्या राजाला त्याने सर्व सांगितले असते की नाही?" राजाने विचारले.

"त्यामुळे महाराजांवर काही संकट आले नसते. कारण त्याने [REDACTED] केलीच असती तर आम्हां दोषाविषयीच काही म्हणाला [REDACTED] महेंद्रनगराच्या राजाने [REDACTED] वरच काय तो सूड घेतला असता. [REDACTED] राग काढण्याचे कारणच नव्हते. मंत्र्याच्या मुलाच्या प्रेतगला व प्रतापचंद्रला गावाबाहेर नेऊन टाकायला आम्हांला एक गाडी आणि परवाना [REDACTED] वाकी सर्व कामे आम्ही जंगलात पुरी [REDACTED] घेऊ." जीवदत्त म्हणाला.

पद्मसेन महाराज व मंत्री दोघे एका वाजुला जाऊन परस्परांशी. [REDACTED] करून आले जीवदत्तने सुचविलेले उपाय त्यांना बरोबर वाटला. म्हणाले-"बरे [REDACTED] म्हणतोस तशी गाडी तुम्हांला देववित्तो. प्रेत आणि [REDACTED] दोन्ही या गाडीतून घेऊन सूर्योदयापूर्वी नगराबाहेर [REDACTED] निघून [REDACTED] त्यानंतर तुम्हांला दोघांना जे काय करावयाचे असेल ते करा

राजपत्रमार्फत एक कागदाची चकन एक पाहरेकरी जाला. गाडीच्या चारीवाजुला [REDACTED] होते. द्वारपालकांच्या तावी गाडीबाहेर घेऊन जायला परवाना लिहून मंत्र्याने त्यावर आपली मोहर लावली.

सह्यवर्मा [REDACTED] महेंद्रनगराच्या मंत्र्याच्या मुलाचे प्रेत व प्रतापचंद्र दोघांना गाडीत ठेवून नगरद्वारावर आले. द्वार- [REDACTED] परवाना शस्त्रवित्यावर त्यांनी गाडी घेऊन बाहेर जायला परवानगी दिली

नगराबाहेर सह्यवर्मा व जीवदत्त गाडी घेऊन पाईघाईने [REDACTED] एका मोपडी- [REDACTED] आले [REDACTED] बाहेर एक मेलेले जनावर पडले होते. त्याच वेळी तिकडे प्रतापचंद्रचा मित्र जो जिवंत सुटला होता [REDACTED] आपल्या राजाला देण्यासाठी घोड्यावर बसून महेंद्रनगराकडे निघाला.

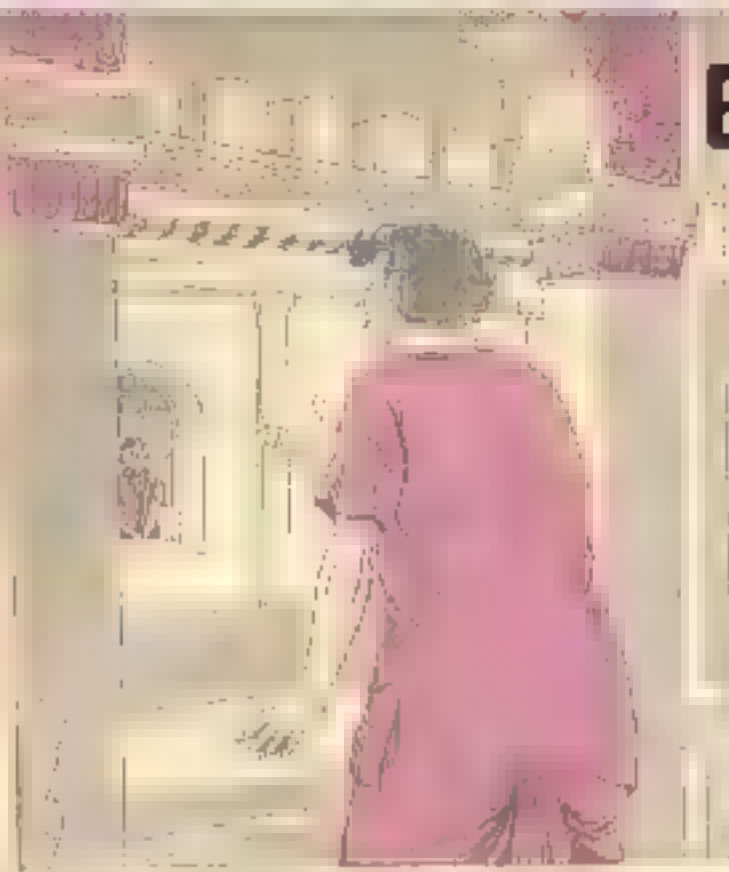
(चालू)

चौराचौरा

विश्वामित्राने आपला हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ परत आला, [REDACTED] काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मोनपर्ण स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. जेव्हा प्रताप बसलेला [REDACTED] थांबून म्हणाला-"राजा! तू आपल्या एखाद्या मित्रासाठी एवढे कष्ट सहन करीत असशील तर मी तुला सावध करून धवण्याच्या हेतूने [REDACTED] आहे, कोणाही मित्रावर डोळे मिटून [REDACTED] विश्वास करणे गरावर नाही. परि- स्थितीकडे सखामित्रदेखील हाडपैरी होऊ शकतो मी तुला या मैत्रीमुळे संकटात नापडवेल्या तारानाथची गोष्ट सांगतो- लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून [REDACTED] गोष्ट सांगू लागला.

एका लहानशा गावी तारानाथ [REDACTED] सीम- नाथ नात्याचे दोघे जीवदत्त व कंदर्प मित्र रहात असत. दोघे कामघंदा करून पैसे

सोमनाथ तारानाथशी त्याची मैत्री होती ही गोष्ट जणूकाही पार विसरून गेला म्हणून त्याने विचार केला की मार खाल्ल्यामुळे तारानाथला वेद लागले असावे व तो वैजाच्या भरात वरळत असावा. बरं झालं, आपण सुटलो !

राजाने तारानाथला तुरुंगात टाकले. शिपाई त्याला धरून वेळत गेले.

निफाल ऐकून एक चोर, जो त्यावेळी दरबारात हजर होता, मोठ्याने हसू लागला. राजाने त्याला जवळ बोलावून हसण्याचे कारण विचारले. चोराने हसण्याचे कारण सांगितले

राजाने सोमनाथला तुरुंगात टाकले. पाठवून आणले अतिथ्य स्वतःच करून घेतले. त्याला परमानंद व ठरल्या वेळी राजवाड्यात हजर झाला.

सोमनाथला आनंद झाला कारण राजाने त्याच्या निकाल दिला होता व त्याला स्वतःच्या पंगतीला जवळील बोलाविले होते.

सोमनाथच्या स्वागताची जबाबदारी एका जामी व्यवस्था त्याच्यासाठी उत्तमोत्तम पध्दतीने व उत्तम व्यवस्था त्या जामी करण्यात आली. सोमनाथ पोटावर जेवला. दाह आल्यावर धडगार वारा मिलावा त्याने सिद्धी उघडली तेव्हा त्याला त्याच्या खोलीत हातकड्या वेड्या तारानाथ हिडून असलेला दिसला.

सोमनाथने तारानाथला हाक मारत ऐटीत म्हटले—“यस आतां तुरुंगात स्थितपस ! तू आपले सर्व धन कोठे लपवून ठेवले आहेस ते मला सांग !”

तारानाथने त्याच्याकडे महातुभ्य दृष्टीने पाहिले म्हणाला—“मी जवळ धराच्या पूर्वेकडील खोलीत सर्व धन लपवून ठेवले आहे. ते घेऊन आजपासून आपल्या

तरी सुखाने घालव.”

दुसऱ्या क्षणाला राजाचे शिपाई सोमनाथला खोलीत बिरले आणि त्याला राजासमोर हजर केले.

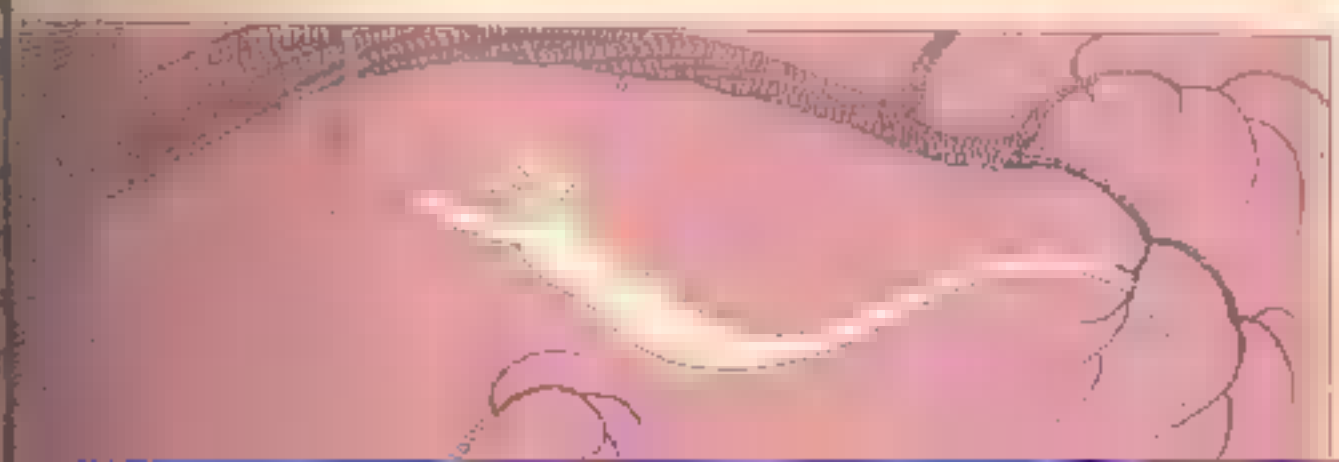
दुसऱ्या दिवशी सोमनाथला दरबारात करण्यात आले. राजाने त्याला जन्मठेप शिक्षा केली. तारानाथची राहली

मेषवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—“चोर कां हत्तला ? त्याने गुप्तपणे कानात काही गुप्त सांगितले का ? सोमनाथ दोघी व आहे हे फलस्पावर राजाने सोमनाथला शिक्षा केली ती अर्थातच बरोबर पण तुरुंगावास लागला ? त्याला कां मुटका देण्यात आले ? या प्रश्नांचे समाधान माहीत केले नाहीस तर परिणाम तुला

माहीतच आहे, तुझ्या बोक्याची क्षमर छकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील.”

विक्रमादित्य म्हणाला—“तारानाथ जखमी होता हे प्रत्यक्ष दिसत असून तो म्हणाला खरे समजून राजाने त्याला शिक्षा केली हे चोराने पाहिले होते. त्याने राजाला तारानाथ म्हणाला ते खरे दिसत नाही असे सांगितले असावे. म्हणून खरी गोष्ट कळून घेण्यासाठी राजाने सोमनाथाला आपले आतिथ्य स्वीकारण्यास सांगितले असावे. सोमनाथाला शिक्षा भोगावी लागली ती एवढ्यासाठी की त्यानेवेळील जोटे बोलून अन्यायाचे समर्थन केले होते. सोमनाथचा अपराध उघडकीस येऊ देण्यास तारानाथने मदत केली. म्हणून तोदेखील शिक्षेला योग्य ठरला.

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला व झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

राजयोग

एका गावी आनंद नावाचा एक तरुण मुबक रहात असे. योग्य समयी आईवडिलांनी त्याच्यासाठी एक सुंदर मुलगी पाहून लग्न ठरविले. मुलीचे लावण्यवती होते. नावासारखीच ती सुंदर पण होती. आनंदचा ज्योतिष शास्त्रावर विश्वास होता. म्हणून त्याने एका ज्योतिष्याला, त्या मुलीशी लग्न झाल्यास त्याचे भाग्य उदयास येईल की नाही विचारले.

ज्योतिष्याने लावण्यवतीचे वर्णन आनंदच्या तोंडून ऐकून घेऊन भविष्य वर्तवले— “आनंद तुझे लग्न या मुलीशी झाले तर तुला हिची पादत्राणे उचलावी लागतील व हिला 'आई' म्हणून हाक मारावी लागेल. म्हणून ही मुलगी लग्न करून तुझ्या घरी आली तर तू एक वर्ष भर हिच्याशी एका चट्टानीदेखील बोलू नकोस. तसे तू करू शकलास तर तुला तिची पादत्राणे उचलावी

लागणार नाहीत असाण 'आई' म्हणून हाक मारावे पण लागणार नाही. या सिवाय तू हिच्यामुळे पण होईल. तू तिच्याकडून राजयोगाची प्राप्ती म्हणून तुला मान्य असेल तर तू तिच्याशी लग्न करू न. नाही तर दुसरी मुलगी घेता.

आनंदने ज्योतिष्याने सांगितले त्यावर पुष्कळ विचार करून त्या मुलीशीच विवाह करण्याचे ठरविले. दोघांचे लग्न झाले. त्याची वायको घरी आली तरी तो तिच्याशी एका शब्दानेदेखील बोलला नाही, पण नव्हे तर त्याने तिच्याकडे डोळे उघडून पाहिले देखील नाही.

लावण्यवतीला नवऱ्याचे हे वागणे विचित्र वाटले. आपल्यात असा कोणता दोष आहे? आपल्यावर कोणत्या गोष्टीचा राग आहे? तिला कळले नाही. म्हणून लावण्यवती नवऱ्याला खूप करण्यासाठी अनेक

करून पाहिले. उत्तमोत्तम स्वादिष्ट पक्वान्ने तयार करून वाढली. म्हणून येई तेव्हा नवून हसतमुखाने समोर बसून राही की तो काही बोलेल. एक न दोन आनंदने तोंडाला जणुकाही कुळपच घातले होते. त्याने तिच्याकडे तोंड बळवून पाहिले मुद्दा नाही. आतां तिने नवऱ्याला राग येईल अशी कामे सुरू केली. गावी अमटी माजीत मोठच पाळायचे नाही, तर कधी फार जास्त घालायचे. आंघोळीला वगळते पाणी काढून ठेवायचे तर कधी थंडगारच. परंतु प्रयत्न पण फुकट गेले.

लावण्यवतीचे ते सर्व पाहून आनंदला तिची कीब येई त्याला कळत नव्हते जसे मुलीच नाही. वर्ष पुरे होण्यापूर्वी आपले तोंड उघडते की पाचो त्याला भीतीपण वाटू लागली म्हणून तो एक दिवशी वायकोला आणि घरातल्या लोकांना काही सांगितल्याशिवाय पळून गेला. पुष्कळ चढकशी झाली, पण तो कोडे गेला कळले नाही.

आनंद निघून गेल्यावर काही दिवसांनी गावात पाणी मिळवतसे झाले. गावात पायला पाणी एका ओढ्याचे होते. पण ओढ्या वाहायचा बंद झाला होता. वर कोठे

तरी एक बांधा आश्यामुळे पाणी वरचे वर राहून गेले. तो जडक दूर सारण्याचा गावकऱ्यांनी पुष्कळ केला, पण काही उपयोग नाही.

एका सिद्ध योग्याने जसे सांगितले की मुलगी लग्न झाल्यावर गृहिणीची सर्व जबाबदारी संभाळून गृहचारिणी राहिली असेल तिने हात तर खडक बाजूला सरकेल. लावण्यवतीला जेव्हा ती गोष्ट कळली तेव्हा ती राजाकडे म्हणाली— “महाराज! एका वर्षापूर्वी माझे लग्न झाले आणि मी सासरी झाले. परंतु आजपर्यंत माझे पतिराज माझ्याशी एका शब्दाने

देखील थोडले नाहीत म्हणून मी तो खडक दबलून पाहते

राजाने लावण्यावतीकडे नजिक होऊन पाहिले व म्हणाला "तरी! तुमच्या हातून हे कार्य धडप तर मी आपलं अथ राज्य तुम्हाला देईन पणच करून घेता प्रजा मुखा होईल"

त्यानंतर ती राजाच्या अधिकाऱ्याबरोबर डामर धरून गेली. तिच्या हात लावण्याबरोबर लक्षावध तो लक्षावध हलका आणि पाणी वाहू लागला त्या लक्षावधून गावकरी पाणी नेत ती याच नदीच्या पाण्यात भगत असे ओढ्याचे पाणी वाहू लागल्यानंतर लक्षावध भगत.

राजाने लावण्यावतीला अर्धे राज्य देऊन राज्याच्या त्या भागावरील राणी म्हणून तिचा राज्याभिषेक केला

काही दिवसांनी आनंद भिकाऱ्यासारखा जेवून मलाके वपडे घालून त्या गावी परत

आल्या तोपर्यंत एक वर्ष पुरे झाले नव्हते तो हमसण्यावर पायी चालून असतां नमोस्ते गणीचा मध आला रथानून राणीचे एक पादत्राण खाली पडले ते घेऊन आनंद राजा रथापर्यंत गेला व म्हणाला—"माझे आई! आपलं पादत्राण खाली पडलं होतं, घ्याने."

पादत्राण देत वेढी आनंदने लावण्यावतीला ओळखले नाही पण तिने नवऱ्याला ओळखले पतीने तिला जे नमोस्ते करून हाक मारली ते ऐकून आश्चर्य आनंद आला. त्याला रथात बसवून घेऊन ती राज-लक्ष्मणा गेली

अपराधन आनंद लाला. त्याने आपले पुरे केले म्हणून तिला राज्य मिळाले. असे रथात घाटले. त्याने, ती इतके दिवस याकळत नाही त्या यताचे फक्त दोघांना जे मिळाले त्यानंतर दुसऱ्या दिवशी त्याचा राज्याभिषेक झाला व त्या मुख्यपूरक राज्य करू लागला

भावभावंचे

एका गावी पंढरी गावाचा शेतकरी राहत असे त्याला दोन मुलगे होते. एकाचे नाव राम होते व दुसऱ्याचे लक्ष्मण. पंढरीवरच रामलक्ष्मणासारखीच दोघांची जमीन होती त्यांचे परस्परांवर फार प्रेम होते मोठेपणी त्यांची लग्ने झाली आणि तेच संसार थाटले

पुढे काही दिवसांनी त्यांचे आईवडील वारले. तरी दोघे परस्पर सहकाराने शेतीभाजीचे कामे करीत. आनंदाने असाच काही काळ सोटवला रामाला मूलदाळ नव्हते परंतु लक्ष्मणाला पाच मुले झाली. त्यापैकी दोघांच्या बायकांची परस्पर मत्सराने पाहणे सुरू झाली. हळूहळू घरातल्या कामात वांटणीबद्दल दोघांचे परस्परांशी भांडण घाटत गेले. म्हणून दोघांनी घराचे व शेतीचे वाटे कटून घेतले आणि निरनिराळे संसार थाटले. दोघा जेव्हा

परस्परांशी मुळीच बोलत नसत. परंतु दोघां भावांचे परस्परांवरील प्रेम कायम राहिले. एका वर्षी पीक झाले. दोघां भावांनी कापणी झाल्याचे डोंग लावले आता बायब घरी पोचविण्याचे काम ते उरले.

त्या दिवशी राम लक्ष्मण आपापल्या शेतातल्या पाहारा देत रात्रभर जागत राहिले. रात्री खाण्याची वेळ तेव्हा रामने आपल्या धाकट्या भावाला बोलाविले व म्हणाला—"अरे लखू मी जरा घरी जाऊन खाऊन पिऊन येतो. तोपर्यंत तु माझ्या शेतावर चुढा नजर ठेव. मी परत आल्यावर तू जा बघला."

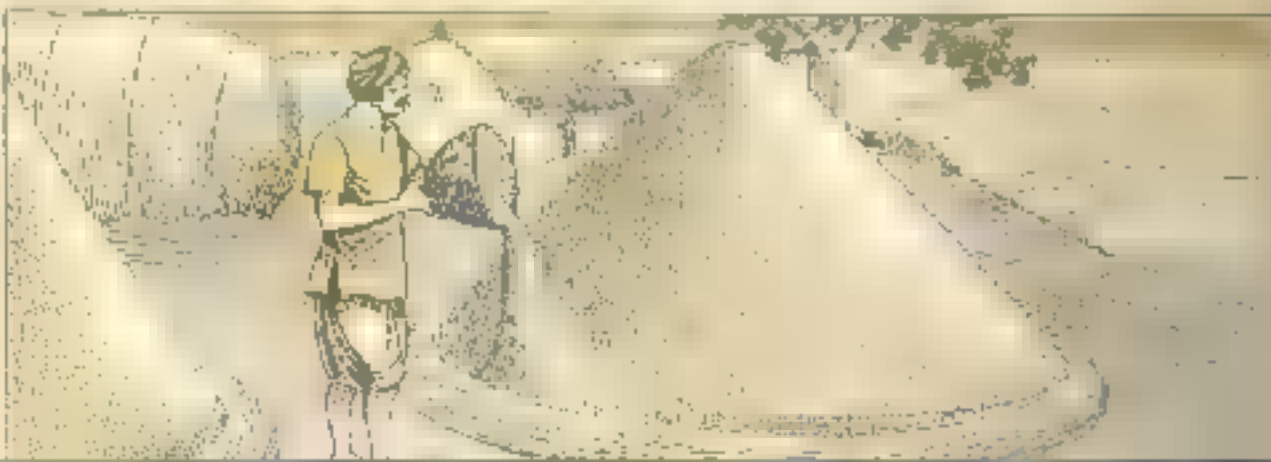
लक्ष्मणने होकार दिल्यावर राम जेवामेला घरी गेला लक्ष्मण एकटा दोघांच्या खळ्यावर पाहारा देत बसला. त्याच्या डोपमात विचार आला, आपल्याला तीन मुलगे व

दोन मुली आहेत. मोठा मुलगा दोन तीन वर्षांनी मोठा होईल. तेव्हा मंदत करील. पण मोठ्या भावाला मूलवाढ काही नाही. त्याला म्हातारपणी मदत कोण करणार? म्हातारपणी काम करणे त्याला जड आईल. म्हणून त्याने आतापासून थोडं थोडं वाचविले पाहिजे म्हणजे उतारवयात काही उपयोग होईल. मी त्याला मदत करायला गेलो तर तो मानणार नाही. तो कबूल झाला तरी बहिनींना ते खपणार नाही. असा विचार करून त्याने एक मोठे टोपले घेतले आणि आपल्या खळघातले दहा टोपल्या धान्य उचलून भावाच्या खळघात नेऊन टाकले. भाऊ येण्यापूर्वी जणु काही त्याला काही माहीतच नाही अशातन्हेने परत येऊन आपल्या खळघात खाटेवर बसून राहला.

इतक्यात राम जेवण आटोपून परतला आणि लक्ष्मणाला जेवून घाला घरी पाठ-

विले. लक्ष्मण घरी निघून गेल्यावर मोठा भाऊ एकटा खाटेवर पडल्या पडल्या विचार लागला. यावर्षी देवाच्या कुपेने पोस छान निघाले आहे. लक्ष्मणाच्या घरी नवरा वायको शिवाय पांच पोटे भरून काय उरणार? आपल्याला काय? दोघं नवरा वायको, किती खाणार? थोडक्यात भागेल. यावर्षी थोडा हातभार लावायला हरकत नाही. उघड उचलून काही दिवस तर तो घेणार नाही व दोघांच्या वायका उगाच आपसात भांडतील. म्हणून लक्ष्मणाला परत घाला मोठा वेळ लागेल विचार करून आणि जवळपास कोणी नाही पाहून त्याने, भायाने ज्या टोपल्याने दहा टोपली त्याच्या घान्याच्या राशीवर टाकली होती त्याच टोपल्याने दहा टोपली धान्य भरून त्याने लक्ष्मणाच्या राशीत टाकले आणि काही बोलल्याशिवाय आपल्या खाटेवर येऊन पडून राहला.

लोभीपणा

एका गावी एक लोभी व दुष्ट जमीनदार रहात असे. त्याने एका वर्षी वाळीत एकर जमिनीत भांड्यांची लावली. त्याने झाडांना पाणी घालायला राखण करायला एक माली ठेवण्याने ठरविले. एक दिवशी त्याने महादू नावाच्या एका गरीब मणसाला बोलाविले म्हणाला-“हे बघ, तुला सर्व झाडांना पाणी घालीत जा आणि याची राखण कर. फळे दागू लागली म्हणजे मी तुला चार एकर देईन.”

महादू त्याला कबूल झाला. त्याने आमराईत एक झोपडी बांधली तो दररोज झाडांना पाणी घाली व पाहू देई. चार वर्षे लोटली. झाडांना फळे लागली. महादू मालकाच्या म्हणाला-“मालक! फळे लागली आहेत. येऊन पहा तरी!”

जमीनदाराने अमराई जाऊन पाहिली व म्हणाला- अजून सर्व झाडांना कोठे रे फळे

लागली आहेत? आणखी एक वर्षभर तू काम कर.” महादूने त्याप्रमाणे आणखी एक वर्षभर काम केले आणि मालकाला वर्षे पुरे झाल्याची आठवण करून दिली.

जमीनदार चार एकर पडीत जोसाट जमीन दाखवून म्हणाला-“मी ही जमीन तुला देईन म्हटले होते. तू येथे शेती कर, तुला इवी तशी!”

महादू म्हणाला-“मालक! आपण अमराईतले चार एकर देतो म्हणाला होता नव्ह का?”

“मी तुला चार एकर जमीन देतो, म्हटले होते. आमराईतली जमीन देईन असे नव्हते म्हटले. या शिवाय सर्व झाडांना फळे कोठे लागली आहेत?” असे म्हणत त्याने फळे न लागलेली दोन झाडे महादूला दाखविली.

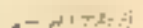
महादू मालकाची लबाडी ऐकून पक्वात्ताप करीत घरी गेला. महादूचा मुलगा ते

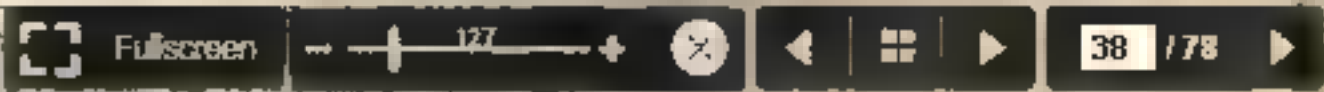

काही दिवसांनी महातून सध्याच्याचा देव
 कल्ल आपल्या दोघां मित्रांना आपले शिष्य
 म्हणून अरोबर बळायला सांगितले गुरु
 शिष्य गायलाहेर गेले एका ~~काही दिवसांनी~~ दहा-
 ळाली तो स्वतः वसला आपल्या शिष्यांना
 त्याने गावात पाठविले. दोघे शिष्य आपल्या
 गुरुचा महिमा सांगत गावभर फिरले त्यांनी
 गांवकऱ्यांना असेवेष्टील सांगितले की
 त्यांचे गुरु काहीयात्रेला जावोना वादेत या
~~काही दिवसांनी~~ साहेर दहाच्या पारावर उतरले

जमिनदाराने फारच यत्न घातली तेव्हा संचायकाने अगदी नाइलाजाने मान्य केल्याने तोंड करीत म्हटले—“तु माझ्यावर खरेच ल, मी तुला एक जागा दाखवितो.” वसै सांगून संचायकी जमिनदाराला, त्याने महाबळ

जमिनदार धावतून गेला आणि महादूची मनघरणी करू लागला, आमराईतली जमीन घ्यायला. शेवटी जमिनदार आमराईतली दहा एकर जमीन घ्यायला तयार झाला, परंतु ते महादूला मान्य नव्हते. जमिनदाराने वीस एकर जमीन वेळ केली. तरीदेखील महादू मानेना शेवटी चाळीस एकरांची सर्व आमराई घ्यायला जमीनदार कबूल झाला. आपल्या नापाथर सारी आमराई लिहून घेतल्यावर महादूने पडीत जमीन सोडली. जमिनदार त्या पडीत जमिनीत सोन्याची स्वप्ने पहात खणू लागला. दहा फूट जमीन खणून झाली तरी सोन्याचा एक तुकडादेखील त्याच्या दृष्टीस पडला नाही.

एक जंगलात एक ऋषी तपस्वर्था करील होते. जंगलात लाकडे गोडायला जाणारे लोक त्यांच्यासमोर पाले आणून ठेवीत. त्यांना नमस्कार करून आपल्या घरी जात. मुनी कधी कधी डोले उधडून समोर काही ठेवले आहे. पहात दिले की खाऊन घेत. कधी कधी ध्यानस्थ असले म्हणजे पक्षी किंवा रानटी जनावरे येऊन खाऊन हा क्रम निरत्य चालू होता. काही लोकांनी वेळा त्यांच्याकडे पाहले, पण त्यांच्याकडे विशेष लक्ष दिले नाही, असे देखील होई.

एकदा एक मनुष्य नाट्याचे एक पाठोडे घेऊन त्या थाटेने जात होता. त्याची मखर त्या मुनींवर पडली. त्याने चार नाट्य मुनींसमोर ठेवले आणि गुडे निघून गेला. मुनींनी काही वेळाने थोळे उबडून पाहिले. त्या नाट्य दिवले. मुनी एक नाट्य

आपटून फोडणार होते, तेवढ्याच एका लाकडफोड्याने येऊन नारळ फोडून दिला. मुनी नारळाने पाणी पिऊन खोबरे खाऊ लागले. तेव्हा लाकडफोड्या आणखी एक नारळ फोडून देऊ लागला. मुनींनी त्याला वांझाबला सांगितले. म्हणाले—“तू हे तिन्ही नारळ धऊन जा. ने फोडणाना तुझ्या मनात इच्छा असेल ती पुरी होईल.”

लाकूडफोडेंचा ते नागळ लाकडाच्या
मोलीवर ठेवून न घरी घेऊन आला

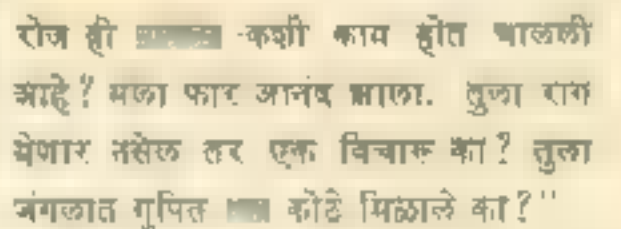
त्या लाकडफोडण्याचे नाव रामू होतं. जगात निवून त्याला जे पैसे मिळत त्यातले त्याने ती संपल्याचे पद ॥ विकत घेण्यासाठी पैसे करी. राव भाग दान-धर्मात पैसे दिले व त्याच भाग शिल्लेत ठाकी. दिनांत पैसे द्यावे. मरी लाकडे फोडण्याचे काम तेव्हा करत आहे नाही असे त्याचे

मनाशी ठरविले होते. ज्या दिवशी त्याला
कमी पैसे मिळत त्या दिवशी ~~कमी~~ करण्याची
रक्कम कमी झाली, याचे त्याला दुःख
होई त्याला स्वतःच्या खर्चाला पैसे कमी
पडल्याचे दुःख होत नसे

रामूनें चरी गेल्यावर त्याची प्रतिज्ञा कधी भंग होऊ नये व ~~त्याच्या~~ मुला ~~ला~~ पोटाभर ~~खाऊ~~ मिळत रहावे, अशी ~~प्रतिज्ञा~~ करून तारळ फोडला. त्या दिवसापरामून त्याला ~~त्याच्या~~ वंचात ~~त्याच्या~~ होत गेली. हळू हळू त्याने एक घर बांधून घेतले आणि पहिल्यापेक्षा अधिक दानघर्मे करू लागला आणि त्याची बायको ३ मुले पांदा अंगभर पसून व पोटाभर खायला मिळू लागले. सर्व लोक त्याला रामू ऐबजी रामजी म्हणू लागले.

रामूच्या घराजवळच एका श्रीमंताचे घर होते. त्याला हे पाहून आश्चर्य वाटे की त्याच्यापेक्षा रामूच जास्त दानधर्म कसा कराय करतो व त्याची कीर्ती वाढत चालली आहे? रामूचा हेवा करू लागला.

मन्त्रः एक श्रीमन्त्रे द्वाविंशति
अक्षरैः प्रोक्तः ॥ १ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥

“नाही माणक! तसं काही नाही. ही सर्व एका मुनीश्वराची कृपा आहे. भोळ्या भावळ्या रामने सर्व खरे ते सांगून टाकले.

"काय रे, तरमग तुझ्याकडे आणखी दोन नारळ आहेत ना? काय पण नशीबवान जाहेस रे तू? ते नारळ एकदा दाखविशील ना? श्री घेईन तुझ्या घरी पहायला. श्रीमंता निरखें ~~दया~~ यिनाशले व रामने ~~काय~~

दुसऱ्या दिवशी तो श्रीमंत मनुष्य दुसऱा एक साधा नारळ एका टोपलीत घेऊन रामूच्या घरी गेला. रामूचे नारळ हातात घेऊन बराच वेळ पहात राहल्यावर रामूच्या तजरेबाड त्याने रामूचा एक नारळ उचलून आपल्या टोपलीत ठेवला व आपला नारळ रामूच्या नारळाच्या जागी ठेवून दिल्या. मंतर काही ओलल्याशिवाय तो घरी निघून गेला.

तो श्रीमंत मनुष्य घनापेक्षेने नारळ फोडणार दृढस्थित त्याची कायको घेऊन म्हणाली—“अहो, नारळातले पाणी या पेढ्यात धरा.”

श्रीमंत माणसाच्या जिन्हेला बायकोला पाहल्यावर नेहमी 'दरिद्री' म्हणण्याची एक संवय झाली होती. बायकोने पाणी मागितले म्हणून याही वेळेस तोच मनासल्या मनात म्हणत त्याने नारळ फोडला.

आली व ती बायकोला वाटेळ ते रामाने बोलला. परंतु बूक झाली सुधारणे शक्य नव्हते. त्याची संपत्ति हळू कमी होत गेली आणि एक दरोडेखोरांनी घरात शिरून धरात हुंते नव्हते ते सर्व चोरून नेले शेवटी त्याला रामूच्या घरी त्याच्याकडून दान मागून घ्यावे लागले. त्याने नारळ पोरून आणल्याचे कबूल करून तो बूक केल्याबद्दल स्वतःचे रामूची माफी मागितली.

रामूला त्याची कीव आली. म्हणाला—“माझ्या जवळ जे दोन आहेत त्यात एक महिगा असलेला एक नारळ आहे. तुम्ही काळजी करू नका. मी तो तुमच्यासाठी फोडतो.” अशातचनेने रामूच्या कुपेने श्रीमंत मनुष्य पहिल्यापेक्षा जास्त श्रीमंत तो दानघर्म करू लागला.

रपरे झालेले स्वप्न

एका राजाने त्याच्या राज्यातल्या सर्वात हुशार व प्रसिद्ध सोनाराला बोलावून त्याच्या हातात पोंडे सोने हिरे देऊन त्याच्या दोन अंगठ्या त्याच्या सांगितले.

सोनार सोने व हिरे घेऊन आला. त्याच्या वखड राघव एक तरुण सोनार काम शिकत होता. तो त्याला म्हणाला—“राजाने दोन अंगठ्या करून त्याच्या सांगितल्या आहेत मी घरी जाऊन आऊन पिऊन घेतो, मग काम सुरू करीन सोनार व वस्तू काळजीपूर्वक संभाळून ठेव. मी सांगून सोनार घरी निघून गेला. राघव घरी निघून गेल्यावर राघव राघवला आणि बोरू लागला.

राघव वेळी राजा वेध पालटून त्या राज्यातल्या दुकानासमोर आला. दुकानात निरवस्थेत तरुण सोनार झोपलेला होता.

राजाने दुकानात जाऊन त्या तरुणाच्या पाठीवर जोराने एक चापटी मारली आणि बाहेर निघून गेला.

“कोण रे तू दुष्ट? काय मोठ सोनेरी स्वप्न पडले होते मध्येच मोडले.” असे म्हणत राघव जागा झाला.

राघव म्हणाला—“राजाला ऐकू आले. तो राजवाड्यात परत आणि राघवला बसून घेऊन बायला शिपायांना पाठविले.

राघवला राजासमोर हुंजर करण्यात आले. राजाने त्याला विचारले—“काय रे, तुला दुकानात कोणते स्वप्न दिसले?”

“महाराज, ते स्वप्न जरे होईपर्यंत मी ते सांगणार नाही.” राघव म्हणाला.

“नाही सांगितलेस तर तुझ्यावर निरनिराळी संकटे ओढवतील.” राजाने त्याला सावध करीत सांगितले.

"आपण पहिजे तर मला फाशी नाहीतर सुळावर चढवा, पण मी ते काही सांगणार नाही." राघव निर्मयपणे म्हणाला.

"माला अंधारकोठडीत टाका." राजाने आपल्या शिपायांना आज्ञा केली.

राघवला कोठरीत दिवस काढणे कठीण वाटू लागले. त्याने कोठडीतून पळून जाण्याचा प्रयत्न केला. त्याला एक लहानशी काठी मिळाली. त्या काठीने त्याने खणून एक भुयारासारखे भोक पाडले आणि बाहेर आला. जवळच राजवाडा होता. एका खिडकीतून तो राजवाड्यात वरच्या मंज्यातल्या एका खोलीत शिरला. तो राजकन्याचीच खोली

होती. राजकन्या वरच्या मंज्यात होती. तिच्या समोर सोन्याच्या ताटात अन्न वाडलेले होते. राघव मोजक्या पावलाने जवळ गेला व राजकन्येला जवळून पाहिले. तिचे सौंदर्य पाहून तिच्याशीच प्रेम करण्याची इच्छा त्याच्या मनात उत्पन्न झाली.

राघव खोलीतून बाहेर जाऊ आगळा तेंड्या राजकन्येची शोष मोठ्ठो तिने विचारले- "कोण तू? माझ्या खोलीत शिरण्याची हिमरा तुला कशी झाली? मी काहीतरी सांगून तुम्हाला हे ठोकेच उडविते."

"राजकन्या! माझा जीव ध्यायला तुझ्या व्हिलानी वध करण्याचे कारणच नाही. मी आपल्या हातांनी ते काय कां उरवून टाकीत नाहीस? तुझ्यावर माझे किती प्रेम आहे, हे मी शब्दात वर्णन करून श्यागू शकणार नाही." राघव म्हणाला.

त्या बोलण्याचा राजकुमारीच्या मनावर परिणाम झाला. तिने राघवला तो कोण काय व तो नेवें काय आज्ञा नवें विचारून घेतले. राघव उज्याळण्याच्या सुमारास आपल्या बाटेने आपल्या कोठडीत जाऊन बसला.

त्याच सुमारास राजानमोर एक मोठा प्रश्न त्या राहिल्या. त्या देगाच्या चक्रवर्ती राजाने आपल्या मांडलिक राजांकडे

आपले दूत पाठविले. दूतांमोर तोन घोडे होते. दूत म्हणाले- "महाराज! या घोड्यांचे काय वय असेल हे सांगावे किंवा आमच्या महाराजांचे वर्चस्व कबूल करावे. आपण दोन्ही गोष्टी करण्याचे नाकारलेत तर आमच्या चक्रवर्ती महाराजांचे सैन्य आपल्या राज्यावर चालून येईल. आपले राज्य भविष्यात टाकील.

राजाच्या दरबारातील एकालाही घोड्यांचे वय किती असेल हे सांगता आले नाही. राजाच्या मुलीला माहीत होते, पण तिने राजाला ते न सांगता रात्री राघव आला त्याच सांगितले.

राजाला अचानक राघवची झाली. त्याने राघव जिवंत असेल तर त्याला घेऊन आपला शिपायांना काढून घेतली. त्याप्रमाणे राघवला राजासमोर हजर करण्यात आले. तो जिवंत होता एवढेच नव्हे तर चांगला जाबजुड झाला होता. राजाने त्याला विचारले- "काय रे, या घोड्यांचे काय वय आहे सांगू शकशील का?"

"मी सांगू शकेन महाराज! पण प्रथम त्यांना यव खायला द्याला." राघव म्हणाला.

तिघां घोड्यासमोर यव चान्य ठेवण्यात आले. एका घोड्याने समोर ठेवलेले सर्व

धान्य खाऊन टाकले. दुसऱ्याने अर्थच खाल्ले व तिसऱ्याने नुसते तोंड ~~खाल्ले~~. एक दाणा देखील खाल्ला नाही.

ते पाहून राघव म्हणाला—“महाराज, पहिला तीन वर्षांचा आहे, दुसरा दोन वर्षांचा ~~आहे~~ ~~आहे~~ तिसरा ~~आहे~~ ~~आहे~~ वर्षांचा आहे.” चक्रवर्तीचे दूत ते उगार वरोवर असल्याचे मान्य करून निघून गेले.

दूत निघून गेल्या ~~नंतर~~ राघवला राजाने विचारले—“काय रे तू आजल्या जिव्यावर असा एवढा उदार का झाला आहेस? अजून सर्व आयुष्य तुझ्यासमोर आहे. अजून तरी क्षण, तुला कोणते स्वप्न पडले होते?”

महाराज, क्षमा करावी. मी ज्या स्वप्नाविषयी काही बोलायला तयार नाही.” राघव म्हणाला

राजाने राघवला अंधारकोठडीत बसून जायला शिपायांना सांगितले.

असेच ~~आले~~ वर्ष लोटले. चक्रवर्ती राजाने दूत पुन्हा आले या खेपेस ते वरोवर ~~गेल~~ फळे घेऊन आले ~~आले~~ फळे किती दिवसांपूर्वी काढली ~~आहे~~ राजाने सांगितले नाही तर चक्रवर्तीचे सैन्य राजधानीवर घालून येईल असे दूतानी सांगितले. तिन्ही फळे शिपायला सारखी होती कोणाला वरोवर जायला मागता ~~नाही~~ नाही. राजाने ~~आपण~~ मुलीला विचारले. पण माहीत असूनही राजकन्येने राजाला सांगितले नाही. राघवला तो रात्री भेटला तेव्हा सांगितले—

नारीराजाने राजाला या खेपेसही ~~आणविले~~ कोलवावे आणले. “तुला का फळांचे वय किती आहे हे सांगता येईल का?” राजाने विचारले.

राघवने पाणी मागवून फळे ~~खाल्ले~~ टाकली. एक फळ तळाला गेले एक अर्धवट झडले व एक वरच तरगत राहले. ते पाहून राघव म्हणाला—“महाराज! फळीले फळ एक वर्षाचे आहे. दुसरे दोन वर्षाचे व तिसरे

तीन वर्षाचे आहे.” उत्तर वरोवर असल्याने दूतानी मान्य केले आणि निघून गेले.

राजाने पुन्हा राघवला विचारले—“मुला! उगाच आपले जीवित व्यर्थ ~~आले~~ घालवीत आहेस. तुला ~~आले~~ स्वप्न पडले होते ते मागून टाक व नोकळ्या हो!”

राघव म्हणाला—“महाराज! आपण मला वाटतार हा प्रश्न का करता, कळत नाही मी जसे उत्तर देणार नाही हे ~~आपण~~ माहीत आहे.”

~~राघव~~ राघवला पुन्हा अंधारकोठडीत पाठवून दिले. एक वर्ष आणखी लोटले ~~आले~~ चक्रवर्तीने वारा मुलाचा दूतांवरोबर पाठविला. दूतानी विचारले—“महाराज, तुला मुले कोण कोणती व मुली कोण कोणत्या, सांगावे. नाहीतर चक्रवर्तीची असुर्य सैन्य ~~आपण~~ राज्यावर कालून येईल.”

नवे मुलांना एकाच तऱ्हेचे पोशाख घातल्यात आले होते. म्हणून मुले कोण व मुली कोण हे ओळखणे कठीण होते.

राजा भ्रमरला. राजाने राजकन्येला बसून विचारले. परंतु राजकन्येने मुला-मुलींना ओळखण्याची खूण राजाला न सांगता राघवला सांगितली. या संपेसही राजाने राघवला अंधारकोठडीतून बोलावून

आणविले आणि मूले कोणती व मुली कोण-कोणत्या ~~आले~~ सांगायला सांगितले.

“महाराज, मुले कोण व मुली कोण ~~आहे~~ मी ओळखतो, पण माझी एक बट आहे, मी मागेन ते मला मिळाले पाहिजे.” राघव म्हणाला.

“वाटेले ते मागून घे सारे राज्य मागितलेस तरी मी धाड्याला तयार आहे. हे राज्य नष्ट होऊ नये, एवढीच माझी इच्छा आहे.” राजा म्हणाला.

“आपणाला एक भुलमी आहे व ती अप्रतिम सुंदर आहे, असे ऐकतो. तिच्याशी माझे लग्न करून घ्यावे.” राघव म्हणाला.

"हे सकट टळले तर मी त्याला कबूल आहे." राजाने बचन दिले.

राघवने मर्षीना जेवायला तयार व्हायला सांगितले. हात धुवायला त्याने ऊन पाणी मागविले. बारा पैकी सहा मुले ऊन पाण्याने हात धुवायला मागेपुढे करू लागली. बाकी सहा जणांनी आनंदाने हात धुवून घेतले. राघव म्हणाला—"ऊन पाण्याने हात न धुणारी मुले मुलेच आहेत. बाकी सहा मुली आहेत." राघवचे उत्तर बरोबर असल्याने चक्रवर्तीच्या दूतांनी मान्य केले व राजाचा निरोप घेऊन विघ्न गेले.

राजाने स्वतः दिव्यप्रमाणे आपल्या मुलींचे राघवशी लग्न करून देऊन त्यांचा आपला जावई करून घेतले.

मध्यंतरी चक्रवर्ती महाराजाच्या मनाने जाणवी एक विचार आला. त्यांच्या राज्यव्यवस्थेवर उत्तरे देशाच्या काटा दूर देशाची धाड्यातून शत्रूंचे राज्य बळकाविते येईल. हा विचार करून चक्रवर्तीने राघवलाच उद्बारी जाणवून घेतले. राजा त्याला म्हणाला—"माझी दूतांकरवी, माझ्या सर्व प्रश्नांची मू गमतीक वसरे दिली आहेस असे कळले. मी तुझ्या हुशारीची जाणवी एक परीक्षा घ्यावी म्हणतो. हा लोखंडाचा गज मी तुला देतो. मू तीन दिवसांच्या आत पांच देशमी वस्त्र विघ्न घेऊन ये. जर मू तीन दिवसांत हे काम पुरे कलेस तर मी तुझ्याशी माझ्या मुलीचे लग्न देईन नाहीतर तुला विरच्छेद करीन."

चक्रवर्तीने आपल्याला ठार करण्यासाठीच ही मुक्ती काढली असावी हे कट्यागळ राघवला चेळ लागला नाही. उत्तर सांगायला त्याची बायको म्हणजे राघवच्या जवळ नव्हती. तो याच विचाराने राजवाड्याच्या उद्यानात फिरत असतां चक्रवर्तीची मुलगी

आहेस?"

चक्रवर्तीच्या मुलीने प्रथमदर्शनीच आपल्या माहतांचे गमने त्याला दारले होते म्हणाला—"चिंता करण्याचे कारण नाही. चक्रवर्तीने एक लोखंडी राज्य त्याचे देशमी विघ्न तीन दिवसांच्या आत जाणव घ्यायला सांगितले आहे. त्याच्या कथने एक ठपाय मुलांच्या. राघवने त्याप्रमाणे चक्रवर्तीला भात तो प्रश्न विचारला. चक्रवर्ती विचारला—"प्रश्नच उच्चारीत विचारला." बाळूचे कासे काढायचे, हा कास प्रश्न झाला?"

"चक्रवर्ती! लोखंडातून देशमी वस्त्र कासे काढायचे हा तरी प्रश्न झाला?" राघव म्हणाला.

"जिंकलास मी हारलो. मी तुझ्याशी लग्न करीन."

तयार आहे." चक्रवर्ती आनंदाने म्हणाला. राघव चक्रवर्तीच्या मुलीशी लग्न करून आला. राजाच्या म्हणाला—"माझा राज! मी त्या दिवशी दुकानात जे वस्त्र पाहिले ते कास हे आज सांगतो. मला असं लग्न मी उद्यानात वसलो आहे म्हणून त्याला उद्बारी घ्यावी नाही. मला उद्बारी घ्यायला राघवच्या वसली आहे, असे ते स्वप्न हं. हे स्वप्न मी दिव ते सांगून देऊन शत्रू ते काही करे होऊ नये असे सांगिते."

"राघव हुशार व विवेकशील राहणा आहेस. तू चक्रवर्तीचा जावई झाला आहेस म्हणून माझ्या राज्यावरचे सकट आता टळल आहे. आता मी तुलाच माझ्या गादीचा वारस मानून सोबळ होतो." त्याप्रमाणे राजाने राघवला आपल्या गादीवर बसविले आणि स्वतः वानप्रस्थाश्रम घेतला.

बोलके फल

एका राजाकडे पुष्कळ गांभी होत्या. गाईंची राखण करण्यासाठी गुराखी दररोज गाईंना हांगरावर चरायला घेऊन जात. संध्याकाळी गोठघात बांधण्यापूर्वी मोजकाना गाई पामी निघत. राजाने कडक पाहारा ठेवला. तरी गाईंनी अपाटधान कमी होऊ लागली तेव्हा राजाने आपल्या तिघां राजकुमारांना गाईंच्या शोधार्थ गाईंच्या पाठोपाठ पाठवून दिले.

राजकुमार दिवसभर हिंबत सध्या-काळच्या मुमारास एका जंगलात पोचले तेथे त्यांना विक्षिप्त अशी एक म्हातारी भेटली. तिने राजकुमारांना विचारले- "वाळांनो! तुम्ही कोठे रे निघालात?"

राजकुमार रागावून म्हणाले- "तुला काय करावचे आहे? आपल्या वाटेने जा."

ती वाई काही तरी बडबडत निघून गेली. चांगला काळोख पडू लागला.

मुमारास ते एका किल्ल्याजवळ येऊन पोचले. त्यांनी अत डोकावून पाहिले. त्यांना गाई बांधून ठेवलेल्या दिमल्या आणि एव म्हातारी राक्षसीण धोरत पडलेली दिसली. राजकुमारांच्या गावलांची चातूळ लायतान ती जखी झाली.

राजकुमारांनी थोडे साहस दाखवून हिला विचारले- "जाजी! आम्हांला काही काम देता का? आम्ही येथेच राहू."

राक्षसीण भोळी नव्हती हे तिघे गाईंना सोडवून घेऊन जायला आले आहेत, हे तिने थोळखले. राजकुमारांना काही तरी करून ठार करण्याचे ठरवून ती म्हणाली- "ठीक आहे मुलांनो! गाईंचे दूध काढायची वेळ झाली आहे. दूध काढून घेऊन या उद्यांपासून गाईंची राखण करण्याचे काम मी तुम्हांलाच देणार आहे."

राजकुमार दूध काढून घेऊन आले.

म्हातारी दूध कापवायला बसली. राजकुमार गाईंना कसे सोडवून न्यायचे हा विचार करीत बाहेर उभे होते. थोड्या वेळाने राक्षसीण आत बोल्यावून म्हणाली- "तुम्ही उपाशी दिसतां पहिल्याने एवढे दूध पिऊन घ्या." आणि तिने तीन भांड्यात विष घातलेले प्यायला दिले. दूध प्याल्याबरोबर ते मागच्या जागी पडले. राक्षसीणीने तिघांची प्रेते एका थोळा ठेवून दिली.

राजकुमार बरेच क्षण तरी भाकेले पाहून राजाला आटोळा. राजाच्या गुराभ्यात गोविंद तेव्हा तेलग गुराखी नां धाडस. राजाला म्हणाला- "महाराज! मला काय करावी, मी राजकुमारांचा नाईचा शोध काढून त्यांना सुखरूप घरी घेऊन येतो. राजाने त्याला परवानगी दिली.

त्या वाटेन राजकुमार हाते त्याच जंगलात पोचिरे पण गेला त्याला देखील ते जंगल म्हातारी भेटली. तिने त्याला विचारले- "कोठे रे चाललास बाळ?"

गोविंदने खरेखरे ते सांगून टाकले. ते ऐकून म्हातारी म्हणाली- "येथून थोड्या अंतरावर एक किल्ला आहे. तु

गुठे चाकत. किल्ल्यात वाट-सरुंना फसवून खाणारी एक राक्षसीण राहते. ती गाई गुरे चोरते. माझ्या बहिणीच्या मदतीने तिने राजाच्या गाई चोरून किल्ल्यात नेऊन ठेवल्या आहेत. तिचे काम निघून गेल्यावर तिने माझ्या बहिणीला-ठार केले. आतापर्यंत तिने तुझ्या राजाच्या राजकुमारांना पण ठार केले असल्यास नवल नाही. मी त्यांना ही गोष्ट सांगून सावध करणार होले. पण मी त्यांना कोठे जाता आहा, वसे विचारले तर त्यांना राग आला आणि ते काही बोलल्याशिवाय निघून गेले. गोविंदने त्या म्हातारीला विचारले-

“तुम्ही काहीच करण नाही? त्या राक्षसिणीने आपल्या गाईं क्ये चोरून नेल्या?”

त्यावर ती कुरूप म्हातारी म्हणाली—
“त्या राक्षसिणीला म्हातारपणामुळे स्वतःचे पोट भरणे देखील कठीण झाले. तिची नजर तुमच्या राजाच्या गाईंवर पडली. माझी बहीण एक जादुगारीण होती. त्या राक्षसिणीची माझ्या बहिणीशी कशी ओळख झाली कोणास ठाऊक. तिने माझ्या बहिणीला लोम दाखविला की चोरून आणलेल्या गाईं अर्ध्या अर्ध्या वांटून घेऊ. तिने माझ्या बहिणीकडून गाईं मिळविल्यावर माझ्या बहिणीला मारून टाकले. म्हणून मी

विजायून तुम्हाला उगविण्याचे प्रयत्न करिते. ही सत्यता असले तरी मला दोन तीन मजकूर घेतात. तुझ्यासारख्यांच्या मदतीने ते आपल्या मजकूरकरीचा उपयोग करून तुम्हाला वाचवू शकतो.”

सर्व काही ऐकून घेतल्यावर ती म्हणाली—“त्या राक्षसिणीच्या राजकुमाराचा आणि गाईंचा संबंध काही मुक्ती असेल तर माग.”

तुला सांगितले ना, काही मजकूर कोणताप माझ्याजवळ आहेत. असे सांगून एक फळ तुला गोविंदच्या हातात देतो म्हणाली—“फळ तुझ्यावर पडत नाही. तसं काही मूकना तुला बघोदरच देऊन देवतील. हे बोलके आहे. तुम्ही काम करा. या फळाचे काढून पाण्यात ओडवून शिंपड, मेलले लोक जिवंत होतील. हे पडे एकेक करून जमिनीवर टाक व तुला हे मागावचे असेल ते मागून घे. तुला जिवंत फळ मिळेल. तुझ्या हातून त्या राजासिणीचा वध निश्चित होईल अशी माझी जाणीव आहे. आज तुम्हाला काम करा.”

त्या वस्तू घेऊन गोविंद किल्ल्याकडे निघाला. म्हातारी राक्षसिणीला भेटाव

कान काही तरी कामाची मागणी केली. ती देखील गाईंना पळवून घेऊन जायला आलेला दिसतो आहे. “बरे तर तुम्हाला राक्षस कर व घांता रोज चरायला देऊन जात जा.” असे सांगून म्हातारी राजासिणी घरात निघून गेली. थोड्या वेळाने एक पेंढ्यात दूध आणून देऊन म्हणाली—
“मुला! दमला असतील, पहिल्याने एवढे दूध पिऊन घे.”

“दूध पिऊ नकोस! मात विप आहे!” फळ गोविंदला हळूच करीत म्हणाले.

राक्षसिणीच्या तजरेआड गोविंदने फळ घेऊन ठावले.

गोविंदला जिवंत पाहून राक्षसिणी बकित जाली म्हणाली—“मुला, अयरुष शपथन देवत आहे, जाऊन सोप.”

त्या अश्रमणावर झोपू नकोस खड्ड्यात पडून पडून जाशील.” फळ हळूच म्हणाले.

राक्षसिणी निघून गेल्यावर गोविंदने तो निघताना उचलून पाहिला. त्याच्या खाली एका खोले खड्ड्यात काटे होते. दोन्ही वेळ गोविंदचा जीव वांचला. आता गोविंद त्यासिने मला असावा असे समजून म्हातारी राजासिणी झोपी गेली.

गोविंदला रात्रभर झोप आली नाही. तो किल्ल्यात फिरून राजकुमार कोठे आहेत हे पाहू लागला. तेव्हा एका जागी एका पेंढीत राजकुमारांची प्रेते दिसली. कुरूप म्हातारीच्या बहिणीचे प्रेत पुष्कळ शोधून पाहिले तरी गोविंदला मिळाले नाही. म्हणून आता फळाचा पुढला उपयोग करून पेंढ्याच्या हेतूने फळातले बी काढून हातातल्या हातातच पाण्यात जरा घासले आणि पाणी कुटून म्हातारीने सांगितल्याप्रमाणे राजकुमारांचे शिंपडले. राजकुमार जिवंत होऊन उभे राहले. त्यांनी गोविंदला ओळखले.

त्यानंतर चौघांनी आपल्या सर्व गाई सोडून किल्ल्याबाहेर नेल्या. गोविंदने वाटेत कोठे ती कुरूप म्हातारी भेटेल, म्हणून पाहिले, पण ती भेटली नाही.

तिकडे राक्षसिणीची ओप मोडली. गोविंदचे अंधार जसेच्या तसे त्या जडुभावर होते. ते पाहून तिला आला. तिने गोठमात जाऊन पाहिले. गाई नव्हत्या. गोविंदच गाईंना सोडवून पळून गेला असावा असा विचार करून ती आवत धावत किल्ल्याबाहेर आली.

राजकुमार राजा गोविंद चौघांना म्हातारी राक्षसीण ओरडत होती ऐणू आले. ती मोठमोठी पायले टाकीत धावत जवळ येऊन पोचणार यात त्यांना शंका उरली नाही. गोविंदला कुरूप म्हातारीने दिलेल्या खजणांची आठवण झाली. एक खडा टाकून 'समोर राक्षसिणीच्या वाटेवर काटेरी झाडे येऊन पडू देत' असे तो म्हणाला.

काटेरी झाडांपलीकडे घोंड्या कपड्याने होईना राक्षसीण आली आणि घाईघाईत चालू लागली. ती पोचत आहे. पाहून गोविंदने झणखी एक खडा घेऊन 'आमीचे लोट राक्षसिणीच्या वाटेवर उभे होऊ देत?' असे म्हटल्यावरुन आगीच्या लोटात म्हातारी राक्षसीण सापडली. विस्मय विक्षेपयंत तिला जागच्या जागी उभे राहू लागले. गोविंदला राजकुमारांना दूर निघून पुष्कळ अवधी मिळाला.

परंतु राक्षसीण जवळ येऊन पोचलेली पाहून गोविंदने तिसरा खडा घेऊन म्हटले—'मध्ये एक नदी होऊ दे.' नदीला मोठा पूर आला. राक्षसीण नदी पार करण्याच्या प्रयत्नात नदीत बुडून वाहून गेली. संध्याकाळपर्यंत गोविंद व राजकुमार आपल्या गाईंना घेऊन मुत्तरूप येऊन पोचले. गोविंदच्या हुशारीबद्दल राजाने त्याला नावागळी दिली व त्याला एक मोठे इनाम दिले.

डोळे उघडले

कांयचम येथे एक वाणी रहात असे. त्याने व्यापारात कोट्यावधी रुपये मिळविले. त्याला लोक नवकुबेर म्हणत. त्याला मुले मुली पुष्कळ होती. त्याने नवे जांयई घरजांयई होते. त्याने गुढा आपल्याच घरात कामावर लावले होते. अशा सन्हेने त्याचा व्यापार धूप झाला.

कुबेर लोभीपण तितकाच होता. त्याने दानधर्म केला नाही. को देऊल त्याची धर्मदाळा वाघण्यासाठी खर्च करत नाही.

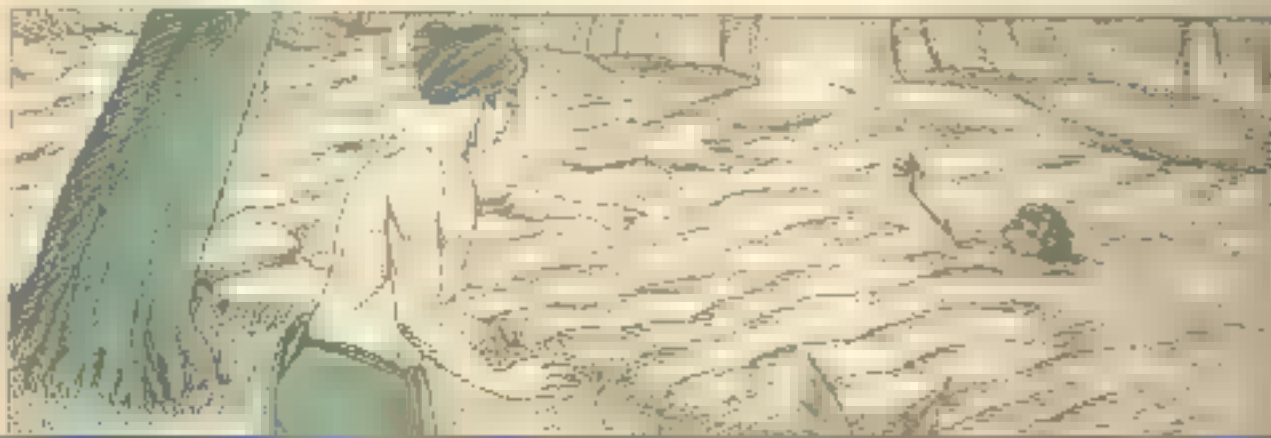
एकदा एक बैरागी त्या धनकुबेराकडे आला. त्याने एक वेळचे जेवण बाळावे अशी विनंती केली.

'कोण रे चोर तू? कुठला? तुला मरायला माझेच घर मिळाले का?' कुबेर म्हणाला.

'मी चोरच असतो तर तुझ्यासमोर हात पसरून भीक मागायला आलो असतो का?' बैराग्याने विचारले.

थोडा वेळ दोघांचे बसेच बोलणे होत राहिले. नंतर याच्याशी वाद घालण्यात वेळ घालविणे फुकट आहे. विचार करून कुबेराने त्याला नोकरांकरवी बाहेर हाकळून लावले. बाहेर वकळून लावले तरी बैराग्याने आपला हट्ट सोडला नाही. त्याला एक दिवसाचा शिधा मिलेपर्यंत मी तेथून जाणार नाही असे सांगून तो संध्याकाळपर्यंत घरासमोर हट्ट धरून बसून राहला.

'तू माझ्या दारासमोर उपाशी मेलास तरी मी तुला काही देणार नाही.' कुबेर रागाने म्हणाला. बैरागी तीन दिवस रात्री कुबेराच्या घरासमोर बसून राहला. कुबेराला त्याच्या नातेवाइकांनी, बैराग्याच्या जाप भोवला नाही म्हणजे पुरे, म्हणून

समजावून सांगितले. कुबेर तरीगण ~~आवून~~ नाही. त्याने घराचे दार बंदच ठेवले. तो कुसव्याचे एका दाराने बळ जाऊ लागला. काही दिवसांनी वैरागी निघून गेल्याने कुबेराच्या लक्षात आले कुशाला वाढत्या की आपणच जिकली. परंतु दार उघडण्याचे परीघर वैरागी ~~आवून~~ येऊन बसला.

हा वैरागी शनोसारखा माझ्या पाठीशी लागला आहे. विचारत तसे ~~का?~~ का?" कुबेराने आपल्या मोकळांना असे सांगून पाठविले.

"मी तुझ्याकडे काही मागायला आलो नाही. तुझ्याजवळ मला काही बोलावयाचे

आहे. वैराग्याने कुबेराला उलट निरोप पाठविला. कुबेराने सहा महिने मला कोणत्या भेटायला वेळ नाही. तरी तसे जरूरी काय असोय तर सहा महिन्यांनी येऊन भेट, असे सांगून पाठविले. वैरागी निघून गेला व दरोखेर ~~आवून~~ गहिने आत्म्यावर आला. तरी कुबेर त्याला भेटायचे ठाळीत राहला. तो त्याला जितक्या दिवसांनी पायला लागे तितक्या दिवसांनी वैरागी येऊन उभा राही. आतां वैरागी पाय म्हणतो ते गेकडेच लागणार असा विचार करून कुबेराने ~~आवून~~ बोलाविले.

"मी एक वर्ष साडे, पाहतो आहे मागा तुला काही पाहू देत नाही. तुझी बायको मूळ व अन्धुशांगव यांची माया तुझ्या नजरेवर ~~आवून~~ पडली असली आहे. सोडून देऊन पहा. सत्य तुला स्पष्ट विसरेल." वैरागी म्हणाला.

आपल्या अन्धमोघाना सोडून शब्दला सांगण्यामाठी, हा उपदेश करायला काय इतके दिवस येत राहलाय? तुझ्या उम- देशाची मला गरज नाही. मी काय करणं हे मला कळते." कुबेर म्हणाला.

"यापैकी तुला जसा कोण आहे रे? तू मिळविता आहेस शोषयित हे सर्व. मला

तुझ्याजवळ पंसा नसेल ~~आवून~~ कुत्रा- देशात तुझ्याकडे फिरकणार नाही. पाहिजे का मी तुला ही गोष्ट सिद्ध करून दाखवितो." वाप्पी त्या गोष्टीस कबूल झाला आणि वैरागी त्याला उपाय सांगित- ला निघून गेला.

स्थानंतर काही दिवसांनी कुबेराने, तो वैरागी पडला असल्याचे माग केलं. तो वैरागी म्हणाला— ~~आवून~~ जवळ येऊन द्यायला येई. इतके दिवस फुकट गेले. दान- यधे नाला नाही, पुण्य कमाविले नाही. हे मरण आणखी एका वर्षाने आले असते

तर काय बिघडले वसते?" असे म्हणत त्याने एकदम बोले फिरविले आणि अक- डल्यासारखा पडून राहला. कुबेराची बायको घाबरून गेली. तिने वैद्याला बोलाविले. रोग काय आहे हे वैद्यालादेखील कळले नाही. तो निराश होऊन निघून गेला. कुबेर, वैराग्याने सांगितल्या होता तसा स्वाम रोखून बसला होता.

~~आवून~~ परी रोज अन्नसमय जणुफाही चालू होते. कारण त्याची नातेवाईक मंडळी शे दोनशे तरी त्याच्या घरी गेहमी रहात. सर्व कुबेराच्या चारी बाजूला धोळका करून रडू लागले. काही जण म्हणाले—"सांठ-

मोठी माणसे सुद्धा मृत्यूच्या अवघ्यातून सुटत नाहीत."

बरोबर त्याच वेळी वैरागी तेथे आला. त्याने एका पेल्यात दूध घेऊन सर्वांना गण ~~आपल्या~~ सांगितले. पुन्हा जिवंत व्हावा असे तुमच्या पैकी कोणाला ~~आपल्या~~ असेल तर त्याने सांगवे. हे पहा औषध."

कुबेराची बायको बगैरे सर्व वैराग्यांचे पाय धरून म्हणाले—"आमचे ~~आपल्या~~ करा. ~~आपल्या~~ काम पाहिले ते द्या. औषध घेऊन माना जिवंत करा."

"मूर्ख आहोत. मरण ~~आपल्या~~ घेऊन ठेपले की कोणतेच औषध उपयोगी पडत नाही. औषध तुमच्यापैकी कोणी घेतले तर त्याला गंधा ~~आपल्या~~ मरण येईल, आणि औषध घेणाऱ्याचे उरलेले आयुष्य शेटजीना मिळेल. जो कोणी आपले उरलेले आयुष्य शेटजीना द्यायला तयार असेल त्याने हे औषध घ्यावे."

नाही सर्व जामच्या जागी बसून राहिले. काही वेळ वाट पाहून वैराग्याने विचारले— 'कोणी यांच्यासाठी आपले आयुष्य द्यायला तयार नाही तर?'

त्याला उत्तर मिळाले नाही.

"काय ~~आपल्या~~ जग आहे. तुम्हां सर्वाना सुखी करण्यासाठी पान दानधर्म सुद्धा ~~आपल्या~~ नाही आणि आज यांच्यासाठी कोणी ~~आपल्या~~ प्राण द्यायला तयार नाही. कुकट रे तुझे वैभव कुबेरा!" वैरागी म्हणाला.

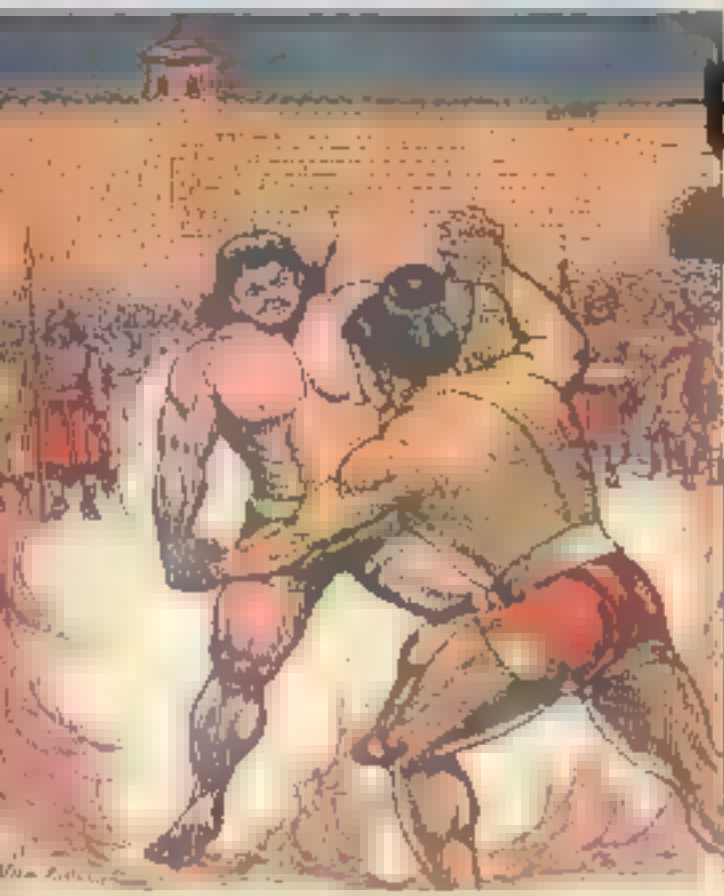
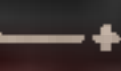
"~~आपल्या~~ दूबा, माझे दोळे उघडले! भ्रष्टात उठून ~~आपल्या~~ सर्व नकित हाऊन त्याच्याकडे पडतात ~~आपल्या~~ कुबेरा! आपल्या ~~आपल्या~~ तातेवाईकांना परतवाहेर ~~आपल्या~~ आणि ~~आपल्या~~ वनदान धर्म करण्यासाठी ~~आपल्या~~ करायला मुरवात केली. त्याने सर्व कामधर्म आपल्या मुलाच्या हाती दिला व ~~आपल्या~~ देशविवननात पुढील ~~आपल्या~~ घालवू लागला."

मध्यरात्रीची वेळ असेल. जरासंधाला स्नातक असू ~~आपल्या~~ आम्ही सक्रिय आपल्या पाहुण्यांची आठवण झाली. ~~आपल्या~~ आहे. घोरा मोठ्यांच्या सांगण्याप्रमाणे मित्र ~~आपल्या~~ स्नेही असेल तर त्याच्या घरी समोरच्या दाराने प्रवेश करावा आणि शत्रूच्या घरी दार नसेल तेथून प्रवेश करावा. तू ~~आपल्या~~ शत्रू आहेस. म्हणून आम्ही भुईकोट ओलांडून आलो. तुम्हाशी ~~आपल्या~~ स्नेह वा मैत्री जमणे ~~आपल्या~~ नाही हे माहीत होते म्हणून आम्ही तुम्ही अज्य आदिसह पूजा स्वीकारली नाही. आम्ही आपल्या शौर्याचा व पराक्रमाचा परिचय तुला देण्यासाठी आलो आहोत."

शांत आवाजात कृष्णाला म्हणाला—"पुष्कळ विचार करून पाहिला तरी तुमच्या विषयी मनात द्वेष किंवा राग

यतन नाही. मी तुमचा भाऊ कसा काय? निरपराह्याला धर्म-विरुद्ध नाहीं का?"

"एका थोर पुरुषाने आपल्या कुळातल्या एका धर्म कार्यासाठीच तुझ्याशी युद्ध करण्यास आम्हांला पाठवले आहे. कारणा-शिवाय कितीही राजांना कैदेस ठेवून दररोज एक प्रमाणे भैरवासमोर वळो देणारा तू निरपराही कसा होऊ शकशील? वाहून मोठा अधर्म कोणता होऊ शकेल? तुझा वध करून त्या राजांची सुटका करण्यासाठी आम्ही आलो आहो. तुझ्यासारख्या कार्तवीर्य आदिकांची काय अधर्मा जाली

तुला माहीत नाही वाटते? तू सर्व राजांना कैदेतून मुक्त करून स्वतःचा दाव-वायचा असेल तर यांचे, नाही तर आमच्याशी द्वंद्वयुद्ध हो. मी कृष्ण आहे. दोघे भीमार्जुन आहेत. कृष्णाने स्पष्ट शब्दातच परिचय दिला.

कृष्ण म्हणाला ते एकुन जरासंधाच्या सर्व अंगाचा जळफळाट झाला म्हणाला- मी ज्या राजांना गौरवपराक्रमाने जिंकून कैदेत ठाकले त्यांना तुमच्या धमक्यावर देईन असे वाटले होय तुला? माझ्याशी युद्ध करायचे असेल तर ये आपले सैन्य घेऊन नाहीतर तुमच्या पैकी कोणी माझ्याशी द्वंद्वयुद्ध येणार असाले तर या मी तयार आहे."

त्यानंतर त्याचा मुलगा सहदेव चाला भावीवर बसविले आणि स्वतः द्वंद्वयुद्धास तयार होऊन आला.

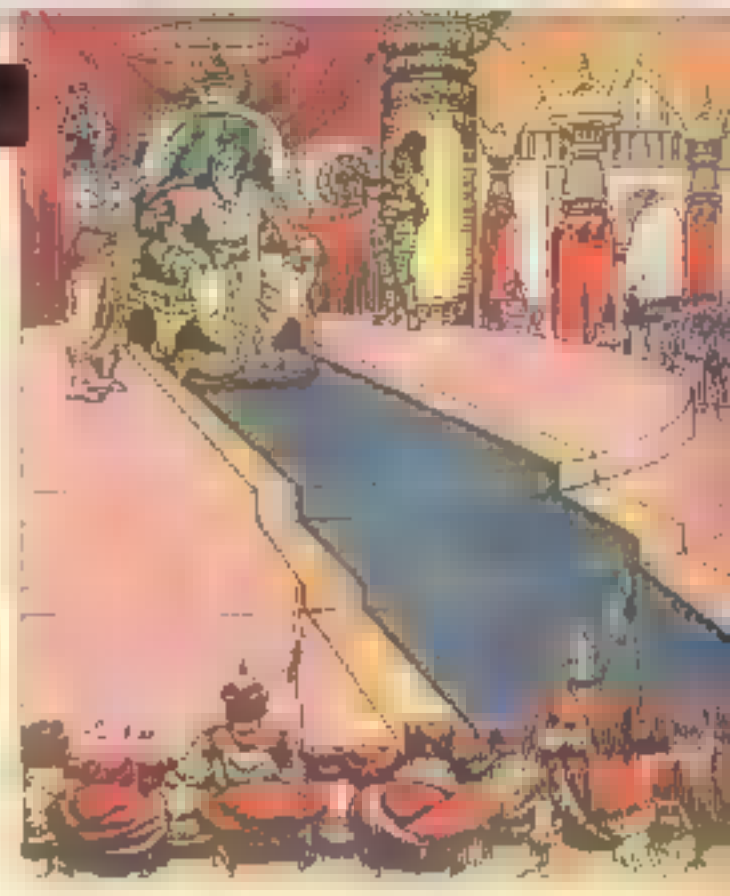
"आमच्या पैकी तू कोणाशी द्वंद्वयुद्ध करणार?" कृष्णाने विचारले.

जरासंधाला आपल्या अक्तीची धमक होती. म्हणून त्याने भीमाशी द्वंद्वयुद्ध करण्यास तयार असल्याचे सांगितले. व दोघांचे द्वंद्वयुद्ध सुरू पण झाले. दोघांचे ते युद्ध दोघां मदींमत्त हत्तीचे मुढेच वाटले.

राजवादीतनी प्रजा द्वंद्वयुद्ध पहायला जमा झाली. ते भयंकर द्वंद्वयुद्ध कार्तिक शुक्ल प्रतिपदेच्या दिवशी सुरू झाले. चतुर्दशीच्या दिवशी जरासंध दमून गेल्या-सारखे दिसले. तेव्हा कृष्ण भीमाला म्हणाला-"भीमा! आजच जरासंधाचा वध करून टाक."

कृष्णाने ते मुखविलाच भीमाचा उत्साह वाढला त्याने जरासंधाला सहजी जमिनी-वर पाडले आणि त्याचे दोन्ही पाय घेऊन त्याला उभा फाडून टाकले. पण जरासंधाचे विभागलेले दोन्ही भाग आपोआप संघले गेले. तेव्हा कृष्णाने सुपेने एका काठीचे दोम तुकडे उलटे विरुद्ध दिशेला फेकून मुघविले की भाग डावीकडे जायचा आणि डावा उजवीकडे टाकावा. भीमाने सुवेदय तसेच अशातनेने जरासंधाचा वधट मारला.

त्यानंतर कृष्ण भीमार्जुनांना बरोबर घेऊन दक्षिणकडे गेला आणि सर्व राजांना मुक्त केले. गिरिव्रजाच्या सर्व जहाणांनी निघांना खुल्या हृदयाने आशीर्वाद दिले. वदीनृदातून सुटका केल्यादल सर्व राजांनी कृष्णाची स्तुती केली. कृष्ण त्यांना म्हणाला-"मुषिष्ठिर राजसूय यज्ञ करीत

आहे. तुम्ही सर्वांनी याचा केली पाहिजे." सर्व राजांनी मान्य केले.

जरासंधाचा मुलगा सहदेव नवरत्नांनी भरलेला धाळ घेऊन पुरोहिताबरोबर त्याच्या आन्या. कृष्णाने ती भेट स्वीकारून सहदेवाला मगधचा राजा म्हणून विधिवत् राज्याभिषेक केला. त्यानंतर कृष्ण जरासंधाच्या रथात भीमार्जुनासह बसून बंदीमुक्त झालेल्या राजांना बरोबर घेऊन इंद्रप्रस्थ नगरी पार आला. तो मुषिष्ठिराला म्हणाला-"ईश्वर कृपेने तुझे दोघे मारून सकुशल परत आले आहेत. मल्लयुद्धात भीमाच्या हस्ती जरासंधाचा वध आणि

“राज बंदीमुक्त झाले.” युधिष्ठिराने सर्व राजांना आदरपूर्वक त्याच्या राज्यात निरोप दिला. कृष्णाने युधिष्ठिराचा निरोप घेतला व तो रथात बसून दारवेला निघून गेला.

पुढे काही दिवसांनी अर्जुन युधिष्ठिराला म्हणाला—“माझ्या अद्वितीय गांधीव धनुष्य आहे. अग्नीने दिलेला रथ व अमोघ अस्त्रे आहेत. मी दिग्विजय करून अपार धन आणावे म्हणतो, म्हणजे आपला राजकोष अखंड होईल.

ते ऐकून युधिष्ठिराला आनंदव त्याने दिग्विजयास प्रारंभ करण्यासाठी एक

सुहृत् ठरविला. त्या सुमुहूर्तावर उत्तरेकडे अर्जुन, पूर्वेकडे भीम, दक्षिणेकडे सहदेव व पश्चिमेकडे नकुल अनुक्रमे दिग्विजयासाठी निघण्याची सर्व तयारी झाली. युधिष्ठिराने नगरी राहून राज्य व्यवस्था पहावी असे ठरले.

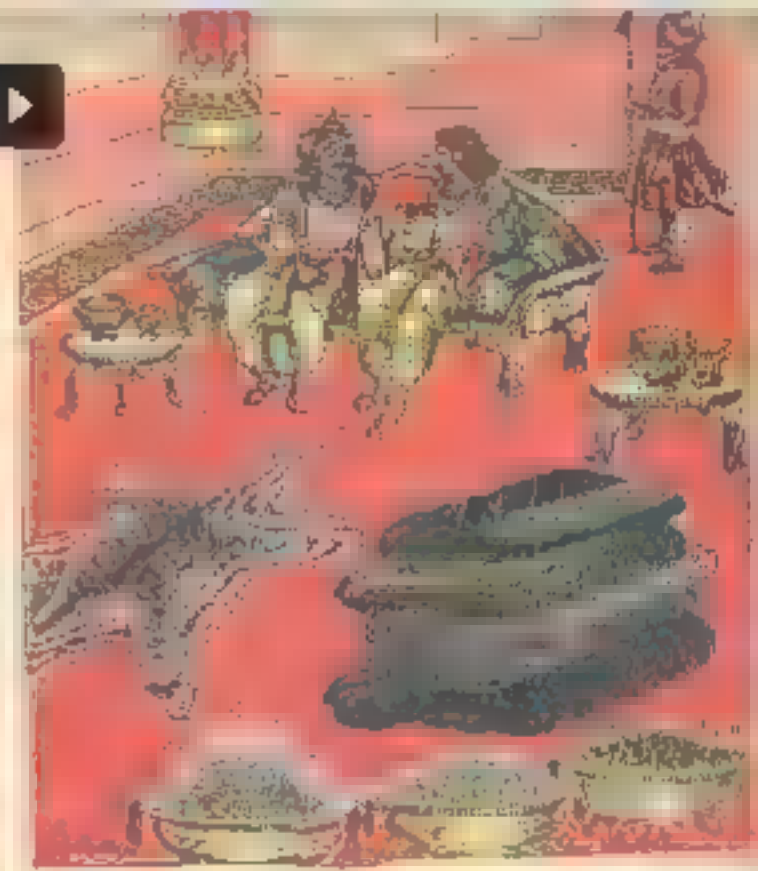
अर्जुन उत्तरेकडे ससैन्य निघाला. सर्वाने त्याने पुलिंद राजाळा जिंकले व नगणने आनंद, कालकूट, कुलिर व सुमंदलच्या राजांना जिंकले. नाकल टीपाचा राजा महा पराक्रमी प्रतिविष अर्जुनाशी करीत असता हारला. प्रागज्योतिषपुरचा राजा भगदत्त याच्या रानटी जातीचे प्रमुख पण होते. म्हणून वाढ दिवस झाले आणि शेंबटी मोडानी मंत्रीपूर्ण मधी मधी करून घेतली.

अर्जुन भगदत्ताला म्हणाला—“माझ्या बडील वंशुनी राजसूय यज्ञ करून एक मोठे साम्राज्य स्थापन करण्याचे ठरविले आहे. त्यासाठी धन एकत्र करणे आवश्यक आहे. तुझ्या रुडन मोठ्या प्रमाणावर धन मिळण्याची अपेक्षा आहे. या व्यतिरिक्त कोणत्याही वस्तूची गरज नाही.” भगदत्ताने अर्जुनाला पुष्कट धन देऊन आपली काही हवे आहे का असे विचारले.

अर्जुन अशा तऱ्हेने अनेक राज्ये जिंकत नजराणे घेत पुढे निघाला. किमुक्ष, शंघवं इत्यादिकांचा पराभव करून उत्तर कुं देशाच्या हरिवर्ष राज्यात पोचला. तो ते राज्य जिंकण्याच्या विचारात होता परंतु त्या देशाचे द्वारपालक म्हणाले—“तुला हे राज्य जिंकता येणार नाही. म्हणून व परत जा.” द्वारपालक शूर आणि विशाल देहधारी होते. त्यांनी नगराचे वा शब्दात केले—“या नगरात जो प्रवेश करतो त्याला काही होते मानव शरीर धारण करून या नगरात प्रवेश करणे शक्य नाही. म्हणून तुला असेल ते सांग. आम्ही तुला देतो.”

“युधिष्ठिर महाराज राजसूय यज्ञ करून साम्राज्य स्थापन करणार आहेत. त्यासाठी देशातील आवश्यकता आहे.” अर्जुन द्वारपालकांना म्हणाला. “ऐकून द्वारपालक अपार धन, रत्नांच्या राशी, निरनिराळ्या प्रकारची लोकरी वस्त्रे, विषविचित्र प्रकारच्या हारणांची कातडी घेऊन आले व त्यांनी अर्जुनाला या सर्व वस्तूंचा नजराणा दिला.

अशा तऱ्हेने अर्जुन उत्तरेकडील जिंकून ईशप्रस्थ नगरी परतला आणि तो जी

मंपति घेऊन आला होता. त्या संपत्तीने राज्याचा सर्व सजिना भरला.

पूर्वे दिशेला भीम गेला होता. देशाच्या राजाने त्याचा सत्कार केला. मिथिलेच्या राजाला त्याने जिंकले. दशार्जनाच्या सुधन्वा याच्याशी युद्ध त्याच्या गौर्याची केली आणि त्याला आपला सेनापती. त्यानंतर ती रोचमान आणि वंशुनाचवांचा पराभव करून आणि पुलिंद, सुकुमार, सुमित्र आदिकांना जिंकून वेदि देशात येऊन राखल झाला.

वेदि देशाचा राजा शिशुपाल, युधिष्ठिर साम्राज्य स्थापनेसाठी राजसूय यज्ञ करीत

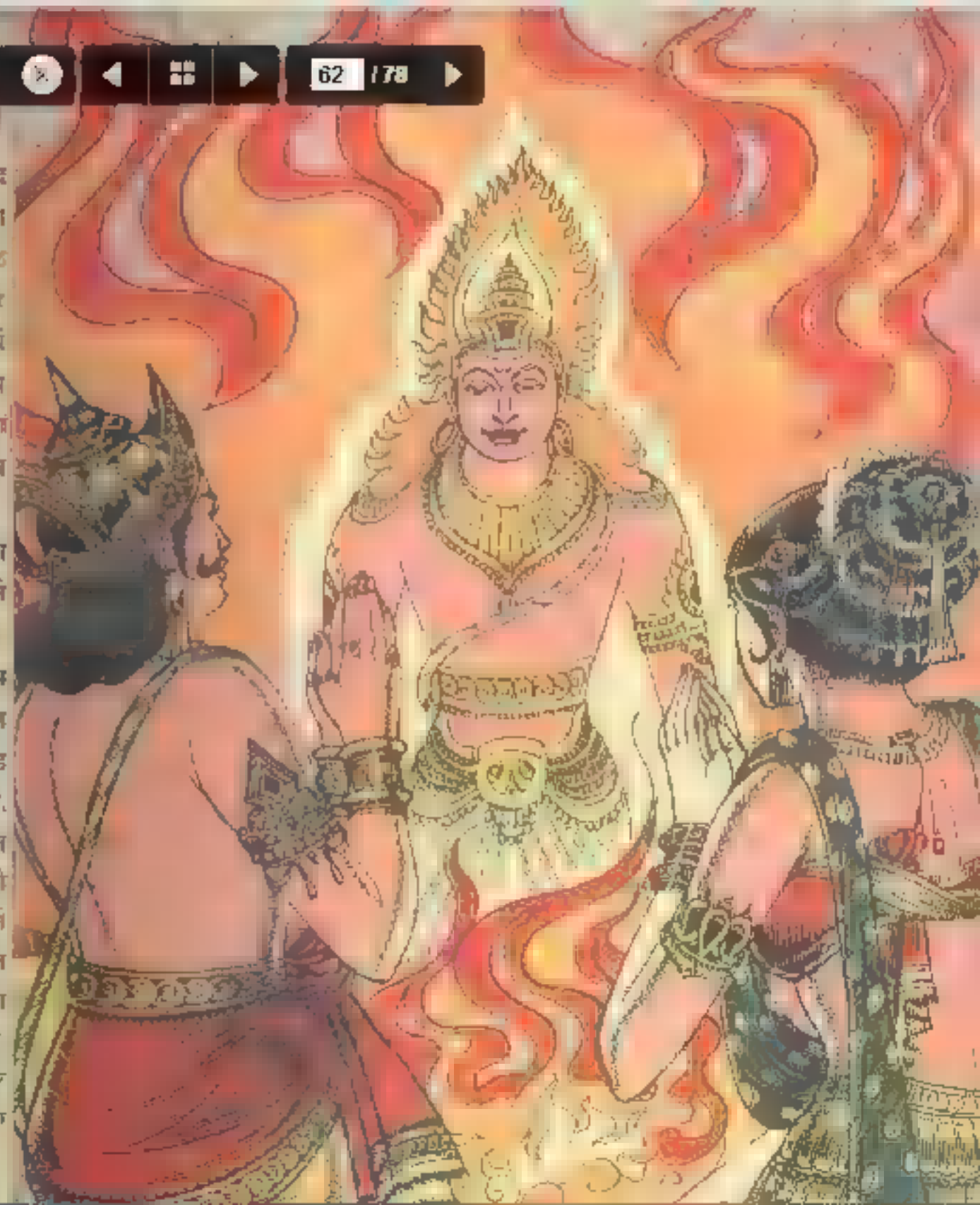

असल्यांचे ऐकून सूर्य झाला आणि त्याने भीमाला काही दिवस आपले आतिथ्य स्वीकारण्यास आग्रह केला त्याने भीमाला निरोप देताना अपार धन त्याच्याशी मध्य राकून घेतले

भीम नेथून अनेक राज्य जिंकून राजाने त्याचा राजा सहदेव याच्याकडून एक मोठा नजरणा घेऊन त्याने त्याच्या मदतीने पौंड्रिक कामुदेव अनेक राजांचा पराभव घेवटी समृद्ध किनाऱ्याची राज्य जिंकून मोने, चांदी, मोती, चंदन इत्यादि घेऊन इद्रप्रस्थ नगरी आपल्या सेव्यासंग परतला

दक्षिणेकडे सहदेव सूरसेन, मत्स्य, निषाद आदिकांचा केला आणि यामा कुंतिभोज घाला भेटून त्याच्याकडून पुष्कळ धन घेतले. त्यानवर अनेक लहान थोर राजांचा करून माहिष्मतिपुर येथे आला. तेथे नील राजा राज्य करीत होता, त्याच्याशी मुद्र करीत असता सहदेवाचे सैन्य जळू लागले ते पाहून सहदेव नवित झाला.

सहदेवाचे सैन्य जळू लागले त्याचे कारण होते. एका माहिष्मतीचा राजा नील याने आपल्या मुलीला अग्नीच्या सेवेला नेसले तिचे सौंदर्य पाहून अग्नि बाह्याचे रूप घेऊन प्रगट झाला दोघांना एकच पाहून नीलने बाह्याचे पेशपाटी अग्नीला दड दिला. तेव्हा अग्नीने स्वतःचे रूप दाखविले. नीलने अग्नीसमोर मान्यता नमस्कार घालून त्याची क्षमा मागितली आणि अग्नीशी आपल्या मुलीचा शास्त्रोक्त विधीने विवाह करून दिला. त्याने अग्नीकडून एक वर मिळविला की त्याला किदा त्याच्या राजधानीला शत्रूचे नगावे त्या दिवसापासून माहिष्मती नगरीवर कोणी स्वारी केला की अग्नी मदतीला धावून येई

सहदेव दमसितावर बसला आणि होम करून अस्तित्वारावणाची स्तुती केली. म्हणून अग्नीने प्रसन्न होऊन सहदेव व नील यांची परस्पर ओळख झाली विली आणि त्याला पुष्कळसे धन दिले.

त्यानंतर सहदेव दक्षिणेकडे निघाला. कलिंग, ओड्रा, आन्ध्र, केरळ इत्यादि देशांच्या राजांकडे आपले दूत पाठवून त्याने त्यांना सांगितले. समुद्रतीरी विभीषण राज्य वारीत होता त्याच्याकडून धन घेऊन उद्वेगस्थ येथे परत आला.

पश्चिम दिशेकडे नकुल गेला होता. त्याने रोहताक देशाचा राजा मयूर याचा पराभव केला आणि तेथून शेरशेपक आणि महोत्थ देशाकडे निघाला. हे देश जिवून रणार्ण, निवि विगतं, अंबण्ड आणि मालव देशांवर चालून गेला. तेथील राजे त्याच्याशी युद्धात हारले. तेथून अनेक देश जिंकून तो दारनेजकळ आला आणि तो येऊन

पोचल्याची बातमी कृष्णाला कळविली. तेथून तो मद्र देशात आला, तेथून शाकम्पूर जाऊन त्याचे मामा जल्व याकडून यज्ञ आरंभिल्याची वार्ता सांगितली. शल्य राजाने आनंदित होऊन पुष्कळसे धन, सोने आणि वाहनादि सहदेवाला दिले. त्यानंतर नकुलने समुद्रालगतच्या अनेक राजांना जिंकून त्यांचे राज्य व त्यापूर्वी कृष्णाने ज्या ज्या राजांचा पराभव केला होता त्यांचा पुन्हा पराभव केल्या अशा तऱ्हेने अलोट यज्ञ घेऊन तो उद्वेगस्थ नगरी परत आला.

चौथे भाऊ चतुर्विक् दिग्विजय करून अलोट भ्रम संपत्ति घेऊन आले. म्हणून युधिष्ठिर वरुण आणि कुबेर दोघांदून मान्य कर्मवृत्त्यांनी माला युधिष्ठिराने राजसूय यज्ञ सुरू करण्याचा निश्चय केला. युधिष्ठिराचा हेतु ओळखून मंत्र्यांनी राजसूय यज्ञ आरंभ करण्यास त्याला प्रोत्साहन दिले.

तीन यादृणी

[२]

आपला मुलगा जिवंत घरी आलेला पाहून राजाला फार आनंद झाला. तेव्हा गता भगलला म्हणाला—“मंगल, तुझे माझ्यावर फार उपकार झाले. तुझे जे जे मी केले आहे, फेडू शकून, कोणास ठाऊक? काय घाटेले ते मानून व, मी शक्यतोवर तुला यज्ञ पुरी करीन.”

मंगलने आपल्या कपड्यातून एक भांडे काढले आणि राजाला म्हणाला—“महाराज! मला अशाच तऱ्हेची आपत्ती अकरा भांडी पाहिजेत.”

“ते शक्य नाही मंगल!” राजा म्हणाला. “तर मग मला वाणखी काही नको.” असे सांगून मंगल आपल्या घोड्यावर बसून निघून गेला. काही दिवसांनी तो समुद्रकाठच्या एका शहरात येऊन पोचला आणि एका घरी गेला.

घराचा मालक म्हणाला—“गुला, आम्ही आतिथ्य करू घकणार नाही आम्ही उपाशी आहो. या गावात तुला मूठभर मुठा कोणी घालणार नाही. जे देशात दुष्काळ पडला आहे.”

“मी तुमच्याकडे काही भागायला आलो नाही.” असे म्हणत मंगलने आपला अंथरला आणि त्यावर जादूची छडी म्हाणाला—“जेवण वाढ!” लगेच ताटे वाहून समोर आली. मंगल म्हणाला—“घरातल्या सर्वांना जेवायला बोलवा.” मंगलच्या कृपेने घरातल्या सर्व लोकांची पोटे भरली.

“या गावात दुष्काळ पडण्याचे कारण काय?” मंगलने विचारले.

“आमच्या नागरिकांना पुरेल एवढे धान्य उत्पन्न होत नाही. म्हणून आम्ही

समुद्रपारच्या देशातून अन्न मागवितो. परंतु काही दिवसांपूर्वी एका अदृश्य व्यक्तीच्या हाताने आम्हाचे अन्न आणणारे जहाज बुडविले. म्हणून आम्हांचा दुष्काळ आहे. अन्न करावे, सुचत नाही." धरमालक म्हणाला.

"काय करायचे हे मी सांगेन. माहीत आहे, तुम्ही मला राजाकडे घेऊन चला." मंगल म्हणाला. धरमालक मंगलला राजाकडे घेऊन गेला.

मंगल पोचताच राजाला म्हणाला—"महाराज, आपली दान्याची जहाजे सुरक्षित आणून पोचली करतो. बदल मला चालू?"

राजा म्हणाला—"तू मागशीत ते !"

मंगल चाळीस गलबते धान्य मरून घेऊन येत असता एकाएकी एक हात पाण्यातून बाहेर आला. मंगलने तो हात ओढला. तो हात पाण्यात बुडला, पण हाततले सोन्याचे मंगलच्या आले.

त्यानंतर सर्व गलबते सुरक्षितपणे किताब्याला आगली. दुष्काळ संपला व सर्व सुखी झाले.

राजा मंगलला म्हणाला—"मंगल, तुला ते, मागून घे! तुला काय पाहिजे?"

मंगलने आपल्या कपड्यांतून एक भांडे काढून म्हणाला—"असली आपली भांडी पाहिजेत, महाराज!"

"मी आपले राज्य विकून टाकले तरी असले भांडे मिळणार नाही. तू मुलीशी करावला असशील तर मी करून देईन. तू राज्य मागून घेतलेस तरी देईन, असली वकरा भांडो कोठून आणून देऊ?" राजा म्हणाला.

"मला असली भांडीच पाहिजेत. दुसरे काही नको. माझे चाळीस दुष्काळ पडले आहेत त्यांच्या आठवणीने मला झोप सुद्धा नाही" मंगल म्हणाला.

घेऊन. तू उद्या सकाळी मला येऊन भेट." असे सांगून राजाने मंगलला पाठवून दिले. नंतर आपल्या जहाजाच्या प्रमुखाला बोलावून म्हणाला—"तुला प्रदेश माहीत आहे का?"

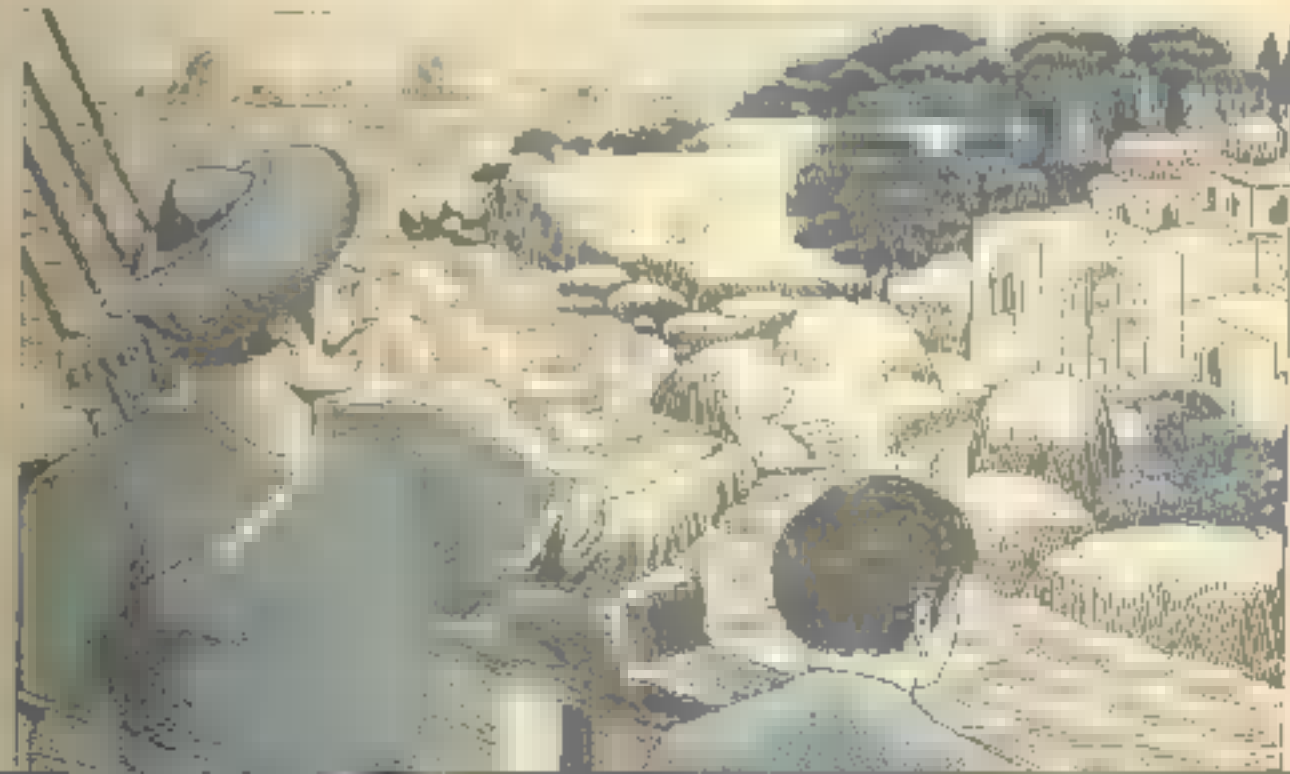
"माहीत आहे महाराज!" नौकादलाचा प्रमुख म्हणाला.

"उद्या मंगलला आपल्या बरोबर घेऊन वाऊन तो दाखव." राजाने केली. दुसऱ्या दिवशी मंगल त्याला म्हणाला—"मी तुला यक्षक्या जेवतात तो प्रदेश व तुला त्या

देशात पोचवायला करतो. तू तेथे गेल्यास तर तुला त्यांच्याकडून, तू मागतोस तशी भांडी मिळू शकतील."

आपला थोडा गावी सोडून राजाच्या नौकादलाच्या प्रमुखाबरोबर निघाला. दिवस केल्यावर तो समुद्रपार पोचला. नौकादलाच्या प्रमुखाने मंगलला दूर दिसणारा एक किल्ला दाखविला व म्हणाला—"समोर दिसतो तोच यक्षिणीचा किल्ला आहे."

मंगल किताब्यावरून किल्ल्यात गेला. किल्ल्यात एक म्हातारा संपाक करीत होता. संपाक्याने मंगलला पाहून

विचारले—“कोण रे बाबा तू? यक्षिणी येण्याचेर माली आहे. त्यांनी तुला पाहिले. तुझा जीव व्यर्थ धोक्यात पडेल. म्हणून तू त्या लपून बस!” सैपाक्याने मंगलला पडदा दाखवीत म्हटले.

थोडक्या वेळाने यक्षिणी येऊन पोचल्या. त्यांना पाहताच सैपाक्याने विचारले—“सैपाक तयार आहे, वाडू का?”

विधींनी होकार दिल्यावर सैपाक्याने वाढून सर्व तयारी केली. यक्षिणी जेवायला बसल्या.

एक यक्षिणी म्हणाली—“मी मालीस चोरांना गात वर्षे पाणी मिळणार नाही याची धरून घ्या. पण तेजड्यात एका तरुण मुलाने धरला. आपला हात सोडवून घण्यासाठी मला भांड्याने त्याला मारावे लागले. तो कोणी धाडसी होता.”

दुसरी यक्षिणी म्हणाली—“हातातला मंत्रदंड बळकावून त्या तरुणाने राजकुमाराला जिवंत केले. तो खरोखरच फार धाडसी दिसतो, सरा!”

तिसरी यक्षिणी म्हणाली—“माझ्या हातातून गळवते सोडवून त्याने धान्य किनाऱ्याला पोचते केले. मग तो कमी धाडसी कसा असणार?”

मगळ वतका वेळ पडलाआहून ते एकत होता. बाहेर येऊन म्हणाला—“तुम्हा तुमच्या समोर उभा राहीला तर?”

“तो मागेले ते आम्ही देऊ!” तिथी म्हणाल्या.

दुसऱ्या क्षणाला त्याला ओळखले व चकित होऊन त्याच्याकडे पहात राहल्या. नंतर त्याला बरोबर जेवायला बसायला सांगून म्हणाल्या—“पहिल्याने आमच्याबरोबर जेव तर!”

(पुढल्या बंकात संपूर्ण)

दुसऱ्या क्षण (अर्जेनिया) दक्षिणीकडील डोंगराळ प्रदेशात हा विचित्र वगड आहे. याने ७०० मी आहे. तरी कोणी त्याला हलविला की तो हलतो. पाऊस किंवा सावून हा चुळवुळीत झाला आहे व त्यामुळे हा वगड समतोल राहला आहे.

चांदोबा

सन् १९७१

अमरव्यापारी

परोपकाराय फलंति वृक्षाः,
परोपकाराय बहंति नद्यः,
परोपकाराय चरंति गावः,
परोपकाराय मिदं शरीरं...

॥ १ ॥

[परोपकारार्थे झाडांना फळे लागतात, परोपकारार्थे नद्ये वाहतात आणि परोपकारार्थे गाई चरतात. परोपकारार्थे माणूस जिवंत आहे.]

श्रीर्षं भुतेर्नैव न कुडसेन,
बाणेन पाणि नंतु कंकणेन,
विभाति कायः कृष्णापराणां,
परोपकारेण न संवनेन...

॥ २ ॥

[पांगल्या न कुंभ वीथी वृक्षांची जोबा आहे. कुडसेने जालस्याने नाही. हातांची जोबा वान आहे, सोन्याचे कंकण घातले करून घेत नाही, दयाळीन पांगव्याचा देहाचे पोररण परोपकार करण्यात आहे, संवनाचे नेप लावून जसण्यात नाही.]

पथाकरं दिनकरो विक्रमं करोति;
चंद्रो विकासयति कंदवचक्रबालं;
नाभ्यपितो जलधरोपि ददाति;
सन्तः स्वयं परहिते विहिताभिभोगाः

॥ ३ ॥

[सूर्ये कळजांचे सरोवर विकसित करतो, चंद्र कुमुदपुष्पे विकसित करतो. रंग सर्वांना वाणी देतो अशाच प्रकारे पांगव्या स्वभावाचे लोक स्वतःच परोपकार करतात.]

अडाण्या अटी

एका गावी दगडू नावाचा एक गरीब शेतकरी रहात असे. तो खूप कावाड कष्ट करून मेहनत करी, परंतु त्याला पोट भर सायलादेखील मिळत नसे. म्हणून त्याने मोठ्या शहरात जाऊन मेहनत केल्यास घोडी फार तरी शिल्लक उरेल ती पुष्कळ जमली की विकत घेऊन राहता येईल असा विचार केला.

म्हणून तो दुसऱ्या दिवशी शहरात कामाच्या शोधार्थे निघाला. परंतु त्याला कोठे काम मिळेल. शेवटी हताश होऊन तो एका वाण्याच्या दुकानासमोर दम घ्यायला बसला. दुकानदाराने दगडूला विचारले—“कोण रे बाबा तू? काय पाहिजे तुला?”

दगडूने त्याला कामाच्या शोधार्थे निघाला असल्याचे सांगितले.

दुकानदाराला एका नोकराची गरज होती. परंतु त्याच्याकडे कोणी नोकर टिकत

नसे. त्याच्या अटी पुऱ्या करता करता प्रत्येक नोकर दमून नोकरी सोडून निघून जाई. म्हणून दुकानदाराने, हा मनुष्य सेवे-गावातून आलेला दिसतो आहे, काही विवसतरी टिकेल, असा विचार करून दगडूला म्हटले—“हे पहा, मला माझ्या घरी दुकानात काम करणाऱ्या नोकराची गरज आहे. तू तयार आहेस का?”

“पगार काल घेई?” दगडूने विचारले.

“तू वर्षभर काम केलेस तर दोनशे रुपये देईन. दोन वेळ पान भरणे वाढत जाईन. पण माझी एक अट आहे. तू मध्येच नोकरी सोडून निघून गेलास तर तुला कवडीदेखील मिळणार नाही. या तलट तुला मी काढले तर पुष्पट पगार देईन. तुला ही अट मान्य असेल तर आज पासूनच कामावर लाग.” वाणी म्हणाला.

शिवाय तो कामावर निघून गेला.

असेच दोनतीन दिवस गेले. परंतु पुढे मात्र दगडूला ते पडले नाही. वाण्याला म्हणाला—“घनी! मला सायला पोटावर मिळत नाही.”

त्यावर दुकानदार रागावून म्हणाला—“मी आपल्या अटीप्रमाणे तुला पान भर दादून घायला सांगितले आहे. तुला काम पसंत नसेल तर मू आपली बाट घे.”

दगडूला ते ऐकून राग त्याने केरसुणी घेऊन एका बाजूचा केर दुसऱ्या बाजूला दुसऱ्या बाजूचा पुन्हा पहिल्या बाजूला ओटला. त्याने भांडी घासताना जोरजोराने आपटली. भांड्यांना पोचे पडले. त्यानंतर मुलांना खेळवायला म्हणून मुद्दाम उंच सकल व खडबडीत जमिनीवर घेऊन गेला. मुले पडली शकली. वाकटा मुलगा पडल्याबरोबर रडू लागला. तेव्हा दगडू मुलांना धरी घेऊन आला व मालकिणीला म्हणाला—“बाई, मुले रडताहेत हो!”

“अरे, एवढ्यात? अजून सेपाकाचे सर्व काम जसेच्या तसेच आहे. जाऊन वागली काही वेळ खेळव.” असे सांगून मालकिणीने मुलांना सायला साऊ देऊन त्यांना समजावून पुन्हा पाठवून दिले.

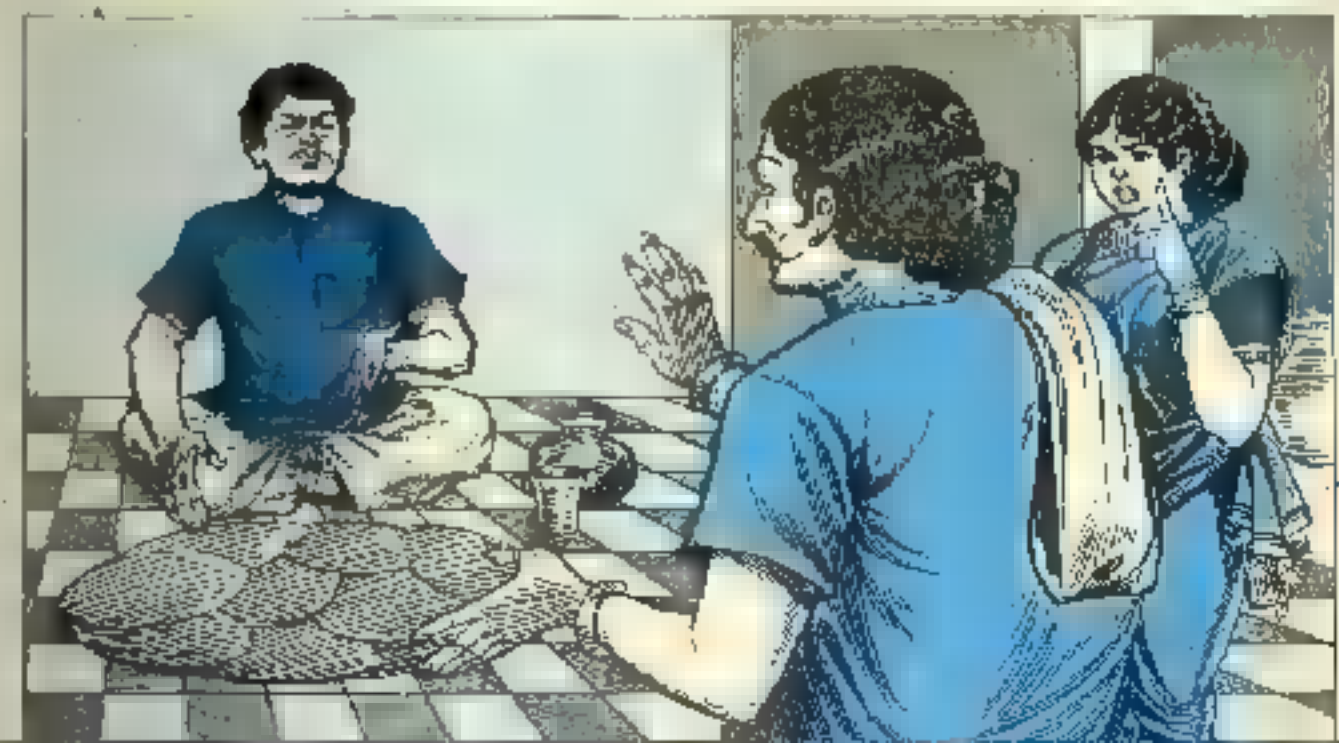
आणि मुले फार रडू लागल्याचे सांगून त्यांना घरात ठेवले आणि दुकानात निघून गेला. दुकानदार घरी जेवायला गेला तेव्हा दगडू गिऱ्हाइकांना माल देण्याचे काम करू लागला. त्याने साण्यासारखे बरे मिळाले ते गिऱ्हाइकांना स्वस्तात सामान विकले.

दुकानदार, साऊनपिऊन दुकानात आला तेव्हा दगडू जेवायला घरी गेला. त्याने तीन पत्रावळी जोडून एक मोठी पत्रावळ तयार केली आणि ती समोर ठेवून मालकिणीला बाढायला सांगितले. मालकीण ती मोठी पत्रावळ पाहून चकित झाली. पण

काही बोलली नाही. तिने पत्रावळभर भाताची शिंते पसरून बाढली. दगडूने चार घास साऊन उरलेली शिंते व पत्रावळ कुण्या समोर टाकली.

त्या दिवशी रात्री मालकिणीने नवऱ्याला दगडूच्या मोठ्या पत्रावळीची गोष्ट सांगितली. रात्री दगडू पुन्हा जेवायला बसला तेव्हा वाणी म्हणाला—“तुला इतक्या मोठ्या पत्रावळीवर जेवायला बाढणार नाही, समजले!”

“मालक! आपल्या अटीत पत्रावळ लहान किंवा मोठी असे काही नव्हते. पाहिजे तर चार मोठ्या लोकांना बोलावून या गोष्टीचा निवाडा करून घ्यावा.” दगडू म्हणाला. दुकानदाराने, या सर्व गोष्टी

दगडूने दुकानदाराच्या अटी मान्य केल्या आणि नोकरीला लागला. सकाळी घर व आंगण झाडणे, झाडांना पाणी घालणे, मालकाच्या मुलांना खेळवणे, नंतर दुकानात जाऊन दुकानदाराला घरी जेवायला पाठविणे, दुकानदार परत येईपर्यंत गिऱ्हाइकांना सामान विकणे आणि दुकानदार आला की घरी जाऊन जेवणे असे काम होते.

पहिल्या दिवशी सर्व काम करून दगडू जेवायला बसला तेव्हा वाण्याच्या बायकोने भात पत्रावळभर पसरून बाढला आणि घर धोडे वरण बाढले. दगडू वाढण्याची ती रीत पाहून चकितच झाला. आपली मागून घ्यायला त्याला लाज वाटली. बाढला

बाहेर आल्या तर त्याचीच मान झाली होती. विचार ती गोष्ट पुन्हा काढलीच नाही, गप्प राहिला.

दगडू एक बालडीभर पाणी काढून तेवढेच सर्व साडीवर शिंपून बाकी कामाला लागे. हळूहळू शाळे वाळू लागली.

“अरे दगडू सगळी शाळे वाळून चालली आहेत, शाळांना तू पाणी घालीत नाहीस का?” मालकाने नोकराला विचारले तेव्हा दगडूने शाळाखालची माती ओली असल्याचे दुकानदाराला दाखविले.

दुकानदार दगडूचे काम पाहून कंटाळला. त्याला काढून टाकण्याचा विचार त्याच्या मनात दोन्हीतदा आला. परंतु आपण

स्वयं मोत्रावे लायतील, असा विचार करून तो काहीच बोलला नाही.

त्याच मुमारास दुकानदाराच्या मेहुण्यासाठी मुली पहायला सासुरवाडतून आग्रहाने पत्र आले. दुकानदाराने नोकर बरोबर असला तर बरे, असा विचार केला. दुकानदाराच्या नायकोने नवऱ्यासाठी पोळ्या करून दिल्या आणि नोकरासाठी भाकऱ्या भाजून दिल्या. दुकानदार थोड्यावर बसून निघाला व दगडू पायीच निघाला.

दगडू मागे मागे चालत होता. त्याने पोळी भाजी खाऊन टाकली. दुपारच्या सुमारास दोघे एका तलावाजवळ येऊन पोचले. दुकानदार हात धुवायला गेला तेव्हा दगडूने भाकऱ्याचे गाठोडे सोडून थोड्यासमोर ठेवून दिले आणि ते आपल्या गावीच नाही अशातऱेने स्वतः दुसरीकडे पहात बसला.

दुकानदार परत येऊन दगडूवर ओरडला— “अरे पहात कोठे आहेस? थोड्याने सर्व पोळ्या फस्त केल्या आणि भाकऱ्या खाऊ लागला आहे. काम करीत होतास रे?”

“माफ करा मालक! चुकलो. थोड्या भाकऱ्या उरल्या आहेत त्या दोघे वांटून खाऊ या.” दगडू म्हणाला.

“मूर्ख! मी खाऊ म्हणतोस या भाकऱ्या?”

दुकानदार जागृतून संदीपन म्हणाला

आपल्या जेवणाखाण्याची करतो. आपण सावकाश पाठीमागून येता का?”

दुकानदार त्या गोष्टीस कडल आला. दगडू पुढे जाऊन दुकानदाराच्या सामुर-लोकांना म्हणाला—“मालक येत आहेत पाठीमागून. नुकतेच आजारातून उठले ते. वेळाने पथ्य सांगितले आहे, बाजरीच्या भाकरी सायसा. हे कळवायला मुद्दाम मला पुढे पाठविले आहे.”

दुकानदाराच्या सासऱ्याला जावई आजारातून उठून आल्याचे ऐकून बाईट वाटले. उगीच पास दिला त्यांना. दगडू जाऊन मालकाला म्हणाला—

“जेवणाखाण्याची उत्तम सोय करून ठेवायला सांगून आलो आहे.”

मासुरवाडी पोचताच सर्व मंडळी जावई-नापूंच्या तब्येतीविषयी चवकशी करू लागली. पण दुकानदाराला ते सर्व कळेना व तो ठीक आहे, असे सांगून गप्प बसला. तो जेवायला बसला तेव्हा त्याला भुणका व बाजरीची भाकरी वाडली. परंतु असे का झाले, त्याला कळेना. त्याला भूक लागली होती, म्हणून जे समोर आले ते खाऊ लागला. परंतु रात्री पोटात लागले व रात्रभर झोप लागली नाही.

दगडू मालकाला म्हणाला—“मालक! जेवयाला कोणी भुणका भाकर का सासुरवाडी पावतात?” दुकानदाराला सामुर-

वाडच्या लोकांची ती वागणूक पाहून फार राग आला. तो मेहुण्याच्या लज्जाविषयी जास्त काही बोलल्याशिवाय आपल्या घरी निघून गेला.

दोघे गावानजीक पोचले असतील तेव्हा मालक दगडूला म्हणाला—“दगडू! तू पुढे जाऊन घरात आंबोळीसाठी पाणी तापवून ठेवायला सांग.”

दगडू धावतच पुढे गेला आणि रडण्याचे सोंग मालकिणीला म्हणाला—“बाई साहेब! मालकांच्या मानेवर भूत बसल्यासारखे झाले आहे. ते येतील तेव्हा काहीतरी भूत उतरवायचा उपाय केला पाहिजे.” मालकिणीला दगडू जे काही म्हणाला ते सर्व खरे वाटले.

त्यानंतर दगडू मालकाकडे धावत धरत येऊन रडत म्हणाला—“मालक, सांगू? आपण घर सोडले त्याच दिवशी मालकिणीच्या मानेवर एक भूत बसले. त्याचे भूत उतरवायला चिबेच्या फांदीने किंवा केरमुष्णीने झोडपण्याशिवाय दुसरा उपाय नाही.”

वाटले आणि घरी आल्याबरोबर तो केमुष्णीने मालकिणीला झोडपू लागला. मालकिणीने पण केरमुष्णी घेऊन नवऱ्याला मारायला सुरुवात केली. ती पाहून शेजार पाजारची मंडळी जमा झाली. सर्व विचारू लागले—“अहो, झाले तरी काय?” नवकजी करतां घरी गोष्ट बाहेर पडली.

दगडूने सर्वांसमक्ष आपली चूक कबूल केली व म्हणाला—“हे सर्व माझे आहे. भुकेने कायलेला मनुष्य करू शकतो, कळावे म्हणून मीच सर्व उपद्रव्याप केला.”

गावकऱ्यांनी दगडूचे म्हणजे ऐकल्यावर दुकानदारांलाच सर्व प्रकारे दोषी ठरविले. दुकानदाराने दगडूला नोकरीवरून काढून टाकल्याचे ठरवून त्याला अटीप्रमाणे चारसे रुपये देऊन टाकले. दगडूने पैसे नेऊन बोडी जमीन विकत घेतली. त्याचे पुढील आयुष्य सुखाचे झाले.

शिलारथ

[४]

[खड्गवर्मा आणि जीवदत्त कस करव्याचा महेंद्रनगरचा राजकुमार त्याच्या मित्रांनी केला होता. कच्छपूरचा राजा व बंदी यांच्या परवानगीने खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांनी महेंद्रनगरच्या संज्याच्या मुळाचा मूल आणि पाय गेल्याने अपंग झालेल्या राजकुमार प्रतापचंद्रला एका बैलगाडीत घातले आणि जंगलात निघून गेले. पुढे—]

सुर्योदयापूर्वी खड्गवर्मा आणि जीवदत्त वृद्ध गुराभ्यांच्या ओपडीजवळ येऊन पोचले. ओपडीपर्यंत जंगलात बैलगाडी घेऊन जाणे जीवदत्तला बरोबर वाटले नाही. कारण ओपडीजवळ बैलगाडी विसली तर म्हातान्यावर विनाकारण संकट येईल, त्याने विचार केला.

त्या ओपडीपासून पुष्कळ दूर बैलगाडी थांबवून जीवदत्त खड्गवर्माला बरोबर

घेऊन गेला. दोघे गाडीतून उतरून एका शाळाखाली जाऊन उभे राहले. चारी बाजूला दाट काळीख होता. दूर कोठून तरी हिंस्र दवापदांचे ओरडणे ऐकू येत होते.

“खड्गवर्मा, आपण पुढे काय करायचे याचा नोट विचार करूनच पुढे पाऊल टाकलेले बरे! महेंद्रनगरच्या त्या दोघां दुष्टांच्या मूर्खपणाने आपण दोघे जगाच फसलो आहो. प्रत्येक पाऊल फार

काळजीपूर्वक पुढे टाकले पाहिजे." जीवदत्त म्हणाला.

"बुरखेवाला तो तिसरा मनुष्य तुझ्या निष्कालजीपणामुळेच निसटला. त्याला एकटा सोडून देऊन तू आचाराच्या सिंतीकडे धावलास ■ बरोबर झाले नाही. त्याला पकडले असतेस तर आपल्याला असे बडकून रहावे लागले नसते. त्याने महेंद्रनगरला जाऊन सर्भे काही आपल्या राजाला सांगितले असावे." लड्गवर्मा म्हणाला.

"मला पण तेच वाटते आहे. आता कदाचित पन्धपूरचे महाराज आणि महेंद्रनगरचा राजा आपसातले बैर वाढू नये यासाठी आपल्याला अटक करून कैदेत

सापडलो आहे." जीवदत्त म्हणाला.

"जीवदत्त! तू म्हणालास ते अगदी बरोबर आहे. तर मग आपण ती बेलगाडी आहे तेथेच सोडून देऊन ■ तो मृतदेह आणि तो लंगडा दोघांना त्यांच्या त्यांच्या नशिबावर सोडून देऊन ■ पूर्वी या राज्याच्या सीमेबाहेर गळून ■ या." लड्गवर्माने सुचविले.

"लड्गवर्मा, एका मेलेल्या ■ व असहाय लंगड्याला आपण त्यांच्या नशिबावर या ■ जंगलात सोडून जावे म्हणतोस?" जीवदत्तने विचारले.

जीवदत्त अजून बोलतच होता, इतक्यात एक काळी आकृती जवळ येऊन बेताच्या हळू आवाजात म्हणाली—"तुम्ही का! घंटाचा आवाज ऐकून मी ओपडीवाहेर, कोण आहे, पहायला आलो."

दोघांनी त्या व्यक्तीकडे पाहिले. ती व्यक्ति इतर कोणी नसून तो वृद्ध गुराखीच होता. त्याला पाहून व ओळखून दोघांना फार आनंद झाला.

"अहो काका, आम्ही दोघे एका संकटात सापडलो आहे. ती बेलगाडी राजधानीतून येथवर आम्हीच घेऊन आलो. त्यात एक प्रेत व एक पाय कापला गेलेला मनुष्य असे

म्हायला ते दोघेच कारण आहेत, आम्ही दोघे निर्दोष आहो. उजाडेपर्यंत या दोघांच्या रक्षणाची जबाबदारी तुमच्यावर टाकून आम्ही येथून पाय काढावा, म्हणतो." जीवदत्त म्हणाला.

"त्यांचे रक्षण म्हणजे हिंज श्वापदापासूनच ना?" असे विचारीत म्हाताऱ्याने बेलगाडीकडे वळून पाहिले. त्याच वेळी त्या बाजूने एक ■ गुरगुरत येत होते आणि एक बाब ■ फोडत होता.

लड्गवर्मा आणि जीवदत्त दोघांनी ■ बाजूला पाहिले. गाडी पाठीमागून अस्वर येत होते आणि समोसम ■ येत होता. दोघे जोराने गरबले. दोघे परस्परंवर

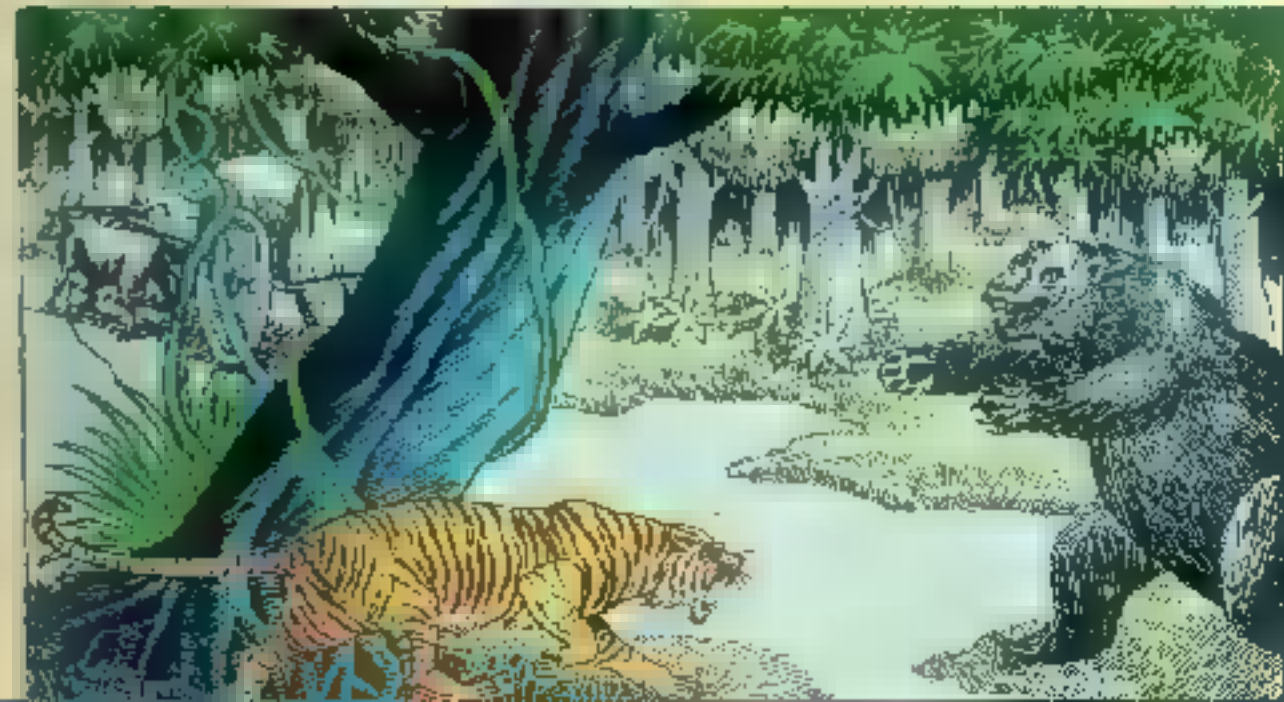
हल्ला करण्याच्या बेतात होते. त्या भयंकर जनावरांना पाहून व त्यांचे ओरडणे ऐकून दोन्ही बेल उचळले आणि वाट फुटेल तिकडे जंगलात पळू लागले.

ही सर्व घटना ■ एक मिनिट देखील लागले नसेल. बेल्यांच्या गळघातल्या घंटांचा आवाज आणि बाघावस्वळांचे कर्कश ओरडणे छान ऐकू येत होते.

"आपल्या समोरचा प्रश्न वेवानेच सोडविला आहेसे दिसते आहे, जीवदत्त!" लड्गवर्मा आनंदातिरेकाने म्हणाला.

"तसेच दिसते आहे. पण तो लंगडा राजकुमार..."

जीवदत्तचे बोलणे पुरे होण्यापूर्वीच तो म्हातारा गुराखी मध्येच म्हणाला—

आमच्या राजाहून महेंद्रनगरचा राजा बलाढ्य आहे आणि वर मुष्टपण आहे. तो आमच्या राजावर दडपण घासून तुम्हाला कैद करवील."

सह्यवर्मा आणि जीवदत्त दोघांना तीच शंका होती. म्हणून दोघांनी त्या बृद्ध गुराख्याने आमार मानून तेचून पाय काढला. ठजाडच्यापुर्वी पद्मपुरापासून भितके वर येईल तितके जायचे त्यांनी ठरविले.

तिकडे महेंद्रनगरच्या सेनापतीचा मुलगा पद्मपुराहून निसटून तीन प्रहर रात्र उलटण्याच्या सुमारास महेंद्रनगरी पोचला. त्याने आपल्या बापाला पडलेले सर्व वृत्त सांगितले. राजकुमार मंत्र्याचा मुलगा दोघे पद्मपुरला संकटात सापडल्याचे कळल्यावर सेनापतीने रात्रीच राजाला व मंत्र्याला जागे करून त्यांना सर्व बातमी कळविली.

राजा व मंत्री दोघांनी सेनापतीच्या मुलाला बोलावून त्याच्या तोंडून सर्व वृत्त ऐकून घेतले. सेनापतीच्या मुलाने मंत्र्याचा मुलगा जीवदत्तच्या मंत्रदंडाचा लागल्यामुळे कसा अमिनीवर आदळला होता, हे सांगितले. त्याच बरोबर राजकुमार आंवाराची भित ओलांडून जात असता तलवारीचा वार लागल्याने ओरडल्याचे

पाठलाग घेला तेव्हा भितोवरून उडी मारून तो स्वतः कसा पळून आला हे वर्णन करून सांगितले.

सेनापतीच्या मुलाने हे सर्व सांगितले, पण तिघे बुरखा घालून पद्मपूर नगरात कां धिरले होते हे सांगितले नाही. कोणातरी दोघां क्षत्रिय तरुणांनी त्याचे स्वागत केले म्हणून ते अतिविश्वासेत गेले होते, असे सपसेल सोटे सांगून टाकले.

महेंद्रनगरचा मंत्री दोघांना त्यांची मुले कसल्या कसल्या संकटात सापडली असतील करावे सुचना. दोघे जिवंत तरी असतील की नाही, याचीच शंका दोघांना वाटू लागली. म्हणून दोघांनी एक पत्र लिहून एक वृत्त पद्मपूरच्या राजाकडे पाठविला.

महेंद्रनगरचा राजबूत सूर्योदयांतर थोड्याच वेळाने पद्मपूरला येऊन पोचला. त्याने आपल्या राजाने दिलेले पत्र पद्मपूरच्या राजाला दिले. त्या महेंद्रनगरच्या राजाने राजकुमारला मंत्र्याच्या मुलाला, जसमी करणाऱ्या दोघां क्षत्रिय तरुणांना कैद करून त्यांच्या सह पाठवून द्यावे, असा मजकूर होता.

मजकूर वाचून सेनापतीचा मुलगा निसटून पळून गेला असल्याने पद्मपूरच्या महाराजांना

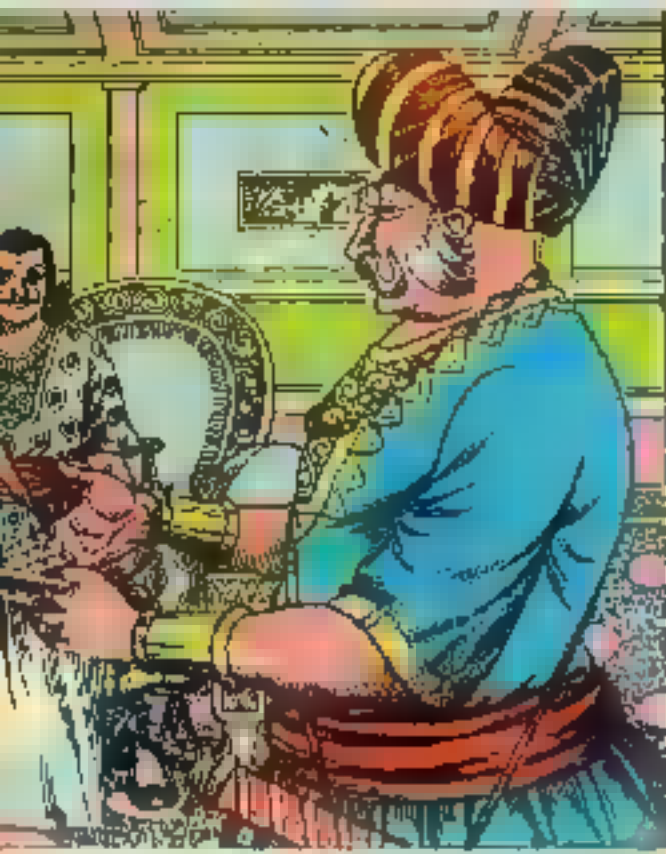
कळले. परंतु त्याला मंत्र्याचा मुलगा मेल्याचे राजकुमाराचा पाय कापला गेला असल्याचे वृत्त माहीत नसावे, हे देखील कळले. पद्मसेनने मंत्र्यांना बोलावून आणावयास आज्ञा केली आणि महेंद्रनगरच्या राजदूताला अतिविश्वासेत विश्वास करण्यास पाठवून दिले.

मंत्री सोमदेव राजाचा निरोप कळतांच आला. त्याने दोन तीनदा ध्यानपूर्वक पत्र वाचले आणि विचार करून व मनाशी काही तरी ठरवून म्हणाला—"या पत्रावरून महेंद्रनगरच्या महाराजांना वस्तुस्थितीची पूर्ण माहिती नाही, हे स्पष्ट दिसते आहे. तरी आपण या पत्राचे उत्तर तर पाठविलेच

"राजकुमार? कोणत्या वेशातला राजकुमार? आहे काय ही सर्व भानगड? पहिल्याने या आणि बापाला वर पळवून लावले पाहिजे."

सह्यवर्माने झाडाकालीच पडलेली एक लांबुडकी काठीसारखी कांची अस्वल आणि वाघ दोघांची लढत चालू होती त्या बाजूला फेकली. एकाएकी पडलेल्या त्या काठीने धाबकून जाऊन वाघ अस्वल निरनिराळ्या दिशेने पळून गेले.

जीवदत्तने रात्री पडलेली घटना थोडक्यात सांगितली. म्हातारा काही वेळ विचार करीत उभा राहला. नंतर म्हणाला—"तुम्ही थोडा वेळवेळीस येथे थांबता काय"

पचसेनने विचारले.

“या संकटातून सुटायला एक उपाय आहे. जीवदत्त आणि सद्गवर्मा दोघांना ओळखणारे,—त्यांचे नाव व रूप माहीत असलेले लोक फारच कमी आहेत. जे त्यांना ओळखू शकतील असे आपले नागरिक व काही अधिकारी आहेत. म्हणून त्यांची कोटी नावे सांगून महेंद्रवर्मांना मुलबिण्याच्या करण्यासारखा आहे. ■ वेळी मंत्र्याच्या मुलाचे प्रेत ■ राजकुमार कोणत्या स्थितीत कोठे आहेत, हे आपल्याला तरी कोठे माहीत आहे?” मंत्री सोमदेवने सुचविले.

“या सर्व गोष्टींचा विचार एक पत्र लिहा आणि त्या राजपूताच्या हाती महेंद्रवर्मांकडे पाठवून घ्या. काय वाटेल ते झाले तरी सद्गवर्मा जीवदत्त दोघांवर कोणतेही संकट येता कामा नये. ते दोघे सरोवरच शूरवीर आहेत. त्यांच्यापैकी कोणीतरी एक सारीनेच पचावतीने सांवि- तलेला सिलारथ हलवू शकेल. तसे होऊ शकले तर मी बावयाला राज्याचा भार सोपवून विश्रांती घेईन.” राजा पचसेन म्हणाला.

मंत्री सोमदेवने, राजाने सुचविल्याप्रमाणे पत्र लिहून त्याच्यावर राजाची मुद्रा लावली

पुनः दिले. राजपूताने सत्यवादा जाणव्या राजधानीत पोचताच ते पत्र राजाला दिले.

महेंद्रवर्मा व त्याचा मंत्री ते पत्र वाचून चकित झाले. त्यांची मुले आणि दोघे क्षत्रिय असे एकाएकी नाहीसे कसे काय झाले. परंतु दोघां क्षत्रिय वीरांची नावे आणि त्यांचे रूप रंग याचे वर्णन दिले होते ते वाचून त्यांना थोडी आणा वाटली. कारण त्यांच्या आधारे शोधून पकडणे होते.

मंत्री सोमदेवने पत्रात सद्गवर्मा आणि जीवदत्त यांची नावे अनुक्रमे वीरभद्र आणि अशी लिहिली होती आणि वीरभद्राचा एक बोट्या गेला असून राम- भद्राच्या डोक्या हाताला सहा बोटे आहेत त्यांच्या खुजा लिहिल्या होत्या. असे वर्णन लिहून पुढे या तरुण क्षत्रियांना पकडण्यासाठी राजाचे सिपाई त्यांचा शोध काढीत आहेत आणि राज्यभर गोष्टीची दखंडी पिटविण्यात येत आहे, असेवेळील लिहिले होते.

“मंत्री, समजा, ते दोघे क्षत्रिय तरुण आपल्या हाती पकडले गेले, पण आपल्या मुलांची काहीच माहिती त्यांना नसली तर वेप घालून आपल्या राजधानीत आले असतील किंवा येण्याच्या प्रयत्नात

असतील असे का तुम्हाला वाटत ?” महेंद्र- वर्माने विचारले.

मंत्री वामपाल थोडा वेळ काहीच बोलला नाही. विचार करून म्हणाला— “आपल्या मुलांचा पोरकटपणा अजून गेलेला नाही. त्या दोघां क्षत्रिय तरुणांबरोबर ते देशपर्यटनाला गेले असल्यास नवल नाही. सेनापतीच्या मुलाच्या बोलण्यावरून त्यांचे आपसात वैर किंवा जांकडे येण्याचे कारण झाले असेल असे मला नाही वाटत. तो तर आपल्या मुलापेक्षा जास्तच पोरकट आहे.”

“खरे काय ते हळूहळू उघड होईल. आपल्या राज्यात देखील वीरभद्र रामभद्र

पाहिजे. आपण असे लिहून कळवू की दोघे क्षत्रिय तरुण उजाडप्यापुर्वी ठरल्या- प्रमाणे अतिथिपालेतून निघून गेले. रात्री काय घडले हे त्यांना माहीत नसावे. आम्हाला तर काहीच माहीत नाही. तरी देखील आम्ही दोघां तरुणांना करण्याचा आणि राजकुमार व मंत्र्यांचा मुलगा दोघे कोठे आहेत या गोष्टींचा शोध काढण्याचा पुरा प्रयत्न करीत आहो, वगैरे वगैरे...”

“तुम्ही म्हणता ते बरोबर आहे, पण निर्दोष सद्गवर्मा आणि जीवदत्त दोघांना पकडून महेंद्रवर्मांकडे कसे पाठविता येईल? तसे केल्यास त्यांना आपणच मरणाची

सिद्धहस्त

बिन्नादित्याने हद्द मोडल्या नाही. तो परत आला, प्रेत लांछावर काढून घेतले आणि पुन्हा रमणानाच्या दिशेने नौनपणे चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला बेटाळ त्याला म्हणाला—“राजा, अपौरुषेय कामे करायला अपौरुषेय म्हणजे देवी शक्ती आवश्यक असतात. अशा शक्तीची प्राप्ती ज्याला झाली आहे त्याला कोणतेही काम सहज करता येते. त्याचे एक उदाहरण म्हणून मी तुला गोवर्धन नामक एका तरुण मुलाची गोष्ट सांगतो, देऊन ऐक !”. असे सांगून बेटाळ गोष्ट सांगू लागला.

एका गावी एक श्रीमंत मनुष्य रहात असे. त्याच्याकडे एक नोकर व त्याची नायकी काम करीत. सोयीसाठी त्या श्रीमंताने आपल्या नोकराला आपल्या घराच्या पिछाडीला एक शोषडे बांधून दिले होते.

ते दोघे बोलतच होते तेव्हाच राजाच्या दोघां शिपायांनी खानाबळबालीला येऊन विचारले—“काय हो बार्ड ! तुमच्या घरी जे दोघे तरुण येऊन उतरले आहेत ते कोठे आहेत ?”

म्हातारी बाबच्या आवाजाने म्हणाली—“आहेत आत, बोलावते त्यांना.” असे म्हणत ती लड्गबर्मा व जीवदत्त होते तेथे गेली.

शिपायांच्या इच्छेप्रमाणे लड्गबर्मा व जीवदत्त बाहेर गेले. शिपायांनी दोघांकडे लक्षपूर्वक पाहिले, पण दबंगीत सामिललेल्या खुणा नव्हत्या. म्हणून म्हणाले—“पाटलाने तुम्हां दोघांना बोलावून आणायला आम्हांला पाठविले आहे.”

“क, येतो, चला !” जीवदत्त म्हणाला. पुढे शिपाई आणि पाठीमागून लड्गबर्मा आणि जीवदत्त पोलीस पाटलाच्या कचेरीकडे निघाले. (चालू)

पद्मापुराहून पुष्कळ दूर एका गावी एका खानाबळबालीकडे उतरलेले लड्गबर्मा व जीवदत्त यांनी ती दबंगी ऐकली. दबंगी ऐकून काही गूढ सपलेले आहे, असा संशय दोघांना आला. आपणाला सावध करण्यासाठीच राजा नभतेज याने अशा तऱ्हेची दबंगी पिटवली असाही असेवेजीन दोघांना वाटले.

लवकर ते गाव सोडून जाण्यात शहाणपण आहे असे लड्गबर्माला साहजिकच वाटले. परंतु जीवदत्तला तशी धाई कळत नव्हत. जाण्यात जास्तच धोका असल्याने भासले. म्हणून संध्याकाळी निघावे आणि ती रात्र कोठेतरी जंगलातच काढून घेऊन

दोघांना पकडण्यासाठी दबंगी पिटविण्याची व्यवस्था करा.” म्हणजेवर्मा म्हणाला.

त्या दिवशी संध्याकाळी पद्मापुर आणि महेंद्रनगर राज्यांच्या खेडेगावातून आणि शहरातून बीरभद्र व रामभद्र यांना पकडण्यासाठी त्यांच्या नजनासह दबंगी पिटविण्यात आली.

पद्मापुराहून पुष्कळ दूर एका गावी एका खानाबळबालीकडे उतरलेले लड्गबर्मा व जीवदत्त यांनी ती दबंगी ऐकली. दबंगी ऐकून काही गूढ सपलेले आहे, असा संशय दोघांना आला. आपणाला सावध करण्यासाठीच राजा नभतेज याने अशा तऱ्हेची दबंगी पिटवली असाही असेवेजीन दोघांना वाटले.

लवकर ते गाव सोडून जाण्यात शहाणपण आहे असे लड्गबर्माला साहजिकच वाटले. परंतु जीवदत्तला तशी धाई कळत नव्हत. जाण्यात जास्तच धोका असल्याने भासले. म्हणून संध्याकाळी निघावे आणि ती रात्र कोठेतरी जंगलातच काढून घेऊन

दोघांना पकडण्यासाठी दबंगी पिटविण्याची व्यवस्था करा.” म्हणजेवर्मा म्हणाला.

त्या दिवशी संध्याकाळी पद्मापुर आणि महेंद्रनगर राज्यांच्या खेडेगावातून आणि शहरातून बीरभद्र व रामभद्र यांना पकडण्यासाठी त्यांच्या नजनासह दबंगी पिटविण्यात आली.

श्रीमंताचा मुलीचे नाव होते लीला. दोघ बरोबर खेळत आणि दिवसाभर मनाला वाटेत तिचे हिडत फिरत. दोघ थोडी मोठी झाल्यावर एकाच मुककडे विचाराभ्यास करू लागली. कधी लीला आपल्या बाबांच्या गाडीत हिडायला गेली की गोवर्धनला बरोबर घेऊन जायला हट्ट करी. त्या श्रीमंत मनुष्याला जेव्हा दोघ गाडीत बसून हिडायला जातात ते कळले तेव्हा त्यांना राग आला. त्याने गोवर्धनला गाडीत घेऊन जाऊ नये अशी नोकरीला ताकीद करून ठेवली. त्या दिवसापासून लीलाने फिरायला जायचेच बंद केले.

शाळेत मधल्या वेळी लायला लीला बरोबर काही तरी गोडधोड नेत असे. दोघ मुले ते अर्धे अर्धे वाटून सात. श्रीमंताच्या बायकोला आश्चर्य वाटू नये की श्रीमंताच्या एकदा गोडपदार्थ केला तर त्याला हान देखील पोहोचत नाही ती शाळेत दुपट कधी काय खाते. श्रीमंताच्या ती गोष्ट कळली तेव्हा तो नोकरीला बोलावून म्हणाला— "तू मुलाला शिकवतोम कशाला रे? ती घेऊन जाऊन शेतीची कामे करणार. म्हणून त्याला शाळेत पाठवू नकोस."

ते ऐकून नोकर म्हणाला— "घनो! मुलगा अजून लहान आहे. मोठा होईल तेव्हा ना

अरे, आजपर्यंत तो जितका शिकला आहे, तितके पुरे झाले! उद्यांपासून मी त्याला पुरे बरायला घेऊन जायला पाठविणार आहे." श्रीमंत म्हणाला.

दुसऱ्या दिवसापासून गोवर्धन श्रीमंत माणसाची पुरे बरायला घेऊन जाऊ लागला. ते कळल्यावर लीलाने शाळेत जायचे सोडून दिले आणि गोवर्धनच्या मागोमाग ती लागली. दोघे कधी नावावाळी तर कधी साडावर बसून चप्पा गोष्टी करीत आणि लीला बरोबर आपलेले खाणे गोवर्धनला सायला देई.

असे तीन दिवस गेले. चवथ्या दिवशी मुलींनी त्या श्रीमंत माणसाकडे येऊन लीला आजारी तर नाही, बप्पी बवकप्पी केली आणि ती तीन दिवसापासून शाळेत आली नसल्याचे सांगितले. श्रीमंताला ते ऐकून आश्चर्यच वाटले. त्याने मुलीला बोलावून शाळेत न जाण्याचे कारण विचारले तेव्हा ती म्हणाली— "गोवर्धनने शाळा सोडली म्हणून मी पण सोडली."

त्या श्रीमंताला मुलीचे तसे वागणे आवडले नाही. ती मुलगी तशी राहिली तर आपली मान खाली होईल, असा विचार करून त्याने गोवर्धनच्या बापाला

बोलाविले व म्हणाला— "तुम्हा मुलाला या गावात या पुढे राहता येणार नाही. तू त्याला, तुला पाहिजे तितके पाठवून दे."

म्हातारा नोकर म्हणाला— "आहो पण, माझे दोघे मोठे मुलगे पण माझ्याजवळ नाहीत. निदान हा लहान मुलगा जिवाला आधार आहे. त्याला राहू द्या."

"तुला तुम्हा मुलगा हवा आहे की नोकरी? मुलगा हवा असेल तर मुलाबरोबर तू सुद्धा निघून जा. तुम्ही येथे राहण्याची गरज नाही." श्रीमंत निष्ठुरपणाने म्हणाला.

गोवर्धनला जेव्हा हे सगळे कळले तेव्हा तो आपल्या आईवडिलांना म्हणाला—

“बाबा! मी कोठेतरी निघून घाता. तुम्ही मुळीच काळजी नका.”

गोवर्धन लीलाचा निरोप घेण्यासाठी निघाला तेव्हा ती म्हणाली—“तू मोठा झाल्यावर परत ये. मी तुम्ही काट पहात राहीन. आपण मोठेपणी लग्न करून घेऊ. तू ही गोष्ट विसरू नकोस.”

गोवर्धन चालत चालत एका ओढ्याच्या काठी संध्याकाळच्या सुभारास येऊन पोचला. त्या ओढ्यावर एक लहानसा अरुंद पूल होता. गोवर्धन त्या पुलावरून पलीकडे जायला पुलाजवळ पोचला असेल नसेल तेवढ्यात एक म्हातारी हातातली काठी उगारून त्याला म्हणाली—“अरे ए! बाब!

मग तू जा.”
म्हातारीच्या पाठीमागे बदकांची एक मोठी रांग होती. तरी गोवर्धन थांबला. बदके एकामागून एक हळूहळू पूल पार करू लागली. बराच वेळ झाला तरी बदकांची रांग संपतच नव्हती. काळोख वाडू लागला होता आणि वर त्याला मुकपण लागली होती. म्हणून तो एका मागाला टेकून बसला आणि सोप केव्हा लागली, हे कळले येथील नाही. त्याची सोप मोडली तेव्हा उज्याडले होते. परंतु बदकांची रांग मात्र संपली नव्हती. थोड्या वेळाने सर्व बदके पार निघून गेल्यावर म्हातारी गोवर्धन-जवळ आली आणि म्हणाली—“तुला कंटाळा आला असेल नाही? रागही आला असेल, मात्ता! बातां तू जा पलीकडे.”

“तसे माझे गर्दीचे काम नव्हतेच. मी कामाच्या शोधास जातो आहे.” गोवर्धन म्हणाला.
“बिबेकी व शाहणी माणसे बिडत किंवा रागावत नाहीत. तू हात पुढे कर, मी तुला ‘हस्तलाभ’ नामक विद्या देते.” म्हातारी म्हणाली.
गोवर्धनने हात पुढे केल्यावर म्हातारीने जोराने हातावर काठी भारली आणि म्हणाली—“आता तुला जायचे असेल तिकडे

म्हातारी निघून गेली.
“ही म्हातारी मोठी विचित्रच दिसते आहे.” असे मनातल्या मनात म्हणत गोवर्धन पूल पार करून गेला. संध्याकाळपर्यंत तो एका मोठ्या गावात येऊन पोचला. ती एका राजाची राजधानी होती. तो एका सोनाराच्या घरासमोर उभा राहून विचारू लागला—“काय हो, मला काही काम शिकविता का?”

“होय, मी शिकवितो. तू मन लावून काम केलेस तर तुला चांगले काम येईल.” सोनार म्हणाला. नंतर गोवर्धनला आपल्या सोलीत बोलावून घेऊन गेला आणि

तेथे काही कारागीर काम करीत होते त्यांच्याकडे बोट दाखवून तो म्हणाला—“तू एक वर्षभर मेहनत केलीस तर तुला हे काम येईल.” पुन्हा दुसऱ्या एका सोलीत घेऊन जाऊन म्हणाला—“ही कारागिरी शिकायला चार वर्षे मेहनत करावी लागेल. थोवटी तो आपल्या स्वतःच्या सोलीत घेऊन गेला आणि म्हणाला—“मी राजाकरिता मुकुट करतो आहे.” तू आयुष्यभर काम शिकलास तर कशाबित हे काम येईल.”

“का? हे काम मला करता येते!” अर्धवट तयार झालेल्या मुकुटाला हातात घेऊन खालपासून वरपर्यंत पहात गोवर्धन म्हणाला.
■ ऐकून सोनाराला राग आला. “काय रे, तू माझ्याकडे काम शिकायला

आला आहेस की कुशारक्या नारायला. ये, वाकव करून, पाहतो मी. ■ किरीट पुरा होईपर्यंत मी तुला खोलीबाहेर येऊ देणार नाही." असे म्हणत सोनाराने चार बंद करून बाहेरून कडी लावून टाकली.

दुसऱ्या दिवशी सोनाराने दरवाजा उघडून पाहिला तर राजाचा मुकुट तयार झाला होता. निरनिराळी रत्ने यथास्थानी बसविलेली होती. सोनाराने चकित होऊन गोवर्धनच्या हातातून तो मुकुट घेऊन लक्ष-पूर्वक पाहिला आणि थक्क झाला. कोठे ही काही दोष राहिली नव्हता. त्याला तो मुकुट मडवायला निदान चार आठवडे लागले असते. पण त्या लहानग्या मलाने

माचे त्याला फार आश्चर्य वाटले. म्हणून तो गोवर्धनला म्हणाला—"मुला! तू इतका उत्तम कारागीर असशील याची मला कल्पनायेखील नव्हती. मला यापुढे जी मिळकत होईल त्यातला अर्धा वांटा मी तुला यापुढे देत जाईन."

गोवर्धनने ते माग्य केले. परंतु काही दिवसांनी सोनार लरा हिचोब न ठेवून त्याला कमी पैसे देत असल्याचे गोवर्धनला कळले व त्याने ती नोकरी सोडून दुसरोकडे नोकरी करण्याचे ठरविले.

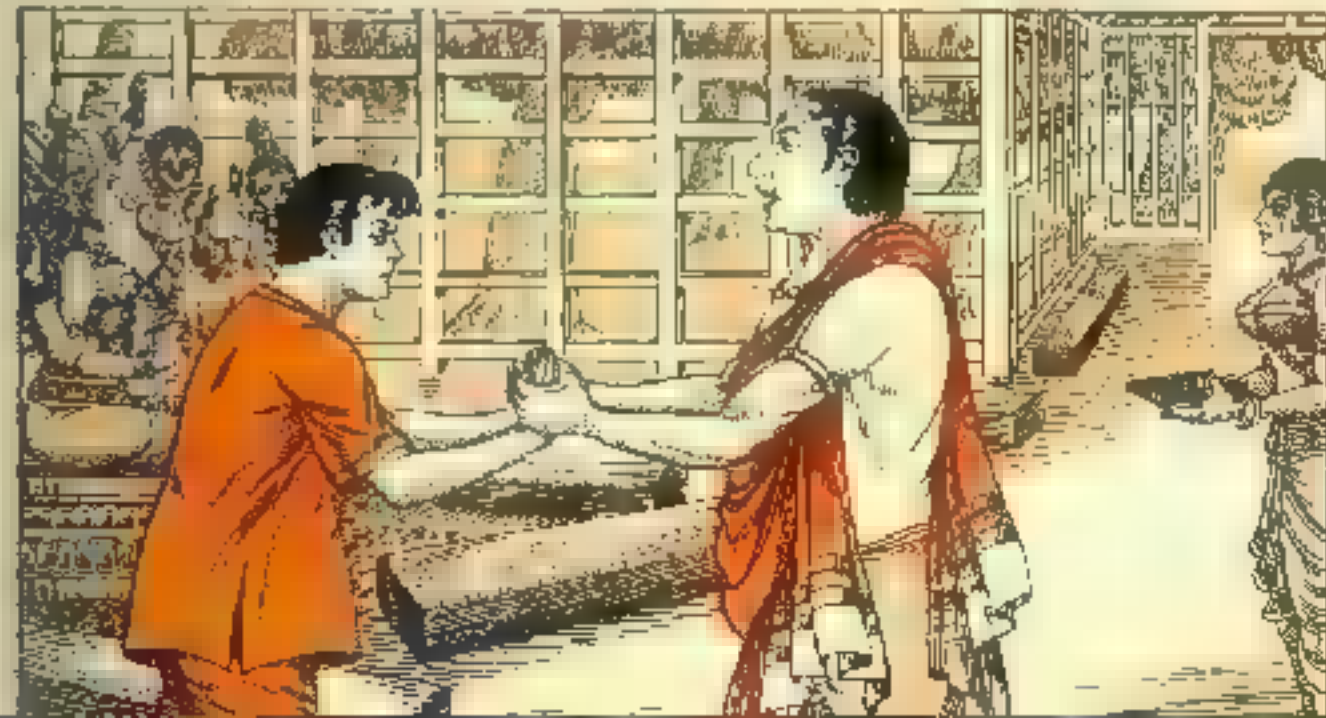
दुसऱ्या दिवशी तो गावभर फिरला आणि एका मूर्ती करणाऱ्याकडे ■ त्याने त्याच्याकडे नोकरी करण्याचे ठरविले. मूर्ती-काराने गोवर्धनकडे पाहूनच तो मुलगा हुशार असल्याचे ओळखले ■ काम लवकर गिकेल असे समजून त्याला आपल्या पदरी नोकरी दिली. मूर्तिकाराने एका नव्या देवळातल्या मूर्ती करण्याचे काम हाती घेतले होते. गोवर्धनला म्हणाला—"मी या मूर्ती तयार करून दिल्यावर देवळात त्यांची प्राण-प्रतिष्ठा झाली की राजकन्येचा आजार बरा होईल असे राजाच्या पुरोहितांनी मागितले आहे."

"या सर्व मूर्ती मी तयार करून देतां." गोवर्धन म्हणाला.

म्हणाला—"तुला हे करता येईल असे वाटले होय? उद्यां संध्याकाळपर्यंत या सर्व मूर्ती तयार करून राखवतोस का?"

गोवर्धनने होकार दिला ■ टाकी व हतोडा घेऊन मूर्ती गढायला बसला. इतक्यात देवीची मूर्ती बोलू लागली—"मुला! तू सिद्धहस्त आहेस. मी तुला एक बर देते. तू आपल्या टाकीने मेसेल्या प्राणसाध्या पायाला थोक केलेस तर तो मनुष्य जिवंत होईल." असे सांगून देवी पुन्हा मूर्ती होऊन गेली.

संध्याकाळी येऊन मूर्तिकाराने पाहिले. सर्व मूर्ती तयार ■ होत्या. गोवर्धनला आवासकी देत तो मूर्तिकार म्हणाला—

"मुला, तू सामान्य मनुष्य नसून मय किंवा विश्वकर्माच्या वंशातला कोणी ■ असे दिसते. तू माझ्याजवळच राहून काम कर. आपण जो फायदा होईल तो अर्धाअर्धा वांटून घेऊ."

गोवर्धन त्या गोष्टीस कबूल झाला. ठरल्याप्रमाणे मूर्तीची प्राणप्रतिष्ठा सुपुर्तवार झाली. परंतु राजकन्या बरी झाली नाही व तिचे प्राणोत्क्रमण झाले.

राजाला फार वाईट वाटले व रागपण आला. त्याने राजपुरोहिताला बोलावून विचारले—"राजकन्येचे प्राणोत्क्रमण असे कसे झाले? तुम्ही सर्वांनी मला फंसविले होते. देऊळ बांधण्याचा सल्ला ज्या कोणी दिला होता त्याला देहांत शिक्षा मी देतो."

राजकन्येच्या पायाला टाकोने लहानमे भोक केले. लगेच राजकन्या जिवंत होऊन उभी राहली. गोवर्धन तिला घेऊन राजाकडे आला.

राजाने गोवर्धनला शाबासकी दिली आणि मोठे इनाम देऊन त्याचा सत्कार केला.

अशा तऱ्हेने गोवर्धन एकाएकी श्रीमंत झाला होता. आता परत आपल्या गावी जाऊन सीलाची विवाह करावा असा त्याने विचार केला. तो राजाने दिलेल्या थोड्यावर बसून राजाने दिलेली सर्व वस्तुसोबत परितोषिके घेऊन आपल्या गावी निघाला.

गोवर्धन आपल्या गावाच्या जवळ येऊन पोचला तेव्हा त्याला एक पांढरी इमारत दिसली. पण त्या इमारतीला कोठे दारच नव्हते. तो सोडून गेला त्या वेळी तेथे ती इमारतपण नव्हती. तो विचार करीत उभा होता तेव्हा ती म्हातारी एकदम कोटून तरी येऊन इत म्हुणून समोर उभी राहली व म्हणाली—“ओहो, तूच का? जरे, तू तर राजा झाला आहेस!”

“अहो जाजो! ही सर्व तुमची मेहेरबानी होती म्हणून झाले. यात तुमचा वांटोपण आहे.” असे म्हणत गोवर्धनने त्याच्या ऐश्वर्याचा सर्व सांठा उधडून दाखविला.

काय रे गरज? परंतु गावात येत्यावर तुला आनंद वाटणार नाही. कारण तुझे आईवडील वारल्याला कित्येक दिवस झाले. तू ज्या मुलीला भेटायला म्हणून इतका दूर आलास. ती देखील वारली. कारण तिच्या आईवडिलांनी तिच्या इच्छेविषय तिचे लग्न करून घ्यावे ठरविले. जिने आत्महत्या करून घेतले वेळी एक चिट्ठी लिहून ठेवली होती. त्या चिट्ठीत या वागंत तिची समाधी बांधावी असे लिहून ठेवले होते. तिच्या आईवडिलांनी तिला एका पेटीत ठेवीत त्या पेटीवर समाधी बांधली. हीच ती समाधी.” म्हातारी म्हणाली.

“मी सीलाला जिवंत करतो. पण आत जायचे कसे? वाटच नाही जाजी!” गोवर्धन म्हणाला.

म्हातारीने आपली काठी भिंतीवर मारली. त्याबरोबर भिंतीत एक भगदाड पडले. आत एक पेटी होती. ती उघडून पाहिल्यावर कोला त्या पेटीत थोड्या वेळापूर्वीच झोपल्यासारखी दिसली. गोवर्धनने टाकी घेऊन तिच्या पायाला भोक केला. बरोबर ती उठून बसली. ती गोवर्धनकडे चकित होऊन पाहू लागली.

“सीला! तू मला नाही ओळखलेस का? जरे, मी गोवर्धन!” गोवर्धन, चकित होऊन

त्याच्याकडे पहात असलेल्या सीलाला म्हणाला. गोवर्धनने हातातली टाकी फेकून दिली.

“तू परत येतील याची मला खात्री होती. माझ्या आईवडिलांनी माझ्या इच्छेविषय बळजबरीने माझे लग्न करून देण्याचे ठरविले. म्हणून मी मेऱ्यासारखी जिसेन असे एक औषध खाऊन आणि माझ्या जिवाला बुडोपत झाल्याशिवाय माझ्यावर समाधी बांधण्याची व्यवस्था करविली. मी जिवंतच होते.” सीला म्हणाली.

दोघे त्या इमारतीतून बाहेर आली. तुला जिवंत पाहून तुझ्या आईवडिलांना किती

आनंद होईल? म्हणून चल, त्यांना जाऊन भेटू या!" गोवर्धन म्हणाला.

"मी परत आपल्या बरी जाणार नाही. आपण आणखी कोठेतरी जाऊन राहू." लीला म्हणाली.

"माझी टाकी समाधीत राहली आहे, ती मी घेऊन येतो." असे म्हणत गोवर्धन समाधीजवळ गेला. परंतु समाधीच्या भिंतीला पडलेले खिडार बुजलेले होते व भिंत जशीच्या तशी होती. आत जायला वाटच नव्हती. म्हातारीपण जवळपास कोठे दिसली नाही. आता आपली टाकी आपल्याला मिळणं नाही, असे गोवर्धनला वाटले. तो लीलाला घोड्यावर बसवून राजधानीकडे निघाला. गावात एक घर टरवून कोणं सुसाने आपला संसार करू लागली.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला— "राजा! लीलाने जिवंत मात्स्यावर आपल्या आईवडिलांना भेटायला का नकार दिला उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या

पायावर लोंबकळू लागतील."

ते ऐकून विक्रमादित्य म्हणाला— "लीला एक निवचमी मुलगी होती. म्हणून लहानपणी सुद्धा आईवडिलांच्या हजेरेवर त्यांच्या रागावण्याची भीती न बाळगता ती गोवर्धनच्या मुक्त दुःसात समभागी होण्याचा प्रयत्न करीत होती. त्याच्याशी लग्न व्हावे यासाठी तिने आत्महत्येचा अभिनय केला आणि आपल्या आईवडिलांना दुःखी केले. गोवर्धन तिच्या आईवडिलांहून श्रीमंत मात्स्यावर ते, तिचे त्याच्याशी लग्न घायला तयार होतील हे तिला कळत होते. परंतु तिला त्यांच्या संमतीची अगर पसंतीची गरज भासली नाही. त्यांच्या दुःखी मनाला पुन्हा सुखी करण्याचा विचार देखील तिच्या मनात आला नाही. म्हणून तिने आपल्या बरी परत न जाण्याचा विचार केला."

अशातऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुन्हा जाणाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

तल्याचा पोपट

एक तेन्नाजवळ एक सुंदर पोपट होता. तेन्नाच्या दुकानात सभोर पिजऱ्यास टांगलेला असे. एक दिवशी दुकानात एक बोकल बांला. त्याला पाहून पोपट भ्याला आणि पिजऱ्यास पंख फडफडून उडवा मारू लागला. म्हणून पिजरा तुटून बांली पडला. तेन्नाची हुंडी कुटली आणि बांलीबाणूला तेव पसरले.

तेन्नाला पोपटाचा फार राग आला. त्याने पोपटाच्या डोक्यावरची तर्ब तर्ब जपडून टाकली. त्यामुळे पोपटाचा टक्कल पडल्यासारखे विसू लागले. म्हणून पोपटाने हसून बोकल बांलाची बोलायने सोडून दिले. कर्जीवरून तेन्नाला वाटू लागला.

दोन आठवड्यांनी एक पडलेला मनुष्य तेव विकत घ्यायला दुकानात आला. पोपट पाहून हसू लागला.

"तू फार विचारीस रे? काय रे झाले? काही तरी कारण असलेच पाहिजे की नाही. बरे सांगितले नाहीस तर तुला मी बंड करीन." माणक पोपटाना म्हणाला.

"मना की या माणसाचा मानकपण कोणीतरी तेलीच नव्हता. कारण माझ्या डोक्यावर एकदंडीत नाही." पोपट म्हणाला.

राधामाधव

एका गावी रामदास आणि सोमदास नावाचे दोघे जीवघर कंठरुच मित्र रहात असत. रामदास व्यापार करून मोठा धनी झाला होता. परंतु सोमदास देवाटण करून मोठा विद्वान व पंडित झाला. सोमदासाची मिळकत रामदासाच्या मानाने सुद्धा नव्हती. तरी देखील त्याच्या कुटुंबाला ती मिळकत पुरत असे. दोघांच्या मिळकतीत इतका फरक होता तरी दोघांच्या मैत्रीत अंतर आले नाही. सोमदासचे पांडित्य पाहून रामदास त्याची प्रशंसा करी आणि रामदासाचे व्यापारातील कौशल्य पाहून सोमदास त्याची प्रशंसा करी. अशा तऱ्हेने दोघे मित्र परस्परांच्या गुणांचे कौतुक करीत.

काही काळ लोटल्यावर रामदासाला एक मुलगा झाला. आणखी काही काळ लोटल्यावर सोमदासाला एक मुलगी झाली.

रामदासाच्या मुलाचे नाव माधव होते तर सोमदासच्या मुलीचे राधा होते.

राधा जन्मल्यानंतर काही दिवसांनी सोमदासची वामको वारली. म्हणून रामदास व त्याची बायको त्या लहान मुलीला आपल्या घरी घेऊन प्रेमाने तिचे कोड-कौतुक करू लागली. लोकांना राधा रामदासाचीच मुलगी आहे असे वाटू लागले आणि राधालापण रामदास व त्याची बायको तिचे आईवडील आहेत असे वाटू लागले.

काही काळ लोटल्यावर रामदासच्या मनात एक विचार आला. श्रीमंताचा व एका अधिष्ठित वापाचा मुलगा असल्यामुळे माधवचे लक्ष अभ्यासात नाही असे रामदासने पाहिले व मुलाला सोमदासकडे आणून ठेवले व म्हणाला—“तू याला आपला मुलगा समजून आपल्या घरी ठेवून घे आणि याला शिकवून आपल्या सारखाच विद्वान कर.”

आपल्या मुलाची अदलाबदल करून घेतली. राधा एका गरीब आईवापाची मुलगी असून ही एका श्रीमंत माणसाच्या घरात वाढली.

दुसऱा होता. तो एका श्रीमंत आईवापाचा मुलगा असूनही एका गरीब विद्वान माणसाच्या घरी राहून चांगला विद्याभ्यास करू लागला. तो मोठा होऊ लागला तसतसा सोमदासलाच आपले वडील मानू लागला आणि बापाला म्हातारपणी पावी यासाठी छान शिकू लागला. त्याने विद्याभ्यास मन लावून केल्यामुळे तो विद्वान होऊ लागला. पाहून रामदास व त्याची बायको दोघांना मानंद झाला.

रामदास ■ सोमदास पाहिल्यापासूनच चांगले मित्र होते. म्हणून दोघांचे येणे जाणे फार होते. राधा व माधव यांचीपण चांगली मैत्री जमली होती आणि हळूहळू वयाबरोबर माधवच्या मनात राधाविषयी प्रेमाचा अंकुर रुजला व तो वाढू लागला.

परंतु राधाच्या मनात असा काही फरक झाला नाही. ती एका श्रीमंत आईवापाची मुलगी असल्यामुळेच अधिमान मान घातत गेला. ती रामदासाबरोबर जेव्हा जेव्हा सोमदासाच्या घरी जाई तेव्हा तेव्हा ती आपल्या घरी परत जाण्याची आई करी. सोमदास ■ माधव पोण्याबद्दल तिच्या मनात प्रेम होते. परंतु त्याची गरीबी पाहून तिला ती त्याच्याकडून मोठी आहे असे वाटे.

अशक्त 'अ'

एका नाची एक बाईच रहात त्याचा एकुलता एक मुसगा होता. मुसगाने विद्याघर होते. तो काळोख बाळ कागला, पण पाटीवर लिहिलेला 'अ, अ' अक्षरांपलीकडे त्याची नेमी नाही. मोठेपणी त्याचे लग्न झाले. दिवाळीला तो साकुरवाडीला गेला. तो साकुरवाडीच्या बाबी पोचला तेव्हा त्याच्या बाज्याला कोणत्या तरी कामासाठी हुसत्या एका बाबे मरले. त्यांनी तेथून लिहून पळविले की मला यायला थोडा उशीर होणार आहे. बघूक येईन.

सासूने पत्र वाचून बाबई बाबूला सांगितले. रामूने चिड्डी हातात घेतली. पत्र वाचता येईना. तो आपल्या मूर्खपणाबद्दल फार दुःखी होऊन रडू लागला. वसलेला बाहून सर्व मंडळींना घाटले की काहीतरी वार्ड बतमी आहे आणि सर्व मंडळी रडू लागली. सर्वांच्या रडण्याचा आवाज ऐकून तेथार बाजारची मंडळी आगली. एकाने बाबूला म्हणाला—“अही, हा घरात तशी काही वार्ड तर दिसत नाही. कास्तीबुजानी परजापर्यंत परत येईन असे लिहिले आहे. तुम्ही का रडता आहात?”

“मी शिकत 'अ' मोठा होता म्हणून मला तो लहान बाबूला घेत होता. तो माझ्या बांगल्या मोठेपणीचा आहे. परंतु या चिड्डीत ती असा अशक्त का झाला आहे, फळत नाही, म्हणून मी रडत होतो.” रामू म्हणाला.

तेव्हा सासूला कळले तिच्या बाबूलाचा लिहिताबाबता घेत नाही.

राधा व माधव ज्यास आले तेव्हा रामदास व सोमदास दोघांनी त्यांना खरी वस्तुस्थिति सांगून दोघांचा विवाह करून घ्यायचे ठरविले.

सोमदासने माधवला विचारले—“माधव, राधा तुला पसंत आहे का? तिच्याबरोबर तुझे लग्न करून दिले तर तू तयार होशील का? तुला काय वाटते?”

“मी राधाशिवाय आणखी कोणाशी लग्न करायचे नाही असे केव्हाच मनाशी ठरविले आहे, बाबा.” माधव सोमनाथला म्हणाला.

रामदासने पण तोच प्रश्न राधाला विचारला. म्हणाला—“मुली! तुझे लग्न करून घ्यावे, म्हणतो. माधवशी तुझे लग्न दिले तर तुला आवडेल का?”

“माधव चांगला आहे, बाबा! परंतु ते गरीब लोक आहेत, नाही का?” राधा म्हणाली.

राधाच्या शोकाचे ते वाक्य ऐकून रामदास चकितच झाला. तो राधाला म्हणाला—

आहे असे तुला कोणी सांगितले? माझ्या सर्व ऐश्वर्याला तोच तर वारस आहे. तो मग्नताच मूलगा आहे. तू सोमदासाची मुलगी आहेस. तुझी आई लहानपणी वारली, म्हणून तुला आम्ही आपल्या घरी आणून ठेवली. माधव श्रीमंत घरात वाढला तर बिघडून जाईल म्हणून त्याला लहानपणीच विद्याभ्यासासाठी सोमदासाच्या घरी मी नेऊन ठेवला. आता तो शिकून विद्वान झाला आहे. म्हणून तू त्याच्याशी लग्नाला तयार झाले पाहिजे.”

रामदास म्हणाला ते ऐकून राधाच्या डोक्यात पडला. ती, आपण किती मूर्खपणाने बडिलांचा अपमान केला यामुळे मनातल्या मनात पश्चात्ताप करू लागली.

त्यानंतर यथासमयी राधा व माधव यांचा विवाह एका सुमुहूर्तावर झाला. दोघांचा संसार सुखाचा झाला.

होवकर

माघे वैशाख एक भीमंत मनुष्य रहात नसे. त्याला दोन मुलगे होते. समुद्रात एक लहानसे बेट होते, ते त्या भीमंत माणसाच्या मालकीचे होते. ते बेट मासे धरण्याच्या बंधाला फार सोयीचे होते. त्या भीमंताचे दोघे मुलगे त्या बेटावर मासे धरतल्या जात म्हणून त्या भीमंत गृहस्थाने एक घर बांधून ठेवले होते.

दोघा भावंडांपैकी मोठा बोवा नंभीर स्वभावाचा होता. कोणाची तो मनमोकळेपणाने बोलत नसे. दुसरा भाकटा अगदी त्याच्या उकट होता. नेहमी भाड्याची कामे करण्यात त्याचे पाऊळ पुढे असे. कधी कधी त्याच्या भाड्यापेक्षाबुद्धे नुकसानधन होई, परंतु तो होतकड होता ■ तो स्वतःला तसा समजे देखील.

तो भीमंत मनुष्य वारल्यावर त्याच्या सर्व संपत्तीबरोबर दोघां भावंडांचा त्या

बेटावर अधिकार झाला. दोघांनी बापाची इस्टेट वांटून घेतली नाही. दोघे माऊ उन्हाळ्यात बेटावर निघून जात, मासे धरण्याचे काम करीत आणि पावसाळा आला की घरी येऊन रहात. हिवाळ्यात बेटावर सुजे येऊन राहतात असे ऐकिले होते. पण कधी कोणी त्यांना प्रत्यक्ष पाहिले नव्हते. ते मनुष्यांना कधी भेटत नसत. कारण मनुष्य त्यांना भीत असत.

एक वर्षी दोघे भाऊ त्या बेटावर दर-वर्षीप्रमाणे मासे धरतल्या गेले आणि परत येते वेळी त्यांचे काही सामान बेटावरच राहून गेले. ते सामान येऊन येण्यासाठी दोघे काही दिवसांनी त्या बेटावर जाते. ते सामान आपल्या नावावर घालून निघतार होते तेवढ्यात सूर्यास्त झाला.

मोठा भाऊ भाकटचा भावाला म्हणाला-
"अजून रात्रभर या बेटावर काढून उद्यां

आहे."

"छे, आत्ता कोठून वेणार वाडळ? चल, आताच निघू." भाकटा भाऊ म्हणाला.

"मी अगदी दमलो आहे घुवा! मला नाही जेण्यार नाव बसवून नेणे. मी सांगतो ते ऐक. अशी चार्ज करू नकोस." मोठा म्हणाला.

दोघे भाऊ रात्रभर त्या बेटावर राहाले. सकाळी उठल्यावर भाकटचा भावाला मोठा भाऊ कोठे विसरला. त्याची नाव सुटून त्याला कोठे विसली नाही. परंतु जाण्यापिण्याचे सर्व सामान, एक बंदूक भागली इतर काही वस्तू होत्या.

मोठा भाऊ संध्याकाळपर्यंत, कोठे गेला असल्यास परतले विचार करून भाकटचा भावाने संपाक करून पोटभर खाऊन पिऊन घेतले. दिवसामागून दिवस आणि कित्येक माठवडे लोटले तरी मोठा भाऊ परतला नाही. बापल्या वांट्याची जमीन आणि वडिलार्जित इस्टेट बळका-कावण्याच्या हेतूने मोठ्या भावाने ही सर्व लबाडी केली असावी, अशी शंका भाकटचा भावाच्या मनात आली आणि तेच खरे ठरले. मोठ्या भावाने घरी पोचल्यावर आपली नाव पाण्यात बुडवून टाकली आणि भाकटा भाऊ पाण्यात बुडून मरण पावला. त्याला बांचवण्याचा त्याने पुढकळ प्रयत्न केला, पण तो फुकट गेला. असे गावकऱ्यांना सांगितले.

नव्हते. त्याची मिळे चौकोनी होती आणि ती रेशमी कापडाची होती. गलबतात सर्व खुजे होते आणि त्यांच्या जंदावर सर्व मिळे कपडे होते. सुकानूचवळ एक तरुण स्त्री नव्या नवऱ्या मुलीसारखी सजून उभी होती. विसायला ती एकाद्या महाराणीसारखी विसत होती. सुजी नव्हती, स्वयंपाका उंचीची होती. त्या स्त्रीसारखी सुंदर स्त्री धाकट्या भावाने पूर्वी कधी पाहिली नव्हती. कुजांच्या जातीतली ती नव्हतीच.

बेटाकडे पेट बसलेली पाहून माऊ पळत आपल्या घरात गेला आणि बंडूक घेऊन माळघावर जाऊन माकी काय काय होत आहे पहात पकून राहला.

चोड्या वेळाने सर्व खुजे त्या घरात आले. पुष्कळ खुजे होते ते. त्यांनी सर्व घर खूब सकविले. आता ते एकाद्या राज-बाडघासारखे दिशू लागले. जिकडे पहावे तिकडे सोम्या चांदीची भांडी होती. ते सर्व पाहून माऊ बकितच झाला.

सर्व कुजांनी मिळून जेवून बेलले व ते स्वानंतर नाचू लागले. फक्त नवरी मुलगी एका बाजूला धावरल्यासारखी बसून होती. कुजा मुलाने तिला नाचावला बोळाविले. पण तिने त्याचा हात शिडकावून त्याला दूर ढकलले.

बांबून ठेवली आणि दारात उभा राहून गंमत पाहू लागला. थोडा वेळ गंमत पहात उभा राहल्यावर त्याने बंडुकीचा एक बार उडविला. तो ऐकून सर्व खुजे बाबस्त पराबाहेर पडाले. त्यांची नाव बांधलेली होती. ती पाहून व जाता समुद्रात पकून जायला मार्ग नाही हे जोळजून डोंगरात वाट फुटेल तिकडे पकून गेले.

जाता फक्त ती नवरी मुलगी आणि सोम्या चांदीची भांडी काय ती उरली. नवऱ्या मुलीने त्याला, तिच्यावर आलेल्या प्रसंगाचे वर्णन करून सांगितले. ती लहान असतानाच तिला खुजे पळवून घेऊन

नेले होते. त्यांनीच तिला बाबविले व ती सहानाची मोठी झाली. तिला दुसरा कोणता ही वास माळा नाही, पण तिला हे खुजे भुळीच आवडत नसत. एक कुजा तिच्याशी लग्न करून घेण्यासाठी तिला मात वेळ लागला. तेव्हापासून तिला आपल्या जिवाचा बीट आणि त्या कुजांच्याविषयी तिच्या मना उत्पन्न झाली.

त्या नवऱ्या मुलीचे नाव गाव आणि आईवडिलांचे ऐकून धाकट्या भावाला ती त्याची दूरची मातलगाच असल्याचे कळले. "मी किती भाग्यवान आहे, मात काही शंका आहे का?"

स्वानंतर ती दोघ कुजांच्या गलबतात बसून समुद्र पार करून आपल्या माकी येऊन

परंतु धाकट्या भावाचा धीर जचला नाही. त्याने लाकडे व ओणकी जमा करून त्यांची एक जुजुबी नाव तयार केली आणि त्या नावेत बसून मासे धरायला जाऊ लागला. बंडुकीने तो मधून पड्याची शिकार करी. अशा तऱ्हेने त्याला पोट भरण्याची चिंता राहिली नाही. असेच काही दिवस ओटले.

हिवाळा आला. धाकट्या भावाने विचार केला की खुजे लोक येथे या हिवाळ्यात आले तर त्यांच्या संगतीत वेळ मजेत जाईल.

एक दिवशी त्याला समुद्रांतून बाबांचा गोड आवाज ऐकू आला. त्याला पुढून दिव्यांचा उजेडपण दिसला. तशी नाव

पोचली आणि लम्ब कस्न आनंदाने राहू लागली.

आपल्या धाकट्या भावाला एकाएकी
 श्रीमंती आलेली कळल्यावर व त्याचे वैभव
 पाहून मोठ्या भावाला, ते सर्व वैभव
 जुजांकडून मिळाले असावे असे जाटले.
 हिवाळ्यात जुजे त्या बेटावर येऊन राहतात
 हे त्याने ऐकले पण होते. म्हणून दुसऱ्या
 वर्षी हिवाळा सुरू व्हायच्या जागी मोठा
 बेटावर जाऊन राहण्यासाठी निघाला.
 बेटावर पोचल्यावर त्याला जुजांचे विचित्र
 व भयंकर नावाज ऐकू येऊ लागले. त्याला
 समुद्रात दिवे दिसले. तो वाकून आपल्या
 घरात बसला.

या कोपेस समुद्रातून ■ सुखे झाले ते
हुसव्याच एका आलीचे होते. ते विसावला
सहू होते आणि त्यांच्या अंगात कातक्याचे
कपडे होते. ते नावेसून आले नव्हते, पोहोत
आले होते. त्यांना घरात येतांना पाहून
मोठा ■ ■ ■ लपून
बसला. एक सुजा बुलीजबळ जाळत

विस्तारत लुजनीं ओली लाकड घातली.
त्यामुळे घरत घुरच घुर मोठ्या
भावाला पळून आवेसे वाटले पण तो
अंगाने लठ्ठ होता, म्हणून सिरकीतून
पळून जाता येईना. तो धावून
मोठ्याने ओरडला, सुजांच्या
गोंयाटामुळे त्याचा भावाज कोणता ऐकून
जाला नाही.

रत्नाङ्ग्यापूर्वी सर्व लुजे त्या घरातून निघून गेले. तो घराबाहेर आला आणि कसाबसा आपल्या घरी पोचला. पण त्याचे डोळे फिरले होते. मधून मधून तो मोठ्याने ओरडे. मरण येण्यापूर्वी [] बेडेपणा कमी झाला. त्या बंटावर त्याला जे कष्ट सहन करावे लागले त्याचे वर्जन आपल्या घरच्या लोकांना सांगितल्यानंतरच त्याला मरण आले.

त्यानंतर त्या बेटावर आप्याचे भाडस
कधी कोणी केले नाही. एका मोठ्या
बादलात ते बेट पाण्यात बुडले.

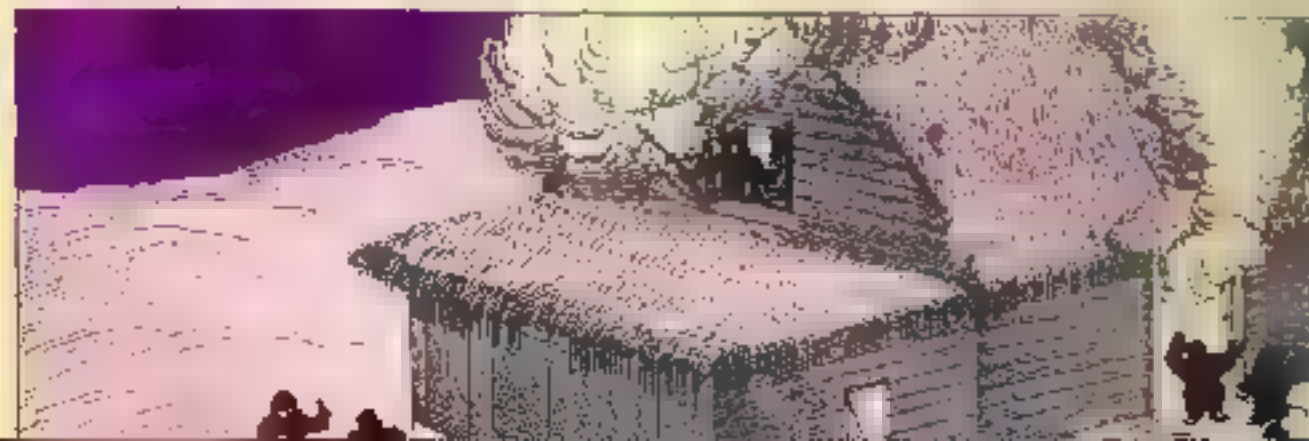
અલીબાબા અને ચાંદીસ ધોર

फार पूर्वी इराण देजात एका गावी
अलीबाबा व कासिम नावाचे दोघे
माऊ रहात असत. त्यांचे आईवडील गरीब
होते. त्यांच्याकडे स्वतःचा अमीनजुमला
नगरे काही एक नव्हते. म्हणून सकाळची
काळजी संध्याकाळी आणि संध्याकाळची
काळजी सकाळी करावी लागे. आईवडील
वारल्यावर कासिमने एका म्हातारीच्या
भदतीने एका श्रीमंताच्या मुलीशी लग्न
करून घेतले. त्याने एक दुकान काढले.
त्याचा संसार सुखाने चालू लागला. त्याला
कसलीच फिकीर उरली नाही.

अलीबाबा लाकड़े फोड़ी
आणि त्यावर त्याचा उदर निर्वाह चाले.
त्याची बायको एका गरिबाची मुलगी होती.
नवरा बायको काटक्यारीने रहात. अली-
बाबाने थोडे पैसे वाचवून पहिल्याने एक
गाढव विकत घेतले. नंतर दुसरे त्यानंतर

तिसरे अशी तौम गावचे त्याच्याकडे आली.
तो तिन्ही गावचांना जंगलात घेऊन जाई व
लाकडे तोवून गावचांच्या पाठीवर घालून
बाजारात जाऊन विकी. अशातूनही त्याला
सुखा पोटापाण्याची फिकीर उरली नाही.
आपल्या मोठ्या भावा इतका पैसा त्याच्याजवळ नसला तरी तो व त्याची
बायको सुखाशानाधानाने रहात. अशी
अलीबाबाची बायको स्वभावाने भोळी होती,
पण घरकामात हुशार होती. अलीबाबाला
मुले वाढे नाली. ती सर्व लाकडे तोवून
विकण्याच्याच वरीत व त्यात जेवढी
मिळकत होई तेवढ्यावर त्यांचा सर्व
कौटुंबिक अर्च माने.

एक दिवशी अलीबाबा नित्याप्रमाणे आपली गाढवे घेऊन दाट रानात लाकडे तोडून आणायला गेला. गाढवे रानात चरत होती आणि अलीबाबा क्षाब्हावर चढून थाकडे तोडीत

होता. अचानक त्याला दुसऱ्या चोड्याच्या टापाचा आवाज ऐकू आला. त्याने शाबावर पोहोचून बघून कोण येत आहे ॥ पाहिले. त्याला दूरवर छान दिसत होते.

चोड्या वेळाने तो ज्या शाबावर चढला होता तेथून चोड्याच अंतरावर काही मोठेस्वार आलेले त्याला दिसले. त्यांच्या हातात अस्वास्त्रे होती व चोड्याच्या पाठीवर कसल्या तरी पिशव्या होत्या. त्यांच्या वागण्यावरून ते चोर असावेत हे अलीबाबाने ओळखले.

त्यांच्या सरदाराने खून केल्याबरोबर सर्व चोड्यावरून खाली उतरले. चोड्यांना वाणा वेळून शाबाच्या बुघाला बांधून ठेवले

वेळून आपल्या सरदाराच्या पाठीमागून पालू लागले. अलीबाबाने ओघून पाहिले ते बरोबर चाळीस बघ होते.

अलीबाबा ज्या शाबावर होता ते एका सहानचा टेकडीवर होते. तेथून चोड्या अंतरावर एका सहकानजीक ते चोर वेळून पावले. चोरांच्या सरदाराने " तिळा तिळा ! दार उघड ! " म्हटल्याबरोबर तो खडक दार उघडावे तसा बाजूला सर्व चोर जात गेल्यावर सरदार जात वेला आणि जात गेल्यावर म्हणाला- " तिळा तिळा ! दार बंद कर. " कसेच तो पणच जाली घेऊन बसला.

अलीबाबा चकित होऊन डोळे फाड-फाडून ते दृश्य पहात होता. त्याने वेवाचा बावा केला की देवा पांथी नजर माझ्यावर पडू देऊ नकोत. तो शाबावर पालांच्या बाई लपून बसून राहला. गाढवे मात्र चरतां चरतां मगून मगून रेतत होती. या नादवांमुळे जीव चोक्यात पडतो की याची त्याला भीती वाटत होती.

चोड्या वेळाने एक कर्कश आवाज आणि पुन्हा तो खडक बाजूला सरकून उघडले गेले. चाळीस चोर रिकाम्या पिशव्या घेऊन बाहेर आले आणि

कर " म्हणाला आणि दार बंद झाले.

अलीबाबा बराच वेळ, चोर पुन्हा परत तर येणार नाहीत ना, बसा विचार करून शाबावरच बसून राहला. सर्व चोर दुष्टी-आड आल्यावर तो शाबावरून खाली उतरला. भीतभीतच तो त्या सहकाऱ्याकडे गेला. त्याने तो जवळून लक्षपूर्वक पाहिला. कोठे भीर किंवा भेज विसली नाही. मग त्याला चोरांच्या सरदाराने म्हटलेला संघ आपण मग म्हटला तर दार उघडेल का, त्याच्या मनात एक संका आली. आपण दार उघडल्यावर जात जावचे का ? बाहेर

वाडवे ओरकून गडबड तर करणार नाहीत ना ? कोणी आपल्याला जात जाताना पाहिले तर ? असे अनेक विचार त्याच्या मनात येऊ लागले.

हळू हळू त्याची भीती नाहीशी झाली. त्याने भीर करून एका त्या सहकाऱ्याकडे पाहिले आणि " तिळा, तिळा ! दार उघड " म्हणाला. त्याने भीतभीत हळूच ते म्हटले होते. तरी पण दार उघडलेले पाहून त्याला आनंद आणि आत काय आहे हे पाहण्यासाठी उत्साह वाढला.

त्याला जात काळोख वाटले. पण बरीच मोठी उघडी जागा होती ॥ उघड पण होता. डोंगर पोखरून गुहा तयार करण्यात आली होती. फर्ती

छान तुळतुळीत होती आणि छपरातून खाली उजेड येत होता. अलीबाबाने देवाचे नाव घेऊन आत पाऊल टाकले. मितीला देकून किंवा दांगून पुष्कळ मूल्यवान वस्तू ठेवलेल्या होत्या. रेशमी, मसमली जरीचे कपडे. सोन्या ■ चांदीच्या विटांनी आणि सोन्याच्या नाण्यांनी गुहा भरगच्च भरलेली होती. थाणिबाय रत्नांचे आणि मोत्यांचे ढीग पडलेले होते. कोठे पाऊल ठेवायला सुद्धा जागा उरली नव्हती.

अलीबाबाने आयुष्य भरत कधी सोन्याचे नाणे सोळ्यांनी पाहिले नव्हते आणि गुहेत सोन्याच्या नाण्यांचे ढीगच्या ढीग होते. एवढी संपत्ती येथे पिढ्यान् पिढ्या कोणी तरी जमा करून ठेवलेली असावी. ही

चोरांच्या किती पिढ्या येथे गेल्या असतील कोणास ठाऊक? सर्वच दृश्य नकित, वक्क करून सोडणारे होते.

त्याने मनात विचार केला—“अरे मुर्खा, अलीबाबा! तुझे भाग्य तुझ्यासमोर हात ओढून उभे आहे. जास्त विचार करीत उभा राहू नकोस. आलेली संधी घेेली की गेली. पुन्हा परत येणार नाही! नशीब उघडले आहे तर धानदाने जितके उपभोगता येईल तितके उपभोगून घे.”

असा विचार करून अलीबाबाने, बरोबर साव्या-पिण्याचे सामान ठेवायला आपलेली पिस्तवी ■ चोरांच्या गुहेत सापडलेल्या

सोन्याची नाणी भरून घेता आली तेवढी भरून घेतली व गाड्यांच्या पाठीवर टाकून त्या पिशव्यांवर लांकडे रचून ठेवली. नंतर मंत्र म्हणून लडकाचे दार बंद केले आणि आपल्या घराची वाट घरली.

तो बरी पोचला तेव्हा घराचे दार बंद होते आणि दाराला आतून कडी लावून बसलेली होती. त्याने आपल्या घराच्या दरवाजा मंत्र म्हटल्यावर उघडतो ■ पाहण्यासाठी “तिला तिला दार उघड” असे म्हटले ■ आणि दार उघडले की! त्याने घराच्या आवारात गाडवे हाकून नेली आणि “तिला तिला ■ बंद कर” म्हटल्याबरोबर दार बंद झाले आणि दाराची कडी लावली.

अलीबाबा गाड्यांच्या पाठीवरच्या पिशव्या काढून ठेवीत होता तितक्यात त्याची बायको जागी होऊन आली आणि विचारू लागली—“अहो! मी दार आतून बंद ■ कडी लावून घेतली होती. मग दार कोणी उघडले?”

अलीबाबा बायकोच्या प्रस्नाचे उत्तर देत बसला नाही. तिला गप्प बसायला खुणेने सांगून आनंदाच्या मरात त्या पिशव्या दाखवीत म्हणाला—“अल्लाने आपल्याला या पिशव्या दिल्या आहेत. या आपण

आत नऊन सुरक्षित कोठे तरी लपवून ठेवू या बल, दरवाजा कोणी उघडला हा काय ■ झाला?”

अलीबाबाच्या बायकोने पिशव्यांच्या सोन्या सोडून पाहल्या. तिला वाटत होते की तांब्याची नाणी असावीत, पण सर्व सोन्याची नाणी होती. आपला नवरा चोरांच्या टोळीत तर सामील झाला नाही ना? सर्व पिशव्या आत नीट पोचवल्यावर दोळे आणि छाती बडवून ती रडू लागली—“तुम्ही हे काय आरंभिले आहे? आपण फांसावर चढलो तर मुलांकडे कोण पाहणार? चोरीचा माल तुम्ही घेऊन आला आहां, आपल्याला नाही ■ तो!

मोती आणि पाहिल्याने या पिशव्या रिकाम्या करून घेऊन ये. नंतर मी सर्व काही तुला नोट समजावून सांगतो." अलीबाबा बायकोची समजूत घालीत म्हणाला.

नंतर अलीबाबाने एक मोठी चटई घातली आणि तिच्यावर सर्व पिशव्या रिकाम्या केल्या. सोन्याची चमक पाहून गोळे दिपून जात होते दोघांचे. अलीबाबाने नंतर थोडक्यात इतके मोठे कसे मिळाले हे सांगितले.

नंतर कोठे अलीबाबाच्या बायकोची भीती पार उबून गेली. तिने मनःपूर्वक देवाचे आभार मानले आणि दोनार एरु एक मोजू लागली.

अलीबाबा हसू लागला. म्हणाला—"अस वेढे! तू असे किती वेळ मोजत असणार? सैपाक घरात एक सड्डा सणून पुकून ठेवू या. सैजारपाजारच्या लोकांना कळले तर त्यांच्या पोटांत वाळू उभा राहील आणि त्यांच्या तोंडी राजाच्या अधिकाऱ्यांना कळल तर जीवच धोक्यात पडेल."

अलीबाबाची बायको म्हणाली—"हे आपण तानडीत वजन करून मोजले तरी पाहिजेत नाहीतर मापल्याने मापले तरी पाहिजेत. नाहीतर आपल्याजवळ किती घन आहे हे कसे कळेल? मी सैजारी वहिनीकडे जाऊन माप घेऊन येते व सर्व मोठे मापन

ठेवा." असे सांगून ती निघाली.

अलीबाबाला बायकोचा हा सर्व खुलेपणा वाटला. पण त्याचे नशीब उघडले त्या दिवशी बायकोची तेवढी इच्छा पुरी होऊ देण्याचे त्याने मनाशी ठरविले. म्हणून म्हणाला—"लवकर काम ते, पण लक्षात ठेव, ही गोष्ट या कांनाची त्या काबाला कळता कामा नये!"

अलीबाबाची बायको आपल्या दिराब्या घरी गेली आणि कासिमच्या बायकोला जागी करून म्हणाली—"अहो वहिनी! तुमच्या घरचे ते लाकडी माप आहे ना, ते देता का थोडा वेळ, मी आतां परत येऊन येते."

कासिमची बायको घमेंडकोर होती. ती कधी आपल्या धाकट्या दिराब्या घरी गेली नाही की त्याच्या बायकोशी तोंड उघडून बोलली देखील नाही. जावेने माप मागितलेले ऐकून तिला फार आश्चर्य वाटले. यांच्या घरात इतके धान्य कोठून व कसे काय आले असेल? पोटभर सायला मिळत नाही आणि इतके धान्य कोठून आले? तिने जावेला विचारले—"लहान माप देऊ की मोठे?"

"लहानच या!" अलीबाबाची बायको म्हणाली.

कासिमची बायको काहीतरी विचार करीत घरात गेली. एका मापाच्या बुडाला तिने थोडा डिक लावून ठेवला आणि ते माप आणून जावेला दिले.

घरी जाऊन अलीबाबाच्या बायकोने दोनार मापाने मोजून प्रत्येक मापाला एक याप्रमाणे भितीवर उभ्या खुणा करून ठेवल्या. त्याच वेळी अलीबाबा सैपाकघरात सड्डा सणून तेथे आला. तेव्हा त्याची बायको जावेकडून ओणलेले माप परत घ्यायला गेली. मापच्या बुडाला एक दोनार चिफटलेला होता, पण तिला ते कळले नाही.

"काम संपल्याबरोबर परत घ्यायला आले! कारण पन्नां कधी लागलं तर

तकोही पापाची कमाई! आपली ही मीठ भाकर परबडली!"

अलीबाबाला राग बाला. म्हणाला—"तुझे डोके फिरले आहे, कोणाला आणि कां फांशी होणार ग? उगीच कां डोकं फोडून घेतेस?"

"हे पापाचे आपल्याला तको, कोठे तरी फेकून या, तुम्हांला पुण्य लागेल!" असे म्हणत ती पुन्हां रडू लागली.

"गप्प बसशील का जरा! बायकांचे डोकेच विविध! जरा विचार करतील तर ना? तुला काय वाटले, मी हे चोरून आणलं सगळं? आज सकाळी अल्लाने आपल्यावर सेडरवाजी केली त्याचे आभार

तुमच्याकडे यागायला यावं लागेल ना?"
मोळसटपणाने अलीबाबाची बायको जावेला
म्हणाली.

अलीबाबाची बायको निघून गेल्याबरोबर
कासिमच्या बायकोने बुडाला चिकटलेला
वीतार पाहिला. तिला वाटले होते तसे
घान्याचे दाणे चिकटलेले नव्हते. त्याऐवजी
सोन्याचे नाणे चिकटलेले होते. ते पाहून
कासिमच्या बायकोच्या सवें अंगाचा तिट्ठ
पापड झाला. आजपर्यंत ती आपल्या श्रीमंती-
पुढे अलीबाबा व त्याच्या बायकोला मुळीच
मानीत नसे. पदोपदी त्यांचा अपमान करी.
परंतु आता अलीबाबा मापाने सोन्याची नाणी
मोजतो म्हणजे ती फारच मोठा श्रीमंत झाला
असला पाहिजे. त्याच्यासमोर आपण गरीब
ठरलो. आता आपली मान झाली होणार.
रागाचे कारण हेच होते. "या भिकारदऱ्यांचा
मापाने माषण्यालायक सोने कोठून बरे मिळाले
असेल?" ती मनात विचार करू लागली.

तिचा नवरा दुकानातून परत आला
नव्हता. तो परत येईपर्यंत, तिला भीर

बोलावून घेतले.

कासिम आल्याबरोबर त्याची बायको
नागिणीसारकी फूटकार सोडीत नवऱ्याला
तोंडाला बाले ते बोलू लागली, जणुकाही
त्याने काहीतरी मोठी चूक केली होती. तो
जरी आल्यावर दोन मिनिटे टेकलादेखील
नव्हता, फणकान्यात ती त्याला सोन्याचे
नाणे बोटाने बाजवीत म्हणाली—"पाहिलेत,
हा दीनार तुमच्या बंधुराजांच्या घरतल्या
आहे. तुम्हाला आहे कोठे अककल? तुम्हाला
आपल्याकडे एक दुकान आहे आणि भावाकडे
कस्त दोन गाढवं आहेत असे वाटले. लाकडे
कोठून पोट भरल्याच्या माणसाकडे सोन्याची
इतकी नाणी कोठून कशी आली, कधी
विचार तरी आला का मनात तुमच्या?
सोन्याची नाणी मोजायला वेळ
पुरत नाही, म्हणून ते मापाने मोजतात.
तुम्ही आयुष्यभर जल्माच्या नावने डोके
कोठून घेतलेत तरी एवढे पैसे तुम्हाला
आयुष्यभरात मिळणार नाहीत. (चालू)

पापाचे वाटेकरी

एका गावी एका श्रीमंत नागसाने एक
फार मोठे घर बांधले. परमानंद नावाचे ज्योतिषी होते, त्यांच्या
सांगण्याप्रमाणे गृहप्रवेशासाठी मुहूर्त घरला.
गृहप्रवेशापूर्वी ज्योतिषीबुवांना मांजर पिल्लां-
बरोबर एका ओटघाबरून दुसऱ्या ओटघाबर
उडी मारतांना दिसले. ते पाहून लोभी
ज्योतिष्याच्या एक विचार आला.
घराच्या मालकाकडून काही पैसे उकळता
बाले तर पहावे. त्याप्रमाणे तो त्या श्रीमंत
माणसाला म्हणाला—"यजमान! पाहिलेत
ना ते मांजर? अपशकुन झाला. आता तुम्ही
मुहूर्त पुढे हित आहे. एक
शांत केल्याशिवाय मुहूर्त ठरविजेदेखील
शोक्याचे आहे."

"नुसती शांत केल्याने मागेल की यज्ञ
होम वगैरे काही करावे लागणार?" श्रीमंत
मनुष्य विचारू लागला.

"मी सर्व सांगतो, कायकाय करायचे ते."
असे सांगून परमानंद ज्योतिष्याने संस्कृत
भाषेत लिहिलेला एक मोठा ग्रंथ काडला
आणि त्याची पाने उलटून पालटून काही
बाबल्यासारखे वाजवून म्हणाला—"मांजर
ओलांडून गेले आणि बरीबर पिल्ले होती,
याचा अर्थ या घरात अनेक सुते आहेत.
भुतांना पळवून काढायला "वज्रवृंथ"
नावाचा यज्ञ केला पाहिजे आणि एक
सोन्याचे मांजर तयार करवून मंत्रवेत्ता
ब्राह्मण पाहून त्याला दान केले पाहिजे."

"ठीक, मग तसेच करू या. तुमच्याहून
चांगला दुसरा मंत्रवेत्ता कोठून मिळणार?
तुमच्या हातूनच होऊ या हा आणि
दानपण तुम्हीच द्या." घराचा मालक
म्हणाला.

गृहप्रवेशासाठी मुहूर्त ठरविण्यात आला
आणि त्याच दिवशी थोडा आजी "वज्रवृंथ"

यज्ञासाठी मुहुर्त धरण्यात आला. त्यावेळी काही वेवपाठी ब्राह्मण बोलावण्यात आले. त्यात कृष्णभट नावाचा एक ■■■ संन्यासी ब्राह्मणपण होता. त्याने आपल्याबरोबर परमानंदाला विचारले—“काय रे, मांजराचा हा अपघात आणि मुतासैतांबरोबर हा “वज्र-मुंड” यज्ञ हो काय भानगड आहे? आपण कोठे असे काही वाचल्याचे अथवा ऐकल्याचे आढवत नाही बुवा, म्हणून विचारतो.”

परमानंद म्हणाला—“तू गप्प बस! ही सर्व तयारी सर्व गोष्टींचा विचार करूनच करण्यात आली आहे.”

कृष्णभट काही बोलला नाही. शांतपणे सर्व गंमत पहात होता. ■■■ संपला आणि

मिळाले. गृह प्रवेशाचा सर्व विधी संपला आणि सर्व घरी निघाले तेव्हा कृष्णभटाने परमानंदाला विचारले—“काय रे, तु माझ्या शंकेचे समाधान केले नाहीस?”

परमानंद म्हणाला—“अरे यात शंका करण्यासारखे काय आहे? यज्ञमानांनी दान केले आणि मी ते घेतले. हे सर्व आमचे आपसांतले आहे. तुला त्याच्याशी काय?”

“पण लक्षात ठेव, यात तुम्ही लबाडी आहे. तुम्ही हो फलवेगिरी तुझ्या यज्ञमांकांका ■ राजाला पण कळल्याशिवाय राहणार नाही.” कृष्णभटाने तितक्याच उत्तर दिले.

ते ऐकून परमानंद चोडा बघायला म्हणाला—“तू रागावलास तर कस रे चालेल? तुला सुद्धा घातला चोडा वांटा मिळेल!” परमानंदाने त्याला शांत करण्यासाठी त्याली प्रलोभन दिले.

“मी एकट्यासाठी विचारले नाही, आजच्या होमाच्या बहुजन होतो आम्ही. सर्वांना वांटा मिळाला पाहिजे.” कृष्णभट दम देत म्हणाला.

“बरं तर, कबूल! तू अर्धा रात्र उलटल्यावर ये माझ्या घरी.” परमानंद म्हणाला. कृष्णभट होकार देऊन निघून गेला.

आऊन म्हणाला—“यजमान! मी सांगायला विसरलो. आम्ही भूतांना पळवून लावले. पण त्यांचा एक नोकर मध्यरात्रीच्या सुमारास आपल्याकडे येऊन ■■■ त्रास देईल कदाचित. ते पिशाच आज आपल्याकडे आलेल्या ब्राह्मणांपैकी कोणाच्या तरी वेघाल येईल. म्हणून ते आत्माबरोबर त्याला काडीने छान वडवून काढा. मी हा पत्रवनेला बंद देतो. या शंङ्क्याने तुम्ही त्याला मारलेत तर तुमची सर्व पीडा टळेल.” असे सांगून परमानंदाने घर-मालकाला ■ दांडके दिले.

त्या विषयी राजा मध्यरात्रीच्या सुमारास कृष्णभटाने परमानंदाच्या घरी आऊन त्याच्या दाराची कडी वाजविली. परमानंदाने दार उघडून विचारले—“ओ हो! तुम्ही का? कशासाठी आला आहा?”

“मी त्या सोन्याच्या मांजराविषयी बोलायला आलो आहे.” कृष्णभट म्हणाला.

“मला त्याविषयी कोणाशी काही बोलण्याची गरज नाही. ते सोन्याचे मांजर माझे आहे. मी त्यासला वांटा कोणाला ■ तयार नाही.” परमानंदाने साफ सांगून टाकले.

“तसं बसेल तर मी घरमालकाला सर्व नुपित सांगून टाकतो.” कृष्णभट म्हणाला.

“जा रे, ■ वाटेला ते आऊन सांग! मला कोणाची भीती नाही.” असे सांगून परमानंदाने आपल्या घराचे दार बंद करून कडी लावून घेतली.

कृष्णभट सरळ घर मालकाकडे गेला. तो दाराची कडी वाजवून त्याला उठविणार होता. तितक्यात त्याला घरात कोणीतरी बोलत असल्याचे ऐकू आले. म्हणून तो मागे उभा राहून कोण काय बोलत आहे, ऐकू लागला.

“काय हो हे दांडके देऊन येथे उभे कां?” घराच्या मालकिणीने विचारले.

“अग, तुला मी सांगितले नाही, परमानंद ज्योतिषी सांगून गेले आहेत की

त्या भुतांचा नीकर कोणत्यातरी बाह्याणाचा वेष करून येणार आहे मध्यरात्री! या दांडक्याने त्याचे डोके फोडायला सांगून त्याने हा मंत्रदंड मला दिला आहे. म्हणून मी वाट पाहतो आहे.”

“परमानंदाची भामटेगिरी कुष्णभटाला कळली. त्याचे नशीब बलवत्तर होते म्हणून भोका टळला. अशा दुष्ट भाणसाची ओळ सोडली पाहिजे असे मनाशी ठरवून तो आपल्या घरी गेला आणि नोकराला बोलावून काही तरी त्याच्या कातात सांगून त्याने त्याच्या हातात चार पैसे ठेवले आणि त्याला पाठवून दिले.

नोकराने परमानंदाच्या घरी दाराची कडी वाजविली आणि परमानंदाने दार उघडल्याबरोबर त्याला म्हणाला—मालक! आपले बेशुद्ध होऊन पडले आहेत आणि यजमानीण बाईंनी ताबडतोड बोलाविले आहे. तेव्हा जला।”

परमानंद अकित होऊन घरमालकाकडे गेला. त्याने दाराची कडी वाजविली.

उघाटून त्याच्या भुतांचा नीकर समजून दांडक्याने बडवीत म्हणाला—“अरे भुता! तू या पृथ्वीवर्त भाणसाच्या रूपाने मला फसवायला आला आहेस काय?”

परमानंद जून मार बसल्याने बेशुद्ध होऊन कालो पडला. घर मालकाने दार बंद करून घेतले.

त्या काळीच्या रात्री कुष्णभट त्याचा नोकर बाजूला उभे राहून सर्व गंमत पाहत होते. त्यांनी परमानंदाला उचलून नेऊन त्याच्या घरी पोचते केले. परमानंदाला शुद्धी आल्यावर कुष्णभट म्हणाला—“अरे बाह्याणा, तुझे लोभाचे भूत उतरले असेल. आता तरी सोन्याचे मांजर सर्वांना वांटून देणार आहेस की नाही?”

“हात ठेकले बाबा, तुझ्यासमोर! बोलावून घेऊन ये सर्वांना. या पापाचे सर्व वाटेकरी आहेत.” दुसऱ्या दिवशी ते सोन्याचे मांजर सर्वांनी वांटून घेतले.

द्वारकेत कुष्णाने राज्यव्यवस्थेची सर्व कामे आपले बहीन वसुदेव यांना सोपविली आणि स्वतः राजसूय यज्ञासाठी आवश्यक सर्व वस्तू—रत्न, धन, धान्य आदि घेऊन इंद्रप्रस्थ नगरी

मुधिष्ठिर कुष्णाला म्हणाला—“राजसूय म्हणजे फार मोठ्या जबाबदारीचे काम मी अंगावर घेतले आहे. म्हणून मला करण्यास अनुज्ञा दे किंवा तूच स्वतः दीक्षा घेऊन यज्ञकार्याला बस.”

“मुधिष्ठिरा! साम्राज्याचा सर्व भार संभालण्यास तूच सर्व प्रकारे योग्य आहेस. म्हणून तूच यज्ञाची दीक्षा घे. तुझी इतर कामे मी करतो. तू निश्चिंतपणे यज्ञाला बस.” कुष्ण म्हणाला.

कुष्ण म्हणाला ते ऐकून मुधिष्ठिराला फार आनंद झाला. त्याने सहदेवाला बोलावून यज्ञाची सर्व तयारी करायला सांगितली आणि म्हणाला—“सर्व चतुर्वर्णियांना या यज्ञाचे बोलावणे कर.”

नंतर, नकुलाला बोलावून म्हणाला—“तू हस्तिनापूरला जाऊन भीष्माचार्य, विदुर, द्रोणाचार्य, कृपाचार्य, अश्वत्थामा आणि सुयोधन आदिक कौरव बंधूंना बोलावणे करून घे.”

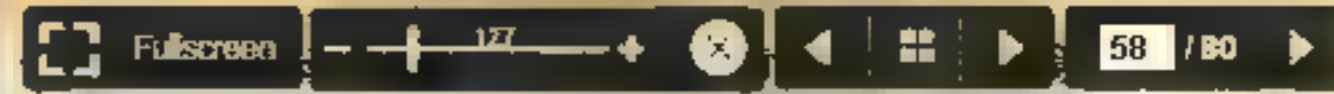
सहदेवाने यज्ञाची सर्व तयारी केली. नकुल हस्तिनापूरला जाऊन बोलावणी करून आला. सर्व पाहुणे मंडळी आली. मुधिष्ठिर यज्ञ करण्याचे व्रत घेत असल्याचे त्यांना सांगून म्हणाला—“आपल्या पैकी

प्रत्येकाला एक न एक जबाबदारी स्वतःवर घ्यावी लागणार आहे." असे सांगून त्याने दानधर्माचे काम कुपाचार्यांना, भोजनालयानी व्यवस्था दुःशासनाला, बाह्यणाचे आतिथ्य कट्ट्याचा भार अवस्थाम्याला, राजेरज- वाड्यांच्या आतिथ्याचे काम संजयाला, भेट नजराने सुरक्षित ठेवण्याचा मार दुर्योधनाला, आणि इतर सर्व कामे भीष्माचार्य व द्रोणा- चार्य यांना सोपविली.

राजसूय ■ आणि मयसभा पाहण्या- साठीच जास्त लोक आले होते. राजेरजवाडे मोठमोठे नजराने भेऊन आले होते. यज्ञ चालू असता पाहुणेमंडळींच्या जेवणा- खाण्याची उत्तम व्यवस्था ठेवण्यात आली

तेव्हा भीष्माचार्य युधिष्ठिराला म्हणाले— "युधिष्ठिरा! स्नातक, ऋत्विज, सद्गुरु, प्रिय व्यक्ति, राजा आणि इंद्रमणिग्रही चोरपुरुष हे सहाजण पूज्य आहेत. म्हणून तू आपल्या समजुतीप्रमाणे व्यक्तींची निवड करून त्यांची पूजा कर."

"जसा व्यक्तीची निवड आपणच करून घेण्याची कृपा करावी." युधिष्ठिराने भीष्मा- चार्यांना निनंती केली.

भीष्माचार्य विचार ■ म्हणाले—"या समेत अग्रपूजेला योग्य कृष्णाहून मोठा कोण आहे. त्याचीच अर्घ्य पूजा सर्व प्रथम कर."

युधिष्ठिराच्या मनात कृष्णाची पूजा करण्याचा विचार होता. परंतु ती गोष्ट भीष्माचार्यांकडून सांगवून त्याने त्यांच्या शब्दांला मान देण्यासाठी म्हणून कृष्णाची अर्घ्य पूजा करण्यास सहदेवाला सांगितले. कृष्णाने आनंदाने अर्घ्य पूजा ग्रहण केली.

ते पाहून शिशुपाल त्या बोष्टीस आलेप घेत म्हणाला—"युधिष्ठिरा! इतके क्षत्रिय राजे व चोर पुरुष हजार असतां यादवकुळात जन्मलेल्या कृष्णाची अर्घ्यपूजा कशी काय केलीस? तो वयाने वृद्ध आहे की आचार्य आहे की ऋत्विज आहे? त्याच्यात तुला कोणत्या गोष्टीचा मोठेपणा दिसला? भीष्माचार्यांना तरी औचित्य व अनौचित्य

अग्रपूजा करावयाची होती तर या सर्व राजांकडे निमंत्रण पाठविण्याची गरजच काय होती? तू या सर्वांचा अपमान केला आहेस. तू महाप्रतापी आहेस असे समजून आम्ही तुला भेट व नजराने दिले नसून तू धर्मज्ञ व सत्यव्रती आहेस व साध्याच्याच कारभार पाहण्यास योग्य आहेस असे समजून दिले होते. तू आपल्या या कर्माने मिळविलेले सर्व ■ व कोर्ती घालवून बसला आहेस."

नंतर शिशुपाल कृष्णाला संबोधन करून म्हणाला—"पांडव तुला पाताळयंत्री ■ मोठवून तुला भ्याले व त्यांनी तुझी अग्रपूजा केली. परंतु ■ व करून घेण्याची समजूत

किंवा शहाणपणदेखील तुझ्याजवळ नाही. तू क्षत्रिय नाहीस, म्हणून तुझा हा आदर फुकटच गेला. क्षत्रियांचा नाही. युधिष्ठिराची धर्मज्ञता, भीष्माचार्यांचे शहाणपण आणि तुझा विवेक यांची खरी 'कल्पना' आम्हांला आता झाली आता या समेत राहणे अवकलेचे काम नाही." असे सांगून शिशुपाल आपल्या सहकारी राजांसह निघून गेला.

युधिष्ठिर त्याच्या पाठीमागून धावत गेला व म्हणाला—"शिशुपाला! धांव, माझे म्हणणे जरा ऐकून घे. तू मोलस्रास ते व्यायोचित नाही. भीष्माचार्यांसारख्या वृद्ध पितामहांचा अपमान करणे तुला शोभत नाही. तुझ्याहून जास्त अनुभवी आणि वृद्ध या समेत हजर आहेत. परंतु

त्यांच्यापैकी एकानेदेखील कृष्णाविषयी आक्षेप घेतला नाही. आणि मुलाचा काय सुचले ?”

ते ऐकून युधिष्ठिराला भीष्माचार्य म्हणाले—“जरे तू या कुट्ट शिशुपालाची समजूत घालण्याची गरजच काय ?” नंतर सभासदांकडे वळून म्हणाले—“शिशुपाल मूर्ख आहे. त्याला कृष्णाचा घोरपणा काय कळणार ? कृष्णाला सर्वात प्रथम अर्घ्य देण्यात आला आहे. आता शिशुपाल काय करतो, हे पाहणार आहो आम्ही.”

सहदेव आपला उजवा पाय उचलून म्हणाला—“आम्ही कृष्णाची अर्घ्यपूजा केली आहे. या बद्दल कोणाला आक्षेप असेल

वर ठेवतो.”

समेत उभा राहून बोलण्याची कोणाची छातीच नव्हती. परंतु शिशुपालाचा सेनापती सुनीध उभा राहून म्हणाला—“सर्व राजां- विनंती आहे की त्यांनी सर्वांनी उभे रहावे. यादनांनी व पांडवांनी आमचा अपमान केला आहे. आम्ही त्यांचा गवं भंग करू.” असे सांगून त्याने त्याच्या बाजूच्या राजांना व राजकुमारांना एकत्र घातला सांगितले. शिशुपालाने युद्ध सारम्भ करण्यास अनुज्ञा दिली. ते सर्व पाहून युधिष्ठिर भीष्माचार्यांना म्हणाला—“आजोबा ! हे सर्व राजे मुद्दाम मारले आहेत. म्हणून यज्ञ मंत्र होऊ नये यासाठी आणि प्रजेचेपण रक्षण व्हावे यासाठी आपण काहीतरी उपाय सुचविण्याची कृपा करावी.”

भीष्माचार्य म्हणाले—“युधिष्ठिरा ! जरे, स्वतः कृष्ण तुम्हाला यज्ञाच्या रक्षणार्थ येथे हुंकर असता त्यात विघ्न आणण्याची छाती कोणाला होईल का ? शिशुपालाच्या भाष्याने त्याला पाठ दाखविलेली दिसते आहे म्हणून तो नरळतो आहे.”

भीष्माचार्यांचे ते शब्द ऐकून शिशुपाल संतापला आणि तो भीष्माचार्यांची निंदा करू लागला. ते पाहून भीम स्वतःला आवरू शकला नाही. तो रौद्र रूप धारण

भाष्माचार्यांनी त्याला अडविले आणि त्याला शिशुपालाचे पूर्ववृत्त सांगितले. ते म्हणाले—“शिशुपाल जन्मला तेव्हा त्याला तीन डोळे व चार हात होते आणि तो भादवासारखा रेंकू लावला. ते पाहून त्याचे आईवडील सात्वती व दमघोष त्याला दूर फेकून घातला निघाले. तेव्हा त्यांना एक आकाशवाणी ऐकू आली—“सुम्ही या मुलाला फेकून देऊ नका. हा मोठा पराक्रमी योद्धा होईल. आता मरण येणार नाही. त्याला ठार करणारी व्यक्तिपण जन्मली आहे.”

सात्वतीने आकाशवाणीला विचारले—“त्याला करणारी व्यक्ति कोण ?”

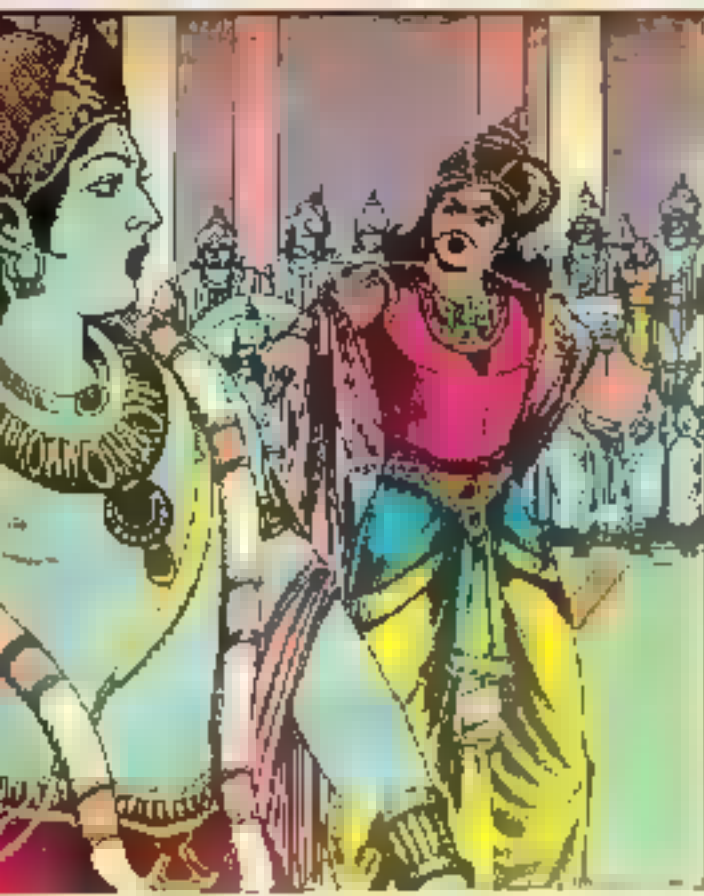
“ज्याच्या मांडीवर बसताच शिशुपालाचा एक डोळा व दोन जातील त्याच्या हाती माला मरण येईल.” आकाशवाणी म्हणाली.

त्या दिवसापासून सात्वती तिच्या मुलाला पहायला बी कोणी येई त्याला मुलाला मांडीवर घ्यायला सांगे. काही काळ लोटल्यावर बलराम व कृष्ण चेदिपूरला आले. ते दमघोष याच्याशी काही वेळ बोलत राहल्यावर अंतःपुरात सात्वतीला भेटायला गेले. तिच्या विनंतीवरून बलरामाने व त्यानंतर कृष्णाने सात्वतीच्या मुलाला मांडीवर घेतले. कृष्णाने उचलून

घेतल्याबरोबर मुलाचा एक डोळा व दोन हात अदृश्य माले. तेव्हा कृष्णाच्या हातीच तिच्या मुलाला मरण आहे हे सात्वतीने ओळखले. ती घाबरून जाऊन थरथर कापत कृष्णाचे पाय धरून म्हणाली—“कृष्णा ! याच्या हातून कधी काही चूक घडली तर तू माफ कर.” तेव्हा कृष्णाने सात्वतीला तिच्या मुलाचे शंभर अपराध क्षमा करण्याचे वचन दिले.”

भीष्माने शिशुपालाचे पूर्ववृत्त सांगितले ते ऐकून तो रागावला व तोंडाला आले ते भीष्माचार्यांना म्हणाला. नंतर तो कृष्णाला म्हणाला—“कृष्णा ! तू माझ्याशी द्वंद्वयुद्धास तयार हो. तुझा वध होईपर्यंत भीष्मा-

असतां वान आमच्या पेकी काही ज्ञाना-
ठार केले व निरपराध स्त्रियांना बंद केले.
माझे बंडील वसुदेव यांनी जखममेव यज्ञ
आरंभिला तेव्हा या [REDACTED] अस्व अपहरण
करून घेऊन गेला. याने रुनिमणीची विवाह
करण्याचा प्रयत्न केला. परंतु मी याने एक
देवीस कुंकुराच बालू दिले नाही. याने
केलेले सर्व अपराध, मी जेव्हा दिलेल्या
घटनाप्रमाणे माफ केले.

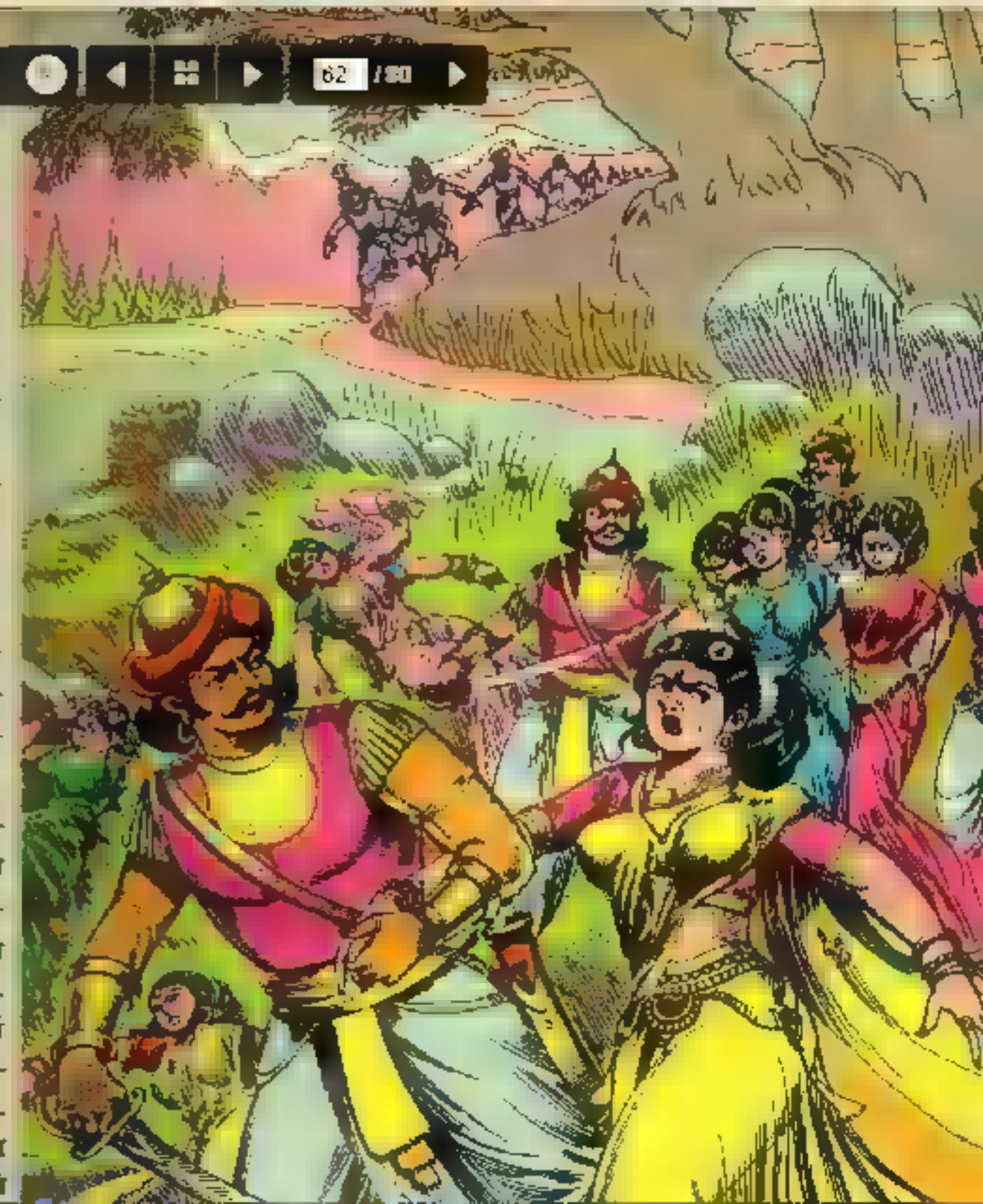
त्यावर शिशुपाल [REDACTED] हास्य करीत
म्हणाला—“कुण्या! [REDACTED] स्त्रीला मनाने
वरले होते तिच्याची नृ विवाह करून या
भर सभेत [REDACTED] गोष्टीचा उल्लेख केलास.
तुला त्याची लाज कमीरे वाटत नाही? कुण्या
कुपेनेच जणुकाही मी [REDACTED] पावेतो जिवंत
आहे. मला तुम्ही कसली रे भीती? तुम्हा
जें पाहिजे ते कर.”

सगळे कुळाने आपले सुदर्शन चक्र शिशु-
पालावर सोडले. सुदर्शन चक्राने शिशुपालाचा
शिरच्छेद केला आणि तो जमिनीवर जाद-
ळला. त्याच्या देहातून एक ज्योत निघाली
आणि ती कुण्याच्या शरिरात लुप्त झाली.
ते पाहून सर्व शक्ति झाले. युधिष्ठिराने
शिशुपालाची अंत्येष्टी करण्यास सांगून शिशु-
पालाच्या मुलाचा राज्याभिषेक करविला.

राजसूय यज्ञ संपला. युधिष्ठिराने दीक्षा
समाप्त झाल्याचे घोषित केले. सर्व राजांनी

चायांचा गर्वपरिहार होणार नाही. तुला
ठार केल्यावर मी पांडवांचा सामाचार घेईन.
त्यांनी तुम्ही पूजा केली आहे. म्हणून त्यांना
त्याचा दंड मिळालाच पाहिजे.”

शिशुपाल म्हणाला [REDACTED] कुण सातपणे
नसून ऐकत होता. नंतर तो सर्व राजांकडे
घळून म्हणाला—“सर्व लक्ष देऊन ऐका!
शिशुपाल हा माझा आते भाऊ आहे. तरी
याने विनाकारण आम्हां यादवांना फार
[REDACTED] दिला आहे. आम्ही प्राज्योतिषपुरावर
स्वारी करायला गेली होतो तेव्हा याने
आमच्या द्वारकेवर स्वारी केली आणि
द्वारकेला आग लावून निघून गेला. आम्ही
रैवतक पर्वतावर विहार करण्यासाठी गेलो

युधिष्ठिराजबळ जाऊन त्याने अभिनंदन केले व त्याचा निरोप घेतला. युधिष्ठिराने सर्वांस अत्यंत आदरपूर्वक निरोप दिला आणि आपल्या भावंडांना हस्तिनापुराबाहेरपर्यंत पोचवामला सांगितले. त्यानंतर कृष्णादेसोल द्वारकेला परतला. मयसभा पाहण्यासाठी दुर्योधन शकुनी मामांसह मागे राहला.

एकादा युधिष्ठिराच्या सभेत व्यास मुनी आले. तेव्हा युधिष्ठिराने आपल्या मनातली शंका या शब्दात व्यक्त केली—“राजसूय यज्ञासारख्या शुभ प्रसंगी शिशुपालाचा ■■■ झाला. याचा काही कुप्यरिणाम होईल का?”

“होय, ■■■ एक अशुभच झाले. याचा कुप्यरिणाम तेरा वर्षांनंतर कळेल. तेव्हा क्षत्रियांचा नाश होईल.” व्यास ऋषी म्हणाली.

ते ऐकून युधिष्ठिराला फार वाईट वाटले. परंतु अर्जुनाने त्याच्या मनाचे सारबन केले.

मयसभा पाहते वेळी दुर्योधनाला अनेकदा अपमान सहन करावा लागला. जेथे पाणी मळते तेथे पाणी असेल असे समजून धोतर

घरले. जेथे पाणी होते तेथे करडी असेल असे समजून त्याने पाय ठेवला तर सर्व कपडे मिजले. ते पाहून भीम, वर्जुन, नकुल, सहदेव व द्रौपदी हसले. दुर्योधनाला त्या गोष्टीचा भयंकर राग आला. परंतु युधिष्ठिराने नवी वस्त्रे देऊन त्याच्या मनाचे सवाधान करण्याचा प्रयत्न केला.

परंतु दुर्योधनाचा कित्येक वेळा अपमान झाला होता. तो दार समजून पुढे गेला तर त्याचे डोके आपटले. जेथे जमोन सपाट आहे, असे वाटले तेथे ती सपाट होती. दोन्ही ठिकाणी तो पडला. जो मयसभा आनंदासाठी मयण्यासाठी तो थांबला होता त्या मयसभेत त्याला पदोपदी अपमान ■■■ दुःख सहन करावे लागले.

युधिष्ठिर एका विशाल साम्राज्याचा अधिकारी झाला होता. ■■■ एक लोकोत्तर मयसभा मिळाली होती. त्यामुळे दुर्योधनाचा मत्सराग्नी पेटला. तो त्या दुःखाने कुडत हस्तिनापूरला परतला.

नीव यक्षिणी

[१]

सर्व जेवायला बसले असता यक्षराजाने आपल्या मुलीकडे एका वृतांकरची निरोप पाठविला. जेवण आटोपल्यावर ■■■ वृत्ताने मोठ्या मुलीच्या हातात पत्र दिले. ते पत्र वाचून ती मुलगी रडू लागली. दुसरीने ■■■ तिसरीने पण ते पत्र वाचले आणि रोषी रडू लागल्या.

यक्षिणी रडू लागलेल्या पाहून मंगलने त्यांना रडण्याचे कारण विचारले म्हणाला—“पत्र वाचून तुम्ही ■■■ रडू लागलात?”

“माझ्या भावाला घेऊन वृषभासुर पळून गेला आहे. त्याला सोडवून आणणे कठीण आहे, असे बाबा म्हणत आहेत.” मोठी यक्षिणी म्हणाली.

“ईश्वराची कृपा असेल तर, मी तुम्हाला भावाला सोडवून आणून. परंतु माझे चाळीस बाळ तुम्हात वितपत आहेत.

महातऱ्हेची आणखी ■■■ मांडी मिळाली तरच त्यांना तुरुंगातून सुटका मिळेल.” मंगल म्हणाला.

“बहो, तुम्ही विचित्रच दिसता! असली मांडी तुम्हांला हवी तितकी मिळतील?” यक्षिणी म्हणाल्या.

“तसे असेल तर तुम्ही माझे प्राण वाचवित्यासारखे होईल. मला सुमण्या वडिलांकडे घेऊन चला.” मंगल म्हणाला.

यक्षिणी मंगलला घेऊन यक्षराजाकडे गेल्या. मंगल राजाला नमस्कार करून हात जोडून समोर उभा राहिला. “या ■■■ तुम्ही माझ्याकडे कशाला घेऊन आला आहो?” यक्षराजाने आपल्या मुलींना विचारले.

“हे आमच्या भावाला वृषभासुराच्या हातातून सोडवून आणणार आहेत.” यक्षिणी म्हणाल्या.

त्याच्या पाठीवर उडी मारून बसला. त्याला घोट्यावर उडी मारून बसतांना पाहून यक्षराजाला वाटले की हा मुलगा नक्कीच वृषभराजाला करणार.

यक्षराजाचा सेनापती मंगलला वृषभराजाच्या पर्वतापर्यंत घेऊन गेला आणि म्हणाला—“याच डोंगरावर राक्षस राहतो. मी परत जातो.”

मंगल सेनापतीला निरोप देऊन घोड्यावर बसून डोंगर चढू लागला. बोझ किल्ल्याच्या बांबूला.

“अरे राक्षसा! तुझा कर्दमकाळ बाहेर उभा आहे.” मंगल जोराने ओरडून म्हणाला.

दोघां द्वारपालकांनी किल्ल्याचे फाटक उघडले आणि बाहेर आले. घोड्याला बेफिकीरणाने मंगलकडे पहात त्यांनी त्याला आत जाऊ दिले नाही.

मंगलने तलवार उपधून त्या दोघांची डोकी उडविली आणि त्यांची मुंडकी खिडकीतून आत टाकली.

मुंडकी पडल्याचा आवाज ऐकून वृषभसुर जागा झाला. खिडकीतून मंगलला पाहिल्यावर तो बाहेर आला.

दोघांचे द्वन्द्व-युद्ध सुरू झाले. राक्षसाने यदाप्रहार केला. पण मंगलने त्याचा वार चकविला आणि यदा जमिनीवर आदळली.

प्रहार करीत म्हणाला—“तू माझ्याशी द्वन्द्व-युद्ध का करीत राहोस? तुला माझ्याशी युद्ध म्हणजे खेळ वाटला होय?”

वृषभासुराने सात वेळां मंगलवर गदा-प्रहार केला. सात वेळा त्याने त्याच्यावर बाण सोडले. परंतु त्या पैकी एक देखील मंगलला लागला नाही.

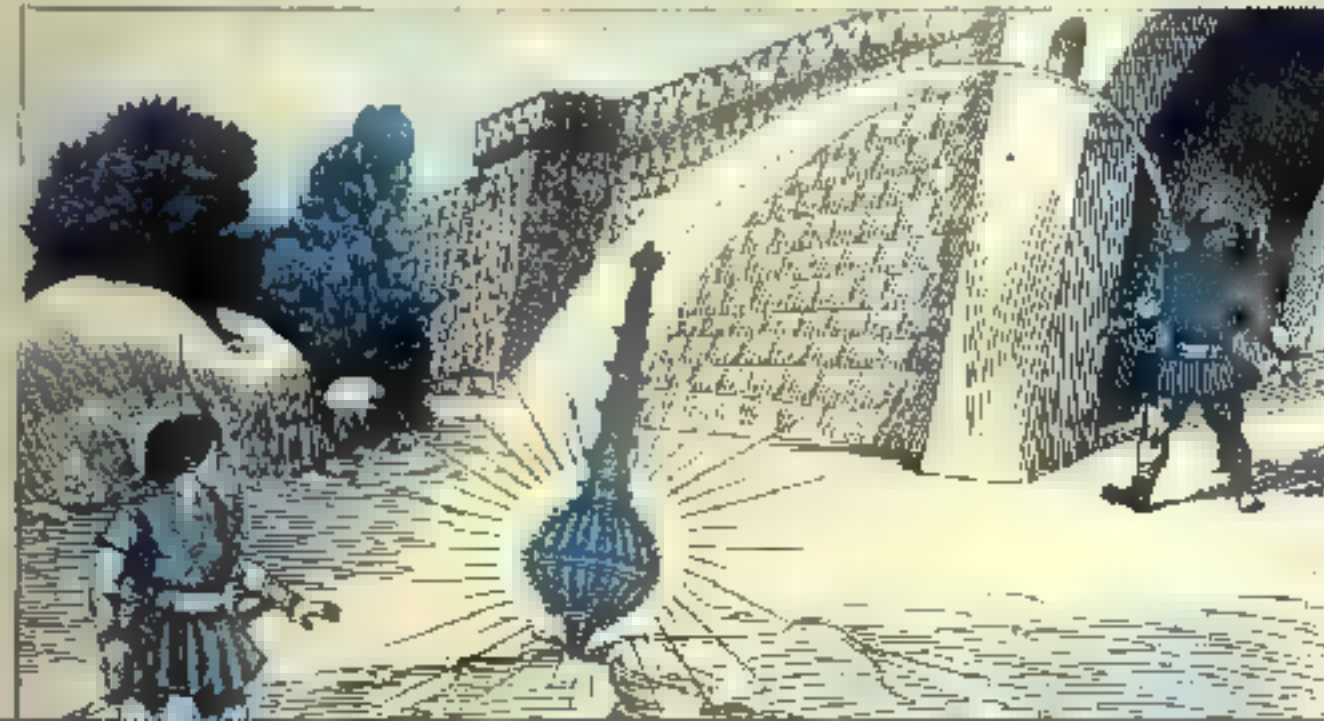
“बांब, आतां माझी पाळी आहे.” असे म्हणत मंगलने तलवारीचा एक जोरदार वार करून राक्षसाचे डोके उडविले. राक्षसाचे डोके जमिनीवर आदळले आणि डोंगरावरून झाली गेले. मंगलने आपला घोडा बाहेर बांधून ठेवला आणि

जाऊन राजकुमाराला सोडविले आणि म्हणाला—“चल, तुझ्या वडिलांकडे जाऊया.”

दोघे घोड्यावर बसून यक्षराजाकडे येऊन पोचले. वाटेत राजकुमार मंगलला म्हणाला—“मंगल, माझे वडील तुला काही मागून घ्यायला सांगतील तेव्हा तू माझ्या धाकट्या बहिणीशी विवाह करून घ्या असे सांग आणि त्याच्या हातातली अंगठीपण मागून घे.”

आपला मुलगा सुखरूप घरी येऊन पोचलेला पाहून राजा व राणी दोघांना फार आनंद झाला.

राजाने मंगलला काय पाहजे ते मागून घ्यायला सांगितले. म्हणाला—“तू मागशील ते देईन.”

“खरंच? तू माझ्या मुलाला सोडवू पाकशील?” यक्षराजाने मंगलला विचारले.

“मी प्रयत्न करून पाहतो.” मंगल म्हणाला.

“तू त्या वृषभासुराला पाहिले तरी आहेस का?” राजाने मंगलला विचारले.

“नाही महाराज, मी नाही पाहिले.” मंगल म्हणाला.

यक्षराजाने मंगलला आपल्या तबेल्या-तला एक उत्तम घोडा निवडायला सांगितले. नंतर स्वतःची ढाल तलवार, धनुष्य आणि गदा देखील दिली नंतर आपल्या सेनापतीला बोलावून म्हणाला—“तू या तरुणाला वृषभासुराच्या डोंगरापर्यंत पोचवून ये.”

“महाराज, आपण विचारलेत म्हणून मागत आहे. राग मानू नये. माझी इच्छाच विचारात तर आपल्या सर्वात धाकट्या मुलीशी माझे लग्न करून द्यावे आणि आपल्या हातातली ती अंगठी देऊन अशा तऱ्हेची अकरा भांडी द्यावी.” मंगलाने भांडे दाखवीत नम्रपणे विनंती केली.

“जरूर देतो. तू ही तीन्ही इनामें मिळव्या योग्यच कार्य केले आहेस.” राजा म्हणाले.

मंगलचा विवाह शुभ मुहूर्तावर राजाच्या तिसऱ्या मुलीशी झाला. विषय राज्यभर आनंद व उत्सव होता. विषयी मंगल आयको बरोबर ती अंगठी आणि बारा भांडी देऊन निघाला.

मंगल आपल्या देशाच्या राजधानीजवळ पोचला तोपर्यंत एक वर्ष होऊन गेले होते. चाळीस चोरांच्या शिरच्छेदाची तयारी होऊ लागली होती.

“बाबा!” नंतर त्याने आपले पाठोठे सोडून ती बारा भांडी एकावर एक रचून ठेवली. राजाला म्हणाला—“महाराज! आपण जो बारा भांडी मागितली होती ती पाहून मोजून घ्यावी.”

राजाने व्यापाऱ्याला बोलावून विचारले—“ही जी भांडी ठेवली आहेत त्यातली तू आपली भांडी ओळखू पाकशील का?”

ती भांडी पाहून व्यापारी धक्का. तोबातून एक वायदेजोल बाहेर पडला नाही.

राजाने चाळीस चोरांना गुंडागस्तून मुक्त केले आणि त्या फसव्या व्यापाऱ्याला शिरच्छेदाची शिक्षा केली. त्यानंतर राजधानीतल्या सर्व व्यापाऱ्यांना बोलावून फसव्या व्यापाऱ्याचा सोब लाबला आणि त्यांना हारपारीची शिक्षा दिली.

त्यानंतर राजाने मंगलचा युवराज म्हणून अभिषेक केला. मुली झाली.

(संपूर्ण)

अंडोव नांदाच्या दक्षिण अमेरिकेतील पर्वत प्रदेशात अर्जेन्टिना. चिनी देशाच्या धडल्या हद्दीवर येसूझिस्ताची ही मूर्त बोन्ही देशांमध्ये शांतोने एक चिन्ह म्हणून उभी आहे. या संव काळाच्या मूर्तीच्या पायऱ्यावर प्रजे मिहिते आहे—“हे पर्वताने बुळीसारखे होऊन गेले तरी अर्जेन्टिना व चिनी देशाच्या प्रजेने मुक्तिदाता येसूझिस्ताच्या चरणांची सपथ घेऊन बोन्ही देशात सर्वदा शांति राहील अशी ही प्रतिज्ञा केली होती, ती नव होणार नाही.”

Fullscreen

127

शत्रूचा शेवट

फार प्राचीन काळातली गोष्ट आहे, नेपाळ
कायमरूप वेशाचे परस्परांशी फार
घोटे वर होते. कायमरूप वेशाचे सैनिक
नेपाळ राज्यात मज्जात पेटिल तेव्हा शिरत
लुटपाट परत येत.

एकदा कायमरूपचे शिपाई नेपाळच्या
हद्दीत डोंगराळ वस्तेने शिरले. नेपाळमधील
एका गावी एका श्रीमंताच्या मुलीचे लग्न
असल्याचे त्यांना कळले होते. परंतु ते गाव
कोठे आहे व तेथे पोचायला वाट कोठून
आहे त्यांना माहीत नव्हते.

इतक्यात त्यांना एका डोंगराच्या पाय-
थ्याशी एका धनगराची सोपडी दिसली
त्या सोपडीत धनगर एकटा रहात असे
कायमरूपच्या शिपायांनी सोपडीजवळ आऊन
त्या गावची खूण आणि
त्रिकडे अस्यची वाट विचारली.

“मला माहीत आहे.” धनगर म्हणाला.

“आज त्या सरदाराच्या मुलीचे
लग्न आहे, म्हणे, तुला माहीत आहे का?”
सैनिकांनी विचारले.

ही पोपडीतील लुटेर्यांना कळली
असल्याचे समजल्यावर त्याला वाईट वाटले.
तरी तो म्हणाला-“होय, करे आहे!”

“आम्हांला त्या गावी जायचे आहे.
आम्हांला त्या गावची वाट माहीत नाही.
तु दाखविलोस का?” सैनिकांनी विचारले.

“मी लागेन वाट!” धनगर म्हणाला.
परंतु त्याचा जरा हेतू त्यांना वाट नुकवून
दुसरीकडे नेण्याचा होता

“हे नाही चालायचे हं, तुमच्या गप्पा
मारतील. आमच्या बरोबर आले पाहिजे!”
सैनिक म्हणाले

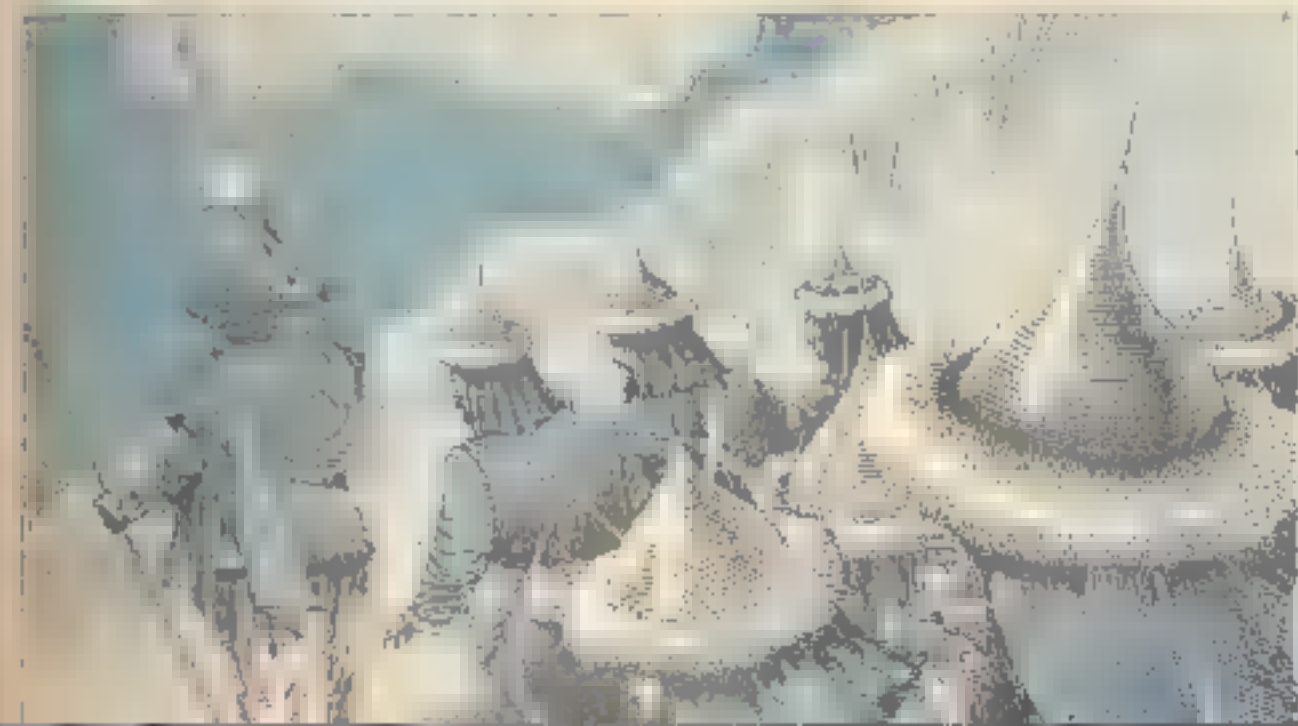
“मी आलो असतो, पण माझी मेंदरे
व्यायची वेळ आहे त्यांना सोडून जाणे
मला शक्य नाही.” धनगर म्हणाला.

आहे? तुला आमच्या बरोबर आले पाहिजे!
हा आमचा हुकूम आहे!” लुटेरे सैनिक
म्हणाले.

हे सैनिक आपल्याला असे सोडणार
नाहीत, हे धनगराने ओळखले. त्यांना
गावची वाट दाखविण्यापेक्षा आपल्याला
त्यांच्या हाती मरण आलेले पत्करले. परंतु
हे लोक आपला वध केल्यावर मुकाट्याने
परत जाणार नाहीत. डोंगरात त्यांना दुसरा
कोणी तरी मिळेलच आणि त्याला आपल्या
पाजूला बळवून किंवा मारहाण
करून हे लोक त्या गावी नक्कीच पोचतील.
म्हणून त्याने त्या सैनिकांना मोकळे
सोडणे इष्ट नाही असे मनाशी ठरविले.

तो सैनिकांना म्हणाला-“तुमचा तसा
अभिहूच असेल तर मला जावे लागणारच,
परंतु लग्न मध्यरात्रीच्या सुमारात आहे.
मुद्दताच्या आधी पोचल्यास तुम्हाला काही
मिळणार नाही. तुम्हांला पाहून लग्नाला
येणारी मंडळी येणारच नाहीत कदाचित
लग्न मुद्दा पुढे ढकलतील. म्हणून आपण
संध्याकाळी काळोख पडल्यावर निघण्यात
साहाय्यण आहे! येथून तेथे पोचायला तासा
वीडतासापेक्षा अधिक वेळ लागणार नाही.”

धनगराचा सैनिकांना पटला. ते
काळोख पडेपर्यंत धनगराच्या सोपडीतच
चांबले. त्यांनी सैपाक करून खाणेपिणे
उरकून घेतले. काळोख पडू लागला आणि
दव पडू लागले. एक थणाल हातात घेऊन

धनगर पुढे चालू कायला व त्याच्या गाडी-
मागून कामरूपचे शिपाई निघाले.

धनगराला त्या डोंगराळ प्रदेशातले सर्व
रस्ते व वाटा चांगल्या माहीत होत्या. त्या-
तल्या काही पाऊलधाटा कायच शोक्याच्या
होत्या. काही वाटा डोंगराच्या कडेकडेने
जात होत्या तर काही कोणत्यातरी दरीत
एकदम नाहीशा होत होत्या. अशा वाटांना
आतांना तिज्जाळजोपणाने पाऊल पडत तर
गाडी दरीत पडून मोक्षमोक्ष झाल्या
स्थिति होती.

धनगर अशाच एका धोक्याच्या पाऊल-
वाटने निघाला. त्याच्या गाडीमागून चाळ-
णाऱ्या सैनिकांना धनगराच्या हातांतल्या
मसालीच्या उजोडाशिवाय एक पाऊल देतील
पुढे शकण पशुधन हात धनगर दरीच्या
भगरी रुडला पडून पाचला आणि
साडाची फांदी भरण त्याच्या दरीत धाकला
घात मसाल त्या वाटाच्या वळयिली

त्याचा ती पक्ति यशस्वी ठरणे
जात नसली होती. घाईघाईने चालणाऱ्या

म्हणून ते एकादमून एक दरीत पडले आणि
गाडीमागून येणाऱ्या दोघातिघांना धनगराने
दरीत रुकले.

शोक्या सैनिकांचा असा संवट झाल्या-
वर धनगराने लग्नघरी जाऊन पहिलेले
भयंकर वृत्त सांगितले. प्रथम पोर्णी
याच्या शोषणावर विश्वासच केला नाही.
परंतु दुसऱ्या दिवशी उगाडल्यावर काही
सांगांनी त्याच्याबरोबर त्या दरीजवळ
जाऊन सैनिकांची प्रेते प्रत्यक्ष
शळ्यांनी पाहिली तेव्हा त्यांना सर्व खरे
मानाव.

त्या भयंकर प्रसंगानून धनगराने मोठ्या
यत्नाने त्या सयांना वाचविल्यावरून लग्न
घरच्या जवळपास धनगराची वाखाणणी
केली. त्याला इनाम देऊन त्याचा उचित
सत्कार केला.

पुढे काही दिवसांनी कपालाच्या रावाने
धनगराला स्वतःच्या दरबारांत बोलावून
वसोवित त्याला म्हणाले.

एका गावी एक विद्वान पंडित राहात
आसे. त्याने एक दुकान विवेक
विकण्याचा धंदा सुरू केला. एका श्रीमंत
माणसाच्या मुलाने दुकानांतली वाटी
वाचली. 'येथे विवेक विकला जाता.
त्याने त्या पंडिताच्या विवेकाच्या विक्री
संबंधाने चवकशी केली. पंडिताने एका
रुपयापानून हजाराने रुपयापर्यंत किमतीचा
विवेक मिळतो असे सांगितले.

एका विवेक घनला तन
होईल. माणसाने विचारले.

न काही सांगता येणार नाही. एका
लाक्षापर्यंत कायदानुद्धा होण्याची शक्यता
आहे." पंडित म्हणाला.

त्या श्रीमंत माणसाने रुपयाच्या
विवेकाची चिड्डी विकत चिड्डी
असे लिहिले होते. "जेव्हा विकत
मोठ्यांच्या भांड्यात मध्ये पडू नये."

विवेकाचा व्यापारी

श्रीमंत मळाने आपला
रुपयाचा विवेक खरेदी केल्याची गोष्ट
सामिली. श्रीमंत माणूस म्हणाला-"तु
भाईम सुखे." त्या कागदाचा त्या
दुकानदाराच्या ताडावर फक्त रुपया परत

श्रीमंताच्या त्या पंडिताला मळाने
कागदाचा तुकडा देऊन आपला रुपया परत
सांगितला. त्या मुलाने माथ धरून
सांगितले की, त्या कागदावर ज काही
लिहिले आहे, त्याप्रमाणे जीव गेला तरी
कागदार नाही. पंडिताने ती चिड्डी ठेवून
घनला आणि रुपया परत दिला.

त्या गावचा राजा एकदा आपल्या दोघां
गण्यांना बरोबर राजधानीच्या देख-
रेखीमाठी निघाला, त्याला एका जेव्हारान्या
दुकानात एक मुदर द्वार दिसला. त्याची
किंमत एक लाख रुपय होती. दोघी

राण्यांना तो हार आवडला. दोघींनी आपापल्या दासीच्या हाती एकेक लाख रुपये पाठवून तो हार पाठविण्यास जव्हेंच्या- निरोप पाठविला.

दोघी दासींनी एकाच वेळी दुकानात जाऊन दुकानदाराजवळ हार मागितला.

"अहो! माझ्याकडे एकच एक हार आहे!" दुकानदार म्हणाला.

दोघी दासी, "मी पहिल्याने मागितला!" असे सांगून दुकानदाराशी भांडू लागल्या त्या वेळी त्या श्रीमंत माणसाचा मुलगा तेथेच उभा होता.

"तुम्ही दोघी पहिल्याने समेट करून घ्या!" दुकानदार म्हणाला.

राजाळा सांगितली. राजाने चवकेडो केळी की कोणी ताकी जाहे का. दोघी दासींनी त्या श्रीमंताचा मुलगा त्या वेळी तेथे हजर होता. असे सांगितले. राजाने त्याला बोलावून शिपामाला पाठविले.

त्या श्रीमंत मुलगा पावरला. कारण ते मोठ्यांचे भांडण होते. कोणा एकाच्या राजाने मास दिली तर दुसरा रागावणार! त्याने स्वतः विवेकाच्या दुकानदारासमोर चिट्ठीत सांगितलेल्या विवेकाचा उपयोग शीव गेला तरी कसबान नाही. अपघ घेऊन रुबूल केले होते.

म्हणून आपले मुलगा त्या विवेकाच्या व्यापाऱ्याकडे जाऊन या सकाटातून मुटका मुटका व्यापला नाही तरी विवेक विकत घेऊन यापला पाठविले.

श्रीमंताच्या मुलाने विवेकाच्या व्यापाऱ्याकडे जाऊन त्या सकाटातून मुटका मिळायला काही आहे का विचारले.

"तुने मुटका व्हायला पांचशे रुपयांचा विवेक मी तुला देतो. परंतु या सकाटातून कायमची मुटका व्हायला विवेकाची किंमत दोन हजार रुपये आहे आणि त्याचा संमल व्हायला एक लाख रुपये!" पंडित म्हणाला.

श्रीमंत माणसाच्या मुलाने त्या विषयी आपल्या बापाचा सल्ला घेतला आणि

परत येऊन व्यापाऱ्याला म्हणाला- "मनघे रुपयाचा विवेक चा!"

विवेकाच्या व्यापाऱ्याने पांचशे रुपये ठेवून घेतले आणि एक कागदाची चिट्ठी त्या श्रीमंताच्या हातात दिली. चिट्ठीत लिहिले होते- "वेड्याच्या सासलीला काही किंमत नसते."

राजाने दासीच्या जवानीविषयी चवपासी केळी तेव्हा साक्षादार म्हणून आलेल्या श्रीमंताच्या मुलाने अभिनय केला. राजाने वेड्याच्या सासलीला मान्य केले नाही व दासीच्या आलेले गान्हाणे लागणूर केले.

त्यामुळे दुकानदाराकड राहून गेला. तो विकत घेणे दोघी शक्य झाले नाही. परंतु दासीच्या दासींनी श्रीमंताच्या मुलाचा सूड घ्यायच ठरविले. त्यांनी त्या श्रीमंताच्या मुलाला भीती दाखविली.

म्हणाल्या- "तू वेड्याच्या अभिनय करून तो हार कोणाकडही विकत घेऊ दिना

नाहीस. आम्ही तुला सोडणार नाही. पाहतो आम्ही!"

धातां दोघां राण्यांवरोवरच भांडणांचा प्रसंग येऊन ठेपला. म्हणून तो श्रीमंत मनघे व त्याचा मुलगा विवेकाच्या व्यापाऱ्याकडे गेले आणि त्या सकाटातून मुटका मिळायला विवेक मागितला.

तो व्यापारी म्हणाला- "मी पहिल्यानेच सांगितले होते की तू त्या वेळी दोन हजार रुपयाचा विवेक घेतला असतास तर तुला मुटका मिळाली असती." असे सांगून त्या व्यापाऱ्याने दोन हजार रुपये ठेवून घेऊन मुकड्यावर काही लिहून दिले. त्या चिट्ठीत लिहिले होते- "हा हार तुच विकत घेऊन राजाळा दे!"

त्या श्रीमंत मनघ्याने एक लाख रुपये देऊन तो विकत घेतला आणि आपल्या मुलाच्या हाती तो राजाळा नंजराणा म्हणून देऊन टाकला. राजाने आपल्या दोघां राण्यांच्या संल्लघाने तो हार आपल्या मनघाची संट म्हणून दिला.

एते सत्पुरुषा परार्थघटका, स्वार्थान् परित्यज्य ॥
सामान्यस्तु परार्थमुद्यमभूतः स्वार्थान्निरोधेन ॥
तेभ्यो मानपराशया परहितं स्वार्थाय निष्पत्तिं वा
येतु ऽनन्ति निरर्थकं परहितं ते ॥१॥ जानामहे

॥ १ ॥

[आपला निवर्त साहजिक व सामान्य ज्ञान व मनुष्य हीत व स्वार्था म्यार्थ मोडल्यामुळे
परार्थ साधल्यास ॥१॥ सामान्य ज्ञान हीत व स्वार्था मोडल्यामुळे परार्थ ज्ञान करणारे ते
नरपक्ष हीत आणि ॥ विनाकारण दुसऱ्याचे अधिकार करणारे ॥१॥ (जाणा) ॥१॥ म्हणजे ?]

पापशिवारयति, भाजयत इत्याय गुह्य निपुहति गुणान् प्रकटीकरोति;
अप्यदगत ॥ न जहाति इवाति कालः सन्मित्रलक्षणमिदं प्रयदंति मन्त ॥ २ ॥

[पापकर्माणांमुन निवृत्त करणे ॥ भाजयत ॥ प्रवृत्त करणे थुका लाकून ठेवणे गुणांचे ध्वस्त करणे
॥१॥ आपदकाळी नाश देणे आणि कळवणे साहाय्य करणे ही गत सन्मित्राची नम्रपणे आहेत ।

मनसि वचास काय पुण्यपीयूषपूर्णाः त्रिभुवनभूषकारश्रेणिभिः प्रीणयत
परशुणोः ॥ ३ ॥ नित्यं निजहृदि विकसंतः मति मन्तः कियंतः ॥ ३ ॥

॥ ३ ॥ कळत त्रिभुवनाला सुखी करणारे इतरांच्या परमाप्तिारण्या
शोधण्यासाठी आपल्या कामगमा पदनामने महत्कायें मानून स्वतःच्या हाताने उल्लसित होणाने कोणे
मन्त साधु मुख्य फार पोडे आहेत.]

चिन्मय

[५]

[खड्गवर्मा ॥ १॥ खड्गवर्मा ॥ १॥ कापाला ॥ १॥ खड्गवर्मा ॥ १॥
कुठेत तिकडे जगमान पळून ॥ १॥ खड्गवर्मा व जीवदत्त पाटीपाटीचे चानत ग्र्येविषापूर्वी
एका भटाने ॥ १॥ वेळेत पोचले त्या गानातल्या पादप्रमुखाचे भाषणा दोकरांना
पादप्रम शोषणा दोषावन घेतले दोषे पादलाच्या कचेरीकडे तिथाले पुढे-]

खड्गवर्मा व जीवदत्त पाटलाच्या कचेरीत
पोचले तेव्हा त्यांना पाहताच गावकरी
अपमान हळू हळू काही तरी बोलू लागले.
नोकरींनी दोघांना पाटलातमार उभे केले.
पाटलाने त्यांच्याकडे लक्षपूर्वक पाहून
दरडावून विचारले- "तुम्हा दोघांपैकी कोण
भड कोण आणि रामभद्र कोण बोलत ?"
"आमच्या पैकी एकाचे डी यातले एकाही
नाव नाही." जीवदत्त म्हणाला

"असं! मग तुमची नावे काय ?"
पाटलाने विचारले
जीवदत्त त्याचे उत्तर देणार इतक्यात
खड्गवर्मा म्हणाला-"माझे नाव खड्गवर्मा
आहे व माझ्या मित्राचे नाव जीवदत्त आहे."
"अरे, नाव बदलायला कितीसा वेळ
जसला आणि त्यात कष्ट तरी काय ?
दाघ आपापला डावा हात पुढे करा, बघू."
पाटल दरडावून म्हणाला.

आपल्या कारकुनाकडे पाहिले. खड्गवर्मा व जीवदत्तकडे एकदां पाहिले व म्हणाला—“महाराजांनी दवंडी पिटवून एकाचा डोळा फुटका व एकाच्या हाताला सहा बोटे असल्याचे सांगितले होते हे खरे! ती गोष्ट थोडा वेळ वाजूला राहू मी म्हणतो. प्रथम तुमची मुलगी एकाएकी नाहीशी झाली, विचार करा. तिला स्नान करीत असता पाहून कोणी वक्ष गंधर्व उचलून घेऊन गेला असेल का वाटते तुम्हाला?”

कारकून म्हणाला ते ऐकून पाटलांना हरवलेल्या मुलीची आठवण झाली. त्यांना एका आठवण्यापूर्वी त्यांची मुलगी एकाएकी कधी नाहीशी झाली, या वितेने घेरले. पाटलांनी मुलीचा अनेक प्रकारे शोध करून पाहिला. सर्व प्रयत्न व्यर्थ ठरले.

कारकुनाने तो प्रश्न करून पाटलांना ज्या गोष्टीची सूचना केली होती ती गोष्ट कळली. त्यांनी पुन्हा रागाने खड्गवर्मा व जीवदत्त यांच्याकडे संशयाी मुद्रेने पहात वरडावून विचारले—“तुम्ही या गावात आल्याच कशासाठी?”

“आम्ही देशाटनाला निघाली होतो. वाटेत हे गाव लागले. आजचा दिवस या गावात असे ठरविले. या गावात

आम्हाला काही एक काम नाही जोडून म्हणाला.

त्याचे ते उत्तर ऐकून कारकून म्हणाला—“वाता वाजवे? अहो, या चारीवाजूला जे अंगल आहे चोरांनी व लुटेऱ्यांनी घुमाकूळ माजविला आहे. पण कोणाला विचारले तर देशाटनाला निघालो वाहो असे उत्तर देतात. म्हणून या दोघांना आणखी दोन या गावातच डावून ठेवावे. तोंपर्यंत महाराजांनी ज्यांना पकडण्यासाठी दवंडी पिटविली आहे त्यांचा शोधपण लागेल मुलीला पळवून नेणारांचा शोधपण लागेल कदाचित!”

कारकून म्हणाला हे सर्व बरगळण होते. अर्थातच खड्गवर्मा व जीवदत्तला त्याचे आश्चर्य वाटले. पाटलांच्या मुलीला असे एकाएकी कोण पळवून नेणार? खड्गवर्माचा पारा चडला. त्याने पाटलाकडे आणि त्याच्या कारकुनाकडे एकदां डोळे वटारून पाहिले आणि सलवारीच्या मठीवर हात ठेवून जीवदत्तला खूण केली. त्या दोघांची आगच्या लागी कत्तल करावी हे त्याला बुचक्याचे होते. परंतु जीवदत्तने शांत वृत्त्याला मुचविले. त्याला तसली गर्दी करण्याची सवयच नव्हती.

पाटलाने आपल्या नोकरांना बोलावून दोघांना पिंपळाच्या झाडाखालच्या सोपडीत

नजरकंदेत ठेवायला सांगितले. पुसच्या दिवशी त्यांना कचेरीत नजर करण्यास सांगून ठेवले.

नोकर दोघांना एका सोपडीतजोक घेऊन गेले. त्यांनी त्यांना जायला खुणेने सांगितले. त्या सोपडीत आरोपींना बंद करून ठेवण्यात येत असे चारी-वाजूला एक कुंपण होते. त्याला बांबूचे एक दार होते.

जीवदत्त विचार करू लागला की मूर्ख कारकुनाच्या पाटलाने आपणास व्यर्थ नजरकंदेत ठेवण्याची आज्ञा केली आहे. त्याप्रमाणे नजर कंदेत पडून राहल्यास आपला जीव विलाकारण आणखी

एवढ्या संकटात सापडण्याची शक्यता आहे दोन ॥॥ नजर केवेल बंद आहेत अशी बातमी एका गावातून दुसऱ्या गावात व त्यानंतर आणखी दूरवर, ॥॥ राजधानी-पर्यंत पोचण्याची शक्यता आहे. नीट विचार करून त्याने खड्गवर्माला सावध करण्याच्या हेतूने म्हटले—“हे ॥॥ खड्गवर्मा! घाईत नू काही तरी करून बसशील. तू शांत रहा रात्री आपण येथून पाय ॥॥ पाहारेकऱ्यांच्या हातावर तुरी ॥॥ पळून जाणे आपल्याला तितकेसे कठीण नाही!”

“तो मुखं मूलीला कोणी पळवून नेल्याचे मग्न होत. काय शकते तरी काय?”

खड्गवर्मा उघड विचार केल्यासारखे विचार लागला.

“ते मलादेखील कळले नाही, कुवा!” जीवदत्त म्हणाला.

त्या दिवशी दुपारी खानावळवालीकडून एका तरुण मुलक त्यांच्यासाठी जेवण येऊन आला. त्यांच्याजवळ त्यांनी चवकशी केली तेव्हा पाटलाची मुलगी खरोखरच्या काठी उभी ॥॥ तिला ॥॥ उचलून नेल्याचे कळले.

“त्यामुळेच दोघां म्हातान्यांची शेकी ठिकाणावर नाहीत तर!” जीवदत्त म्हणाला.

खड्गवर्मा होकाराची मान हलवून विचार करीत स्वस्थ बसून राहिला. त्या ओपडीत बसून राहल्याने—सर्व ॥॥ काटे दोनत्यासारखे त्याला झाले पयपूरसारख्या राजधानीच्या शहरातून सुटून आले आणि या खेडे गावात येऊन अडकले. पाहून ॥॥ घोव्याची व अपमानाची गोष्ट काय असू शकणार?

कसाबसा तो दिवस गेला. पाहारेकऱ्यांपैकी एक जण झाडाला टेकून वेगळ बसला होता त्याच्या दानूला एक प्रांदा ठेवलेला होता.

“हे गरज मृच्छिचि काय दिसते आहे. नाही तर हा येत पडलेला भयान आपल्या-

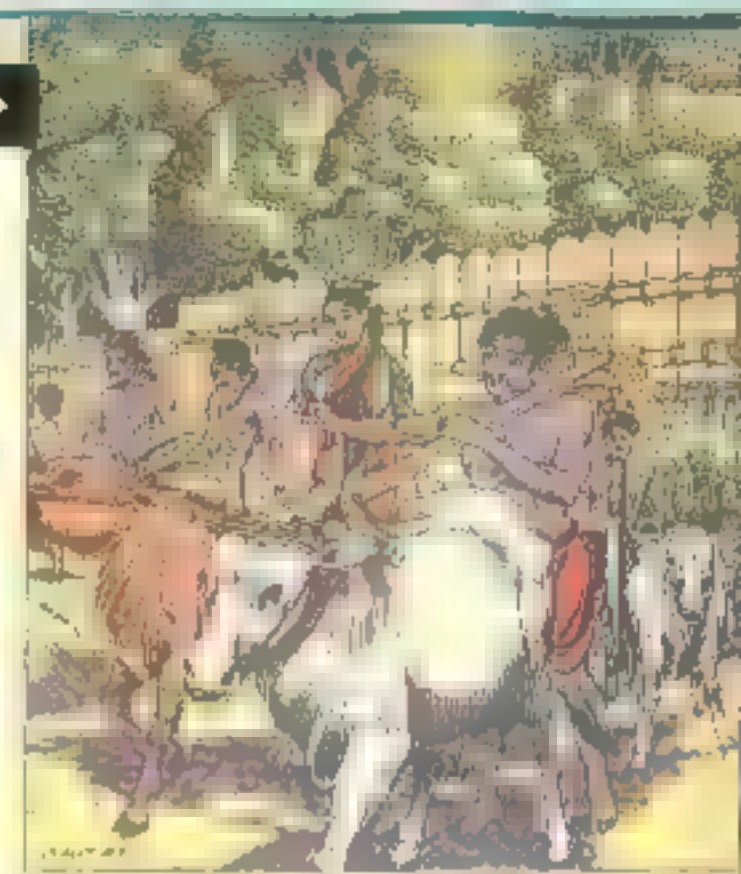
का? चल, लवकर ॥॥ काढ्या आपण या ओपडीतून.” खड्गवर्मा जीवदत्तला सूचना करीत म्हणाला.

“खड्गवर्मा! पुन्हा सांगतो अशी पाई करू नकोस. ॥॥ पळून गेल्याचे कळले तर ॥॥ धोका आहे. ॥ आपल्याला खरा गृहगार मानतील रात्री ॥॥ कोणाला कळू दिल्याशिवाय ॥॥ काढून पळून गेलो तर सकाळी जबाबेपर्यंत आपण पुष्कळ दूर निघून गेल्या असू.” जीवदत्त म्हणाला.

संध्याकाली काळोख पडू ॥॥ शेतकरी, शेतावरून आपले नागर ॥॥ बंद घेऊन परतू लागले. त्यांच्यासाठी पाहारेकऱ्यांनी गावाच्या चारीबाजूला असलेल्या कुंपणाचे दार उघडले.

गोठ्या देळाने खानावळवालीकडून रात्रीचे जेवण जाले, जेवण आणणाऱ्या ॥॥ मुलकाने गावात कोण काय बोलत होता हे बोलता बोलता सांगून टाकले. गावात अशी बातमी पसरली की गावकऱ्यांपैकी दोघां-तिघांनी जंगलातल्या भैरवाच्या भक्तांना पाहिले होते, म्हणे. त्यांच्यापैकी दोघे ॥॥ गावात बळी देण्यालायक लहान लहान मुलीच्या ओघास येथे पालवून हिंडत होते, वगैरे.

ती बातमी ऐकून खड्गवर्मा रागाच्या भरात म्हणाला—“आम्हांला भैरवाचे भक्त

मानताहेत का तुमचे. पाटील? तरमाग आम्ही भैरव भक्त आहोत ॥॥ मी खरोखरच सिद्ध करून दाखवीत. येथून जाण्यापूर्वी गावच्या पाटलाला व त्याच्या कारकुनाला भैरवासमोर बघी देऊन टाकू.”

“अहो, तुम्ही विचाऱ्या दोघां म्हातान्यांना ठार का करणार? पाहिजे तर पळून जा. तो कारकून गुप्त आहे. तो ॥॥ शाबासकी मिळविण्यासाठी काय वाटेल ते करायला तयार होईल.” खानावळवालीचा नोकर म्हणाला.

त्याचे ते सहानुभूतिपूर्ण बोलणे ऐकून जीवदत्तला आनंद झाला. ॥॥ चांदीचे एक नाणे इनाम म्हणून देत म्हणाला—“या

सर्वे [] सोटघा आहेत. [] मूळीच विस्वास [] तकोस. [] आता तू धरी जा."

सांगावळवालीचा नोकर निघून गेला. पाहरेकरांपैकी दुसरा मनुष्य रात्री पाहूत घायला [] एकदा त्याने झोपडीत झोकावून पाहिले, पिंपळाच्या झाडाजवळ आऊन कुंघापाशी चटई अंधरली आणि पिंपळाला टेकून बसला. त्याने झोपडीचे दार दोरीने घट्ट बांधून ठेवले.

मध्यरात्रीच्या सुमारास गावाच्या थारी-वाजूला जे कुंपण होते त्याच्या पलीकडे रानटी जनावरे मोठमोठ्याने ओरडत होती. एक हत्ती कुंपणाजवळ येऊन चित्कार कर

घाबरून दचकून उभा राही आणि झोपडीचे दार तर उघडले नाही ना याची खात्री करून घेऊन पुन्हा झाडाळा टेकून बसे.

खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांना निसटून पळून जाण्यास तीच चांगली संधी मिळाल्यासारखे वाटले. ते दोघे दाराच्या बांधलेली दोरी कापून बाहेर आले आणि पाहरेकरी बसला होता तेथे आले. पाहरेकरी त्यांच्याकडे पाहून स्मित [] लागला. त्याला त्या दोघांची मूळीच भीति वाटत नसल्याने त्याच्या चेहऱ्यावरून दिसले.

खड्गवर्माने तलवार उपसली ती पाहून पाहरेकरी काही बोलणार, इतक्यात जीवदत्त त्याला ऐकू येईल इतक्या वेताच्या आवाजात [] म्हणाला—"माझ्या प्रेतांचे उभार [] हलल्याशिवाय शांतपणाने दे. तुझ्या जिवाला धोका नाही. तू ओरडलास तर मात्र तुझे डोळे तुझ्या पायावर लोळू लागेल."

ते ऐकून पाहरेकरी थरथर कांपू लागला. तो घाबऱ्या आवाजात म्हणाला—"तुम्ही मला ठार [] नका. तुम्हांला गावच्या पाटलाने विनाकारण कैद करून ठेवले आहे. मी त्यांचा नोकर आहे. ते मला सांगतील ते काम करावे लागते."

'आम्हांला कळत. पण आम्हां दोघांवर नजर ठेवण्यास तुम्यासारख्या एकट्याला पाटलांनी कसे काय नेमले याचेच आम्हाला आश्चर्य वाटत आहे.' जीवदत्त म्हणाला.

"बोहो, अशी संका तुम्हांला आली होय? ज्यांना स्वतःचा जीव [] आहे ते रात्रीच्या या भयंकर वेळी कुंपणाबाहेर पळून जाण्याने घाबस करणार नाहीत [] चारीवाजुला [] जे भयंकर [] आहे त्यात शूर पद्म [] हिडत असतात." पाहरेकरी म्हणाला.

"अस्स! आम्हांला फक्त [] वाच-वायचा नसून गभर अर्थे जगायचे आहे! आम्ही या कैदेतून पळून जायचे म्हणतो. तो कुंपणापलीकडे [] तरी जाऊच. पण कोणी पाहिले तर त्यात धोका आहे." जीवदत्त म्हणाला.

"अहो, पण कुंपणापलीकडे वाघ, सिंह व हत्ती आहेत! तो हत्ती कसा मोठमोठ्याने ओरडतो आहे, पाहानच आहां!" पाहरेकरी समजावून सांगण्यासाठी म्हणून म्हणाला.

"बरे, त्यांच्याशी कसे वागायचे ते आम्ही चहून घेऊ. तू आपली बडबड बंद कर आणि मुकाट्याने दार उघड." खड्गवर्मा दरडावत म्हणाला.

"बरे तर, मी उघडतो. मी सांगायचे

[] सांगून पाहरेकरी कुंपणाकडे निघाला. त्याच्या पाठीमागून खड्गवर्मा व जीवदत्त निघाले.

पाहरेकरी दारापर्यंत गेला. त्याची दोरी सोडता सोडता घाबला आणि म्हणाला—"हे पद्म, मी दोरी सोडली तर माझा जीव धोक्यात पडेल त्याचे काय? पाटील साहेब माझाच [] धरतील की मी तुम्हांला पळून जायला मदत केली. त्याखेळ मला फांसावर चढवतील. म्हणून तुम्ही माझ्या पगडीने माझे हात पाय बांधून ठेवा. माझ्या तोंडावर एक पट्टी बांधून ठेवा. आपल्या तलवारीने दोघा कापून टाकून पळून जा.

ਧੀਸ ਜਾਲਾ ਅਜਨਾਸ !” ਜੀਵਦਨ ਮੁਖਾਲਾ

त्यानंतर खड्गदर्मा व जीवदत्त दोघांतो
मिलून ~~एक~~ एका चढईत गुडाळून आडावर
उंन जागी तंझन ठेवून त्याच्या तोंडावर
पट्टी बांधून देवू लागले तेव्हा पाहरेकरी
म्हणाला—“पहा तो हत्ती अगदी कुपणा-
~~आला~~ घिरटघा घालतो आहे.”

व्यंग्यवर्मा स्मित कल्ल मृणाला-“तौ
हर्ता कुपणाबाहिरश्च कुपणाचो मिहीर करोत
सागवर लक्ष देतो आहे तर तो ~~हर्ता~~
हर्ता ~~हर्ता~~ हर्ताचे ह्मण पेंऊन कोणी
सांजिक आला ~~हर्ता~~ आम्ही त्याच्या
समाचाराला जातो.”

त्यानंतर खड्गवर्मा ॥ जीवदत्त दोषे कुं-
पाकृत निघाले. पाहरेकने म्हात होता त्यात
दोषांना काही अतिशयोक्ति दिवली नाही. एक
हत्ती कुपणावाहेर झाडाखाली उभा राहून
कीत्कार करीत होता कदाचित त्या हत्तीचे
पितलू भरून गावकऱ्यांनी गावात आणून
ठंबल असेल, असे दोषांना वाटले (कमशः)

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

एका गीवी एका शतकन्याला तीन मुलगे होते. एके मंडे मृतकाली व दुसऱा होतें आणि अज्ञात काम ~~अज्ञात~~ आपल्या मंदत करील. तिसरा मुलगा हयग्रीव स्वभावाने थोडा मऊ आणि सरल होता. म्हणून त्याचे आईवडील त्याला कधी काही काम सांगत नसत. आपल्या हा मुलगा थोडा मंदबुद्धीचा अगह असे त्यांना वाटे.

म्हणून ती पाय राधाच्या जन्मोत्सव किंवा राज्यारोहण समारंभाची जयंती होई त्या उत्सवांची संमत पहायला त्याला कोणो नेत नसे. तो आईला म्हणे—“आई मी मुढा गेलो.” तेव्हा आई त्याला समजावून सांगे—“बाळ! लोकांशी कसे बोलायचे इतरांबरोबर कसे वागवचे हे तुला शकत नाही. लोक तुला पाहून हसतील. म्हणून तू आपला घरीच रहा.” हयग्रीव त्याचे उत्तर देई—“वरमग मला कधी जावयाचे झाले तर मी इतरांच्या दृष्टीस पडल्याशिवाय जात जाईन.”

त्याच सुमारास राजाने आपल्या भुल्लोचे स्वयंघर रचण्याचा विचार करून एक अट

मजल्यात उभी राहील. जो कोणी एक उडी मारून निघ्याजकळ जाऊन पंचिल त्याच्याशी तिका विवाह करून देण्यात येईल.

ते कळल्यावर पुष्कळ तरुण मंडळी आपापल्या भाव्याची परीक्षा पाहण्यासाठी त्या गावी आले पण त्याच्या पैकी एकालाही एका उडीत दुसऱ्या मजल्यावर पोचता आले नाही. हयग्रीवचे दोघे भाऊपण त्यांच्या नशिवाची परीक्षा पाहण्यासाठी निघाले. हयग्रीवने त्यांच्यावरील राध्याचा नाही तो हातात एक फाटी घेऊन रानात फिरायला निघून गेला.

जंगलात एका राजूपास एक फुलांची झाडी होती. हयग्रीवने त्या झाडीवर तीनदा काडी मारली. जगेंच एक देवी प्रगट झाली. देवीची हयग्रीवची बरेच दिवसांपासून ओळख झाली होती. परंतु ती गोष्ट मरात इतर कोणाजवळ माहीत नव्हती.

“काय वाहिजे तुला?” देवीने हयग्रीवला विचारले.

“जोराने गळणारा घोडा, चादोचा पोछाख आणि रुपये!” हयग्रीव म्हणाला.

दुसऱ्या लगान्ना त्याने भागितलेल्या सर्व वस्तू त्याला मिळाल्या. तो घोड्यावर वसून राजवाड्याकडे निघाला. वाटेत त्याला त्याचे भाऊ पायी चालत राजवाड्याकडे

जंगलात येतले त्याने त्यांना विचारले— “कांते निघालात तुम्ही?”

दोघां भावांनी हयग्रीवला ओळखले नाही. म्हणून म्हणाले—“आम्ही राजवाड्याकडे निघायला आहो.”

“तुम्हांला तुमच्या कामात येवो!” असे सांगून हयग्रीव आपल्या भावांना प्रत्येकी तीनतीन रुपये देऊन पुढे निघाला.

हयग्रीव घोड्यावर पोचला. सर्व चकित होऊन त्याच्याकडे पहात उभे राहले. कारण इतकी सुंदर मूल्यवान वस्तू घालून आलेल्या माणसाला त्यापूर्वी कोणी पाहिले नव्हते. बरच्या मजल्यावरून राजकुमारीने त्याला पाहिले ती देखील चकित झाली.

हयग्रीव घोड्यावरून उतरून बरच्या मजल्यावर उडी मारू लागला, पण तो तेथपर्यंत पोचू शकला नाही. म्हणून तो काही बोलल्याशिवाय घोड्यावर वसून फुलझाडांच्या झाडीकडे निघून गेला. आपली वस्तू देवीला देऊन घरी परतला. त्याचे दोघे भाऊ फार उधिरा परतले. त्यांच्या मनात एकच एक विचार घोळत होता, ती मूल्यवान वस्तू परिधान करून जालेला समृद्ध कोण होता? दोघे बोलत होते व हयग्रीव ते ऐकत कोपण्यात पडून होता.

दुसऱ्या दिवशी हयग्रीवचे दोघे भाऊ राजवाड्याकडे निघून गेल्यावर हयग्रीव जंगलात

गेला. त्याने देवीकडून या खेपेस एक घोडा, सोन्याचा पोशाख मोहोरा भागून घेतल्या. वाटेत त्याला त्याचे भाऊ येतले त्यांना त्याने दहादहा मोहोरा दिल्या पुढे गेला.

या खेपेस त्याने दुराच्या मजल्यावर उडी मारली, परंतु तेथे तो उभा राहू शकला नाही. खाली उडी मारून आपल्या घोड्यावर वसला आणि परत निघून गेला. जंगलात त्याने देवीला सर्व वस्तू परत केल्या आणि यरी जाऊन कोपण्यात पडून राहला. हयग्रीवचे दोघे भाऊ घरी गेल्यावर आपल्या आईला त्या विचित्र माणसाविषयी सांगू लागले. हयग्रीव पडल्या पडल्या शांतपणे ते ऐकत होता.

विकडे राजाला फार राग आला. तो असा पळभ का गेला म्हणून त्याने दवडी पिटाविली. ती जो कोणी त्याला बघून आपले डोळे करीत त्याला मोठे हुमास दिले जाईल.

ती दवडी ऐकून हयग्रीवचे भाऊ आईला म्हणाले—“त्या माणसाने आमच्या वर थोडे अपकारच केले आहेत. तरी उद्या तो आम्हाला विसेलच तेव्हा त्याला धरून आम्ही राजासमोर जंगर करू. राजा आम्हाला मोठे बक्षिस देईल.”

“तो असा सहजी तुमच्या हाती येणार नाही!” हयग्रीव आपल्या दोघां गोठपा भावांना म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी हयग्रीवलादेखील उठवून घेऊन त्याच्या आईला थोडे आरवयेच तिने त्याला तसे विचारले पण.

“तसे काही नाही, आई! ती रातात जाऊन लाकट काढून आणतो.” हयग्रीव म्हणाला. आईला तसे उत्तर देऊन तो जंगलात निघाला. या वेळी त्याने देवीकडून रत्नांनी मळवलेला घोडा, पोशाक व मागून घेतली.

हयग्रीवला वाटेत त्याचे भाऊ भेटले. त्याला पाहताच मोठमोठ्याने जोरठ लागले—“अरे सापडला रे चोर! चोर! आणि घोड्यावरून सान्नी ओढू लागले. हयग्रीवने त्याला दूर उकलले आणि म्हणाला—“तुम्ही दोघे आहां गुरे! पण मी तुमच्यासारख्या मूर्खाना दंड देण्याऐवजी वक्षिस देतो.” त्यानंतर त्याने मूठ मूठ भरून हिरे दोघांना दिले आणि घोडा भरघाव सोडून राजवाड्यात गेला.

हयग्रीव राजवाड्याजवळ पोचताच शिपायांनी त्याला घेरले. पण तो कलाखीने राजवाड्याजवळ गेला. एका उडीत दुसऱ्या मजल्यावर जाऊन पोचला.

राजकुमारी हयग्रीवला म्हणाली—“तुम्ही विवाह करण्याची इच्छा नसेल

परंतु माझ्या आज्ञेचा तातूर तो माझा ही अंगठी आपल्या बोटात ठेवत जा.” असे सांगून तिने आपल्या बोटातली अंगठी काढून त्याच्या बोटात घातली.

हयग्रीव राजवाड्यातून उडी घाली निघाला तेव्हा राजाच्या शिपायांनी चारीदाजूला गराडा घातला. हयग्रीवने सगळी घोड्याच्या पाठीवरच उडी मारली आणि घोडा भरघाव मोडला. कोणी पकडू शकले नाही. देवीजवळ पोचाले व इतर वस्तू देऊन घरी आला आणि एका कोपऱ्यात पडून राहिला.

त्याचे भाऊ घरी आल्यावर आईला सांगितले—“मूर्ख मावाच्या म्हणण्या-

प्रमाणे खरोखरच त्या तरुण माणसाने आम्ही पकडू शकलो नाही. परंतु तो राजकुमार खरोखरच चांगला आहे, आई! त्याने हे पहा, आम्हाला काय दिले आहे.” असे सांगून दोघांनी बरोबर आणलेले हिरे आईला दाखविले. त्यांच्या आईने विचार केला, बरे जाले, त्यांना आश्चर्यभर आता कागलीच काळजी उरली नाही.

राजकुमारीला शिकणारा राजकुमार पळून गेल्यामुळे राजा फार काळजीत पडला. त्याचा शोध लावण्यासाठी राजाने एक युक्ति केली. त्याने प्रजला एक मोठी मेजवानी दिली. पण त्याला वाटले होते तसा तो राजकुमार आपल्या म्हात किंवा वेष पाळतून आलेला दिसला नाही.

त्यानंतर राजाने शिपायांना सोडला की राज्यभर हिडा आणि हातात राजकुमारीने दिनेली खुणेची अंगठी सापडेल त्याला आणून हुंजर करा. प्रमाणे शिपाई प्रत्येक घरात शिरून तथा भाणसाला हुडकू लागले. ते हयग्रीवच्या घरी आले व त्याच्या हातात अंगठी पाहून त्याला घेरून घेऊन गेले. जुनेफाटके कपडे अंगात घातलेल्या एका शेतकऱ्याच्या भुलाला पाहून राजाला, त्याने तो पराक्रम दान्नविला असेल असे वाटले नाही. तरी राजाने त्याला उत्तमोत्तम वस्त्रे परिधान करायला दिली आणि राजकन्येची त्याचा विवाह करून दिला.

राज्यावर एक संकट आले आणि राजाला शत्रूंनी युद्ध करण्यासाठी सैन्य घेऊन जावे लागले. राजाने आपल्या दोघां मुलांना व जावयाला युद्धभूमीवर बरोबर घ्यायला सांगितले. हयग्रीव सर्वांच्या आधी राजवाड्यातून बाहेर पडला आणि गावाबाहेरच्या तळ्याच्या काठी बेंडकाशी खेळत बसला.

थोड्या वेळाने राजकुमार ससैन्य युद्धाला निघाले. त्यांनी आपल्या मेहुण्याला काठी बेंडकाशी खेळताना पाहिले आणि त्याची चट्टा उडवीत रणांगणावर निघून गेले. सेना पुढे निघून गेल्यावर हयग्रीव उठला आणि फुलझाडांतल्या देवीकडे गेला. त्याने देवीकडून एक उत्तम घोडा, मोठे सैन्य आणि एक उत्तम तलवार मागून घेतली. ससैन्य आपल्या मेहुण्यांना जाऊन भेटला. राजकुमारांनी हयग्रीवला ओळखले नाही. त्यांनी राजकुमारांना विचारले—“कोठे निघालात तुम्ही?”

“आम्ही युद्धाला निघालो आहो.” राजकुमार म्हणाले.

“मी तिकडेच निघालो आहे, चला!” असे सांगून हयग्रीव त्यांच्याबरोबर निघाला. रणांगणावर शत्रु सैन्य दिसताच तो त्यांची फळी फोडून गोदास शिरला आणि त्याने कत्तल सुरू केली. त्याच्या समोर

शत्रूंची गाळण उडून सैन्यावर शत्रु सैनिक रणांगणावर पडले.

सायंकाळी राजकुमारांनी राजवाड्यात आल्यावर आपल्या मेहुण्याची चट्टा करीत तो उठावाच्या काठी बेंडकाशी रंगीत होता, सांगितले.

थोड्या वेळाने हयग्रीव पण येऊन पोचला. राजा राजाच्या म्हुणाला—“तुझ्यामुळे माझी मान खाली झाली. एका मित्राच्या माझ्या मुलीचे लग्न झाले.

दुसऱ्या दिवशी स्वतः युद्धाला निघाला. त्याने हयग्रीवला बरोबर घेण्यास सांगितले. पण रात राजाची नजर चुकवून पसार माला. राजा भितरा, पुढा म्हणून त्याची करीत निघून गेला. त्याला टाकू शक्यचे नाही असे त्याने मनाशी ठरविले.

राजा रणांगणावर पोचला तोंपर्यंत शत्रु सैन्याची दणदण उडून गेली होती आणि शत्रूचा राजा बंदी माला होता. तो हयग्रीवच्या हातच्याला म्हणाला—“तुमच्या एका वीराने हा पराक्रम दाखविला. तुमच्या हजार सैनिकांची शक्ती त्या एकट्याच्या अंगाने आहे.”

“पण तो आहे कोडे?” राजाने विचारले.

“जखमी होऊन तो पलीकडच्या गाडा-खाली पडला!” शत्रु राजा म्हणाला.

राजा तरल त्या थोड्याचवेळी गेला. अंगावर चिरकट होते. डोक्याला शिरस्थान होते म्हणून राजा आपल्या जावयाला ओळखू नाही. मांडीला एक जखम झालेली. राजाने आपले उपरणे फाडून त्याच्या पायाला बांधून ठेवली. विचारले—“कोण रे तू? शत्रूच आहे!”

“मी, मीच हो!” हयग्रीवने संधि उत्तर दिले. तो उठून उभा राहला आणि थोड्यावेळी बसून निघून गेला थोड्या वेळाने आपला सामान्य पोशाख घालून तो राज-

वाड्यात गेला जखम दुखत होती म्हणून आपल्या खोलीत जाऊन पडून राहिला.

राजा परत आला तेव्हा राजकुमारांनी त्याच्या विचारले—“बाबा! हयग्रीवच्या मांडीला तुम्हीच का उपरण्याची पट्टी फाडून बांधलीत?”

राजाला तो ऐकून आश्चर्य वाटले तो घाबरेपण हयग्रीवच्या खोलीत गेला त्याच्या जखमेवरची पट्टी ओळखून म्हणाला—“वाळ! तो योद्धा, म्हणजे तूच का होतास? पण तू तसे काहीच बोलला नाहीस!”

“महाराज! ‘मी, मीच हो’, असे म्हणालो होतो.” हयग्रीव म्हणाला

अशा गुरवोर जावई मिळाल्याबद्दल राजाला फार अभिमान

येथपर गोष्ट सांगून घेताळाने विचारले—“राजा! हयग्रीवने आपला मोठेपणा असा दाखून का ठेवला? विनंभता म्हणून? राजाला चकित करून सोडण्याच्या हेतूने? या शक्येचे समाधान माहीत असून तू कळत दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच

ते ऐकून विक्रमादित्य म्हणाला—“हयग्रीव एक विवेकवान तरुण होता. पोसाख वगैरे वस्तूवर मनुष्याची खरी पारख होऊ शकत नाही. त्याने उत्तम वस्त्रे परिधान केली म्हणून लोक त्याला राजकुमार मानू लागले.

राजाने एकदा त्याला भितरा म्हटले तर दुसऱ्या वेळी योद्धा म्हटले हा सर्व माणसाचा होता. हयग्रीवला देवीच्या रूपानेच जय मिळाला होता. म्हणून तो राजकन्येचा विवाहास तयार शत्रू हारला तो देखील देवीच्या रूपानेच मोठे यश मिळाले असूनही स्वतःची ओळख—“मी, मीच हो!” या थोडक्या नम्रपणे दिली. स्वतःची लायकी पूर्ण ओळखूनच त्याने ते उत्तर दिले म्हणून तो महाणा होता हेच मानावे लागेल.”

राजाचे मौन अशा प्रकारे भंग होताना अलाळ प्रेतासह अप्रसन्न आला आणि पुन्हा बाबाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

राजा परत आला तेव्हा राजकुमारांनी त्याला विचारले—“बाबा! हयग्रीवच्या मांडीला तुम्हीच का उपरण्याची पट्टी फाडून बांधलीत?”

राजाला तो प्रश्न ऐकून आश्चर्य वाटले. तो घाबरेपण हयग्रीवच्या खोलीत त्याच्या जखमेवरची पट्टी ओळखून म्हणाला—“वाळ! तो योद्धा, म्हणजे तूच होतास? पण तू तसे काहीच बोलला नाहीस!”

“महाराज! ‘मी, मीच हो’, असे म्हणालो होतो.” हयग्रीव

असा गुरवोर जावई मिळाल्याबद्दल राजाला फार अभिमान वाटला.

येथपर गोष्ट सांगून घेताळाने विचारले—“राजा! हयग्रीवने आपला मोठेपणा असा दाखून का ठेवला? विनंभता म्हणून? की राजाला चकित करून सोडण्याच्या हेतूने? या शक्येचे समाधान माहीत असून तू कळत दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच

वाढे, तुझ्या डोक्याची शंभर लकळे होऊन तुझ्याच लोटू लपतील

ते ऐकून विक्रमादित्य म्हणाला—“हयग्रीव एक विवेकवान तरुण होता. पोसाख वगैरे वस्तूवर मनुष्याची खरी पारख होऊ शकत नाही. त्याने उत्तम वस्त्रे परिधान केली म्हणून लोक त्याला राजकुमार मानू लागले. राजाने एकदा त्याला भितरा म्हटले तर दुसऱ्या वेळी योद्धा म्हटले हा सर्व माणसाचा होता. हयग्रीवला देवीच्या रूपानेच जय मिळाला होता म्हणून तो राजकन्येचा विवाहास तयार शत्रू हारला तो देखील देवीच्या रूपानेच मोठे यश मिळाले असूनही त्याने स्वतःची ओळख—“मी, मीच हो!” या थोडक्या नम्रपणे दिली. स्वतःची लायकी पूर्ण ओळखूनच त्याने ते उत्तर दिले होते म्हणून तो महाणा होता हेच मानावे लागेल.”

राजाचे मौन अशा प्रकारे भंग होताना अलाळ प्रेतासह अप्रसन्न आला आणि पुन्हा बाबाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

३? तू तुला आवडणारी वस्तू घेऊन ये. तेव्हा मी तुला एक प्रश्न करीन. त्याचे तू उत्तर दिलेस की ती मर्यादा मर्यादा जास्त आवडणारी वस्तू आणली आहेस की नाही. मला मज्जेल." भिल्लीण म्हणाली.

"भिल्लीण म्हणाली तसे कर मुला! कसेतरी तुला अकसेचे औषध मिळाले की तू एका लोकांसारखा सुखी होशील." घरी गेल्या-आई म्हणाली. काँवडीचे मास संपत त्याने मनासो ठरविले आणि दुसऱ्या दिवशी भिल्लीण पेऊन भिल्लीणी-आई म्हणाला-"आजी, सर्वात जास्त आवडणारी वस्तू घेऊन आलो आहे."

"माहून मास आवडणारी एकादी वस्तू किंवा मनुष्य नाही का? तराण मी विचारते त्याचे उत्तर दे पाया शिवाय पळणारी वस्तू कोणती?" भिल्लीणीने विचारले. पण त्याला काही उत्तर मुचले नाही.

"तुला माझा प्रश्नाचे उत्तर देता आले नाही. म्हणजे तू जी वस्तू आणली आहेस ती तुझ्या तेवढी आवडीची नाही. दुसरे काहीतरी आवडीचे नक्कीच असले पाहिजे." भिल्लीण म्हणाली.

भोळसट मनुष्य विराष्ट होऊन घरा परतला आणि घरी पोचताच मोठ्या दुःखा-वेगाने आईला म्हणाला-"आई! माझे

जगात काहीच आवडत नाही. उद्यां तू माझ्यावेगेवर भिल्लीणीकडे चल."

दुसऱ्या दिवशी मायलेक दोघे भिल्लीणीकडे गेले. भोळसट मुलगा भिल्लीणीला म्हणाला-"आजी! आज मी सर्वात जास्त आवडणारी वस्तू घेऊन आलो आहे. ती वस्तू म्हणजे, ही माझी आई!"

"पाहू तर दे तिला!" भिल्लीण म्हणाली. भोळसट मुलगा आईला निमकिल्या डोळ्यांनी पाहिल्यावर तिने विचारले-"माझे हे माग, तसे नसले तरी त्याच्यासारखे नमकणारे काय आहे?"

भोळसट मुलाने दोघे आश्चर्य विचार करून पाहिले. पण उत्तर मुचले नाही.

"पाहिलेस, या खेपेस देखील तू आपल्या सर्वात जास्त आवडीची वस्तू घेऊन आला नाहीस. तुला खरोखरच अकलच्या औष-दाची गरज आहे." भिल्लीण म्हणाली.

"मी तरी तेच म्हणालो होतो." असे सांगून भोळसट मुलगा आपल्या आईला घेऊन डोंगर उतरून खाली आला. वाटेत त्याला एक तरुण मुलगी दाली.

"काय हो डोळोपंग! नोंद का उतरले आहे हो? असे मागे ने काय?" त्या तरुण मुलीने विचारले. भोळसट भाषणाने घडलेली गोष्ट जशीच्या तशी सांगितली. ती ऐकून ती मुलगी म्हणाली-"काय आई! तुला कोणी सल्ला देणारा किंवा देणारी ना? वाटते?"

विद्यानाची? मजलाचे औषध माझ्याजवळ नाही युवा!" भिल्लीण म्हणाली.

"सामान्य माणसांच्या उपयोगी पडेल अशी अवकल पाहिजे तेवढ्यावर काम भागेल." भोळसट मनुष्य म्हणाला.

"पण त्यासाठी तुला एक करावे लागेल." भिल्लीण म्हणाली.

"कोणते काम?" त्याने विचारले.

"या जगात तुला सर्वात आवडणारी जी वस्तू असेल ती घेऊन ये." भिल्लीण म्हणाली.

"पण ते मला कसे समजणार?" भोळसट माणसाने विचारले.

“को...णी नाही.” मोठसट मुलगा म्हणाला.

“तरमग, मी करते तुला मदत! तुझ्याशी लग्न झाला तुला हवं नको ते सर्वे पाहीन.” ती मुलगी म्हणाली.

“तरमग छानच झाले. चल, आपण लग्न करून घेऊ.” मोठसट मुलगा म्हणाला. दोघांचे लग्न झाले. मोठसट माणसाची बायको वृक्षार होती. संसार धाडला. संसाराचा गाडा गुरळीत चालू झाला. त्याला सर्व जगच बदलल्यासारखे वाटले. तो एकदा बायकोला म्हणाला—“होय ग! मला तूच या जगात सर्वात जास्त आवडीची आहेस. चल, डोंगरातल्या भिल्लिणीला जाऊन भेटू या. कदाचित ती मला अकलेचे औषध देईल.” दोघे डोंगर चढून भिल्लिणीकडे गेले.

तो डोंगर चढून गेल्याबरोबर भिल्लिणीला म्हणाला—“आजी! मला सर्वात जास्त आवडणारी वस्तु आपली आहे!”

“तें मी ठरवणार! सांग, पाय नाहीत पण चालणारी वस्तु कोणती?” भिल्लि-

बायकोने त्याच्या डोळ्यात आनंदाने पाणी-तले. ते ऐकून मोठसट मनुष्य म्हणाला—“पाणी!”

“सोने नाही, पण सोन्यासारखे चमकते ते काय?” भिल्लिणीने विचारले.

मोठसट माणसाच्या बायकोने नवऱ्याच्या काहीतरी सांगितले. ते ऐकून मनुष्य म्हणाला—“सूर्य!”

“अरे, मर्ग काय? तुला अकलेचे औषध मिळाले!” भिल्लिणी म्हणाली.

“आहे कोठे? मला नाही दिसले!” मोठसट मनुष्य म्हणाला.

स्मित करून भिल्लिणीने त्याच्या बायकोच्या कानात म्हणून सांगितले—“पाय आहे. मोठसट माणसाचे औषध समजूतदार बायको समजले!” असे सांगून भिल्लिणीने दोघांना निरोप दिला.

मोठसट मनुष्य त्याची बायको डोंगर आनंदाने घरी गेली.

माकड भूत

फार जुनी गोष्ट आहे देशात परिभ्रमण करणारा एक धर्मगुरू होता. एकदा तो गुरू करीत डोंगरात प्रदेष्टातल्या एका घंऊन पोचला. त्या गावात प्रत्येक एक वस्तु तयार केलेली त्याला दिसली. त्या गावात काहीतरी असे वाटले.

गुरू गावभर फिरत होता. फिरताफिरता तो एका श्रीमंत माणसाच्या घराजवळ येवकला. आतून रडण्याचा आवाज ऐकू आला. त्याला आश्चर्य वाटले. घरात गेला. मध्योमघ एका मुलीला बसवून तिच्या चारीचाजूला बरीच मडली रडत होती. गुरूला कां ते कळेना. तो आश्चर्याने त्याच्याकडे घोडा वेळ पहात उभा राहला. पण त्या स्थितीत फार वेळ राहवले नाही.

“कां रडता आहां तुम्ही?” गुरूने विचारले.

घराचा म्हणाला—“एका वड्याच्या आत आम्हाला एका मुलीचा बळी द्यावा लागणार आहे. समोरच्या डोंगरावर एक देऊळ आहे. कोणती तरी देवी आहे, आम्हांला माहीत नाही. परंतु वर्षी कापणीच्या पूर्वी देवळात एका मुलीला बळी द्यावे लागते. तसे केले नाही तर एक मोठे वादळ, नाहीतर तुफान येईल आणि सर्व पीक नष्ट होऊन जाईल. म्हणून राहलाआम्ही आम्ही मनुष्यबळी दर वर्षी देतो. या खेपेस आमच्या घराची पाली आहे. माझ्या या एकुलत्या एका मुलीचा बळी द्यावा लागत आहे. रडण्याचे हेच कारण आहे!”

गुरू मालक म्हणाला ते लक्षपूर्वक ऐकून घेऊन म्हणाला—“जगात गोष्टी सुद्धा घडतात का? काय पण विचित्र! तुझ्या मुलीऐवजी मी स्वतःचा बळी द्यायला तयार आहे. तू मुलीला पाठवू नकोस! एवढी

मवत माझ्याकडून होऊ शकली तर मी स्वतःला धन्य समजेल !”

काळवार भुते तो डोंगर चढून गेला. डोंगरावर त्याला एक कुत्रे पडके देऊन दिले. देवाणवळ एक मोठे पेठ्यागळे जाऊ होते. त्यात एक मोठा पोटी पाडलेला होता. त्या दिवशी रात्री गुरू त्या पोकाळीत लपून बसून राहला.

मध्य रात्रीच्या सुमारास त्या देवळामोर मोठी गर्दी आलेली दिसली. त्या गर्दीचा तापक मोठ्याने ओरडून म्हणाला—“अरे, ‘शिष्येय तरो’ आला नाही का?”

“‘शिष्येय तरो’ आज येणार नाही.” दुसरा म्हणाला.

लोक गेले. थोड्या देळाने गुरूला देवळाच्या सात हे गाणे ऐकू आले—

“तमहम निवासो शिष्येय तरो
नको रे बाबा शिष्येय तरो !”

ते गीत बारवार म्हणताना ऐकून घर्म गुरूने विचार केला, ही कोणत्या जातीची भुते असोत, ही ‘शिष्येय तरो’ नावानेच भितात. त्या नावाच्या माणसाच्या हातून या सर्वांचा भास नक्कीच होईल.

गुरू रात्री त्या मुलीच्या घरी परतला आणि शिष्येय तरो माणसाच्या शोधार्थे तमहम नावाच्या गावी निघाला. ते एक लहानगं खंडे होते. गुरूने तेथे पोचल्यावर सूर्याला एकच एक प्रश्न विचारला—“तुम्हाला शिष्येय तरो नावाचा कोणी माहीत आहे का?” परंतु कोणाला त्या नावाचा कोण आहे, हे सांगता येईना. तेव्हा निराश होऊन गुरू एका मल्लीच्या बाजूला एका दगडावर बसून राहला. त्याच वेळी एका वांसराएवढे मोठे कुत्रे तिकडे आले आणि त्याचा मालक ‘शिष्येय तरो’ अशा हाका मारीत त्याच्या पाठीमागून धन अमलंला दिसला.

गुरूचा उत्साह वाढला. त्याने कुत्र्याच्या मागकाला भुतांची व मुलीला वळी देण्याची

मुलीला जीव वाचविण्यासाठी तुम्ही गुरूने कुत्रे दोनतीन दिवसासाठी देऊ शकाल का?” कुत्र्याच्या मालकाने खानंदाने कुत्रे देण्यास मान्य केले. ते कुत्रे घेऊन घर्मगुरू पाई-घाईने त्या डोंगराकडे निघाला.

तिकडे मुलीला बळी देण्याचा दिवस जवळ येऊ लागला होता. पण गुरू फोटे दिसला नाही. म्हणून मुलीच्या-माई-वडिलांनी मुलीला वळी देण्याची सय तपाची करून ठेवली. मुलीला देण्यासाठी लाकडाची एक मोठी पेटी तयार करण्यात आली. मुलीला पांढरी वस्त्रे परिधान करवून त्या पेटीत निजविण्यात आले. ती पेटी उचलून घेऊन जाण्यासाठी चार जण पुढे झाले. तेव्हात गुरू धापा टाकीत येऊन पोचला.

दुष्टाने वाचवून गेलेल्या मुलीला गुरूच्या सांगण्यावरून पेटीबाहेर आले आणि तिच्याऐवजी गुरूला व कुत्र्याला पेटीत बसविण्यात आले. मोठे पेटी उचलून

येऊन निघाले. पेटी देवळाजवळ उभून मोठे परतले.

नेहमीप्रमाणे मध्य रात्रीच्या सुमारास ती भुतांची टोळी आली. सर्व भुते पेटीच्या चारीबाजूला गराडा करून उभी राहली आणि गाणे म्हणू लागली—“शिष्येय तरोला तमू नका !”

काही भुतांनी पेटीचे द्वाकण उघडले. मात्र, कुत्रे जोराने संकत भुतांवर तुटून पडले. गुरूदेखील बाहेर येऊन भुतांना बडबू लागला. फिलोफ भुते गुरूच्या हाती ठार होऊन जमिनीवर जाळू लागली.

दिवशी उजाडल्यावर गाव-कन्यांनी, देशीने आतांपर्यंत गुरूला गिळले असावे असा विचार केला. परंतु डोंगरावर जाऊन पाहतात तर देवळाच्या चारीबाजूला माणसासारखे प्राणी भरून पडलेले दिसले. गुरू त्या कुत्र्याला घेऊन शांतपणे डोंगर उतरून खाली पंत होता.

त्या दिवसापासून मावकन्यांना तरबळी लागला नाही.

संपाकात प्राविण्य

गौर्मा नावाच्या राज्याचा सुवराज जेव्हा नागपंचमीच्या दिवशी कोणत्याही गोष्टीचा विचार करत होता तेव्हा त्याने अनेकानेक राजकन्या पाहिल्या. तो म्हणत होता "तुला कोणते पणवाले तयार करता येईल?" प्रत्येक राजकुमारी कोणत्या तरी पणवालाचे नाव मागे घेऊन ते उत्तर देऊन त्याला म्हणत होती "होण्याऐवजी राम येईल आणि पुढे 'नघन' जाई. पणवरी तो पुष्पिमा नामक नगरी पोचला त्याने त्या राजकुमारीला विचारले: "तुला कोणकोणती पणवाले तयार करता येतात."

"कोणता कोणता विचारला, कदाचित हे आपणायला नाहीत नाही! राजकुमारी जाहे न पुढे कोणत्या तरी देशाची भाषा होणार आहे. मी कमी संपाक केला नाही. पुढे पणवाली मला पणव नाही." राजकुमारी म्हणाली.

राजकुमाराने त्या राजकुमारीला विचारले कसले देशात आपली संतती आहे.

राजकुमार सुवालेला

अजर आयु

एका राज्याचा तीन भाग होते. सर्वात पाकटचा मुलाचे नाव कुशल असे होते. एकदा तो आपल्या म्हणाला: "वाचा! मी जावे म्हणतो. मला पैसे व एक पोटा थांबा."

राजा त्या निरुद्ध एक बोलला नाही. कुशलने त्याच्या प्रदासाला असुर तेवढे पैसे घेतले. एका पोटधावर बसून देशाटनाला निघाला. नगरावाहेर पाचल्यावर एका झाडीत बरोबर आणलेले बरेचमे घन पुस्तक ठेवले आणि पुढे निघाला. कुशल अनेक गावे, पाहारे प्रदेश पहात निघाला. परंतु त्याच्या मत्तप्रमाणे त्याला हवी होती तशी एकदेखील भूळगी दिसली नाही. आठ वर्षे असाच फिरत राहिल्यावर तो पध्याच्या राज्यात येऊन पोचला.

पध्यांची राणी तक्षण होती व रूपवती होती. ती त्याला पाहून म्हणाली: "कोठून आलात, कोठे जायचे?"

"वाघ्येक्य कधी नाही असा देशा- एखाद्या अजर आयु असलेल्या मुलीशी विवाह करण्याच्या हेतूने हिटत आहे." कुशल म्हणाला.

पध्यांची राणी स्मित करून म्हणाली: "आमच्या देशात कधी वाघ्येक्य येतच नाही."

"असे कसे होईल?" कुशलने विचारले. ती म्हणाली: "तुम्हाला हे मोठे अरण्य दिसते ना? हे कापून छाटून जाईपर्यंत प्रदेशात वाघ्येक्य येणार नाही."

ते ऐकून कुशल म्हणाला: "तसे असेल तर मी नाही राहणार येथे. कारण केव्हा तरी हे वृक्ष व घनस्थली कापले जातीलच व त्यानंतर वाघ्येक्य या देशात येईलच." असे

सांगून कुशल पक्षांच्या राणीचा निरोप घेऊन पुढे निघाला.

पुन्हा आठ वर्षे प्रवास केल्यावर तो एका कांठाच्या किल्ल्याजवळ येऊन पोचला. त्या किल्ल्यातून एक सुंदर तरुण मुलगी धावत बाहेर आली आणि तिने कुशलला विचारले—“यावे, मी आपल्यासाठी किती दिवसांपासून वाट पहात आहे.”

तिने त्याचा घोडा तबेल्यात तेऊन वाघून ठेवला. कुशल दिवशी राखभर त्या तरुण मुलीचा पाहण्या म्हणून तिच्याकडे राहला आणि पहाटे उठून आपल्या घोड्या- खोंगीर धावून पुढे निघाला. ती मुलगी त्याला तयार झालेला पाहून म्हणाली—“कोठे निघाला ?”

त्या देशात ! कुशल म्हणाला.

“तसे अनेक तर तू येथेच रहा. या देशात वार्धक्य येत नाही.” ती म्हणाली.

“तसे होईल ?” कुशलने तिला विचारले.

ती म्हणाली—“तुला सभोर डोंगर दिसतात ना ? ते धावून जमिनीपर्यंत सपाट होईपर्यंत या देशात वार्धक्य पाऊल टाकणे नाही.”

“तर मग येथूनतरी हे डोंगर जमिनीपर्यंत पाहून सपाट होतीलच नाही ? तेव्हा वार्धक्य येईल.” असे तिला उत्तर देऊन कुशल निघाला.

एक झोपडे त्याला एक झोपडीत गेला. त्याला एक ठराव भुलगा दिसला. त्याने कुशलला विचारले—“काय पाहिजे !”

“अत्रर आयु ज्या प्रदेशात आहे अशा प्रदेशात जायची इच्छा आहे.” कुशल म्हणाला.

“तोच हा प्रदेश,—तुला पाहिजे असलेला. या प्रदेशात वार्धक्याने कधी पाऊल टाकले नाही.” तो मुलगा म्हणाला.

“कोण तू ?” कुशलने त्याला विचारले.

“मी माफत आहे. तू लोकांची हद्द ओलांडून फार दूर आला आहेस.” भुलगा म्हणाला.

“तुला हरकत नसेल तर कायम येथेच राहणे, म्हणतो.” कुशल म्हणाला.

कुशल त्या झोपडीत किती दिवस राहला त्याच्या वयात काही फरक पडला नाही. झोपडी बाहेर त्याने कधी पाऊल टाकले नाही. परंतु माफत माफ दररोज कोठे फिरत येत असे.

रात्रंदिवस झोपडीत राहल्याने त्याला कंटाळा आला. माफताने ते ओळखले व म्हणाला—“पाहिजे तू व्हिडून फिरत ये. पण, तुला सांगून ठेवतो, पश्चात्ताप नावाची एक दरी आहे. त्या दरीत माफ चुकून देखील नकोय. ती दिसायला फार सुंदर आहे. परंतु त्या दरीत पाऊल टाकणे तुझ्या हिताचे नाही.” या कुशलला सावध राहायला सांगून माफत नित्याप्रमाणे हिंदायला निघाला.

ते ऐकून कुशलच्या मनास ती दरी पाहून पायची दृष्टा कमी व्हायच्या ऐतजी जास्तच वाटली. तो रहात होता तेथे वार्धक्य नाही. त्याला पटलं, पण तेथे मग रमेल असे दुसरे काहीच नव्हते. पश्चात्तापाच्या दरीत आकर्षक, मोहक असे काहीतरी यघायला नक्कीच मिळेल. असा विचार करून कुशल त्या दरीकडे निघाला.

परंतु दरीत पाऊल पडताच कुशलला दुःखाने घेरलं. तो रडू लागला. रडल्यावर त्याचे मन थोडे हलकं झालं. आजपर्यंत दुःख त्याच्याजवळ फिरकले देखील नाही. एकामकी त्याला पश्चात्ताप झाला—“मी आपल्या आई-वडिलांना, भावंडांना सोडून आलो. शेवटी

जीवसाचा खुट दाखून मुकून गेला आहे.”

त्या एकटपणाचा वीट आल्यावर कुशल झोपडीत येऊन म्हणाला—“मी आपल्या घरी जाऊन आईवडिलांना व भावंडांना भेटून यावे म्हणतो.”

मास्ताने त्याला अनेक प्रकारे समजावून सांगितले की त्याने जाऊ नये आणि गेल्यावर त्याला कायदा होणार नाही. उलट जास्तच वाईट वाटेल.

परंतु कुशलने कोलण्याफडं तुलंथ घेतले. तो आपल्या पोड्यावर बसून निघाला. तो कांसाच्या किल्लाजवळ आल्या तेव्हा एक पन्नाशी उलटलेली वाई समोर येऊन त्याला म्हणाली—“तू आलास? काय उपयोग? या प्रदेशात आता वार्धक्य येऊ लागले आहे. पहा, समोरचे डोंगर सपाट झाले आहेत.”

“दरोवर आहे तुझे म्हणणे. माझेच चुकले. मी येथेच यांवापल्या हवे होते. पश्चात्ताप करण्याशिवाय आता काय उरले आहे?” एवढे सांगून कुशल तिचा निरोप घेऊन पुढे निघाला. काही वेळाने तो पक्ष्यांच्या राणीकडे आला. सर्व जंगल कापून छादून गेले होते व सर्व अरण्या बोसाढ दिसत होते. पक्षांच्या राणीचे तारुण्य संपून गेले होते व उत्तारकम सुरू झाले होते.

तारुण्याचे रक्षण करून तुला काय सुख मिळाले?” राणीने कुशलला विचारले.

“मला मुळीच सुख मिळाले नाही. मी मानवासारखे आयुष्य चालविले नाही हेच माझे दुःख आहे.” कुशल एवढे सांगून आपल्या वडिलांच्या राजधानीकडे निघाला. परंतु तो राजधानी समजून ज्या जमिनी गेला शहर नव्हते की राजवाडा नव्हता तेथे उघडी जमोन होती. त्याला एक म्हातारा मनुष्य दिसला. त्याला कुशलने जाऊन विचारले—“माझ्या वडिलांची राजधानी होती ते एका मोठ्या होते. तो राजवाडा कोठे आहे सांगू शकाल का?”

“तुमं बडोल? म्हणजे कोण?” म्हातार्याने अकित होऊन विचारलं.

कुशलने आपल्या वडिलांचे नाव व उत्तर दर्शन सांगितले. ते ऐकून म्हातारा रागाचल्यासारखा झाला आणि म्हणाला—“तू म्हणतोस राजांच्या विषयी माझ्या आजोबांनी किंवा पंजोबांनी सुद्धा कधी

उल्लेख केलेला मला आठवत नाही. तू माझी घट्टा उडवतो आहेस की काय?”

“नाही हो, मी खरे तेच सांगतो आहे. मी स्वतः आपल्या हातांनी आपले थोडे घन येथेच एका जागी पुरून ठेवले होते. मी काढून दाखवितो तुम्हाला मी म्हणतो ते खरे वाटेल.” असे सांगून कुशलने ती जागा हुडकून खणले आणि पुरून ठेवलेले बाहेर काढले. परंतु पक्षांच्या आज म्हातारपण झपून बसलेले होते. वार्धक्याने हात पकडून त्याला विचारले—“पिली वर्षांनी, नव्हे शतकांनी माझ्याकडे आलास?” त्यानंतर वार्धक्य जमिनीत ओळून घेऊन गेले.

सद्गुधावाहेर बसलेल्या त्या म्हातार्याने लक्षपूर्वक नाणी पाहिली आणि म्हणाला—“ही नाणी प्राचीन काळातली केव्हाची तरी दिसतात.” त्याने खड्डा खणणारा कोठे आहे हे पाहिले, पण तो अदृश्य झाला होता.

“कायपण विचित्र आहे!” म्हातारा स्वतःचीच बडबडू लागला.

अमिर/क्षम

एका गावी एक दुष्ट जमिनदार असे. त्या गावाजवळ एक जंगल होते. त्या जंगलातून कोणी परगावचा मनुष्य प्रवास करताना दिसला की तो जमिनदार त्याचा लून करून त्याचे सर्व धन लुकाहीत असे म्हणून त्या जंगलातून कोठे जाणे आणि पैसा अडका स्वतःजवळ ठेवून जाणे फारच धोक्याचे होते.

एकदा एक विद्वान पंडित राजाकडून मोठे इनाम मिळवून आपल्या गावी होता. त्याच्या गावाला जायची वाट जंगलातून होती. जमिनदाराच्या नोकरांनी त्याला छार केले आणि त्याचे इनाम पळवून नेले. त्यांनी त्या पंडिताचे प्रेत जंगलातच कोठेतरी पुरून टाकले, हेतू हा की ह्या कानाची गोष्ट त्या कानाला कळू नये.

काही वर्षे लोटली. त्या पंडिताच्या मुलाने आपल्या दहा वर्षांच्या मुलाला

त्या जमिनदाराच्या गावच्या एका गुरूकडे शिक्षणासाठी नेऊन ठेवण्याचे ठरविले. तो मुलगा जंगलाच्या वाटेने जात होता. तेव्हा एक म्हातारा ब्राह्मण मुलाजवळ आला आणि म्हणाला—“मुला, तू माझ्याबरोबर चला, मी तुला पाहिले देईन.” मुलगा त्या ब्राह्मणाबरोबर दाट रानात गेला.

म्हातार्या ब्राह्मणाने एका खडपातून एक लोटी काढून मुलाच्या हातात दिली व म्हणाला—“मुला! हा तांब्या भरणे सोने आहे तू सावधपणे हे जंगल पाहू नको. पलीकडे गावात पोचशील तोपर्यंत बांगण काळोख पडलेला असेल. तू जमिनदाराच्या घरी रात्रभर सोपायला परवानगी मागून घे. असे सांगून ब्राह्मण निघून गेला.

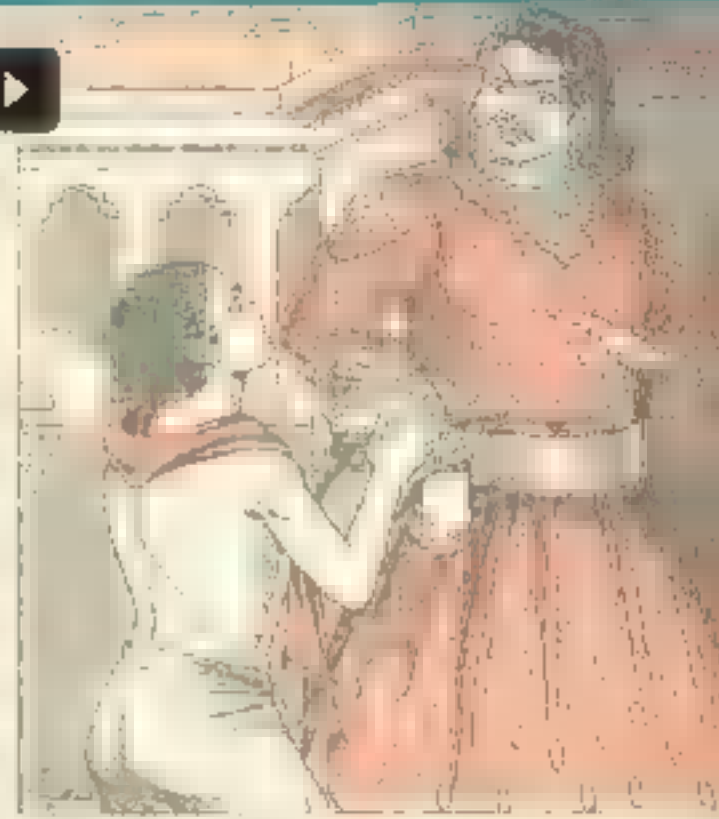
मुलाने लोटीच्या तोंडावर बांधलेले फडके सोडून पाहिले. खरोखरच दाट

एवढे घन दिले होते त्या ब्राह्मणाचे मनोमन आभार मानून मुलगा पुढे तिघाला.

मुलगा त्या जमिनदाराच्या गावी पोचला तोपर्यंत काळोख पाला होता त्याने जमिनदाराच्या घरी जाऊन माग्याला परवानगी मागितली. रात्री, मुलगा वर जमिनदाराने तोंडावरचे फडके सोडून पाहिले तर सोने दिसले.

त्याला आश्चर्य वाटले, लहानशा मुलाला इतके सोने कोठून मिळाले असेल? हा मुलगा इतके सोने करणार तरी काय? त्याला इतके सोने कोणी दिले असेल? या सर्व गोष्टींची पचकशी केली पाहिजे. पण ते सर्व कदाका? आपण सर्व सोने उचलून नेऊन कोठे घाले! असा विचार करून त्याने तांब्यातली सर्व नाणी काढून घेतली आणि तोंडावर दादरा बांधून ठेवून सोपला.

दुसऱ्या दिवस मुलाने लोटीवर तांब्या हातात घेतला तर तो त्याला हुकका वाटला त्याने दादरा सोडून पाहिला तर सोन्याची नाणी गव्हती. त्याने जमिनदाराला जाऊन सोन्याची नाणी शेरी गेल्याचे सांगितले.

जमिनदार रामान म्हणाला—“मुला! माझ्यावर चोरीचा आरोप लावतोस? तुला काय? तुला मी फांशी देववितो पहा!” जमिनदाराने मुलाला दरडावून सांगितले आणि त्याला एका खोळोत कोडून ठाकले. त्यानंतर त्याने त्याची ‘हाजी हाजी’ करणाऱ्या तिघां चौघां गावकऱ्यांना बोलावून आपले आणि विचारले—“माझ्यावर चोरीचा आळ आपणांच्या फांशीची शिक्षा देणे तुमच्या मत वरोवर आहे की नाही?”

“ते विचारण्याची गरजच काय? त्याला अवश्य फांशीची शिक्षा द्यावी. नाहीतर प्रत्येक लहान मुलगा तुमची फिकीर पर्वी

अलीबाबा आणि चाळीस चोर

[२]

कासिमच्या बायकोने कळविली युक्ति यशस्वी झाली होती. ती गोष्ट नवऱ्याच्या मागितली व म्हणाली—“हे सर्व पाहून वसून कसे चालेल? तुम्ही अलीबाबाच्या घरी जाऊन विचारा, एकदा सोने त्याला कोठून व कस मिळाले.”

कासिमने, बायकोच्या बोलण्यावरून अलीबाबाच्या सोन्याचा साठा कोठे तरी सापडला असला पाहिजे, हे भोळखले अलीबाबाचे दारिद्र्य गेल्यावरून त्याला आनंद झाला नाही तर त्याला हेवा वाट लागला. म्हणून घरी गोष्ट काय आहे याची घवकशी करून तिला अलीबाबाच्या घरी गेला.

कासिम अलीबाबाच्या घरी पोचला तेव्हा अलीबाबाच्या हातात फावटे होते ते पाहून त्याने वटावीन अलीबाबाला विचारले—

“कायरे, गावचे पाळणाऱ्या! तुम्ही ही लबाडी किती दिवस जपेल? आमच्या न कळण सोने भागून पाहतोस आणि आपली गरीबी जराजाहीर करतोस काय?”

अलीबाबाला शांतपणे म्हणाला—“गडे भैया! तू काय म्हणतोस मला काही कळले नाही एकाएकी रामावून काे वाळता आहेस? काय विचार ना!”

“आपली लबाडी लपविण्याची गरज नाही तुझी लपवाळपवी मला सर्व कळली आहे.” असे सांगून कासिमने, बायकोने दिलेले सोन्याचे नाणे काढून दाखविले आणि विचारले—“अबो सोन्याची नाणी किती लपवून ठेवली आहेत ती मुकादयाने सांगतोस की नाही? कोठून चोरी करून आणलीस?” त्यानंतर बायकोने केलेली युक्ति कासिमने सांगितले

करणार नाही.” गावकरी म्हणाले. गावात दवडो पिढविष्यात आली की जमिनदारावर चोरीचा आळ आणणाऱ्या मुलाला फांशीची शिक्षा आज होणार आहे. त्या दिवशी फांशीची शिक्षा पाहण्यासाठी लोकांची गर्दी जमली. मुलाला फांशीच्या जागी आणण्यात आले. आपल्या समोर मुलाला फांशी देव-विण्यासाठी स्वतः जमिनदार हजर होता. त्याच वेळी एक ब्राह्मण गर्वातून बाहेर आला आणि जमिनदाराला त्याने विचारले—

“या मुलाला फांशीची शिक्षा होणार आहे? याने कोणता अपराध केला?”

“विचारणारा तू कोण रे उपटसुन्या?” जमिनदाराने ब्राह्मणाला दख्खावून विचारले “मी आज्ञा आहे आणि नातू आहे!” ब्राह्मण म्हणाला.

“होय का? तर मग एक! तुझ्या नात-वाने माझ्यावर चोरीचा आळ लावला आहे. मी त्याला एक दिवशी रात्री आपल्या घरी झोपायला परवानगी दिली. बद्दल आभार मानायचे राहिले बाजूला, मी

सोन्याचा आरोप माझ्यावर. माझ्या इन्त-तीला त्यामुळे धक्का पोचला. त्याची ही शिक्षा आहे!” जमिनदार म्हणाला.

“तर मग एक काम करा! तुम्ही एक शपथ घ्या, या मुलाने आपल्यावर लावलेला आरोप सारा असेल तर ब्रह्मराक्षसाने आपल्याला उचलून घेऊन जावे. तेव्हा तुम्ही मुलावर काही अत्याचार केला नसून त्याच्याशी केलेले सतेन न्याय्य होते हे ठरेल.” ब्राह्मण म्हणाला.

“मी तयार आहे त्याला. मी शपथ घेऊन सांगतो की या मुलाने माझ्यावर खोटा आरोप लावला आहे. त्याचे म्हणणे शरें असेल तर ब्रह्मराक्षस मला उचलून घेऊन जाईल.” जमिनदार म्हणाला.

दुसऱ्या क्षणाला त्या ब्राह्मणाने जमिन-दाराला उचलून घेतले आणि वायूवेगाने दिगेने धावला. त्यानंतर जमिन-दाराने काय झाले कोणाला काही कळले नाही.

त्याचे गुपित बाहेर पडले होते. म्हणून अलीबाबा म्हणाला—“बडे मैया! अल्हा धयाळु रहम दिल आहे. आपल्या भगताला जे आयचे ते तो देतो. ही सर्व त्याची मेहेरबाजी आहे.” नंतर त्याने जंगलात जे घडले ते सांगितले. परंतु गुहेचे दार उघडण्या बंद करण्याचा मंत्र सांगितला नाही. नंतर तो कासिमला पुन्हा म्हणाला—“बडे मैया! आपण दोघे एका आईची मुले-सख्खी भावंडे आहो. मला मिळालेले हे जे आहे. त्याचा तू देखील वांटिकरी आहेस. तुहेंतून मी जे घन घेऊन आलो आहे त्यातले अर्धे मी तुला देतो.”

“तू हेच सांगणार, मला माहीत आहे. त्या गुहेपर्यंत जाण्याची वाट कोणती हे मला सांग. मला फसविण्याचा व माझ्यापासून काही लपविण्याचा प्रयत्न केलास तर त्याचा परिणाम बरोबर होणार नाही. मी अधिकाऱ्यांच्या कानावर सगळे पाळून तू चोरांच्या टोळीत सामील झाला असल्याचे सांगेन.”

अलीबाबाने विचार केला की त्याचा भाऊ अधिकाऱ्यांच्या कानावर ही गोष्ट घेऊन गेला आहे. आपले व बायका मुळावे हाळ होतील म्हणून त्याने गुहेचे दार उघडायचे करायचे कसे हे देखील सांगून टाकले.

गुहेतले सर्व घन आपल्याचा कासिमने विचार केला. आपल्या घाकट्या काही सांगितल्याशिवाय तो आपल्या घरी गेला. दुसऱ्या दिवशी उजवाडण्यापूर्वीच तो खेचरांच्या पाठीवर रिकाम्या पेट्या बांधून जंगलाकडे निघाला. पहिल्याने जेवढे या पेट्यातून आणता येईल ते घेऊन यावे त्याने विचार केला होता. अलीबाबाने विचारले—“मी येऊ का बरोबर? पण कासिमने बरोबर पेंण्याची गरज नाही असे सांगितले आणि एकटा अलीबाबाने सांगितले त्या वाटेने चोरांच्या गुहेपर्यंत गेला.

त्याच्या वरच्या बाजूला एक उघड हात. कासिमने दोन्ही हात विनंतीसूचक खडेका पुढे करून अलीबाबाने शिकवून ठेवलेला मंत्र म्हटला—“तिळा, तिळा! दार उघड!” त्याबरोबर खडेक सरकला आणि दार उघडले. कासिमने आपली दहा खेचरे बाहेर साडाला बांधून ठेवली आणि जाऊन मंत्र म्हटला दुसऱ्या क्षणाला दार बंद झाले. गुजण्याच्या प्रसंगाची त्याला मोडीदेखील कल्पना असती तर त्याने तो मंत्र म्हटला नसता.

गुहेत हिऱ्या भाणकांच्या सोन्या चांदीच्या राखीच्या राखी पडलेल्या पाहून कासिमचे डोळेच दिपून गेले. सर्व ऐश्वर्य

त्याला गिळाले पाहिजे. हे सर्व न्यायला उठांचा एक तांडा पुरणार नाही, जसे त्याच्या वाटने. तूर्त दहा खेचरांच्या पाठीवर जेवढे नेता येईल तेवढे तर न्यावे असे ठरवून घन एकत्र करून दाराजवळ व म्हणाला—“यवा! यवा! दार उघड!”

हिऱ्या भाणकांच्या राखी पाहिल्यापासून तो असा काही भांबावून गेला होता की मूळ-मंत्र विसरून गेला म्हणून कित्येकदा “यवा! उघड!” त्याने म्हटले. त्याने एकामागून गडू, तांदूळ, बाजरी, सवीची तांबे घेऊन “!” म्हटले. तरी दार उघडले नाही. त्याने हृदय घडघड करू लागले. देव तरी कधीकधी बुष्ट भाणराला चांगली

शिक्षा करतो अगदी तसेच झाले कासिमची सर्वे पठपठ फुकट गेली. तेव्हा वाहेर जायना आपली कोठे वाट आहे का पाहण्यासाठी तो गुहेस हिडू लागला. परंतु त्याला कोठे वाट दिसली नाही.

ऐत कुपारच्या भुमरास चालीस चोर गुहेच्या दरवाज्याजवळ येऊन पोचले. त्यांना वाहेर आढाला बांधलेली खेचरे व त्यांच्या पाठीवर रिकाम्या पेट्या दिसल्या. सर्वांनी आपापल्या तलवारी उधडल्या आणि दाराजवळ जाऊन उभे राहले. चोरांच्या सरदाराने आपली तलवार दाराच्या खेचरे घेऊन म्हटले—“तिळा, तिळा! दार उघड!” लगेच दार उघडले.

दाराचा आवाज ऐकला तेव्हापासून कासिम कोपण्यात कोठेही मधो मिळाली की निघून पळून जाण्याच्या ठेवने लपून बसला होता. परंतु तो दार उघडल्या बरोबर चोरांच्या हातात सापडला. चोरांनी कासिमच्या अंगाचे सहा तुकडे करून त्याला दार केले. नंतर चोर आपापल्या तलवारी घेऊन आत कासिमने पिशव्या भरून ठेवल्या होत्या त्या पुन्हा त्यांनी जागच्या जागी ओतल्या. परंतु अलीबाबा किती घन घेऊन गेला होता ते त्यांना कळले नाही. त्यांनी परस्परांशी गोष्टीवर बराच वेळ चर्चा केली. त्यांना मुख्य प्रश्नाचे उत्तर मिळाले नाही. म्हणून नंतर पाहू—असा विचार करून पुन्हा चोरी करायला निघून गेले.

लोभीपणामुळे कासिमला मरण आले. त्याच्या मरणाचा खरे कारण म्हणजे त्याची वायकीच होती. तिने पापट्याच्या बुडाल्या डिक लावून ठेवल्या त्याचा परिणाम असा झाला. नवरा लवकरच मोठे घन घेऊन येईल असा विचार करून तिने एका मोठ्या मेजवानीची तयारी केली होती. परंतु काळोख पडला तरीदेखील तो न आलेला पाहून मात्र ती घाबळून गेली. ती आपला अहंभाव सोडून घाबत

“अहो भायजी! तुम वडाल वंधू अजून आले नाहीत हो! जरा आऊन पाहून येता का?”

अलीबाबा स्वभावान बराच होता मोठा परत न आलेला पाहून तो म्हणाला—“वहिनी! अल्ला भावाचे रक्षण करील! मी त्याला विचारले, येऊ बरोबर? पण त्याला ते आवडले नाही कदाचित काळोख कोणाला कळल्याशिवाय येण्याचा त्याचा विचार असेल. त्याला आपल्यात ही काही अर्थ नाही. सकाळी उजाडल्यावर जाईत रात्रभर तुम्ही आमच्या घरीच ओपा!”

उजाडताच अलीबाबा आपली तिन्ही गाढवे घेऊन अंगलात गेला. गुहेजवळपास त्यांना त्याच्या भावाची खेचरे कोठे दिसली नाहीत. खडकाजवळ रवतांचे डाय पाहूनच त्याच्या छातीत ‘चर्रर’ आले. कांपण्या आवाजात तो म्हणाला—“तिळा, तिळा! दार उघड!” दार उघडले गेले. आत काळोख टाकताच त्याच्या भावाच्या देहाचे सहा तुकडे दिसले. त्याच नसपिखान्त शरीर थरारले.

मृतदेहाला भूदमाती देणे आवश्यक होते. म्हणून अलीबाबाने दोन पोती घेऊन त्यांत कासिमच्या देहाचे तुकडे बांधून ठेवले. ती पोती काटवया व पाचोळपाबाकी साकून एका गाढवावर

माहीत होते.

अलीबाबाने हांक मारताच तो बाहेर आला. अलीबाबा तिला म्हणाला—"बाळ! आज तुझ्या अकलची परीक्षा आहे बर का?" असे सांगून तिने आपल्या भावावर गुजरलेल्या प्रसंगाचे थोडक्यात वर्णन करून सांगितले आणि म्हणाला—"दोन गाढवांवर दीनारांची पोती आहेत आणि तिसऱ्यावर भावाच्या देहाचे तुकडे आहेत. मी दहिनी-रुष्टे जाऊन त्यांना ही शोफ्यात सांगून त्यांचे काय घेतो. मध्यंतरी तू विचार करायचे ते कर. भावाचा मृत्यु सामान्य परिस्थितीत माला. असे गाढकऱ्यांना वाटले पाहिजे त्यानंतर देहाला मूठमाती देण्याची तयारी ठेव."

मर्जीनाने ते मान्य केले आणि अलीबाबा आपल्या भावाच्या घरी गेला. त्याचा चेहरा पाहूनच कासिमच्या बायकोचा धीर चकला. ती हंबरडा फोडून रडू लागली. अलीबाबाने थोडक्यात सर्व सांगितले आणि तिच्या म्हणाला—"दहिनी! तुम्ही घाबरू नका! माझ्याजवळ आता पुष्कळ घन आहे. तुम्हांला काही उणे पडू देणार नाही. तुम्हांला तुमचा वांटा देईन. तुम्हांला हरकत नसेल तर आमच्याच घरी रहा. माझी

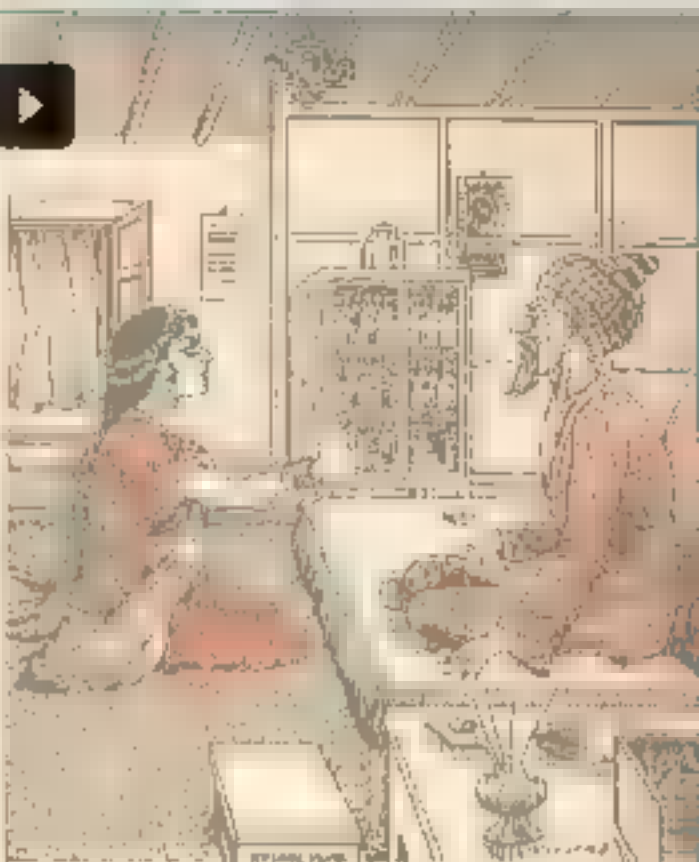
वील. पुढील आयुष्याची तुम्ही फिकार करण्याचे कारण नाही."

अलीबाबाच्या सद्भवहाराचा कासिमच्या बायकोच्या मनावर चांगला परिणाम झाला आणि तिने अहभाव व दुष्टपणा सोडून दिला. अलीबाबाने सांगितल्या प्रमाणे वागू लागली. अलीबाबा तिची समजूत घालून आपल्या घरी आला.

एकडे मर्जीनाने एक योजून त्याप्रमाणे कामाला पण लागली एका ओपधाच्या दुकानात जाऊन तिने गिळलेले विष ओकून ओपध मागून आणले.

"ओपध कोणासाठी? दुकानदाराने मर्जीनाला विचारले.

मर्जीनाने लांबलचक सुरुरा सोडून म्हटले—"काय सांगू? माझ्या घन्याच्या वडील बंधूना माण चावण्या आहे हो! त्यांना उचलून घरो आणले आहे. विष आले तर पहावयाचे आहे. आम्हां हजर ओपधे करून पाहिली, पण काही उपयोग नाही. चेहरा कसा पिवळा झाला आहे. डोळे खोले झाले गेले आहेत. निदचेष्ट पडले आहेत ते. तुमच्या ओपधाच्या मरंवशावर काय ते व्हायचे आहे.

मर्जीनाची ती युक्ति ऐकून अलीबाबा पचकच झाला.

दुसऱ्या दिवशी मर्जीना त्या दुकान-दाराकडे जाऊन म्हणाली—"अहो! तुमच्या ओपधाचा पण काही फायदा झाला नाही." बाणखी ओपध घेऊन आली आणि गावभरच्या लोकांना सांगत आली की मालकाचा मोठा सरप चावून मेल्या. म्हणून अलीबाबाच्या घरी रडण्याचा जावाज ऐकून कोणाला आश्चर्य वाटले नाही.

कासिमचे मरण साम चावल्याने झाल्याचे जे नाटक मर्जीनाने केले तेवढ्याने तिच्या मनाचे समाधान झाले नाही. कासिमच्या

बांधन ठेवली आणि बाकी दोन्ही गाढवावर आणखी दीनारांची पोती भरून ठेवली आणि घराच्या बाहेर निघाला.

ती आपली गाढवे घराच्या आवारात हाकून घेऊन गेला. पोती उतरायला त्याने त्यांची गुलाम दासी मर्जीना हिला हाक मारली. मर्जीना लहानशी मुलगी होती तेन्हापासूनच अलीबाबाच्या बायकोने तिला आपल्या घरी ठेवून स्वतःच्या मुलीसारखी लहानाची मोठी केली. ती क्वात आली होती. दहा जणांचे काम ती एकटी करीत असे. ती कामात जितकी हुशार होती तितकीच ती चतुर बुद्धिमान पण होती. कसाही प्रसंग असो,

शरिराचे सहा तुकडे झाले होते ते लोकांना कळता कामा नये यासाठी मुद्दा प्रयत्न करणे आवश्यक होते. म्हणून ती दुसऱ्या एका पेडेत गेली आणि तेथे एका चांभाराच्या हातात एक दीनार ठेवून त्याला म्हणाली- "शोभ मुस्तफा! आज तुझ्या दुशारीची परीक्षा आहे वर का!"

"आज शोवणी चांगली आहे! तू काय वाटेला त करायला." मुस्तफा म्हणाला

"नामडे शिवायला जागणाच्या सर्व वस्तू घेऊन माझ्याघरीवर चल." गर्जना म्हणाली शोवणा वेळाने आणखी पुढे म्हणाली-"आणि हे पहा, मी तुझ्या डोळ्यां-वर पट्टी बांधून तुला नेईन तिकडे आले पाहिजे."

"अग पोरी! माझ्या एका सोन्याचे नाणे ठेवून हातून तू काय काय करविणार आहेस नवळे?" मुस्तफा म्हणाला.

"तर जालं? तुला फक्त कातडे शिवायचे आहे." गर्जना मुस्तफाच्या हातात आणखी एक दीनार ठेवीत म्हणाली.

मुस्तफाला आनंद झाला गर्जनाने त्याच्या डोळ्यांना पट्टी बांधली आणि दोघे निघाले. प्रलोवावाच्या घरातल्या तळघरात पोचल्यावर त्याच्या डोळ्यांची पट्टी सोड- लायली. मुस्तफाला कासिमच्या देहाचे सहा तुकडे दाखवीत व त्याच्या हातात आणखी एक दीनार ठेवीत ती म्हणाली-"या प्रेताचे हे तुकडे सिवून देण्याने काम आहे तुला! काम उरकलेस तर आणखी एक दीनार देईन."

मुस्तफाने नशियाने आभार मानीत अवाक्ष्य काम करून कासिमच्या प्रेताचे तुकडे शिवून दिले गर्जनाने पोथा दीनार त्याच्या हातात ठेवून त्याच्या डोळ्या- पट्टी बांधली आणि त्याला त्याच्या दुकानात पोचती करून आली. (अंशदः)

दुर्योधनाच्या पांडवांविषयी जो द्वेष उत्पन्न झाला त्यामुळे त्याला मुलीच चैन पडेना. त्याची प्रकृती विधटू लागली ते पाहून शकुनी मामांनी विचारलं-"काय रे, तू जसा दिवसेंदिवस वाळत का चालला आहेस?"

दुर्योधन म्हणाला-"मामा! अर्जुनाच्या पराक्रमाच्या जोरावर युधिष्ठिराने सर्व जग जिंकून राजसूय यज्ञ केला व एका साम्राज्याची स्थापना केली भरल्या सभेत कृष्णाने शिशुपालाचा केला. कोणाच्या तोंडसून देखील निघाला नाही. सर्व राजे व राजवाड्यांनी पांडवांच्या पायांवर रत्नांच्या राशी ओतल्या. त्यांच्या ऐश्वर्या-समोर मी कोणत्या कामाचा? तुम्ही सर्व

पहात होता आणि गयसभेत माझा पाण-उतारा होत होता. मला माझे जिणे ध्येय वाटू लागले आहे. तुम्ही ही गोष्ट याबद्दल साधून टाका."

दुर्योधन म्हणाला ते ऐकून शकुनी मामा म्हणाले-"पांडवांचे वैभव पाहून हेवा करण्याचे कारणच काय? त्यांनी जे वैभव संपादन केले आहे ते, त्यांच्या पाठीशी देव आणि दैव आहेत म्हणून! तू त्यांचे निर्मूलन करण्याचे जे जे प्रयत्न केलेस ते सर्व फुकट गेले. दौपदी त्यांची बायको झाली हे त्यांचे भाग्यच म्हटले पाहिजे. दुपद त्यांचा पुरस्कर्ता कृष्ण पहिल्यापासूनच पांडवांच्या बाजूने आहे व त्यांना मदत करीत आला आहे. खांडववनाचा नाश करून अर्जुनाने

अग्नि नारायणाला असत्र करून कडून गांडीवधनुष्य, भाता आणि अनेक दिव्यास्त्रे मिळविली. त्यामुळे तो सर्व राजांना जिंकू शकला. त्यांना मग राक्षसाने भयसभा बांधून दिली. यात अश्वमेध वाढवून दिसत नाही. तसे पांडवांकडे चतुरंग सैन्य आहे तसे पांडवांकडे नाही तुला नव्याण्णव भाऊ आहेत. द्रोणाचार्यासारखे अत्रितोय धनुर्धारी, सर्व अस्त्रांचा पारखी अश्वत्थामा, महापराक्रमी कर्ण आणि कृपा-चार्य हे सर्व तुझ्या बाजूला आहेत."

"तरमग पांडवांची भयसभा उघडून करून तिचे सर्व वैभव हस्तिनापूरला घेऊन येऊ या का?" दुर्योधनाने विचारले.

तितके साप नाही. युद्ध करण्याची गरजच काय? याहून सोपी युक्ति मी तुला सांगतो. नीट लक्ष देऊन ऐक! युधिष्ठिराला सोंग-टपांचा व द्यूत खेळण्याचा गार आहे. त्याला द्यूत खेळण्यास आव्हान कर. मी त्यांना हारवून त्यांचे राज्य जिंकून तुला देईन. परंतु धृतराष्ट्र महाराजांची परवानगी तू काढली पाहिजेस." शकुनी मामांनी मुचविले.

दुर्योधनाकरोबर शकुनी मामा धृतराष्ट्राकडे गेले त्या वेळी धृतराष्ट्र पांडवांचा राजसूय यज्ञाचे वर्णन ऐकून त्यांना शाबासकी देत होता. त्याच शकुनी तेथे येऊन म्हणाले-"महाराज! दुर्योधन पहा, करा. व निस्तेज विसू लागला आहे." ते ऐकून धृतराष्ट्र दबकून सरले आणि दुर्योधनाला जवळ बोलावून त्याच्या हात फिरवून म्हणाला-"बाळ, असं काय रे झालं एका-एकी? कोणती गोष्ट लागली तुझ्या मनाला? अमदीच वाळून गेला आहेस!"

दुर्योधन म्हणाला-"बाबा! मला ओप येत नाहीशी झाली आहे तोंडाची चव गेली आहे. रात्रचे वैभव पाहून माझ्या मनाशी ही स्थिति झाली आहे."

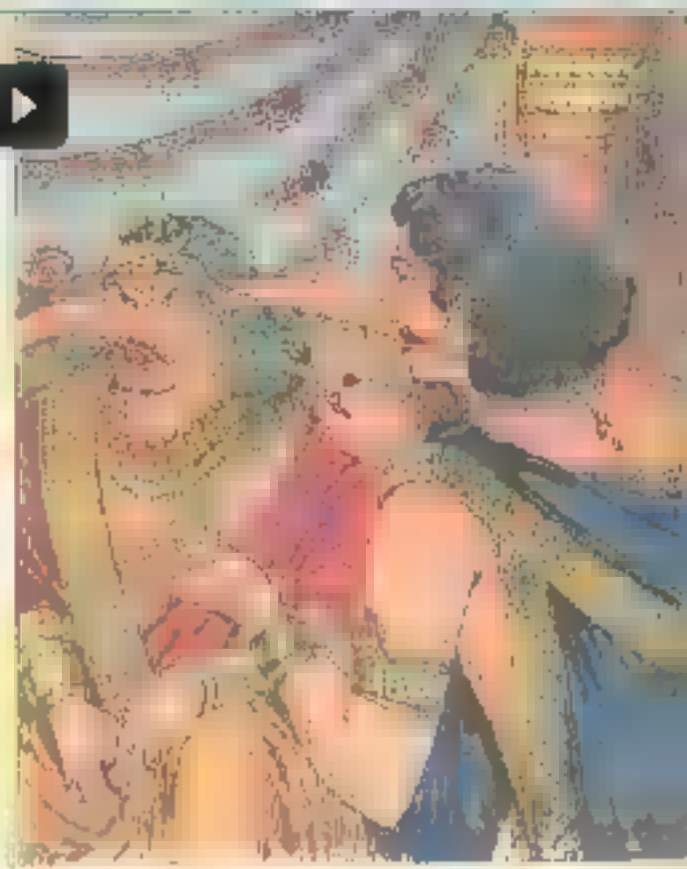
शकुनी मामा दुर्योधनाला म्हणाले-"अरे राजा! न असल्या गोष्टी मनाला लावून

तुला माहीतच आहे, युधिष्ठिराला द्यूत खेळण्याचा छंद आहे आणि मी विद्येत निष्णात आहे. मी युक्तीने युधिष्ठिराचा द्यूतात पराभव करून त्याचे सर्व वैभव जिंकून तुझ्या चरणी वाहीन. युद्ध आणि द्यूत यांचे आव्हान ऐकून घेईल तो क्षम्यच नाही. आव्हान तर युधिष्ठिराला मान्य करावेच लागेल."

तेव्हा दुर्योधन आपल्या बाबांचे पाय धरून म्हणाला-"बाबा! मामा म्हणतात तसे द्यूत खेळायला आम्हाला परवानगी द्या." युधिष्ठिर म्हणाला-"मी विदुराचा सांगतो. पाहतो, काय म्हणतां ते!"

"विदुराचा सल्ला घेतला तर ते कधीही या गोष्टीस अनुकूल सल्ला देणार नाहीत. मग एवढे मागणे तुम्ही नसाल तर मी तुमच्या पायातभोर डोके आपटून जीव घेईन. त्यानंतर तुम्ही व विदुर काका सर्व राज्यकारभार सांभाळा." दुर्योधन निराश होऊन म्हणाला.

धृतराष्ट्राचे आपल्या मुलावर प्राणा-पेक्षांही जास्त प्रेम होते. म्हणून मुलाच्या इच्छेविरुद्ध काही बोलू शकला नाही. त्याने कुरागिरांना बोलावून गयसभेसारखी एक सुंदर सभा बांधून तयार करायला सांगितले त्या सभेला एक हजार स्तंभ व अमर

दरवाजे असले पाहिजेत त्याशिवाय सुंदर सुंदर चित्रे फाडलेला असा एक मंडप पण मध्यभागी असला पाहिजे. असे समजावून सांगितले.

त्यानंतर धृतराष्ट्राने विदुराला बोलावून घेतले आणि मनातली खरी गोष्ट न सांगता युधिष्ठिराला द्यूत खेळायला बोलवावे अशी सूचना केली.

विदुर धृतराष्ट्राला म्हणाला-"राजा, हा विचार करोबर नाही. मला ते मान्य नाही. द्यूतामुळे मुलांमुलांची आपसात भांडणे होतील. तू तो विचार मनातून काढून टाक."

ते ऐकून धृतराष्ट्र म्हणाला-"विदुरा! यात वाईट जे होईल ते होईल. पण द्यूत

आहे.

त्यालाच जय मिळेल."

धृतराष्ट्राच्या आत्मेप्रमाणे हस्तिनापूरला एक सभामंडप बांधून तयार झाला. तेव्हा धृतराष्ट्राने विदुराला बोलावून युधिष्ठिराकडे त्याला प्रेमाने दूत खेळायला निमंत्रण द्यायला आज्ञा केली. अगदी नाइलाजाने विदुर रथात बसून इंद्रप्रस्थाकडे निघाला. नगरीत विदुराचा कार आढळत सत्कार. युधिष्ठिराने प्रेमपूर्वक येंण्याचे कारण विचारले. म्हणाला- "काका! हस्तिनापूरला युद्धात आहेत ना? पण कुमचा चेहरा उतरलेला का? धृतराष्ट्र, दुर्योधन कोरे तसे शकुन आहेत ना?"

विदुर म्हणाला- "बाबा रे! गर्व काही ठीक आहे हस्तिनापूरला. तुझ्या भयसभे-सारख्या सभेची रचना हस्तिनापूरला झाली आहे. त्याचे 'तुला' तेथे रहायला व दूत खेळायला निमंत्रण आहे. वृद्ध राजाने हा निरोप तुझ्याकडे पोचविण्यासाठी मला पाठविले आहे. तुझ्याचरोबर दूत खेळल्यास त्यांना व त्यांच्या मुलास सुख मिळणार आहे. म्हणून तू त्या दृष्ट्यांची इच्छा पुरी करण्यासाठी हस्तिनापूरला जावेस."

ते ऐकून युधिष्ठिर म्हणाला- "अहो काका! पण मोठे लोक दूत खेळतात का?

वाटते? कुन्ही सांगल तसे भी करतो."

"मी त्या आज्ञेच्या राजाला समजावून सांगितले की दूत म्हणजे जुमार. ती भांडणाला कारण होते. त्याला भांड म्हणणे आवडले नाही. त्याने तुला बोलावून जाण्याला मला पाठविले आहे. तुला पोष्य दिलेले. तर विदुर युधिष्ठिराला म्हणाला.

"जेव्हा दूत खेळायला जमून कोण कोण आहे." युधिष्ठिराने विचारले.

शकुनी, विविशती, चित्रसेन, अत्युन्नत, पुरमित्र. जय आहेत." विदुर म्हणाला.

"अस्स! म्हणजे सर्व कुमारीच जमले आहेत वाटते? पण त्यांना आहे. तरी वडीलवाऱ्या मंडळींनी निमंत्रण दिले आहे तेव्हा गेल हे पाहिलेच तसे गडिले तर मला तरी भीतीच वाटते आहे. तरी काय वाटेल ते झाले तरी उद्यां निघायचेच." युधिष्ठिराने आपला निर्णय सांगितला.

प्रवासाची तयारी. युधिष्ठिर आपल्या चौघां भावंडांना. द्रौपदीला घेऊन हस्तिनापूरला आला. धृतराष्ट्र, भीष्म द्रोण, कृपाचार्य भयवत्यामा वगैरे वडीलवाऱ्या मंडळींना युधिष्ठिराने नमस्कार केले. महाकावी विचारगुरू केली आणि राजाची नमस्कार केला. द्रौपदी महाराणी सारखी तेंदून आलेली पाहून कोरव स्त्रियांच्या देवागनी भक्कला.

राणी सारखी तेंदून आलेली पाहून कोरव स्त्रियांच्या देवागनी भक्कला.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी युधिष्ठिर शकुनी-मामा, दुर्योधन, दुःशासन इत्यादींना त्यांच्या त्यांच्या महालात जाऊन बठला. घोर होते त्यांना नमस्कार केला व लहानागा आशीर्वाद दिला.

तेव्हा शकुनीमामा युधिष्ठिराला म्हणाले- "राजा! आपल्याला भेटण्यासाठी काही लोक या सभामंडपात आले आहेत काही लोक करमणवतीसाठी दूत खेळण्यास तयार होऊन बसले आहेत. म्हणून आपण त्यासाठी परस्परांच्या मज्जात काही नियम ठरवून घेऊ या आणि हे फार घेऊन खेळ आरंभ करू या."

झालेच पाहिजे. आपल्या मुलाचे भांडण झाले किंवा वेर तर ते मिदविण्यासाठी मी, तू, भीष्माचार्य आणि द्रोणाचार्य आहोतच. इंद्रप्रस्थाला जा आणि युधिष्ठिराला बोलावून घेऊन ये."

विदुर ती गोष्ट भीष्माचार्यांना कळवून त्यांचे मत विचारण्यासाठी निघाला. विदुर निघून गेल्यावर धृतराष्ट्राने आपल्या मुलाला बोलावून दूत न खेळण्याविषयी त्याला बोध करण्याचा प्रयत्न करून पाहिला. त्याने असेही सुचविले की तू देखील एक राजसूय यज्ञ पाहिजे तर कर. परंतु दुर्योधन त्या गोष्टीस मुळीच तयार झाला नाही. शकुनी मामा म्हणाले- "दूतदेखील युद्धासारखेच

युधिष्ठिर

Fullscreen

127

60

/ 76

माभार घेणारा नव्हता. म्हणाला-“वृत्त खेळण्यासाठी मला निमंत्रण देऊन बोलाविलेले आणि मी आलो. परत फिरणे अपमानाची गोष्ट आहे म्हणून मी खेळणारा! बोला. माझ्याचरोबर वृत्त खेळणारा कोण आहे?”

“माझ्या वतीने माझे मामा खेळणार आहेत ते खूप वस्तूंचा पण लावतील ती चायला मी तयार आहे.” दुर्योधन म्हणाला.

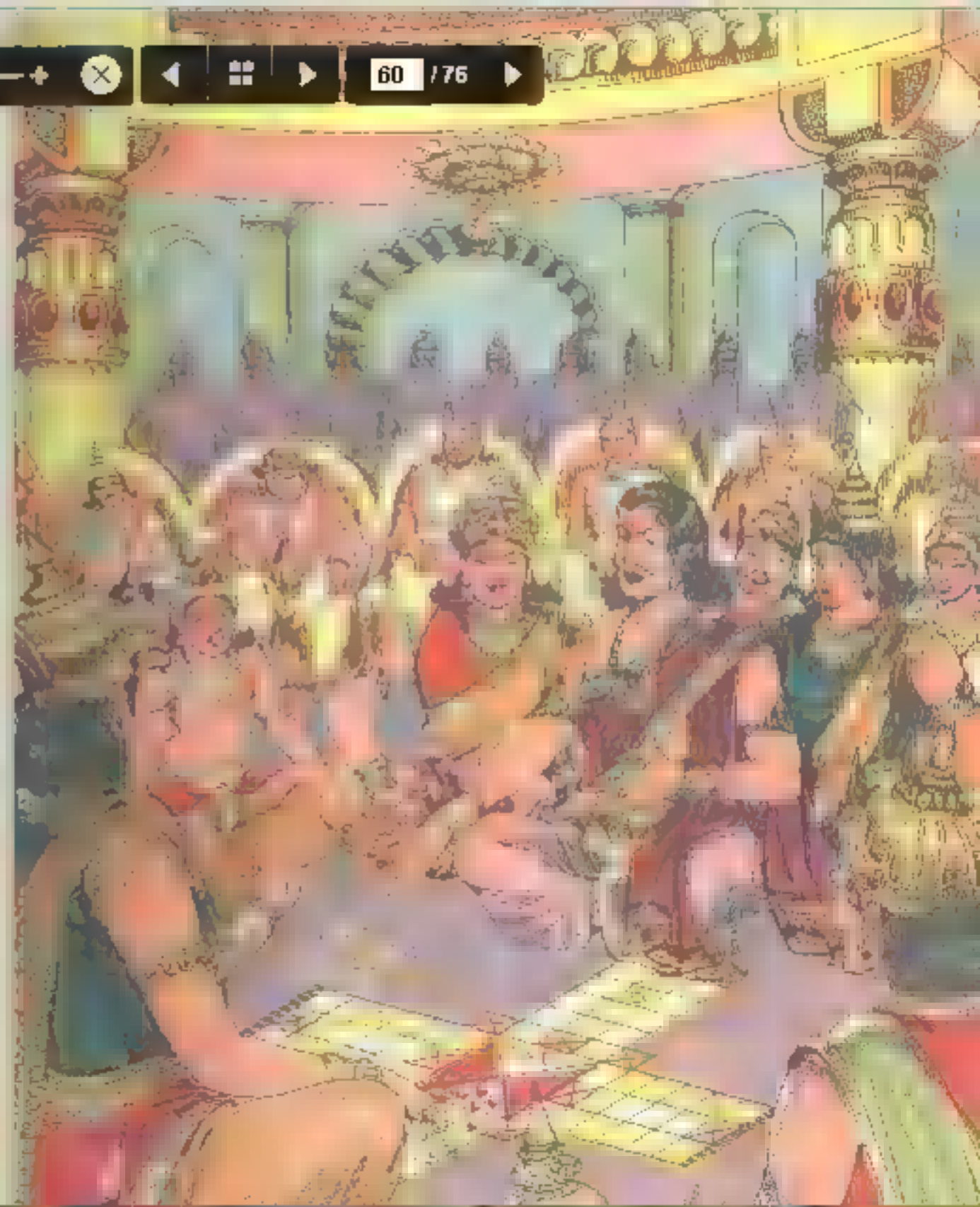
“गोणाच्या वतीने कोणी खेळतो हे मी कधी ऐकले नाही मी पाहिले नाही. हे विचित्र दिसते आहे. तरी तुम्ही आपल्या इच्छेप्रमाणे खेळा. खेळ ना नाही.” युधिष्ठिर म्हणाला.

वृत्त पाहण्यासाठी धृतराष्ट्राने भीष्म, द्रोण, कृपाचार्य, विदुर आदिकांना बोलावणे पाठविले होते त्याप्रमाणे सर्व आपापल्या खासनाबर येऊन बसले.

पहिल्या खेळात युधिष्ठिराने आपल्या गजघातल्या हाराचा मार्ग लावला तर दुर्योधनाने आपली सर्व रत्ने लावली युधिष्ठिर पहिला डाव हारला त्यानंतर शकुनी मामाच एकामागून एक प्रत्येक डाव जिंकत गेले. युधिष्ठिर असजसा डाव हारत गेला तसतसा त्वेष नव्हत गेला. त्याने सोनं, चांदी, हत्ती, घोडे, रथ, दास-

युधिष्ठिर म्हणाला-“मामा! वृत्तात फसवेगिरी केल्याने पाप लागते. क्षत्रियाचे कोणत्या दिसत नाही. म्हणून लबाडीने आम्हांला हरविण्याचा प्रयत्न करू नका. आम्ही मिळवलेले धन व संपत्ति ब्राह्मणांचे रक्षण आणि दुष्टांचे निर्दलन करण्यासाठी आहे. म्हणून तुम्ही ते लबाडीने जिंकण्याचा प्रयत्न करू नये.

“वेदाध्ययन करणारे वेदपाठी पंडित वृत्तान्या पंडितांचा वेदाध्ययनात पराभव करतात. तसेच लबाडी करणाऱ्या जुगान्याला लबाडीने जिंकले पाहिजे. ही अट तुला मान्य नसेल तर तू वृत्त खेळायला येऊ नकोस.” शकुनी मामा म्हणाले.

दासी सर्व एकामागून एक पणावर लावले आणि घालवून बसला.

हा अन्याय पाहून विदुराला राहवले नाही. तो वृतराष्ट्राला म्हणाला—“मरणा-राला चांगली औषधे आवडत नाहीत अशी म्हण आहे, तसाच आमचा सत्ता तुम्हाला आवडत नाही. तुमचा मुलगा वंशनाश करण्यास तयार होऊन खेळायला बसला आहे. तुम्ही देखील ब्रूत रचण्यास परवानगी देऊन पांडवांचे धन अपहरण करण्यास सहकारी आहा. यामुळे तुमचेच नुकसान होणार आहे. अजून मागे एका, पांडवांचा शोषागी वेदू देऊ. तुम्ही पांडवांचे धन लुबाडून खूण होत आहा. उगा तुम्हाला त्याच्या कोणागीत पडस लागेल. तुमचा सर्वांचा नाश निश्चित आहे. म्हणून यापुढे तरी हे ब्रूत बंद करायला मागा!”

वृतराष्ट्राने विदुराच्या म्हणण्याकडे दुर्लक्ष केले, परंतु दुर्योधन लोडाना आले ते विदुराला म्हणाला.

वृत्राष्ट्राने विदुराच्या म्हणण्याकडे दुर्लक्ष केले, परंतु दुर्योधन लोडाना आले ते विदुराला म्हणाला.

युधिष्ठिराने त्वेपाने सहदेव व नकुलाचा पण लावला बहारला मोमार्जुनांना पणावर लावून हारना शेंवटी स्वतःचा पणावर लावून स्वतःला हारला.

“आतां तुम्ही संपत्ति म्हणजे द्रौपदी वरली आहे. तिला पणावर का नाही लावीत?” शकुनीमामाने निश्चिंतपणाने विचारले. युधिष्ठिराने ते आश्चर्य हो त्याकारून द्रौपदीचा पण लावला. ते पाहून सभेत गोंधळ उडून गेल्या काही लोक, कीरसांचा ठपला असल्याचे बोलू लागले. भीष्म, द्रोण, कृप सौत चारण करून बसून राहले. विदुराला अपहरणार राम आला. परंतु कर्ण व दुःशासनाला मात्र परमावघोचा आनंद आला.

शिवपुराण

सृष्टीच्या प्रारंभापूर्वी सर्व जन्ममय होते. पदार्थरहित असल्यामुळे सर्वत्र अंधकार असताना पाण्यातून एक महान ज्योति उडूवली आणि हळूहळू न्योतिनिगान परिवर्तित झाली. तोच तेजःपुंज परमेश्वर शिव त्या ज्योति-स्तिमाच्या अर्च्या भागातून पित जन्मली रण महाशक्तीलाच ‘ब्रह्म’ किंवा ‘महा-भावा’ म्हणतात.

कालप्रमाणे परमेश्वर व परमेश्वरी दोघांनी विष्णूची सृष्टी केली. विष्णूच्या नाभीतून एक मोठे कमळ उडूवले. योजने ते त्या कमळातून पंचमुखी ब्रह्मदेव जन्मला. ब्रह्मदेवाभोवतण सारस्वती-पण जन्मली.

ब्रह्मदेवाला सर्व विश्व दिसले. म्हणून त्याच्या मनात, त्याचा जन्म ज्या कमळातून झाला त्या महापद्माचा शोष

लावण्याची उत्पन्न झाली. तेव्हा ब्रह्मदेव उर्वे अथ कोणाचे भ्रमण करीत महापद्माच्या गर्भस्थानी पोचला. त्याने ओंकार जप केला आणि त्यामुळे विष्णू ब्रह्म ब्रह्मदेवाने विष्णूला विचारले—“आपण कोण? आणि येथे येण्याचे कारण काय?”

“सृष्टी प्रारंभ करण्यासाठी आपल्या नाभिकमळातून तुम्ही सृष्टी केली. माझे नाव विष्णू!” विष्णू म्हणाला.

ब्रह्मदेवाचा अहंकार जागृत आला. तो म्हणाला— तुम्हा हा गर्व वृ सोड, नाहीतर माझ्याला युद्धास तयार हो! मी स्वयभू आहे. या सृष्टीचा कर्ता आहे!”

ते एकाने निष्णु प्यालमय शंकर उजानातून रूप घेऊन ब्रह्मदेव व विष्णू यांच्या मध्ये प्रगट झाला. विष्णू ब्रह्म-देवाला म्हणाला—“या ज्वालाळिमाचा आदि जत जो सांगू शकेल तोच मोठा

ठरेल." ब्रह्मदेवाने ती अट केलेली पाहून दोघे हार मानून आपापल्या स्थानी तिथून गेले आणि शंकराचे ध्यान लागले.

शंकर प्रगट होऊन ब्रह्मदेवाला म्हणाला— "तू पंच महाभूतांनी घुसत विस्वाची सृष्टी करण्यासाठी विष्णूच्या नाभिकमलातून जन्मला आहेस. तू सृष्टीचा प्रारंभ कर."

ब्रह्मदेवाने शंकराला पाहून विचारले— "तू कोण? माझ्या सारखीच तुला मुखे आहेत, ही कशी काय? मी सृष्टिकर्ता आहे. म्हणून मला पांच मुखे आहेत ही गोष्ट सहज लक्षात येते."

ब्रह्मदेवाची ती गर्वोवती ऐकून शंकराने घ्रावतार धारण केला आणि आपल्या

हाक

तलवारीसारखा उपयोग करून ब्रह्मदेवाचे एक दोळे छाटून टाकले. तेव्हा ब्रह्मदेवाचा गर्वपरिहार झाला. त्याने हात जोडून स्वतःच्या रक्षणासाठी प्रार्थना केली.

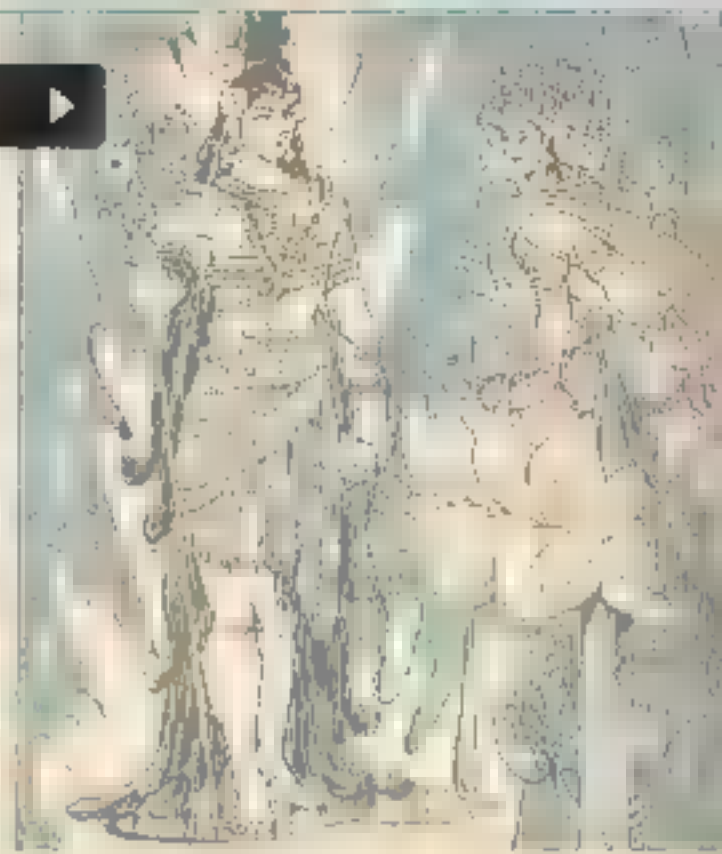
शंकर शान्त झाला म्हणाला— "ब्रह्मदेवा! सृष्टी करण्यासाठी तू आणि तुझ्या सृष्टीने रक्षण करण्यासाठी विष्णू निर्मिले गेले आहेत. मी स्वयं करणारा शिव, रुद्र आणि ईश नावाने ओळखला जाईन. तुम्ही ज्वालाळिंगाची पार्थिव लिंग शिवः शिवमिथ या पूजा करा." असे सांगून त्याने स्वासालिंगात विलीन झाला.

त्यानंतर ब्रह्मदेव विष्णू वेद इत्यादि पद्यांसून घालून वसले आणि शंकराचा कडू लागले. तेव्हा पाण्यावर पडून एक अंडे ब्रह्मदेवाकडे दाहृत जाले. त्याच वेळी अड्यातून 'ओम' स्वर प्रसृष्टित झाला. तो स्वर ज्या मार्गाने होता त्याच मार्गाने ब्रह्मदेवाने त्या अड्यात प्रवेश केला. आठ घनांघकार होऊन ब्रह्मदेव तेथे आपला देह सोडून चतुर्मुख रूपे पुन्हा जन्मला. ब्रह्मदेव त्या अड्यातून बाहेर बाळा तेव्हा ते बडे दोन भागात विभक्त झाले. त्यातला भाग पृथ्वी रूपे व वरचा भाग आकाश रूपे बदलला. सर्व पाणी वाळून गेले.

झाला त्याने या पृथ्वीवर सृष्टीचा निर्माण सुरू केला. ब्रह्मदेवाने सर्वात प्रथम सनकसतंडन इत्यादींची सृष्टी केली त्याच्या मनात पुढे सृष्टी चालू ठेवण्याची इच्छा नव्हती. म्हणून शंकराचे ध्यान करून तपश्चर्या करू लागले. ते पाहून ब्रह्मदेवाला रडू कोसळले. त्याच्या डोळ्यातून जो टिपो पृथ्वीवर पडली त्या अश्रूतून तेजःपंज शिवाचा जन्म झाला शिवाचा गौर वर्ण होता. त्याच्या ठेजाचा पसरला. तेव्हा ब्रह्मदेवाने "कोण तू?"

शंकर म्हणाला— "शिव, आहे! तेव्हा विष्णू प्रगट होऊन म्हणाला— "हे ब्रह्मदेवा! तू सृष्टी करतोस. त्याचे पोषण भरण करतो आणि त्या सृष्टीचा लय करणारा हा परमेश्वर शिव रूपे अवतरला आहे."

त्यानंतर ब्रह्मदेवासाठी सत्यलोक विष्णूसाठी वैकुण्ठ आणि शिवासाठी कैलास निवासस्थाने ठरली म्हणून ब्रह्मदेव सत्यलोक गेला आपल्या मदतीसाठी त्याने मरीचि, कश्यप, दक्ष, गौतम, वसिष्ठ, कर्दम इत्यादिक वज्र उपब्रह्मदेवांची सृष्टी केली. त्यात दक्षाला चौसष्ट मुली झाल्या. त्यांपैकी दहा कन्यांदरीवर कश्यपाने विवाह

केला आणि त्यांची अपत्ये वायली. अदितीच्या पोटी इंद्रादिक देव जन्मले. दितोच्या पोटी दैत्य जन्मले. चित्ताला पोटी व असुर जन्मले. कद्रूच्या पोटी सर्प आणि स्वतःच्या पोटी वक्षादि राक्षस जन्मले.

शंकराशी विवाह करण्याच्या हेतूने महेश्वरी दक्षाच्या पोटी सती नामक कन्येच्या रंगाने जन्मली. त्याच्या विवाह प्रसंगी ब्रह्मदेव, विष्णू, इंद्रादिक देव उपस्थित होण्यासाठी आले आणि त्यांनी शिव सती यांचे स्तोत्रगान सुरू केले. अतिथि सत्कार करण्यासाठी नंदी व कालभैरव यांनी नमणूक करण्यास आली. ते सतीवरोवर कैलासात जाऊन सुखपूर्वक राहू लागले.

असाच अणखी काही काळ लोटला. कित्येक थोरांमोठ्यांनी प्रयाग येथे मोठा यज्ञ करण्याचे ठरविले. ब्रह्मा, विष्णु व इंद्रादिक देव व इतर लोकांचे निवासि सर्वांना निमंत्रण करून यज्ञारंभ करण्यात आला.

यज्ञासाठी यणाच्या अतिथींच्या राहण्याची पथोचित व्यवस्था करण्यात आली आणि त्यांना त्याच्या दर्जाप्रमाणे आसनं देण्यात आली. सर्व यथास्थान बसून यज्ञ पक्षाने होतं. त्याच वेळी दक्ष आपल्या शिष्यांसह आला. सर्व उपस्थितांनी वभे राहून दक्षाचे स्वागत केले. दक्षाने वारी आजूला तजर फिरविली. ब्रह्मदेव आणि विष्णूचे सादर वंदन केले. परंतु शिव उठून उभा राहिला नाही. किंवा काही विचारपूस केली नाही. त्यावर दक्ष म्हणाला—“तुम्ही रात्रीची साभोरे घेऊन माझा सत्कार केलात. पण शंकराने जावई असून विचारपूस पुढा केली नाही. जाणून घेऊन माझा अपमान केला. मोठ्यांचा

आदर

शिष्य मंडळीसह मळपानून निघून जाऊ लागला.

तेव्हा ब्रह्मदेव, विष्णु इत्यादिकांनी दक्षाला थांबवून त्याला समजावून सांगण्याचा प्रयत्न केला. म्हणाले—“शिव हा परमेश्वराचा अवतार आहे. त्याचा आदर तु केल्या राहिलेस. त्याचा निरादर किंवा निंदा करता कामा नये.” परंतु दक्षाने तिकडे दुर्लक्ष केले.

नंदीने दक्षाला दिना—“हे दक्ष! शंकराची निंदा करीत आहेस तर तुझी होई यज्ञकुडात पडणे.”

त्यावर दक्षाने क्रोध होऊन शाप दिला—“तुम्ही गदाच अनुयायी वेदांपासून दूर रहाल आणि प्रगाला भस्म लावून पायंडो म्हरणून जाल.”

त्यानंतर शंकर पत्रसमाप्तीपर्यंत तेंपेच राहला आणि त्याने आपल्या शिष्यांसह कैलासला प्रस्थान केले.

Fullscreen

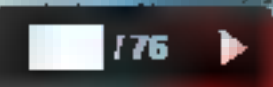
127

66 / 76

१११. रोटोच्या थरांचे शिलाखंड

सुमारे एक शेंदी वर्षांपूर्वी नमुदाच्या कळाना चुन्पाची पुढ मांळत कालांतराने समुद्राच्या पावलावर त्याचा पावसाच्या वाण्याने त्यातील सव्हहीन भाग विरघळून गेला आणि त्याने पड्या घट्टांसारखे पार दिसू लागले. या चित्राने दर्शविलेले रोट्यांच्या बट्यांसारखे शिनाखंडांचे दृश्यानेहीन वेदात आहेत. अशा तऱ्हेच्या शिनाखंडांचे पार जगाने इशरत पण आहेत. या थरांच्या मध्ये नमुदाच्या शिनाखंडांचे गुहा आहेत.

चांदीबा

मे १९७१

Fullscreen

127

B

176

अमरवाणी

उत्साहः, साहसं, धैर्यं, बुद्धिः, शक्तिः पराक्रमः
पश्यते ॥ तिष्ठन्ति तत्र देवयोगि तिष्ठन्ति ॥ १ ॥

[जेथे उत्साह, साहस, धैर्य, बुद्धि, शक्ति आणि पराक्रम हे गुण ॥ १ ॥ परमेश्वराचे वास्तव्यपण असते.]

रत्नैः महाग्रेस्तुपूर्णं वेशा, न भेजिरे भीमविप्रेणभीतिम्
सुधां विना ॥ प्रमथुविरामः ॥ निश्चितार्थात् विरमन्ति धीराः ॥ २ ॥

[महा शायरातली रत्ने प्राप्त झाली तरी देवांच्या मनाचे समाधान झाले नाही आणि कासकूट विष पाहून ही त्यांचा धीर खचला नाही. अमृत मिळविलेले निविराम प्रयत्न करीत राहिले. अशाच तऱ्हेने गूर ॥ साहसी पुरुष निश्चित ध्येय प्राप्त होईपर्यंत प्रयत्न करणे सोडीत नाहीत.]

प्रारभ्यते न खलु विघ्नं मयेन नोचैः;
प्रारभ्य विघ्ननिहता विरमन्ति मय्याः;
विघ्नेः मुहुर्मुहु रपि प्रतिहन्यमानाः
प्रारब्धमुत्तमगुणाः न परित्यजन्ति ॥ २ ॥

[नीच व अधम मुख्य विघ्ने व संकटे पांथ्या भोक्तीने प्रयत्नच करीत नाही. ॥ २ ॥ प्रभुंची सापक्षे काम सुरू करतात. पण विघ्ने आली की मध्येच सोडून देतात. परंतु उत्तम प्रकृतीचा मनुष्य कितीही विघ्ने आली तरी आपला प्रयत्न सोडीत नाही.]

राक्षसी माळरान

मणिपूरच्या राज्यावर फार मोठा प्रवेश
ओसाड किंवा पडित भूमीचा होता.
त्याला राक्षसी माळरान म्हणत. त्या माळ-
रानात एक मोठे विवर होते. त्या विवरात
एक राक्षसीण राहते ॥ त्या माळरानात
काऊल टाकणारांस काऊल टाकते असे त्या
प्रदेशातील लोक सांगत.

मणिपूरचा राजा निवर्तल्यावर त्याचा
मुलगा सुदर्शन गादीवर बसला. त्या माळ-
रानातल्या राक्षसिणीला ठार करून सर्व
माळरान खेतीभातीच्या कामाला उपयोगी
पडेल या विचाराने ॥ १ ॥ राजाने लोकांच्या
मनातले त्या राक्षसिणीचे भय काढून टाकावे
असे ठरविले. सुदर्शनला सुमंत नावाचा एक
हुशर मित्र होता. म्हणून त्याने आपला
विचार सुमंत समोर मांडला.

“अरे तुझ्या वाडवाडिलांच्या काळापासून
तुझ्या प्रजेच्या मनात त्या माळराना विषयी

ओ अंधविश्वास आहे तो दूर करणे तिला
सोपे नाही. त्या विवरात राक्षसीण भाडो,
असे आपण सांगितले तरी कोणी आपल्यावर
विश्वास करणार नाही. म्हणून आपण
॥ २ ॥ खरे वाढण्यासारखी परिस्थिती
बोळण्याची पाहिणी पाहिजे.”

असा विचार करून दोघे त्या माळरानात
गेले. कोणाला काही कळू दिले नाही. ते
माळरान भित्तयेक हजार एकरांवर परसलेले
होते. त्याच्या मध्यभागी ते विवर होते.
दोघे त्या विवरात काही अंतर चालून गेले.
परंतु ते जात जाऊ लागले तसतसे ते विवर
चिंचोळे होते गेले. त्यात राक्षसीण लसणेश
शक्य नव्हते. परंतु ती गोष्ट प्रजेच्या लक्षात
आणून देऊन त्या गोष्टीवर प्रजेच्या मनात
विश्वास उत्पन्न करावयाचा होता.

सुमंतने दोन हिरे त्या विवरात टाकले
आणि दोघे राजवाड्यात परत आले.

राजधानीत पतल्यावर सुदर्शनने दबंडी पिटावली—“राक्षसिणीच्या विवरात प्रवेश करून त्यात ज्या वस्तू आहेत त्या जाणून घेणारास मोठे पारितोषिक देण्यात येईल.”

परंतु दबंडी ऐकून कोणी पुढे आला नाही. राजाने पोरकटपणाने असली दबंडी पिटाविली असेल, असे प्रत्येकाला वाटत होते. म्हणून कोणी विवरात प्रवेश करण्याचे साहस करायला तयारच झाला नाही.

मणिपुरे राज्यातच रामदास व भीमसेन नावाचे दोघे भाऊ रहात असत. भीमसेनने आपल्या कुटुंबाचा सर्व भार आपल्या मोठ्या भावावर टाकला होता व तो स्वतः पाळलेली कबूतरे उडवीत असे.

एकदा रामदासला भीमसेनाचा भयंकर राग आला. म्हणाला—“तु असला उद्यान-टप्पूपणा करीत वसण्यापेक्षा त्या राक्षसिणीच्या विवरात उडी टाकून जीव का नाही देत?” त्याच दिवशी भीमसेनने राजाची दबंडी ऐकली होती.

भावाच्या रागवण्याचा त्याला मनस्ताप वाटला व त्याचे पोछे जागे झाले. राक्षसिणीच्या विवरात उडी टाकायचे त्याने मनाशी ठरविले. भाग्याने माघ दिवशी तर राजाकडून पारितोषिक मिळेल आणि स्वयंप्रपणे पुढील आयुष्य पालवीन. नाहीतर राक्षसीण मोक्ष येईल. असे मनाशी ठरवून बरोबर धोंडेगे काहीतरी सायला घेऊन आणि आपल्या पाळलेल्या कबूतराला सांगा-वर असून घेऊन माळरानात आपल्या तो राक्षसिणीच्या विवरापर्यंत येऊन पोचला. राक्षसीण कोठून तरी येऊन खार्डल अशी धाकभूक मनात होती. तरी त्याला विवरात पाऊल टाकायची हिंमत होईना.

भीमसेनने खाऊन पिऊन घेऊन पुढे काव करायचे ते कष्टा असे मनाशी ठरविले. त्याने भाकरीचा एक तुकडा त्या विवरात टाकला. आतून काही बाहेर येत आहे असे दिसले तर पळून जायचाचे त्याने मनाशी ठरविले होते. पण अचानक त्याच्या सांघावरचे कबूतर उडून विवरात येले. हे कबूतर

विवरात प्रवेश करायला हरकत नाही आणि राजाकडून जे पारितोषिक मिळेल ते घेऊन पुढील आयुष्य मजेत घालविता येईल असा त्याने विचार केला.

धाड्या वेळाने कबूतर परत आले. पण त्याच्या तोंडात भाकरीच्या तुकड्या ऐवजी एक हिरा होता. भीमसेनला आश्चर्याबरोबर परमावधीचा आनंद झाला. तो हिरा आपल्या भावाला दाखवून म्हणाला—“वादा! पहा. हा हिरा, मी राक्षसिणीच्या विवरातून घेऊन आलो आहे. मी हा विकून पुढे आरामाने आयुष्य घालवावे, म्हणतो.”

तो हिरा पाहून रामदासला दुबंडी माली. तो भावाला म्हणाला—“अरे बुद्ध्या! ■

हा विकणार? काही दिवसांनी आपण याच्या विषयी काही तरी मार्ग काढू.” दुसऱ्याच दिवशी रामदास तो हिरा घेऊन राजबाड्यात गेला आणि राजाला भेटून म्हणाला—“महाराज! राक्षसिणीच्या विवरातून हा हिरा आणला आहे. आपण जाहीर केलेले पारितोषिक देण्याची कृपा करावी.”

सुदर्शनने सुमंतला बोलविले. दोघांनी तो हिरा लक्षापूर्वक तपासून पाहिला. सुमंतने राक्षसिणीच्या विवरात टाकलेल्या दोन हिऱ्यांपैकीच तो एक होता.

“आणखी एक हिरा या हिऱ्याबरोबर होता, तो ■ गडप केलास वाटते? म्हणून तुला तुरुंगात पाठविलो.” सुमंत म्हणाला.

रामदास घाबरला. इतं जोडून विनंती करीत म्हणाला—“मला पारितोषिक नको, तुम्हेंच माव पाठवू नका.”

तो स्वतः हिरा घेऊन आला असता तर पारितोषिक इतक्या सहजी सोडायला तयार आला नसता असा विचार करून सुमंतने रामदासला विचारले—“जरे बोक, तुला हा हिरा कोठे मिळाला?”

रामदासला वाटले की त्याचा भाऊ मोठे बोलला असेल. त्याने हा हिरा कोडून तरी चोरी आणला असेल. तो आरोप त्याच्या- आलेला बरा, असा विचार करून म्हणाला—“महाराज! हा हिरा माझा मोठा भाऊ घेऊन आला. त्याला हा राजसिणीच्या विवरात मिळाला असा तो मला म्हणाला. मला पा पलीकडे जास्त काहीच साहीत नाही.”

“तरमग तू जाऊन आपल्या घाकटचा भावाला बोलावून घेऊन ये.” सुदर्शन म्हणाला.

भीमसेनने घंतांवर बरेचवेळे ते राजासमोर निवेदन केले. राजाला पण, भीमसेन म्हणाला

आपला अतिथि म्हणून राजवाड्यातच रहायला सांगितले आणि दुसऱ्या दिवशी दरबारात मोठ्या सभारंभाने सत्कार केला. म्हणाला—“भीमसेन साहस करून राजसिणीच्या विवरातून हा हिरा घेऊन आला आहे. लोकांना हे कळावे म्हणून आम्ही स्वतः विवरात प्रवेश करून आपला हा हिरा त्या विवरात टाकला होता. त्यात राक्षसोण नाही हे आता सिद्ध झाले आहे. भीमसेनच्या साहसाबद्दल आम्हांला आनंद होत आहे व माळराम त्याने दाखविलेल्या साहसाबद्दल बसिस देण्यात येत आहे. कोणाच्या माळरामात बोलो करावयाची असेल तर त्यांनी भीमसेनाकडून जमीन घ्यावी.” राजाने सभेत जाहीर केले.

लोकांच्या मनातून राजसिणीच्या माळरामाची भीती नाहीशी झाली. सर्वांनी भीमसेनाकडून लंडाने जमीन घेतली.

भीमसेन एक मोठा जमीनदार झाला.

मोठ्या तळोव्या

एकदा एक शेतकरी शहरात जात होता.

वाटेने एक व्यापारी आणि एक शिक्षक भेटले. दोघे परस्परांशी बोलत पायी पुढे निघाले. चालत असता दुपार झाली. तिघांना भूक लागली होती. त्यांना एक भाग दिसली. वागेत फणसाचे होते. पिकलेल्या फणसाचा गोदवास सुटला होता.

तिघांनी बसले. माळघाळा भूक लागली असल्याचे सांगून एक पिकलेला फणस मागितला. माळघाने एक पिकलेला फणस तोडून दिला.

शेतकरी फणस कापू लागला. इतर दोघांपेक्षा आपल्याला जास्त मिळाला तर बरं होईल असे त्याच्या आले. तो उघड म्हणाला—“आपल्या तिघांचा निर- निराळा थंडा आहे. मी पोटो करतो, व्यापारी व्यापार करतो आणि शिक्षक शिकवितो. तिघांच्या थंड्यात ज्याचा

थंडा मोठा आहे त्याला एक भाग जास्त मिळाला पाहिजे. तुम्हांला वाटते?” व्यापारीपेक्षा भित्या शिक्षणपेक्षा अन्न मनण्याला जास्त भावश्यक व उपभोगी आहे, म्हणजे अन्न उत्पन्न करणारा जो शेतकरी तो थंडा आहे. त्याला मोठा वांटो मिळाला पाहिजे. उपायी व्यापारी आणि शिक्षक आपण मागितलेला वांटो देण्यास तकार देणार नाहीत असे त्याला वाटले.

शेतकरी म्हणाला ते ऐकून अध्यापक म्हणाला—“तू दिलास तो तर्क मी ऐकला. त्याला उत्तर म्हणून मी एक गोष्ट सांगतो. एका गावी एक श्रीमंत मनुष्य रहात असे. त्याला तीन मुलगे होते. ते तिघे उडाण- टणू निघाले आणि दिवसभर गावात भटकत असत. मुलांचा तो उडाणटणू- पणा पाहून व्यापाऱ्याला फार वाईट वाटले.

तो श्रीमंत मनुष्य दिवसे दिवस म्हात्तारा होत गेला होता. आपल्या साठीमागे मुले आपली सर्व इस्टेट उडवून टाकतील, म्हणून त्याने एक उपाय करण्याचे ठरविले.

त्या श्रीमंताने आपल्या मुलांना एक एक करून बोलाविले आणि त्यांना आपले मृत्युपत्र दाखविले. त्यात, पित्याच्या मृत्यूनंतर पित्याच्या इस्टेटोचे चार वांटे करावे आणि ज्या मुलाला अंगठी मिळेल त्याला आणखी एक वांटा देण्यात यावा असे लिहिले होते. श्रीमंताने प्रत्येक मुलाला ते दाखवून म्हटले—“पहल वांट! मी आपली जबाबदारी ओळखून घ्याने इतक्या राहणील तर मी तुलाच ती अंगठी देईन.”

काही काळ ओटल्यावर तो श्रीमंत मनुष्य वारला. पंचांनी एका जागी बसून मृत्युपत्र वाचले. त्या श्रीमंताच्या इस्टेटोचे चार वांटे केले आणि त्याच्या तिघां मुलांना बोलावून त्यांनी विचारले—“तुमच्या पैकी कोणाला बडिलांची अंगठी मिळाली?”

व म्हणाला—“मला अंगठी मिळाली. दुसऱ्याने पण तशीच अंगठी काढून दाखविली. आपाने इतर मुलांना कळल्या शिवाय प्रत्येकांना अंगठी दिली होती. तिन्ही अंगठ्या सारख्या सारख्या होत्या.

पंचांनी नाहलाजाने सर्व इस्टेटोचे सारखे तीन वांटे करून तिघांना दिले.”

जशी गोष्ट सांगून वित्तक म्हणाला—“आपल्या तिघांचे घेदे आपापल्या स्थानी थेंपठ आहेत. यावर तर्क जाण्याच नाही. तसेच आपली सर्वांची भूक पण सारखीच आहे. एक थंदा करणाऱ्याला कमी भूक ■ दुसरा थंदा करणाऱ्याला जास्त भूक लागत असण्याची शक्यता नाही. म्हणून हा सारखे वांटे करून घेतला पाहिजे.

वित्तकच्याला, त्याला जो लोभ झाला त्या बद्दल फार लाज वाटली. त्याने फणसाचे तीन सारखे सारखे वांटे केले आणि तिघांनी त्या फणसावर आपली भूक भागविली.

शिखारथ

[१]

[पावसाच्या मुलींना कोणीतरी उचलून नेले. पाटणाने खडगवर्मा व दोघांना संमयावर बटक करून कैदेत ठेवले. रात्री पाहारेकऱ्याला घमक्या देऊन ■ कुंपणाच्या दारापर्यंत आले. कुंपणापलीकडे एक रामटी हत्ती पीकार करीत हिडत होता. पुढे—]

खडगवर्मा कुंपणाच्या दाराला बांधलेली दोरी आपल्या तलवारीने कापू लागला. त्यावेळी क्षोपठीच्या बाजूने अचानक एक काली जाकती त्याच्या समोर येऊन उभी राहली. खडगवर्मा दचकून त्या जाकतीकडे क्षणार्धात पाहून पळण्याच्या प्रयत्नात व्यस्तता तो काळ्या जाकतीतील मनुष्य ओरडून म्हणाला—“अरे कोणी नाही का तिकडे? ए पाहारेकरी! आपले कैदी पळत आहेत.

पहला! कोठे आहेस तू? अवकर येऊन यांना कैद कर.”

तो आवाज आणखी कोणाचा असून कारकुनाचा होता. दोघ्या कापल्या गेल्याबरोबर खडगवर्मा व जीवदत्त दोघांनी दार उचलून पळून जाण्याचा प्रयत्न केला. त्याच वेळी कारकून पळत आला आणि दरवाजून म्हणाला—“भावा! पळण्याचा प्रयत्न केलात तर भराल. फसवून पळून

जाण्याचा कर्कश आवाजाने हत्ती ते ऐकलेत तर त्यात तुमचे हित आहे, कजावून ठेवतो."

कारकुनाच्या कर्कश आवाजाने हत्ती विस्मयला. हत्ती आपले पुढले पाय जमिनीवर घट्ट दाबून ठेवून आणि सोंड वर कर्कश जोराने शींकार करीत ओरडत अर्धवट उघडलेल्या कुंपणाच्या दाराकडे वळला. खड्गवर्मा जीवदत्त उडी मारून पल्लीकडे जाण्याचा प्रयत्न करू लागले. त्यांना घरण्यासाठी कारकुन धावला आणि कुंपणाच्या दारात येताच त्याला समोर हत्ती दिसला. हत्ती इतका जवळ आलेला पाहून कारकुन क्षणभर किंकर्तव्यविमूढ

स्थितीत जागच्या जागी थक्कला. त्याच्या सर्वांगाचा बरकाप उडून गेला. त्या परिस्थितीत त्या निचाऱ्या कारकुनावर जो प्रसंग गुजरला असेल त्याची नुसती कल्पना करूनच जीवदत्त आपले तोंड दुसरीकडे वळवून तमा राहला. पण खड्गवर्मा मात्र टाळपा दाजवून हर्षोस्महासाने व्यंग्योक्ति करीत ओरडला—“हा कोणीतरी कारकुनाच्या वेशात आलेला गावातला भीम दिसतो आहे आणि हत्तीची मस्कपुड करणार आहे!”

इतक्यात कारकुन आजूची भोठपाने ओरडला. हत्तीला वाटले की कारकुन त्याच्यावर प्रहार करायला येतो आहे. त्याने कारकुनाला गोंडेत घळत दूर फेंकून दिले. कारकुन एका झाडाच्या काडीत अडकला, त्याच पाहरेकऱ्याला बांधून ठेवलेले होते. कारकुनाचे नशीब बलवत्तर होते, म्हणून त्याच्या जिवाला काही अपाय आला नाही.

बोहा दम घेऊन कारकुन पुन्हा मोठ-भोठपाने ओरडू लागला—“वीरभड आणि रामभद्र पळून आहेत हो! रानटी हत्ती गावात शिरला आहे. पळा, हत्तीला ठार करा! चोरांना पकडा!” तोंडाला आले ते म्हणत ओरडत होता.

हत्तीने पहिल्याने झोपडी मोडून पाया-खाली तुडवून टाकलो. हत्तीचे ओरडणे

आणि कारकुनाच्या मोठमोठ्या आरोळ्या ऐकून सर्व गाव जामे झाले. गावकरी मशाळी घेऊन, माले बरळ्या, तलवारी, धे हाती ते घेऊन त्यावाजूला धावले.

“पळून जाणाऱ्या कैद्यांना प्रथम अटक करा. नंतर हत्तींना समाचार घेऊ!” कारकुन ओरडून गावकऱ्यांना सांगत होता. गावकरी चारआठ जणांच्या टोळ्या काही हत्तींच्या बाजूला आणि काही कुंपणाच्या दाराकडे धावले. तोंपपत कुंपणावर चढून खड्गवर्मा जीवदत्त संमत पहात उभे होते. कार वेळ पाहण्यात धाहापण नाही असा विचार करून दोघे कुंपणापलीकडे उडी गेले. एक बांध झाडीतून डरकाळपा फोडू लागलेला त्यांना ऐकू आला.

“काय हे गांव आणि काय पण! अंघल! या जंगलात हत्ती व बरले आहेत ते दिसते!” खड्गवर्मा जरा त्रास-त्यासारखा होऊन म्हणाला.

“अरे, म्हणूनच तर आपल्याला शिंपाई आणि गावकरी यांच्या हातातून निसटून पळून जायला ही चांगली संधी मिळाली ना! नाहीतर या सर्वांनी मिळून हर-पांसशांसारखी आपली दोघांकी शिकार केली असती! म्हणून आपण देवाचे जामार मानले पाहिजेत!” जीवदत्त म्हणाला.

दोघे परस्परशी बोलत असतां अचानक झाडोतून बाहेर धावत आला. त्यांच्या उडी माहून एका क्षणात दोघांना ठार करणे त्यांना कठीण नव्हते, म्हणून खड्गवर्मा मागे सरला आणि म्हणाला—“जीवदत्त! बोल घाला ठार कळ या की या दाराने गावात शिरायला पिटाळू या? कवकर बोल काय ते!”

“तुला वाटेल ते कर!” जीवदत्त स्मित करून म्हणाला.

त्यांना हत्तीचे ओरडणे, गावकऱ्यांच्या आरोळ्या आणि कारकुनाचा कर्कश आवाज सर्व स्पष्ट ऐकू येत होते. कुंपणाच्या दाराकडे येण्याची कोणाची देखील हिंमत होत नव्हती.

हत्तीला मरणा झालून त्यालाच कार कर-
ण्याच्या प्रयत्नात सर्व होते.

बाघ ठरकाळघा फोडीत लहंगवर्माच्या
बाजूला बळला. तेव्हा त्याने आपल्या
मात्स्याची एक खोच बाघाच्या कमरेवर
मारली. बाघ त्यामुळे चवताळला आणि
लहंगवर्मावर उडी मारण्याला धावला. त्याच
वेळी जीवदत्ताने आपली कुत्रडी बाघाच्या
तोंडात घालून त्याला ठकलले. म्हणून बाघ
पिसाळला आणि लहंगवर्मा किंवा जीवदत्त
यांच्या अंगावर न धांवता कुंपणाच्या दारा-
तून गावात शिरला.

गावात पळापळ सुरू झाली. हत्ती आल्या
मुळे गावकरी पळितानेच धावून गेले होते.

आता बाघच शिरला म्हणून जास्तच धावून
गेले. कारकून आखावतूनच ओरडत होता—
“अरे! आपले कंदी पळाले. ते दोघे मांत्रिक
होते असे दिसते. ते आपल्या गावात आणली
कोण कोणत्या क्रूर जनावराला सोडतात,
कोण जाणे. दरवाजा बंद XXXX रे कोणी-
तरी!”

कारकुनाचे ते ओरडणे ऐकून लहंगवर्मा
न जीवदत्त दोघांना सूप हंसू कोसळले.
लहंगवर्मा आपला माला कारकुनाच्या
बाजूला रोखून म्हणाला—“हा लुक्का माडा-
XXXX बसूनच ओरडतो आहे. साली उतरून
लोकांना मदत का नाही करीत? मात्स्या-
जबळ बावेळी धनुष्य XXXX असते XXXX या
थेरड्याचे ठोके ताडफळासारखे साली
पाडले असते.”

“धनुष्यबाण मिळविणे तितकेसे कठीण
नाही. जंगलात त्याची आपल्याला गरज
पडेलच. XXXX म्हातान्याचे ठोके उटविण्याची
मोष्ट नंतर पाहून घेऊ. पहिल्याने येथून
पळून जाण्याचा विचार कर.” जीवदत्त
म्हणाला.

दोघे तेथून निघाले. अंधुक मांदण्यात
सावधपणे वाट काढीत दोघे जंगलाच्या
बाजूने क्षपाक्षप पावने टाकीत चालू लागले.
वाटेत त्यांना निरविराळी स्वापदे दिसली,
परंतु निर्भयपणे पुढे जाणाऱ्या दोघांकड

बाजूला निघून गेला.

सूर्योदयापूर्वी दोघे बरेच दूर निघाले.
जंगलाच्या मध्यभागी येऊन पोचले. तो सर्व
प्रदेश वाट रानामुळे आणि झोंगराळ असल्या-
मुळे रात्रीच्या वेळी जास्तच भयंकर दिसत
होता.

“लहंगवर्मा! XXXX वाटते, आपण दहा-
बारा कोय तरी दूर निघून आलो असणार.
सूर्योदयाला फार वेळ उरला नाही. या
झाडावर चढून कोठेतरी थोडा आराम कर
या गड्या! तुला काय वाटते?” जीवदत्त
म्हणाला.

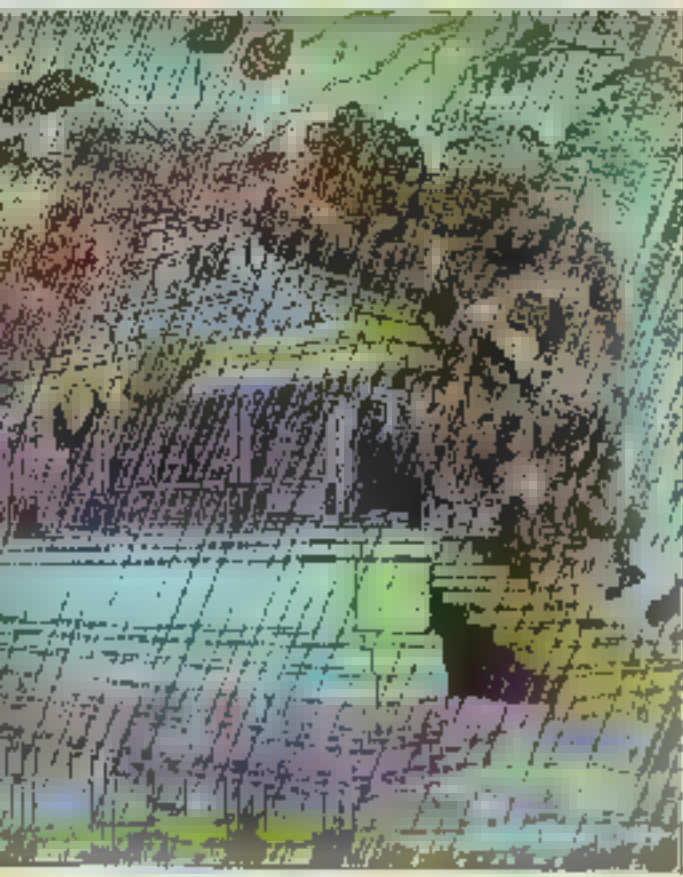
लहंगवर्माने होकार दिला. दोघे एका
झाडावर चढून XXXXXX जाघारे टेकून

बसले. दोघे फार दमले होते. रात्रभर
ओप नव्हती. शिवाय बरेच चालून आले
होते. म्हणून त्यांना घटकन ओप लागली.

बऱ्याच वेळानंतर त्यांना कुजबुज ऐकू
आली. जीवदत्त जागा साळा. लहंगवर्माने
पण डोळे उघडून अंधसूचक जीवदत्तकडे
पाहिले. त्याने लहंगवर्माला गप्प बसायला
खूण केली. नंतर त्यांना ज्या बाजूने बोलणे
ऐकू येत होते त्या बाजूला त्यांनी बळून
पाहिले. सुरवातीला जी कुजबुज वाटली,
ती आवाज घटक गेला तसा भावण असल्या-
सारखे स्पष्ट झाले.

दोघे ज्या झाडावर बसले होते त्या जागे
पाहून थोड्या अंतरावर एका झाडाखाली
काही लोक जमे होते आणि आपसात काही

तरी बोलत होते. सर्वांना ॥ ॥ होत्या आणि कपाळाला भरून व कुंकवाचा टिळा होता. त्यांच्या हातात विष्कूल होते. ते दिसायला भयंकर होते. त्यांच्या गळघात रुद्राक्षाच्या माळा होत्या. एकाच्या डोक्यावर मुंडा रुद्राक्षमाळा होती. त्याची बाडी सर्वात मोठी व लांब होती. तो आपला त्रिशूल उचलून धरून दुसऱ्या एकाला घमकावीत होता. काहीजण मध्यस्थी करीत होते. त्यांचे बोलणे स्पष्टपणे ऐकू येत नव्हते.

ते आपसात भाडणारे भैरव भक्त होते. त्यांचा प्रमुख गणलिंगेश्वर नांवाचा एक मनुष्य होता व त्याच्या मुख्य शिष्याचे नाव श्वेतभैरव होते. नवे भैरव मंदिर कोठे

स्थापन करीके, या गोष्टीवर दोघांचा वाद-विवाद चालू होता.

ते सर्व भैरवभक्त पाचसह्य महिन्यापूर्वीपर्यंत विध्य पर्वतातल्या एका जुन्या भैरव मंदिरात राहात होते. त्या मंदिरात एक म्हासारी भैरवपुजारीण होती. एका सणाच्या वेळी भैरवासमोर बळी देण्यासाठी एका मुलाला ॥ ॥ आले. परंतु ॥ ॥ पुजारिणीने त्या मुलीला बळी देण्यास नकार दिला. त्या दिवशी रात्री एक मोठे ॥ ॥ आले आणि भैरव मंदिरावर वीज पडली आणि ते ॥ ॥ पडून गेले. त्या भैरव पुजारिणीने मुलाचा बळी देण्यास नकार दिल्यामुळेच तो अगघात ॥ ॥ असे गणलिंगेश्वराने सर्व भैरवभक्तांस सांगितले आणि त्या पुजारिणीचाच बळी देण्याचा घाट घातला. श्वेतभैरवला ॥ ॥ कळले व त्याने पुजारिणीला कोठे तरी लपकून ठेवले आणि आपल्या मूर्क्या सांगितले की ती कोठे तरी पळून गेली असावी.

पुजारीण एकाएकी ताहीशी मानेली पाहून गणलिंगेश्वरला श्वेतभैरवाचीच यात काहीतरी लक्षादी ॥ ॥ संशय आला. परंतु पुरावा नसल्यामुळे तो त्याला काही शिक्षा करू शकला नाही. त्यानंतर सर्व जण पुजारिणीचे काम करू शकणाऱ्या एका मुलीच्या शोधार्थ गावात गेले. तेव्हा

कडक नजर ठेवली.

श्वेतभैरवाला नरवच पसंत नव्हता. परंतु आपले ते विचार सर्वासमस्त व्यक्त करायला तो धडत नव्हता. म्हणून तो आपल्या गुरूलाच पदच्युत करण्यासाठी गुप्तपणे प्रयत्न करू लागला.

गणलिंगेश्वरला ॥ ॥ शिष्याच्या प्रयत्नाची पुरी ॥ ॥ होती. त्याला त्याच्या काही विश्वासपत्र शिष्यांकडून श्वेतभैरव त्याला पदच्युत करण्याच्या प्रयत्नात असल्याचे कळले होते. त्यासाठी तो आपला ॥ ॥ करीत असल्याचे पण त्याला कळले. म्हणून त्याने श्वेतभैरववर एक भयंकर आरोप लावून त्याचा काटा धूर करण्याचे ठरविले. त्यासाठी त्याने काही साक्षीदार पण अमा केले. त्या दिवशी रात्री तलावाच्या काठावरून अथा मुलीला पळवून आणण्यात आले होते त्या मुलीला पळून जायला श्वेतभैरव मदत करण्याच्या प्रयत्नात होता असा त्याच्यावर आरोप लावला.

श्वेतभैरवने ती आरोप जोडा असल्याचे सांगितले. म्हणून गणलिंगेश्वरला जास्तच राग आला आणि तो ॥ ॥ त्रिभुक्ताने ॥ ॥ शिष्याचा वध करायला तयार ॥ ॥ काही शिष्यांनी दोघांमध्ये मध्यस्थी करण्याचा प्रयत्न केला. त्या मुलीला

बांदोव्या

बोलाकून तिलाच काय ते विचारून घ्यावे असे त्यांचे म्हणणे होते.

ते ॥ ॥ की काय गणलिंगेश्वरने टाळी वाजविली. ती टाळी ऐकून त्रिशूल घेऊन एक तरुण भैरव माझाच्या आडून पुढे येऊन उभी राहला. पळवून आणलेल्या मुलीला आणून समोर हजेर करण्यास गणलिंगेश्वरने आज्ञा केली. जो तरुण भैरव बाळ दहा मिनिटांनी सोळा सतरा वर्षे वयाच्या एका मुलीला घेऊन आला.

गणलिंगेश्वरने त्या मुलीला विचारले— “रात्री तू पळून जाण्याचा प्रयत्न केला होतास की नाही? तुला कोणी मदत केली?” श्वेतभैरवकडे बोट दाखवून त्याने

पुढे विचारले—“वामे पळून जावला मदत केली होती की नाही? सारे बोल, सोटे बोलू नकोस. तुला भिष्याचे कारण नाही. पण जर का तू कोटे बोलतोस तर महाकाळभैरव तुझे डोके उडवील लक्षात ठेव!”

त्या मुलीने जरे तेज सांगितले. म्हणाली—“मी पळव्याचा प्रयत्न केला होता. पण मला कोणी मदत केली नाही की पळून जाण्यास प्रोत्साहन पण दिले नाही.” तिच्या त्या उत्तराने सर्वांच्या मनाचे समाधान झाले. समाधान झाले नाही ते एकट्या गणेशिनेश्वराने.

गणेशिनेश्वराने मुलीला घेऊन जावला त्या तरुण भैरवाला सांगितले. नंतर जेव्हा भैरवाकडे करक्या नजरेने पहात आणि त्याच्या कांदरेपर्वत नोंबत असलेली वडास माना आपल्या हातात धरून म्हणाला—“माझ्यानंतर तू या भैरव भक्तांचा गुरू होणे शक्य नाही. तू मुन्ना, नबाड आहेस! तुला भैरवासमोर बघी का वेळ नसे भक्ता की विचार करतो आहे. परंतु तुझ्यावर

वि. Fullscreen 177

जेव्हा भैरवाच्या डोक्यात एकाएकी काळ झाले कोणास ठाऊक, त्याने आपला त्रिशूल उचलून आपल्या मुखवर रोखून धरला. तेव्हा त्याच्या एका मित्राने त्याच्या सांघावर हात ठेवून, अन्तो घाई काळ नकोस म्हणून खूण केली.

सांघावर बसून जडगवर्मा व जीवदत्त हे सर्व वृक्ष लक्षपूर्वक पहात होते. परंतु रक्षांचे बोलणे त्यांना लपटपणे ऐकू येत नव्हते. एका भैरवाला, त्या मुलीला लाठीत घेऊन जातोना त्यांनी पाहिजे आणि गावच्या पाटलाची लोख मुलगी असावी, असे त्यांना वाटले.

“जडगवर्मा, त्या विचारीला नजर राक्षसांच्या हातातून बाचविले पाहिजे.” जीवदत्त म्हणाला

“दरोबर आहे, तुझे म्हणजे! जावच तिला बाचविलेच पाहिजे. राक्षस झाले तर या भैरवांपैकी काही जणांना बापासिहाच्या लोकी देऊन ही ते केले पाहिजे!” जडगवर्मा म्हणाला. (क्रमशः)

लक्ष्मी आणि लक्ष्मी

विष्णूदित्याने लक्ष्मी सोडना नाही. तो सांघाजवळ परत आला, भैरव सांघावर काढून घेवले आणि स्मरानाच्या विचोने पाळू जावला तेव्हा जेव्हा बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा, मला एका गोष्टीची रांका वाटते. तुला तुझ्या प्रयत्नात मिळाले तर तू त्याचा उपयोग करवील की विजयभी नावाच्या स्त्रीसारखा प्राप्त पक्ष वेचेल लोडून वेचेल, न कळे! मी ती गोष्ट सांगतो, लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ बोष्ट सांगू लागला.

उन्वीन नगरीत एक गरीब विद्वान पंडित रहात असे. त्याला विजयभी नावाची एक मुलगी होती व तिला बोन भाऊपण होते. त्या विद्वान पंडिताच्या बरी ज्या ज्या गोष्टीची चर्चा होई ती विजयभी लक्षपूर्वक ऐकत असे. एकदा ऐकलेली गोष्ट तिच्या लक्षात राहिली. कधी विसरत नसे. ती मोठी होत

वेताळकडच्या गोष्टी

पुढे विचारले-“वामे पळून जावला मदत केली होती की नाही? सारे बोल, लोटे बोलू नकोस. तुला भिष्याचे कारण नाही. पण जर का तू लोटे बोलतोस तर महाकाळभैरव तुझे डोके उडवील लक्षात ठेव!”

त्या मुलीने जरे तेच सांगितले. म्हणाली-“मी पळव्याचा प्रयत्न केला होता. पण मला कोणी मदत केली नाही की पळून जाण्यास प्रोत्साहन पण दिले नाही.” तिच्या त्या उत्तराने सर्वांच्या मनाचे समाधान झाले. समाधान झाले नाही ते एकट्या गणेशिनेश्वराने.

गणेशिनेश्वराने मुलीला घेऊन जावला त्या तरुण भैरवाला सांगितले. नंतर जेव्हा भैरवाकडे करकथा नजरेने पहात आणि त्याच्या कांदरेपर्वत लोंबत असलेली वडास माना आपल्या हातात धरून म्हणाला-“माझ्यानंतर तू या भैरव भक्तांचा गुरू होणे शक्य नाही. तू मुन्ना, लबाड आहेस! तुला भैरवासमोर बघी का वेळ नसे भक्ता की विचार करतो आहे. परंतु तुझ्यावर

वि. Fullscreen 177

जेव्हा भैरवाच्या डोक्यात एकाएकी काळ झाले कोणास ठाऊक, त्याने आपला त्रिशूल उचलून आपल्या मुखवर रोखून धरला. तेव्हा त्याच्या एका मित्राने त्याच्या सांघावर हात ठेवून, अन्तो घाई काळ नकोस म्हणून खून केली.

सांघावर बसून जडगवर्मा व जीवदत्त हे सर्व वृक्ष लक्षपूर्वक पहात होते. परंतु रक्षांचे बोलणे रक्षांना लपटपणे ऐकू देत नव्हते. एका भैरवाला, त्या मुलीला लाठीत घेऊन जातोना त्यांनी पाहिजे आणि गावच्या पाटलाची लोख मुलगी असावी, असे रक्षांना वाटले.

“जडगवर्मा, त्या विचारीला नर राक्षसांच्या हातातून बाचविले पाहिजे.” जीवदत्त म्हणाला

“दरोबर आहे, तुझे म्हणजे! जावच तिला बाचविलेच पाहिजे. राक्षस झाले तर या भैरवांपैकी काही जणांना बापासिहाच्या लोकी देऊन ही ते केले पाहिजे!” जडगवर्मा म्हणाला. (क्रमश)

लक्ष्मी आणि लक्ष्मी

विष्णूदित्याने लक्ष्मी सोडना नाही. तो सांघाजवळ परत आला, भैरव सांघावर काढून घेवले आणि स्मरानाच्या दिशेने पाऊ जावला तेव्हा जेव्हा बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला-“राजा, मला एका गोष्टीची रांका वाटते. तुला तुझ्या प्रयत्नात मिळाले तर तू त्याचा उपयोग करवील की विजयभी नावाच्या स्त्रीसारखा प्राप्त पक्ष वेचेल लोडून वेचेल, न कळे! मी ती गोष्ट सांगतो, लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

उन्वीन नगरीत एक गरीब विद्वान पंडित रहात असे. त्याला विजयभी नावाची एक मुलगी होती व तिला बोन भाऊपण होते. त्या विद्वान पंडिताच्या बरी ज्या ज्या गोष्टीची चर्चा होई ती विजयभी लक्षपूर्वक ऐकत असे. एकदा ऐकलेली गोष्ट तिच्या लक्षात राहिली. कधी विसरत नसे. ती मोठी होत

वेताळकडच्या गोष्टी

गेली तसतशी तिची काव्यशक्तपण विकसित होत गेली. आधुनिकविवाधासून भोठमोठी काव्ये रचण्याची शक्तिपण तिला प्राप्त झाली. तिचे काव्य जो कोणी वाची तो, विजयश्रीची काव्य प्रतिभा सरोवरच अद्भुत आहे, असेच म्हणे.

विजयश्री आपल्या बडिलांबरोबर पंडितांच्या सभेत जाऊ लागली. अद्यातऱ्हेने तिच्या काव्यप्रतिभेची श्वाती वाढतच गेली. त्याचप्रमाणे तिच्या वयाबरोबर तिच्या सौंदर्यात कमालीचा फरक पडत गेला आणि तिला पाहून वाटू लागले की ती देवलोकातील कोणी देवी असावी. तिची काव्यकला व सौंदर्य पाहून तिला मागणी घालणारांची

नांवाच्या एका तरुण युवकाला मनाने वरले होते. दुर्दैवाने चंद्रशेखरची पण घरची स्थिति गरिबीची होती. पण विजयश्रीच्या कवितेवर तो आपले सर्वस्व दाहायला तयार होता. म्हणून विजयश्रीने कवियत्री म्हणून तिला चांगली प्राप्ती होऊ लागली म्हणजे चंद्रशेखरशी विवाह करून सुखाने संसार धारणचा, असे मनात ठरविले.

पध्दसरी उत्कर्षनच्या राजाच्या कानापर्यंत विजयश्रीच्या काव्यप्रतिभेची ■ सौंदर्याची गोष्ट जाऊन पोचली. म्हणून राजा दरवर्षी ■ दरबारात ज्या पंडितांच्या सभा होत ■ समांत उपस्थित राहण्यासाठी विजयश्रीला देखील आदरपूर्वक निमंत्रण पाठवू लागला.

राजाने तिची कविता ऐकून ■ उचित सत्कार केला तर आपल्याला घन प्राप्ती होईल व आपल्या इच्छेप्रमाणे विवाह करून घेता येईल असा विचार विजयश्रीने केला. म्हणून ती पंडित सभेत उपस्थित राहून काव्यनाचन करू लागली. तिची कविता व विचार ऐकून पंडितांच्या सभेत तिचा आदर वाढतच गेला.

नंतर एका सभेत काव्यप्रतिभेची प्रति-
द्विदिता झाली व विजयश्रीने काव्यवाचन करून कविमंडळीस मुख करून सोडले.

तिला बहुमोल परिस्थिके देखून तिचा सत्कार केला व तिला राजवृत्तिवि म्हणून राजवाड्यातच काही काळ राहण्याचा आग्रह केला. आपले ■ साधक साध्या-
बद्दल तिचा फार आनंद झाला ■ तिने राजाने आतिथ्य स्वीकारले.

राजवाड्यात पाऊल टाकताच तिच्या जीवनात बदल झाला. गरिबी कधी असते हेदेखील तो विसरून गेली. बंतपुरात सेवेस निव्व दासीचा बोलका असे. तिला उत्तमोत्तम वस्त्रे परिधान करण्यासाठी देण्यात येत. ■ जिकडे जाई, पालवीत असून जाई. दररोज नृत्य, गायन इत्यादी करमणुकीची व्यवस्था राजाने करून दिली होती. स्वर्गसुख ■ पाहून वास्तव काय असू शकणार, ■ विचार तिच्या मनात आला. दररोज भूवराज तिला भेटायला येत ■ शिकार आणि धुंड यासंबंधी तिला आपले अनुभव सांगत.

या नवीन जीवनात विजयश्रीला पुनर्जन्म मिळाल्यासारखे वाटू लागले. परंतु त्या जीवनात काव्य आणि पांडित्य माला स्थान नव्हते. तिला ■ पूर्वजीवनाची आठवण होईल अशी एवढी गोष्ट घडत नव्हती. म्हणून तिची काव्य-प्रतिभा आणि आशु-
कवित्व जणुकाही लयासच गेले.

ते जीवन आणखी जास्त सुखकर व्हायला आणखी एक गोष्ट घडली. एक दिवशी भूवराजांनी विजयश्री जवळ तिच्याशी विवाह करण्याची इच्छा असल्याचे प्रगट केले आणि महाराज ■ महाराणीची त्या गोष्टीस संमती असल्याचे पण सांगितले. ते ऐकून विजयश्री आश्चर्यचकित झाली. परंतु लगेच उत्तर न देता, दुसऱ्या दिवशी आपले मत देण्याचे कबूल केले.

ती राजभर विचार करीत राहिली आणि उजाडल्यावर महाराणीला भेटून म्हणाली—“महाराणी! भूवराजांबरोबर मला विवाह करता येणार नाही. राजवाड्यात माझा जो आदर सत्कार झाला त्याबद्दल

मी आपले फार फार आभार मानते आणि जगदी नम्रपणे मला माझ्या घरी पोच-विण्याची व्यवस्था करायी अशी विनंती करते."

त्याच दिवशी राजाने तिला तिच्या घरी आदरपूर्वक पोचविले. त्यानंतर काही दिवसांनी चंद्रशेखरशी तिचा विवाह झाला.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—
"राजा! विजयश्रीचा हा कसा काय विवेक म्हणावयाचा? थोडे दिवस राजवाड्यात तिचा जो आदर झाला त्यामुळे तिच्या जीवनात किती बदल झाला होता? आपल्या गरिबीची तिला आठवणदेखील राहिली नव्हती. गरीबीत तिला कसे दिवस काढाने लागत होते हे देखील ती विसरली नव्हती का? किंवा युवराजाने विवाहाची इच्छा प्रगट केल्यावर, तिला ती त्याच्यातून कांकण-भर मोठीच आहे असे वाटले की काय? याशिवाय राजभर तिने असा मोठा विचार तो काय केला? या सर्व प्रस्नांचे सामाधान-कारक उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस

जिव्याचा शरार नसला हाजिर मुद्दाम पायांवर लोळू लागतील."

त्यावर विजयश्री म्हणाला—
"विजय-श्रीचा विवेकच आपल्याला दिसतो. युवराज तिच्या सौंदर्यावर भाळले होते हे जरी सरे असले तरी राजवाड्यात अतिशय म्हणून तिला प्रवेश मिळण्याचे मुख्य कारण तिची काव्यप्रतिभा होती.
प्रतिभेच्या प्रदर्शनाला काय दिसला नाही. माशिवाय युवराजांनी आपले मनोगत प्रगट केल्यावर तिला चंद्रशेखरशी झाली असावी. नंतर युवराजांची विवाह झाल्यास सरस्वतीला कायमची पाठ राखविण्यासारखे झाले असते. कळवीची कृपा झाल्यावर सरस्वतीचा विसर पडतोच. म्हणून रात्रभर तिला विचार
लागला व ओप आली नाही, यात नवल नाही."

अशा सन्नेने राजाचे मीनबंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला व जाऊन लोबकळू लागला. (कल्पित)

चलारव चोर

कुमानियाच्या राजधानीत एक अटुल चोर रहात असे. एक दिवशी तो चोरी करायला निघाला. वाटेत खेडेगावातला चोर त्याला भेटला. परस्परांशी बोलणे झाल्यावर दोघांची घेत्री बमली.

राजधानीतला चोर खेडेगावाच्या चोराला म्हणाला—
"तुझे कौशल्य पाहतो. तू काय-
डोळा चुकवून त्याच्या घरदघातली अंटी चोरून घेऊन ये." खेडेगावातला चोर
चवळा. घरदघात माडी अंटी उबवीत बसली होती. चोराने तिला चकवून अंटी चोरली आणि खाली उतरून आला. परंतु खाली उतरून आल्यावर खिशात हात घालून पाहतो तर अंटी नव्हती. राज-धानीतला चोर ती अंटी दाखवीत म्हणाला—
"तू चोरी करण्यात पटाईत आहेस पण चोरलेला माल वाचविण्यात हुशार नाहीस. तू
साथी झालास तर आपण दोघे

मिळून चोरलेला माल अर्धा अर्धा वाटून घेऊ." खेडेगावातल्या चोराने ते मान्य केले.

दोघांनी त्या रात्री राजाचा खजिना कुटण्याचे ठरविले. मध्यरात्रीच्या सुमारास दोघे राजवाड्यात चकून गेले. छपरावरच्या गवाक्षातून पाहून खजिना कोटे आवे याची माहिती काढली. त्यात पिंपे भरून सोन्याची नाणी होती. राजधानीतल्या चोराने खेडेगावातल्या चोराला खजिन्यात दोरीच्या सहाय्याने उतरविले. त्याने एक पिंपी मरून सोन्याची नाणी आणली. आणि दोघे राजवाड्यातून निघून गेले.

दुसऱ्या दिवशी राजाने नित्याप्रमाणे खजिन्याची तपासणी केली आणि विचारले—
"रात्री खजिन्यात कोण आला होता?"
"कोणी आला नव्हता महाराज!" पहारेकरी म्हणाला.

राजाने सरळ जाऊन तुवंगासल्या एका म्हाताऱ्या कंधाला विचारले—“कोणीतरी खजिन्यात शिरून घोन हजार सोन्याची नाणी चोरली आहेत. परंतु भितीला कोठे भोंक नाही. मासले गुपित काय असू शकेल?”

कंदी म्हणाला—“महाराज खजिन्याला नक्कीच भोंक पाडले गेले असणार. खजिन्यात जाळ करून बूर कोठून निघतो हे पहावे. गुप्तद्वार कोठे आहे हे कळेल!”

राजाने म्हाताऱ्या कंधाऱ्या सल्ल्याप्रमाणे खजिन्यात जाळ केला. छपरात काचेची जी गदाक्षे होती त्यापैकी एकातून घूर बाहेर निघत असलेला दिसून आला.

राजाने ती गोष्ट म्हाताऱ्या कंधाऱ्या बाळून सांगितली तेव्हा तो कंदी म्हणाला—“तो चोर पुन्हा येईल. आपण त्या बवासाची दुस्स्ती करू नये आणि खिडकीच्या कासी दाट घट्ट दार पिपात भरून ठेवावी.”

म्हाताऱ्या कंधाऱ्या अंदाज बरोबर निघाला. राजाला चोरीचा संशय येण्यापूर्वी आपली बोटे सोने चोरून आणले पाहिजे असे ठरवून त्या दिवशी रात्री दोघे चोर खजिन्याच्या आले. छेडेबावातला चोर पहिल्या दिवसासारखा खजिन्यात उतरला आणि विकट दारूच्या पिपात जाऊन पडला आणि आतून ओरडला—“अरे, आपण फसलो रे! मी दारूच्या पिपात अडकलो आहे. मला बर ओढून काढणे तुला शक्य नाही. मी राजाच्या हातात जिवंत सापडलो तर त्यात तुला धोका आहे. म्हणून तू मला विष दे आणि पळून जा.”

“भिऊ नकोस मित्रा! माझ्याजवळ एक औषध आहे. ते घेतलेस की तू मेल्यासारखा होऊन जाशील. ज्या येऊन मी तुझे रक्षण करीन.” राजधानीतल्या चोराने सुचविले व दोरीच्या सहाय्याने आपल्या मित्राला ते औषध दिले. ते औषध घेतल्या बरोबर छेडेबावातला चोर प्रेतासारखा दारूच्या पिपात ताठ उभा राहला.

दुसऱ्या दिवशी राजाने खजिन्यात येऊन पाहिले आणि पिपात उभा असलेला एक मनूष्य पाहून म्हणाला—“अरे लबाडा! आता तू कोठे जातोस, पाहतोच मी!” परंतु राजाने जवळ पाहिले चोर मेलला. परंतु त्याने पुन्हा तुवंगात जाऊन म्हाताऱ्या कंधाऱ्या यत्न घेतला. म्हातारा कंदी सर्व ऐकून येऊन म्हणाला—“महाराज! हे चोर अट्टल चोर दिसत आहेत.”

“म्हणजे या चोरा शिवाय आणखी एक चोर आहे काय?” राजाने विचारले.

“दुसरा चोर असल्या शिवाय हा मेलला कसा? आत्महत्या करणे त्याला शक्य नाही. पिपात अडकल्याने जीव जाण्याचे कारणच काय? दुसऱ्या चोराला एक युक्ति आहे. मेलेल्या चोराचे प्रेत घेऊन जायला तो नक्कीच येईल. राजधानीच्या प्रवेश दाराजवळ एका कुर्चीवर चोराचे प्रेत आणून ठेवावे आणि पाहरेकरी जवळच नेमून ठेवावेत.” म्हाताऱ्या कंधाऱ्याने यत्न दिला.

म्हाताऱ्या कंधाऱ्या सांगितल्याप्रमाणे राजधानीतला चोर आपल्या मित्राला सोडविण्याचा प्रयत्न करू लागला. त्याने एक पांढरा घोडा, एक गाडी व चार दारूच्या झाऱ्या विकत घेतल्या आणि एका म्हाताऱ्याचा वेष करून गाडीत बसून तयराच्या

दारापर्यंत आला. तेव्हाच घुमारे पक्षास पावलावर आपली गाडी एकदम उलटी पावून मोठ्याने ओरडू लागला—“माझी गाडी उलटली हो! दारूच्या झाऱ्या पण खाली पडल्या हो, आम्हाला वाचवा!”

पाहरेकरी म्हणाले—“म्हाताऱ्या! तू एक आरी बरून दारू देगील तर आम्ही तुम्ही गाडी सरळ उभी करून देऊ.”

“मालक! मी नाही केव्हा म्हटले? शानंदाने देईल. मला मदत करायला या!” राजधानीतला चोर म्हणाला.

पाहरेकरींनी गाडी सरळ उभी करून दिली. दारूच्या झाऱ्या गाडीत ठेवून एकीतली दारू मनसोपत पिऊ लागले. राज-

धानीतल्या चोराने त्या ॥॥ लोपेचे जीवघ घातले होते, हे त्यांना माहीत नव्हते. पाहरेकरी लोपेत वेगळ होते तेव्हा राजधानीतल्या चोराने खेडेगावातल्या चोरकडे नोड दाखवून पाहरेकऱ्यांच्या नायकाला विचारले-“नार्दक साहेब! आपण कोण?”

“अरे हा एक अहुल चोर आहे.” नार्दक म्हणाला.

“तरसा हा आमचा घोडा पळवून नेईल म्हणता?” राजधानीतला चोर मोठ्या भावड्या माणसासारखा विचारू लागला.

“अरे, तुझे डोके तर फिरले नाही ना? मेलेली माणूस तुझा घोडा कसा चोरून नेईल?” नायकाने विचारले.

“नाही हो, तो नक्कीच चोरून पळवून नेईल. चोराचा काय विश्वास?” राजधानीतला चोर म्हणाला.

“अरे म्हातान्या! तो चोर तुझा घोडा चोरून घेऊन गेला तर मी त्या चोड्याची किंमत तुला देईन, झाले?” नार्दक म्हणाला.

हळूहळू पाहरेकऱ्यांना राऊ चढू लागली. तेव्हा राजधानीतला चोर खेडेगावातल्या चोराजवळ गेला आणि त्याच्या तोंडात कसले तरी औषध घातले. चोड्या बेळामे खेडेगावातला चोर शुद्धीवर आला.

“मित्रा! हे पाहरेकरी ॥॥ वेळ गुंगीत राहणार नाहीत. तू चोड्यावर बसून येथून पाय काढ. ती तुला सक्ताली घेऊन येईल.” असे सांगून राजधानीच्या चोराने ॥॥ पळून जायला सांगितले आणि तो निघून गेल्यावर म्हातारा चोर ओप लागल्याचे श्रांग करून भाडीतच पडून राहिला.

हळूहळू सर्व पाहरेकरी शुद्धीवर आले. चोराबरोबर भंडादेखीलपळून गेलेला पाहून सर्व पाहरेकरी चकित झाले. नायक डोळे खोलून चवूकडे पाहता म्हणाला-“तो म्हातारा चोर म्हणाला ते खरे ठरले!”

लोपेचे तोंड करून पडून राहिलेल्या चोराला तो म्हणाला-“अरे म्हातान्या! म्हणालास तसेच झाले, बघ! पण नसे, हे

ही गोष्ट कळली ॥ आमची चामढी लोळविली जाईल! मी कबूल केल्याप्रमाणे चोड्याची किंमत सायला तयार आहे, एवढेच नव्हे तर दुप्पट किंमत ॥॥ तयार आहे. पण एका अटीवर, तू ही गोष्ट कोणाला सांगता कामा नये!”

राजधानीच्या चोराचा हाय साधला होता आणि घर त्याला पांचशे मोहरा मिळाल्या होत्या. तो आनंदाने निघून गेला.

राजाला जेव्हा ही गोष्ट कळली तेव्हा त्याने तुळगाव जाऊन म्हातान्या कैद्याला पुढे काय करायचे ॥ विचारले, तेव्हा तो म्हणाला-“म्हाणज! ते चोर मोठे वस्ताद आहेत, ॥ सांगितले नव्हते का?” आपण एक मोठे बक्षिस देण्याचे जाहीर करा म्हणजे तो नक्कीच आपल्याकडे येईल!”

म्हातारा कैदी म्हणाला त्याप्रमाणे राजाने एक मोठे पारितोषिक जाहीर केले. राजधानीतल्या चोराने राजाजवळ जाऊन तोच

खरा चोर असल्याचे सांगून पारितोषिक घेण्यास आल्याचे सांगितले.

“तूच तो चोर आहेस, याचे तरी काय प्रमाण?” राजाने चोराला विचारले.

चोर, दूर एक मनुष्य बैलाला हाकीत नेत होता, त्याच्याकडे नोड दाखवून म्हणाला-“पाहिजे तर मी तो बैल चोरून आणून दाखवितो.” बैलाला हाकून नेणाऱा मनुष्य खेडेगावातला चोर होता.

“तू त्या बैलाला चोरून ॥॥ आलास तर मी तू म्हणतोस ॥ मान्य करीत.” राजा म्हणाला.

राजधानीतल्या चोराने बैलाला हाकून नेणाऱ्याला जाऊन काहीतरी सांगितले तेव्हा तो आपले डोळे बघवीत पळून गेला. तेव्हा राजधानीतला चोर बैलाला बघून राजाकडे आला. राजा चोराची चलाखी पाहून अरोक्षरच मुष झाला आणि त्याला जाहीर केल्याप्रमाणे पारितोषिक देऊन निरोप दिला.

शेरा चोरांनी ते पारितोषिक आपसांत बघे अर्धे वांटून घेतले.

तीन तऱ्हेची शिक्षा

एका गावी एक तुपाचा व्यापारी रहात असे. तो पार जोमी होता. तो कसले तरी तेन मिसळून तुप विक्रीत नसे. म्हणून तुपाचा वास्तविक शेवटी तो एकदां अधिकाऱ्याच्या जाळ्यात सापडला. त्यांनी त्याच्यावर तुपात तेल मिसळून विकल्याचा आरोप ठेवून न्यायाधिशमोर उभे केले. न्यायाधिशाने व्यापाऱ्याचा आरोप सिद्ध झाल्यावर त्याला तऱ्हेची शिक्षा केली आणि म्हणाला—“तुला यातली हकी असेल ती शिक्षा भोगता येईल. त्या शिक्षा अनुक्रमे अशा होत्या—(१) व्यापाऱ्याने एक पेन्नावर ते वास्तविक तुप घाबे. संभर फटके घ्यायची शिक्षा मान्य करावी किंवा संभर रुपये बंड सोळावा.

तुपाच्या व्यापाऱ्याला बंड करणे किंवा फटके घाबे दोन्ही कोष्टी मान्य नव्हत्या. म्हणून त्याने पेन्नावर तुप घ्यायचे कबूल केले. परंतु अर्धा पेन्ना घ्याय्याबरोबर ओळारी भाजी. म्हणून फटके घायला तो तयार. परंतु फटके पडतांच ते झाले म्हणून त्याने संभर रुपये बंड भक्त आपली सुदका करून घेतली.

—सदाशिव दिळे

साव्याची युक्ती

एका गावी एक सराफा रहात असे. तो सोन्याच्या सागिन्याच्या व्यापारबरोबर दागिने गहाण ठेवून घेऊन व्यापाराने कर्जाक रुपये सुद्धा देत असे. म्हणजे सराफीबरोबर तो सावकारोपण करीत असे. मरीज व भोळ्या भावड्या मिन्हाडकांना तो फेसवीत असे. जे दागिने गहाण ठेवलेले असत त्या सोन्याच्या दागिन्यां ऐवजी तो पितळेचे दागिने कर्ज दिलेले रुपये परत मिळाल्यावर देत असे. परंतु भोळ्या लोकांना ते नसे.

एकदा जयंत नावाच्या तरुण माणसाने त्या सावकाराकडे एक मोत्याची गहाण ठेवून काही कर्ज घेतले. तो तरुण मनुष्य भोळा वसेल असे समजून त्याला आपण फसविले तर चोका नाही असा विचार करून त्या सावकाराने एक नकली हार सन्या हारा ऐवजी ठेवून विला.

त्या तरुण माणसाने कर्जाची रक्कम व्याजासकट परत केली तेव्हा सावकाराने तो नकली हार त्याला परत दिला.

परंतु जयंतने हार नीट तपासून पाहिला आणि म्हणाला—“मी ठेवलेला हार हा नव्हे. माझ्या हारावर माझ्या आजोबांचे ताव आहे. म्हणून माझा हार मला परत द्यावा.” परंतु सावकाराने ते मान्य केले नाही. जयंतने तो हार नेऊन एका सोनाराला दाखविला. सोनाराने तो हार नकली असल्याचे, म्हणजे सोने नसल्याचे व मोती लोटे असल्याचे सांगितले. म्हणून जयंतने राजाच्या दरबारात आपले गान्हाण नेले.

राजाने सावकाराला बोलावून विचारले. सावकार म्हणाला—“महाराज! माझ्याकडे अनेक लोक दागिने गहाण ठेवून कर्ज घेऊन जातात. ठरल्या वेळी कर्जाची रक्कम

परत कळून दागिने परत घेऊन जातात. मी या तरुण भागसाला मी ओळखत नव्हतो. तरी मी याला काज दिले. त्याला फसवून मला काय मिळणार?"

"हा तरुण मनुष्य म्हणतो की त्याने तुमच्याकडे जो मोत्यांचा हार गहाण ठेवला होता त्याच्यावर त्याच्या आज्ञेने नाव होते. तो असे ही म्हणतो की हा हार क्षण्या सोप्याचा आणि ज्ञान्या मोत्याचा नाही. त्यावर नाव देखील नाही. त्याला तुमचे काय उत्तर आहे?" राजाने सावकाराला विचारले.

"याचा अर्थ असा की त्याने माझ्याकडे नकली हारच गहाण ठेवला होता. काय पण लक्षाची ही? या जगात म्याय अन्याय,

सावकार म्हणाला.

"तरमय हात तुमची काही चूक नाही. तुम्ही दोघे आसा गेलात तरी चालेल." राजाने सावकाराला ब बयंतला सांगितले. व्यापारी मानंदाने घरी परतला आणि जयंत हुताश होऊन निघून गेला.

दोघे निघून गेल्यावर राजा मंत्र्याला म्हणाला—" वस्ताद दिसतो. याला मुरेमालासकट पकडले पाहिजे." मंत्र्याने चकित होऊन विचारले—"महाराज! आपणांस कसे कळले?"

"अहो, ही सरळ गोष्ट आहे! सावकार सराफीचा धंदा पण करतो आहे. नकली सोने व मोती करे मानून तो ठेवूनच घेणार

फसवायचे ठरवूनच नकली हार ठेवून गेला होता तर तो परत घेऊन स्वयं तरी कां परत करील? सावकार त्या तरुण भागसाची ओळखपच नव्हतो असे म्हणाला. बावस्त या सावकाराने या पूर्वीदेखील कित्येक गोरगरिबांना असेच फसविले असणार. म्हणून चककळी नेलीच पाहिजे. मी एक सुक्ति करावी म्हणतो." असे सांगून राजाने एक सुचविला.

दुसऱ्या दिवशी मंत्र्याने आपल्या एका नोकराला बोलावून त्याच्या हातात हिऱ्याची एक बांगडी दिली. आणि करायचे ते समजावून सांगितले आणि सावकाराकडे पाठविले.

नोकर सावकाराकडे जाऊन म्हणाला—"शेटजी! मी एक परदेशी आहे. व्यापार करायला आलो आहे. माझ्याजवळ आहे ती ही एक हिऱ्याची बांगडी, याची किंमत काही नाही तरी दहा हजार रुपये असेल. आपण घेता का ही?"

सावकाराने मनुष्याकडे बघ पासून शाल्पयंत दोनदा तीनदा पाहिले. हिऱ्याची बांगडी पाहून बोरीचा माल असे त्याला वाटले. म्हणाला—"तू म्हणतोस ती किंमत फारच जास्त आहे. मी दोन हजार घायला तयार आहे."

"अहो, पण तसे कसे चालेल? कमीत कमी पाच हजार तरी!" नोकर म्हणाला. सावकाराला जातां तो बोरीचाच माल

असली पाहिजे, यात शंका उरली नाही. कारण त्या बांगडीची किंमत कमीत कमी वारा हजार तरी होतीच. म्हणून सावकार म्हणाला—“तू म्हणतो आहेस तर पावशे आणली देईन. पाहिजे तर दे नाहीतर परत घेऊन जा.”

“वरं तर या, तुम्हांला घायने असतील तेवढे!” असे सांगून नोकर अडीच हजार रुपये घेऊन गेला. त्याच वेळी राजधानीच्या कोतवालाने सडतीने वारंट आणले आणि म्हणाला—“राजवाड्यात चोरो झाली आहे. चोरीचा माल कोठे आहे हे पाहण्यासाठी सर्व सराफ्यांच्या दुकानांची सडती घेण्यासाठी सरकार आज्ञा झाली आहे. कोणी चोरीचा माल आपल्यासारख्या सराफ्याला विकला नसेल कसाबसून?”

“या, म्या तपासून सर्व माल! माझ्याकडे आहे ती हीच एक तिजोरी!” सावकार म्हणाला.

तिजोरी उघडताच वरच ती हिऱ्याची बांगडी दिसली. “ही हिऱ्याची बांगडी राज-

साठी तिजोरीच घेऊन जातो आणि आपण देखील बरोबर चलावे!” कोतवाल म्हणाला. नाइत्याजाने सावकाराला कोतवाल बरोबर जावे लागले. राजवाड्यात सावकाराला एका सोलीत सांगण्यात आले.

त्यानंतर राजधानीभर दवंडी पिटविण्यात आली की अमुक सावकाराकडे कोणी दागिना गहाण ठेवून कर्ज घेतले असेल आणि कर्ज परत देते वेळी जो दागिना मिळाला असेल तो हे सर्वांनी हजार व्हावे.” दवंडी ऐकून पुष्कळ लोक आले. आलेल्या लोकांपैकी अवळजवळ सर्व लोकांजवळ कोटे नकली दागिनेच निघाले. त्यांच्या जोडीचे वरे दागिने तिजोरीतून निघाले. त्या तिजोरीत जयंती मोत्यांची माळपण निघाली.

राजाने जयंत आणि इतर लोकांना त्यांचे वरे दागिने परत देऊन टाकले आणि सावकाराला सकल मजुरीची विस्तार ठोठावून तुलनात पाठविले.

अलीबाबा आणि चाळीस चोर [१]

मर्जीना तळघरात परत आली. तिने प्रेताला स्थान घातले आणि धूप देऊन सर्वांगांना सुवासिक तेल लावले. नंतर अलीबाबाच्या मदतीने प्रेतावर पांढरी चादर टाकून प्रेते नेण्याची पेटो विकत घेऊन निघाली.

पेटी आणल्यावर तिच्यात प्रेत ठेवून त्यावर जाडजाड चादरी पांघरून ठेवल्या, मसीदीतून इमाम व इतर बुद्ध मंडळींना बोलावण्यात आले. शेजारपजारची पुरुष मंडळी प्रेतघात्रेस निघाली. त्यांनी पेटीला स्वांदा दिला. अलीबाबा व त्याची मित्रमंडळी प्रेतामागून चालत होती. अलीबाबाची बायको व शेजारपजारची बायका मंडळी घरीच जोक करायला राहून गेली. अज्ञातपणे कासिमची अन्त्येष्टी क्रिया संपली आणि कोणाला आता संशय करायला जागा उरली नाही.

एका महिन्यानंतर चोरांनी परत आल्यावर गुहेत कासिमच्या शरिराचे सहा तुकडे नाहीसे झालेले पाहिले. चोरांचा सरदार आपल्या साथी चोरांना म्हणाला—“मित्रहो! आपलो ही गुहा गुप्त राहिलेली नाही. आपण ज्या माणसाला ठार करून गुहेत टांगून ठेवले होते त्याचा साथीदार मक्कीच कोणीतरी आहे. त्याचा शोबट झाला पाहिजे. नाहीतर आपल्या जिवाला धोका राहील तो राहील. म्हणून आपल्या पैकी एकाने फकिराचा वेष करून हुशारीने ते प्रेत कोठे आहे हे शोधून काढावे. जो कोणी या प्रयत्नात जयशस्वी ठरेल त्याला मृत्युवंड सोसावा लागेल. हे सर्वांच्या हितासाठी मला सांगावे लागत आहे.”

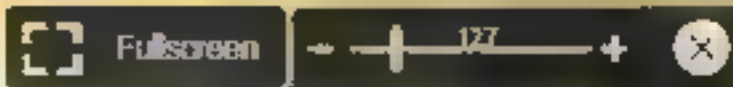
सरदार म्हणाला ते ऐकून एक जण प्रेताचा शोध लावण्यास तयार झाला.

सवानी त्याच्या साहसाची वाखाणणी केली. तो फकिराचा वेष एक दिवशी सजावताच गावात गेला. कुकाने उघडली नव्हती, पण मुस्तफा आपल्या घरासमोर असून पादत्राणे शिथीत होता. त्याने मान वर करून पाहिले तर एक फकीर त्याच्याकडे येत असलेला दिसला.

"अरे, या वयातदेखील तुला चांगले दिसते की रे आणि तुझे हात कांपत नाहीत. आश्चर्य आहे!" फकिराचा वेष करून आलेला चोर म्हणाला.

"ही सर्व त्या परवरविणार अल्लाची मेहेरबानी आहे. मला अजून चांगले दिसते. कोणाच्या मदतीशिवाय मुईत दोरा ओंढता

येता. वाट काळाखात शरिराचे सहा तुकडे शिवता येतात." मुस्तफा स्वतःची प्रशंसा ऐकून फुलून जाऊन म्हणाला.

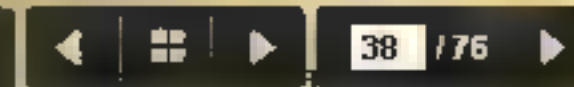
फकिराला अन्यायस त्याला पाहिजे असलेला माणूसच बेटल्याबद्दल फार आनंद झाला. त्याने ममातल्या मनात बल्लाचे आभार मानले, पण उघड आश्चर्य वाटलेले दर्शवीत म्हणाला—"प्रेताचे सहा तुकडे, म्हणजे? या देशातला तसा काही रिवाज आहे वाटते? प्रेताचे सहा तुकडे करून पुन्हा शिवतात का? असे कथासाठी करतात?"

मुस्तफा स्मित करून म्हणाला—"वा! असा कोठे रिवाज असतो का? एक गुपित आहे, पण ते मी सांगू शकणार नाही. शिवाय ओंपून उठल्यावर सकाळी सर्व गोष्टी बरोबर आठवतपण नाहीत!"

फकीर मोठ्याने हसला व म्हणाला—"वा रे! तू तरी विचित्रच मनुष्य दिसतोस की! मला काय करायचे आहे परन्याच्या गुपिताची? पण रागावणार नसशील तर मी विनंती करामी म्हणतो. प्रेताचे सहा तुकडे तू ज्या घरात शिजून दिलेस ते घर तेवढे दाखव."

असे सांगून फकिराने मुस्तफाच्या हातात एक सोन्याचे नाणे ठेवले.

"फकीर साहेब! मला ते घर कसे कळणार हो? कोणती तरी पोरणी मला

गेली होती. त्या मुलीविषयी मला विशेष काही माहीत नाही. पण तुम्ही मला झोळ्यावर पट्टी बांधून घेऊन गेलात तर कदाचित मी तुम्हांला त्या बागेच्या जवळपास घेऊन जाऊ शकेन." मुस्तफा म्हणाला.

"असे बोल ना, मग काय, ओड्या वेळात ती जागा सुद्धा सापडेल." फकीर म्हणाला.

आपली स्तुती ऐकून मुस्तफा खूब होता, आणि आता एक धीनार त्याच्या मिशात पोचला होता. तो झोळ्यावर पट्टी बांधून घेऊन बाचपत अलीबाबाच्या घरापर्वत फकीराला घेऊन गेला आणि म्हणाला—"हेच घर असजे पाहिजे. या

गाढवांचा वास पण मी ओळखला. याच झुंटाचाला ठेच लागली होती मला."

फकिराला परमानंद झाला. त्याने मुस्तफाच्या झोळ्यावरची पट्टी सोडली, त्याच्या हातात आपली एक धीनार दिला आणि अलीबाबाच्या घरावर चुन्याने एक खूण करून ठेवून तो आपल्या शुद्धेकडे निघाला आणि मुस्तफा आपल्या घरी निघून गेला.

घोड्या वेळाने मनीना बाजारात जायला घराबाहेर आली तेव्हा तिला दारावर चुन्याने केलेली खूण दिसली. तिने घराच वेळ विचार केला. ही खूण आली कोठून? मी केली नव्हती. शत्रूचेच काम असजे पाहिजे. त्याला जकविले पाहिजे. असा

बिचार करून त्या गल्लीतल्या प्रत्येक घरावर तिने तशीच खूण करून ठेवली आणि म्हणाली—“बस हुडकत आता!”

दुसऱ्या दिवशी ■ सर्व चोर दोन दोन तीन तीन असे गावात आले आणि त्यांच्या साथीदारांने ज्या घरावर खूण करून ठेवली होती त्या घराचा बोध करू लागले. परंतु गल्लीतल्या प्रत्येक घरावर ती खूण पाहून ते चकित बसले. गल्लीत प्रत्येक घरात ते चवकशी करू लागले तर लोकांना संशय येईल. म्हणून चोरांच्या सरदाराने सर्व साथीदारांना जंगलातल्या गुहेत पाठवून दिले. तेथे ज्या साथीदारांने अलीबाबाच्या घरावर खूण करून ठेवल्याचे सांगितले होते

त्याला पूर्वी ठरल्याप्रमाणे ठार करण्यात आले. त्यांच्या गुहेचा शोध परक्या माण-
साला लागला व तो कोण हे न कळल्यामुळे चोरांचा राग जास्तच वाढला. दुसऱ्या दिवशी चोरांचा आग्रही एक साथीदार निघाला. त्याने देखील मुस्तफाच्या मदतीने अलीबाबाचे घर शोधून काढले. त्याने त्या घरावर एक तांबड्या रंगाची खूण ■ ठेवली. परंतु मर्जीलाच्या मजरेमाद तो गोष्ट कशी घडणार? तिने त्या गल्लीतल्या सर्व घरांवर तशीच खूण करून ठेवली. म्हणून चोरांना अलीबाबाच्या ■ शोध लागला नाही. जंगलात परतल्यावर दुसऱ्या साथीदाराला पण ठार करण्यात आले.

आपण स्वतः गेल्याशिवाय काम भागणार नाही, असे चोरांच्या सरदाराला वाटले. त्याने देखील मुस्तफाच्या मदतीने अलीबाबाच्या घराचा शोध काढला. परंतु त्याने घरावर काही खूण केली नाही. फक्त ते घर चांगले लक्षपूर्वक पाहून निघून गेला. तो गुहेत आल्यावर साथीदारांना म्हणाला—“मला आपल्या मनुष्ये घर चांगले कळले आहे. त्याला बाबडू चांगली शिस्त द्यायचे मी योजले आहे. तुम्ही रुंद तोंडाचे बडतीस बुदले घेऊन या. त्या पंकी एकात तेल मरून घेऊन या आणि बाकी सदतीस रिकामेच राहू या.”

चोरांनी बाजाराला जाऊन बुदले विकत घेतले. सरदाराच्या सांगण्याप्रमाणे सदतीस जण ■ बुदल्यात सिद्ध झाले. सरदाराने प्रत्येकाला एक लहानशी तलवार व एक काठी देऊन ठेवली. सर्व बुदल्यांवर तेल सांडल्यासारखे वाटले म्हणून तेल शिंपडून ठेवण्यात आले. सर्व बुदल्यांचे तोंडे खजूरीच्या घट्यांचा वादरा करून बांधून ठेवण्यात आली. नंतर एकेका घोड्याच्या पाठीवर दोन दोन बुदले बांधून त्या घोड्यांना हाकीत चोरांचा सरदार गावात आला.

मध्याकाळच्या सुमारास तो आपल्या घोड्यांसह अलीबाबाच्या घरासमोर बसून पोचला आणि अलीबाबाला म्हणाला—“मालक! मी आपला गुलाम दास आहे. तेलाचा एक व्यापारी आहे. मला हे गाव नवे आहे. मला ही रात्रभर आपल्या मारगारात उतरायला परवानगी द्याल का?”

अलीबाबाला आपली गरीबी आठवत होती. विसर पडेल इतके दिवस पण झाले नव्हते. तो चोरांच्या सरदाराला म्हणाला—“अहो, वा, घरात या. रात्रभर अत्यच्या घरी आराम करा.” असे सांगून तो सरदाराला आपल्या घरातल्या आंगणात बसून गेला आणि भर्वीना व अड्डुल्ला एका गुलाबाला बोलवून म्हणाला—“तेलाचे

बुदले उतरवून ठेवायला यांना मदत करा. घोड्यांना द्या द्या.”

सर्व बुदले घराच्या पिछाडीला रांगेत ठेवण्यात आले. घोड्यांना भिंतीनेचारी बांधण्यात आले आणि त्यांना दार्याचे तोंदरे देण्यात आले. चोरांच्या सरदाराला अलीबाबा मुळीच भोळखू शकला नाही. म्हणून त्याला घरात प्रेमादराने बोलवून ब्रैऊन गेला आणि आपल्याबरोबर जेवायला बसविला सांगितले. नंतर आपल्या पाहुण्याला म्हणाला—“हे आपलेच घर आहे. परकेपणा वाटून घेऊ नका.” नंतर अलीबाबा जाऊन झोपला.

चोरांचा सरदार काहीतरी कारण काढून पिछाडीला बुदले ठेवले होते तिंकडे गेला

आणि प्रत्येक बुद्ध्याजवळ जाऊन म्हणाला—
“मी खरा टाकून खूप केल्याबरोबर
बाहेर या. आज रात्री सर्वांची बोकी छाटून
टाकायची आहेत.” असे गुप्तपणे सांगून
तो निघून गेला. मर्जीना दिवा घेऊन
शोपायच्या सोलीत आली. जोराचा सरदार
घोरु लागला होता.

मर्जीना छाटवाट्या घाशीत होती.
मध्येच तेल संपल्यामुळे दिवा विझला. ती
त्या दिवशी बाजारातून तेल आणायला
विसरली होती. ती घरातल्या गुलामाला
विचारू लागली—“कायरे अम्बुल्ला! तेल
संपले, हे सर्व काम कसे संपणार?”

अम्बुल्ला स्मित करून म्हणाला—
“पिछाडीला अब्दीस बुद्धले भकून तेल
आहे आणि तुला तेलालाची फिकीर पडली
आहे. तू स्वतःला मोठी अक्कलवान, हुशार
मानतेस ना! मर्जीनाची धट्टा करीत
अम्बुल्ला शोपायला निघून गेला.

मर्जीना एक भांडे घेऊन पिछाडीला
गेली व जणुराच्या घटईचा वावरा सोडून

पण तिला एवजा काहीतरा कडेक हाताला
लायले. असलेला मनुष्य “किती
बायले?” म्हणत उठून उभा राहला.

रात्रीच्या वेळी बुद्ध्यातून एकाएकी
एक लांब दाढीबाला मनुष्य उठून
राहलेला पाहून बायली दुसरा कोनी बसता
तर घाबरूनच गेला असता. पण मर्जीनाने
स्वतःला सावकून घातिपणे उत्तर दिले. तुम्हा
मालक जखून साद घोरतो आहे. म्हणून
बायली घोरपा वेळाने. काही वेळ?”

मर्जीनाला तत्काळ सर्व कट मर्जीनाला—
प्रत्येक बुद्ध्याजवळ म्हणाली—
“जखून वेळ झाला नाही. बायली घोडा
वेळ घाडा!” नंतर तिने बुद्ध्यात असलेल्या
सबतीस जणाना मोजून पाहिले. आणि
शेवटी तिलाच्या बुद्ध्याजवळ जाऊन त्यातले
तेल काढून घेतले आणि घरात जाऊन
दिव्यात तेल घातले. नंतर घोरपातून
सुटका शोधण्यासंबंधी विचार करू लागली.
(पुढच्या अंकात संपूर्ण)

रव्हे ज्योतिष

एका गावी एक ज्योतिषी होता. तो
भविष्य सांगून पैसे मिळवी व त्यावर
उदरनिर्वाह चतम प्रकारे घाले.
लग्न, ग्रहप्रवेश, प्रवास व शुभकार्ये असले
की गावातले लोक त्याच्याकडे मुहूर्त
विचारतल्या येत. सरोवरी ज्योतिष
माहीत नव्हते. परंतु तो भविष्य वर्तवी ते
केव्हाकेव्हा करेदेखील निघे. म्हणून त्याच्या
भविष्यावर गावकऱ्यांचा विश्वास होता.

एक दिवशी सोमशास्त्री नामक ब्राह्मणाने
ज्योतिषीनुवांना येऊन त्यांना त्या दिवसाचे
जापले भाव्य सांगायला सांगितले.

ज्योतिष्याने दिवसभर बोले
सामग्य रहायला सांगितले. म्हणाला—
“इतरांच्या तोंडी काही ऐकून तुम्हाला
नुकसान होण्याची आहे.”

सोमशास्त्री ते ऐकून घरी परतला.
सोमशास्त्री ते ऐकून घरी परतला.
सोमशास्त्री ते ऐकून घरी परतला.

ब्राह्मण त्याच्या घरी येऊन म्हणाला—“अरे
ऊठ! मित्रायला हवे, शेजारच्या गावी मोठे
जेवण आणि मोठी दक्षिणा आहे.”

सोमशास्त्रीला ज्योतिष्याची भविष्यवाणी
आठवली. दुसऱ्याचे म्हणणे ऐकले की
नुकसान होण्याची शक्यता आहे. दिवशी
गावच्या कुळकर्ण्याकडेच कसले तरी
अनुष्ठान होते. रामशास्त्रीच्या सांगण्या-
प्रमाणे शेजारच्या गावी गेलो. अनुष्ठानाचा
पुण्यलाभ घुकेल आणि
शेजारच्या गावी काही मिळणार नाही
ज्योतिष्याने सांगितल्याप्रमाणे नुक-
सान होईल. विचार करून तो
म्हणाला—“आज येत
नाही बुवा!”

सोमशास्त्री कुळकर्ण्याच्या घरी गेले, प्रत
अनुष्ठान संपवून चार आणे दक्षिणा घेऊन
घरी परत आले.

संध्याकाळी शेजारच्या गावाकून परतल्यावर रामशास्त्री त्याला म्हणाले—“मी बोलाविले तरी तू आला नाहीस. त्या गावाच्या श्रीमंताच्या घरी केवढे मोठे जेवण होते. त्यांनी सर्व ब्राह्मणांना एक एक दक्षिणा देऊन घोतर उघरणे पण दिले.”

सोमशास्त्रीला ते ऐकून पश्चात्ताप होऊ लागला. आपण ज्योतिष्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष करून गेलो असतो तर दक्षिणा घोतर उघरणेपण मिळाले असते. सोमशास्त्रीने गावाच्या पाटलाकडे जाऊन फिकादि केली—“ज्योतिषी लोकांना फसवितो आहे. त्याने किरक्यांना असेच फसविले आहे. गावाबाहेर कलून जावा. माझे फार मोठे नुकसान झाले.” नंतर सकाळी ज्योतिष्याकडून त्या दिवसाचे भविष्य विचारून घेतल्याचे बघुन घडले त्याचे वृत्त सांगितले.

पाटलांनी ज्योतिष्याला बोलावून विचारले—“काय हो, तुम्ही सांगितलेल्या भविष्य बाणीमुळे सोमशास्त्रीचे फार मोठे नुकसान झाले.”

थोड्या वेळाने स्वतःला सावरून व सकाळी सांगितलेले भविष्य जाळवून म्हणाला—“पाटील साहेब! मी छोटे भविष्य सांगितले नव्हते. दुसऱ्याचे म्हणजे ऐकल्यास नुकसान होईल असे मी सांगितले होते. आज या ब्राह्मणांच्या भाग्यात तेच होते व तेच खरे ठरले. त्यात माझा दोष काय?”

“तुझे म्हणजे ऐकून सोमशास्त्री रामशास्त्रीच्या बोलण्यावर शेजारच्या गावी गेला नाही. मग तुझे म्हणजे खरे कसे काय निघाने?” पाटलांनी विचारले.

दुसऱ्याचे म्हणजे, याचा अर्थ फक्त रामशास्त्रीचे म्हणजे नव्हे. मी सांगितले ते देखील दुसऱ्याचेच म्हणजे होते नाही का? भाग्य कोण बदलू शकेल? स्वतः कष्टदेवाला तरी शक्य आहे का?” ज्योतिष्याने विचारले.

ऐकल्यावर सोमशास्त्री निरुत्तर झाला. काही बोलल्याशिवाय सात्ती माम करून घरी निघून गेला.

थोर मोठ्यांकडची मेजवानी

एका गावी एक जमिनदार रहात असे. तो फार श्रीमंत होता. त्याला आपल्या श्रीमंतीची घमंड देखील होती. त्या गावी श्रीमंत माणसांची घरे मोजकीच होती. सर्व सामान्य लोक शेतकरी होते. जमिनदार सर्वांवर राज काडी. त्यांच्यापैकी कोणी नुसता जरा जवळून गेला की म्हणे, ‘काय पण ओंगळ आणि माणसे आहेत.’ म्हणून जमिनदारापासून शंभर पावलांवर देखील उभे राहायची कोणाची छाती नव्हती.

एकदा शेतात शेतकरी असे घमंटीत खानू लागले—“माज मी जमिनदाराला इतक्या अंतरावरून पाहिले आणि मी इतक्या अंतरावरून! तेव्हा एक गरीब शेतकरी म्हणाला—“अरे एखाद्या झाडावरून किवा मितोच्या आडून जमिनदाराला पाहण्यात कोणते मोठेपण आहे? माझ्या मनात

आले तर मी त्याच्याकडून मेजवानीचे जेवण जेवून पेटेन. पाहिजे तर पैज मारून पहा.”

ते ऐकून इतर शेतकाऱ्यांना राग आला. त्यांच्यापैकी एकजण म्हणाला—“बेहरा पहा, स्वारीचा, जमिनदाराच्या घरी मेजवानीला जाण्यासारखाच आहे की नाही? जमिनदार तुला फाटकाच्या शारात पाऊल तरी टेवू देईल का? काय गप्पा मारतो आहेस. तुला उचलून एखाद्या घाणेरड्या डबक्यात फेकून दिले तर मला आश्चर्य वाटणार नाही. आपली दटवट बंद कर. आम्ही मूर्ख आहो असे वाटले होय तुला?”

“मला उगाच घमंड करण्याची गरजच काय? खरे ते मी सांगून टाकले. मी वाटेल तेव्हा जमिनदाराच्या घरी जाऊन जेवून येऊन दाखवीन.” गरीब शेतकरी म्हणाला.

“तू हे करून दाखविलेस तर तुला दीडमण धान्य आणि बैलाची एक जोडी

बक्षिस घेऊ. पण घर का तू जमिनदाराच्या घरी जाऊन आला नाहीस. आम्ही तुला वेळ ते काम करावे लागेल. विचार करून काम ते उत्तर दे." शेतकऱ्यांनी जणुकाही त्याला आम्हानच दिले.

"मी ही पैज माग्य करायला तयार आहे." गरीब शेतकरी म्हणाला.

त्याच दिवशी तो गरीब शेतकरी जमिनदाराच्या घरी गेला. पाहरेकऱ्यांनी त्याला हाकलून लावण्याचा प्रयत्न करून पाहिला.

"घोडे थांबा! मालकांना एक शुभवार्ता घ्यायची आहे." गरीब शेतकरी म्हणाला.

"अरे, ती वार्ता आम्हांला सांग. आम्ही मालकांकडे पोचली कळ." पाहरेकरी म्हणाला.

आवणक आहे. मी तुम्हांला नाही सांग-
नार." शेतकऱ्याने चोख उत्तर दिले.

पाहरेकऱ्यांनी शेतकरी म्हणाला ते जमिन-
दाराला जाऊन सांगितले. जमिनदाराच्या मनात ती शुभवार्ता ऐकण्याची उत्सुकता वाढली. हा शेतकरी काहीतरी फायद्याची वार्ता घेऊन आला असला पाहिजे. इतरां-
सारखा नील मागायला आलेला दिसत नाही. म्हणून जमिनदाराने त्या शेतकऱ्याला बोला-
वून घेऊन यायला पाहरेकऱ्यांना सांगितले.

पाहरेकऱ्यांनी शेतकऱ्याला जमिनदारा-
समोर हजर केले. "कोणती शुभवार्ता घेऊन आहोस काका?" जमिनदाराने शेतकऱ्याला प्रेमाने विचारले.

तो नाष्ट या एकातात आपल्याला सांगू शकेन." शेतकरी म्हणाला.

जमिनदाराची उत्सुकता जास्तच वाढली. त्याने आपल्या पाहरेकऱ्यांना बाहेर जायला सांगितले.

शेतकरी गुप्तपणे म्हणाला—"मालक! घोड्याच्या डोक्यापुढच्या सोऱ्याची किंमत किती असू शकेल?"

"अरे पण हा प्रश्न तू कशासाठी विचारीत आहेस!" जमिनदाराने विचारले.

"आपल्याला माहीत नसेल तर सांगतो." शेतकरी म्हणाला.

"अरे तेच कशाला ते सांग ना!" जमिनदार म्हणाला.

शेतकरी दीर्घ श्वास घेत म्हणाला—"आपल्याला सांगायचे नसेल तर मी तरी काय करू? आपली असेल तर घरी जाऊन पिकत बेंदी. भूक लागली आहे."

जमिनदाराला त्याला परत पाठविणे आवडले नाही. घोड्याच्या डोक्याच्या

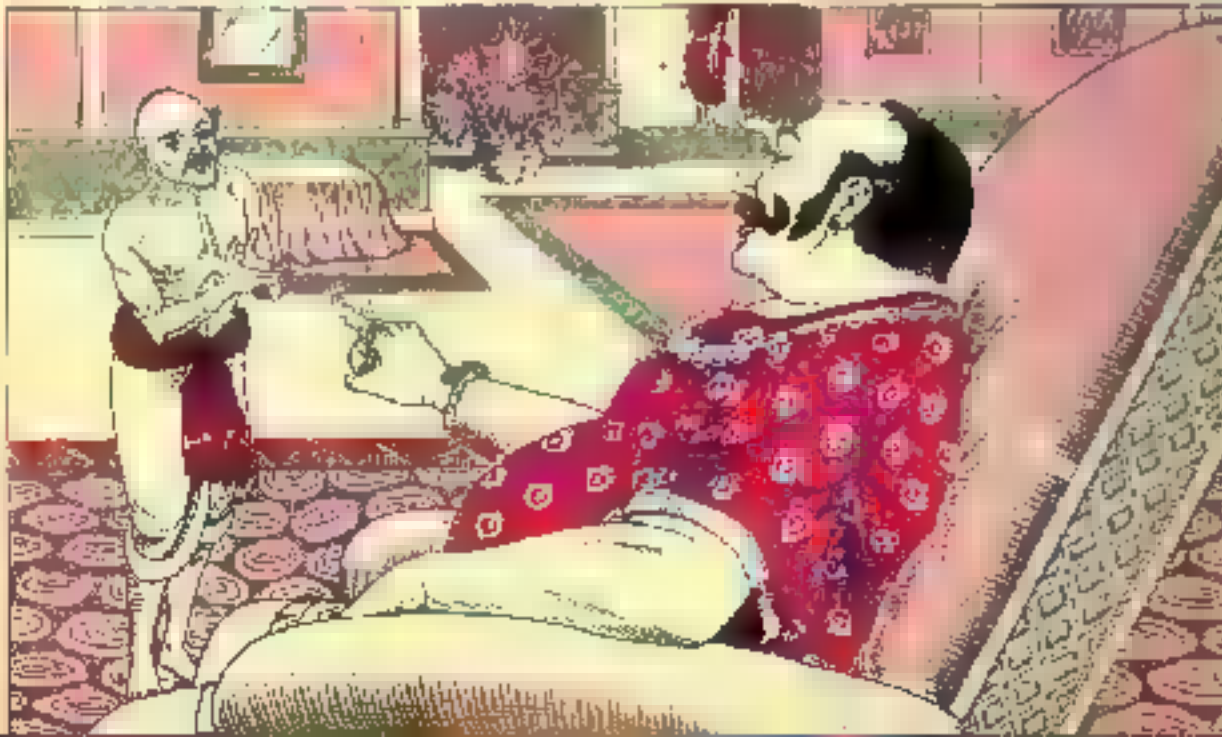
एवढे सोने हातातून निसटून गेलेले त्याला पसंत नव्हते. म्हणून नोकराला बोलावून त्या शेतकऱ्याला पोटभर जेवायला वाढायला निरोप पाठविला.

शेतकरी पोटभर जेवून आल्यावर जमिन-
दाराने विचारले—"तू सोने म्हणालास, ते घेऊन ये. सोऱ्याविषयी मला तुम्हापेक्षा जास्त कळते. तुला मी मोठे बक्षिस पण देईन."

"सोने? माझ्याकडे कोठे आहे एवढे सोने! साठ शेर धान्य व बैलाच्या जोडीची किंमत घोड्याच्या डोक्या एवढे सोने विकत घ्यायला पुरेल का, हे मी विचारीत होतो." शेतकरी म्हणाला.

ते ऐकून जमिनदाराला भयंकर हाग आला. म्हणाला—"छुच्चा! तू एक मिनिट-
भर देखील समोर उभा राहूदास तर तुला जगाच्याजामी उभा बिल्कन जाईन!"

शेतकरी निघून गेला आणि त्याने पैज विकली. त्याला दीडमण धान्य व एक बैलाची जोडी मिळाली.

सर्वांनाच ते कसे जमणार !

शेत्यांनी कापणी होऊन गेली होती आणि झोडपणीचे काम सुरु होणार होते. एका नाची होन योगी आले. एका श्रीमंताला पाहून म्हणाले—“काय हो, काय रात्री आपल्याकडे जेवायला सोपायला मिळेल का ?”

“मी आजही सोकांता दान करीत नाही. रात्री आपल्या घरी मी जेवायला वाढीन व सोपायला पण जाण देईन. परंतु उजाडल्यावर तुम्ही माझ्या खड्यातल्या एका गंजीकले धान्य झोडपून दिले पाहिजे.” श्रीमंत माणसाने ळट घातली. दोघां योग्यांनी ती ळट मान्य केली.

चांगले उजाडले तरी योगी न उठलेले पाहून श्रीमंत माणसाने त्यांना जाने केले आणि म्हणाला—“मोठे आजही दिसता की रे ! मोठ्यात पडला आहां !”

झोडपणीचे कामच ना ? ■ काय मोठे मे ?” असे म्हणत दोन्ही योगी हातात एक चूड घेऊन खड्यात गेले. ती श्रीमंत मनुष्य त्यांना ळडपू लागला. परंतु त्या योग्यांनी पुढे आजही ■ चूड गंजीला सापल्याबरोबर गंजीने पेट घेतला आणि ■ आपघयं एकदम ती विशजी आणि पेंडा व धान्य निरनिघळे झालेले दिसले. योगी काही बोसल्या शिष्या निघून गेले.

“ओ हो ! अरे होय ?” असे म्हणत त्या श्रीमंत माणसाने तीच चूड घेऊन ■ आग लावली. पण झाले उजडे, राखेचे ळीगच ■ ते उरले.

बुद्धिमान माणसे

एका गरीब माणसाला तीन मुलगे होते.

तो आपल्या मुलांना म्हणाला—“मुलांनो ■ ■ ■ जमीनजुमला किंवा गार्द म्हशी नाहीत. म्हणून देवाने मी बुडी दिली आहे तिच्या जोरावर आपला उदरतिर्बाहू चालविला पाहिजे.”

मुलांनो बापाची शिकवण लक्षात ठेवून आपले बौद्धिक सामर्थ्य वाढविण्याचा प्रयत्न केला. वडील वारल्यावर तिघे आपले गाव सोडून देशाटनाला निघाले.

अनेक दिवस प्रवास केल्यावर ते एका सहाराजवळ येऊन पोचले. मोठा भाऊ काहीतरी पहात थांबून म्हणाला—“थोड्या वेळापूर्वी इकडून एक उंट गेलेला दिसतो.”

दुसरा भाऊ रस्त्याच्या दोन्ही बाजूंना पाहून म्हणाला—“आणि त्या उंटाला एकच डोळा आहे.”

आणखी थोडे अंतर चालून गेल्यावर तिसरा भाऊ म्हणाला—“आणखी एक गोष्ट दिसली, त्या उंटावर एक बार्द व तिचे रुहान मूल आहेत.”

तिघे पुढे निघाले. पाठीमागून एक मनुष्य चोवघावर बसूने आला. तिघां भावंडांनी त्याला ती काहीतरी शोधत असल्यासारखे पाहून विचारले—“तुम्ही उंट शोधत आहां का ?”

“होय, का ?” थोडेस्वाराने विचारले. “तो मोठा उंट आहे, नाही का ?” मोठ्या भावाने उत्तरादासल प्रश्न केला.

“होय !” थोडेस्वार म्हणाला. “त्याच्या डाव्या डोळ्याला दिसत नाही, होय ना ?” दुसऱ्या भावाने माहीत असल्यासारखे विचारले.

“अगदी बरोबर !” उंटाचा मालक म्हणाला.

"त्या उंटावर बसून, एक बाई व एक भूल जात आहेत. होय ना?" तिसऱ्या भाषाने विचारले.

बोडेस्वाराने संशयी नवरने तिचाकडे पाहून विचारले—"म्हणजे तुम्हीच माझा उंट चोरलेला विसतो आहे?"

"बहो, आम्ही तुमचा उंट पाहिला सुद्धा नाही." तिचे म्हणाला.

"तरमग काय ही तुम्हांला उंटाच्या सर्ष खाणाऱ्या कशा काय कळल्या?" बोडे-स्वाराने विचारले.

"मनुष्याने आपल्या ढोळ्यांचा व अकलेचा उपयोग केला तर पुष्कळ गोष्टी आपोआप कळतात. तुम्ही या वाटेने सरळ

गेलात तर तुम्हांला तुमचा उंट नक्कीच सापडेल." तिचे भाऊ म्हणाले.

"आम्ही नाही कोठे जात! तुम्हीच माझा उंट चोरून कोठे तरी लपवून ठेवला आहे! देता की नाही माझा उंट?" बोडे-स्वाराने त्यांना दटावून विचारले.

"बहो आम्ही सांगितले नाही का की आम्ही तुमचा उंट पाहिला देखील नाही." तिचे एक स्वरात म्हणाले.

बोडेस्वार तन्वार उपसून तिघांना दरदावून धमकावून त्या देशाच्या राजाकडे घेऊन गेला. **बोडेस्वाराने तिघांनी** **बोळून नेल्याची** किर्वाद राजाकडे केली.

म्हणाला—"महाराज! मी आपले उंट हाकून घेऊन जात होतो. माझी भायको व मुलगा एका उंटावर बसून बरोबर निघाले. वाटेत एका जागी आमची चुकामूक झाली. मी त्यांना हुशकत येत असता हे तिचे भेटले. या तिघांनी मिळून माझा उंट चोरून नेला असोवा असा मला संशय आहे. यांनी माझ्या बायकोला व मुलाला ठार करून उंट चोरला असल्यास नवल नाही."

"तसा संशय मायला कारण किंवा काही पुरावा?" राजाने विचारले.

"मी काही विचारल्याप्रमाणेच यांनी माझ्या उंटाचे वर्णन केले—'तो मोठ्ठा आहे, त्याला एका ढोळ्याने दिसत नाही व

नवर.' बोंडेस्वार म्हणाला.

"तरमग हे तिचे चोर असलेच पाहिजेत!" राजा म्हणाला. नंतर त्या तिघांकडे वळून राजाने विचारले—"काय रे कोठे जाहे उंट?"

तिचे म्हणाले—"महाराज! आम्ही चोर नाही. आम्ही उंट पाहिलादेखील नाही."

"तुम्ही उंटाचे इतके सविस्तर वर्णन केलेत हे कसे? आणि म्हणता आम्ही चोर नाही!" राजाने दटावून विचारले.

"महाराज! त्यात आश्चर्याची गोष्ट कोणती? आम्ही तिचे कथानपणापासूनच **ढोळ्यांचा** नीट उपयोग करीत आलो आहो. त्यामुळे आम्हांला अनेक

गोष्टी नुसत्या पाहून कळू लागल्या आहेत" तिचे भाऊ म्हणाले.

राजा व्यंगपूर्ण स्मित करून म्हणाला—"तुम्ही उंट पाहिला देखील नाही, अन् हुबेहुब वर्णन कसे करता आले?"

"का नाही, शक्य आहे महाराज!" तिचे म्हणाले.

"तरमग मी तुमच्या त्या शक्तीची आताच परीक्षा करवून पाहतां." असे सांगून राजाने आपल्या मंत्र्याला बोलाविले आणि त्याच्या कानात काहीतरी सांगितले. मंत्री बाहेर निघून गेला आणि घोड्या वेळाने **आला**. माणसी घोड्या वेळाने दोन नोकर एक पेटी उचलून घेऊन आले आणि ती राजासमोर ठेवून निघून गेले.

त्या पेटीकडे बोट दाखवीत राजाने तिचा भाषांना विचारले—“कोला, चोरांनो, या पेटीत काय आहे?”

मोठा भाऊ म्हणाला—“महाराज, आम्ही पवित्रामेव, आम्ही खोर नाही. आपणांला निवेदन करून सांगितले. आता आपण विचारलेच आहे म्हणून सांगतो, या पेटीत कोणती तरी गेल वस्तू दिसते आहे.”

“ते एक डाळिव आहे,” दुसरा म्हणाला.
“ते डाळिव देखील कच्चे आहे, पिकलेले नाही.” तिसरा म्हणाला.

तिघांनी सांगितले ते बरोबर आहे की नाही हे पाहण्यासाठी राजाने आंतली वस्तू बाहेर काढायला सांगितली. ते डाळिव

ते पाहून राजा घोडेस्वाराला म्हणाला—
“हे तिघे चोर नाहीत. फार हुशार व बुद्धिमान माणसे दिसतात ही! तु आफला उंट कोठे गेला. हे जाऊन सोध!”

त्यानंतर राजाने तिघांचा सत्कार केला आणि त्यांच्या जेवणाखाण्याची उत्तम व्यवस्था करून नंतर विचारले—“आता तुमच्यावर कोणताही आरोप नाही व कोणतेही बंधनपण नाही. परंतु तुम्ही हे सांगा, त्या उंटामिपयी तुम्हांला दत्तकी बरोबर माहिती कशी कळली?”

मोठा भाऊ म्हणाला—“आम्हांला वाटेत उंटाला पावलाच्या मोठ्या खुणा स्पष्ट दिसल्या, म्हणून मोठा उंट त्या वाजून गेल्याने आम्हांला कळले. थोड्या वेळाने घोडेस्वार काहीतरी घोषत तिकडे आला तेव्हां आम्हांला वाटले की तो उंटाला शोधार्थ आसा.”

“ते सर्व ठीक. पण त्या उंटाला एका डोळ्याने दिसत नाही, हे तुम्हांला कसे कळले?” राजाने विचारले.

ते ऐकून दुसरा भाऊ म्हणाला—“तो उंट रस्त्याच्या फात डाव्या बाजूलाच चरत गेल्याची स्पष्ट चिन्हे दिसत होती.”

नंतर राजाने विचारले—“हे सर्व ठीक! पण त्या उंटावर एक बाई व एक मूल आहे, हे तुम्हांला कसे काय कळले?”

राजा उंट आपले मुळ पाय टकून वसत्याचा चिन्हे आम्हांला दिसली. जवळच एका बाईच्या व लहान मुलाच्या पावलांच्या खुणा दिसल्या.”

“वाः! मात्ता म्हणतात बुद्धि! पण काय हो, पेटीत डाळिव आहे आणि ते कच्चे आहे हे कसे कळले तुम्हांला? येथे तर काही चिन्हे दिवा आणखुणा नव्हत्या!” राजाने विचारले.

मोठा भाऊ म्हणाला—“महाराज! मोकळ जेव्हां पेटी उचकून घेऊन आले तेव्हां त्यांच्या चालण्यावरून पेटी वजनी नसल्याचे व रिकामी असल्याचे आम्हांला कळले. नंतर त्यांनी पेटी खाली ठेवली तेव्हां एक वस्तु गडगडत एका बाजूला गेलेली ऐकू आली. त्यावरून ती वस्तू लहान गेल असल्याचे आम्हांला कळले.”

“आणि ती पेटी डाळिवांच्या बागेतून आणतांना आम्हांला दिसली. तेव्हां मला वाटले ते डाळिवच असावे आणि डाळिव

देखील कच्चेच.” दुसरा भाऊ म्हणाला.
“डाळिव असावे हे वाटणे साहजिक आहे, पण ते कच्चेच असावे, हे कसे काय कळले? हे थोडे विचित्र दिसते!” राजाने प्रत्यर्थी तिघांकडे पाहिले.

तेव्हां तिसरा भाऊ म्हणाला—“त्यात विचित्र असे काहीच नाही महाराज! फक्त पिकायला अजून पुणाल दिवस नागतीक. डाळिवे पिकायला मोकळ गुरू मुळा खाला नाही, हे माहोत असल्यावरून आम्ही सांगितले. पाहिजे तर डाळिवांच्या बागेत जाऊन पाहून यावे. सर्व जाडांवर कवची डाळिवेच दिसतील.” छिछकोतून दिसणाऱ्या डाळिवांच्या दाडांकडे बोट दाखवीत तिसरा भाऊ म्हणाला.

राजा तिघांची हुशारी पाहून खूष झाला व म्हणाला—“सरोवरच तुम्ही सर्वच हुशार दिसता. तुमच्यासारख्या हुशार व बुद्धिमान लोकांची किती आवश्यकता आहे आम्हांला!” असे सांगून राजाने तिघांना आपल्या पदरी मोकरी दिली.

सोने करण्याची रीत

गुप्त राजांच्या कारकीर्दीत चोरी करण्याताना फार कडक दंडा होत असे.

प्राक्षेक्यांनी एका चोराला चोरी करताना पकडले आणि राजादमोर आणून ठेवले. राजाने चोराला हात कापून टाकायची शिक्षा ठरविली.

शिपाई चोराला शिक्षा देण्याच्या मार्गेवर ठेवा करून राजा येण्याची वाट पाहू लागले. महाराज आल्याबरोबर चोर राजाला म्हणाला—“महाराज! सोने कसे करावचे हे मला माहीत आहे. माझ्या हाताबरोबर माझी ही शिक्षा पण्ट होईल.”

“कामरे, तुला सोने तयार करण्याची रीत माहीत असून पण चोरी केलीसच का?” राजाने चोराला विचारले.

“महाराज! ते माझे कुटुंब! माणसाने आयुष्यात कधी चोरी केली नाही त्यालाच ही शिक्षा लागते. ही शिक्षा अयोग्य आहे. पूर्वी मी चोरी होती. म्हणून आपल्यासारख्या सत्पुरुषांना शिक्षा मिळवून द्यावी, म्हणतो.” चोर म्हणाला.

राजाने विचार केला. त्याने लहानपणी चोरून काही होते. म्हणून त्याने आपल्या मंड्याणा ओळवून ती शिक्षा मिळून घ्यायला सुचविले. तेव्हा म्हणाले—“महाराज! मी लहानपणी आपल्या बकिनाच्या विद्यातून कधी एखादी मोहोर किंवा काहीतरी चोरल्याने मला आठवते.”

त्यानंतर राजाने एकेक आरक्षक दरवाजांना विचारले. परंतु सर्वांनी लहानपणी लहान मोठी चोरी केली असल्याचे सांगितले. तेव्हा राजाचे हाडे उघडले. राजाने त्या चोराला एक सामान्यशी शिक्षा करून सोडून दिले.

युधिष्ठिर घृतात द्रौपदीला पणावर लावून हारला. त्याच्याजवळ काहीच उरले नव्हते. दुर्योधन मोठ्याने ओरडून म्हणाला—“द्रौपदीला सोसवा!”

विदुराला त्याचा राग आला. दुर्योधनाला म्हणाला—“मूर्ख! तू शुद्धीवर आहेस का? पांडवांना क्रोध करणे म्हणजे सिंहाला बिबबण्यासारखे आहे. द्रौपदी तुझी दारी कधी काय रे? युधिष्ठिर स्वतःला हाकून बसल्यावर द्रौपदीचा पण लावायला त्याला काय अधिकार?” नंतर सर्व सभासदांकडे वळून म्हणाला—“हा दुर्योधन मूर्ख आहे. मी म्हणतो ते हा ऐकणार नाही. लवकरच कौरवांचा सर्वनाश निश्चित होणार!”

दुर्योधनाने विदुराच्या म्हणण्याकडे मुळीच लक्ष दिले नाही. त्याने प्रतिकामीला अंतःपुरात द्रौपदीला ओळवून घेऊन येण्यास आज्ञा केली.

प्रतिकामी अंतःपुरात जाऊन द्रौपदीला म्हणाला—“द्रौपदी! युधिष्ठिर तुला घृतात पणावर लावून हारला आहे. धृतराष्ट्र महाराजांनी तुला ओळवून घेऊन घाबला पाठविले आहे.”

“अरे! उगाच बडबड काय करतोस? कोणी क्षत्रिय आपल्या पत्नीला कधी घृतात पणावर लावतो का? तुला मतिभ्रम तर झाला नाही?” द्रौपदी म्हणाली.

“युधिष्ठिर महाराज सर्व राज्य पणावर लावून हारल्यावर त्यांच्याजवळ पण लावा-

यला काही उरले नाही. तेव्हा एकामागून एका स्वतःचे बंधूना व स्वतःला पणावर लावून हारले." प्रतिकामी म्हणाला.

"जरे तर तू सभेत जाऊन हे विचारून ये की युधिष्ठिर महाराजांनी प्रथम स्वतःला पणावर लावले की मला लावले. हारल्यानंतर लावले की भाभी." द्रौपदी म्हणाली.

प्रतिकामी सभेत परतला आणि त्याने द्रौपदीने विचारलेली शंका विचारली. ते ऐकून युधिष्ठिराला फार वाईट वाटले. तो मीन वसून राहला. ते पाहून दुर्योधन प्रतिकामीला म्हणाला—"तू द्रौपदीला हा प्रश्न सभेत येऊन विचारायला सांग!"

म्हणून प्रतिकामी दुःशासनाने जाऊन म्हणाला—"सभासदांनी, आपल्याला स्वतः सभेत येऊन तो प्रश्न विचारवा ■ शंका निरसन करून घ्यावे असे सांगितले आहे."

"द्रौपदी म्हणाली—"प्रतिकामी! मी येणे बरोबर नाही. ह्यामुळे कोरवांनाच कलंक लागेल. माझ्या प्रश्नाचे उत्तर हजर असलेल्या वहीलभाऱ्या मंडळींना विचारून ये. ते सांगतील तशी मी वामेन."

प्रतिकामीने परत जाऊन द्रौपदीने विचारलेला प्रश्न सभेत पुन्हा विचारला. दुर्योधनाबिरुद्ध तो काही चोल् हाकला नाही. ते पाहून युधिष्ठिराने प्रतिकामी बरोबर एक दूत द्रौपदीला बोलावून माणण्यासाठी पाठविला. दूताकरवी युधिष्ठिराचा निरोप ऐकून द्रौपदी मासिकधर्मबंधन असूनही सभेत गेली आणि वृतराष्ट्रासमोर जाऊन उभी राहली. पांडवांना मान वर द्रौपदीकडे पाहण्याची हिंमत होईना.

पांडवांना त्या मनःस्थितीत पाहून दुर्योधनाचे घाउस वाढले. तो प्रतिकामीला म्हणाला—"तू जाऊन द्रौपदीला माझ्यासमोर ओढून घेऊन ये."

द्रौपदीच्या अंगाला स्पर्श करण्याची प्रतिकामीला भीती वाटत होती. त्याने सभेत उपस्थित असलेल्या वहीलभाऱ्या

काय सांगू?"

दुर्योधनाला वाटले की प्रतिकामी भीमाला पाहून भयभीत झाला वसावा. म्हणून तो दुःशासनाला म्हणाला—"दुःशासन! तू द्रौपदीला धरून ओढून घेऊन ये. हे आपले धमू दास झाले आहेत. त्यांना '■' देखील काढता येणार नाही."

दुःशासन घमेनीय गेला आणि म्हणाला—"ए द्रौपदी! बल माझ्याबरोबर! तुझे सर्व पति आमच्या हाती हारले आहेत. मुला आता वाटण्याचे कारण नाही. दुर्योधनावर प्रेम करून कोरवांचे वरण कर!" असे म्हणत तो निर्लज्ज द्रौपदीच्या जाणसी गेला. द्रौपदीचा चेहरा पा

अकल्पित वटनेमुळे पांढरा फट्ट पडला. ती आपले तोंड दोन्ही हातांनी झांकून गांधारीकडे जाऊ लागली.

दुःशासन तिच्या पाठीपाठ गेल्या व तिला म्हणाला—"आता कोठे निघालीस?" असे म्हणत त्याने द्रौपदीच्या केसांनाच हात घातला. पांच महा पराक्रमी वीरांनी पत्नी असूनही द्रौपदीच्या सर्वांगांचा धर बाप उडाला. ती म्हणाली—"जरे मूर्ख! मी या वेळी बाहेरची आहे. मला सभेत घेऊन जाऊ नकोस."

ते ऐकून दुःशासन म्हणाला—"बाहेरची आहंम की विवस्व आहंम आम्हांला काय! तुझा नवरा मुलास मुला हारवून वसला आहे. आजपासून तू आभय्या

वासीसारखीच एक आहेस।" असे सांगत तो द्रौपदीला केस धरून ओढीत सभेत आला.

तिची बेणी सुटली होती. पदर सरकला होता. त्या स्थितीत लज्जा व क्रोध यांमुळे तिच्या सर्वांगाचा जणूकाही भडका उडून गेला. ती म्हणाली—“दुष्टा! तुझ्या पिरयाच्या समक्ष, या सर्व वडील घान्यांसमक्ष मी या स्थितीत उभे राहणे बरोबर नाही. याचा भयंकर परिणाम तुला भोगावा लागेल, या सभेत हजर असलेली सर्व मंडळी धर्मज्ञानी आहेत. पण या दुष्टाला कोणीच कसे बोलत नाहीस? कदाचित् भीष्माचार्य, द्रोणाचार्य, विदुरकाका व धृतराष्ट्र काका यांना काही कारणे अज्ञक्य झाले असेल!

असे बोलत तिने एकदा कोणत्याही परतु तीक्ष्ण नजरेने पांढवांकडे पाहिले.

दुःशासन व्यंग्य करून म्हणाला—“ए दासी! बटबट बंद कर!” ते ऐकून कर्ण, शकुनी व दुर्योधन खदखदां हसले. इतर लोक फार दुःखी झाले. तेव्हा भीष्म द्रौपदीला म्हणाला—“मुली! घर्माच्या गोष्टी आम्ही काय बोलणार? तू पांच वणांची पत्नी! म्हणून युधिष्ठिराला एकट्याला तुला पणावर लाकण्याचा अधिकार नव्हता. युधिष्ठिर आपले सर्वस्व सोदायला तयार झाला, परंतु घर्म सोडील असे नाही घाटत आम्हांला. घृतांत तुला घालवून त्याने तुम्ही कसबणूक केली असे कसे म्हणता येईल?”

त्याला उत्तर म्हणून द्रौपदी म्हणाली—“युधिष्ठिराने अनिच्छेने घृत घेऊन सर्वस्व घालवून बसल्यावर... पणावर लावले? पुत्र व मुना यांच्या योगक्षेमाची न्यायाप्रमाणे व्यवस्था करणारे जे कौरव प्रमुख आहेत त्यांनी या गोष्टीचा... तो त्याच करावा.” असे सांगून द्रौपदी रडू लागली. भीम युधिष्ठिराला म्हणाला—“जुगारी वापल्या ठेवलेल्या बायांनादेखील पणावर लावून नाहीत आणि तू पतिव्रतेला पणावर लावून केवढे मोठे पापकर्म केले आहेस? ज्या हातांनी वापले सर्वस्व व आम्हांला वु

घालवून बसला त्याबद्दल आम्हांला काही बोलावयाचे नाही. परंतु द्रौपदीला पणावर लावणारे हे हात बाळून टाकले पाहिजेत. सहदेव! बाळून विस्तव घेऊन ये.”

अर्जुनाने भीमाला बडबडले... त्याची समजूत घालून म्हणाला—“भीमदावा! इतका वेळ... राहलाम आणि माता युधिष्ठिर दादाला असे उलटे काय बोलतो आहेस? या जुगार्यांच्या मध्ये बसून तुम्ही बुडी मुद्दा झाली आहे की काय? युधिष्ठिर दादा स्वतः होऊन हारवीणावर घून खेळायला आला नाही. कौरवांनी त्याला निमंत्रण केले होते आणि क्षत्रिय धर्माचे... करण्यासाठीच त्याने घृतात भाग घेतला.”

द्रौपदीच्या प्रस्नाने उत्तर सभेत कोणी देऊ... नाही. तेव्हा सभेत उभा राहून धृतराष्ट्राच्या मुलांपैकी विकर्ण म्हणाला—“द्रौपदीच्या प्रस्नाचे उत्तर कुठे बंशातली घोर बडोल मंडळी का देत नाहीत? पक्षापात रहित होऊन काय तो न्याय करा!”

तरी सभेत कोणी तोंड उघडले नाही. तेव्हा विकर्ण पुन्हा म्हणाला—“तुमच्यापैकी कोणी न्याय करण्यास तयार नसेल तर मी न्याय करतो. एका तर, जो राजा स्त्री, शिकार, जुवार किंवा मद्यपान यांचा गुलाम

असतो तो धर्माचा पक्ष कसा घेणार? युधिष्ठिर धृताच्या व्यसनात पडून आपले सर्वस्व, भाऊ, घालवून बसला आहे आणि सोबटी स्वतःला व द्रौपदीला पण पणावर लावून हारला आहे. द्रौपदी ही पांच ही पांढवांची पत्नी, एकट्या युधिष्ठिराची नव्वे. तिला या सभेत असे ओवून आणणे अन्याय पूर्ण आहे, असे माझे मत आहे.”

कर्ण, विकर्ण म्हणाला त्याचे उत्तर देण्यासाठी म्हणाला—“या सभेत जी वडीलधारी मंडळी बसली आहेत त्यांना जो धर्म कळत नाही तो तुला कळला होय? युधिष्ठिर आपल्या सर्वस्वाबरोबर द्रौपदीला पण हारला. म्हणून पांढव मीन बसून

राहले. द्रौपदीला सभेत भाणणे अन्याय-पूर्ण आहे असे तू म्हणतोस? पांच पतींना जी मानते ती पतिव्रता कसली? ती कुलटा व्यभिचारिणीच आहे. तिला सभेत ओढून भाणणे मुळीच गैर नाही. दुःशासना! तू या विकर्णाच्या बटवटीकडे लक्ष देण्याचे कारणच नाही. तू पांचव व द्रौपदी यांची वस्त्रे काढून घेऊन ये."

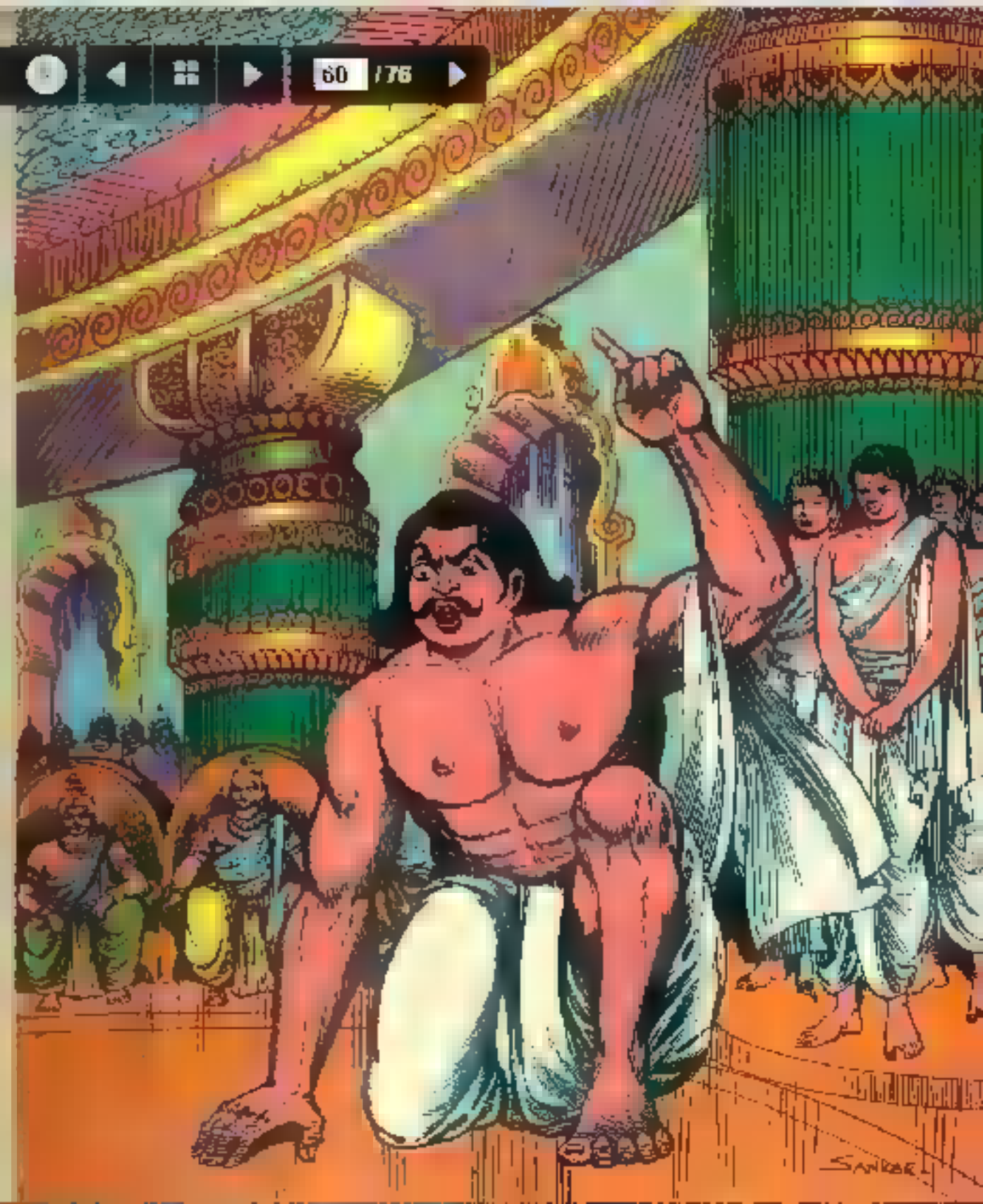
कर्णाच्या तोंडातून ते शब्द बाहेर पडताच पांडवांनी आपापली उपरणी ■ मुकुट काढून ठेवले. दुःशासनाने द्रौपदीच्या गदराला हात घातला तेव्हा असह्य द्रौपदीने श्रीकृष्णाचा धावा केला. श्री-कृष्णाने अदृश्य रूपे द्रौपदीला वस्त्र पुरविले

वाणि मानभंग होऊ दिला नाही. दुःशासन वस्त्र ओढत राहला आणि द्रौपदीच्या अंगावरील वस्त्र कमीच होईना. वस्त्राचा एक दीर्घ जमिनीवर पडला ■ दुःशासन घामाघूम होऊन गेला.

भीमाळा अनावर राग आला, पण स्वतःला थांबवून त्याने सर्व मभेसा उद्देशून प्रतिज्ञा केली. म्हणाला—"सर्व ऐका! द्रौपदीचा मानभंग करण्याचा प्रयत्न करणाऱ्या ■ दुःशासनाचा मुदत ■ करून ■ छातोचे ■ पिऊन त्या रक्ताने द्रौपदीची वेणी घालीन."

तेव्हा विदुर उठून उभा राहला व म्हणाला—"सभासद हो द्रौपदीच्या प्रस्नाचे-बरोबर उत्तर न देणे हे अन्यायपूर्ण ठरेल. एकट्या विकर्णाने आपले मत ■ दोन ■ अशा मानवाने त्याच क्षमं मागितला असता न देणे याचा अर्थ त्या अन्यायपूर्ण अभर्माचे ■ पातक मोठे धारण करणाराला लागते. ■ सर्व ■ पापाचे वाटेकरी जाहो."

तरी सर्व मोठे धारण करून बसून राहले. त्यानंतर दुर्योधनाने अस्मीत तेल ओतले. "त्याने आपली मांडी दाखवून त्यावर घेऊन बसायला द्रौपदीला सांगितले. ते पाहून भीमाने प्रतिज्ञा केेली की ती मांडीच गदा प्रहार करून फोडीन.

नंतर दुर्योधन द्रौपदीला व्यंग्योक्ति करून म्हणाला—“भीम, अर्जुन, नकुल व सहदेव हे युधिष्ठिर त्यांचा राजा नाही असे म्हणाले तर मी तुला या गुलामीतून मुक्त करीन.”

अर्जुन म्हणाला—“युधिष्ठिरबाबा आमने प्रभु व महाराज आहेत. परंतु स्वतः हारण्यावर ते कोणाचे प्रभु राहले हे कौरवांमधील सांगावे.”

त्या वेळी सभा उघडल्यासारखे झाले. धृतराष्ट्र घाबरून जाऊन म्हणाला—“वृष्ट दुर्योधना! तू द्रौपदीला सभेत ओढून का आणलेस? पांडवांनी तुझे वीर का? हा सर्व अन्याय का?” नंतर धृतराष्ट्राने द्रौपदीला जवळ बोलावून म्हटले—“मुली! तुमनांत तुच सर्व खेळ आहेस. माग, तुला काय पाहिजे ते मागून घे!”

धृतराष्ट्राने विचारलेच तेव्हा द्रौपदी म्हणाली—“पांडवांना गुलामीतून मुक्त करून त्यांना त्यांची आयुषे परत करावी!”

कण वृत्रहस्त्य करीत म्हणाला—“आज शूर पांडवांचा उद्धार एका तारीच्या हातून होत आहे!”

मीमाने स्वरूप धारण करून सर्वत्रचूने जायच्या जागे विदर्शन करण्याची घोषणा केली. पण युधिष्ठिर व अर्जुन दोघांनी मिळून प्रयत्नपूर्वक त्याला शांत केले आणि धृतराष्ट्राला विचारले—“महाराज! आम्ही काय करावे आपले मत आहे?”

धृतराष्ट्र म्हणाला—“बाळ! तू व तुझे भाऊ परत इंद्रप्रस्थाला जाऊन मुत्तपूर्वक राज्य घ्या. दुर्योधनाने तुम्हाला शूत केंळण्याची केली, म्हणून मी तुम्हाला निमंत्रण पाठवून बोलाविले. मध्यंतरी मी शूत धांविले नाही, हो माझी चूक आहे. माझ्याकडे व गांधारीकडे पाहून आमच्या मुलांची दुष्कृत्ये विसर! तुम्ही तुल्या भावंडांचे कल्याण होवो.”

त्यानंतर पांडव द्रौपदीला घेऊन इंद्रप्रस्था परतले.

शिवपुराण

[२]

दहा आपल्या भुव आदिक सिष्यवर्गाबरोबर आपल्या परतला आणि त्याने राजपेय नामक शरभिला. त्याला शंकरावर राग होता. म्हणून त्याने त्या हविर्भाग दिला नाही.

तरी देखील यक्षाचा शंकरावरचा राग कमी झाला नाही. म्हणून त्याने बृहस्पति नामक एक महायज्ञ करण्याचा संकल्प केला आणि त्यासाठी आवश्यक सर्व यज्ञसामुग्री एकत्र करून देव व ऋषींना निमंत्रण केले. अतिशय सत्काराची जबाबदारी त्याने आपल्या सिष्य मंडळींवर व नातेवाइकांवर टाकली. या यज्ञात ही त्याने शंकराला निमंत्रण पाठविले नाही, भाग दिला नाही.

या विरूचदेव, सक्त, पितृगण, बंधव, व्यप्तरा, सिद्ध, विद्याधर, किन्नर,

आणि कश्यप, अगस्त्य, अचि, भृगु, परीक्षी, नारद, पराशर इत्यादि मुनी उपस्थित होते. ब्रह्मादेव विष्णुविनाय इतर सर्व देव दक्षाच्या भीतीने उपस्थित होते. त्या सर्वांच्या उतरण्याची व्यवस्था करण्याचे काम दक्षाने दिक्काम्याला सांगितले होते.

दक्षाने यज्ञवीक्षा घेऊन यज्ञशालेत पत्नीसह प्रवेश केला. सर्व सभासदांना नमस्कार केला. निमंत्रण न मिळाल्यामुळे शंकर उपस्थित नव्हता. ब्रह्मादेव व विष्णु दोघांनी बोलावले तरी तो आला नाही. अनेक देव आणि मोठमोठे ऋषी सभेत उपस्थित होते. दधीचि, भृगु, मरीचि इत्यादि शिवभक्त पण उपस्थित होते. त्यांनी सभेत चहुंकडे एकदां नजर फिरवून दक्षाला विचारले—“दक्षा! तू शंकराला

निमंत्रण पाठविले नव्हतेस का? ॥ येथे उपस्थित नसण्याचे कारण काय?"

दक्षा म्हणाला—"शंकर कर्मभ्रष्ट झाला आहे. म्हणून मी त्याला निमंत्रण पाठविले नाही. तो अपवित्र, कपालधारी, स्मशान वासी व प्रेतांचा प्रभू आहे."

शंकराची निंदा ऐकून दधीचि म्हणाला—"दक्षा! तुम्हा हा यज्ञ यशस्वी होणार नाही. शंकराशिवाय तू हा यज्ञ आरंभ करून स्वतः संकटाला आम्हान केले आहेस." दधीचीच्या तोंडचे ते शब्द ऐकून चामदेव, मरीचि, गीतम, शिलाद बगैरे अनेक ऋषी यज्ञवालेतून निघून गेले. ऋषी निघालेले पाहून दक्ष म्हणाला—"हे लोक मूर्ख व

पाखंडी आहेत. म्हणून इतरांनी त्यांच्याकडे लक्ष न देत माझा पुत्र होईपर्यंत उपास्थित रहावे."

सती केल्यास गवतावर आपल्या पतीच्या मेवेला हजर होती. एकदा ती आपल्या सखींबरोबर विहार करीत असतां तिच्या विमाने विसली. सतीने ती विमाने कोडे चालली. दधीचि चवकशी करून आपल्या सखींना सांगितले. सखींनी चवकशी करून, विमाने दक्षाने आरंभिलेल्या यज्ञासाठी जात असलेल्या देवादिकांची आहेत असे घेऊन सांगितले.

आपल्या पित्याने आरंभिलेल्या यज्ञाप्रसंगी आपण देखील गतीसह जाय असे सतीला वाटले. ती शंकराजवळ जाऊन म्हणाली—"याज्ञे वडील यज्ञ करीत आहेत अगणदेखील इद्रगवाला बरोबर घेऊन यज्ञाला जाऊ या."

ते ऐकून शंकर म्हणाला—"सती! तुझे वडील माझ्यावर रागावले आहेत. त्यांनी आपल्याला निमंत्रण पाठविले नाही. आगंतुकासारखे सहागण नाही. आपण गेली तर आपला अपमान होईल आणि परिणाम सुखाचा होणार नाही."

"तर मग आपण जाऊ नये, मी एकटीच जाते. माझे वडील माझा अपमान का करतील?" मी त्यांना समजावून सांगून

बगैरेना माझ्याबरोबर पाठवून मला वडिलांकडे पोचविण्याची व्यवस्था करावी." सती म्हणाली.

"सती! तुझ्याशिवाय मला मुलीच करमणार नाही. मला एकटा सोडून पित्याच्या यज्ञाला जात आहेस. तुम्हा नक्कीच अपमान होणार. म्हणून जरा विचार कर." शंकराने पुन्हा सतीची समजावत घालण्याचा प्रयत्न पाडिला.

परंतु शंकराने केलेली सूचना सतीच्या आली नाही. तिचे भाईवडील तिचा अपमान करतील हे तिला खरेच वाटेना.

शंकराने विचार केला व्हावचे असेल ते होईलच. त्याने इद्रगवालाबरोबर सोबत पाठवून सतीला दक्षपक्ष पहावयास पाठविले. ती नंदीला घेऊन यज्ञशालेजवळ पोचली. तेव्हा तिच्या आईने व भावांनी पुढे घेऊन तिची विचारपूस केली. आईने मुलीला एका वाजूला बोलावून नेऊन समजावून सांगितले, मुली, तुझे वडील वृद्ध झाले आहेत. म्हणून तापटपणाने तुझ्या पतीची निंदा करतात. पण तू त्रिकडे दुर्लक्ष कर.

मुलीला पाहताच दक्षाला शंकराची वाढवण झाली. रागाने तो सतीचा

म्हणाला—"कायम! तुम्हा नवरा स्मशानात राहता. भूतपिशाच त्याचे अनुयायी. तो कपाल धारण करतो, म्हणून अपवित्र झाला आहे. यज्ञयागादि पवित्र कार्यास निमंत्रण बारण्यालायक पण राहला नाही. तू कशाला आलीस येथे, आमच्या या यज्ञशालेला अपवित्र करायला?"

ते ऐकून सती आपल्या वडिलांना म्हणाली—"तू यज्ञकर्ता असून शंकराला हविर्माग दिल्याशिवाय यज्ञ करीत आहेस आणि उलट त्यांची निंदा करतो आहेस? अजून सांगते, त्यांना आदरपूर्वक निमंत्रण पाठवून यज्ञभाग देऊन त्यांचा उचित सत्कार कर. नाहीतर तुम्हा यज्ञ अपूर्ण

राहील व तुला सर्वनाश होईल." सतीने पित्याला दिला दिलावर सभेत उपस्थित लेल्या भृगु आदि मुनींनी दक्षाला तय वारण्यास बुचबिले. परंतु दक्ष जास्तच संतापला आणि म्हणाला—"तू चालती हो येथून, तू आल्याने माझा यज्ञ अपवित्र झाला. तू स्वतः होऊन येथून निघून गेली नाहीस तर घक्के मारून तुला बाहेर काढावे लागेल."

आता मात्र सतीला राहणले नाही. तिला देखील भयंकर राग आला. पतीने जाऊ नकोय असा सल्ला दिला असून ही ती यज्ञाला आली होती. अशा तऱ्हेने अपमानित होऊन परत पतिगृही जाणे तिला मुळीच आवडले नाही. पुढल्या जन्मी आपल्याला हाच पति लाभला, अशी प्रार्थना करून तिने योगधलाने आपल्या देहातून अग्निउवाला निर्माण करून त्यात स्वतःचा वडील दिला.

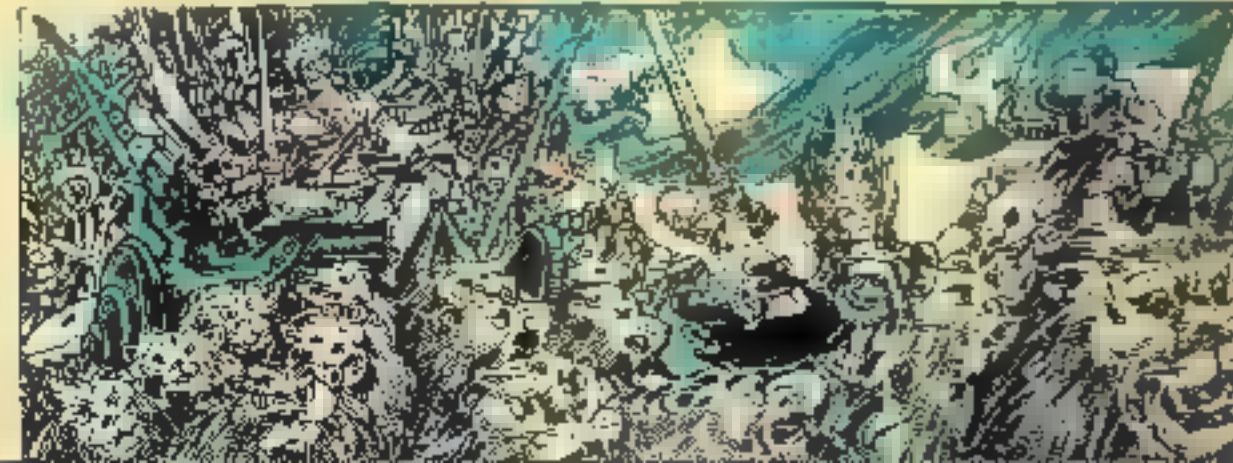
ते वृक्ष पाहून नंदी जंगरे हाहाकार करीत यज्ञशालेत शिरले. तेव्हा भृगु

त्यांना भडपा बाहू करेले.

नारदाकडून शंकराला सतीच्या आत्म-बलिदानाची गोष्ट कळली. त्याला शंकर राव आला. त्याने क्रुद्ध होऊन त्या डोक्यातली एक वटा उपटली व ती गर्वतावर जापटली. त्या अटेतून भद्रकाली व वीरभद्र उत्पन्न झाले. वीरभद्राला सहस्र-बाहु, व त्याला लांब होते. तो कोटी सूर्या एवढा तेजस्वी होता. अशा रौद्र रूपे त्याने शंकराला प्रणाम करून म्हटले— "प्रभो! करावी!"

"तुम्ही दोघे, तू भद्रकाली आपल्या गणांसह जाऊन यज्ञ करा या भाग घेणारास उचित वंदे वा." शंकर म्हणाला.

वीरभद्र सिंह जंपलेल्या रथात असून नंदी, भैरव आदि गणाना बरोबर घेऊन निघाला. भद्रकाली सिंहावर वसून महा-काली, गोरी, कात्यायनी, कामुंडा इत्यादि गणांना बरोबर घेऊन निघाली.

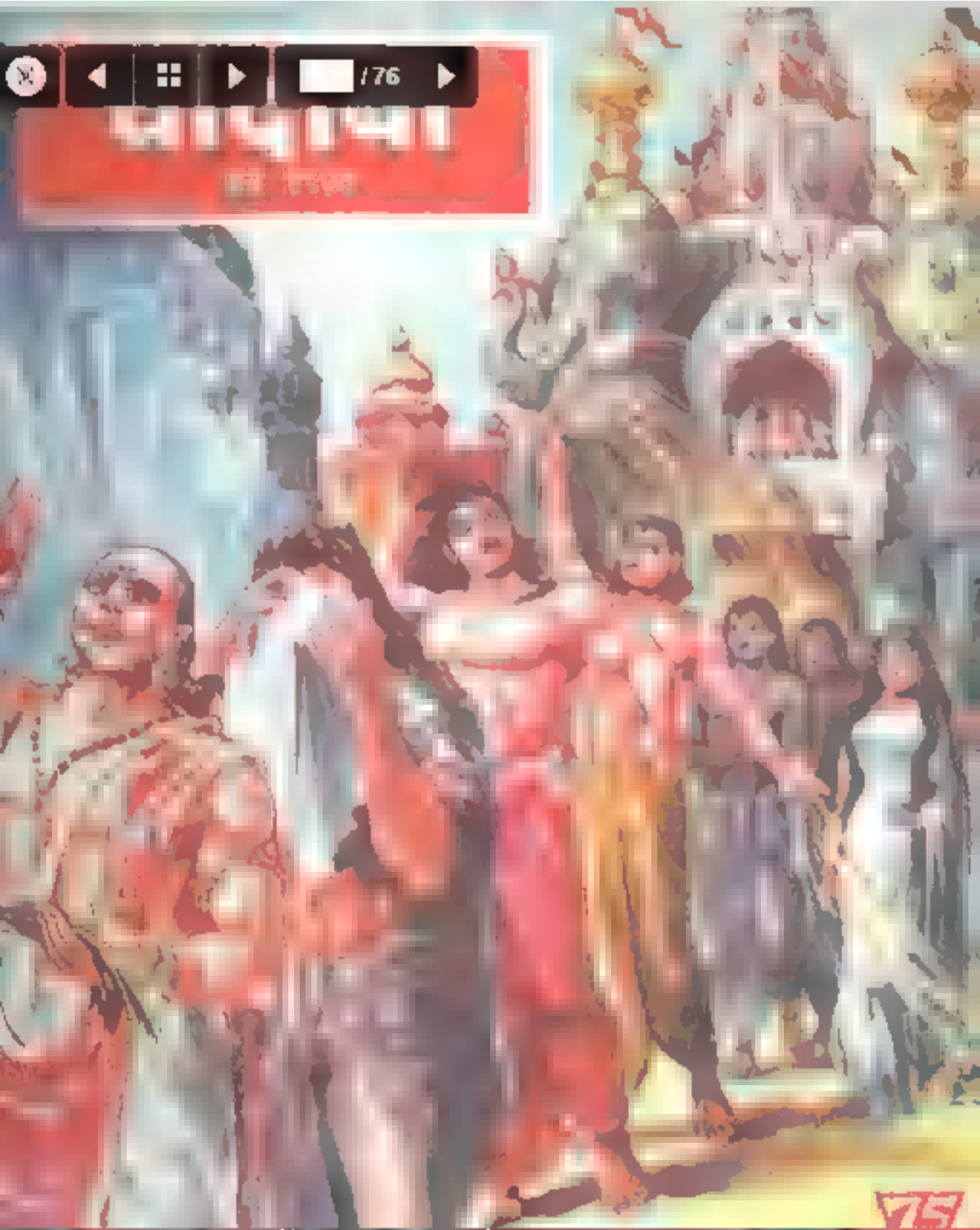
११२. दश सहस्र धुराच्या गुहा

अलास्का (उत्तर अमेरिका) देशातील कट्माय पर्वतात एक ज्वालामुखी पर्वत ■. स. १९१२ मानी फुटला. हा विस्फोट इतिहासातील एका फार मोठ्या विस्फोटपैकी एक आहे. परिणामी सात घन मैल धूर व धाक, ■ व कोट्या गांना चूप भूगर्भातून आकाशान उडाला आणि १५.०० मैल दूरवर जाऊन पसरला. ■ भयंकर धुळीचा आणि कांथ व कोट्या आदिकांच्या चंगडा गृथीबरीत वायुमंड्यावर परिणाम झाला.

स. १९१५ आणि १९१६ मध्ये विस्फोट झालेल्या प्रदेशाची उत्रांती पाहणी केली. ती सर्व प्रदेश निर्जिव होता. जिथे वहावे तिथे वहावे धूळकणाने भूप्रदेश आवडायित होता. कट्माय समुद्र-किनाऱ्यावर पवनाची एक काडी देखील झुळीत पडली नाही. जिथे वहावे तिथे वहावे धूळचे धूळचे होते. दोंगरावरून जिरायां गडगडत खाली पसरून होते. ज्वालामुखीच्या अवलगावच्या दगडांच्यावाऱ्या घोरारे धूळकणाच्याही जांबवेची होती. धूळकणाने निर्मिले गेल्या गिरायांचे विसर होते ■ पाण्यावर तरंगत होते.

या विस्फोटामुळे झालेला प्रभाव प्रथम झालेला गेली. मागे भूतापेगांसारखी उभी होती. पण या सर्व दुष्कात 'दश सहस्र धुराच्या गुहा' असे होण्या. या दरीत भयंकर पक्षावधीर उद्यानांमधी पर्वत होते ज्याच्या मधून धाऊन गाल बाहेर येत होती. ती धाऊन वाऱ्यावरून विचरांतून बाहेर येऊन ५०० फुटावरून पर उडत होती.

Fullscreen

127

B

176

अमरवाणी

स्वचित् पृथ्वीशायः, स्वचिदपि च पर्यंकशायनः
स्वचित् आकाशायः, स्वचिदपि च शाल्योदन रविः,
स्वचित् कंथाधारी, स्वचिदपि च दिव्याग्र धरः,
मनस्वी कार्यार्थी न गणयति दुःखं न च मुख

॥ १ ॥

[जो मनुष्य कार्यक्षमतासाठी निश्चय करून पावतो त्याला जमिनीवर तोप्याने लागले काम शिवा पक्षापावर गोपला काय, नुसला आकाशार मिळाला काय किंवा उगळ पक्ष्याने घासला मिळाला काय, फाटके कपडे घासावे किंवा काय रेतमी वस्त्रे परिधान करायला मिळाली काय, त्यात तो दुःख किंवा सुख भावीत नाही.]

निदंनु नीति निपुणा, यदि वास्तुवनु,
लक्ष्मीः समानिदानु, गच्छतु वा यथेष्टं,
अथैव मरणमस्तु युगांतरे वा,
न्यायात् पथः प्रविचलंति पदं न धीराः

॥ २ ॥

[जो श्रीर पृथ्व आहे तो, कांणी निदा करो की स्तुति करो, गंपत्तीपी शप्ती हेंचो की तो घासवाधी लागो, मरण तत्काल येवो किंवा दुग पाडटल्यावर येवो, मार्ग सोडोत नाही.]

कदाचित्स्यापि हि धैर्यवृत्तेः न शक्यते धैर्यगुणः प्रमादुः,
अधोमुखस्यापि कृतस्य बह्वः शिक्षा याति कदाचिदेव

॥ ३ ॥

[जो धैर्यवान आहे तो कोणत्याही स्थितीत राहो, आपले धैर्य सोडोत नाही. जमिनी उगळ देवला तरी जमिनी शिक्षा खाली जात नाही. वरच असते.]

धोक्यात जीव

उद्धट नावाच्या देशात घोड्यांच्या बोऱ्या
फार होत. म्हणून त्या देशाच्या राजाने
घोड्यांचो चोरी करणारांला काशीची
शिक्षा देण्याचा ठराव केला.

त्या गावाच्या एका गृहस्थाकडे रात्री
एक ज्योतिषी देशाटन करीत त्याच
दिवशी त्या माणसाच्या घरी एक घोडी
व्यायली वेळ झाली होती. म्हणून घोडीचा
मालक व त्याचा मुलगा पाळीपाळीने जागत
हंते. घोडी मध्यरात्रीच्या सुमारास विणार
बसे ज्योतिष्याला कळले. म्हणून तो घरा-
बाहेर आला आणि आकाशात नक्षत्रे पाहू
लागला. घोड्या वेळाने नक्षत्रात येऊन घर
मालकाला म्हणाला—“ही घोडी अर्घ्या एका
तासने व्यायली तर?” “हे कसे
शक्य होईल ही?” घोडीचा मालक म्हणाला.

“ही घोडी आताच व्यायली तर दोघांच्या
विवाला वोक आहे.” ज्योतिषी म्हणाला.

परंतु त्याच कुमुद्वर्तार, घोडी व्यायली.
“आता काय करायचे? यातून काही
सुटका?” गृहस्थाने विचारले.

“आहे! मी एक तांब्याचा तुकडा मंथवून
देतो. तो तुकडा घोड्याच्या कपाळावरचे
कातडे काढून आत ठेवून कातडे शिवून
टाका.” ज्योतिषी म्हणाला.

गृहस्थाने ज्योतिष्याने दिलेला
तांब्याचा तुकडा शिगराच्या कपाळातले
कातडे काढून शिवून टाकला.

शिगरू वाचले व गेले. सोढेपणी
तो एक सुंदर घोडी. एक दिवशी
रात्री कोणीतरी ती घोडी चोरून नेली.
घोडी कोणी चोरून नेली हे कळले नाही.
म्हणून तो गृहस्थ आपल्या मुलाला
म्हणाला—“मी घोडीच्या शोधार्थ निघतो.”

मुलगा म्हणाला—“बाबा! तुम्ही एकडे
नका जाऊ, मीदेखील बरोबर येतो!”

"अरे, दोघे कशाला? घोडीला शोधीत कोठेकोठे फिरावे लागेल आणि किती दिवस लागतील, कोण जाणे!" बाप म्हणाला. पण मुलाने ऐकले नाही.

दोघे घोडीचा शोध काढीत एका जागी पावसामुळे ओले शिज शिजून गेले. थंडीमुळे कापल ते एका गावात पोचले तेव्हा त्यांना दुरून एक मनुष्य घोड्यावर बसून एका घोड्याला ओढीत नेत असलेला दिसला.

मुलगा आपल्या बापाला म्हणाला- "बाबा! ती पहा, आपली घोडी! मी आपल्या घोडीला बरोबर ओढतलो, बाबा!"

बापलेक आपल्या घोडीविषयी बोलत होते, त्याच वेळी तो घोडेस्वार एका जागी

"चला आपण तिकडेच जाऊन बसू न पाहू या." बाप मुलाला म्हणाला. दोघे लोहाराच्या दुकानाजवळ उभे राहले.

"अरे असे बाहेर का उभे? आत या, भट्टीजवळ उभे रहा. तुम्ही भिजला आहा. भट्टीजवळ राहिलात तर अंगावरचे कपडे बाळून जातील आणि अंगात स्वप्न येईल." फोडार म्हणाला.

बापलेक भट्टीजवळ गेले आणि बसलेल्या त्यांनी घोडी पाहून तिला ओळखले. "होयरे, ही आपलीच घोडी आहे!" बाप म्हणाला.

"बाबा! नव्हते का म्हटले?" मुलगा म्हणाला.

घोडेस्वार दोघांचे होळणे ऐकून म्हणाला- "काय म्हणालात?"

"ही आमची घोडी आहे, कोणो तरी तो आमच्या तबेल्यातून चोरून नेली होती!" बाप म्हणाला.

"माझ्यावर चोरीचा आठ लावतां काय? पहा, फासावर लटकावे लागेल! ही घोडी आमची आमच्या घोडीची आहे." घोडेस्वार म्हणाला.

बापलेकांनी गावच्या न्यायाधिशालेकडे फिराव दिले. न्यायाधिशाने घोडेस्वाराला घोडीबरोबर न्यायालयात घालून सांगितले.

असल्याचे व त्याच्या घोडीला सहा वर्षांपूर्वी झाल्याचे सांगितले. परंतु त्याच्या तर्फे कोणी साक्षीदार नव्हता. म्हणून न्यायाधीश त्यांना म्हणाला- "तुम्ही दोघे लबाड दिसतां आहां. ही घोडी तुमची आहे याला काही प्रमाण? फुकटात दुसऱ्याची घोडी लुबाडल्याचा तुमचा पाट होता. म्हणून तुम्हांला फांसीची शिक्षा देतो." दुसऱ्या दिवशी न्यायाधिशाला आज्ञेने शिपाई दोघां बापलेकांना एकत्रून फांसी द्यायच्या जागी नेले. फांसी देण्याची तयारी चालू होती.

वेळी दोघांना घोडी जन्मली त्या वेळची गोष्ट आठवली. बाप म्हणाला- "काय रे, ती घोडी जन्मली ज्योतिष्याने सांगितले. अरे होणार तर. त्या कुमूहर्तावर जन्मलेल्या घोड्यामुळे आपला दोघांचा जीव धोक्यात पडला!"

"ज्योतिष्याने मंत्रबुन ठेवलेला पन्नासुडा उपयुक्त पडला नाही, म्हणावयाचा!" मुलगा म्हणाला.

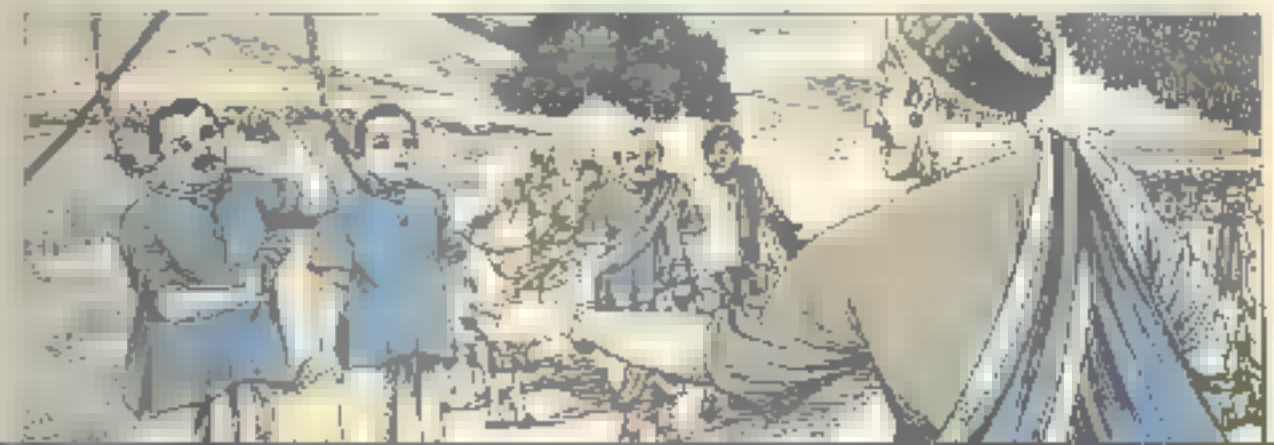
"अरे हो, तो पन्ना घोड्याच्या कपाळातच असणार!" बाप म्हणाला.

फांसी द्यायची वेळ झाली. न्यायाधीश स्वतः हजर होता. कायद्याप्रमाणे त्याच्या समक्ष शिपाईची अंमलबजावणी होणार होती.

बाप साहस करून न्यायाधिशाला म्हणाला- "सरकार, एक थोण्ट सांगायला विसरलो. घोडीच्या कपाळात एक पन्नाचा तुकडा शिपून ठेवलेला आहे. तो काढून पहावा. तो मंत्रबुनलेला पन्ना तेथे नसेल तर आपण ती शिक्षा मंजूर आहे!"

शिपायांनी न्यायाधिशाला आज्ञेने घोडीच्या कपाळावर पाहिले. एका जागी शिबल्याचे चिन्ह होते. त्या जागेवरचे कातडे काढल्यावर मंत्रबुनलेला पन्नाचा तुकडा मिळाला.

आता न्यायाधिशाला ती घोडी कोणाची आहे याबद्दल शका उरली नाही. त्याने दोघां बापलेकांना ती घोडी दिली आणि घोडीची चोरी करणाऱ्या घोडेस्वार चोराला फांसीची शिक्षा दिली.

विश्वासपात्र नोकर

एका गावी रामू व सोमू नावाचे दोघे मित्र रहात असत. दोघे गरीब होते. लहान मोठी कामे करून ते आपला खर्च मिळविणे चालवीत.

एकदा दोघे शेजारच्या एका श्रीमंत शेतकऱ्याकडे गेले. शेतकऱ्याच्या नोकराने घराला जाऊन दोघे आल्याचे सांगितले. त्या शेतकऱ्याने त्याच नोकराकडची दोघांना सोमवारी सकाळी पायला सांगितले.

दोघे निराश होऊन गावी निघून गेले. "कायरे, त्यांना विचारायचे होते तर आजच का नाही बोलावून विचारले? सोमवारी सकाळी बोलाविले आहे?" सोमू थोडा चिडल्यासारखा होऊन म्हणाला.

सोमवारी पहाटे रामू सोमूला उठवून म्हणाला—"अरे चला! आपल्याला सोमवारी सकाळी बोलाविले आहे ना?"

परंतु सोमू लोळत म्हणाला—"होय रे, तू पुढे, मी येतो भागवतुन!"

"बरं बुघा! कु काय काटेल ते कर. मी आपला पुढे जातां." रामू निघून गेला.

रामू निघून गेल्यावर तासा दीडतासात सोमू उठला आणि सावकाश त्या शेतकऱ्याच्या गावी निघाला. त्याने विचार केला, तो शेतकरी घराला वसून राहिल आणि काही तरी सागून पाठवून देईल उगाच जायचे आणि पायचे. रामू तरी इगाच दतका पहाटे उठून गेला आहे.

रामूला आलेला पाहून त्या श्रीमंत शेतकऱ्याच्या नोकराने आनंदात जाऊन मालकाला कळविले.

मालकाने एकटाच मजूर आला आहे हे कळल्यावर दुसरा केव्हा येणार आहे हे विचारून पायला सांगितले. रामूने, थोड्या वेळाने येणार असल्याचे सांगितले.

वेईपर्यंत थांबायला सागून पाठविले.

थोड्या वेळाने सोमू आला आणि म्हणाला—"रामू, मी तुला नव्हते का सांगितले पण तू ऐकशील तर ना? आधी येऊन तू काय केलेस?"

दोघे आल्याचे कळल्यावर शेतकरी स्वतः बाहेर येऊन म्हणाला—"जसा! तुम्ही दोघे आला आहात का? बर, खर ना, बुधवारी उगाचताच येऊन मला भेटा!" दोघे परत घरी निघाले.

"हा शेतकरी उगाच आपल्याला पिढवती आहे, काम माहीत अन् खर नाही. बुधवारी गेल्यावर शुक्रवारी पायला सांगितलं उगाच जायचे आहे" सोमू म्हणाला.

"अरे खर तरी घरी स्वस्थ वसून काय करणार? आपल्याला गरज आहे, ती बोलवील तितक्या वेळा गेले पाहिजे. त्यात आपले काय गेले?" रामूने मित्राला विचारले. बुधवारी रामू एकटान त्या गावी गेला सोमू दुपारी केव्हा तरी घरातून बाहेर पडला.

शेतकरी सकाळी बाहेर आल्याच नाही. दुपारी सावकाश येऊन त्याने रामूला वाट पहात असलेला पाहिले. त्याने त्याला जेवायला सांगितले आणि म्हणाला—"तू उद्यां संध्याकाळी येऊन मला भेट!"

रामू घरी परत आन असता वाटेत त्याला सोमू भेटला. त्याने त्याला शेतकऱ्याने दुसऱ्या दिवशी संध्याकाळी पायला सांगितल्याचे आणि भेटल्यावर जेवायला वाढल्याने सांगितले.

"अरे, शिकान्यासारखा तू रोज त्याच्यावाड गेलास म्हणून त्याने आज जेवायला वाढले. उद्या पाचसाठी तू जाणार आहेस वाटने?" सोमूने शेतकऱ्याकडे जाता जायचेच नाही असे मनाशी ठरवून टाकल्यासारखे दिसले.

"अरे आपले काय गेले जायला? तुला सुद्धा बोलविले आहे! आपल्याला कामाची गरज आहे, ती बोलवील तेव्हा गेले पाहिजे." रामू म्हणाला.

“उद्या संध्याकाळी अगदी शेवटचे म्हणून मी शाईन. पुन्हा त्याने बोळाविले तर जाणार नाही.” सोम म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी संध्याकाळी दोघे शेतकऱ्यांच्या घरी गेले. नोकराने घरात जाऊन दोघे आल्याची वार्ता दिली आणि परत येऊन, मालकाने कामाविषयी उद्या म्हणाला. काय ते बोलू. आज रात्रभर तुम्ही येथेच रहा, मालकाचा निरोप सांगितला.

सोमूला राग आला. म्हणाला—“आपण नाही रहात, याद घ्यात रात्रभर येथे! ती अशेत धीमंत तर आपल्या घराचा काम नाही, असे सरळ म्हणू का नाही सांगत? नुसता कुलवित्तो आहे आपल्याला रामू! तू खुळा बळ, आपण घरी या.” पण सोमू एकटाच गेला.

शेतकऱ्याचा नोकर घरात गेला आणि थोड्या वेळाने येऊन रामूला म्हणाला—“तु रात्री येथेच राहतो आहेस ना? मालकाने पांच रुपये दिले आहेत, धान्यात जाऊन चादर वगैरे घेऊन ये.” असे मागून नोकराने रामूला पांच रुपये दिले.

खरेदी केली आणि आणि उरलेले पैसे परत आपण दिले. त्या दिवशी त्याला उघे जेवायला वाढले आणि रामू खाऊन पिऊन सोपला.

दुसऱ्या दिवशी श्रीमंत शेतकऱ्याने रामूला बोलावून घेतले म्हणाला—“मी तुम्ही परीक्षा घेत होतां मला वक्तशीरपणाने काम करण्यास व विश्वासपात्र नोकर हवा होता तुला मी सोमवारी बोळाविले होते. म्हणून सोमवारामुनच तुला पगार मिळेल तुला मी तीस रुपये पगार तुम काम बसली करण्याचे आहे. काही काळ घेऊन गेले आहेत, त्यांच्याकडून गारहाण रेल्याशिवाय कर्जाचे किंवा धाड्याचे पैसे बसूळ करून भागाचे कामतील. हळूहळू मी तुला पाहून पगारवाढ देईन.”

रामूला लागले काम मिळालेले ऐकून सोमू आपल्या घाईबद्दल पश्चात्ताप करू लागला.

शिष्यार्थ

[७]

। चंद्रगर्भा आणि श्रीवदत पाटलाच्या बंदेतून स्वतःची गुटफा पळवून घेऊन त्याच्या पळवून त्याला एका जागी भैरवभक्ताने एक टोळीके विराने त्यांना नायक एका शुभीना पळवून घेऊन आला होता त्यांना एका शिष्य त्रिशूल भोसकायला निघाला चंद्रगर्भा आणि श्रीवदत साक्षात्कारने ते दृश्य पहात होते. पुढे-।

भैरवभक्तांपैकी काहीजण चुकी पेटवून संपाकाला लागले. त्यांना जेवणा-
खाण्याच्या कामात गुंतलेले पाहून श्रीवदत आपल्या मित्राला म्हणाला—“सद्गर्भा! ही संडळी स्वस्थ चित्त हाऊन कामाला लागली आहेत. आता येवून हलणार नाहीत. आपण देखील कोठेतरी जाऊन आंघोळ करून येऊया आणि जंगलातली फळेचिळे खाऊन घेऊ या.”

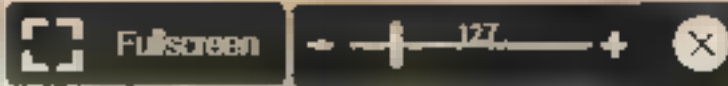
नंतर दोघे साडावरून काही बोलल्या-
शिवाय खाली उतरले आणि पाणी फोटे मिळते का पहायला निघाले. थोड्याच वेळाने त्यांना एका जागी एक ओढा दिसला प्रातर्विधि उरकून त्या बाजूला जी फळे मिळाली ती काढून खाल्ली आणि पुन्हा रात्र ज्या साडावर काढली होती त्या साडाजवळ दोघे आले. त्याच सुमारास भैरवांची टोळी खाणे-पिणे आटवून पुढल्या मुक्कामाला जाण्याच्या

तयारीस लागली. पन्ध्रपूर राज्याबाहेरच्या शेंगरांच्या बाजूला ३ बेंरागी भैरवभक्त जोत असण्याचे कळल्यावर खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांना आनंदच झाला. त्यांना देखील त्या राज्याच्या हद्दीबाहेर शक्य तितक्या लवकर जायचे होते.

तो दिवसभर खड्गवर्मा ३ जीवदत्त बेंराग्यांच्या पाठीमागून त्यांना कळू दिल्या- शिवाय चालत राहले. बेंराग्यांची संख्या तशी कमी नव्हती. इतक्या लोकांच्या हातानून त्या मुलीला सुरक्षितपणे सोडवून आणणे सोपे नाही हे दोघांना कळत होते. त्यात धोकाच आहे ३ त्यांना माहीत होते.

मुघांन राज्याक- त्या अंगठ्या हद्दीक- पडू लागला. बेंराग्यांनी सोयीची एक जागा पाहून तेथे ती रात्र काढण्यापुरेशा लहानलहान राहट्या बांधून तयार केल्या. संध्याकाळ ३ जेवणे करून घेऊन त्यांनी शोषायची तयारी सुरू केली. बेंरागी उतरले होते त्या जागेजवळच्या एका झाडावर चढून खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघे अनुकूल संघोषी वाट पहात बसले.

दोन प्रहर रात्र ३ बेंराग्यांचा नायक ३ तंदूबाहेर येऊन आणखी एका बेंराग्याला गरोवर येऊन खड्गवर्मा व जीवदत्त ज्या ३ चढून बसले होते ३ झाडाखाली आला.

आता बेंराग्यांचा नायक आपल्या शिष्याला काय सांगत होता हे दोघांना चांगले स्पष्ट ऐकू येऊ लागले. नायक म्हणाला- "भग्वी करण्यासाठी आपण ज्या मुलीला आणले आहे ३ सांगवान वृक्षाजवळ आहे त्या झाडाजवळ वाघाचे गुरगुरणे आतांच ऐकू आले. तो वाघ राहट्यात शिरण्याच्या प्रयत्नात असणार. तो घाबरले का पाहिले पाहिजे. भैरवी होण्याची तिच्यात कितपत लायकी आहे हे कळेल."

नंतर दोघे तेथून निघून गेले. जीवदत्त खड्गवर्माला हळूच म्हणाला- "ऐकलेस का रे बेंराग्यांचा नायक काय म्हणाला ते! त्या

त्याचा काय हेतु असावा, कळत नाही."

"आपण ३ काय वाचा विचार करीत बसलो तर नेबद्धा वेळात ती बिचारी वाघाच्या पोटात पोचलेली असणार त्या सर्वांचा विचार ३ मागाहून करू ३ पंधेच थांब!" ३ सांगून खड्गवर्मा एकटा झाडाच्या फांदीवरून लोंबत दुसऱ्या झाडावर व वरच्यावरून ती मुली होती त्या तंबू जवळ जाऊन पोचला.

बेंराग्यांचा गुरू म्हणाला तसा ३ एक राय त्या मुलीला ठेवले होते ३ बाजूला मगून मगून ३ पांढर होता.

"ओहो, प्रसंग मोठा ३ येऊन ठेपला आहेसे दिसते!" असे त्या बाजूला पाहताच खड्गवर्माला ३ पहिल्याने वाघावरून हल्ला करून त्याला ठार करावे असा त्याने विचार केला. परंतु त्या वेळी सर्व भैरवभक्त जागे होण्याची शक्यता होती. म्हणून वाघावर हल्ला करण्याऐवजी त्या मुलीला बाहेर ३ प्रयत्न केला तर एका बाजूने वाघ आणि दुसऱ्या बाजूने भैरव पाहरेकरी दोघांवर तुटून पडण्याची शक्यता आहे.

खड्गवर्मा असा विचार करीत पाहरेकरी काय करतो आहे हे पाहण्यासाठी झाडा-

आडून बाहेर आला बाकून लढून ती मुली होती त्या राहट्याच्या बाजूला गेला. आपल्या गुरूच्या सल्ल्याप्रमाणे पाहरेकरी पैणारा भैरव दुसऱ्या राहट्याकडे गेला आणि गारक्या गोळा करून शेंकोटी तयार करू लागला. भैरवी कान्येचे ३ वाटेल ते होय, वाघाने आपल्यावर अक्षप मारली नाही की पुरे, एवढाच त्याचा हेतू होता.

तो पाहरेकरी ३ करायला निघाला ते खड्गवर्माच्या फाष्याचे झाले. कारण आता त्याचे लक्ष या बाजूला नमणार व म्हणून तो इकडे येणेच शक्य नाही, मग ओरडून दुसऱ्या भैरवांना इकडे बोलावण्याचा प्रश्नच नाही. असा विचार करून खड्गवर्मा जापली

आहूत दिल्याशिवाय भैरवी कन्या होली त्या राहुटीकडे गेला. ती अस्वलाच्या कातड्यावर बसली होती. खड्गवर्माला पाहून ती पायकुन परपर कापू लागली. पण ती ओरडली नाही.

खड्गवर्मा हळूच तिच्याजवळ गेला व म्हणाला—“ताई, तू कोण हे मला माहीत आहे. तुझे बाबा ज्या गावचे पाटील आहेत त्या गावाहूनच मी आलो आहे. हे भैरव तुला तुमच्या गावाच्या तळावापरून पळवून घेऊन आले, होय की नाही?”

“होय, पण तुम्हांला मी कधी आपल्या गावात पाहिले नाही?” भैरवी कन्येने विचारले.

मी तुमच्या गावहून आलो आहे मी मागितले होते. तुमच्या गावचा महाराज आहे, असे नव्हते सांगितले. पण मी कोण आणि कोठून आलो हे तेवढे महत्वाचे नाही. आता तू हे माग की तुला आपल्या गावी आपल्या वडिलांकडे जावयाचे आहे की या लोकांबरोबर? तिकडे जाऊन भैरवी होऊन सर्वोपर आपला अधिकार गाजवायचा आहे.” खड्गवर्माने विचारले.

“हे भैरव माणसे का आहेत, जनावरे आहेत, जनावरे! एकटा र्वेतभैरव मानूय आहे. शक्य तर तुम्ही मला याच्या हातून सोडवून वानांकडे पोचली का.” भैरवी कन्या म्हणाली.

“तू मुलीच पावस नकोस, तुला तुमच्या आईवडिलांकडे मी पोचली करेन. तिकडे झालेत एक बाघ हिडतो आहे आपण राहुटीच्याबाहेर पडण्याबरोबर तो आपल्यावर इडपे मारणार. पण तू पावस नकोस, त्याला मी डार करेन. तू पावस ओरडलीस तर ते भैरवभक्त जागे झालेस व आपला वेत फोडेल.” खड्गवर्मा म्हणाला.

दीर्घे हलक्या पावसांनी राहुटीच्या पाटी-मागून बाहेर आले. त्यांना पाहून झालेत बसलेला बाघ पुढे आला आणि मगच्या पावलावर बसून राहिला. बाबावर पुढे जाऊन तळवानीने डार करावा असे खड्ग-

वाटेल वेळी उडो मात्र शकतात. आपली तलवार उपसून तो बाघाची केव्हा ही आली तरी त्याला तयार होता. त्याच्या कल्पनेप्रमाणे बाघाने अंगावर उडी मारली देखील आणि सड्गवर्माने तलवारीचा एक वमी वार बाघावर केला.

तो वमी वार लागताच बाघ जोराने ओरडला आणि मागे जाऊन पडला. तसाच ओळखत तो वराच दूर थोळ झाडीत निघून गेला. बाघाचे ओरडणे ऐकून भैरव जागे झाले. भैरवाचा गुरू गणलिंगेश्वर आपल्या राहुटीतून बाहेर येऊन मोठ्याने ओरडून म्हणाला—“बाहूबा! भैरव निघून गेला. बाघाशी कसो मूज देत आहे. कोणी मध्ये नाही. गंमत पहात रहा. ती बाघाचा डार करून त्याच्या मळपात चालून आता येईल पहा.”

सर्व भैरवभक्त आपल्या गुरूच्या चारी-बाजूला जमा झाले आणि झाडीत काही दिसते का पाहू लागले. त्यापूर्वीच सड्गवर्मा भैरवीकन्येला येऊन जीवदत्त वसला होता त्या झाडाजवळ येऊन पोचला होता. जीवदत्त उतरून खाली आला. पळून जायला तीच चांगली संवी आहे असा विचार करून

स्प्टीआउ झाले.

भैरवीकन्येला बाघाने गट्ट केले बसावे असे गणलिंगेश्वरला वाटले व आपल्या बंडखोर शिष्याचा डाव बापण उलटवून लावल्याचा त्याला मानसिक आनंद झाला. स्वतःभैरवने त्या कन्येविषयी सहानुभूति दर्शविता होती, हे गुरूला खपले नाही. अशी भैरवकन्या जर भैरवी झाली तर पुढे भैरव संघटनेला धोका आहे, असे त्याला वाटत होते. म्हणून त्याने भैरवीकन्या बापाशी देते आहे असे वर करणी सांगितले असले तरी बाघाने तिला डार केले असेल असे समजून मनान्तल्या मनात गुदगुल्यान होत होत्या.

पण स्वतःभैरव तितका मोठा त्याला त्याच्या गुरूचा सशय पेत होता तो पळत भैरवीकन्येच्या राहुटीपर्यंत गेला. कोणी नव्हते. तेव्हा त्याला गुरूचा कावे-बात्रपणा कळला. परंतु तो गुरूला म्हणाला—“गुरू गणलिंगेश्वर! भैरवी कन्या राहुटीत नाही कोडे गेली ती, सांग नवकर!”

गणलिंगेश्वरने चकित होऊन त्याच्याकडे एकदा पाहिले व म्हणाला—“स्वारी कोण-त्या लोकाने विहार करीत होती? मी काय म्हणालो हातो, ऐकने नाहीत वाटते? डोके

विधडले आहे की काय? बाघाशी तिची लढत चालू आहे.”

“ती मुळगी साहसी आहे. पण बाघाशी लढत देण्याइतकी शक्ति तिच्या अंगात नाही.” स्वतःभैरव म्हणाला.

“तिच्यात इतकी शक्ति नसेल ती भैरवी होण्यालायकपण नाही. अशा अशक्त, मितन्या पोरीला बाघाने खाऊन टाकले तर आपले काय विधडले? आपण पुन्हा गावात शिखर दुसऱ्या मुन्नेला पळवून घेऊन येऊ.” गणलिंगेश्वर म्हणाला.

गुरूचे उत्तर ऐकून स्वतःभैरवला जास्तच राग आला. पण आपला राग आवकून तो झाडीत पहात म्हणाला—“पानेमुढा हलतांना

वर्माला एकादा वाटले. परंतु तसे केले जो आरडाओरडा होईल त्यामुळे सर्व भैरवभक्त जागे होतील की काम अशी भीति पण वाटली.

बाघाला समोर पाहून भैरवी कन्या थरथर कापू लागली. सड्गवर्मा तिच्या व बाघाच्या मध्यभागी उभा राहून एकेक पाऊल मागे सरकू लागला. आपण असेच एकेक पाऊल मागे टाकीत. जीवदत्त वसला आहे त्या झाडापर्यंत पोचू आणि मुलीला झाडावर चढवून तिला वाचवू असा त्याचा विचार होता.

परंतु बाघमुढा त्याच्याबरोबर एकेक पाऊल पुढे सरकू लागला. सड्गवर्मा

कोठे दिसत नाहीत! बाघाचे किंवा त्या मुलीने ओरडणे किंवा फिकाळ्या ऐकू येत नाही? म्हणून कोणी कोणाकडे ओरड करीत आहे आपण जाऊन पाहिले पाहिजे." असे म्हणत तो एक चूड घेऊन निघाला आणि त्याच्या पाठोपाठ काही भैरव विच्यपण निघाले.

सर्वांनी दाट झाडीत वगड फेंकून काही हालचाल होते. पाहिले. पण कोठूनही हालचाल झालेली त्यांना दिसली नाही. बाघाने त्या मुलीला तक्कीच ओरड करून घेतले. त्यांना आता शंका उरली नाही. मागील आणखी शिरले.

त्यांना बाघ किंवा ती मुलगी कोणीच दिसले नाही. चेंदामेंदो झालेल्या व झाडावर रक्ताचे डाग पडलेले त्यांना स्पष्ट दिसले. बाघ मुलीला उचलून दूर निघून गेला असावा, असे स्वतःभैरवाला वाटले. तो आपल्या साथी विच्यपणा म्हणाला—"त्या मुलीच्या हत्येचे पाप आपल्या गुरूच्या डोक्यावर आहे. त्याने हे काम

गणेशेश्वर दुरून हे सर्व पहात उभा होता. बाघ स्वतःभैरवावर एकाएक झडप घालून त्याला ओरड करीत असे गुरूला वाटत होते. पण त्या बाजूला सर्व शांत होते. म्हणून तो थोडा चकितच झाला. पुढे घेऊन म्हणाला—"स्वतःभैरव! काय रे बाघ आणि ती कन्या दोघे मेले वाटते?"

"येथे तर कोणाचेच प्रंत नाही फक्त रस्त दिसते आहे. भैरव्याकन्या किंवा तिला बाघ उचलून गेला आहे!"

"म्हणजे तर कोणाचेच प्रंत नाही फक्त रस्त दिसते आहे. भैरव्याकन्या किंवा तिला बाघ उचलून गेला आहे!"

"म्हणजे तर कोणाचेच प्रंत नाही फक्त रस्त दिसते आहे. भैरव्याकन्या किंवा तिला बाघ उचलून गेला आहे!"

"म्हणजे तर कोणाचेच प्रंत नाही फक्त रस्त दिसते आहे. भैरव्याकन्या किंवा तिला बाघ उचलून गेला आहे!"

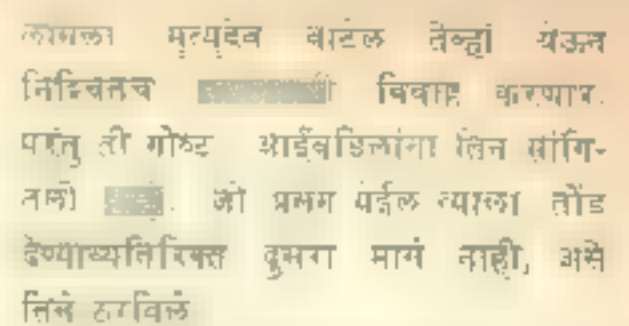
मृत्यु देव

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो भाडाजवळ येऊन पोचला, प्रेत पांघावर काढून घेतले आणि मोतपणे स्मशानाच्या विशेषेने चालू लागला तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—"राजा! तुम्ही भाडास वाखाणण्यासारखे आहो, पण लक्षात ठेव, मृत्यूक्षी लवच केलेल्याच! परिणाम भोगावा लागतो मृदुला नावाच्या एका सुंदर तरुण स्त्रीवर बरेच कासे प्रयोग गुजरले हे तुला मज्जीत नसेल. मी तिची गोष्ट तुला सांगतो. लक्षा घेऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

एका दूर कोणत्या तरी देशात एका श्रीमंत कुटुंबात मृदुला नावाची एक मुलगी जन्मली. लहानपणापासूनच तिचे सौंदर्य पाहून राजारपाजारची मंडळी, तिच्या वडिलांना म्हणत—"तुमची मुलगी सामान्य माणसाला देऊ नका, वरं का! अहो

वेताळाच्या गोष्टी

“जरे बोलली नाहीस तर एका आठ-
वड्यात तुझ्या वडिलांना मरण येईल.” तो
तुरुण मनुष्य म्हणाला

“मी खरोच काही पाहिले नाही.”
मृदुलाने तेव उतर पुन्हा दिले.

तो तुरुण मनुष्य निघून गेला. त्याने
सांगितल्याप्रमाणे बरोबर एका आठवड्याने
खरोखरच मृदुलाचे वडील निवतले. तिच्या
बापाला तिच्यामुळेच मरण आले हे ओळखून
ती खूप रडली.

पुन्हा एक दिवशी तो तुरुण आला आणि
मृदुलाला हाक मारून खिडकीजवळ उभा
राहिला. मृदुलासमोर येऊन उभी राहिल्यावर
त्याने तिच्या तोंड प्रश्न केला—“तू त्या

काय पाहिलेस ?”

काय उतर सावे हे तिच्या सूचना. तो
मृत्युदेवच आहे की आणखी कोणी हे कसे
ठरवायचे ? तिच्या कळना. म्हणून ती
म्हणाली—“खरोखरच काही नाही पाहिले.”

बरोबर एका आठवड्याने मृदुलाची
आई मेली. मृदुलाला आपला असा आता
कोणी उरला नाही तो आईवडील गेल्याचे
दुःख करीत पडली अमता एक दिवशी रात्री
मनुष्याने लिडकीतून तोंड बाहेर
विचारायला. म्हणाला—“आता तरी मरे
सांग, तू त्या रात्री काय पाहिलेस ?”

वेळी मृदुला गप्प बसून राहिली.
काही बोलली नाही दुसऱ्या दिवशी ती
मरण पावली. गजार गाजारच्या मंडळींनी
तिचा देहमस्कार केला आणि तिची चिंदा
होती त्या जागी एव समाधी बांधली. त्या
समाधीवर एक झेंडूचे झाड उगवले. त्याच्या
एक सुंदर फूल लागले. त्याच दिवशी एक
राजकुमार आपल्या मित्रपंडळीबरोबर रथा
वाजून जात असता त्याची नजर त्या फुलावर
गेली. ते त्याने फूल तोडून आणून आपल्या
झोपायच्या खोलीत फुलदाणीत ठेवले.

त्या दिवशी रात्री झोपायच्या वेळी
नित्याप्रमाणे दूध पिण्यासाठी त्याने दुधाचा
पेला हातान घेतला. पण तो गिळामा पाहून

समजले. आपल्या खोलीत शिळून दूध
पिण्याची हिंमत कोणी बरे केली असावी ?
दोन दिवस लागोपाठ असेच कोणीतरी दूध
पिऊन जात मसे पण चोर सापडला नाही
संपाकघरात देखील कोणी साऊन पिऊन
गेल्याचे दिसून आले

तिसऱ्या दिवशी राजकुमाराने नित्यापेक्षा
थोडे जाधी दूध मागवून आपल्या झोपायच्या
खोलीत ठेवायला सांगितले. पण तो दूध
प्याला नाही आणि टेबलावर तसेच राहून
देऊन त्याने भोपेचे सोंग केले. थोड्या
वेळाने बांगड्यांचा चालखाना आवाज
होतो आवाज ऐकून राज-

कुमाराने डोळ उघडून पाहिले तर ज्या
जागी झेंडूचे फूल होते त्या जागेवरून उठून
एक सुंदर स्त्री दूध प्यायला जात असल्याचे
दिसले. ती दूध पिऊन संपाकघराच्या बाजूला
जाऊ लागलेली पाहून राजकुमाराने तिचा
हात धरला आणि गोड आवाजात विचारले—
“कोण तू आणि झेंडूच्या फुलाच्या रूपाने तू
किती दिवसांपासून आहेस ?” तेव्हा मृदुलाने
आपली जन्मकथा थोडक्यात सांगितली.

“मृत्युदेवाशी तुझे लग्न झाले नाही ना ?
मी तुझ्याशी विवाह घेण्यास
तयार आहे.” राजकुमार मृदुलाला म्हणाला.

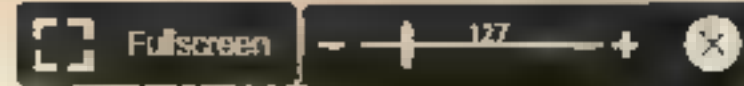
राजकुमाराने, आपल्या आईवडिलांना
आपल्या इतर नातेवाईकांना मृदुलाशी लग्न
करण्याचे ठरविले असल्याचे सांगितले.

मृदुलाचे रूपलावण्य पाहून राजकुमाराच्या नशिवाची सर्वांनी वाखाणणी केली. दोघांचा विवाह घाटाभाटाने पार पडला. यथासमयी राजकुमार राजा म्हणून व मृदुला राणी झाली. त्यांच्या कारकीर्दीत त्यांची मुक्ती होती.

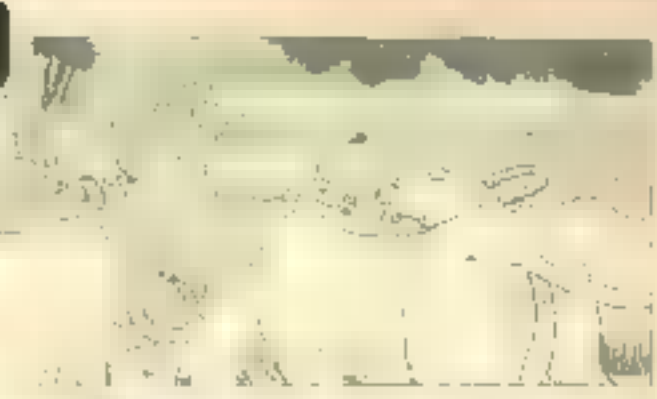
येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला— राजा! मृदुलाला शेतके करून देऊन शेवटी मृत्यु देवतेने तिला योग्य पति कसा काय दाखविला आणि तिला भुजपूर्वक का जग दिले? या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या खोश्याची जबाबदारी होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील."

ते ऐकून राजा विप्रमोहित म्हणाला— "मृत्यु देवतेने मृदुलाशी कर दिले असे सांगता येत नाही. त्याने मृदुलाचे हितच केले असे नाही का वाटत? तिच्या आईवडिलांच्या मृत्युमुळे ती दुःखी झाली ही गोष्ट सरी आहे. परंतु तिच्याशी विवाह करण्यास मृत्युदेव येईल हे ती म्हणाली

देव मृदुलाला घेऊन गेला. परंतु त्याच्या पेक्षा बाधी आयुष्य संपनिष्ठाची शक्ती प्रत्यक्ष मृत्यु देवतेला सुद्धा नाही. हे सिद्ध झाले. आईवडिलांचे वेवडे आयुष्य होते तेवढे उपभोगणे शक्य झाले आणि त्यांना जो मृत्यु आला तो त्यांचे आयुष्य संपुष्टात आल्यावरच आला असे मानावे लागते. तरी मृदुलाला परचाराम करावा लागवा, तिचा घमंडखोरपणा कमी करावा या हेतूने मृत्युने तिच्या आईवडिलांना अफाळी ओढून नेल्यासारखे दर्शविले. वस्तुतः मृदुलाचा मृत्युच होता. म्हणून तिला पुन्हा जिवंत होण्यासारखी परिस्थिती मृत्यु देवतेने निर्माण केली होती. त्याच्याच प्रयत्नात तिला योग्य पती मिळाला आणि त्याच्याच हचछेने विवाहित जीवन सुखी झाले."

अशाप्रकारे राजाचे भोव भंग होऊन वेताळ प्रेतांसह बद्दल झाला आणि लोंबकळू लागला. (कल्पित)

शेतकरी संवत्सर

एका राज्यात फार चोऱ्या होत होत्या. म्हणून त्या देशात राजाने चोरी करण्याच्याला शिक्षा द्यायला गुन्हात केली. त्याने चोरी करण्याच्याला फांसीची शिक्षा द्यायला गुन्हात तेव्हा चोऱ्यांची संख्या कमी होऊ लागली.

त्या राज्यातल्या एका गावी शिष्या आणि गुर्या नावाचे दोन बडल चोर होते. त्यांनी फांसीची कडक शिक्षा होऊ लागल्याचे पाहून विचार करून पुढे चोरीना घेता घेऊन दुसरा काहीतरी कामधंदा किंवा मजुरी करण्याचे ठरविले. त्याप्रमाणे दोघे शेतारच्या एका गावी गेले आणि एका शेतकऱ्याकडे कामाला लागले.

त्या शेतकऱ्याने दोघांना मळ्यातल्या झाडाळा पाणी घालायला आणि गुरांना चरायला घेऊन जायचे दिले. शिष्याने गुरांना चरायला न्यावचे काम मागून घेतले

आणि गुर्याने झाडाळा पाणी घालायचे घेतले. शेतकऱ्याने गुरांना आलटून पालटून दोन्ही कामे मागून घेतले.

पहिल्या दिवशी शिष्या गुरांना चरायला घेऊन गेला. त्याला वाटत होते की गुरांना चरायला सोडून दिले की आपल्याला आराम करता येईल. परंतु त्याला फार झाला. कारण गुरे कधी कोणाच्या शतात शिरत कधी बैलांची झुज लागे ती सोडवावी लागे. कधी बैल कोणाला मारायला एकूण त्याला आराम सुळीच मिळाला नाही.

गुर्याला वाटले होते की दहावीस घामरी पाणी काढून झाडांना घालले की आपण मांफळे होऊ. पण एका झाडाला दहावहा घामरी पाणी घालले तरी ते आत जमिनीत कोठे जाऊन नाहीसे झाले न कळते. म्हणून तो दमून भागून घरी परतला.

शिष्या व गंग्या रात्री परस्परांला भेटले आणि परस्परांचे काम किली सोपे. हलके आहे याचे वर्णन करून लागू लागले. शिष्या म्हणाला—"मित्रा! सांगू? अरे आपल्या घन्याची गुरे समजूनदार आहेत. त्यांना चरायला सोडू दिल्यावर मी अशी ताणून दिली की सूर्य केव्हा मावळला ते कळलेच नाही. काळोख पडायच्या आधी गुरांना घेऊन घरी परत आलो."

गंग्याने शिष्याला आपल्या कामाचे वर्णन सांगितले म्हणाला—"मित्रा! काम असावे तर असे. अरे सर्व मिळून बीस घागरीसुद्धा पाणी काढावे लागले नसेल. मी तऊ कामावर गेलो आणि भरात सर्व काम आटोपून जागेत कोठे काय काय आहे, पाहू

Full Screen 127

पहावे. रात्री दोघांनी निवृत्त रात्रीच्या आन सोप काढली."

दोघे शिरास शिर होते. आपण आपले काम सोपे असल्याचे सांगून दुसऱ्याच्या मळघात बांधता आले तर व्हावे, या प्रयत्नात दोघे होते शिष्या आपल्या मित्राला म्हणाला—"गडद्या! आपण आपापली कामे बदलू या."

गंग्या तत्काळ कबूल झाला. दुसऱ्या दिवशी दोघांनी कामाची बदला करून घेतली. शिष्या जागेत कामाला गेला आणि गंग्या गुरे चरायला घेऊन गेला. पण प्रत्यक्ष करतांना परस्परांना फसविल्याचे दोघांच्या लक्षात आले. शिष्याला

पाणी घातले तरी अणार्घात मुक्त जात होते. तसे कां होते हे रात्री गुप्तपणे घेऊन पाहून घेण्याचे त्याने मनाची ठरविले.

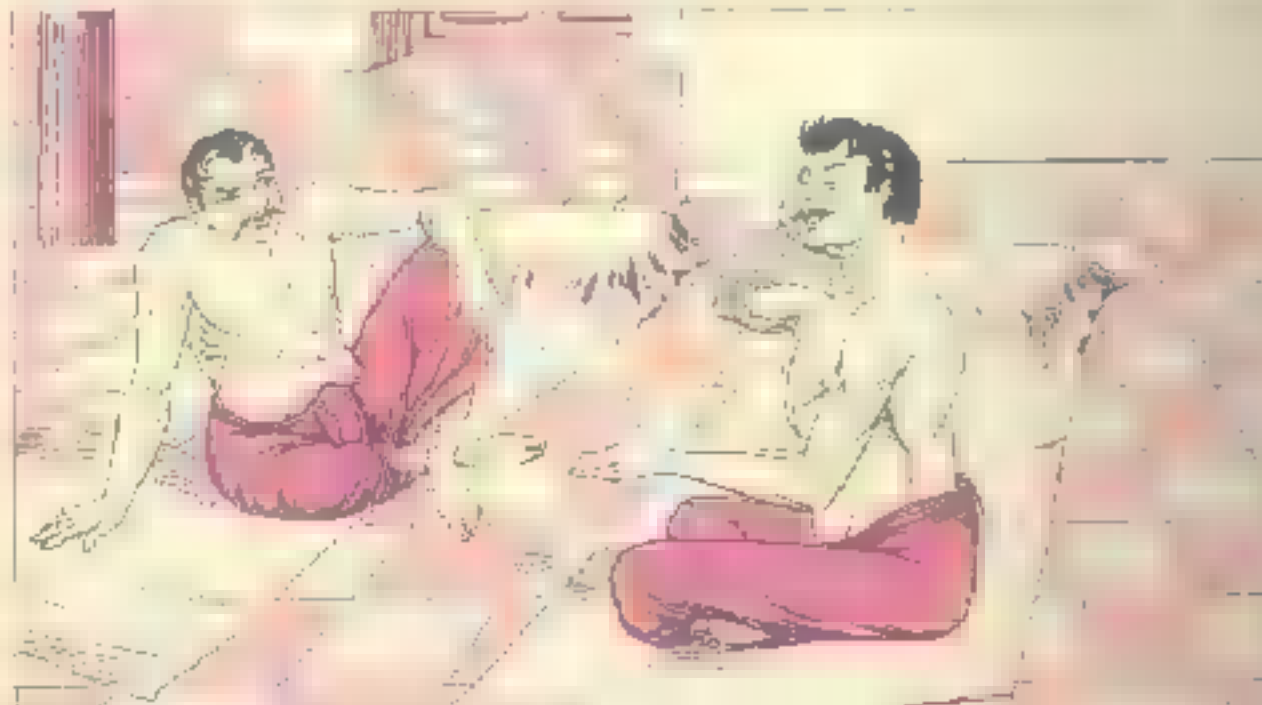
त्या दिवशी रात्री जेव्हा दोघे परस्परांना भेटले तेव्हा कोणी आपल्या कामाच्या चांगल्यावाईटाबाबत काही बोलला नाही. दोघे झोपण्याचे सोंग करून पडून राहले गंग्या झोपला असे समजून शिष्या हळूच उठला आणि कुदळ फावडे घेऊन मळघात गेला. तो बुघाजवळ मोठे भगदाड कसले आहे, म्हणून सणून पाहू लागला. खणता खणता एका जागी हुंड्याला कुदळ लागून आवाज होती तसा आवाज

झाला. शिष्या चकित होऊन कोणी नाहीना जवळपास, हे पाहू लागला. गंग्या त्याच्या पाठीमागे काळोखात उभा होता. त्याने त्याला विचारले—"काय रे खणतो आहेस?"

शिष्या म्हणाला—"अरे काही नाही, झाडाला चांगले आले करीत होतो." असे सांगून तो परत निघाला. गंग्या मनातल्या मनात त्याची लबाडी समजून हुंसला.

दोघे परत घेऊन झोपले. गंग्याला झोप लागल्यावर पुन्हा जाऊन खणून काय आहे पाहण्याचा शिष्याचा विचार होता. पण त्याचा डोळा केव्हा लागला, त्याने त्याला कळले नाही.

शिष्या घोरु लागताच गंग्या उठला आणि शिष्याला चाकळ लागू दिल्याशिवाय कुदळ

फावडे घेऊन गेला. थोडेसे वेळाने त्याच्या वाट मोहोरा भरलेला हडा तो कोठे तरी लपवून ठेवायचे त्याने धाडले. त्याला जवळच एक तळे असल्याचे आढळले व त्याने तो हडा तळेघात उघळ पाण्यात पुष्कळ चिखल होता त्या जारी पुकून ठेवून दिला आणि आपल्या जागी जाऊन झोपला.

गंग्या झोपल्यावर पहटेच्या सुमारास शिष्याची झोप मोडली. त्याला गंग्याच्या पायाला खूप चिखल लागलेला दिसला. तो कुदळ फावडे घेऊन त्या आंग्याच्या साडा-जवळ जाऊन पाहू लागला. पण तेथे हडा नव्हता. गंग्याच्या पायाला चिखल

साची पावने दिसली. अंदाज लावीत तो गंग्याच्या पायाला हडा उचलून घेतला आणि शपासप पावले टाकीत बापच्या गावची वाट धरली.

शिष्या निघून गेल्यावर गंग्याची झोप मोडली आणि गंग्या तेथे नाही पाहून तो धावत तळपावर गेला. पण हडा नव्हता. शिष्याच्या गावाकडे निघाला.

अंतर चालून गेल्यावर गंग्याला हडा उचलून घेऊन जात असलेला दिसला. वाटेने पावत शिष्याच्या पुढे गेला आणि एका जागी रस्त्यावर त्याने आपली वहाण टाकून दिली आणि दुसरी वहाण दोन एक फळांमादर त्याच वाटेने जाऊन टाकून ठेवली. नंतर तो एका बसून काय काय होते ते पहात बसला.

हळूहळू चालत येत होता त्याला एक वहाण रस्त्यात दिसली. जसेल कोपाची तरी असा विचार करून तो पुढे गेला. पुढे गेल्यावर दुसरी वहाण दिसली. तेव्हा वहाण उचलून वाणली असली तर फुकटात एक वहाणेचा जोड मिळाला बसता असे वाटले. त्याने

जाडल्यानी हडा उचला आणि ती वहाण बाणण्यासाठी भाईभाईने निघून गेला. इकडे शिष्याने साडावरून उतरून हडा लांबविला.

गंग्या वहाण घेऊन परत येऊन पाहतो तर तेथे हडा नव्हता. शिष्याचे असले पाहिजे, असे मनाशी ठरवून तो धावतच सरळ शिष्याच्या गावाला आला. आंगून रडण्याचा आवाज ऐकून त्याने घरच्या लोकांना विचारले तेव्हा शिष्याच्या बायकोने व मुलाने शिष्याच्या सांगितले. शिष्याला एका पाटच्या चादरीत प्रतासारखे बांधून ठेवण्यात आले होते. गंग्या शिष्याच्या बायकोजवळ सात्वनेचे दोन बोकून मित्रविरहाचे दुःख करीत रडून म्हुणाला. 'मित्रो असावो आता मित्राच्या मनातली शेवटची इच्छा पुरी करण्याची जबाबदारी माझ्यावर आहे. त्याने मला सांगून ठेवले होते. मित्रा! सर्व आयुष्यभर इतकी पापे केली आहेत की पाट्यांची चिंता रचून मला अग्नि दिला

तरच माझा होईल. ती शेवटची इच्छा पुरी वेलीच पाहिजे."

असे सांगून त्याने कांटेरी हाडे तोडून त्यांची चिंता तयार करविली आणि आपल्या मित्राचे प्रेत बांधावर घेऊन स्मशानाकडे निघाला. सर्वांनी त्याला अडविण्याचा किती प्रयत्न पाहिला. पण त्याने तिकडे दुर्लक्ष केले.

आपल्याला दुष्ट सरोवरच निजवून आपल्या देहाला अग्नी देणार असे वाटून गंग्या शिष्याच्या आंध्यावरून खाली सरकून खाली पडला म्हणाला-"अरे शिष्या! आपल भावण कशासाठी रे! या वृक्षघातल्या मोहरांसाठीच ना? आपण वाटून घेऊ आणि सुखाने पुढील आयुष्य काढ. आपण चोरी करायची मोडली पण चोरीची बुक्ती सोडली गळती. ती यापुढे सोडू या."

दोघांनी आपसात अशाप्रकारे संवाद करत घेतला. मोहोराचा हडा मिळाला होता, म्हणून त्याचे पुढील आयुष्य सुखाचे झाले.

आळशी

एका रात्री एक श्रीमंत मनुष्य म्हणत असे तो गरीबांना मदत करीत असे त्याने कित्येकांच्या पाटा पाण्याची व्यवस्था करून दिली होती

एक दिवशी एक तरुण मनुष्य त्याच्याकडे म्हणाला—“दादा ! एक गरीब मनुष्य आहे. मला आई व वहीण आहेत दोघांचा भार काढून देणे आहे. आपण काही काम दिल्यास आपले माझ्यावर फार उपकार होतील ”

तो श्रीमंत सहानुभूति दाखवीत म्हणाला—“हे पहा, माझ्याकडे काही काम नाही. परंतु तू पोथी काढे तरी काम. तुला काम मिळेपर्यंत पोडी मरत म्हणून मी दोन रुपये देतो. ते ठेवून घे.” मनुष्य पैसे घेऊन निपून गेला

त्या दिवसापासून तो मनुष्य त्या श्रीमंताकडे रोज वेळ मिळताच आणखी तो श्रीमंत मनुष्य त्याला दोन रुपये देऊ लागला पुढे तो मनुष्य सांगोपाठ दहा दिवस आला नाही.

परंतु अकराव्या दिवशी आला आणि त्याला काही काम न मिळाल्या बद्दलची आपली तहकथा सांगितली. तेव्हा श्रीमंताने त्याला दोन रुपये दिले आणि म्हणाला—“काम शोधून घ्या, मिळेल !”

पण तो मनुष्य आजचा न हाजलेला पाहून श्रीमंत माणसाने त्याला विचारले—आता काम ?”

“गेल्या दहा दिवसांचे दोन रुपयेप्रमाणे देवा का ?” त्या तरुण मुलाने विचारले

“तू इतके दिवस का नाही आलास ?” श्रीमंताने विचारले.

“दररोज एक मेल चालून येणे सोपे आहे का हो ?” त्या तरुणाने विचारले

“पेणामादी एक पेल चालणे तुझ्या जिवावर पेल आहे नर तू काम काय करणार रे ? आळशी ! चालना हो !” त्या श्रीमंत माणसाने त्याला हाकलून लावले

श्रीकांत व दादर तावाचे दोघे मित्र

एकाच गळवतावर उभे करीत म्हणत होते. श्रीकांत हुशार, मेहनती आणि इमानदार होता. दादर तावाचे फार विदवाम होता. परंतु श्रीकांतच्या लोकप्रियतेमुळेच दादर तावाचा मनाचा फारसा फटका होई.

एकदा त्यांचे जहाज दूरच्या प्रवासामुळे जात असता एका जागी कप्तान एकाएकी आजारी पडला आणि त्या आजारातच त्याला मरण आले. श्रीकांतने स्वतःवर सर्व जबाबदारी घेऊन गळवत सुरक्षितपणे बंदरास आणले. त्यामुळे लष्करात गळवताच्या मानकाने श्रीकांतलाच कप्तान म्हणून नमले. गळवतावरच्या सर्व लोकांना व फार आनंद झाला. परंतु श्रीकांतला कोणत्याही परिस्थितीत कप्तान होऊ शकत नाही असे शंकरने आपल्या मनाची पक्के ठरवून ठाकले

श्रीकांत मोठ्या आनंदाने घरी आला. ती बातमी ऐकून दादर म्हणाला—“बाळ ! आज वृद्धापकाळी मला मनाची इच्छा पुरी झाली आहे. आता तूच मुशीलाच्या घरी जाऊन तिच्या वडिलांना सांग, मला चालवत नाही. त्यांनी घेतल भेटून जावे. तुमचे दोघांचे लग्न झाले की प्रवासाला जाशील तेव्हा निदान सुनवाई तरी या म्हाताऱ्याची विचारपूर्वक करावयाची घरी राहील.”

मुशीला एक रूपवती मुलगी होती. श्रीकांत तिच्या घरी पोचला त्यापूर्वीच आणखी एक तरुण युवक तिला मागणी चालवला आला होता. त्याने मात्र रमाकांत असे होते परंतु मुशीलाच्या बापायने त्याला श्रीकांतशी मुशीलाचा विवाह होण्याचे ठरले असल्याचे सांगितले. रमाकांत निराश होऊन घरी परत जात

असता घाटेत त्याचा शस्त्र भेटला. रमाकांतला विश्वामन मुशीलाशी श्रीकांतचा विवाह ठरल्याने त्याचद्वारे रमाकांतला राग आल्याचे काढून घेतले व म्हणाला- "मित्रा! तू श्रीकांतचा काटां दूर आपला मार्ग मोवळा घे." शस्त्राने रमाकांतला आपल्या कटान सामील करण्याच्या हेतूने सुचविले.

"अरे पण श्रीकांतच्या जिवाला काही कारणातून अघाय झाला तर, जीव रेंवून असे मुशीलाने मला स्पष्ट सांगितले आहे." रमाकांत म्हणाला.

"तर नग नी तुला एक उपाय सुचविनो तसे कर. तो जिवंत राहील व तुझ्या

भावं पेंक शस्त्राने ताहो घमा तो उपाय आहे." श्रीकांत म्हणाला.

रमाकांतला ते ऐकून परमानंद झाला. शस्त्राने त्याच्या गळवतस्तून प्रवास करीत भ्रमनांना घडलेली गोष्ट सांगितली. म्हणाला- "आम्ही गळवतस्तून वसुन स्वदेशी पायला निघालो तेव्हा श्रीकांत कप्तानाच्या सांगण्यावरून पक्षाघाताने गेला होता. सरकारने त्या बेटावर आपल्या देशातल्या बंदखोर लोकांना ठेवले आहे. त्या बेटा- एका बंदखोराने जिहिलेले कोणत्या तरी देण्यासाठी श्रीकांत पेंकन आला. मी सरकारला या गोष्टीची सूचना द्यावी म्हणतो म्हणजे सरकार त्याला जखम हो मित्रा करील.

मित्रा श्रीकांतच्या पक्षाघाताने मृत्यु होला मृत्यु दुःखदायक विषयाचा होला श्रीकांत तयारीला लागला असता शिपायांनी त्याला अटक केली. श्रीकांतने मॅजिस्ट्रेटजवळ त्याचा काय अपराध आहे हे सूचित करण्यास विनंती केली.

मॅजिस्ट्रेट म्हणाला- "तुझ्यावर बंदखोरांस सामील झाल्याचा आरोप आहे. म्हणजे तूदेखील राजद्रोही आहेस."

श्रीकांत म्हणाला- "मी त्या बेटावर गेलो होतो ही गोष्ट तरी आहे. पण आपल्या गळवतस्तूच्या कप्तानाची प्रस्था

प्राप्ती प्रच्छा पुरी करण्यासाठी गेलो होतो. तेथे पोचल्यावर एक पत्र स्वदेशी पोचवावया म्हणून मला देण्यात आले होते. ते मी घेऊन आलो."

"ते पत्र तुझ्याजवळ असेल का मला द्याय" मॅजिस्ट्रेट म्हणाला.

श्रीकांतने ते पत्र मॅजिस्ट्रेटला दिले. त्यानेही त्याच्या खाशेतच होते.

मॅजिस्ट्रेट त्या पत्रावरचा पत्ता दाखून द्यायला. पत्रावर त्याच्या वडिलांचाच पत्ता होता. गोष्ट कळली तर त्याची नोकरी जाईल हे मॅजिस्ट्रेटला माहीत होते.

"तू हे पत्र पाचकस का?" मॅजिस्ट्रेटने श्रीकांतला विचारले.

"नाही, दुसऱ्याची बाबणे चुकीचे आहे असे मी मानतो." श्रीकांत म्हणाला.

"सावास! तर तू थोडा वेळ शिपायांवरून कंटेसल्या खोलीतच रहा. मी हे पत्र जाळून टाकतो आणि तुला सोडून देण्यास शिफारस करतो." मॅजिस्ट्रेटने चतुरांनी ते ठरत देऊन श्रीकांतला पेंकन जाण्या शिपायांना सांगितले.

श्रीकांतला शिपायांनी एका जिल्ह्याच्या जंघार कोठडीत बंद करून ठेवले.

कित्येक दिवस तेथे राहल्यावर श्रीकांत हटाने झाला. त्याने जागरण उपवास

करण्याचे मनाची ठरविले. हळू हळू तो इतका अवास्त झाला की त्याला जोळे करून पडून राहण्याशिवाय इतर काही करायला त्याच्या अंगात शक्तीच उरली नाही. तो असाच पडून असता एकदा त्याला मितीच्या पत्नीकडून 'टक टक'चा आवाज ऐकू आला. कोणीतरी मितीला गोक पाडीत होता. असे पडून मरण येण्यापेक्षा एका मरीच कंघाला भवत करता आली तर वाईट, असा विचार करून श्रीकांत उठला आणि त्याच्यासाठी म्हणून ठेवलेले अन्न खाऊ लागला. हळू हळू त्याच्या अंगात तक्रार आला. पाणी प्यायला म्हणून त्याला जे डबडे देण्यात

आले होते ते फोडून त्याने काढून
अणकुचीदार टोकाने भितीला ज्या जागी
'टकटक' आवाज येत होता तेथे भोक
पाडायला सुरुवात केली आणि दोन्हीकडच्या
प्रयत्नांला यश येऊन एक दगड काढला
आला. पलीकडच्या खोलीत एक म्हातारा
रहत होता. त्याच्याशी त्याला छान चोळता
येऊ लागले. दोघे परस्परांच्या खोलीत जाऊ
येऊ पण लागले. पलीकडच्या खोलीत कोणी
म्हातारा पुरोहित होता. त्याला जन्मठेपीची
शिक्षा झाली होती. शेकांची येथी वाढत
गेली. श्रीकांतने आपली गोष्ट त्याला सांगून
विचारले— "जातां तुम्हीच सांगा, माझा
काय अपराध आणि ही शिक्षा मला का?"

म्हातारा म्हणाला— तुला जन्मून
नेण्याचे तुझ्या माळकाने ठरविले होते
ना? ते तुझ्या कोणातरी साथीदाराला
आवडले नसणार. तुझे लग्न एका सुंदर
मुलीशी ठरले होते. तिच्या मागणी घाल-
णारा दुसरा कोणी असेल. त्याने तुझा कांटा
दूर करण्यासाठी हा मार्ग काढला असेल."

श्रीकांतच्या होण्यात तेव्हा प्रकाश
पडला, सर्व सत्कार आणि रमाकांतचे
पाहिजे. त्याने म्हातार्याला हे देखील
विचारले— "त्या मॅजिस्ट्रेटच्या मनात माझ्या-
विषय अतो पडण्याचे कारण काय?"

"पत्र येऊन आला होतास ना?
ज्याच्या नावाने ते होते त्याला बांच-
विण्यासाठी त्या मॅजिस्ट्रेटने तुला कैदेत
टाकले. त्याने ते पत्र जाळून काढ टाकले?"
म्हातार्याने प्रश्नार्थी उत्तर दिले.

ते सर्व ऐकून श्रीकांत दांत ओठ चाबीत
म्हातार्याला— "असो! तरमग या मंडळीतो
माझ्या विरुद्ध भमा कट केला काय?"

म्हातार्याला अनेक गुप्तविद्या व निर-
निराली औषधे पण माहीत होती. त्याने
श्रीकांतला ते सर्व शिकवून दिले.

एक दिवशी म्हातारा एकाएकी बाजारी
पडला. श्रीकांतला जवळ बोलावून
म्हातार्याला— "वाळ! या जगात आतां मला
कोणी उरला नाही. म्हणून माझ्याजवळ

होताच ठाऊक आहे माझा मनाचा संपत्ती-
कांटी एका गुहेत ती लपवून ठेवून आहे
येथून तुला सुटका मिळाल्यावर तुला ते
तुच त्याचा मालक."

त्याच दिवशी म्हातार्या कैद्याला मरण
आले. दुसऱ्या दिवशी कैद्यांनी त्याचे प्रेन
एका रिकाम्या पोल्यात घालून ठेवून दिले
आणि ते उचलून नेण्यासाठी मजुरांना
बोलावून आणण्यासाठी निघून गेले.

श्रीकांतने ते निघून गेल्याचा आवाज
ऐकला. उपकारकर्या म्हातार्याचे
शेवटचे दर्शन घेण्याच्या हेतूने तो त्या
म्हातार्याच्या खोलीत गेला. गेल्यावर
याला सुटकेची गोष्ट सुचली.

त्याने त्या म्हातार्याचे प्रेत बाहेर काढले
आणि प्रेत आपल्या खोलीत आणून आपल्या
अधरणावर ठेवून झोपल्यासारखी वादर
त्याच्यावर पसरून ठेवली. नंतर पोल्यात
शिरून मत्त्यासारखा पडून राहला. त्याने
त्या म्हातार्याचा चाकू आपल्या खिणात
ठेवून घेतला.

कालोख पडल्यावर मजुरांनी येऊन ते
पोते समुद्रात नेऊन टाकले. समुद्रात पोते
पडल्याबरोबर श्रीकांतने चाकूने पोते फोडून
पोहोत बाहेर निघून आला. किताऱ्यावर
तो खडकाभर लपून म्हातार्याने
सांगितलेल्या आणाखुणाच्या आधारे त्याने
समुद्रकाठची ती गुहा शोधून काढली आणि
त्या गुहेत त्याला म्हातार्याची सर्व संपत्ती

एका पेटीत सांपडली अघाराचेंन एकाएकी श्रीमंत आला. त्याने हिरे व मोने घेतले

हळू मुहताळून आणु श्रीकांतने मोठे घर बांधले आणि रातू लागला परंतु त्याच्या मजाला शांति येतली. त्याला तिघां शत्रुवर लूट उगवायचा होता मूड उगविल्याशिवाय त्याला शांति कशी मिळणार? त्याने तिघांच्या विषयी सर्व चवकशी केली.

एकदा श्रीकांतने एका मुलाला बांचविले. तो मुलगा रमाकांत व मुशीलाचा होता. एकदा तो मुलगा श्रीकांतला आपल्या आई-वडिलांची ओळख करून घ्यायला येऊन

मला. भुशालात श्रीकांतला ओळखले. परंतु रमाकांतने त्याला ओळखले नाही.

श्रीकांतने धोकांतचा लोक फार आदर करीत. मॅजिस्ट्रेटची दुसरी बायको स्वभावाने फार लोभी होती. ती ह्या पेशासाठी काय वाटेल ते करील हे श्रीकांतने ओळखले तिच्या मदतीने त्याने मॅजिस्ट्रेटवर ठरविले त्याने मॅजिस्ट्रेटच्या विश्वासू संपादन तिला समजावून सांगितले की त्या मूर्खाने काय सगळी दूर करता येईल एक विष आहे दिले विष खाणारा मनुष्य तत्काळ न मरता हळू हळू आजारी पडून मरतो विष दिव्याचे कळत नाही वारंवार कसला तरी मोठा आनंद घाल्यासारखे तिच्या घेव्या-कळत दिले आपला नेम बरोबर वसला दिले त्या वार्डने श्रीकांतकडून ते शोधव मागून घेतले

शंकरचा परदेशाशी मोठा व्यापार होता. माल गळवतातून परदेशात जात असे व्यापारी उघारीने त्याला वाटेत तेवढा माल देत. गळवतातून शंकर आपला माल परदेशात पाठवी तो गळवने श्रीकांतने त्याच्या मालकांकडून त्यांनी सांगितलेल्या किमतीवर विकत घेतले. शंकरने त्या बंदरान पोचविण्यासाठी माल

बंदरान गळवने मला दुसरांकड पोचवी करून गळवने वृष्टाल्याचे जाहीर केले. कर्तव्यासाठी शंकरकडून आपले पैसे वसूल केले. त्याचे दिवाळे निघाले

सैन्यात असतां त्याने आपल्या बरिष्ठ अधिकार्यांचीं सर्व संपत्ति लुटविली होती. त्याने पेशाच्या मोहाला पडून त्या अधिकार्यांचा गुप्तपणे वून केला होता. श्रीकांतने रमाकांतशीही जोडतकथा बतमान पेशात छापली शाही व सर्व आरोप ठरल्यामुळे त्याचा सगळातला गौरव कायमचा गेला दाखविणे मुळा अशक्य मुशीला रमाकांत दोघांना आपले घर सोडून जावे लागले. तो अपमान असल्याने कांतने आत्महत्या घेतली.

माता मॅजिस्ट्रेटचा मूड घ्यायचे काम तरले होते. मॅजिस्ट्रेटच्या बायकोने आपल्या नवऱ्याला दिलेल्या विषचा परिणाम होऊ लागला

मॅजिस्ट्रेटच्या पहिल्या बायकोला एक मुलगी होती. मॅजिस्ट्रेटच्या दुसऱ्या बायकोने तिच्यावर त्या विषाचा प्रयोग केला.

श्रीकांतने त्या मुलीला सांगितले की तिने मेल्याचे सोंम करून पणून रहावे. मॅजिस्ट्रेटला त्याची मुलगी खरीच मेल्या-सारखे वाटले. त्याने आपल्या मुलीला एका गवपेटीत धाळून नेले आणि तिला फुलून टाकले. त्यानंतर श्रीकांतने तिला तिच्या बळक्यातून काढून तिच्यावर करण्याच्या एका तरुण मुलीशी तिचे करण.

त्यानंतर मॅजिस्ट्रेट एके दिवशी त्याच्या बापाच्या खोलीत श्रीकांतला भेटला. त्याला आपल्याचा असला. श्रीकांतने स्वतःची खरी दिली. पणून मॅजिस्ट्रेटला मानसिक प्रसन्न वसला त्याने तिचे फिरले आणि तो तेथून निघून गेला. मॅजिस्ट्रेटच्या वडिलांना श्रीकांतने वडिलांसारखा मान देऊन पुढील आयुष्य आनंदाने घालविले

राजाचा धोबी

एका राजाने आपल्यासाठी एका नव्या घोव्याची नेमणूक केली होती. एक दिवशी त्याने आपल्या खास नोकरांना बोलावून, घोव्याच्या घरी रुपाटे घेऊन गायला पाठविले. राजाचा नोकर घोव्याच्या घरी पोचला तेव्हा धोबी कपड्यांचे एकेक गाडीतें गाडवाल्या पाठीवर ठेवीत म्हणत होता—“आज हजेर सरकारावर ज्यास्त जोले टाकीत आहे, म्हणून हवारीची माफ करावे. माझ्यावर रागावू नये. मी आपला स्वामिभक्त नोकर आहे.”

नोकर ते ऐकून चकित झाला. त्याने राजाकडे जाऊन ते काही पाहिले वा ऐकले होते ते सांगितले. म्हणाला—“महाराज, आपल्या घोव्याच्या बाबतीत आपल्यासारखे दिसते आहे.”

राजाने घोव्याला बोलावून घेतले. त्याच्याशी बोलता तो खरळ होऊन त्याच्यात कोणत्याही प्रकारचे बेवैपणाने चिन्ह दिसले नाही. त्याने घोव्याला विचारले—“काय रे, तू आपल्या गाववाजवळ एवढे तपपणे काय करतोस? मी कोणताकडून तरी ऐकले म्हणून विचारतो आहे.”

“महाराज! आम्ही खानच्या जातीची माणसं, आपल्यासारख्या सोरा नोकरांशी कोणत्याच ते शिकायला फार परिश्रम कराने भागनात. आम्ही ‘मरे तुरेन’ करून मोतमो होऊन सोजायची संकय करायला मला या गाववाशिकाय दुसर कोण आहे? आपणच सांगायचे मनुष्याज!” धोबी म्हणाला.

अस्तीवादा आणि धर्मीय सोर

[४]

मर्जीनाने त्या बुद्ध्यातले सर्व तेल खाल्ले आणि एका मोठ्या कडईत खूप खवळून येईपर्यंत तापविले. नंतर ते तापविलेले तेल एका चान्डीत भरून घेऊन ते चूपले ठेवले होते तिफडे गेली आणि प्रत्येक बुद्ध्यावरचा खजुरीच्या चटईचा दादरा सोडून त्यात ते तेल भोतीत गेली. बुद्ध्यात बसलेल्या चोरांना ओरडापणा सुद्धा मिळाला नाही ते आतल्या जात छार झाले. जसा तेन्हेने मर्जीनाने सर्व चोरांना एकेक करून छार केले आणि सर्व बुद्ध्यांवर पुन्हा दादरा जसाचा तसा बांधून ठेवून दिला. चूक विझवून आपल्या खोलीत आली आणि पुढे काय काय होते हे पाहण्यासाठी वाट पहात बसली.

मध्य रात्रीच्या सुमारास चोरांचा सरदार उठला आणि खिडकीतून त्याने बाहेर पाहिले.

कोठे दिवा जवळ नव्हता किंवा उजळ नव्हता. चट्टेबाहे दाट काळोख पडला होता. माणसांची चाहूलपण पूर्णपणे झाली होती सर्व झोपले आहे. हीच आपल्याला आपल्या पुढ्या बायकाम पार पाडायला सोयीची आहे जसा विचार करून, बरोबर आपलेल्या खड्यातून एकेक काढून ती बुद्ध्यांवर फांकू लागला. बुद्ध्यावर खडे पडल्याचा आवाज झाला. पण कोणी आलून उठल्याचा आवाज झाला नाही. तो मनातल्या मनात म्हणू लागला—“हे सर्व झोपले की काय?” असा विचार करून तो पिछाडीच्या उघड्या आवारात गेला. तेथे त्याला तेलगत मासा भाजल्याचा जसा घाण वास येतो तसा वास जाला. तो घाबरला. त्याने एका बुद्ध्यावरचा दादरा सोडून आत पाहिले तर ऊन उल्ला बाफ व उबटु वास बाहेर आला.

त्याने थोडे मद्यत नेऊन त्याची नुद त्यान करून सर्व घुदल्याभयळ पाहिले, त्याचे सर्व अनुयायी गेल्याचे त्याला आढळले.

त्याचे केवडे मोठे नुकसान झाले आहे, तेव्हा सरदाराच्या लक्षात आले. तो आवा- राच्या सिंहीवेळून पलीकडे उठी मारून पळून गेला आणि सरळ जंगलातल्या आपल्या गुहेत येऊन पोचला. पुढे कारागृहे हे त्याला सुचेना.

मालक मालकाचे कुटुंब एका मोठ्या संकाटातून यांच्याचे एकट्या मर्जीनाला माहीत होते. रात्रभर तिने कोणाला जागे केले नाही आणि रोजच्या निवृत्तीप्रमाणे

आला वेळ, मर्जीनाला त्याला वेळाला नेऊन बुद्ध्यातल्या चोरांची मही दाखविली. म्हणाली- "घनी! पाहिलेत केवडे मोठे संकट टळले ते?"

अलीबाबा ते पाहून चकित झाला. त्याच्या घरावरचे केवडे मोठे संकट टळले, या एका विचारानेच काही वेळ त्याच्या तोंडातून शब्द फुटला नाही. मर्जीनाने रात्री वडने थोडक्यात सांगितले. अलीबाबाच्या डोळ्यातून आनंदाचे धुळी लागले म्हणाला- "मर्जीना! तुम्या या उपकाराची फी कधी करू शकेन ना? म्या आईच्या थोटी तू जन्माला आलीस ती खरोखरच धन्य आहे आजपासून तू आमच्या घरातली मुलाम दासी बनून आमच्याच मुलांपैकी एक आहेस! तूच मापुडे भालकीण पण झाली आहेस!"

त्याने अब्दुल्लाच्या मदतीने आपल्या परसात एक मोठा लड्डा सपळा आणि त्यात सर्व चोरांची पुरली. त्यानंतर अलीबाबा निश्चितपणे पहिल्यासारखा राहू लागला अलीबाबाच्या कुटुंबातील सर्व मर्जीनाला एका देवीसारखे मानू लागले.

कासिम त्याच्या दुकानाचा कामधंदा अलीबाबाचा मोठा मुलगा पाहू

चाहेचा

नावाच्या एका मागसाने दुकान वचडले असल्याचे सांगितले आणि म्हणाला- "एरे चार पाच दिवस त्याच्या दुपारी शाण्याचा उवा येतो तोच आम्ही ओघे डावो. एक दिवशी त्याला जेवायला आपल्या घरी बोलावू का?"

अलीबाबा म्हणाला- "तरे बोलाव! त्यात विचारायचे काय? इतके दिवस नाही बोललास! उवा जुम्मा (शुक्रवार) आहे ना, उद्यांय बोलाव जेवायला. रात्री वरं का? तो संकोच लागला तर वाचहू करून बोलाव. मी सुद्धा आसह करून बोलायलं आहे म्हणून सांग." आपल्या घरी एक पाहुणा जेवायला येणार या गोष्टीचा अलीबाबाला फार फार आनंद होता.

अलीबाबाच्या मुलाने आपल्या त्या मित्राला आपल्याबतीने अलीबाबाच्या बतीने शुक्रवारी रात्री जेवायला बोलाविले आणि त्याला बोलावून घेऊन पण आला अलीबाबाने पुढे होऊन त्याचे जेमाने स्वागत केले आणि म्हणाला- "आज आमच्या घरी आलात आमचे घर पवित्र झाले."

हसेनला जांब दाढी होती. तो बांकून सलाम करून म्हणाला- "माफ करा. एक

विनंती आहे. मी एक व्रत ठेवले आहे. मी मीठ नाही. तेव्हा जे पदार्थ कराळ त्यात मीठ न घालायला सांगून ठेवा, घरात!"

"त्यात पाय मोठेसे? आपल्या गरिबा मीठ घालण्यापूर्वी वरण भाजी व रमसा बाजूला काढून ठेवायला सांगून ठेवतो, मर्जीनाला." अलीबाबा म्हणाला आणि त्याने घरत मर्जीनाला तसे समजा- वून सांगितले. तिला आश्चर्य पण वाटले. तिने मालकाच्या आशेप्रमाणे मिठाशिवायचे पदार्थ बाजूला काढून ठेवले.

रात्री अलीबाबा व त्याचा मुलगा दोघे आपल्या पाहुण्याला आवरपूर्वक बोलावून घेऊन जेवायला असले. मर्जीना व अब्दुल्ला

दोघांनी जेवायला वाढले. मर्जीना आपल्या पाहण्याकडे लक्षपूर्वक पहात होती. तिला त्याचा बेहारा ओळखीचा, कोठेतरी पाहिल्यासारखा वाटला.

जेवणखाण आटोपल्यावर तिथे गप्पा मारीत बसले असता मर्जीना नर्तकीचा वेध धारण करून बाहेर येतकीत आली.

मर्जीनाचा तो वेध आणि रूप पाहून अलीबाबा धक्कच झाला. तिच्या कपाळावर सोन्याची झालर चमकत होती. गळ्यात रत्नहार होता. कंठरेत कंठर पट्टा व पायात रंजन होते. कंठर पट्ट्यात खंजीर खोचून ठेवलेला होता. तिच्या पाठीमागे अब्दुल्ला डफ घेऊन उभा होता. तिने आपल्या

लागली.

मर्जीना वगळ वेळ नाचत राहली. दम घ्यायला सुद्धा थांबली नाही. तिने यहुदी, योक व इराणी पद्धतीचे नृत्य प्रकार दाखविले. तिचे नृत्य पाहण्यात सर्व मग्न होऊन गेले होते.

मर्जीनाने खेवटचे नृत्य असे मांगून नृत्य सुरू केले. तिने हातात खंजीर घेतला. मध्येच तो खंजीर, छातीजवळ नेई ती मध्येच अब्दुल्लाकडे वळवो, मधून मधून मातकांच्या व पाहण्याच्या रोखाने नेई. जणूकाही आपल्या कथुवरच ती मर्जिराना करीत असल्याचे दाखवी नंतर करण्यासारखा अभि- करीत तिने अलीबाबासमोर डफ ठेवला. अलीबाबाला तिचा हा अभिनय आवडला नाही. तरी तिने डफ पुढे केला होता म्हणून त्याने त्यात एक मोहोर टाकलो. अलीबाबाच्या मुलाने एक दोनार टाकला.

मित्र हुसेन विझातून दोनार काढू लागलेला पाहताच मर्जिनाने नागिणीसारखी एकदम उडी मारून छातीत खंजीर भोसकला. हुसेन जागच्या जागी उर झाला.

अलीबाबाला वाढले की मर्जीनाने एका श्रीमंत व्यापाऱ्याचा खून करून अनर्थ केला आहे त्याच्या मुलाला

म्हणायला—“मो यार प्रत्ये अह खान्ने आहे. आपल्या मालकाला शत्रूपासून वाचविण्यासाठी हे दुष्कृत्य करावे लागले. असे सांगून तिने त्या व्यापाऱ्याची तकली दाखी खोदून काढून फेकून दिली आणि म्हणाली—“हा पहा, कोण आहे तो. हा तेलाचा व्यापारी, तुमचा शत्रू आहे.”

अलीबाबाने पण त्या तेलच्या व्यापाऱ्याला ओळखले. मर्जीनाने त्याला त्याच्या कुटुंबाला दोन वेळां बांचविले होते. म्हणून तो म्हणाला—“मर्जीना! तुसे काय मो कसे फेडू हेच मला नाही. तू माझ्या मुलाशी जग्न करून घेऊन सून मालीस तर आम्हांला फार आनंद होईल.

मर्जीनाने मान्य केल्यावर अलीबाबाने तिचा हात आपल्या मुलाच्या देऊन दोघांना आशीर्वाद दिला.

अलीबाबाने रात्री चोरांच्या सरदाराचे भेट, त्याच्या साथीदारांना जेथे पुरले होते, त्याच खड्ड्यात पुरले.

मर्जीनाचे लग्न झाले त्यानंतर सुमारे एक वर्षभर अलीबाबा चोरांच्या गुहेच्या बाजूला गेला नाही. कारण आणखी दोघे चोर कोठे आहेत हे त्यांना माहीत नव्हते. ते जिवंत असतील तर जिवाला धोका आहे असे मर्जीनाने त्याला सांगून ठेवले होते.

परंतु एका वर्षानंतर अलीबाबा मर्जीनाला आपल्या मुलाला बरोबर घेऊन त्या गुहेजवळ गेला. खूप वाढले होते. धोड्यांच्या किंवा माणसाच्या देण्या आण्याच्या खुणा कोठे दिसल्या नाहीत तेव्हा तेथे आता चोर नसले पाहिजेत या गोष्टीची खात्री झाल्यावर अलीबाबाने “तिळा तिळा, दार उघड” म्हटले. त्याबरोबर दार उघडले आणि सर्व गुहेत गेले.

अलीबाबा सर्व संपत्तीचा मालक त्याने गुहेतील सर्व संपत्ति हळूहळू आपल्या घरी आणि एक सामान्य लाकूडसोड्या आपल्या गावातला सर्वात श्रीमंत मनुष्य म्हणून ओळखला जाऊ लागला.

नवाब व सांड

एकदा बंगालचा नवाब कुणबंद नावाच्या राजाच्या राजधानीत गेल्या त्याने नावाने होयबाची पाहून तबू उभे करायला सांगितले. मोठ्या वेळाने नवाबाचा डेरा उघडा जागी होता बाबूला एक सांड नवाबाने त्याला एकदोन त्याचे माग मिळविल्या सांगितले. नवाबांनी त्याला धरून एका जागी नेऊन उभे केले. वेळाने राजाच्या वासमी गेली राजाने वडिलांच्या प्राडप्रसंगी तो सोडला होता.

राजाचा काळजीत पडलेला पाहून त्याच्या दरबाराच्या गोपाळ नावाचा सिद्धक नवाबाकडे माऊन हात ओढून म्हणाला-“हूपुर! आपल्या राजधानीच्या नागरिकांतको आपले आपण मानण्यासाठी जातो आहे. आपली एक पोडा गायची दळेल. जेही हा गाडी मिळून घुसाकळ पातले एका गोष्टीबद्दल वाटले हा आपल्या रत्नदात्री पाण रस्तें साफ ठेवीत असे रत्न दाखवून देणे वर करून देनाचे जगणार! तरी आपल्या त्याची नाही पुढे पुढात करीत.”

“काय म्हणता असं बोल आहे हा? रत्न दाखवून देणे.” साधून नवाबाचे बोलाना सोडून गायला मागितले

राजाने विद्वानाच्या पानुयबद्दल त्याची पाठ पोवटली.

चीन देशात टोंग नावाचा एक गरीब तरुण मुकक रहात त्याची आई लहानपणीच वारली त्याला एकोणिसावे वर्षे लग्नले तेव्हा त्या मुलाचा चाप वारला. त्याच्या बापाजवळ पुढकी कवडीमुढा नव्हती. म्हणून अगदी निरुधार माला.

टोंगला बापाची अन्त्येष्टी करून एक समाधी बांधावी लागणार ते कळले. त्याच्या पैसेच नव्हते. मग हे काम कोसे पुरे होणार? पैसे मिळवायला त्याला काही उपाय सुचेना. पैसे मिळवायला एक मिळवायला होता, त्याने स्वतःला विकून टाकून कोणाच्या तरी गुलाम होऊन राहणे. पण त्याच्या मित्रमंडळींनी त्याला तसे न करण्याबद्दल त्याला सल्ला दिला. परंतु पैसे मिळवायला दुसरा काही उपाय कोणी सुचविला नाही.

पितृभक्षित

टोंगने एका पुढपावर आपली किंमत लिहून आणि स्वतःला विकून घ्यायला तयार असल्याचे सरेदीच्या अटी वगैरे लिहून मळघात तो अड्याविला आणि गुलामांच्या बसला. गुलामाची सरेदी करणारे पुढपावर लिहिलेल्या अटी वगैरे वाचून पुढे निघून गेले. काही लोक त्याला लोभी म्हणत तेथून निघून गेले.

कारण टोंगने जी रक्कम पुढपावर स्वतःची किंमत म्हणून लिहून ठेवली होती फार जास्त होती. परंतु टोंग त्या किंमतीतून कमी किंमतीत स्वतःला विकायला तयार नव्हता. तेवढी किंमत वडिलांचे श्राद्ध करायला व त्यांची समाधी बांधण्याकरिता होती. त्याला वाटले की कदाचित आपल्याला कोणी विकत घ्यायला तयार होणार नाही. परंतु सुदैवाने त्याच वेळी एक कोणी मोठा अधिकारी पुढे आला व

त्याने सर्व अटी वाचल्या. त्याने विचार करून टोंगाने जी रक्कम मागितली होती ती दिली. त्याने टोंगकडून कबूलीपत्र लिहून घेतले.

टोंगची इच्छा पुरी झाली. त्याने आपल्या बडिलांचे केलें आणि एका चांगल्या कारागिराला बोलावून चांगली समाची बांधवून घेतली. नंतर तो आपल्या मालकांच्या घरी काम लागला. त्याच्या मालकाने त्याला एक चांगलीशी झोपडी बांधून दिली.

टोंग धन्याकडे तो सांगेल ते काम करी. कित्येक दिवस लोटले. टोंगला कधी सुप्त नाही की विश्रांती नाही. दिवसभर खणायचे आणि रात्री घरी येऊन जे

अंगात घालायला धड कपडेदेखील त्याच्याकडे नव्हते. तरी तो आपल्या चांगले नित्य नियमितपणे करीत राहला.

एकदा पिकाची कापणी सुरू झाली. टोंगचे काम वाढले. एक दिवशी रात्री त्याला ताप आला. त्याला स्वतःची गुठ नव्हती. उद्या सकाळी कामावर कसे जायचे याची काळजी पण लागली होती. वेळी डोळे मिटून पडला असता कोणीतरी येऊन त्याच्या डोक्यावर धड हात ठेवला. टोंगला आपल्या वाटले. पण त्याने उधारा उघडून पाहिले. त्याला ताप कमी होत आल्यासारखा वाटला. अंगात धक्की येऊ लागल्यासारखे वाटले.

“तु कोण?” हे विचारण्याचे साहसमुद्रा त्याला झाले नाही.

ती स्त्री म्हणाली—“मी तुझा आजार बरा करून तुझ्याशी लग्न करून तुझ्या बरोबर राहण्यासाठी आले आहे.” टोंग वठून आणि शक्ति होऊन उभा राहला. स्त्रीशी लग्न केले तर तिला पोटभर जेवायला घालण्याची मुद्रा त्याची स्थिति नाही हे सांगण्याचे मनात असूनही त्याला साहस झाले नाही. परंतु मनातली गोष्ट तिला कळली. ती म्हणाली—“दोघांचे पोट भरण्याची जबाबदारी मी घेते.”

टोंगला लाज वाटली. त्याने आपले फाटके मळके कपडे पाहिले. तिच्या अंगावर पण तसेच कपडे होते. तिच्या अंगावर एक देखील दागिना नव्हता दोघे देवासमोर जाऊन वंदन करून पितरांचे स्मरण करून पतिपत्नी झाले.

त्यांचे लग्न विचित्रच होते. ती स्त्री कोणाची मुलगी, कोठून आली हे देखील टोंगने तिला विचारले नाही. तिनेच आपले ‘मी’ आहे असे सांगितले. त्याहून जास्त काही बोलली नाही. तिलाच तो मालकीण मानू लागला आणि तिचाच गुलाम म्हणून तिचा फार आदर लागला. त्याच्या मित्रांनी ती कोण रे कोठून आली वगैरे अनेक प्रश्न करून तिची

ओळख मिळाली, पण टोंग त्याच्या एका
देखील प्रश्नाचे उत्तर न देऊन नाही.
ती आली त्या दिवसापासून. आणून एक
मुलाम आही ही गोष्ट तो विसरू लागला.
कारण ती आली त्या दिवसापासून त्याच्या
जीवनात फार काळीन आली. त्याच
थर स्वच्छ राहू लागले. त्याचे कापडे स्वच्छ
राहू लागले. घरात चहुंकडे टापटीस दिसू
लागली. कामाधर जाण्यापूर्वी आणि
वस्त्रे परत आल्यावर पोटावर सायला
मिळू लागले.

टोंगची बायको हात मानावर काम
करी ती फार सुंदर चित्रचित्र रंगाची
वस्त्रे विणू लागली. ती वस्त्रे इतकी सुंदर

येऊ लागल्या व्यापारी येऊन मिळत त्या
रेशमी कापडाची किंमत देऊन कापड
विकत जाऊ लागले. लोक तिच्या म्हणत-
"आम्हाला तुमचा हाताची ही कापड शिकवून
दे तु मगशीत ने देऊ." पण ती त्यांना
शिकवत नसे. त्यांना मागे की मी
शिकवायचे उरविले तरी तुम्हाला ती
पणार नाही कारण ती विणू लागली
म्हणजे तिची बोटे दिसतच नसा.

रेशमी कापडाची भरण्याची जबाबदारी
तिने स्वतःवर घेतली होती. जबाबदारी
तिने पार पाडली. आता टोंगच्या जीवनात
हासलीन म्हणून उरली नाही.
पेशांची मरत गेली. एक
दिवशी छीने ती पेटी उघडून टोंगला
चांदीची नाणी दाखविली व एक दागद
काचन दाखविला. त्यात टोंगची किंमत
मिळाल्याचे व बालक वास्तव्यस्ती
मिळाल्याचे लिहिले होते. पत्नीचे ने उघडून
पाहून टोंगच्या डोळ्यातून आनंदाची
शुद्ध लागली.

"दक्षिणेकडेचे वंत मी तुझ्यासाठी वक्त
घेतले आहे आणि रेशमी किड्याची
बाग सुद्धा घेऊन ठेवली आहे. या पुढे तुला
तुझ्याची चाकरी करण्याची गरज उरली
नाही. स्वतःच्या शेतात वेळ नष्टपात

आभार म्हणून टोंग पाय धरून
नमस्कार करायला खाली वाकला. पण
तिने तसे करू दिले नाही.

टोंगचे वशीव उघडले होते. त्याच्या
शेतात चांगले पीक निघू लागले.
प्रत्येक चांगले यष्ट येऊ लागले
त्याच्याकडे येणारे लोक त्याचा
आदर करीत तो देखील त्यांना प्रमान
वागवी. टोंगची बायको गरोदर आली व
तिच्या एक सुंदर गुरगुटीस मुलगा झाला. त्या
मुलाला जो पाही तो म्हणे-"हा मुलगा
मर्त्यलोकांतला मामान्य मुलगा नसून
लोकातून आलेला मुलगा दिसतो आहे."

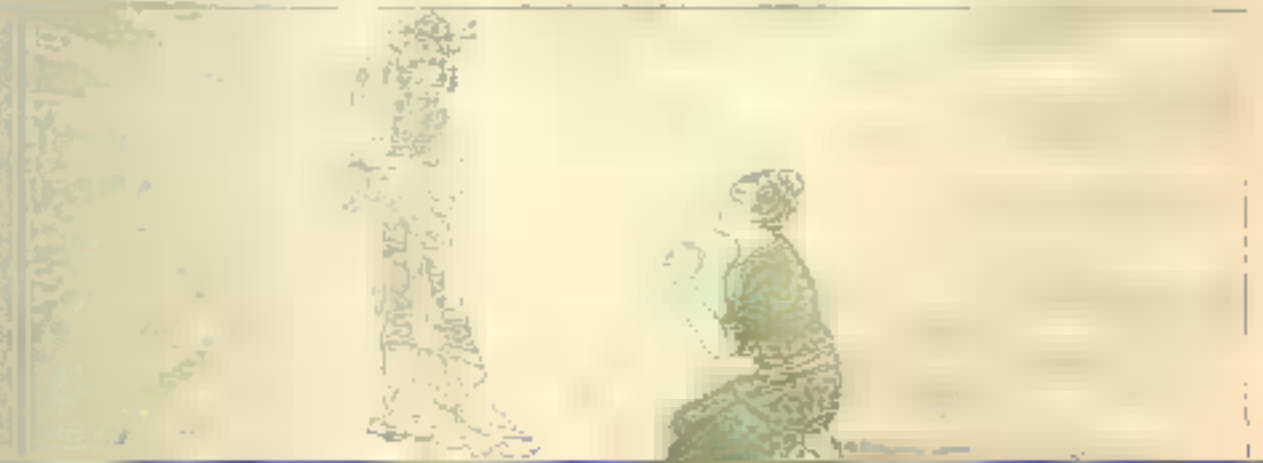
घडोचे दिवस होते टोंग
बायकोदरोदर बोलत बसला होता. एका-
एकी त्याला एवढेच वास्त
सुंदर आल्यासारखी वाटली.

उकाडण्याच्या मुभारास जागी घाली
व टोंगना हात धरून ती त्याला

जवळ घेऊन गेली. त्या वेळी का कोणास
आऊक टोंगला ने सर्व चित्र वाटू
लागले. तो वावरला. त्याने दाढे मिटून
घात आणि तिच्या समोर मुद्देन देऊन
बसला. मान वर बाकून डोळे उघडून
त्याने पाहिले तर बीच रंग पालटून
गेल्या होते. आता तिच्या नेहमीच्या डंभी-
पेशा जास्त उंच दिसू लागली
होती तिच्या नेहम्यावर एक अपूर्व तेज
दिसत होते.

"आता तुला सांगून मला लागत
या मर्त्यलोकातली स्त्री नसून
तुझ्यासाठी मान्य पण घेऊन काही
दिवसांसाठी आले. माझी स्मृति म्हणून
तुझ्याकडे आपला हा मुलगा आलेच तुम्ही
पितृभक्त पाहून स्वर्गाच्या प्रगुलाने मला
पाठविले आहे. मला आता त्याच्याकडे परत
जावे लागणार. मात नाव 'चौन्नीयू' असे
मी एक अप्सरा आहे.

तर तिच्या जाण्याची कांति कमी
होऊ लागली आणि ती अक्षय आली

एका गावी दोघे भाऊ होते. मोठा धीमंत होता. धाकटा गरीब. एकदा धाकट्या मोठ्या भावाकडे गेला आणि त्याने जेरभर तांदूळ मागितले. मोठ्या भावाने नकार दिला.

त्याच दिवशी रात्री मोठ्या भावाच्या घराच्या दारावर कोणीतरी पाप मारली आणि मोठ्या भावाकडे गेली. पुरविले आहे असे सांगितले. मोठ्या भावाने दार उघडून पाहिले नाही. त्याला सीता दाटली. त्याने आपल्या धाकट्या भावाकडे सकाळी ती गोष्ट सांगितली तेव्हा तो म्हणाला— "रात्री पुन्हा असाच कोणी आला तर मला उठव."

दुसऱ्या दिवशी कोणीतरी येऊन धाकट्या भावाच्या घराच्या दारावर पाप मारली आणि म्हणाली— "साडीत मजिना आहे, घेऊन या." धाकट्या भावाने मोठ्या भावाला उठवून ती गोष्ट सांगितली आणि तो म्हणून सोपला. मोठा भाऊ मोठ्या रात्री उठला आणि त्याने साडीत जाऊन पाहिले. त्याला एक मेलेला घोडा दिसला. त्याने राग आला त्याने घोड्याचा एक पाय कापून आणला आणि त्याला बाटे टाकला.

दुसऱ्या दिवशी मोठ्या भावाने धाकट्या भावाकडे पाहिले तेव्हा तो मोठ्या भावाकडे गेला. तो म्हणाला— "मेलेला घोडा घेऊन ये. पण तो मेलेला घोडा घेऊन ये."

मोठ्या भावाने धाकट्या भावाकडे विचारले— "का रे तू त्याला काढून आणला आहेस, देऊ का?" पण धाकटा म्हणाला— "दादा! मला आता गरज नाही!"

महाभारत

दुःशासनाच्या सूचनेवरून दुर्योधन आपल्या वडिलांजवळ जाऊन म्हणाला— "बाबा! आम्ही द्यूत खेळून जे जिंकले ते तुमच्या लहरीपणामुळे घालवून बसलो. पांडव आमच्यावर सूड उगविल्याशिवाय राहणार नाहीत. ते नक्कीच युद्ध करतील व सर्व कौरवांचा संहार करतील. कारण त्यांच्याजवळ अपार शक्ति आहे. आता त्यांना पुन्हा द्यूत खेळायला बोलवा. या खेपेस दुनरी तिसरी बट न येता, जो द्यूतात हारेल त्याला तेरा वर्षे वनवास भोगावा लागेल ही एक ठेवाची. अवघोत आम्ही इतर राजांना आपल्या बानूला बळवून घेऊ आणि पांडव बुडाल्या बाले तर नक्कीच त्यांचा पराभव करू."

धृतराष्ट्र त्या गोष्टीस कबूल झाला. भीष्म, द्रोण, विदुर वगैरे धोरामोठ्यांनी त्या विषय त्याचे मन बळविण्याचा व्यर्थ प्रयत्न केला. गांधारीलापण ते आवडले नाही. कौरवांचा यामुळे नाश होईल हे देखील तिने सांगितले. धृतराष्ट्राने गांधारीच्या सूचनेविरुद्ध कौरवांचा नाश झाला तरी चालेल, परंतु द्यूत खेळणे शक्य नाही असे सांगून तिला गण्य केले आणि प्रतिकासीला पांडवांना द्यूत खेळण्यास बोलावून आणायला पाठविले.

पुन्हा द्यूत खेळण्यात घोटा आहे आपले दित नाही. ते माहीत असून ही युधिष्ठिर आपल्या भावंडांसह व परिवारासह हस्तिना-पूरला द्यूत खेळण्यास आला.

सुरु करण्यापूर्वी शकुनी मामा म्हणाले—“या गणावर काही त्याग-प्याचा प्रश्नच नाही. एकाच अटीवर दूत संळावयाचे आहे. या लेपेस दूतात जो हारेण त्याने वस्त्रे धारण करून बारा वर्षे वनवास व एक वर्ष भोगावयाचा आहे. अज्ञात वासाच्या कोणी ओळखले तर पुन्हा बारा वर्षे वनवास व एक वर्ष भोगावा लागेल. तेरा वर्षे पुरी साल्यावर पुन्हा आपले राज्य परत मिळेल.”

शकुनी मामाच्या तोंडी दूताची अट ऐकून सर्वच थक्क झाले. धृतराष्ट्राला संबोधून कहेन म्हणाले—“राजा! तू आपला विवेक

मुलाच्या इंगितावर तू नाचतो आहेस!” परंतु धृतराष्ट्र काहीच बोलला नाही. युधिष्ठिरच म्हणाला—“सवियधर्माला वन-सहन मी कष्टपूर्ण करी असले तरी हे दूत खेळण्याचा निश्चय केला आहे.”

माले! शकुनी मामांनी फासे टाकले व पहिल्याच पाहिल्या आपले सर्वस्व हारले. अटीप्रमाणे युधिष्ठिरासहित पंच पांडव व द्रौपदी वल्कल वस्त्रे धारण करून जटा बांधून हरणाजिन बांधून वनवासास निघाले. त्यांना वेशात निघालेले पाहून दुःशासन म्हणाला—

“इतक्या वर्षांनंतर पांडव संघटात व दुःखात पडलेले पाहून आमच्या मनाचे समाधान जाता दुर्योधनाला कोणी प्रतिस्पर्धी उरला नाही. ऐश्वर्ये मदाने पांडवांनी आज आमचा अपमान केला. आज त्यांच्या माना खाली जालेल्या पाहून आमचा मानही होत आहे. त्यांना रानटी जनावरांसारखे रानात वणवण फिरावे लागेल. यापुढे आमची चरोवरी करू शकण्याची हिमत ते दाखविणार नाहीत.”

नंतर तो द्रौपदीला म्हणाला—“हे पांचाली! तू या भिकारी पांडवांबरोबर वनवासास जाण्याची गरज नाही. तू राज-महिषी सारखी आमच्या ऐकी कोणाशी

पुढील आयुष्य घालव.”

ते वपमानजनक शब्द ऐकून भीम सिंह-गजेंद्रा करीत म्हणाला—“दुष्ट पापी नाणसा! शकुनी मामाने फसवून दूत जिकले. त्यावर तू हे जे उद्दाम वक्तव्य करीत आहेस त्याची फळे तुला रणांगणावर भोगावी लागतील. तुझ्या देहाचे तुकडे करून मी गिघाटांत लायला घालीन तेव्हा यांच्या पैकी तुझ्या रक्षणास कोण येतो हे मी पाहणार आहे. एकट्या तुलाच नाही तर तुझ्या असणाऱ्या सर्वांना पाठवीन मी भीम!”

त्यानंतर भीम दुर्योधनाला म्हणाला—“तुला दुष्कृत्याची फळे रणांगणावर चाखावी लागतील.”

पांडव निघाले तेव्हा भीम पुन्हा जाता जाता सभेकडे वळून म्हणाला—“सर्व उघडून ऐक! या दुष्ट दुर्योधनाला दुःशासनाने मी, कर्णाला अर्जुन आणि शकुनीला सहदेव ठार करतील. या दुष्ट चतुष्टयाने यमसदनास पाठवून पृथ्वीचा भार हलका करू.”

अर्जुन भीमाला आंबवीत म्हणाला—“भीमदत्ता! पुढे आपण काय करू हे ज्ञातां पासून संगण्यात काय करू आहे! हा दुष्ट मृकाट्याने तेंस वर्षांनंतर आमचे राज्य

आम्हांला परत लायला गेला नाही आपण जे वारायचे करू.”

सहदेव शकुनी मामाला म्हणाला—“फासे टाकण्यात तू जे कोशस्थ व कष्ट दाखविलेस ते रणांगणावर उपयोगी पडणार नाही. भीम-दादाने सांगितले आहे त्याप्रमाणे तुला वध मी करीन.”

नकुल रौद्ररूप धारण करून म्हणाला—“या समेत द्रौपदीचा अपमान ज्यांनी केला व जे या दुष्कृत्यात सहभागी झाले त्या सर्वांना याची फळे चाखावी लागतील.”

अशातूनून पांडवांनी आपापल्या परीने प्रतिज्ञा केली आणि भीष्म, मोमदत्त, द्रोण, कृपाचार्य, अश्वत्थामा, विदुर, संजय व

वनवासाचे फष्ट सहन करू शकणार नाही. तिला माझ्या घरी ठेवून. 'सत्यमेव जयते.' 'शुभास्ते पन्थानं।' सत्याचाच शेवटी विजय होतो. तुमचा मार्ग शुभ होवो!"

युधिष्ठिर विदुराला म्हणाला—"तुम्हाला आम्हाला पितृतुल्य व गुरुतुल्य आहां! मी आपल्या आज्ञेप्रमाणे वागेन!"

द्रौपदीने अंतःपुरातील सर्व वडोळ स्त्रियांस प्रणाम केला आणि सर्वांचा निरोप घेतला. कुंती द्रौपदीला म्हणाली—"मुनवाई! शाहणी आहेत! तुला उपदेश करण्यासारखे काय आहे? पतीचरोवर पत्नी हीच आपल्या समाजाची रीत आहे! तू कुठ दृष्टीने एकदांच कौरवांकडे पाहिले असतेस तर तुझ्या पातिव्रत्य व्रताने ते भस्म झाले असते. मी तुला एक गोष्ट लक्षात घ्यायला सांगते. सहदेव हा त्याच्या मोठ्या भविंडीपेक्षा थोडा निराळा आहे. त्याच्यावर जास्त नजर ठेव. आता ये मुली, 'वनी धर्मस्ततो जयः!' जेथे धर्म तेथेच जय निश्चित असतो!"

द्रौपदीचे केस पाठीवर सोडलेले होते. मी तशीच अंतःपुरातून बाहेर निघाली. कुंती सुनेचरोवर आपल्या मुलाना आशीर्वाद द्यायला निघाली. म्हणाली—"तुम्ही सत्य व धर्म सोडला नाही. तरी तुम्हाला वनवासाचे काढ सोसावे लागत आहेत. परंतु शेवटी

वडोळ व माद्री किती भाग्यवान होती ती दोघ! हे सर्व पाहायला ते या जगात राहले नाहीत ते दुर्दैव माझ्या कपाळी आले. हे सर्व माझ्या पूर्वजन्माचे असावे. आज कृष्णदेखील जवळ नाही."

उत्तर कुंती सहदेवाला म्हणाली—"वाळा! मी धर्मधारारास जाऊ नकोस! तू माझ्याजवळ रहा! मी एकदा जरी माझ्याजवळ राहलास तरी माझी सर्व मुले माझ्याजवळच आहेत असे मला वाटेल!" असे बोलता तिला रडू कोसळले. विदुराने समजूत धाळून तिला घरी नेले.

पांडवांनी मातेला प्रणाम करून तिचा निरोप घेतला आणि वनवासाकडे निघाले. द्रौपदी त्यांच्या पाठीमागून निघाली. युधिष्ठिराने आपले तोंड आंकून घेतले. भीम दोन्ही बाजू तळ कळत निघाला. अर्जुन बाळू उडवीत निघाला. नकुलने सर्वांगाला राख फासून घेतली सहदेवाने सर्व शरीर धुळीने माळून घेतले. धौम्य रूपी रूद्र म्हणत व सामगानाचा करीत सर्वांपुढे निघाले. (भूख पृष्ठावरोध चित्र)

काही काळ सोडल्यावर धृतराष्ट्राने विदुराचा बोलवून विचारले—"पांडव वनवासाकडे गेले. तेव्हा ते तुला कसे काय वाटले?"

विदुराने धृतराष्ट्राला त्याचे यथोचित उत्तर दिले म्हणाला—"तुझ्या मुलांनी जो अन्याय केला आहे त्याचा युधिष्ठिराला परमावधीचा राग आला त्याला वाटले की त्याने कुठ दृष्टीने कौरवांकडे पाहिले तर सर्व कौरव भस्म होऊन जातील म्हणून त्याने आपले तोंडच आंकून घेतले. भीमाने आपले दंड ठोकून सर्वांना आपल्या शक्तीची जाणीव करून दिली. अर्जुनाने बाळ फेकून त्यांच्यासारखी शरदृष्टी करून कौरवांचा करून टाकण्यासाठी सूचना दिली. नकुलने आपले सौंदर्य लपविण्यासाठी अंगाला राख फासून घेतली आणि सहदेवाने आपले दुःख प्रगट होऊ नये म्हणून अंगाला

ध्वजः धृतराष्ट्र यांना नमस्कार करून वनवासा गमन केले.

त्या वेळी इतर कोणाची नोंद उघडायची पण छाती आली नाही एवढा विदुर म्हणाला—"लबाडी कुच्चेमिरीने जो हारतो त्याला दुःखी कष्टी होण्याचे कारण नाही. युधिष्ठिरा! तुझ्याचरोवर रत्ना हिऱ्यांसारखे चौचे माऊ आहेत आणि वृद्धिमान व चतुर द्रौपदीसारखी पत्नी आहे. ज्ञानी धौम्य ऋषीपण सल्ला देण्यास आहेत! म्हणून तुला कोणत्याही गोष्टीची उणीव भ्रामणार नाही. तुमच्यात आपसांत कोणी भांडण लावू शकणार नाही. म्हणून तुमचा कधी परामभव होणार नाही. तुमच्या आईचे

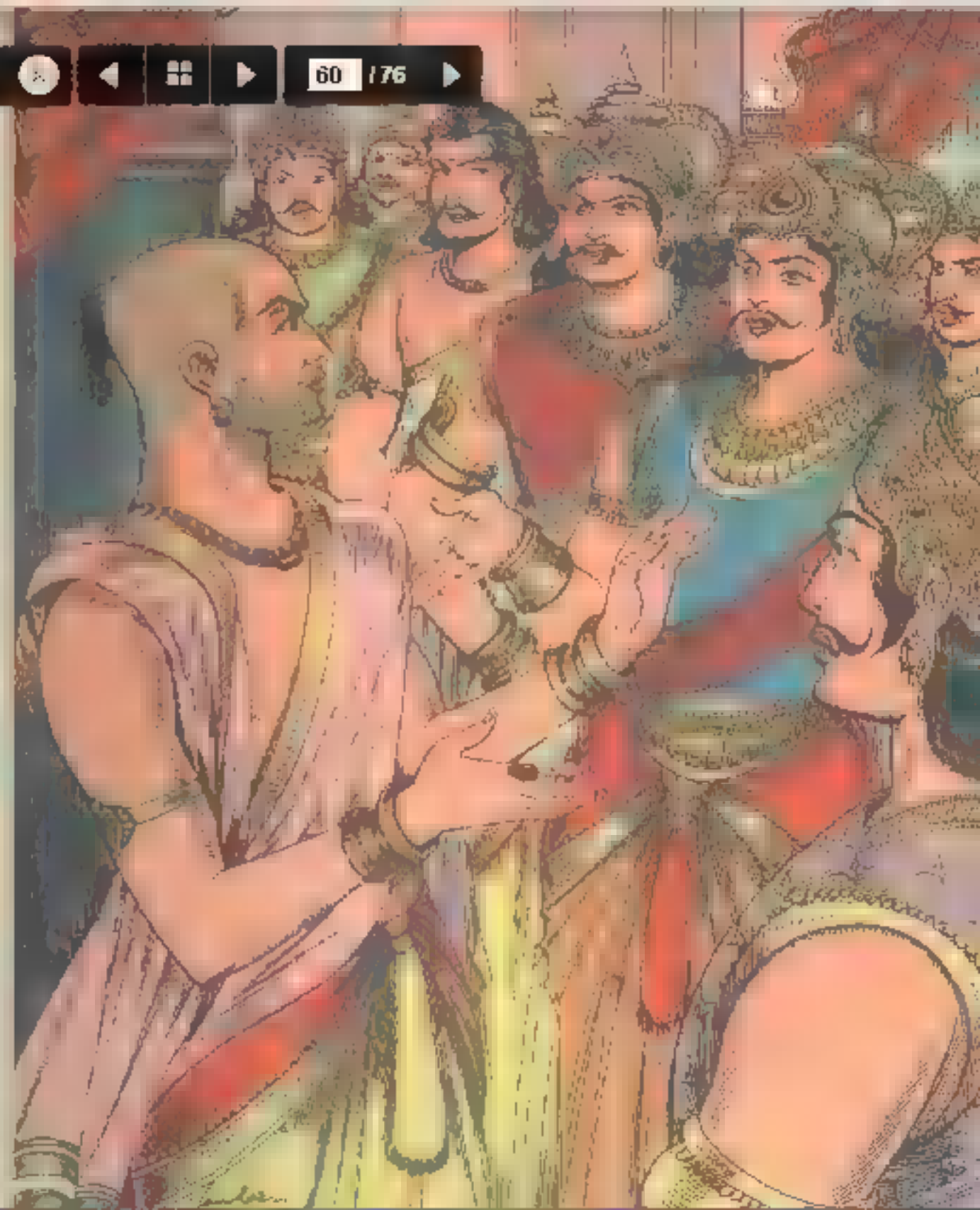

माती व धूळ फासून घेतली. द्रौपदी आंले लुगडें नेसून ह केस मोकळे सोडून निघाली. तहारा तिने बुद्ध्या सर्व सुनांना वर्णांनी वैधव्य पंडित याची सूचना दिली. धौम्य शर्पांनी रुद्र पाठ व सामवेदाचा पाठ केला आणि षोडश्या युद्धात, सर्वांच्या अन्तयेष्टीची सूचना दिली. राजा, हा सर्व तुझा मुख्यपणा आहे! तू आपल्या कुल-नावाची वीर अगत्या हाताने पेरली आहेस. आता कोणी हे वादळ शकणार नाही."

पांडव निघून गेल्यावर दुसोवन, दुःशासन, शकुनी व कर्ण यांचे वृष्ट चतुष्टय द्रोणाचार्याकडे गेले व म्हणाले— "गुरुवर्य! पांडवांचे

आपण उपभोगाचे अग्नी आमची इच्छा आहे. आपणाकडे आस्त मोठा आम्हाला कोण आहे?"

ने ऐकून द्रोण म्हणाले— "पांडवांचा पराभव करणे कोणासही नाही. माझ्यावर दुर्योधन आदिक कौरवांनी जी श्रद्धा व भक्ति दाखविली त्यामुळे मी त्यांना अकल नाही. आपल्या प्रतिरोधमान युद्धास तयार होऊन येणारय. पराभव झाल्यामुळे दुपदाने माझ्यावर मूढ उपविष्टासाठी केला आणि माझा शय्य करणारा पुत्र धृष्टद्युम्न अर्जुनाची पत्नी होऊ शकणारी पुत्री द्रौपदी मिलविली. द्रौपदीची पांडवांचा विवाह झाल्या आहे अर्थातच धृष्टद्युम्न मेहुणा आहे या सर्वांवरोवर स्वतः पांडवांच्या बाबुने राहणार. अर्जुनासारखा अतिस्थी व महा-रथी दुसरा जगत नाही. माझा मृत्यु धृष्टद्युम्नाच्या हाती आहे ही गोष्ट अजिबात आहे आणि या सर्वांचा कारण तुम्ही सर्व जण आहां! यातून जास्त दुखाची गोष्ट ती काय शकणार? आतापर्यंत जे चुकले ते सुधारणे शक्य नाही. निदान यापुढे तरी स्वतःच्या हितासाठी घमचि घालून करा. तुम्हाला सुखोपभोगच इष्ट आहे तर पुढील तेरा वर्षे काय ती तुमच्या भाग्यत आहे.

ध्या उपभोगून! त्यानंतर कौरवांचा नाश निश्चित आहे!"

ते ऐकून धृतराष्ट्र घाबरून गेला व विदुराला म्हणाला—"विदुरा! द्रोणाचार्य म्हणतात ते खरे आहे! तू रातात जाऊन पांडवांना सामोपचाराने परत बोलावून घेऊन ये! त्यांनी नकार दिल्या तर त्यांना सांग की, हस्तिनापूरला येऊन आदर सत्कार करवून घेऊन मग पाहिजे तर पुन्हा वनवासाला परत जा!" असे सांगत असतांना त्यांचे मन फार भयभीत व दुःखी झाले.

तेव्हा संजय धृतराष्ट्राला म्हणाला—"राजा! सर्व राज्य पाहूने जिंकून तुला दिले आहे. तू ~~आज~~ मुलांना जंगलात हाकलून ~~आज~~ आणि आता असे दुःखी होण्याचे कारण काय?"

"दुःखी कां होऊ विचारतोस? पांडव अतिरथी वज्जे, युद्धविशेष अस्तिथी आहेत अशा शक्तिशाली दूरवीरांशी शत्रुता करावी लागली व युद्ध करावे लागले तर दुःख होणार नाही का?" धृतराष्ट्र म्हणाला.

अर्थात आजून् पण आजून्, आजून् पण आजून्, द्रोणाचार्य व विदुर या सर्वांच्या सांगण्या-विरोध तूच हे पापकर्म केलेस! तुझ्या मुलांना बुद्धी नाही व शरम नाही. प्रतिकामोला पाठवून द्रोपदीला ती बाहेरची असतांना असे बोलावणे शोभते का? त्यानंतर तिचे वस्त्रहरण करण्यासही तो निलंज्य तयार झाला 'विनाशकाले विपरीत बुद्धि!' म्हणजे विनाशकालजवळ आला की नाश-साथी बुद्धीच त्याला पाठ दाखविते! 'मवं अग्याम होत ~~आज~~ तुम्ही सर्व तो न्याय मानांत आलात!' गजयने धृतराष्ट्राची कान उघाडणी केली.

धृतराष्ट्र नम्रपणे म्हणाला—"संजया! तू म्हणतोस ते सर्व खरे आहे! पुढे प्रेमाने माझी बुद्धी आंघली होती. मी तुम्हां सर्वांचा सल्ला झिडकारला आणि मुलांना काय वाटेल ते करू दिले. मीच मूळ अपराधी आहे. पण मी जातां ~~आज~~ करू? देवा! तूच ~~आज~~ आमचे रक्षण कर!"

शिवपुराण

[३]

दशमस्कंधास करण्याची शंकराकडून आज्ञा मिळताच वीरभद्र व भद्रकाली आपल्या गणासह निघाले त्याचवेळी ~~आज~~ यम ज्या जागी होत होता ~~आज~~ प्रदेशात काही अप्रदित गोष्टी ~~आज~~ विजा पडल्या. रत्नाने वृष्टी झाली, अश्वनातून साप, विच्छू व निरनिराळे विषारी जंतु पडू लागले. पळापळ सुरू असता वीरभद्र व भद्रकाली पण येऊन पोचले अडवून त्यांना ठार करायला सुरवात केली. वीरभद्राने आपल्या मुख्य मुख्य अनुचरांसह यज्ञशालेत प्रवेश केला. आत बसलेल्या देवांना व ऋषींना त्याने मारहाण सुरू केली. दक्षाच्या पाहताच त्याला शंकराचा जो अपमान झाला होता तो वाडवला. त्याने दक्षाचे डोके छाटून ते होमकुंडात फेकून दिले.

नंतर त्यांनी होमकुंडात पाणी ओतले यज्ञाची सर्व सामग्री नष्ट भट्ट पोकल टाकली. ~~आज~~ तज्जेने शंकराच्या इच्छेप्रमाणे यज्ञाचा स्वयं पूर्ण झाला त्यानंतर वीरभद्र व भद्रकाली कैलास पर्वतावर परतले. तेव्हा शंकराचा क्रोध होडा घात झाला.

वीरभद्र वीरेंनी ज्या ऋषींमनीसा व देवांना वडविले होते ते ब्रह्मदेवाकडे गेले आणि त्यांनी त्यांच्यावर जो अत्याचार झाला होता तो निवेदन केला. ब्रह्मदेव त्यांना घेऊन वैकुंठ लोकी विष्णूकडे गेला आणि दशमस्कंधास कसा व्हंस झाला हे सांगितले. नंतर सर्व मंडळी तेथून कैलास पर्वतावर गेली. त्यावेळी शंकर ध्यानमग्न होऊन बसला होता. वीरभद्र व त्याचे अनुचर गण शंकराच्या चारी बाजूला पाहारा देत होते.

शंकर म्हणाला—“उत्तरेकडे जा, आणि उत्तरेकडे उडके करून जो कोणी झोपला असेल त्याचे डोके कापून घेऊन ये.”

वीरभद्र प्रमाणे उत्तरेकडे गेला. त्याला एका जागी एक दबारा उत्तरेकडे वळून झोपला असलेला दिसला. त्याने त्याचेच डोके कापून शंकराला आणून दिले.

व इतर देव यज्ञमंत्रपाठ गेले. शंकराने वरुण्याचे डोके दक्षाच्या घरावर ठेवून त्याला जिवंत केले. त्याच्या करवी वैदिक रीतीने पुरा करण्यात आला. सायंेळी दक्षाने शंकराला यज्ञभाग घेण्यास विनंती केली. त्यानंतर त्याला आपली चूक आठवली. जंक्ताची क्षमा मागून तो म्हणाला—“मी तुझे महत्त्व न ओळखून तुला यज्ञात भाग घेण्यासाठी निमंत्रण पाठविले नाही, त्याचद्वारे क्षमा करा. मी तुला निन्दा केली, त्याचे फट मला मिळाले. तुझ्या कुपेने मी जिवंत आलो व पुरा आला.”

शंकराने दक्षाला क्षमा केली व म्हणाला—“दक्षा! विना कारण कोणती ही गोष्ट घडत नसते. मी तुझ्या सर्व अपराधाबद्दल क्षमा केली आहे. आता न पाहिजे तो वर मागून घे!”

तेव्हा त्याची पत्नी प्रसूती घांती दोघांनी मिळून एक वर मागितला. म्हणाले—“ज्या जागी हा यज्ञ पूर्ण झाला त्या जागेला

शंकराचे एक देऊल बांधण्यात यावे.”

शंकराने होकार देऊन वीरभद्र व भद्रकाली दोघांना आज्ञा केली की त्यांनी त्या प्रदेशाच्या दक्षिणे दिसेल गीतमी नदीच्या काठी गणांसह जाऊन निवास करवा. वीर त्यांनी भद्रकालीसह वीरभद्राला गणाधिपति केले. सतीचा देह घेऊन ब्रह्मदेव आणि विष्णूचरोवर कैलासाला गेले. वीर वीरभद्र व विष्णूने आणि देवांनी निरोप घेतला आणि आपापल्या निवासस्थानी गेले. सतीचा बाजूला ठेवून शंकर संपत्तिया करू लागला.

दक्षाच्या मुलींपैकी एकीचे नाव स्वधा असे होते. ती पितृदेवांची पत्नी झाली. मेनका, धन्वा व कल्यवती नामक तिच्या तीन मुली झाल्या. तिची मुली सुंदर होत्या. त्या तिन्ही ओकात विहार करीत नव्हत्या. सर्वांची इच्छा पूर्ण करोत.

एकदा त्या तिघी विष्णू लक्ष्मी पाच्या दर्शनाने गेल्या. त्यांनी नृत्य गान करून त्यांना प्रसन्न केले आणि विष्णू लक्ष्मी चरोवर ओलात वसव्या असता ब्रह्मदेवाचे मानसपुत्र मनकरतंदन आदिक तेथे आले. त्यांना येत असलेले पाहून विष्णूसहित सर्व त्यांच्या स्वगतार्थे उठून उभे राहले. सर्वांनी

त्यांना नमस्कार करून त्यांना असण्याची विनंती केली. परंतु मेनका, धन्वा व कल्यवती उठून त्या राहत्या नाहीत.

ने पाहून सनत्कुमाराला राग आला आणि त्याने आप दिवा—“तुम्हाला स्वतःच्या सौंदर्याचा गर्व आहे. तर जा, मृत्युशोकात जाऊन भूतकिवासियांशी शिवाहादि करून तेथेच निवास करा.”

तेव्हा मेनका आदिकांना परचात्ताप झाला. यांनी सनत्कुमारांचे पाय घळून त्याची क्षमा मागितली व म्हणाल्या—“हे मुनीश्वर अज्ञानाने आमच्या हातून ही चूक घडली. म्हणून आम्हांला माफ करून क्षामुक्त करावे.”

ते ऐकून सनकसनवंनादिक म्हणाले-
“गर्बाचे प्रायश्चित्त गर्वत्याग असते. आता
शापमुक्तीची गोष्ट म्हणाल तर या शापाचा
परिणाम जगत्कल्याणच आहे.”

पुढे या तिघींच्या मुलींचे विवाह अवतार
पुरुषाशीच झाले. मेनकेची मुलगी गार्वती
हिचा शंकराशी विवाह झाला. राजा व
धन्या याची मुलगी सीता. तिचा विवाह श्री
रामचंद्राशी झाला. वृषभ आणि कलायतीची
मुखर्गी राधा, हिचा विवाह श्रीकृष्णाशी
झाला असे.

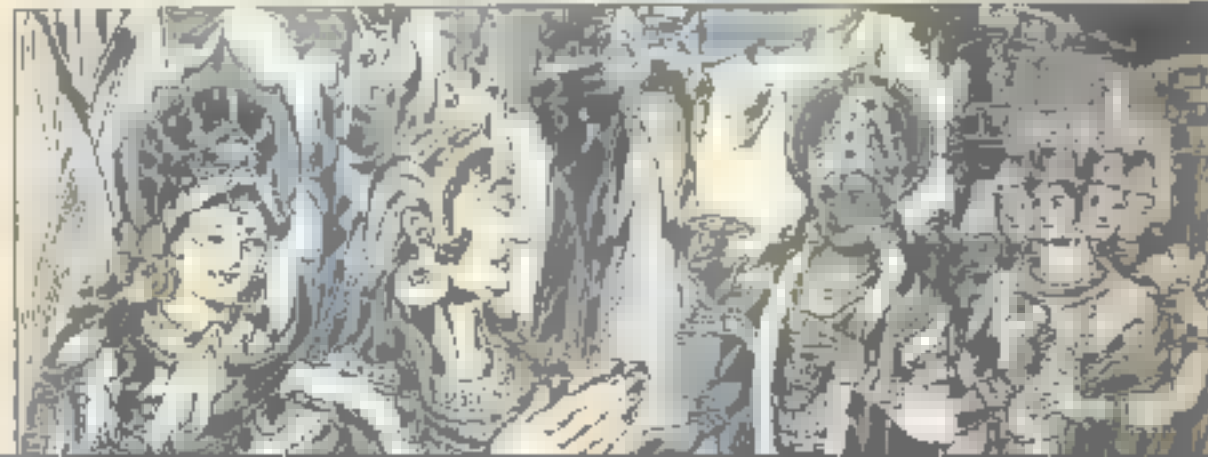
ते कळल्यावर तिघा बहिणींना आनंद
झाला आणि तिघी दिव्याच्या निरोप घेऊन
निघून गेल्या.

हिमालय प्रदेशाचा राजा हिमवान हा
कार सुंदर होता. तो हिमालय पर्वतावर
तपश्चर्या करणाऱ्या ऋषी व मुनींच्या
आश्रमाने जाऊन नित्यनियमित पण त्यांची
विचारपूस करी. म्हणून त्यानी त्याचा
मेनकाशी विवाह करून दिला.

आणि इंद्रादिक देव आले हिमवानाने
त्यांचा सर्व प्रकारे स्वागत करून येथ्याचे
कारण विचारले.

सर्व देवांनी हात जोडून हिमवानाला
निवेदन केले-“तारकासुराचा अत्याचार
दिवसे दिवस किती वाढत चालला आहे.
त्याचा वध करणे आवश्यक आहे. ते सामान्य
स्त्रीच्या पोटी जन्मलेल्या मुलाकडून होणे
शक्य नाही. आपणाले हे देवोत्तम माहीत
आहे की महाशक्तीने सतीरूपे रक्षाच्या
पोटी जन्म घेतला होता. परंतु दक्षयज्ञाच्या
वेळी सतीने देहात्याग केला. आतां शंकर त्या
दुःखामुळे विरक्त झाला आहे. महाशक्तीने
पुन्हा जन्म घेतला तिच्या पोटी जन्म
करण्यासाठी पुत्र होईपर्यंत त्या राक्षसाचा
वध होणे शक्य नाही म्हणून आपण व
मेनका शेघांनी विवाह करून होऊन तपश्चर्या
करावी. म्हणजे महाशक्ति आपल्या पोटी
जन्म घेईल.”

सोविएट रशिया, अफगाणिस्तान, पाकिस्तान व भारत या देशांच्या सीमा पामीरच्या पठारान्वर येऊन
सिद्धतात. या पठाराला ‘आशियाचे छप्पर’ किंवा पृथ्वीचे छप्पर अशी संज्ञा देण्यात येते. या
पर्वतावरील ‘वयन मार्ग’ एका काळी पूर्वेकडील व पश्चिमेकडील देशांना जोडणारा मार्ग होता.
३०० वर्षांपूर्वी मार्कोपोलो याचे झालेले पुर्वेकडील प्रदेशात आला होता. या मार्गाने वेण्यात भोवत्याचे व
पाहत्याचे वारम आहे. यितान राज्यावलेल प्रदेश २०,००० फूट उंचाचा आहे.

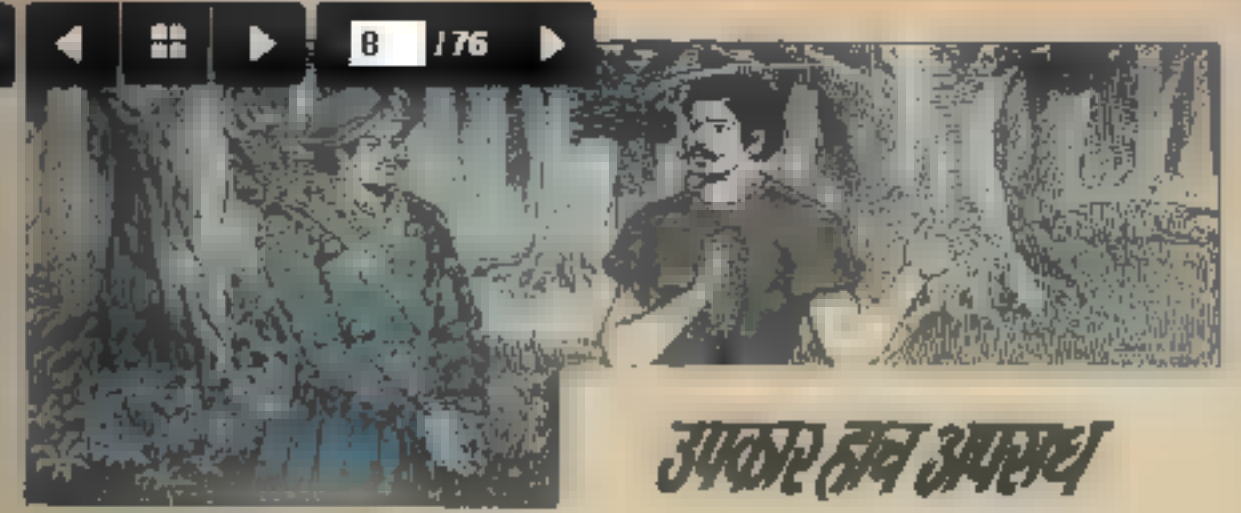

Fullscreen

127

वरं तुंगाच्छृंगाद्वयुक्तं शिखरिणः क्वापि विपरमं
पतित्वमयं कठिनं व्यथते विदन्तिनः
वरं न्यस्तो हस्तः कणिपतिमुखे तीक्ष्णदशनं,
वरं बह्वी पातः, तदपि न कृतः शीलविजयः

॥ १ ॥

[नील सोडने किंवा वाजवून वसणे यावेळा डोंगराच्या उंच शिखरावरून ररीत अवतून देहाचा मात तर खेळ आहे; पण तोडात हात घालणे बरे आणि जलीत पडी टाकणे उलम होय.]

ऐश्वर्यस्य विमूषणं सृजनता, शौर्यस्य बाधसंयमः
ज्ञानस्योपशमः, धृतस्य चिन्त्यो, विशस्य पाने व्यथः,
अक्रोध स्तपसः समा प्रभवितुदमस्य निर्व्याजता,
सर्वेषामपि सर्व कारणमिदं वीर्यं परं मूषणं ।

॥ २ ॥

[ऐश्वर्यावान जसेल त्याच्यात सौम्य, वीराचे कधी क्रोधने, ज्ञानी माणसात सहनशीलपणा, धर्मी माणसात करण्याची वृत्ति, तपस्वी माणसात क्रोधाचा अभाव, ज्ञान्यात नसणारे, धर्माला सत्पुरुषात दुर्गुण शोधल्यावर प्रयत्नाचा अभाव, वा प्रवृत्ति हेच सर्व गुणांचे मूळ कारण असे मूषण होय !]

एका देशाचा राजा एकदा तिकारोसाठी जंगलात गेल्या असता त्याचे शिपाई मागे राहले आणि एकदाच वाट चुकून वाट रानात पोचला. तेव्हा एक मनुष्य स्वतःचा जीव बांधविण्यासाठी बांधाणी लढत दिसला. राजाने एक बांधाणी ठार केले आणि बांधाणी लढणाऱ्या माणसाला विचारले— "कोण रे तू?"

"मी आपली ओळख देतो. पण त्या पूर्वी तू आपले हात पुढे कर!" तो मनुष्य म्हणाला. राजाने चकित होऊन पुढे केले. त्या माणसाने राजाचे दोन्ही हात चट्ट बांधून अंगभरची सर्व आमुषणे काढून घेतली आणि म्हणाला—"मी खोर आहे."

खोराची ती विचित्र बाणबूक पाहून राजाने विचारले—"मी बांधाणा ठार केले नसते तर बांधाने तुला का केले असते!"

"मला बांधवायला मी तुला सांगितले होते का? मी आपला बंधा बाळू ठेवणे कर्तव्य आहे." असे उत्तर देऊन खोर निघून गेला.

बोड्या घेऊन राजाचे शिपाई त्याला तेथे आले व त्यांनी राजाला सोडविले.

राजाने आपल्या बांधी पोचताच एक पिढविली—"आंधपासून कोणावर उपकार करणे एक अपराध मानला जाईल व उपकारकर्त्याला कडक शिक्षा केली जाईल."

दबडी ऐकून प्रजा चकित झाली. राजाचे शिपाई व दरबारीपण चकित झाले.

राजाने परोपकार नुडकून काढण्यासाठी हेर नेमले. हेर किंवाक परोपकारी लोकांना घेऊन जाणीत. राजाने चौकशी करून त्यांना तुंगात टाकले.

राजाचा हा विक्षिप्तपणा त्याच्या मंत्र्याला आवडला नाही. त्याने चौकशी करून राजाच्या या विक्षिप्तपणाच्या मुळाशी शक्कलना लुटणारा एक चोर आहे ही माहिती काढून घेतली.

मंत्री योद्धेने घेऊन व वेप पालटून गनसत गेला. त्याच्या कल्पनेप्रमाणे चोराने मंत्र्याला अडविले आणि त्याच्या जवळचे सर्व लुटले.

"अरे! या देशाच्या राजाच्या विक्षिप्तपणाचा कंटाळा आल्यामुळे हे राज्य सोडून निघालो होतो आणि कोठून आलास बाबा, मध्येच विघ्न पालायला?" मंत्र्याने चोराला विचारले.

"तू राजाच्या दरबारी नोकरी करीत होतास नादते?" चोराने विचारले.

"अरे सामान्य नोकरी नव्हे, मी त्याचा मंत्री होतो. राजाचा खजिना कोठे आहे, मला माहीत आहे," मंत्री म्हणाला.

"तू मदत केलीस तर अर्धा वाटा तुला!" चोर म्हणाला.

खुशीने मदत करीत." मंत्री म्हणाला.

मंत्री, रात्री चोराला घेऊन खजिन्याजवळ पोचला आणि चोराला पळवला कोठे वाट नाही असा जागी पोचल्यावर चोर-जोराने ओरडला—"चोर...चोर...कहा!" पाहरेकऱ्यांनी घेऊन चोराला धरले.

दुसऱ्या दिवशी चोराला दरमारात हजार केल्यावर राजाने चोराला निरुद्धं करण्याची आज्ञा केली.

एकूण मंत्री एकाएकी रडू लागला. राजाने होऊन मंत्र्याच्या रडण्याचे कारण विचारले तेव्हा मंत्री म्हणाला—"महाराज! मी रडू नाही तर काय हसू? अहो, जो आपण या चोराला शिरच्छेद केलात तर प्रजेवर उपकार होतील, नाही का?"

तेव्हा कोठे राजाने होले व त्याने तो कायदा रद्द करून सव परीषकारी लोकांना मुदका दिली आणि चोराला काशीची शिक्षा केली.

मेलेल्या वारंजी मुले

एका खेदेगावानच्या माणसाने काही दिवडे ने एका सुंदर स्त्रीशी केले. एका वर्षाने त्यांना एक सुंदर मुलगा झाला. मुलगा म्हान अमलानाच त्याची आई एकदाची आजारी पडून गेली. तिला शवपेटित ठेवून त्या देशाच्या पद्धतीप्रमाणे पुरण्यात गेले. आईच्या आई वडि-यांनी नातवाला वळत जाऊन आजोष्टींचे त्याला ठेवून वेगळ्या मंदिरात मुक्ताश्री पडतु मुळाव्या आश्रमाला आणण्यात येवी ठेवून घेण्याच्या धरणात. त्याने आपल्या मुलाला पाहण्यासाठी एक म्हातारी दाई नेमली. घरात फक्त तीन माणसे होती. रात्रभर म्हाताराने राजाच्या शेजारी पडून राहो आणि मुलगा उठला की त्याला काय हवं नको ते पाहून निजवी.

असेच दोन महिने गेले. मुलाला वांगले चालले आले. आपले मुलाला उचलून घेतले

आणि म्हणाला—"माई बाळ! किती गोड व बापाचं नांव काहीच, हाय ना आजी?" ती म्हातारीला म्हणाला.

"इकडे घरात काही गोष्टी होत आहेत, ते मालकाना माहीत जाई का? मी दर रोज पाहाते, रात्री या मुलाची आई घेऊन कपाटात ठेवलेले पायाघ उचलून आते. मुलाला पाहण्यातून उचलून घेऊन रूप पाजते. त्याने सर्व अंग स्वच्छ पुरून त्याला पायले कपडे घालते आणि त्याला पुन्हा निजवून निघून जाते. मी हे रोज पाहाते, पण तिच्याशी बोलायची हिमत होत नाही मला." म्हातारी दाई म्हणाली.

"मला हे माहीत असले तर मी नसते तिला जाऊ दिले. तिला अडवून ठेवण्याचा नक्कीच प्रयत्न केला असता." मुलाला बाप म्हणाला.

"त्यात काय बिघडले? आज मुलां ती रात्री येईल, पहा!" म्हातारी म्हणाली.

त्या दिवशी रात्री घरमालक रावभर जागा होता. मध्यरात्रीच्या सुमारास दार उघडण्याचा आवाज आला. ती मेलेली बाई घरात आली. सोपलेल्या मुलाच्या मुका घेतला. कपाटातले उकडलेले बटाटे व दूध बगरे पिऊन घेतले आणि काही वेळ शोकोटीशी शोकत बसली. नंतर पाळण्यातून मुलाला काढून घेतले. त्याला दूध पाजले. त्याचे सर्व बंग पुसून त्याला कपडे घातले आणि त्याला पाळण्यात निजवून तिने एकदा मधल्याच्या सोपायच्या कोलीकडे पाहून एक दीर्घ श्वास सोडला.

त्याच वेळी म्हातारीने सोकून घेतले. पण ती बाई घराबाहेर निघून गेली.

"अहो, तुम्ही जगणे आहो! की सोपलां आहां?" म्हातारीने मालकाकड हाक मारून विचारले.

"कां मी जगणे आहे!" असे म्हणत मालक आपल्या सोलीतून बाहेर आला.

"तुम्ही पाहिलेत का बायकोला?" तिने विचारले.

"पाहिले, पण जवळ जायला धोर होईना." मालक म्हणाला.

उजाडपर्यंत त्याला सोपे आली नाही. उजाडल्यावर तो आपल्या सासुरवाडी गेल्या. त्याच्या सासूसासऱ्याने व येव्हण्यांनी मुलाच्या तब्येतीविषयी चौकशी केली. त्याने आपल्या

घरात घडलेली गोष्ट त्यांना सांगितली. म्हणाला-"काल रात्री मी स्वतःच्या डोळ्यांनी तिला हे सर्व करतांना पाहिले, पण उठून तिच्याशी बोलण्याची किंवा तिचा हात धरण्याची हिममत मला झाली नाही.

"अहो, मी असतो तर लगेच तिचा हात धरून तिला विचारले असते, अशी गुपचुप येऊन निघून जातेस?" मोठा मेहुणा म्हणाला.

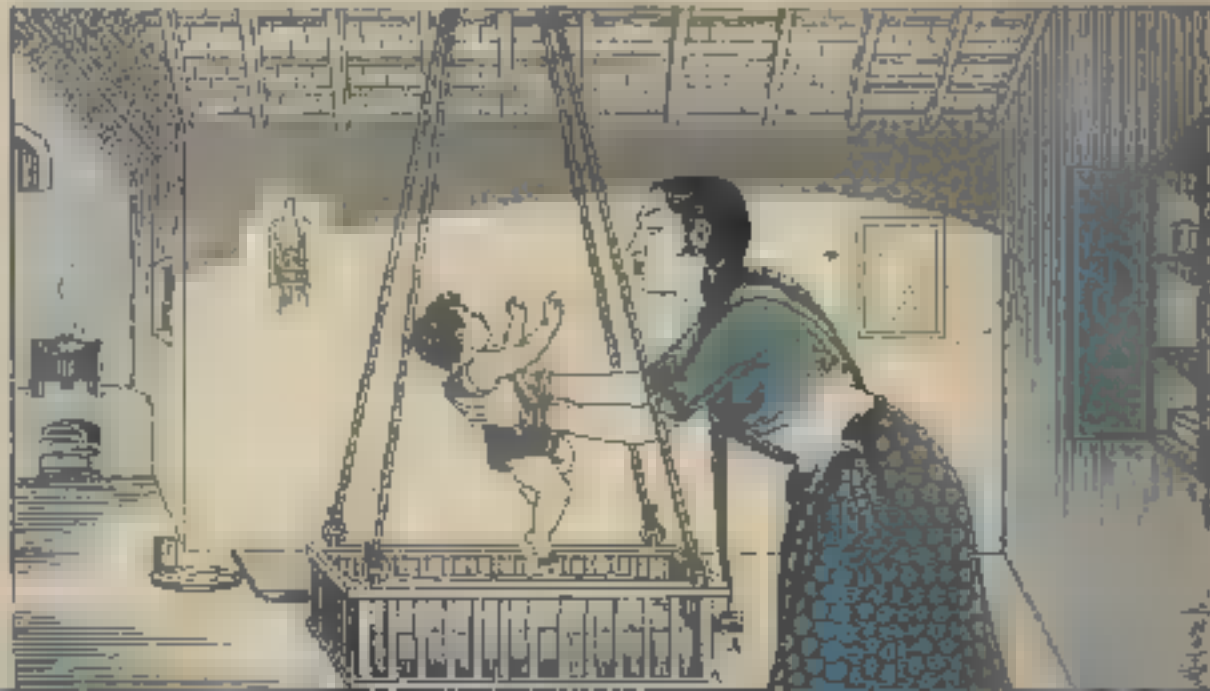
"तर मग तू घरी येऊन सोप. ती आली म्हणजे तिचा हात धरून विचार काय ते!" मुलाचा बाप म्हणाला. त्या दिवशी मुलाचा मामा आणि दोघे रात्रभर जागत राहले.

रात्री ठरल्या ती बाई दार उघडून घरात आली. शोकोटीजवळ उभी राहून तिने हात शोकून घेतले आणि कपाटात जे काही पदार्थ दिसले ते काऊन मुलाला पाळण्यातून उचलून घेतले. त्याचे मुके घेऊन तिने त्याला दूध पाजले आणि अंग पुसून त्याला झुतलेले घातले. मुलाला पाळण्यात निजवून निघून गेली.

"तुम्ही दोघे सोपलां आहांत की जगणे आहां?" म्हातारीने विचारले.

"बांगले जगणे आहो!" म्हणत दोघे सोलीतून बाहेर आले.

"तुमच्या सासूच्या भितऱ्या माणसांना मी कधी पाहिले नाही." म्हातारी म्हणाली.

दुसऱ्या दिवशी दुसरा मेहुणा आला. परंतु आपल्या बहिणीला जाऊन घरण्याची हिंमत त्याला मुळा झाली नाही. ते कळल्यावर तिसरा म्हणाला—“मी तुमच्या जागी असतो तर तिला जाऊ दिले नसते.”

तिसऱ्या दिवशी रात्री मुलाचा आपल्या दोघां मेहुण्यांविरोधर आपल्या झोपायच्या खोलीत मुलाच्या आईची वाट पडून राहला. तिसरा, घराच्या शरा-जवळचा झोपला. ठीक वेळवर नित्याप्रमाणे त्या स्त्रीला आत येताना चौपांनी पाहिले. तिने पहिल्याने भेंफोटीजवळ जाऊन हात धेकून घेतले. नंतर उकडविले बटाटे झाऊन दुध पिऊन घेतले. मुठाला दुध पाऊन त्याचे अंग छान पुसले आणि त्याचे बंदकून त्याला पुन्हा पाळण्यात निवचिले आणि तबऱ्याच्या खोलीकडे पाळण्यासाठी जरा श्मी राहली.

त्याच वेळी तिसऱ्या मेहुण्याने उठून आपल्या बहिणीचा धरला “सोड रे, सोड रे माझा हात!” असे म्हणून ती आपला

बहिणीला सोडले नाही तेवढ्यात दोघे भाऊ आणि मुलाचा वापण मदतीला आले. “मला सोडा, नाहीतर मला मारून टाकतील!” ती म्हणाली आणि बेशुद्ध होऊन खाली पडली.

दुसऱ्या दिवशी ती शुद्धीवर आली तेव्हा तिने आपली कथम कहाणी सांगितली. “ती म्हणाली—” नरन मागेच नाही. मागे मरण म्हणजे भुतांच्या जगात वावरण्या-होते. पुरुषांनंतर मला भुतांनी आपल्या जगात ओवून नेले. भुते काही काळच गप्पजगस राहणारी होती. सोंपवत मला मंणे शक्य होते आश्चर्य की भुते दूर कोठेतरी जाऊन आहेत. म्हणून मी आपल्या मुलाकडे अगदी येथटचे म्हणून आले होते.”

ती भुते तिकडून तिथून गेली असावी. ती स्त्री त्यानंतर आपल्या पसोबरोबर पूर्ववत संभार करून आली तिच्या त्यानंतर नऊ मुले झाली गावजरी त्या मुलांना ‘येनेल्या काईची मुले’ म्हणून अकन.

शिजारथ

[८]

। गणनिवेश्वराने पाटलाच्या मुलीला बाबाच्या तोंडी दिव्यासारखे सोडून दिले होते. परंतु बह्मवर्मा तिचा तिच्या राहुटीतून सोडवून बाहेर घेऊन आला. नंतर तो जीवदल तिला घेऊन भेंफांची बंदकून तिथून गेले. गणनिवेश्वराने बाबाची मुलीला घेऊन बाबाच्याकडील पुढल्या प्रवासाक तिच्याची तयारी करण्यास सांगितले. पुढे—

गणनिवेश्वराच्या आज्ञेप्रमाणे सर्व भैरव पुढल्या प्रवासासाठी तयार झाले. तो आपल्या शिष्यांसह एका डोंगराकडे निघाला. डोंगराच्या पायथ्याशी एखादे खेडे बसले, अशी त्याची कल्पना होती. सूर्योदयाच्या सुमारास गावातल्या मुली संतात काम करायला येतील. पैकी एखादीला संधी पाहून नेता येईल असा त्याचा विचार होता.

भैरवाच्या टोळक्यातले दोघे काही घोका असल्यास आपल्या गुरूला त्याची सूचना देण्यासाठी बरेच पुढे चालत होते. त्या दोघां भैरवांना सूर्योदयाच्या सुमारास एक तरुण पुरुष व एक मुलगी दोघे एका झाडाखाली दिसली. त्या मनुष्याला त्यांनी पूर्वी कधी पाहिले नव्हते. परंतु पळून गेलेली भैरव कथ्या तीच होती. तिला वाधाने जाऊन टाकले असेल, असे त्यांना वाटले होते.

"हा कीर्णीतरी कामरूपी मनुष्य विमनां आहे. त्याने रात्री वाघाचे रूप घेऊन तिचे अपहरण केले होते." एक भैरव म्हणाला.

"अरे कायर! कामरूपी मानिकांना महा भैरवभक्त आपले गुरू मठास माळसारखे बदलून आपल्या गळ्यात घालून हिडतील. चाल, आणि आपल्या गुरुवर्यांना या गोंदीची सूचना देऊ या." कुसरा म्हणाला.

दोघां भैरवांनी गुरूजवळ भैरव कन्याला व तिच्या बरोबरच्या एका तरुणाला पाहिल्याचे सांगितले. गणलिंगेश्वर चकितच जाला. श्वेतभैरवाला हे सर्व कसे पडले असावे, कळेना. तो देखील चकित होऊन दोघां भैरवांकडे पहात उभा राहला.

जण साडावर चढून तो कोणी मानिक असेल तर वर उडव्याला करील. त्याला मध्येच पकडा" गणलिंगेश्वरने आपल्या शिष्यास समजावून सांगितले.

सर्व भैरवांनी चारी बाजूनी दोघांना घेरले. काहीजण साडावर चढून त्या दोघांच्या वरच्या बाजूला जाऊन पोचले.

रात्रभर रात्री कालत राहण्यामुळे पाटलाची मुलगी दमली होती. म्हणून ती आराम्या बघावा रकून पंगत होती. तबान काही भनगरावर जीवदत्त आपली कुबडी हनुवटीला टाकून, या मुलीला पाटलाकडे सुरक्षितपणे कसे पोचते करावयाचे, हाच विचार करीत होता. त्या वेळी सडगदमा तेथे नव्हता. सूर्योदय होताच एक घनपुष्प काही वाण जवळ असावे म्हणून तो ते तयार करून आपल्यासाठी घेला होता. तो एका ओढ्याच्या काठी घनपुष्प वाण तयार करीत बसला होता. तो आपल्या गर्क होऊन गेला होता.

जीवदत्त व पाटलाची मुलगी दोघांना त्यांच्यावर येणाऱ्या संकटाची कल्पनादेखील नव्हती. म्हणून भैरवभक्तांनी त्यांना सहज कैद केले. त्यांनी साडाच्या जाडून एकदम दोघांवर छापा मारला. काही जणांनी साडा-

वरूनच ओरडून म्हणाले— "रात्री वाघाचे रूप घेऊन येणाऱ्या लबाड मानिका! लबाडार! पळ्यासारखा वर उडून जाण्याचा करतील तर तुझे हातपाय छाटून टाकू."

जीवदत्त आपली कुबडी मावळून राहू लागला. परंतु पाच जणानी पाठीमागून पकडले. पाटलाच्या मुलीने पळून प्रयत्न केला नाही. ती निर्भीकपणे गणलिंगेश्वराकडे शोळ बटारून पहात उभी राहली.

गणलिंगेश्वर एक मारोळी ठोकून तिच्या जाऊन उभा राहला आणि म्हणाला— "वाळभेरवी! रात्री वाघाचे रूप हाव तुला घेऊन आम्हाला होता का?"

"हे वाघाचे घेऊन आले नव्हते. माच रुपात माझ्या डेव्यापर्यंत आले होते. वाघाला ठार करून ह्यांनीच मला विले. मीच यांच्याबरोबर आपल्या गावाला परत जात आहे." पाटलाची मुलगी म्हणाली.

"अग वेडे पोरी! तुझे गाव येथे कोठे जवळपास आहे असे वाटले होय तुला? ते तर नष्ट झाले होऊन गेले आहे. दरोडे-होरांनी गावात फिरून गाव लुटले व बाळपोळ ने पळून गेले." गणलिंगेश्वर म्हणाला.

"मी भैरवी नाही! माझे नाव भवानी आहे! मला व यांना येथेच सोडून तुम्ही आपल्या काटेने चालते व्हा." पाटलाची मुलगी रागाच्या आवेशात बोलत होती.

"तुझे नाव भवानी आहे कळले म्हणून तर आम्ही तुलाच भैरवीण करण्यासाठी योग्य समजून धरून घेऊन आलो होतो." असे सांगून गणलिंगेश्वर जीवदत्तकडे वळून दातजोड चावीत म्हणाला— "त्या डोंगरावर आम्ही भैरवाचे देऊळ बांधणार आहो. तेथे भैरवी तुला बळी देऊन तुझ्या रवताने मूर्तिपूजन करील. देऊळ बांधून तयार झाले की ही कन्या पुजारीण होईल. ममबले?"

आवाज ऐकू आला. तो एका झाडावर चढून कोठून आवाज येतो आहे हे पाहू लागला. जीवदत्ताला घडून भैरव व पाटलाच्या मुलीबरोबर बोलणारा गणलिंगेश्वर सर्व त्याला दिसत होते.

त्या लोकांसमोर जाऊन उभे राहणे व त्यांच्याशी बोल हात करणे अशक्य आहे, असे त्याला वाटले. भैरवभक्त, त्याच्या मित्राला आणि मुलीला घेऊन ज्या बाजूला जात होते त्या बाजूला त्याच्या पाठीमागून हळूहळू जाणे बरे होईल असा विचार केला. संधी पाहून दोघांना सोबवितां घेईल असे वाटले.

गणलिंगेश्वर आपल्या शिष्यांबरोबर डोंगर चढू लागलेला खड्गवर्माला दिसला. बोन भैरव हातात त्रिशूल घेऊन पुढे चालत होते. खड्गवर्माले त्यांना पाहिले व त्यांच्या पाठोपाठ निघाला.

खड्गवर्मा सर्वे पहात होता, पण भैरवभक्तां मागे जाण्याचे ठरविल्यावर त्यांच्या नजरेआड त्याला चालायचे होते. थोडे अंतर चालून आल्यावर तो डोंगरावर पायथ्याजवळ आला. दोघे भैरव डोंगर चढू लागलेले पाहून तोदेखील डोंगर चढू लागला. परंतु डोंगर उबडा होता. साडी मुळीच नव्हती. म्हणून त्याला दगडा खडका

भैरवभक्तांचा तो वेश आणि त्याचे बोलणे ऐकून जीवदत्ताला त्यांचा किळस आला. परंतु एकदयाने त्या सर्वांचा समाचार घेणे अशक्य आहे. तो भोळखीत होता. खड्गवर्माला हे सर्व कळले असणार व तो दुरून आपल्याला वाचविण्याच्या प्रयत्नात असणार, असे त्याला वाटले.

जीवदत्ताला वाटले ते खरेच ठरले. खड्गवर्माला त्याचा मित्र व पाटलाची मुलगी ज्या जागी होते तेथे काही तरी गडबड चालू असल्याचा संशय आला. सूर्योदय होऊन वराच वेळ आला होता म्हणून सर्व स्पष्ट दिसत होते. खड्गवर्मा एक धनुष्य व काही तयार करून त्या दिशेला निघाला.

आडून घालावे लागले त्यात पुष्कळ धोका होता. भैरवांना तो विवला असता.

विचार करीत खड्गवर्मा माडीतून बाहेर आला. त्याच वेळी माडीतून दहा-बाराजण माडीबाहेर आले आणि त्याच्यावर भाले रोखून उभे राहले. ज्या गावातून तो जीवदत्त बरोबर पळ काढून आला होता त्याच गावाचे लोक होते. खड्गवर्माने क्षणभंगित त्यांना ओळखले. त्यांच्याबरोबर दोन पाहरेकरीपण होते. एका तरुण माणसाच्या हातात अश्वलाची दोरी होती. ते त्याच्या बरोबर गाईसारखे शांतपणे कालले होते. तो खड्गवर्माजिवळ येऊन उभा राहला व म्हणाला—“हे बघ, तु पळून

प्रयत्न करून घेऊन येतोय असल्याचा तुझ्या जगावर सोडून पाह्या करवी तुझ्या डोक्याचे केस उपटवोत !”

“अरे, भगवन्! काही वेड्यासारखे काय नकोस. यावेळी तुम्ही व मी आपण सर्व एक फार मोठ्या संकटात सापडलो आहो. तुमचे पाटील व कुळकर्णी कोठे आहेत ?” खड्गवर्माने घोर कानून त्या तरुणमाणसाला विचारले.

अश्वलाच्या तरुण मनःस्थितीत काही उत्तर देणार नाहीत. पाटील व कुळकर्णी दोघे बाहेर गेले. खड्गवर्मामध्ये भयभीत नजरेने पहात म्हणाले—“अरे, तुम्ही सर्व पाहता काय ? याच्या हातातून त्याची तलवार आणि घनुष्यबाण हिसकावून घ्या !”

“पाटीलसाहेब ! माझ्या हातातून तलवार हिसकावून घेणे तितके सोपे नाही. तुम्ही सर्व आरडा भोरडा बंद करून मी सांगतो आहे. एकून घ्या ! माझ्या मित्राला व पाटलांच्या मुलीला अटक करून भैरवभक्त घेऊन चालले आहेत. ते पहा ! तो डोंगर चढून ते जात आहेत. तुम्ही माझे ऐकलेत तर कांचविणे शक्य होईल !” खड्गवर्मा म्हणाला.

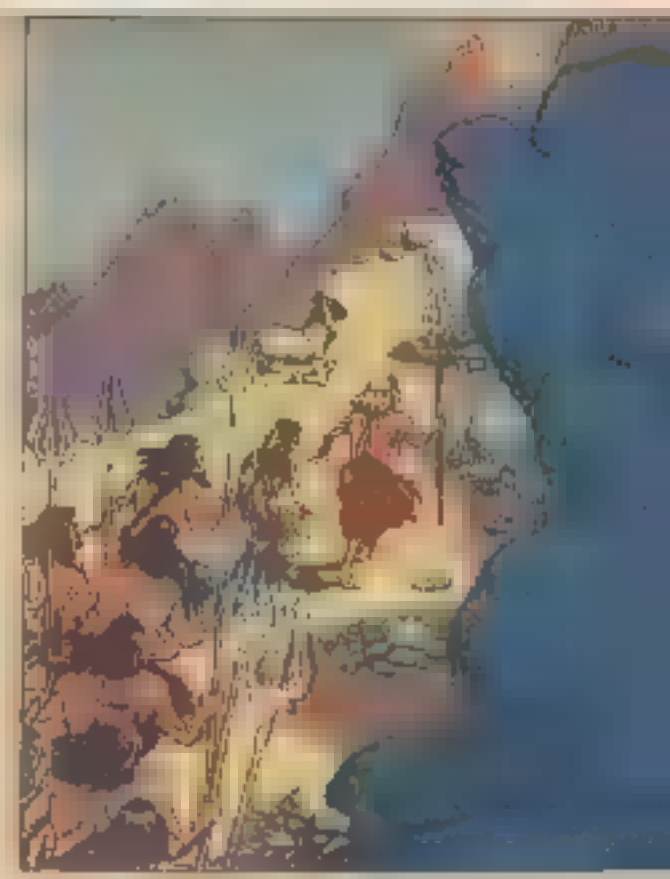
“ओहो ! माझी मुलगी भवानी ! माझे केवढे नकीव ! म्हणजे ती अडून चिरंत आहे तर ! आम्ही तिच्या शोधार्थेच निघालो

होता व भटनाम, तुझावर आम्ही विश्वास कसा काय करायचा ?” पाटलाचे विचारले.

भामच्या देणाने एक म्हण म्हणून भक्त भोळखतात—‘खड्गवर्मावर विश्वास करून इथी कोणाचे नुकसान नाही’ तर एका रात्री त्या भैरवभक्ताच्या गुरूने आपल्या मुलीला यापाच्या नांही देण्याचा पार घातला होता. तेव्हा मी माझ्या मित्राने निघत कांचविले व तुमच्या गावा निघत घेऊन आम्हासाठी भामही निघाली होती. मी दुसरीकडे कामानिमित्त गेल्या असता भैरवभक्ताची न्याना पकडत थोडक्यात मी काय मागितल त्याचा कसे सोडवायचे हे माहीत आहे तुम्हाला. सर्व माझ्या बरोबर घेऊन खड्गवर्मा म्हणाला.

खड्गवर्माच्या बोलण्यावर पाटलाचा विश्वास बसला तो खड्गवर्माजिवळ गला परंतु कुळकर्णी मनाघित नजरेने त्याच्याकडे पहात म्हणाला—‘तुझा काय विश्वास ? व तुझ्या मित्राने त्या दिवशी रात्री आमच्या गावात हत्तीला व वाघाला भडकवून मांडले नव्हते का ? तुम्हाला मंत्रवैद्य येतात असे दिसते.’

“या फुकट वेळ घालावण्यापेक्षा माझे ऐका व माझ्या पाठीमागून चला

पहा. भैरव डोंगर चढून जात आहेत. माझा मित्र आणि तुमची मुलगी तुम्हाला दिसत आहेत ना ?” खड्गवर्माने घोड्यांशी सांगतच विचारले.

पाटलाचे व त्याच्या माडीदारांनी डोंगरा-कडे पाहले आणि पाटील ओरडला—“तुम्हाला पकडून आडाला बांधून ठवूया आणि भाष्याने टोचून टोचून त्यांना टार वर घ्या.” असे म्हणत पाटील पुढे निघाला.

खड्गवर्माने त्याचा हात धरून त्याला भडविले व म्हणाला—“ते लोक निःशस्त्र नाहीत त्यांच्या हाताने विशूल आहेत. माझ्या पाठीमागून या खड्काआडून चला

आणि संधी पाहून त्यांच्यावर हल्ला करा.” खड्गवर्माने सल्ला दिला.

खड्गवर्माने शींगिसल्याप्रमाणे पाटील व त्याचे अनुयायी दुसऱ्या वाटेने डोंगर चढू लागले. थोड्या वेळाने भैरवांची टोळी एका प्रवेशात येऊन पोचली. त्यांच्या गुरूने सर्वांना थांबायला सांगितले आणि चवूंकडे एकदां मजर फिरवून म्हणाला—“हो भैरवांचे वेळळ बांधण्यालायक आहे. या दगडावर पहिल्याने आपण या बंधाचा नरबली देऊन भूमिपूजन करा. नंतर वेळळ बांधायला सुरुवात करा. या नरबली भेण्याचे शुभकार्य भैरवी कन्येच्या हाताने होणारं आहे!” असे म्हणून तो एक पाटलाच्या मुलीच्या वेळळ लावला.

भयानीने रौद्ररूप केले. गण-लिंगेश्वरच्या हातातली तलवार घेऊन म्हणाली—“दुष्टा! तू ओळखले नाहीस वाटते? माझ्या हातून तू नरबली देव-विणार? खबरदारी घे! यांना दोघांना येथे सोडून तुम्ही आपल्या वाटेने चालू

लागा. माझ्या हातून तुम्ही काहीच घडणार नाही मी बाहेर काढीन, लक्षात ठेवा!”

“आहे, ही मुलगी शूर आहे. हिला भैरवच्या पुजारिणीचे काम करता येईल! आता शुभ मुहूर्त टळू देतां कामा नये मीच या बंधाचे काळीज काढून भूमिपूजन करतो.” गणलिंगेश्वर म्हणाला.

त्यानंतर तो हातात एक खजोर घेऊन व तो हात काहीतरी मंत्र म्हणू लागला. खडकाआवून खड्गवर्मा हे सर्व वृषभ पहात होता. तो अस्वलवाच्या तरुण माणसाला म्हणाला—“तू आपल्या अस्वलाला दावीवाल्यावर मोड!”

त्या माणसाने अस्वलाच्या पाठीवर हात फिरविला आणि गणलिंगेश्वराकडे खोट दाखवून म्हणाला—“जाबुवान! त्याच्या उडी आणि त्याच्या डोक्याची चटणी करा.”

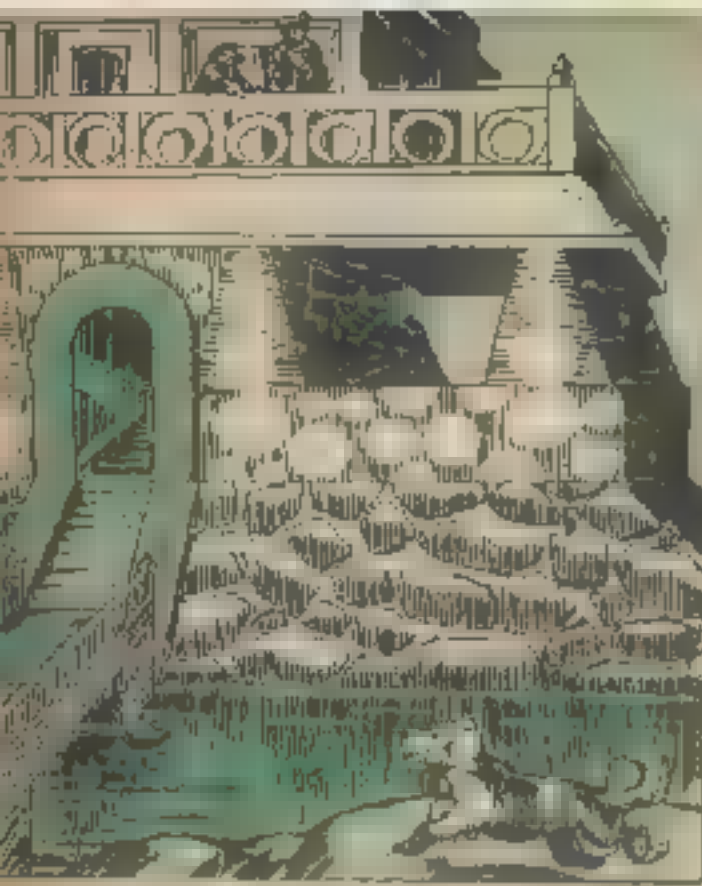
दुसऱ्या अस्वल गणलिंगेश्वरावर त्याच्या अनुयायांवर चकताळून तुटून पडले. (क्रमशः)

तीन धोके

विजयमादित्याने आपला सोडला नाही. तो पुन्हा भाटाजवळ गेला प्रेत काढून घेतले आणि स्वशानाच्या दिशेने तहमीप्रमाणे मीनपणे चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेल्या वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा! तुझे साहस वाखाणण्यासारखे आहे. परंतु मोठ्यात मोठा साहसीदेखील नशिवावर विजय मिळवू शकत नाही. त्याचे उपाहरण म्हणून मी तुला एक गोष्ट सांगतो. असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

मीन नदीच्या काठी सोनपुर गावी शांतिवर्म नावाचा एक राजा राज्य करीत असे. त्याला फार उशिरां एक मुलगा झाला गावीला वारस झाला म्हणून राजाला फार आनंद झाला. राजाने मुलाच्या वारशासाठी राज्यभर एक मोठा उत्सव केला. मुलाचे मुमंत असे ठेवण्यात

आले. किचक उद्योतिषी आले होते. त्यांची मुलाची जन्मकुंडली पाहिली. त्यांच्या वेष्ट्यावर काळजी व चिंता पाहून राजाने त्यांना विचारले-“अघटित असे काही आहे का? वेळीच काय तो उपाय करता येईल.”

ज्योतिषी म्हणाले-“महाराज! युवराजाना मगार, मांग व कुशा घोळा आहे.”

ते ऐकून राजा प्रावरून गेला आणि युवराजाला या तिन्ही प्राण्यांपासून सर्वदा दूर ठेवण्याचा उपाय योजू लागला. त्याने राजधानीच्या मध्यभागी असलेल्या एका टेकडीवर एक मजबूत चिरेबंदी राज-

प्रवेश मिळणार नाही अशा बंदोबस्त आला. याशिवाय राजाने राजबाइथाच्या प्रवेशद्वारावर नक्त पाहारा ठेवला. युवराजाच्या सेवेसाठी दामदासी नेमल्या आणि टेकडीच्या चारीबाजूला एक एक टेकडीवर येण्यासाठी एक पूल बांधविला.

सुमंत वर्तमाना आला. एखीत उभा राहून बाहेरची पद्दत अनला त्याला दूर संदकाबाहेर एक कुऱ्याचे पिल्लू दिसले. त्याला खेळणी म्हणून जे ज प्राणी देण्यात आले होते त्याम मगार, मांग किंवा कुऱ्या नव्हते म्हणून सुमंतच्या मनात तो नवीन प्राणी जवळून पाहण्याची अनावर इच्छा उत्पन्न झाली. त्याने आपल्या नोकराला विचारले-“त्या प्राण्याचे नाव काय रे? छान खेळतो आहे!”

“युवराज! ते कुऱ्याचे पिल्लू आहे.” नोकर म्हणाला.

“तु त्याला पकडून घेऊन ये. मी त्याच्या बरोबर खेळणार आहे.” युवराज म्हणाला. नोकराने ती गोष्ट राजाला कळविली व काय करावे, विचारले.

“करायचे काय? आणून दे ते पिल्लू.” राजा म्हणाला. म्हणून नोकराने कुऱ्याचे पिल्लू आणून युवराजाच्या दिले. सुमंत

त्याच्या बरोबर खेळू शकू शकू शकू तहान सर्व विसरून गेला.

अशीच काही वर्षे लोटली. सुमंत होतार. त्याला कित्येक गोष्टी कळू लागल्या होत्या. एक दिवशी त्याने बापाकडे निरोप पाठवला-“या महानगर मला एकट्या एकट्याने राहणे करमत नाही बाहेर गेलो तर माझ्या जिवाला धोका आहे, हे मला कळले. परंतु असल्या जगण्यापेक्षा मरण आलेले म्हणून मला रात्रासवे एक थोडा चावा मी कुऱ्याबरोबर देशाटनास जावे म्हणतो.”

राजकुमाराचा निरोप कळल्यावर बापाले नकार दिला नाही. राजकुमाराला संदकाबाहेर पोचविण्यासाठी एक नाव पाठविली. युवराजासाठी राजाने जो थोडा तयार ठेवला होता त्यावर बसून युवराज पहायला निघाला त्याचा कुत्रा त्याच्या पाठीमागून चालत होता.

कित्येक दिवस यात्रा केल्यावर युवराज एका विशिष्ट राजधानीत पोचला.

राजाला एकुलती एक मुलगी होती. तिचे नाव सीमंतिनी होते. सीमंतिनीच्या रूपलावण्याचे वर्णन ऐकून दूरदूरच्या राज-

कुमारांनी तिला मागण्या घालायला सुरुवात केली. पण राजाने आपल्या विशिष्ट अनुसरून मुलीला मागणी घालणारांची एक विशिष्ट परीक्षा ठेवली.

राजाने सत्तर फूट उंचीच्या वगळी भिती उभ्या बांधून टोकाला एक महाल बांधवून त्यात राजकन्येला ठेवले. त्याने अशी दवंडी पिढविळी की या भितीवर चढून जो राजकन्येला भेटेल त्याच्याशी राजकन्येचा विवाह करून देण्यात येईल. सीमंतिनीची विवाहाची इच्छा असलेले राजकुमार आले. सर्वांच्या उत्तरण्याची व्यवस्था राजाने केली होती. सर्व राजकुमार ज्या राजमहालात उतरले होते त्या

महाराजाच्या दरबारात मुमंतला पाडथा-
वून उत्तरतांना पाहून राजकुमारांना मो-
ठेच सौमंतिनीशी विवाहाच्या अंशेने
असे वाटले.

मुमंतने आपली खरी ओळख त्यांना
विली नाही. आप एका राजाकडे
घोड्यांच्या तबेल्यात काम करतो, असे
सांगून आईवारल्यावर आपले दुसरे जन्म
कैत्यामुळे आणि परत मावत्र आईची
वागणूक त्याच्याशी नोट नसल्यामुळे वंजार
होऊन घर मोडावे लागल्याचे मुमंतने
सांगितले. राजकुमारांनी राजाने राजकन्येशी
विवाह करण्याची इच्छा असणाऱ्यांवर
ठेवलेल्या अटीची गोष्ट सांगितली आणि

पुढील प्रयत्न करून घ्याव्यात असे राजा-
राजाने सांगितले.

म्हणून मुमंतने आपल्या भाव्याची परीक्षा
करून पाहण्याचे मनाशी ठरविले. त्याने
राजकुमार प्रयत्न करा करीत
आहेत हे म्बन. जाऊन पाहिले ते कां
अवघास्वी होत आहेत, हेदेखील त्याने विचार
करून समजून घेतले. हाताला किवा
गायला प्रथी जाग्याच नव्हती.
परंतु थोडी त्रिमत करून सामन्या भाग
चवून गेल्यावर वर चढणे तेवढे कठीण
नव्हते एका बाजूला तशी मोदीची गागा
मुमंतला दिमली. मुमंत त्याच बाजूने
करून धितीवर चवून घेत राजकन्येच्या
मग्न्यात पोचला.

ते पाहून एक राजकुमार राजाकडे
गेली आणि म्हणाला—“महाराज!
एक सईसाचा मुलगा परीक्षेत यशस्वी झाला
आहे. त्याने राजकन्येला जिंकले.”

“सईसाचा मुलगा कसा काय आला या
चहाओदीत?” राजाने विचारले.

“म्हणं, त्याची मावत्र आई त्याला छळ
लागली म्हणून घर सोडून तो देशाटनला
निघाला आणि अटकत भटकत इकडे
राजकुमार म्हणाला.

राजाला फारच राग आला. म्हणाला—
“जसा भटक्याशी मो राजकन्येचा विवाह

राजकुमार पाहून आपल्या साथी-
दारांकडे जाऊन त्याने राजा म्हणाला ते
सांगितले. राजकन्येला ते वृत्त कळले तेव्हा
ती म्हणाली—“तुम्ही माझ्या जाऊन
सांगा की या येथून तर मी अज पाणी सोडून
जोव देईन.”

ते ऐकून राजाला आत्मच राग आला.
राजाने चहाओदीत जिकणाऱ्या तरुणाला
पकडून ठार मारण्या शिपायांना
सांगितले.

सौमंतनीने कळविले की कोणी या
तरुणावर केला तर मी खिडकी-
तून उडी टाकून जोव देईन. म्हणून
नोकरांनी मुमंतच्या अंगाला हातदेखील
लावला नाही.

ते ऐकून राजाला आत्मच राग आला.
राजाने चहाओदीत जिकणाऱ्या तरुणाला
पकडून ठार मारण्या शिपायांना
सांगितले.

तून उडी टाकून जोव देईन. म्हणून
नोकरांनी मुमंतच्या अंगाला हातदेखील
लावला नाही.

ते ऐकून राजाला आत्मच वाटले. त्याने
राजकन्येला व त्या तरुणाला बोलावून
आणायला सांगितले. मुमंतला पाहून राजाला
तो कोणीतरी राजपुत्रच असावा असे वाटले.
तरी राजाने त्याला विचारले—“कोण रे
मुन्ना तू?” मुमंतने राजाला, इतर राज-
कुमारांना स्वतःची ओळख दिली होती
ती ओळख सांगितली. जरा परिचय दिला
नाही. तरी राजाने शांतपणे स्थाव्याशी
राजकन्येचा विवाह दिला.

काही दिवस लोटल्यावर मुमंत
पत्नीला म्हणाला—“मगर, साप ह कुण्याचा

घाटून होते. एकदां बडिलांना जाऊन भेटून येतो असे सुमंतने सीमंतिनीला सांगितले आणि काही शिपायांना व मोकरावाकरांना बरोबर घेऊन तो स्वदेवी निघाला. अर्ध्या वाटेवर पोचता पोचता त्याला वळळे की त्याच्या बाप अगदी शेवटच्या घटकेला राचला आहे. म्हणून, बापाय अगल्या गावी पोचला तर लवकर परत येणे होणार नाही असे सुमंतला वाटले. म्हणून तो एका नदीकाठी थांबला. त्याने एका विषवाण्णाकडे मोकराला सीमंतिनीला बोलावून आणावयास पाठविले.

त्या दिवशी सुमंत आपल्या तबूत तिजव्या अमता एक मगर त्याच्या तबूत फिरव्ही. तिला पाहून पाहारेकरी मोठ्याने ओरडला. चार पाच शिपाई एकदम आले व त्यांनी त्या मगरांना ठार केले.

सीमंतिनीला यायला बराच वेळ लागला. परंतु तोपर्यंत सुमंतला वाट पहात त्याच तबूत रहावे लागले. तो ज्या प्रदेशास उतरला होता त्या प्रदेशात मगरी सुसरींचा फार वास होता. म्हणून सुमंत फार सावधगिरी घेऊन राहू लागला.

जेव्हा एक दिवशी संध्याकाळी सीमंतिनी येऊन पोचली. सुमंतने दुसऱ्या दिवशी निघण्याचे ठरविले. परंतु सीमंतिनीला

तबूत मगर शिरव्याचे विला कळले होते.

ती राबभर जायत राहली ने फायद्याचेच झाले कारण मध्यरात्रीच्या सुमारास एक त्याच्या तबूत शिरला. ती पाहिली गेली. तिच्या काय करावे, सुचणार. एका कोपऱ्यात दुष्टाने भरलेली काही भांडी होती. सीमंतिनीने एक भांडे मापाच्या वाटेवर आणून ठेवले. मापाच्या दुष्टाचा आला आणि तो दुष्ट पिऊन सवे पिऊन झाल्यावर त्याला दतकी पस्ती बघली तो जागच्या हालू नाली. तेव्हा सीमंतिनीने पर्तणी तलवार उचलून त्या मापाच्या ठार केले. त्यानंतर दोघे सोनपूरला पोचले. तोपर्यंत शांतिचर्मा मरण होत होता. सुमंतने आपल्या बापाची अन्त्येष्टी पतारे बाटोपल्यावर स्वतःचा राज्याभिषेक करून घेतला. सुमंत सीमंतिनीच्या राज्यात प्रजा सुखी होती सुमंत आपल्या कुण्याला बरोबर घेऊन रोज फिरायला असे. सीमंतिनी पण बहुतेक बरोबर असे.

एकदां सुमंत नदीकाठी पड्यांच्या मिकारीस गेला असतां एका साडीतून अचानक एक अंगली बंदक बाहेर आले. त्याला धरण्यासाठी कुत्रा धावला आणि त्या गडबडीत तो दोन्ही मध्ये अडकला. त्या बंदक्याने सुमंत व

कुत्रा पाण्यात जाऊन पडले. दोघे पडले नेथं दलदल होती सुमंतचा आत आत जाऊन तो मोठ्याने ओरडला तेव्हा सीमंतिनी आली आणि तिने आपल्या जालीचे एक टोक सुमंतकडे दाकले. सुमंताने टोक घट्ट धरून ठेवले. सीमंतिनीने सुमंतला बाहेर ओढले व बांधविले. परंतु कुत्रा मात्र गेला तो बाहेर आला नाही.

ज्योतिष्यांनी तिन्ही घोक्यातून बांधल्या मुळे सुमंतच्या जिवाला पुढे कोणताहि घोका नसल्याचे सांगितले.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला- "राजा! मुलाला बांधविण्यासाठी राजाने एवढी मोठी तपारी केली होती,

मग त्याने, मुलांने मागितल्याबरोबर कुठ्याचे पिल्लू आणवून त्याला कां दिले आणि देशाटनाला कां जाऊ दिले?" सुमंतने आपल्या सासऱ्याला आपली खरी ओळख दिली नाही? या प्रश्नांची उत्तरे माहीत असूनही तू दिली नाहीस. परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच खोड लागतील."

ते ऐकून विक्रमादित्य म्हणाला—"मरण प्रत्येक प्राण्याला येणारच. तो निसर्ग नियम आहे. आयुष्यात मनुष्यावर निरनिराळे प्रसंग येतात. तो त्यातून वाचतो. याशिवाय मृत्यूचे आक्रमण प्रत्येक माणसावर या ना त्या रूपाने होतच. त्यातून स्वतःला वाचविण्यासाठी आपले आयुष्य नीरस करून टाकणे मूर्खपणाचे होईल. परंतु शांतिवर्मन आपल्या मुलाला वाचविण्यासाठी कृत्रिम वातावरण निर्माण करून ठेवले होते. परंतु मुलाचा आनंद कायमचा हिरावून घेणे वाढाणपणाचे झाले

आणवून घ्यायला मागितल्याबरोबर त्याने आणवून दिले. त्यामुळे मुलाला मृत्यू आला असता तर त्याचा दोष राजावर लावणे रास्त होणार नाही. अगदी प्रशासकात्मक त्याने आपल्या मुलाला देशाटनाला जाऊ दिले. ज्योतिष्यांनी ज्या ज्या संकटांचे भविष्य सांगितले होते. त्या संकटांतून त्याला वाचविण्याचे मुख्य श्रेय सीमंतिनीलाच आहे. तीच आयुष्यभरची भागीदारीण होती. आता सुमंत का खो? कोलला राहला. तो अमुक राजाचा मुलगा आहे हे सीमंतिनीच्या बापाला कळले असते तर त्याने जन्मकुंडली त्याच्या जिवाला धोका असल्याचे कळल्यावर आपल्या मुलीशी लग्न मान्य केले नसते."

तऱ्हेने राजाचे मौन होताच. प्रेताबरोबर नाहीसा झाला आणि साचाला जाऊन पुन्हा लोंढकळू लागला.

(कल्पित)

खाणीतले खुजे

पोलंड देशातल्या खाणीत मनुष्यांसारखीच वावरणारी भुते आहेत असा देशातील रहिवाश्यांचा विश्वास होता. त्या भूताना खाणीतले खुजे म्हणत. त्यांची सर्वे कार्ये पण तशेतच विचित्र होती.

खुजे खाणी बाहेर कधी येत नसत. खाणीत काम करणाऱ्या मजुरांबरोबर काम करीत व ते मजूर स्वभावाने चांगले असत त्यांना हे खुजे मदत करीत व वाईट असत त्यांच्या विघ्ने आणीत. लोखंडाची माती व अडक ते नाहीसे करीत किंवा खाणीतल्या रस्त्यांची उफटा पारट काम करणाऱ्या मजुरांना त्रास देत. कधी कधी हे खुजे अदृश्य रूपे मदत करीत किंवा त्रास देत. परंतु ते कोठे तरी काम करीत असल्याचा आवाज मात्र ऐकू येई.

एका मिठाच्या खाणीत एक मजूर करीत होता. तो डोक्यावरच माती

वासळून मेला तेव्हा दायकोला तुकतान भरपाई घ्यायला त्याच्या बरक्या मुकादमाने दिव्या. इतर मजुरांनी तिच्या कतीने चिंमंती गेली पण त्या मुकादमाने त्याच्या डोक्याकडे दुर्लक्ष केले. त्यानंतर एका आठवड्याच्या आत तो मुकादम खाणीतले छप्पर पडून त्याच्या खाली दबून मेला.

त्या काळातले श्रीमंत नागरिक कधी पुढ किंवा असाच आणीबाणीचा प्रसंग आला की आपली संपत्ति याच खाणीतून लपवून ठेवीत. अशी पुष्कळशी संपत्ति या खाणीतून राहून गेली होती आणि ती सर्व या खुजांनी बळकावून ठेवली होती.

एकदां एका खुजाने दोघां मजुरांना ते घन दाखवून देण्याचे वचन दिले. त्या खुजांबरोबर जातांना वाटेवर खुणा करून ठेवण्याच्या हेतूने एका मजुराने खाणीच्या

भिंतीवर खरून खणा केल्या आणि दुसऱ्याने वाटेत करवतीने कापलेल्या खुरा टाकून खणा केल्या. खुजाबरोबर जाऊन दोघांनी लपलेले धन पाहून घेतले आणि परतले. परंतु परत येत त्यांनी करून ठेवलेल्या खणा नाहीसा झालेल्या होत्या. म्हणून खुजाच्या नजरेलाड ते लपलेले धन पाहून नेण्याचा प्रयत्न करून ही त्यांना त्यात यश मिळाले नाही.

पोलंड देशात एक फार जुनी व प्रसिद्ध खाण होती. त्या खाणीत पुष्कळ खजे राहात. त्यांनी त्या खाणीचे अनेक भाग करून आपसात वांटून घेतले होते. त्या भागात काम करणाऱ्या मजुरांवर तो

अन्धाध केला तर त्या खुजा त्यांना मदत करील त्या खाणीत काम करणाऱ्या मजुरांचा विश्वास होता.

एक गरीब मजूर होता. तो थोडा आलशी होता. वेता वेतानेच काम करी. दिवसभर पिकून कोठे तरी पडून राही. कधी चांगल्या खाणीत काम मिळत नसे. एक दिवशी त्याने दिवसभर काम केले पण लोखंडाचा एक तुकडा देखील त्याला मिळाला नाही. तो एका वसून भाग्याच्या दोघ घेत राहत होता.

एका खजाने जवळ जाऊन विचारले—“तुला धाक जागेवर काम करायला सांगितले आहे का?”

“याहून चांगली जागा मला कोण देणार?” मजूर निराश होऊन म्हणाला.

“तू माझ्याबरोबर चल मी तुला चांदीच्या मातीची जागा दाखवून देतो. तू थोड्याच काळात एक श्रीमंत नागरिक होशील.” तो खुजा म्हणाला.

तो मजूर खुजाबरोबर गेला. खुजा त्याला एका जागे घेऊन जाऊन म्हणाला—“तू या जागे खणलेस तर तुला चांदीच चांदी मिळेल. तू जितके दिवस काम करशील तितक्या दिवसांची मजुरी म्हणून

आपसात वांटून घेऊ. तुझे काम जातोपऱ्या-वर आपण पहिल्याने ज्या जागे भेटली होतो तेथे घेऊन भेट.

तो मजूर आपल्या इतर मजूर मित्रांना जाऊन म्हणाला—“मित्र हो, एका जागे पुष्कळशी कच्ची चांदी आहे. तुम्ही माझ्या बरोबर चला. ती खणून काढू या.”

“अरे त्या जागे जस्ताशिवाम मिळणार?” चांदी केव्हाच संपली पण मरी तुला असेल तूच एकटा जाऊन तुला वाटेत तेवढी चांदी खणून घे.” त्यांनी त्या गरीब मजुराची थोडा उडविली

परंतु त्या मजुराने एक महिनाभर खूप मेहनत करून एक पहिल्याची मजुरी म्हणून पुष्कळ चांदी मिळविली सर्व चांदी एकाच उत्तलून नेऊन तो त्या खुजाला कचन दिव्याप्रमाणे भेटला. तो खुजा त्या मजुराची वाट पाहतच बसला होता.

त्या खजाने चांदीची ताणी करून ती मागची मागची वाटली पण शंभरी एक नाणे उरलेच तेव्हा त्याने मजुराला विचारले—“हे कोणाच्या वाट्याचे?”

“तूच घे.” तो मजूर खुजाला म्हणाला. तुला पैशाचा लोभ मिळला देखील नाही. म्हणून तूच तो ठेवून घे आणि बंध पुढे दाखवणे करायला त्रिमू नकोस!

पुन कधी खाणीत टाकू नकोस. खुजा मजुराला उजावून सांगून तिथून गेला.

त्या मजुराने दाक प्यायची सोडलीच होती. पुढील आयुष्य दाखवणे करीत तो मुक्तासभाघाताने घालवू लागला.

त्याच खाणीत आपखी एक विचित्र गोष्ट घडली. ती गोष्ट एका मजुराचीच होती.

एकदा एका खजाने एका मजुराला विचारले—“कायरे तू एकदाच काम करतो आहेस. नोवतीला मी घेऊ का?”

तो मजूर म्हणाला—“अरे या खाणीत लोखंड आहे कितीसे? एका माणसाचे पोट भरणेला देखील पुरेसे नाही दोघांनी

नेथेच बसलेला होता. सुजाने त्याला विचारले—“कादरे, तू किती वेळ ओपलाम असे तुम्हा वाटते?”

“दोन एक नाम ओपली असून!” मजूर म्हणाला.

सुजा काहीच बोलला नाही. दुसऱ्या एका वाटेने त्याला, ने थोडे ज्या जागी रहिल्याने भेटते तेथे घेऊन गेला आणि त्याच्या हातात एक चांदीने नाणे देऊन म्हणाला—“गावात वाऊन एक रोटी घेऊन ये.”

मजूर जाणोवून घर जमिनीवर आला तेव्हा आशीर्वादा तोंडाशी ठेवून करणाऱ्या चार स्त्रियांनी पाहिले. घाबरूनच गेल्या आणि ज्ञानातले सोडून पळून गेल्या. मजूर गावात गेला, पण मर्दे गांव बघतून गेलेले त्याला दिसले. त्याला ओळखीची अशी एकही जागा दिसली नाही. स्वतःचे घरदेखील तो ओळखू शकला नाही. एका दुकानात वाऊन त्याने एक रोटी मागितली. त्याने दिलेले नाणे पाहून दुकानदार म्हणाला—“हे नाचे संभर वर्सा-पूर्वीच नाणे आहे.”

तेव्हा मजूराला आपण संभर वर्षे ओपलो होतो असे वाटले. तो खापीत परत येऊन त्या सुजाला म्हणाला—“मला

वाटते की मा संभर वर्षे आपली होती. आता माझे पुढे कसे चालणार?”

“ते नाही. बाबा! तू पुन्हा गावात जा, तू वास्तव वास्त दोन वर्षे ओपला बसतील आणि हे पहा, तू बरोबर एका वर्षाचे घेऊन पुन्हा ये. मेट, मी येथेच भेटेन.” सुजाने मा संपेस थोडे सोने नमुराला दिले आणि त्याला पाठवून दिले.

मा संपेस मजूराला आपले घर ओळखा-यला नाम नाही. परंतु त्याने आपले अनुभव सर्वांना सांगितले तेव्हा त्याचे बोलणे बघून बघकोला मुलावाळांना करे वाटले नाही.

एका वर्षांतर तो मजूर पुन्हा खापीत उतरला. त्या सुजाला भेटला.

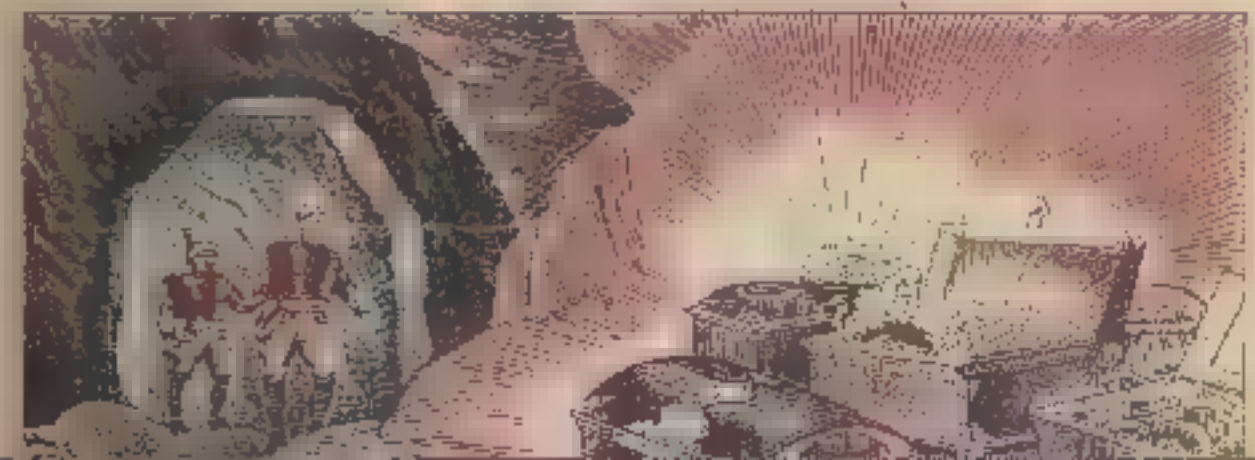
“मा मी तुला एक सजिनाच दाखवितो. चल माझ्या बरोबर!” सुजा म्हणाला. त्याप्रमाणे सुजा साणीत एका जागी घेऊन गेला आणि त्याने म्हट-त्याप्रमाणे लरोलरच तेथे एक मोठा खजिना होता.

“हा सजिना एका काळी जमिनी पासून जवळच होता. खोल नव्हता. मजूर लोक सहज वाटेत तेवढे घन घेऊन पण पुष्कळांना फार गर्व झाला. म्हणून हा सजिना जमिनीत खोल घसला. तू तुला वाटेत तेवढे घन घेऊन आ आणि आरामात पुढील आयुष्य जाला.”

“या खजिन्याविषयी मी आपल्या मित्रांना सांगितले तर चालेल का?” मजूराने विचारले.

“तुला वाटले तर सांग आणि कुदळ काचवे घेऊन वाटेत तेवढे उचलून घेऊन जायला सांग.” सुजा म्हणाला.

तो मजूर मोठा श्रीमंत झाला. परंतु त्याने ही गोष्ट आपल्या मित्र मंडळीस सांगितली तेव्हा त्याच्या बोलण्यावर कोणाचाही विश्वास नाही. त्यानंतर त्या खजिन्याचा शोध कोणालाच लागला नाही.

वाटून घ्यायचे झाले तर गोष्टांना उपासी पुरावे लागेल!”

“अरे पण मी तुला वाटून चांगली बाधा दाखवून देतो. चल माझ्या बरोबर!” तो सुजा म्हणाला. तो मजूर त्या सुजा बरोबर निघाला. एका जागी लोखंडाची फच्ची माती पुष्कळ होती. मजूराने उत्साहाने ती माती लपली. सुजाने मजूराला मध्येच सांगायला सांगितले आणि खापीतल्या एका चिंचोळ्या वाटेने बोलावून नेले. मजूर पुष्कळ दमला होता. तो सुजाला म्हणाला—“मी थोडा वेळ आराम करतो” नंतर आपल्या पिशवीतून रोटी काढून खाल्ली आणि ओपला.

डोके फिरविणारी चिंच

कुमार विहिरीवर चिंचेचे एक रोणटे पाहून बायकोला म्हणाला- 'अग मुंगे, हे पाह! असे एक चिंचेचे साठ उगविले आहे. चिंचा लागल्या की काय नमन होईल नाही?'

चिंचे विकून आणण एक म्हैस विकत घेऊ " मुण्णाला म्हणाली

अग, पण दुध नाभवायला, दहा निरज्ज्याला लोणी देवायला मढकी नकोल का ?
न कभाराकडे मारून गायून ॥ कैवली पत्रकी त्रयीन को " कुमार म्हणाला,

मुण्णाला कुभाराकडून एक गडके आणवे

गडारने तिला पेंडारने- " एक गडके भडके कणाला ग ?

गडके आणला साजूस तूप फार आनडने. निव्याकडे गुग वाढविण्यासाठी एक गडके राखत घेऊन आले गाते. " मुण्णाला म्हणाली

" पण, पण गडके पुरेल की नाही मानीच गडके आण आणि गातेही गाढविण्याच्या गण्या कसावा " असे म्हणून कुमारने बायकोला गडके विनी

आरडा ओरडा झालेला पाहून पार लोक जमा झाले. एका म्हात्माच्याने पुढे येऊन विचारले- " गडके दे। बायकोला को मारतो आहेस ? " कुमारने दडनेची पोस्ट मागितली ॥ ऐकून त्या म्हात्माच्याने जागावल्या काडीने कुमाराला मागायला मुस्कान केला.

" का मो मनी का पारना ? " कुमारने विचारले

" तुझी म्हैस माठ्या गेपाल निघून गे। मी रोक एक आणि मुडवू लागली तर मी काय करणार रे ? " म्हात्मा म्हणाला

ते ऐकून सर्वे हंसू लागले आणि कुमार लज्जन झेऊन मान खानी करून विभूत गेला.

खलीफा आणि बगळा

सुगदाच्या महालाल खलीफा एकदा सुपारी

वजिराणी बोलत बसला होता. तेव्हा हुज्ज्याने येऊन एक पोदामर आला. असल्याची बर्दी दिली. एखादी चांगली वस्तु चिकत घेऊन आपल्या वजिरांना द्यावी असे खलीफाला म्हणून त्यात सोदागराला आन बोलानेन आणायला मागितले.

त्या सोदागराने आपली पेटी उघडून दाखविली. बगळ्या, रत्नहार, कुंगवे व ब्रश्याचे बस्तू होत्या. खलीफाने एक रत्न-त्रयित कुंगवा चिकत घेऊन तो वजिरांच्या वेगवेगळ्या देण्यासाठी घेतला. पेटीतल्या कप्यात काहीतरी बस्तू खलीफाला दिसल्या. खलीफाने " आत काय आहे रे ? " विचारले. सोदागराने त्या कप्यातून एक डबी व एक कागद काढून दाखविला आणि म्हणाला- " सरकार ! या डबीत गडके आहे. मला

ताही माहीत. एका व्यापाऱ्याने मजकरीया बाजारगत ही डबी चिकत घेतल्याचे मागितले. आपण पाहिले तर घ्यावी आणि वाटेल ती किंमत द्यावी "

त्या डबीत कमल तरी काळ चूर्ण होते. बगळावर काहीतरी किडिले होते. पण ती भाषा कोणती हे कळले नाही. खलीफाने सोदागराला पैसे पाठवून दिले आणि वजिरांना म्हणाला- " ही भाषा कळणारा कोणी मिळाला तर बोलावून घेऊन या. "

इजीर म्हणाला- " सरकार ! मोठ्या मशीदीत जी इमाम आहे त्याला जगातल्या कित्येक भाषा येतात. त्याला विचारू या. "

हाले, इमाम साहेबांना बोलावण्यात आले. त्यांनी कागद दोनदा तीनदा वर पासून खालपर्यंत वाचून पाहिला आणि म्हणाले- " हुजूर ! ही हण भाषा आहे. "

“वाचून सांगा, **काळ** आहे ते !” खलीफा म्हणाला. इमाम साहेबांनी कागदावर लिहिले होते. **तुम्हाला** वाचने आणि म्हणाले—
“या इडीतले काळे चूर्ण नाकाने ओढावयाचे आहे. ‘मुतबोर’ असे म्हणून आपल्याला ज्या प्राण्याचे रूप हवे असेल त्याची **प्रकृती** मनात ठेवून चूर्ण नाकाने ओढावे. इच्छितेले रूप मिळेल. म्हणजे वाटेला त्या प्राण्याचे रूपच नव्हे तर भाषा मुढा येऊ लागते. असे रूप बदलल्यावर पुन्हा मानव **होतो** हवे असेल **आपण** पूर्वेकडे तोंड करून तीनदा डोके जमिनीला टेकून पुन्हा तोंच शब्द उच्चारला पाहिजे. पण ‘एक **आहे**, कोणत्याही प्राण्याचे रूप मिळाल्यावर

जाऊबघार नाही आणि आयुष्यभर तेच रूप कायम राहील.”

इमाम साहेबांच्या तोंडून त्या चूर्णाचे ते वर्णन ऐकून खलीफा फार खूष झाला. त्याने इमाम साहेबांना जरीपटका देऊन त्याची विवाही केली.

खलीफा आपल्या वजिराला म्हणाला—
“आज **आपण** एक मृत्युदान सोदा केला आहे. **आपण** मनात कोणते तरी **आपण** होऊन **आपण** आपले दोलण्याची फार **आपण** आहे. उघा मकाळी तुम्ही या. आपण दोघे फिरायला जाऊ त्या **आपण** ती **आपण** येऊन **आपण** आणि प्रयोग करून पाहू.

दुसऱ्या दिवशी खलीफा आणि वजीर फिरायला निघाले. दोघे राजवाड्याच्या उद्यानात फिरत फिरत राजधानीबाहेरच्या एका सरोवराच्या काठी येऊन पोचले. सरोवराच्या काठी निर्गनिराळे पगुपझी हिंडत होते. त्यांना पाहून खलीफाच्या व वजिराच्या मनात कोणत्या तरी अनादराच्या रूपाल काही दिवस रहावे असे आले.

ते सरोवरजवळ पोचले तेव्हा त्यांच्या समोर सर्वात **आपण** आला तो एक मोठा बगळा होता. तो ऐटीत एकेक पाऊल टाकीत मासे बेडूक घात चालत होता.

त्याच वेळी आगळा एक बगळा तिकड आला आणि काठावर चालू लागला.

वजीर त्याला पाहून खलीफाला म्हणाला—“हजूर हे दोन्ही बगळे आता आपसात काहीतरी दोलणार. आपण बगळे काय बोलतात ते ऐकू **आपण** का ?”

खलीफाला ती कल्पना आवडली. त्याने त्या बगळ्या चूर्णाची ठवी काढून ‘मुतबोर’ म्हणून ती पूड घेऊन ओढली व वजिराले पण तसेच केले. दोघे बगळे झाले.

ही **आपण** **आपण** मासे खाणाऱ्या बगळ्या-**आपण** गेला आणि दोघे परस्परांची बोलू लागले. मासे **आपण** बगळ्याने दुसऱ्याला विचारले—“मी तुझ्यासाठी दोन बेडूक घेऊन देऊ का ?”

पण तो दुसरा बगळा म्हणाला—“मला आता भूक नाही रे. आज मला पाहण्यां समोर नृत्य करायला आज्ञा झाली आहे. मी येथे थोडा वेळ नृत्याचा **आपण** करायला म्हणून आलो आहे.” असे सांगून तो थोडा वेळ सरोवराच्या काठी नृत्य करीत एकाच पायावर बराच वेळ उभा राहला. त्याला पाहून वजिराला व खलीफाला हंमू आले त्या दोघांना हंसताना पाहून दोन्ही बगळे उडून गेले.

“वाहून जाऊन मोठो शंभत ती काय अमणार ? मी आपल्या आयुष्यभरात वाहून

चांगली शंभत पाहल्याचे मला तरी नाही आठवत.” वजीर म्हणाला.

आपण हंसलो म्हणून ते उडून गेले. **आपण** हंसलो नसतो तर, कदाचित त्यांनी गाणे देखील म्हटले असते. त्याच वेळी त्यांना ते त्या रूपात हसले. याचद्वारे वाईटपण वाटले. कारण त्या रूपात हंसल्यास मानव रूप मिळणार नाही हे त्यांना आठवले.

“अरे, मानव रूप हवे असेल तर तो शब्द उच्चारला की झाले. तुला जाऊवतो का तो शब्द !” खलीफाने विचारले.

“होय, पूर्वेकडे तोंड करून आपण तीनदा डोके टेकून मु...मु...मु...” त्याला देखील तो शब्द पुरा आठवला नाही.

लागले. काही वेळ ते उडत त्यात थोडा आनंद मिळे तेव्हाच आनंद काय तो त्यांना मिळू लागला. एकदा ते उडत उडत बगदाद शहरावर आकाशात पोचले. एका जागी लोकांची गर्दी होती व ते कसला तरी जयजयकार करीत होते. ते कसला जय-जयकार करतात हे कळावे म्हणून दोघे राजकाड्यांच्या छपरावर आऊन गमत पाहू लागले. ती एक मिरवणूक होती. राजत गाऊत लोक चालले होते. एकजण मक्कमचीका जरीदार पोशाक करून धोट्यावर बसून होता. त्याच्या चारी बाजूला गुन्नाम पावत होते. बगदादची पळीमागून चालत होती आणि मिर्बा मुलतानाचा जयजयकार करीत होती.

खलीफा वजिराला म्हणाला—“असे फसविले मिर्बाच्या बापाने? या मिर्बाचा बाप एक जमदुगार आहे तो माझा हाडवैरी आहे. कित्येक दिवसांपासून तो माझ्यावर सूड उडविण्याच्या प्रयत्नात होता आपण असेच या रूपान आवुध्यभर राहणार काय? छः हे नाही चालायचे. आपण पैगंबरांच्या कबरीच्या दर्शनास जाऊ. कदाचित आपण विसरून गेलेला शब्द तेथे आठवेल बाप-त्याला.”

दीवाना हा गाव परतला व दोघे राजकाड्यांच्या गच्चीवरून उडाले आणि मदिनेच्या बाजूला निघाले परंतु त्यांना इनके दूर उडण्याची संवय नव्हती. म्हणून त्यानोपाठ दोन क्षण उडत राहल्यावर दोघे दमून गेले. दर्जोर म्हातारा होता. म्हणाला—“आता नाही आपल्याला उडवत आणि न्यायिनाय काळोज पडू लागला आहे. आज रातभर कोठे तरी आराम कर.”

त्यांना एका दरेंत एक पटक जुताद पर दिसले. तेथे रातभर आराम करायला ठरवून दोघे प्दाली उतरले. ते पर नव्हते. ती एक पटक दिसली होती. त्यात काही खोल्या होत्या. दोघे त्या खोल्यातून उडत उडत आत गेले. दर्जोर एकाएकी धांबला आणि खलीफाला म्हणाला—“हुजुर! हे भुताटकीचे घर आहे. भुतांचे भय मला वाटत आहे.”

खलीफाने पाहून काही आवरज येतो का लक्षा देऊन ऐकले. कोठून तरी कण्हन्या-सारख्या आवाज ऐकू येत होता. खलीफा हिमते करून धोडा पुढे गेला. गच्चा काळाच्या खोलीत टाकताच त्याला एका कोपऱ्यात एक घुंवड दिसे. गाळीत रडत असलेले दिसले. त्याच्या खोलीत दोघे बगळे आलेले राहून ते घुंवड मोठ्याने ओरडून म्हणाले—“ये बगळ्या, मला मृत कर.”

खलीफाने त्या घुंवडाला विचारले—“घुंवडा! तू मुझा आमच्यासारखाच कोण-त्या तरी मापडलेला विसनोम! परंतु, आमच्या भरंवशावर राहून तुला कायदा नाही. आमच्या मिथलीचे धर्मन एकलेस तर, तूच बरा असे तुला वाटल्या-सिवाय राहणार नाही.” असे सांगून खलीफाने आपली मद रडकथा त्या घुंवडाला सांगितली.

तेव्हा घुंवड म्हणाले—“आता तुम्ही माझी रडकथा ऐका.” असे सांगून घुंवडाने आपली रडकथा सांगायला सुरवात केली. “मी एक राजकन्या आहे. माझे वडील एका बंदावरच्या राज्याचे महाराज आहेत.

पडून रहावे लागेल. माझा बाप म्हणे फार गर्विष्ठ आहे, त्याचे कळ मला भोगावे लागणार! असे सांगून तो निघून गेला. कित्येक महिने सारले, मी येथे पडून आहे, रडते आहे. मला बाहेर जाणे शक्य नाही, कारण उजेडाची माझे वर आहे. रात्री घराबाहेर पडले तरी सृष्टि सौंदर्य मला काय दिसणार?"

अशा सन्हेने आपली ती रडक्या सांगून धुवड आत्मच रडू लागले. खलीफाने तिची समजूत घातली, म्हणाला—"आपले सर्वांचे दुःख सारखेच आहे. आपण सर्व आता या संकटातून काय सुटणार ते त्या अल्लाहाच माहीत."

"आपली सर्वांची सुटका व्हायला एक मार्ग आहे. नव्हान होते तेव्हा एक ज्योतिष्याने मला संकटातून कोणीतरी बगळा वाचवील असे सांगितले होते. पुन्हा आपल्याला मानवरूप मिळायला एक टप्पाय मला सुचतो आहे." धुवड म्हणाले.

"तो काय दुरा?" खलीफाने आणि वजिराने एका स्वराने विचारले.

"तो मांत्रिक लकुटूच दर महिन्यात एकदा येथे येऊन मेजवान्या उडवितो. त्या वेळी ते परस्पराने वर्णन करून सांगतात. तुम्ही जो गजद विमगळ आहात

पडेल." धुवड म्हणाले.

"ते लोक केव्हा येणार आहेत? कोणत्या खोलीत ते मेजवान्या उडविताने?" खलीफाने विचारले.

"तुम्हाला आपल्याच मुक्तीची फिकीर दिसते आहे, माझ्या मुक्तीचा विचारच करीत नाही तुमच्या दोघांपैकी एकाने माझ्याशी लग्न करून मला मुक्त करून देतो की पुढे काय करावयाचे ते सांगते. नाही तर मी सांगणार नाही, असा कर." धुवड म्हणाले.

ते ऐकून दोघे कितलेंच विमूढ होऊन परस्परांच्या तोंडाकडे पाहू लागले. परस्परांचा सरला येण्यासाठी दोघे शेजारच्या खोलीत गेले. खलीफा म्हणाला—"वजीर साहेब! मोठा पैस पडला आहे. बघा! तुम्ही करून घ्या लगेत!"

"अहो, हे काय म्हणता हुजूर? माझ्या बायकोला हे कळले तर ती माझे दोन्ही डोळेच काढील. आता या म्हत्वाच्या कामात जोमते तरी का? हुजूर तर अजून तरुण वयात आहेत. आजपर्यंत लग्न देखील झालेले नाही." वजीर म्हणाला.

"तीच तर अडचण आहे. अहो, ती कशी आहे! तिचे काय वय असेल कोणस ठाऊक?" खलीफा म्हणाला.

दोघांचे बगच वेळ वाळण सारके. वजीर म्हणाले—"अन्वभर यगळा होऊन रहावे लागले तरी चालेल, पण मला धुवडाशी आपण नाही लग्न करणार!" म्हणून ताडलाजाने खलीफाला त्या धुवडाशी लग्नाला तयार व्हावे लागले.

खलीफाचा निर्णय ऐकून धुवड खूष झाले. म्हणाले—"आपण आताही ही अगवी वेळेवर! आजच तो जादुगार मेजवानी उडवायला येणार आहे. ते मेजवानीला बसताना ती खोली मी दाखविते." असे सांगून धुवडाने दोघां वगळण्यांना वरोबर बोलावून नेऊन त्यांना ती खोली दाखविली. एका पडक्या भितीच्या आडून ती खोली

दिमत नाही. त्या खोलीत गंगारंगच्या बऱ्या बळत होत्या. एका शत्रुलाच पक्षपक्षात मजबूत रावली होती. त्याच्या चारी बाजूला आठ अण बसले होते. त्यात ३ मोदागर पण होता. त्याला खोलीफान व इतिहात ओळखले.

मोदागर काही मागेत होता. एकाच त्याला विचारले- पण ३ हा त्याला पुन्हा मानव रूप ३ असत तर काही शाय ?

"अहो! त्याची मनबोर" हा हण भाषाचा शत्रु उच्चारला तर त्याला मानव रूप मिळेल." मोदागर झणाला.

ती शब्द ऐकून खोलीफा व वजीर दोघांना परमानंद झाला. दोघा एकदम पुढेकडे वळून तीनदा रोंकें देऊन धन्याले- "पुतबोर!" दुसऱ्या क्षणाला त्याला मानव रूप मिळाले त्या आनंदात दोघ परमपरांना ३ भेटले.

त्या दोघांनी परत घुबड होते त्या खोलीत येऊन पाहिले तर त्या घुबडाच्या बायी एक अप्रतिम सुंदर स्त्री उभी होती.

तिला पाहून खोलीफाना वाटले की त्या जादुगाराचा तो माण एकाद्या वरदाना भाग्याच प्रत्यक्षात निघाला असे भाग्य भाग्यवानांनाच यामने त्यानंतर तिचे वगदादला पग्न निश्चले.

खोलीफाना परत आनंद पाहून राजा ३ ज्ञानो खोलीफा गिरीतकामो ज्ञान को काय ३ प्रसला याद शायर होत मिर्जावर प्रवेना फार राम होत। त्यांनी राजवाड्यात मिळून मिर्जा व त्याच्या जादुगार बापाला एकडले. राजकन्येला ज्या ३ खोलीत घुबड करून जादुगाराचे टेवले होते ३ खोलीत जादुगाराच्या फाशी देण्यात आली परंतु मिर्जाच्या फाशी देण्यात आली नाही कारण त्याचा काहीच अपराध नव्हता. खोलीफाने इतिहाला सांगून त्याच्या नाकाला ने काटून वर्ण लावून त्याला वगळा करून राकले. त्यानंतर खोलीफाचे राज-कन्येची वाटामाटाने ३ आले.

स्वयंवर

प्राचीन काळातली एक गोष्ट आहे. स्वयं-पुर नामक राज्याच्या गादीवर नागेंद्र नावाचा राजा ३ करीत होता. ३ कुदनेदिनी नावाची एकुलती एक मुलगी होती. तिच्या रूपलावण्याची कीर्ति दूर-दूरच्या राजकुमारांच्या कानापर्यंत पोचली होती. तिच्या सौंदर्याबद्दल राजाला ३ म्हणाला पाहिजे होता. परंतु त्यामुळे तेहमी त्याच्या मनावर भीतीची छायाच पसरलेली असे अनेक देशाच्या महाराजांनी नागेंद्र याच्याकडे त्याच्या मुलीला मागणी धावून दूत पाठविले. जेजाराची राज्ये कतकगिरी व उदयगिरी येथील राजाना त्याही पुढे जाऊन त्यांच्याची मुलीचे लग्न करून दिल्यास राज्यावर चाळून येऊ अशा चमक्या ३ सुरवात केली. नागेंद्र पेचात पडला. काय करावे, त्याला सुचना. कारण एकाला मृष करावेला जावे तर

दुसरा शगावणार. तसे स्वयंपूरचे राज्य लहानच होते. कोणी स्वारी केली तर बापुला सौंद यायची शक्ति त्याच्यात नव्हती.

राजाला तेव्हा ३ करावे हे शाही सुचले नाही, तेव्हा राजाने आपल्या मुलीचाच सल्ला घेतला. कुदनेदिनीने स्वयंवर रचावे अशी सूचना केली आणि स्वयंवराची एक अट पण सुचविली. ती अट म्हणजे एक परीक्षाच होती. हुषार राजकुमाराशिवाय कोणी त्या परीक्षेत ३ होणे शक्य नव्हते. म्हणून कोणाला मृष करण्याचा किंवा नाश्वर करण्याचा प्रयत्नच उद्भवत नव्हता.

राजाने स्वयंवरामाठी इच्छुक राज-कुमारांस स्वयंवराच्या अटीचे स्वरूप कळवून स्वयंवरास हुजर गवण्यास दूतांकरवी निमंत्रण पाठविले.

ठारलेल्या ताराने पूर्वीच दूरदूरच्या देशाचे उमेदवार राजकुमार स्कंधपूरला हजर झाले. स्वयंवर मंडपात तीन पेटीचा ठेवण्यात आल्या होत्या. एका पेटीत सोन्याची नाणी, दुसरीत रुप्याची नाणी व तिसरीत सोन्याचांदीची नाणी मिसळून ठेवून त्यांची झांकणे बंद करण्यात आली होती. पेटीवर सोन्याची नाणी, 'रुप्याची नाणी' व 'सोन्याचांदीची नाणी' असे लिहून ठेवले होते. परंतु जी नावे लिहिली होती तीच नाणी पेटीत होती असे माव नाही. पेटीच्या झांकणांची अर्थातच अदलाबदल करण्यात आली होती. म्हणजे सोन्याची नाणी ज्या पेटीत ठेवण्यात आली होती त्या पेटीवर

नाणी' लिहिलेले ठेवलेले होते. इतर पेटीयांची झांकणे अर्थातच निराळी होती. ही गोष्ट सर्वासमक्ष सांगण्यात आली आणि सविस्तर पुन्हा समजावून सांगण्यात आली. अटी प्रमाणे कोणत्याही पेटीत आज डोक्यात पाहण्याशिवाय हात घालून एक नाणे काढून फक्त तेच नाणे पाहण्याचे व पेटीत कोणती नाणी आहेत हे सांगायचे, असे होते फक्त तेवढेच सांगायचे नाही त्याचे कारण पण सांगायचे.

कोणत्याही राजाला किंवा राजकुमाराला परीक्षा घेई कठीणच वाटली. कोणत्या पेटीत कोणती नाणी आहेत हे कसे कळणार? आणि कळले त्याचे प्रमाण सांगायचे, हा प्रश्न होता. म्हणून प्रत्येकाला थोडा रागच आला. पुष्कळ विचार करूनही कोणाला काही मांगत आले नाही.

पुष्कळ देशाच्या मुलगा मालचंद्र एक शूर, साहसी हुशार मनुष्य होता. त्याने अनेक कला व शास्त्रे चांगली अवगत करून घेतली होती. त्याने विचार पाहिला त्याला एक उपाय सूचला. तो मांडवात आला. त्याने तिन्ही पेटी लक्षपूर्वक पाहिल्या. 'सोन्या चांदीची नाणी' असे नाव ज्या झांकणावर होते

नाणे काढून काढले. ते नाणे चांदीचे होते. तो ते नाणे पाहून म्हणाला- "या पेटीत सर्व नाणी चांदीची आहेत. 'सोने व फक्त सोने' व असे साकणावर लिहिले होते त्या पेटीतून एक नाणे काढून म्हणाला- "यात चांदी सोन्याची नाणी आहेत आणि तिसऱ्या पेटीत सोन्याची नाणी आहेत." असे सांगून त्याने सांगितले उत्तर बरोबर आहे की नाही पाहून घ्यायला राजाला सांगितले. बरोबर होते. सर्वांनी त्याला त्याने ते काम सांगायला सांगितले.

तेव्हा मालचंद्र म्हणाला- "मी सोन्याचांदीची नाणी पेटीवर लिहिले त्या पेटीतले काढून पाहिले, ते चांदीचे निघाले. त्या पेटीवर लिहिल्या प्रमाणे पेटीत नाणी ठेवणेच शक्य नाही. याची कल्पना मला होती. नाव लिहिल्या प्रमाणेच नाणी ठेवली तर विशेष काय

परीक्षा कसली? सोन्याचे नाणे निघाले सर्व नाणी सोन्याची व चांदीचे निघाले तर सर्व नाणी चांदीची असणार. तेव्हा हातात चांदीचे नाणे पाहताच मी चांदीची नाणीच पेटीत अनुमान केले. सोन्याची नाणी ज्या पेटीवर लिहिले होते सोन्याची नाणी नाहीत आणि चांदीची नाणी पहिल्या पेटीत असल्याचे अनुमान मी पूर्वीच लावले होते. तेव्हा दुसऱ्या पेटीत सोन्याचांदीची नाणीच असणार अनुमान लावणे सुोपे झाले. उरली मी तिसरी पेटी. तिथ्यात सोन्याचीच नाणी असणार मात काय कायनाय नायनाय ठरली नाही.

सर्व सांगितल्यावर सर्वांनी त्याच्या हुशारीची प्रशंसा. कुंदन-दिनीने सर्वासमक्ष मालचंद्राच्या बगमाला पाडली. नागावावरचे मंडप होते म्हणून दोघा वरवधूता आशीर्वाद दिला.

राजेश व गोपेश दोघा शेतकऱ्यांची होती. दोघांची कापणी झाल्यावर धान्याच्या राशी आपापल्या खळपात बाबुन ठेवल्या. राजेश दुपारी निघायला गेला. गोपेशला म्हणाला-“गोपेश, मी येईपर्यंत या धान्यावर बोंबी नवर ठेव.”

राजेश निघून गेला. राजेशच्या खळपातले धान्य पाहून गोपेशला थोडा खेड लागला त्याने दोघांची धान्य राजेशच्या खळपातले काढून आपल्या खळपात टाकले.

राजेशने धाव्यावर आपल्या बाबुन पाहिले त्याला धान्य कमी झाल्याचा संशय आला. त्याने गोपेशला विचारले-“काय रे, धान्य कमी झाल्यासारखे आहे?”

“बिचक्यांच्या एक धवा घेऊन उचलून गेला रे!” गोपेश म्हणाला.

“तू उचलून जाऊ का?” राजेशने विचारले

“अरे, धान्यावर ठेवामला मागितले होतेस. उचलून जाण्याचा कोठे सांगितलेस?” गोपेश म्हणाला.

दरम्यान गोपेश खायला बरी निघतांना म्हणाला-“धान्यावर बिचक्या उचलून जाव बरे का?”

गोपेश बरी निघून गेला. राजेशने गोपेशच्या धान्यातल्या दोघांच्या धान्य खळपात आणून टाकले.

गोपेशने परत आल्यावर विचारले-“रे, धान्य कसे काय झाले?”

“सोळाट्याचा बारा आला, त्याला मी काय करू?” राजेशने उत्तर दिले

पंचकल्याणी घोडा

एका राजाच्या दरबारी वीरदास नावाचा

एक दरबारी रहात असे. तो एक स्वामिभक्त व विद्वानपणाने दरबारी होता. एकदा वीरदासच्या तिघा मुलांचे राजकुमारांशी काही तरी कारणावळीत भांडण झाले आणि मारामारी झाली. त्यात एक राजकुमार मरण पावला.

ते कळल्यावर राजाने वीरदासला बोलाविले आणि म्हणाला-“माझा मुलगा तुझ्या मुलांच्या हातून ठार झाला, म्हणून तिघांना फाखोची शिक्षा मी केेली तरी कोणी काही म्हणणार नाही. परंतु त्यामुळे माझा मुलगा जिवंत होणे शक्य नाही. म्हणून त्याबद्दल मी तुझ्यावर एक काम सोंपविले. तू ते काम केले नाहीस तर तुझ्या मुलांचा जीव वाचणं नाही.”

“महाराज! मी आपल्या मुलांच्या प्राप्तापेक्षा आपल्या आज्ञेचे पालन करणे पेक्षा जास्त प्रिय होता. कोणी काम

जास्त श्रद्धा मानतो. आपण आज्ञा करावी.”

वीरदास म्हणाला.

राजा म्हणाला-“त्यामल नगराच्या राजाकडे एका पंचकल्याणी घोडा आहे. तो एक जगप्रसिद्ध घोडा आहे. तू आपल्या मुलांना बरोबर घेऊन जाऊन घोडा पळवून आण. तुम्ही मागल तेवढे धन तुम्हांला मी देईन. तुम्हांला प्रवासासाठी चार घोडे देईन. तुझ्या हातून हे काम नक्कीच पार पडेल.

“जो हुकूम महाराज! मी उद्यां उजाडताच या कामावर निघतो.” वीरदास म्हणाला. राजाने त्याच्यावर त्या कामाची जबाबदारी टाकली आहे हे वीरदासला माहीत होते. ते काम धोक्याचे होते. देशाच्या राजाला

पंचकल्याणी घोडा स्वतःच्या जिव्हा-प्राप्तापेक्षा आपल्या आज्ञेचे पालन करणे पेक्षा जास्त प्रिय होता. कोणी काम

बाहेल ती किमती दिली तरी राजा तो पोंडा देणार नाही हे वीरदामला माहीत आले. त्याला धोरून काढून जाणे देखील आपल्या गाणसाला शक्य नव्हते. अशा आपल्या राजा पकडून ठार करील तिजपेचू खरे. त्यात आपल्या मुलांचा जीव धांवविण्याचा हे प्रयत्न करून पाहणे वीरदामला अपरिहार्य वाटले. त्या पोंड्याला पकडून नेण्याच्या प्रयत्नात त्याचा किंवा त्याच्या मुलांचा जीव गेला तरी वीरदाम त्याला तयार होतो कारण तो धोड्याला पकडून घेऊन गेला नाही तर राजा त्याला व त्याच्या मुलांना फासावर चढवील. असे मरणापेक्षा धोडा पक-

ड्याच्या प्रयत्नात मरण आणि तटस्थता यात तो गौरवाचे ठरेल, असा विचार करून तो त्या प्रयत्नाला लागला.

दुसऱ्या दिवशी राजाने वीरदामच्या घरी तोच्या नाण्यांनी भरलेली एक मोठी पेंली आणि चार घोडे पोवते केले. वीरदाम आपल्या मुलांबरोबर धोड्यावर बसून व पेंली घेऊन ज्यामल देशाकडे निघाला.

ज्यामल नगर समुद्रकाठी होते. वीरदाम आपल्या मुलांबरोबर देशाच्या हद्दीवर घेऊन पोचला. होपर्यंत सूर्यास्त होत होता. तेथे एक फार मोठे देऊळ होते. देवळाच्या चारी बाजूला शेकडो एकर जमीन होती. देवळाच्या जमिनीची व्यवस्था करणारा एक देवळा-तच राहात असे. बाजूला कोठारे होती आणि अनेक मोठ्या इमारती होत्या. त्याच्या समोर किंवा बाजूला रुढ्याच्या राखी लावलेल्या होत्या.

वीरदाम मरुत देवळाच्या व्यवस्थापकाकडे गेला. त्याने आपली व आपल्या मुलांची ओळख मागून त्याला जे मांगवपाचे होते ते मांगितले. म्हणाला—“आम्ही या गावात नव्याने आलो आहो. आमच्या राजाच्या एका कामासाठी म्हणून आलो आहो. काळोख पडला आहे. म्हणून आज देवळाने उदरग्याची व जामच्या साध्या-

पिण्याची व्यवस्था हे शक्यतेने जमिनीवर जाणून फार उपकार होतो.”

व्यवस्थापकाने वीरदामाच्या हातात एक मोठी व बघ पेंली पाहिली. त्यात सोनेच असले पाहिजे हे त्याने ओळखले. म्हणून नम्रपणे म्हणाला—“त्यात काय मोठेते? तुम्ही फार दुसून कोटून तरी आला आहा. तुमच्या उदरग्याची व साध्यापिण्याची सर्व व्यवस्था मी करून देतो.”

वीरदाम त्याच्या मुलांनी आंबोळ घेवून घेतले. नंतर वीरदामने आपल्या मुलांना सोपायला मांगितले आणि स्वतः त्याच्याकडे गेला आणि त्याने गुप्तपणे सर्व गोष्टी मागून त्याचा मत्ता विकारला.

व्यवस्थापक पंचकल्याणोचे नाव ऐकूनच दचकल्यासारखा झाला. तरी स्वतःला थोडा सावरून तो वीरदामला म्हणाला—“मला वाटते, तुम्ही वगाच इतके कष्ट सजून इतके दूर आलात. हे काम तुमच्या हातून होणे नाही. म्हणून तुम्ही आलात. उद्यां सवाळी परत स्वदेशी निघून जा. आसणे महाराज आपला हा धोडा कोणत्याही किमतीवर विकायला तयार होणार नाहीत. त्या धोड्याला कोरून नण मानवाच्या हातचे काम नाही. नुकून कोणी तो लागला तर त्या प्रयत्नात त्याला स्वतःचा जीव घालवून घसावे. मी लगेचरे तेच मागत आहे.”

वीरदास विघ्नस्वात सोवून म्हणाला-
"आम्हांला आमच्या जिवाची फिकीर करा-
यला घेऊन नाही. आम्ही पंचकल्याणी घोडा
पेऊन गेलो नाही तर आमचा राजा
आम्हांला सोवणार नाही. तक्कीन ठार
करील. पेक्षा या प्रयत्नात मरण आले
तर आम्हांला पत्करेल. निदान राजाजेचे
पालन करील असता मरण आले, या गोष्टीचे
मनाला समाधान राहील. म्हणून तुम्ही
आम्हांला काही तरी उपाय करून राजाच्या
पोचते करा. आमच्या जवळ बी
सोन्याचो पिशवी आहे हो आम्ही तुम्हांला
देऊ. तबेल्यात पोचल्यावर आम्ही
नशिवाची परीक्षा स्वतःच पाहून घेऊ."

म्हणाला- "आज रात्रीच मी तुम्हांला
तबेल्यात पोचविण्याची व्यवस्था करतो.
राजाच्या घोड्यासाठी गवत व भुसा रात्रीच
पोचवावा लागतो. त्याच्याबरोबर तुम्हांला
तबेल्यात पोचविणे आम्हांला कठीण नाही.
परंतु तुम्हांला तेथे पोचते म्हणजे
मृत्यूच्या जवळपास टाकण्या सारखेच आहे."

"अहो पण आम्ही आत्महत्येला तयार
होऊनच तर आलो आहो. आम्ही पहिल्यानेच
नाही का सांगितले तुम्हांला? आम्हांला
गवताच्या पेंगपाबरोबर तुम्ही आत पोचते
केलंत तर त्याचे पाप मागणार नाही.
पुण्यच लागेल." वीरदास म्हणाला.

व्यवस्थापकाने चौथोना भुसाच्या पोल्यात
वसायला सांगून नोकरांकरवी ती पोती
गाडपात टाकविली. वीरदासने दिलेली
सोन्याच्या ताण्यांची धेली परत आल्यावर
सुरक्षित परत करीत असे सांगून व्यवस्था-
पकाने ती ठेवून घेतली.

गवत व भुसा शमायले देशाच्या तबेल्यात
पोचे पोचेलो मध्यरात्र उलटून गेली होती.
तबेल्यातल्या नोकरांनी पोती उतरवून ठेवून
दिली आणि पुन्हा जाऊन झोपले.

थोड्या वेळाने वीरदास व त्याचे मुलगे
उठले व पोती फाडून बाहेर आले. आपली
बाहुल दिव्याशिवाय मांजराच्या पादप्यांनी

पेऊन पोचले. ती घोडा उत्तम जातीचा
होता. म्हणून त्याला ओळखणे कठीण गेले
नाही. तो घोडा नव्या लोकांना पाहून
त्रिचकला.

पण वीरदासने शिकडे दिले नाही.
जाऊन त्याची दोरी लावला.
वीरदासाचा हात घोडा लाथा
झाडून ओरडू लागला. म्हणून वीरदास
त्याचे मुलगे हांगुला सरकले.
पाहारेकऱ्यांनी पेऊन वीरदास व त्याच्या
मुलांना रोंद केले आणि राजासमोर नेऊन
हजर केले.

"हे लोक पंचकल्याणी घोडा कोरून
न्यायला आले होते. याचा उजाडेपर्यंत
तबेल्यातच राहून ठेवा. उजाडल्यावर काय
तो तिकाल सांगेल." राजाने नोकरांना
सांगून वीरदास मुलांना पाठवून
दिले. उजाडल्यावर राजाने चौथा कैद्यांना
बोलावून त्यांना मोकळे पणी समोर बसविले

आणि विचारले- "कोण तुम्ही? या तऱ्हेने
जीव धोक्यात का धालीत आहां? तुम्ही
सरेसरे बोला."

वीरदासने सुरवातीपासून शेवटपर्यंत
सारे गोष्ट सांगून टाकली.

राजा ते सर्व ऐकून म्हणाला- "वीरदास!
तुझ्या म्हणण्यावरून तुझा स्वार्थ यात काही
नाही हे मला दिसते आहे. परंतु तुम्ही
सर्व धोन्यात पडला आहां हे स्पष्टच आहे.
याहून जास्त मोठ्या धोक्यात तुम्ही बांधी
पडलात का? असल्यात सांगा.
ऐकल्यावर माझा त्याच्यावर विश्वास
तर मी तुझ्या मुजापैकी एकाका मी
जिवंत मुक्त करीन."

वीरदासने आपले पूर्वीचे आयुष्य थोडे
आठवण्याचा केला म्हणाला-
"होय महाराज! माझ्या आयुष्यात अशीच
एक गोष्ट पूर्वी घडली आहे."

"सांग ती गोष्ट!" राजा म्हणाला.
(पूर्वी घडलेली गोष्ट पुढल्या अंकात)

धन - प्राप्ती

एकदा एक भेटजी ज्योतिष्याशी बोलत बसले होते. तेव्हा एक मुलगा तेथे कोठून ठरी आला. ज्योतिषी त्या भेटजीला त्या मुलाकडे बोट दाखवीत म्हणाला—“तो मर्गेच मुलगा आहे ना. मजुरी करून आपले पोट भरतो. परंतु तबकर त्या मुलाच्या बापासा धनप्राप्ति होणार आहे. गुढच्या आपुल्यात त्याला मिळणार आहे.”

भेटजीचा ज्योतिष्यावर विश्वास होता. ते त्या मुलाच्या बापास भेटून म्हणाले—“तु आपल्या मुलाची जबाबदारी सांभाळ. तुला दोनही देतो.”

मजुराला मका जास्ती की भेटजीनी. सूचना काही तरी बुद्धीनेच देतो असाही म्हणून त्याने विचारले—“पण काय हो, पण गुढचा काय ?”

“काही नाही बाबा. मुलाची ही स्थिति काय द्या जाती. करी की राजविड्या सारखा रावेल ! पाहिजे तर जाणगी तीतले कपडे ठेवून ये.” भेटजी म्हणाले.

मजुराला सांगले कपडे मिळाले. मुलगा भेटजीच्या घरी राजविड्यासारखा वाई. एक महिला तरी भेटजीला कोठून चिन्हे दिसली नाहीत. तेव्हा जाऊन ज्योतिष्याला विचारले—“ज्योतिषी बुवा ! एक महिला होऊन येणार, पण संपादकी काही नाही की ?”

“का नाही ? काणी की मी सांगितल्याप्रमाणे त्याच्या बापासा. तुम्ही काय थांबा मिळाले ?” ज्योतिषी म्हणाला.

पांडव घृतात पुन्हा हागले आणि द्रोपदीमहा वनवासाम हस्तिनापुराहून निघाले. इंदसेन वगैरे सेवक रथ त्याच्या बरोबर निघाले.

घाटेत ते वर्तमानपुर नामक गावी पोचले. तेथे त्यांना भेटायला हस्तिनापुरवासी काही लोक आले व म्हणाले—“युधिष्ठिरा ! तुम्ही आम्हांला सोडून असे काय निघालात ? आम्ही मुदा तुमच्या बरोबर येतो.”

युधिष्ठिर नम्रपणे त्यांना म्हणाला—“मी म्हणतो ते ऐकून घ्या. आम्हांला जंगलात ज्या यातना सहन कराव्या लागली त्यांच्या कल्पनेनेच आमचे आजोबा भीष्माचार्य, पितृतुल्य धृतराष्ट्र महाराज आणि आमच्या मातोश्री कुंती यांच्यावर हांगरच कोमळला

आहे. तुम्ही परत जाऊन आमच्या वतीने त्यांचे शाल्वन केलेत तर म्याना मूल सोडून आम्हांला आनंद होईल.”

युधिष्ठिराच्या सोडले ने नम्र वचन ऐकून सर्व नागरिक पांडवांचा स्तुति करीत हस्तिनापूरला परतले.

स्थानंतर पांडव स्थान वसून वनवासाम पुढे निघाले. सूर्यास्ताच्या सुमारास ते एका विशाल वटवृक्षाजवळ घेऊन पोचले आणि रात्रभर तेथेच आराम करण्याचे त्यांनी ठरविले. पांडव गावाबाहेर उतरले आहेत हे ऐकून जवळपासच्या गावांतली ब्राह्मण मंडळी त्यांच्या दर्शनास आली व सूर्यादय झाल्यावर पांडव पुत्राच्या प्रवासाची तयारी करू लागले तेव्हा सर्व ब्राह्मण त्यांच्याबरोबर निघाले.

तेव्हा मुधिष्ठिर त्यांना म्हणाला-
 "आम्ही आपले सर्वस्व घालवून वनवासास
 आहो. तुमचा सर्वांचा उदरनिर्वाह
 कसा चालणार? तुमचे काट आम्हांला
 पाहवणार नाहीत. म्हणून तुम्ही घरी परत
 जाणेच बरोबर होईल."

"परंतु आम्हांला तर तुमचाच आधार
 आहे. आम्ही कोणाच्या तोंडाकडे पहा-
 यचावे?" ब्राह्मण मंडळी म्हणाली.

"आम्ही असहाय नित्यीत आहो. अशा
 परिस्थितीत तुम्हां सर्वांसाठी कंदमुळे
 फळे आणायला मी आपल्या भावंडांना कसे
 काय पाठवू शकेन?" मुधिष्ठिराने स्पष्ट
 सांगून टाकले.

"आम्ही स्वतःच काट घेतूनच सांगू
 आम्ही फक्त तुमच्या संगतीत राहण्यासाठी
 येत आहो." ब्राह्मण म्हणाले.

मुधिष्ठिराने आपले पुरोहित धौम्यमुनि
 यांस विचारले- "मुनिवर्य, ही ब्राह्मणमंडळी
 सर्व तऱ्हेचे काट महान करण्यास तयार
 होऊन निघत आहेत. आम्ही नकार दिला
 तरी आपण सोडोत नाहीत. मग अंगलात
 गांचा उदरनिर्वाह कसा चालणार?
 काही उपाय असेल तर मुक्तवा!"

"मुधिष्ठिरा! अन्न हे आदित्यमय आहे!
 न सूर्याची गरज आणि त्याच्या
 रूपेण निर्वाहाची गरज
 कर." असे सांगून धौम्य मुनींनी सूर्यो-
 पासनेचा श्रद्धा दिला.

मुधिष्ठिराने धौम्य मुनींच्या सल्ल्या-
 प्रमाणे सूर्याची आराधना केली. सूर्याने
 प्रसन्न होऊन मुधिष्ठिराला वर मागण्यास
 सांगितले. तेव्हा मुधिष्ठिराने ब्राह्मणांच्या
 योगश्रेष्ठांनी धावण्या करण्यास सहाम्य
 करण्यास विनंती केली. तेव्हा सूर्याने तांब्याचे
 एक मांडे मुधिष्ठिराला दिले म्हणाला-
 "द्रोणी व फळे लिजवून
 मांड्यात ठेवून देऊ लागली म्हणजे हे पात्र
 कधीच रिकामे होणार नाही. अशा तऱ्हेने
 सर्व जिवी मनुष्य होतील." असे सांगून
 सूर्य अंतर्धान पावला.

युधिष्ठिराने ■ अक्षय्यात द्रौपदीच्या हातात विले. त्या विवसापासून द्रौपदी दर रोज बंदमुळे व फळे शिजवून ■ अक्षय पात्रात ठेवू लागली. इच्छित अन्न सर्व ब्राह्मणांना व पांडवांना पुरेल इतके त्यात मिळू लागले. युधिष्ठिर दररोज प्रथम अतिथींना वाढायला सांगून नंतर आपल्या भावंडांबरोबर जेवू लागला. सर्वांची ■ खाटीपल्यावर द्रौपदी जेवू लागली.

पुढे काही काळ लोटल्यावर पांडव गंगकाठचा निवास सोडून सरस्वती नदी काठच्या काम्यक वनात येऊन राहू लागले. तो एक अत्यंत सुंदर प्रदेश होता. त्यात अग्नी मुनी राहात असत.

पांडव काम्यक वनात राहिल असता एकदा धृतराष्ट्र विदुराला बोलावून म्हणाला— "विदुरा! पांडव यथासास गेल्यानंतर प्रजा आमच्यावर रागावल्यासारखी झाली आहे. असंतुष्ट प्रजा उलटन्ही तर राज्याचे नुकसान होण्याची शक्यता आहे. काही उपाय असेल तर माग !"

"राजा! धर्म, अर्थ व काम या सर्वांचा मूळ आधार धर्म ■ नृ नर्माचे पालन ■ आपली मुले व पांडव यांचा सांभाळ ■ दुर्योधनाने शकुनी ■ कपटीपणाने पांडवांचे राज्य जिंकले आहे. नृ युधिष्ठिराला त्याचे ■ देऊन ■ त्यांच्या अधिकारात काही काळ दुर्योधन, दुःशासन, शकुनी आणि कार्य पांता राहू व. मजा सोळावून सर्वांसमस्त दुःशासनाकडची द्रौपदीची सभा मागायला सता. युधिष्ठिर धमा करील. नृ सत्ता विचारल्यास ■ मजा जो उचित वाटला तो मी दिला. या उपर तुम्ही मर्जी !" असे सांगून विदुर गप्प बसला.

परंतु धृतराष्ट्राला मयकर राग आला. तो राजाच्या भगत म्हणाला—"तु हा काय सत्ता दिल्यास ? मी, नृ माझा ■ म्हणून तुझा आदर करीत आला व तुझा सत्ता विचारला. पण तुम्ही दुव्हाडी कायम आहे. माझ्या मुलाचा उत्कर्ष तुला कचवत नाही.

तु त्यांच्याचकडे जाऊन का नाही राहात ?"

विदुराने लगेच रद्द मागविल्या आणि काम्यक वनाकडे निवाला

तो ■ पोचला तेव्हा युधिष्ठिर ब्राह्मण संकलीती बोलत बसला होता. युधिष्ठिराने विदुराला वरून येताना पाहिले ■ पांडवाना म्हणाला—" विदुरकाका ■ येत आहेत ? घृतात आपण आपले ■ घालवून बसलो आहा. पण आपली शस्त्रास्त्रे अद्याप आपल्या जवळच आहेत. ती जिकण्याची ■ असेल शकुनी मामांच्या ■ म्हणून धृतराष्ट्र महाराजांच्या ■ एत केळण्यास निमंत्रण घेऊन विदुरकाका आले असतील. ■ मापुढे घृत संकलयने नाही असे मी ठरविले आहे अर्जुनाचे गांडीव व तुम्ही नवा त्यांनी जिंकली तर ■ आपले राज्य पुन्हा मिळविण्याचा निज्जार कायमचा सोडलेलाच बरा."

इतक्यात विदुर निरुडे येऊन पोचला. पांडवांनी त्याला सामोरे जाऊन त्याचे स्वागत केले. धृतराष्ट्राने जसा अपमान केला होता तो सर्व सांगून विदुर म्हणाला—"जातां मी तुमच्या ■ आलो आहे."

न ऐकून युधिष्ठिर म्हणाला—"विदुर काका ! जातां आम्हांला ■ जायला

तुम्ही आमच्या बरोबर राहाल. मापेक्षा ■ आनंदाची गोष्ट ■ काय असणार ?"

विदुर काम्यक वनात जाऊन पांडवांच्या बरोबर राहू लागल्याचे धृतराष्ट्राला कळले. ने ■ फार तोडून बोलल्याचे आठवून धृतराष्ट्राला फार गस्कास्तप वाटला. जातां विदुराला सत्ता आपल्या- ऐवजी पांडवांना मिळत राहणार. हेदेखील त्याला आवडले नाही. म्हणून त्याने संजमाला, विदुराला बोलावून आपणावयास पाठविले. म्हणाला—"संजया ! किती झाले तरी विदुर माझा माऊ आहे. मी त्याला तोडून बोललो म्हणून मी दुःखी मनाने पांडवांकडे गेला

माझ्या धव्दाला मान घेऊन परत आलास. तू गेल्यापासून मला काहीच सुचत नव्हते. मला माझ्या चुकीबद्दल क्षमा कर."

ते ऐकून विदुर म्हणाला—"राजा! तुम्ही आज्ञा विरोधार्थ आहे. मी तुम्हा हितापाथ सल्ला दिला होता. माझ्या दृष्टीत पांडव ही कौरव आहेत. परंतु पांडव ही संकटात आहेत. त्याबद्दल ते नाहीत. म्हणून त्यांच्याविषयी साहजिकच माझ्या मनात सहानुभूति आहे."

दुर्योधना विदुराला परत आलेला पाहून दुःशासन, शकुनी व कर्ण यांना बोलावून म्हणाला—"काहिलंत, विदुरकाका पुन्हा परत आले! ते नेहमी पांडवांच्या बाजूनेच बाबांना सल्ला देतात आता पांडव पुन्हा हस्तिनापूरला परतले तर मी आत्महत्या करून मोकळा होऊन जाईन."

शकुनी दुर्योधनाला म्हणाला—"तू तरी काय वेड्यासारखा बोलतो आहेस रे? तुम्हा बडिलांनी बोलविले तरी ते परत येण्याचे नांव काढणार नाहीत."

परंतु दुर्योधनाचे समाधान झाले नाही. कर्णाने ते ओळखले. तो शकुनी मामांना आणि दुःशासनाला म्हणाला—"आपण

असह्य पांडवांचा वध करून टाकूया. आता त्यांचा काटा काढला नाही तर पुढे ते अवश्यच समज!"

कर्ण म्हणाला ते सर्वांना पडले. सर्वांनी ससैन्य वनावर स्वारी पाडवांचा वध करण्याचे ठरविले.

टीक त्याच वेळी व्यासमुनी धृतराष्ट्राकडे आले आणि म्हणाले—"धृतराष्ट्रा! अरे पांडवांना घुतात फसवून त्यांचे राज्य जिंकून तुला काय मिळाले? मला हे बिलकुल आवडले नाही. आता तुम्हा घोरगा काभ्यक वनावर स्वारी पांडवांचा वध विचारात आहे हा विचार नाही अविचार आहे. तो गेला तर परतणार नाही तू त्याला हा मुखपणा सोडून माग! हा सर्व अंधार अंधमं डोळ्या देखत घडत असता तुम्ही सर्व भीष्म, द्रोण, विदुर वगैरे मौन करून कसे काय बसले आहां?"

ते ऐकून धृतराष्ट्र म्हणाला—"मुनीवर्य! हे जे काही घडले व होत आहे, आमच्या पैकी कोणालाच आवडले नाही. परंतु पुत्र प्रेमांमुळे मी हे सर्व काहीच पांघवू शकलो नाही. तो माझी पर्वाच करीत नाही. तुम्हीच त्याची काळ उघाडणी करावी."

"सला आवश्यक कामासाठी जाण्याचे आहे. येथे मैत्रेय नांवाचे मुनी येणार आहेत. तेच तुम्हा मुलाला नीट समजावून सांगतील." असा देऊन व्यासमुनि निघून गेले.

महर्षि व्यासांनी सांगितले होते त्या प्रमाणे काही दिवसांनी मैत्रेय मुनि हस्तिनापूरला आले. धृतराष्ट्राने त्याचा यथोचित सत्कार केला आणि हात जोडून म्हणाला—"मुनिवर्य! आपले आतां कोठून येणे झाले?"

मैत्रेय म्हणाले—"धृतराष्ट्रा! मी नीधं पावा करीत वनात गेलो होतो. तेथे पांडवांवरोंवर काही काळ राहलो. आतां तज्या दर्शनाला जालो आहे. पांडव वत्कल

वस्त्र व जटा धारण करून वदमुळे व फळे वाळूत राहतात आहेत. पण ते आहेत तेथे समाधानाने व आनंदाने रहात आहेत."

"मुनिवर्य पांडव सकुशल आहेत हे ऐकून आनंद झाला. त्यांच्या मनांत क्रोध, द्वेष इत्यादि नाहीत ना? नाही तर ते मध्येच आपला नियम सोडून हस्तिनापुरावर चालून यायचे!" धृतराष्ट्राने विचारले.

"भूकंप झाला, कोमळले आणि आल्या तरी पांडव आपल्या धर्मापासून नाहीत. अशा सडतेनी पांडवांशी तुझ्या मुलाने अनुरोध केला." मैत्रेय मुनी म्हणाले.

नंतर मैत्रेय मुनि दुर्योधनाला म्हणाले— "हे यश, एक, तुझ्या डोक्यात अस्वभावाने बुद्धि उरली असेल तर पांडवांशी मैत्री कर. भीमाने काम्यक किम्मीर राक्षसाचा वध केला आहे. त्याने दकासुराचा, हिडिंबासुराचा आणि जगमंधाचा वध केला. तुला माहीतच आहे द्रुपदामारुचा बलिष्ठ राजा त्याचा मासरा आहे. कृष्णासारखा

पांडवांशी वर करून तुझ्या इतनाच नाही."

ने ऐकून दुर्योधन खटखट उभा राहला. ते पाहून मैत्रेय मुनींना राग आला. त्यांनी म्हणाले— "तुझ्या या माजलेल्या मांड्या भीमाच्या गदने होतील."

धृतराष्ट्र जोडून म्हणाला— "मुनिवर्य! माझ्याकडे पाहून मुलाचा अवसाध पोटत ध्या!"

"या शापातून मुक्तीचा एकच उपाय आहे. तुझ्या मुलाने पांडवांशी मैत्री जोडावी." मैत्रेय म्हणाले.

"मुनिवर्य! जातांच भीमाने किम्मीर राक्षसाचा वध केल्याचे सांगितले तो वृत्तांत ऐकण्याची इच्छा आहे." धृतराष्ट्र म्हणाला.

"तो वृत्तांत विदुराला विचार!" असे सांगून मैत्रेय मुनी निघून गेले.

"भीमाने किम्मीराचा वध केला का?" असे म्हणत दुर्योधन मनाने दुर्योधन तसेच उठून गेला.

[४]

ब्रह्मदेव, विष्णु पर्वतावर निघून गेले आणि त्यांनी देवका व हिमवान यांना समजावून सांगितले. त्यांनी महादेवीला करण्यासाठी तपश्चर्या करून तिला आपल्या पोटी घेण्यास विनंती करावी. नंतर ब्रह्मदेवा-ला महादेवीचे स्तोत्रगान करून तिला प्रमत्त केले.

त्याच्या स्तोत्रगानावर संतुष्ट होऊन महादेवीने त्यांना दर्शन दिले. महादेवीच्या नुकुटाचा चतुर्दिक पत्तरला होता. तिच्या सहस्र हस्तांत त्रिशूल आदिक शस्त्रास्त्रे होती. ब्रह्मदेव आदिकांनी हात जोडून निवेदन केले— "हे महादेवी मातर! तू दक्षाच्या पोटी सती म्हणून जन्म घेतला होतास. शंकराशी विवाह त्याला

मुखी नसत असताना तू देहत्याग अपमान करून तू देहत्याग करलास. तुझ्या विरहामुळे धिरपत होऊन ध्यानमग्न होऊन यमला म्हणून तारकासुर राक्षसाना फांगले. स्वैर अत्याचार करून आहोत. कोणी अवतारीपुरुष अवतार घेऊन साधु-पुरुषांचे रक्षणकरील व दुष्टांचा नाशकरील अशी आज्ञा मंत्रात आढळून आम्ही आजवर पाहिली. त्रिलोक वस्त होऊन तारका-सुराच्या दधाची पहात आहे. म्हणून तू येनका व हिमवान यांच्या पोटी जन्म घेऊन तारकासुराचा वध कर व त्रिलोकांत पुन्हा शांतिस्थापना कर."

महादेवीने त्यांची पुरी करण्याचे वचन दिले आणि अवश्य झाली.

तिकडे ब्रह्मदेव आर्षिकाच्या इच्छेप्रमाणे मेनका ■ हिमवान तपश्चर्येत लीन झाले, तेच शुक्ल प्रतिपदेपासून सप्ताचीस आठवडे तपश्चर्या केल्यावर त्यांच्या श्रद्धा मक्तीवर ■ होऊन महादेवीने त्यांना दर्शन दिले व बर सांगण्यास सांगितले.

तेव्हा मेनका व हिमवान दोघांनी हात जोडून विनंती केली—“हे माते ! आम्ही तुझ्यादर्शनाने ■ मुक्त झालो. आता आम्हांला शौर्य, साहस ■ पुण या सर्वांनी परिपूर्ण असे ■ पुत्र होतील ■ वर दे आणि तू स्वतः पुत्री रूपे आमच्या पोटी जन्म घेऊन आम्हांला कृतार्थ कर. त्यानंतर अगताच्या कल्याणासाठी शंकराशी

विवाह करून आम्हांला शाश्वत कौतकी देण्याची कृपा कर.” महादेवी ‘तथास्तु’ म्हणून अंतर्धान पावली.

काही काळ लोटल्यावर पाच एव उच्च दशेत ■ मेनकेला एक मुलगा झाला. त्याचे ■ मेनाक झाले. त्यानंतर तिला कमाने नव्याणव पुत्र झाले आणि अगदी शेवटी आई ■ अमता वीर शुक्ल नवमीला एक सुंदर तेजस्विनी कन्या जन्मली. ती हिमवान पर्वताची मुलगी, म्हणून तिला ■ हे नाव ठेवण्यात आले. तिच्या तेजाने वाही विना प्रकाशित झाल्या. देवांनी पुष्पकूटि ■ ब्रह्मदेव, विष्णू व इंद्रादि देवांनी महादेवीचे स्तोत्रगान केले.

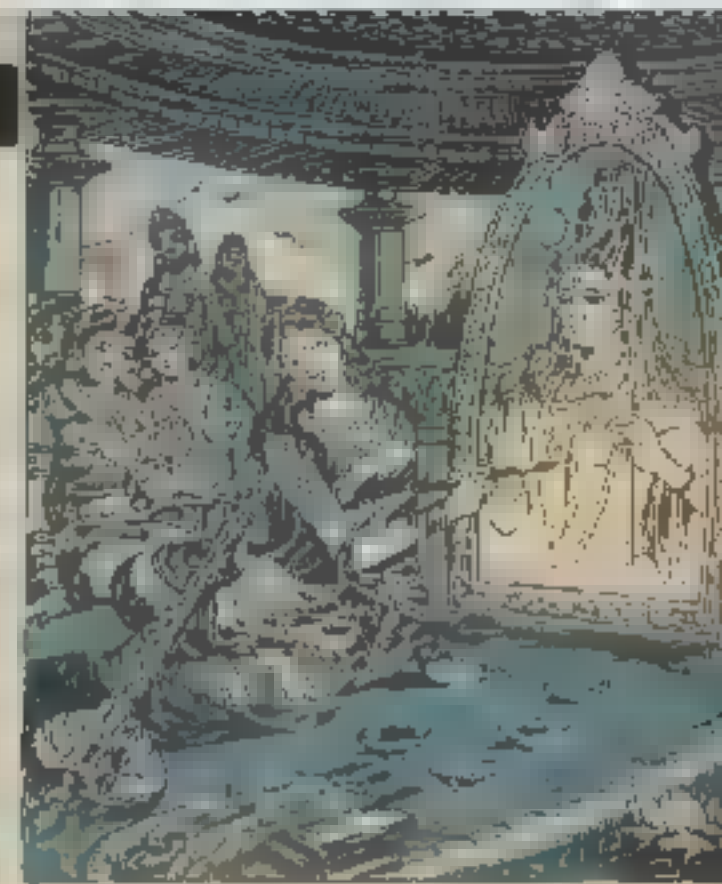
पार्वतीचा जन्म झाला तेव्हा तिच्या देहावर नीलवर्ण कांति मळकत होती. तिला ■ हात होते, कपाळावर एक डोळा होता ■ तिची वाकृति काली माते सारखी होती. तिचे ते रूप पाहून मेनका झाली व तिने प्रार्थना केली की सामान्य बालिकेचे रूप धारण करून सर्वांना सुखी कर. तेव्हा देवी एका सामान्य कन्येसारखी जन्मल्या-बरोबर रडू लागली.

हिमवानाला जेव्हा, महादेवीने त्याच्या पुत्री रूपाने जन्म घेतल्याची शुभवार्ता कळली तेव्हा त्याला अपरंपार आनंद झाला. तो ब्रह्मचंदाला बरोबर घेऊन प्रसूतिगृहा-

जवळ आला. कर्पूरदीप लावून कस्तूरीचा सडा वातला. ब्रह्मचंदाने मेनका व हिमवा- ■ आशीर्वाद दिला. हिमवानाने घन, ■ व बस्त्राभूषणे देऊन बाह्याणांचा सत्कार केला.

पार्वती हळूहळू लहानाची मोठी झाली. ■ सखीबरोबर ती दऱ्यालोऱ्यात विहार करी. कधी सिंहावर बसून हिरे फिरे. गुहात व ■ प्रदेशात ■ खेळते. कधी स्वतः आई होऊन ■ सखींना मुले मुली ■ भातुकलीचा ■ खेळते. कधी आपल्या सखींना बेंडू दाखवून तो ब्रह्मांड असल्याचे सांगे व बेंडूसारभं ब्रह्मांडाला मी खेळवीन असे सांगे. ब्रह्मदेव, विष्णू व महादेव यांच्या मूर्ती करून मी त्यांना आज जेवायला वाढणार आहे, असे सांगे. एक धरंफुल तयार करून म्हणे, हे ब्रह्मदेवाने निर्मिले आणि विष्णू याचे रक्षण करीत आहे आणि शेवटी ते मोडून टाकून सांगे, ■ शंकराचे ■ आहे.

असा तऱ्हेने पार्वतीचे बालपण सगल्यावर तिचा विश्वाभ्यास सुरू झाला. तिने सर्व विद्या संपन्न केल्या. ती सर्वदा शंकराचे ध्यान करून सामान्याचा पाठ करी. ती ध्यान मग्न असता कोणी तिला पार्वती म्हणून हाक मारली तर ती मुळीच उत्तर देत नसे. परंतु कोणी तिला ‘शिवानी’

म्हणून हाक मारली ■ ती उत्तर ■. मतान आले की ती सिंहाला आपले वाहन ■ विहार करी. त्यावेळी तिच्या हातात धनुष्य बाण, त्रिशूल आदिक शस्त्रे असत. तिला सिंहाव्यतिरिक्त वाहन किंवा इतर शस्त्रास्त्रे आवडत नसत. ती कधी कधी आनंद मग्न होऊन नृत्य ■ करी. शंकराचे चित्र काढून किंवा त्याची मूर्ति तयार करून आपल्या सखींना दाखवी.

त्याच मुमारास नारद हिमवानाच्या दर्शनास आला. हिमवानाने सामोरे ■ त्याचा सत्कार केला. त्याची पाद्यपूजा करून त्याला नमस्कार केला आणि पार्वतीला नमस्कार करायला सांगितले. नंतर नार-

शला विचारले—“मुनिवर्ये! आपण त्रिलोक-
करतां. आमच्या सार मुलीला कसा
पति लावेल, हे सांगण्याची कृपा करावी.”

नारद पार्वतीचा हात पाहून व त्यावर
गज, मत्स्य, अंकुश व गंध म्हाणाला—
“हिमवाना! तुझ्या या मुलीला सद्गुणांची
सर्व लक्षणे आहेत. तुला आपण यशप्राप्ती
होईल. लक्ष्मी व सारस्वती तारणी हिची
पूजा होईल. हिचा पति त्रिलोकात
शंकर आहे. म्हणून विचारपूस
कारणाची नाही. शंकराची हिचा
विवाह करून द्यावा.”

नारद निघून गेल्यावर हिमवान
मेनकेला नारद म्हणाला व सांगितले आणि
—“आपण मलाचोफडून वर
भाषिलला होरा. स्वप्नद्वारा देवीने आपली
पुत्री म्हणून जन्म घेतला आहे.

ते ऐकून मेनकेला परमानंद झाला ती
म्हाणाली—“आपली पार्वती आहे. तिच्या
लागी आहे. म्हणून तिच्या विवाहाची
जखण तयार करावी.”

इतकी हिमवान विचार म्हाणाला—
“सर्ती मरणांतर शंकर तिचा देह
खाद्यावर टाकून विश्वभर हिंडत होता.
शेवटी पार्वती संगमस्थानी काळीघाटा वर
नृत्य करत असता दिव्घुने आपल्या मायेने
मलीन कलरीरूप देऊन तिची तेथे स्थापना
केली आणि शंकराला ज्ञानोपदेश केला.
तेव्हा शंकराने वंरागवृत्तीने तपश्चर्या सुरू
केली व तपश्चर्यात आजपर्यंत मीन
रंगत आशुता व भक्त नहावे
आहे. तपश्चर्या करत त्याला शंकर
नसाही. म्हणून पार्वतीलाच
नाराज करून घ्यावा.”

तसे म्हणून हिमवान व मेनका
पार्वतीला बरोबर केलास गेल
गेल तेव्हा तपश्चर्या होता.
शंकराचा शरही बाजूला त्याचे गंध
आगचे कारण आहे. काही गंध
शंकराचे होते म्हणून
हिमवानाला शंकराच्या दर्शनास आपल्याची
अनुमति दिली.

११४. इग्वाजचा

इग्वाज नदीचा (दक्षिण अमेरिका) देशात दक्षिणेकडील पर्वतात होतो. पश्चिमेकडे
८०० मीन वहात पारिपरिक नावाच्या नदीशी तिचा संगम होतो. इग्वाज नदीला आघोळारी,
नोटे घवघवे जाते. जगप्रसिद्ध इग्वाजचा प्रचंडता (येथे दिसते दिलेला) मुख्य आहे.
परमपूर व अर्जेटिना देशांच्या सरहद्दी ज्या जागी चिकटतात तेथून १२ मैलावर हा प्रचंड
आहे. तेथे सर्वप्रथम हॉमराल प्रदेशातला माग ओलांडून मोठ्या नदीच्या
प्रवाहाला एकेक १५० फूट उंचीचा आहे. नदीची एक शाखा वहात ७६०
एकतः उंची घेते. पादपथ्याला या मोठे प्रचंडताची १५,००० फूटापर्यंत पसरली.
मिनिझोटा २८० नाथ प्रचंडता आहे. म्हिरटोरिया आणि मायग्रा प्रचंडता आहे.

पुस्तकत
बोर्डनाई

सुखी चेंद्रे कुंज बलाचा,
मुद्रास्य बंधना प्रतिका करी ।

प्रेषिका :
श्री. सुनिता ना. कांबळी

पुस्तकत
बोर्डनाई

सुख रात्रिका सुखी हरिणा,
पत्तावावन मकल करी ।

प्रेषिका :
श्री. सुनिता ना. कांबळी

चांदोबा

महाराष्ट्र राज्य सरकार

मुलभा: पुढ्या लोके सतत प्रियवादिन
अप्रियस्य च पथ्यस्य वचना, ~~अप्रिय~~ न दुर्लभः

॥ १ ॥

[गोंड व प्रिय वादनाशी पत्तन बाळगारे लोक पुष्कळ असतात. परंतु कटु भजने तरी अप्रिय वचने सोवणारे आणि तेवणारे लोक वयसिनच आरळतात]

य दैवोपगतं दुःखं शुभं तद्विरपांतरं
निर्धोनाय लघुच्छाया ~~अप्रिय~~ हि विशेषतः

॥ २ ॥

[दुःखानंतर मिलणारे शुभ भाग्यदाकारण असते. तो (अप्रिय) उन्हाळ राहण्याने पाडवत जाणा यानाच ~~अप्रिय~~ पावलीने शुभ काम असणे न कळते]

वह्निस्तल्य जलायते, जलनिधि कुल्यायते, नक्षणान्
मे ~~अप्रिय~~ स्वरूपशिष्टायते, मृगपति मद्य, कुरंगायते
व्यालो मान्यगुणायते, वियरसः गोमूषवपयते,
यस्यांगेखिल लोकवल्लभ तस्य जीवं समुन्मीलति

॥ ३ ॥

[सर्व लोकांकडून वाचनाशी होण्यास यत्न त्याचे मोल आहे. त्याला अग्नि तपसावाच्या अग्नी मेरुपर्वत भूकाचा शिलाखंडासारखा असतो, निद्रा हरणासारखा असतो. माघ पुलाच्या भांडेसारखा असतो आणि विष अप्रुत तुल्य असते.]

जेन्हा आणि लक्ष्मी दोघां बघिणी होव्या.
लक्ष्मीच्या भक्तांची संख्या पाकळ
होती. परंतु जेन्हाची पूजा कोणी करीत
नसे. म्हणून जेन्हाला आपल्या पाकळपा
बहिणोपा हेवा वाटत असे.

एकदा लक्ष्मी शभर रत्न घेऊन कोठे तरी
सायला निघाली. जेन्हांने तिला विचारले—
“कोठे चालतोंस म ही सर्व रत्ने घेऊन ?”
लक्ष्मी म्हणाली—“तारीं एक गरीब मनुष्य
कितीक दिवसांचा उपाशी भाली ~~अप्रिय~~ व्हावी
म्हणून वाढ पाहतो आहे. त्याला ही रत्ने
देण्यासाठी घेऊन जात आहे.

“अग, पण मी नऊन देते त्याला, ~~अप्रिय~~
इतके !” जेन्हा म्हणाली

साइलाजाने लक्ष्मीने सर्व ~~अप्रिय~~ जेन्हाच्या
हातात दिली. जेन्हा ती रत्ने कळकांड्या
सारख्या काठीत घालून श्रीनिवास नामक
एक गरीब मागनाच्या घरी ~~अप्रिय~~

उजाळत्यावर श्रीनिवासला ती काठी
उत्तारी दिसली. त्याला आश्चर्य वाटले.
तो विचार ~~अप्रिय~~ लक्ष्मीची मला या
काठीची काय गरज ? त्याने ती काठी
घेतली आणि सलापाकड निघाला वाटत
त्याला एक मुलगा भेटला. ~~अप्रिय~~ मलाने
श्रीनिवासाला विचारले—“काय हा, अशी
काठी कोठे मिळते ? माझ्या आजोबांनी
अशीच एक काठी घेऊन ~~अप्रिय~~ मला एक
पावली दिली आहे.”

“पाहिजे तर मी हीच काठी घेऊन जा.”
असे मागून श्रीनिवासने त्या मुलाकडून ती
पावली घेऊन काठी त्याला दिली. नंतर
श्रीनिवास तळाबाबर गफा काठावर पावली
ठेवून तो पाण्यात उतरला.

एका खांडग्याळ मुलाने ती पावली पाहिळी
आणि काही बोलत्याशिवाय पावली घेऊन
पळत गेला.

लक्ष्मी हे सर्व आकाशातून पहात होती. ती आपल्या मोठ्या बहिणीला म्हणाली-
"पाहिलेस ? साई ? तू ऐकले नाहीस माझे. तू आपल्या हाताने त्याला ती काठी नेऊन विलीस. ती त्याला मिळाली नाही. तो दरिद्रीच राहला."

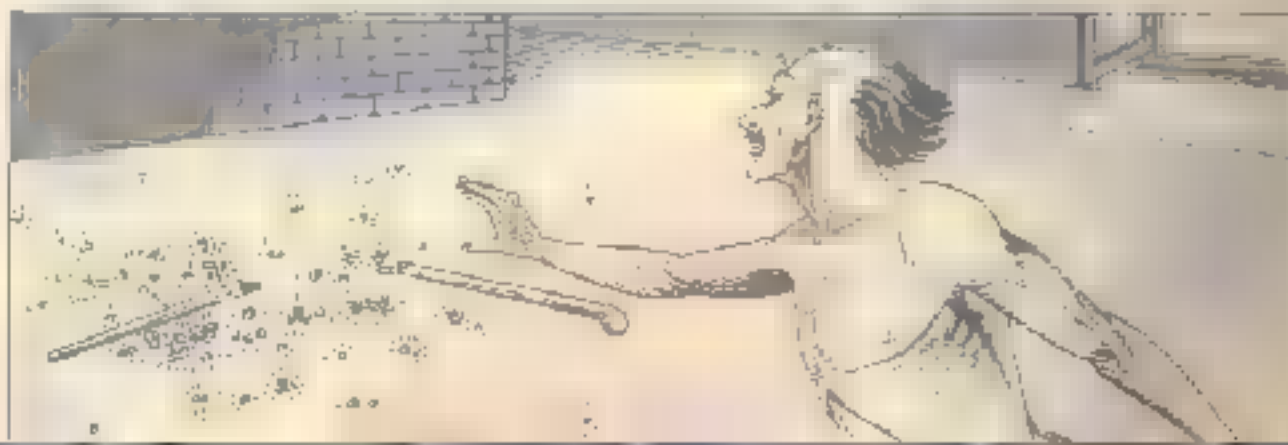
जेष्ठाने तिला रागावून विचारले-"तु तशी काय केले असतेस ?"

"मी काय करू शकेन ! तुला आताच द्यायिते !" असे स्मित करून सांगत लक्ष्मी निघून गेली.

तिफळे त्या मुलाच्या आजाने नातवाच्या हातातली काठी घेऊन त्याला विचारले-
"अरे ही क्षुधेची जड का ? मला ही उचलता देखील येत नाही ?"

"श्रीनिवास यांना पावली देऊन ही काठी आणली मी शदा !" नातू म्हणाला.

"ही काठी त्यांना परत देऊन पावली मागून घे आणि एकाही झलकोशी काठी घेऊन घे." आज्ञा म्हणाला.

श्रीनिवासने काठी घेत घेतली व म्हणाला-"ती पावली हरवली चावा. उद्या परवा आणून देईन. तू आपल्या आजोबांना आऊन सांग."

मुलगा निघून गेल्यावर घोंड्याच वेळाने एका म्हातान्याने येऊन श्रीनिवासला पावली दिली व म्हणाला-"माझ्या मुलाने तुमची ही पावली उचलून आणली होती ती परत करायला आली मी !"

श्रीनिवासने ती पावली तिच्या मालका-कडे पोधली केली

ही सर्व कामगिरी लक्ष्मीचीच असली पाहिले हे ओळखून जेष्ठाला राग आला. ती श्रीनिवासला चावण्यासाठी काळ्या नागाचे रूप घेऊन त्याच्या घरी येऊन बसली. मावाला पाहून श्रीनिवासने त्या काठीने नागाला मारले काठी पोकळच गेली म्हणून मोडली आणि सर्व रत्ने जमिनीवर पसरली

देवाचा धर्म

प्राचीन काळी काशी येथे एक राज्य करीत अस पट्टराणीला दोन मुलगे झाले. राजाने त्यांची नावे अनुक्रमे महिसास व चंद्रकुमार अशी ठेवली. महिसास हाच घोषितत्व होता चंद्रकुमार लहान असतानाच राजा आई पट्टराणीने पारलासमय केले

राजाने पुन्हा दुसरे लग्न केले आणि नवीन राणी पट्टराणी झाली. राणी फार गुदर होती. राजावर तिचे फार प्रेम होते राजा देखील तिचा आदर करी. पश्चासमयी तळ्या पट्टराणीला एक मुलगा झाला. त्याचे नाव सूर्यकुमार असे ठेवण्यात आले. राजाने राणीला विचारले-"या वारवाच्या वेळी तू पाहिले तो वर मागून घे !"

तेव्हा म्हणाली-"मी आवश्यक्ता भासली म्हणजे मागून घेईन." काही वर्षांची सूर्यकुमार वयात व राजाला

योग्य अशा सर्व विद्यांत पारंगत झाला. तेव्हा त्याच्या आईने राजाला विचारले-"आपण मला मागे एक दिवा होता. तो आठवता का ? तो आशा मागावा, म्हणते !"

राजा म्हणाला-"मागून घे !"

राणी म्हणाली-"माझ्या मुलालाच आपण गादीला वारस म्हणून नेमावे. पण राजा म्हणाला-"दोन मोठे पराक्रमी मुलगे धाकट्याला वारस काय नेमू म्हणतेस ?"

परंतु राजाला राणीची गोष्ट मानावीच लागली. तरी मोठ्या मुलांच्या जिवाला काही अपाय करण्याची दुवुंडी राणीला झाली तर बरे नाही असा विचार करून राजाने आपल्या दोघा मोठ्या मुलांना बोलावून समजावून सांगितले-"मुलांनो ! मी सूर्यकुमारच्या आईला त्याच्या जन्माच्या वेळी एक वर दिला होता. तिने आज

तो घर भागून आपल्या मुलाला वारस करण्यासाठी हट्ट धरला आहे. मनी हट्टाला पेटली. काम वाटेत करतायला तयार होतो, असा विचार करून मी तिच्या मुलालाच आपला आरम करण्याचे ठरविले आहे. परंतु तुमच्या जिवाला काही जपाय होऊ नये म्हणून तुम्ही घराबाहेर निघून कोठे तरी गुप्तपणे रहा. मी मेल्पावर सूर्यकुमारला पराभव करून राज्य जिंकून घ्या.”

दोघे भाऊ पित्याच्या इच्छेला मान देऊन पित्याचा निरोप घेऊन निघाले. सूर्यकुमारला ती गोष्ट कळली. त्याच्या बरोबर जाण्यास त्याने हट्ट केला आणि निघालाच.

रोवले. बोधिसत्व या शब्दाचा अर्थ म्हणाला—“या सरोवरावर पाऊल पाणी घेऊन.”

ते सरोवर एका पक्षाचे होते. दुबेराने ते सरोवर त्या पक्षाच्या एका अटीवर शिने होते—ज्याचा देवाचा धर्म काय आहे हे माहीत आहे अशा लोकांना मृ कोणत्याही प्रकारे अन्न नकोस. इतर कोणी सरोवरात पाऊल टाकले तर त्यांचे धरून खाऊन टाक. परंतु कोणी सरोवरात पाऊल टाकल नाही तर माघ नू त्यांच्या वाटेस जाता काय नय.

त्या दिवसापासून ती पक्ष त्या सरोवरात पाऊल टाकणाऱ्या सर्वांना देवाचा धर्म काय? असा प्रश्न करी आणि कोणी सरोवर उत्तर दिले नाही तर त्यांचा खाऊन टाकी. म्हणून सूर्यकुमारने सरोवरात पाऊल टाकल्याबरोबर त्या यक्षाने त्यांचे विचारले—“तुम्हा देवांचा धर्म माहीत आहे का?”

सूर्यकुमार म्हणाला—“होय माहीत आहे! देवांचा धर्म म्हणजे सूर्य व चंद्र!”

“तुला देवांच्या धर्माची कल्पना देखील नाही.” असे मागून त्या यक्षाने सूर्यकुमाराला आपल्या घरी कैद करून ठेवले.

सूर्यकुमार वराच वेळ शांत बसून न आलेला पाहून बोधिसत्वाने चंद्रकुमारला

चंद्रकुमार म्हणाला— देवांचा धर्माचा अर्थ चार दिसा!” यक्षाने त्याला देखील कैद करून ठेवून दिले.

चंद्रकुमार देखील परत न आलेला पाहून बोधिसत्वाना दोघांवर काही तरी सुकट ओडवले असल्याचा संशय म्हणून तो स्वतः निघाला. सरोवरात दोघांची पावले असलेली दिसली. पण परत आलेली दिसली नाहीत ते पाहून या सरोवरात कोणो कित्या राक्षस असणार विचार बोधिसत्वाने आपली तलवार उपसली तो राक्षस याहेर येण्याची वाट पाहू लागला.

बोधिसत्व सरोवरात उतरत नाही पाहून यक्ष एका रागटी माणसाने रूप घेऊन जवळ येऊन म्हणाला—“अहो! तहान लागली असेल तर पाणी पिऊन घ्या. असे बाहेर उभे का?”

तो मनुष्य सरोवरातला असावा असा संशय बोधिसत्वाला आला. म्हणून त्याने विचारले—“माझ्या दोघां सावांता तूच कैद करून ठेवले आहेस. ना?”

“होय!” यक्ष म्हणाला.

“कां?” बोधिसत्वाने विचारले.

“जां कोणी या सरोवरात पाऊल ठेवतो, तो मला वध होऊन जातो.” यक्ष म्हणाला.

“प्रत्येक व्यक्ती?” बोधिसत्वाने आश्चर्य करीत विचारले.

“जे देवांचा धर्म ओळखतात ते मला होत नाहीत.” यक्ष म्हणाला.

“मी देवांचा धर्म काय, सांगतो.” बोधिसत्व म्हणाला.

“तरमग सांग!” यक्ष म्हणाला.

“स्वामिमान, परनिदा करण्यात भय, परहित आणि शान्तवृत्ति हा उत्तम पुण्याचा धर्म होय!” बोधिसत्व म्हणाला.

बोधिसत्वाचे ते उत्तर ऐकून यक्ष खूप शांत झाला. त्याने बोधिसत्वाच्या जेवणाची उत्तम व्यवस्था केली आणि त्याचा यथोचित सत्कार करून म्हणाला—“मी आपल्या या

उत्तराने संतुष्ट झालो आहे. मी आपल्या दोघां भावांसाठी एकाच मुक्त करायला तयार आहे. कोणाला मुक्त करू ?”

“माझा सर्वात धाकटा भाऊ सूर्यकुमार याला मुक्त कर.” बोधिसत्व म्हणाला.

“काय हो तुम्हाला देवाचा घमं फक्त बोधिकदृष्ट्या माहित आहे. प्रत्यक्षात तसे दिसत नाही.” यक्षाने मजम करीत विचारले.

“ते कसे काय ?” बोधिसत्वाने विचारले.

“तुम्ही आपल्या पाठच्या भावाला सोडून धाकट्या भावाला मुक्त करायला सांगला आहात. पाठच्याला पहिल्याने तक्रारी का मुक्त करायला ?” यक्षाने विचारले.

“यक्षा, मी देवांच्या घातचि पाळत करीत आहे. म्हणूनच मी धाकट्या भावाला मुक्त करण्यास तुझ्याजवळ विनंती केली मी आपल्या धाकट्या भावासाठीच तर आलो. माझ्या साथीवर आईने आपल्या मुलासाठी राज्य मागितले होते. आगच्या हितासाठी आगच्या बाधांनी आम्हाला जगल्यात आयला मागितले मी

निघालो होतो. पण जो दडू करून आमच्या दरोवर जगल्यात आला. ज्या भावाला मुक्त केल्याशिवाय मी घरी परत जाऊ म्हणतोस ? आणि घरी जाऊन त्याला कोणी पक्याने खाऊन टाकले, असे सांगू का ?”

“शाबास ! तुम्हाला देवांचा घमं बोद्धिक दृष्ट्या माहीत आहेच, त्याचदरोवर त्या घमचि पाळत कसे करायलाचे हे देखील माहीत आहे.” सांगून यक्षाने सूर्यकुमार व चंद्रकुमार दोघांना आपून बोधिसत्वांसमोर हजर केले.

त्यानंतर काही दिवसांनी बुद्ध महाराज मरण पावल्याचे बोधिसत्वाला कळले. म्हणून आपल्या दोघां भावांना घेऊन बोधिसत्व राजधानीला परतला. स्वतःचा राज्याभिषेक करून घेऊन चंद्रकुमाराला युवराजपद दिले आणि सूर्यकुमाराला सेनापति नेमले आणि न्यायधर्माने राज्य करू लागला.

शिंदारथ

[१]

[खड्गवर्माच्या भैरवदेवीस भैरवांनी घालून घेतल्या मुनीला अजक केले. खड्गवर्माचे ते पाहिले आणि भैरवांचा पाठलाग करीत सर्व निघाले. गणपतिेश्वर जीवितचा कष्ट करण्यास पुढे टोक घेऊन खड्गवर्माच्या सूचनेवरून तरुणाने आपले अस्त्र गणपतिेश्वरावर सोडले पुढे -]

अस्त्राचे गुरगुरण ऐकत सर्व भैरव घाबरेन गेले आणि जवळच्या टेकडीवर पळून लागले. अस्त्र त्यांचा पाठलाग करीत होते, हे त्यांनी पाहिले. गणपतिेश्वर ते पाहून घाबरला आणि खोरडून आपल्या अनुयायांना म्हणाला-“पाहता काय ? त्या अस्त्राला भाल्याने ठार करा. मी इकडे तोपर्यंत याच्या काळजाच्या रवताने मृगपूजन करतो.”

गणपतिेश्वराच्या तोंडातून ते वाक्य जेमतेमच बाहेर पडले असेल, खड्गवर्माच्या ऐन वेळी भयगटाला लागला आणि गणपतिेश्वर 'भेलो' असे एकदांच ओरडला आणि त्याच्या हातातली तलवार अगिनीवर पडली. ती संधी योग्य समजून खड्गवर्मा व गावकरी टेकडीच्या पाठीमागून पुढे आले. “दगा ! लवाडी, लुच्चेगिरी ! देवकार्यात विघ्न घालणाऱ्या या नास्तिकांची

डोकीं उडवा आणि भात्यांच्या टोंफाला सोंपून मिरवा!" गणलिंगेश्वराने शिष्यांना आज्ञा केली.

"हे सर्व पळून प्रयत्नात आपला जीव वांचविण्याऐवजी स्वतःच धोक्यात उडी टाकीत आहेत. या सर्वांना चारी माजुंनी वेढा बालून अडवा आणि पकडा." असे गावकऱ्यांना सांगून सद्गुरुवर्मा जीवदत्त होता त्या बाजूला धावला.

गणलिंगेश्वराने आपल्या शिष्यांना गावकऱ्यांवर हल्ला करायला आज्ञा केली तरी, पण तो डोंगरावरून पळत खाली उतरू लागला. त्याचे शिष्य पाठोपाठ पळाले. त्यांच्यापैकी एकाला अस्वलाने

वांचवला!" आणि दुसऱ्या व्यक्तीला अस्वल आणि तो वांग जाऊन डोंगराच्या उमरावर सरकत खाकी जाऊ लागले.

जीवदत्त पाटलाची मुलगी रोषे हे सर्व दृश्य आश्चर्यचकित होऊन पहात होते. ही सर्व घडायला झपाच मिनिटे मुद्यां लागली नाहीत. सद्गुरुवर्माने तटदिशी जीवदत्तला मोडविले आणि म्हणाला— "भापणे नशीब म्हणून आम्ही येळेवर यत्न पोचलो. नाहीतर तो दुष्ट आपली कटघार खुऱ्या बालून तुला ठार करणार होता."

"सद्गुरुवर्मा! तू कोकून तरी ऐन वेळी येऊन काय करणिल असे माग पाहून राहून वाटत होते आणि अगदी तसेच माग बघ! हे दुष्ट भवानीला घेऊन तर नेत नाहीत ना? पहिल्याने त्या विचारीला वांचव! पळ!" जीवदत्त म्हणाला.

"मुली भवानी! अग, बाब! तू तिकडे जाऊ नकोस! त्या दुष्टांच्या नमाचारास आम्ही येतो आहो." पाटोल ओरडून मुलीला सांगत होता.

सर्वांनी डोंगराच्या पायथ्याकडे पाहिले. भवानी डोंगराच्या उतरणीवर उभी राहून

होते आणि डोंगराच्या उतरणीवर उभी राहून होते आणि डोंगराच्या उतरणीवर उभी राहून होते. अस्वल एकाच तरेणाला घेऊन ओरबाडत होते.

"तो भैरव अस्वलाला ठार करणार वाटते?" असे म्हणत त्या अस्वालाचा तो तरुण डोंगराच्या उतरणीवरून आपल्या अस्वलाला बांधविण्यासाठी धावला. पाठोपाठ काही गावकरी तरुण मंडळीपण धावली. इतर काही गावकरी भैरवांना पकडता आले तर पहिले, या प्रयत्नात घावत होते. सद्गुरुवर्माने त्या सर्वांना थांबायला

सांगितले. पाटलाला म्हणाला—"भैरवांची ती टोळी सहजासहजी आपल्या हातात येईल नाही. ते पळून गेले. जाऊ त्यांना. पण पुन्हा त्यांना तुमच्या गावाच्या आसपास पाऊल टाकण्याचे पाठस होणार नाही याची काळजी बाळगा. पुन्हा येण्याचा प्रयत्न करतील."

भवानी आपल्या बापाजवळ जाऊन उभी राहली आणि म्हणाली—"त्या दुष्टांपैकी एक देखील मापडला नाही. कमीत कमी एक जरी हाती लागला तर त्याला गावातल्या पिंपळाला टांगून काशी विभी असती."

"त्यांना त्यांच्या पापाची फळे बांधावी लागतील. त्यांचा उपाय मी करतो."

बांबलीस पाहून मला पाहिजे?" पाटील म्हणाला.

कुळकर्णी जीवदत्त सहगवर्मा या दोघांकडे म्हणाला—"तुम्ही दोघे शूर आहात मूळीच नाही. तुमच्या धौर्यसाहसाची गोष्ट महाराजांना कळवून त्यांच्याकडून तुमचा उचित सत्कार करविला पाहिजे! आम्ही तुमचा पराक्रम पाहिला आहे. चला आमच्या बरोबर!"

"तुमच्या या कृपेबद्दल आम्ही तुमचे आभारी आहो. परंतु आम्हांला आपल्या कामावर पुढे गेलेच पाहिजे. आम्हांला कोणत्याही वस्तूची गरज नाही." जीवदत्त म्हणाला.

एवढे उपकार करून तुम्ही अनेक जाणार म्हणता? आम्ही नाही ते ऐकणार! माझ्या रक्षणासाठी तुम्ही दोघांनी आपला जीव घोक्यात घातला. त्याबद्दल मी कोणत्या शब्दांनी तुमचे आभार मानू?" भवानी म्हणाली.

"काही दिवसांनंतर आम्हाला पंचपुरच्या महाराजांच्या दर्शनास जावयाचेच आहे तेव्हा तुमच्या गावी येऊन तुम्हा सर्वांना भेटू!" जीवदत्त म्हणाला.

भवानी पुढे काही बोलणार इतक्यात अस्वलाचा मालक ती तरुण युवक म्हणाला—"माझ्या अस्वलांचे एका भैरव तरुणाला ठार केले."

सर्वांनी चकित होऊन त्याच्याकडे पाहिले. त्याच्या समोर अजबल धाकत पेत होते. ती तरुण गेलेल्या भैरव तरुणाचा पाय घेऊन त्याला ओढीत अशील होता. "त्याचे प्रेत तसेच सोड तिकडे. इकडे कशाला आणतो आहेस?" सहगवर्मा म्हणाला.

कुळकर्णी स्मित करून सहगवर्मा व जीवदत्त दोघांकडे पाहत म्हणाला—"हा तरुण मुजगा आमच्या पाटील साहेबांचा भाचा आहे. फुल्ल्या वर्षीच, काय पाटील, भवानी अक्काच.....म्हणजे तो सु योग

बसल्यास नवल काय?"

"असं! म्हणून होय?" असे म्हणत जीवदत्तने स्मित करून एकदा भवानोकडे पाहिले आणि पुढे म्हणाला—"भवानी! आम्ही दोघे बहुतेक तुम्या विवाह प्रसंगी किंवा वाघीच तुमच्या गावी येऊ. तू असल्यासारख्या भैरवांना पाळो की सजो केलेस आणि तुम्या भावी पतीने एका पळून ठेवले आहे."

ते ऐकून भवानी घोडी लाजली वडिला शेजारी उभो राहिली. इतक्यात तरुण आपल्या अस्वलाला घेऊन टेकडीच्या टोकाच्या येऊन पोचला. त्याला पाहून पाटील आव आणून म्हणाला—"त्या भैरवाला तू जिवंत धरून आणले असतेच तर आम्हाला जास्त आनंद साजरा असता. हे प्रेत कशाला घेऊन आला आहेस रे?" नंतर त्याने त्या प्रेताला लपव मारली. ते प्रेत खाली सरकत जाऊ लागले.

जीवदत्त पाटलाला म्हणाला—"आतां आम्हाला विचोप बा. तुम्ही आपल्या गावी जा. वाटेत ते भैरव अचानक तुमच्यावर हल्ला करतील, सावध रहा!"

गावकऱ्यांनी सहगवर्मा जीवदत्त दोघांना नमस्कार केला. भवानीने पुढे

येऊन दोघांना दाकून नमस्कार केला. जीवदत्तने तिला आशीर्वाद दिला आणि दोघे दुसऱ्याच एका वाटेने निघाले.

दोघे रांभरच पावले चालून गेले असतील, तेवढ्यात कुळकर्णी घाबरत आला विचार लायला—"अहो, काय करा, विचारतायचे विसरली, तुमच्या पैकी वीरभद्र कोण व रामभद्र कोण?"

त्या प्रश्नाचे उत्तर देण्याला विचार सहगवर्माच्या मनात आला. त्याच्या तोंडावर राग झळकत होता. म्हणून जीवदत्त मध्येच म्हणाला—"कुळकर्णीजिप्पा! विसरा त्या रामभद्रांना आणि वीरभद्राला! महेंद्र-नगरच्या राजाच्या मुलांच्या व त्यांच्या

मिनांच्या भानगवीरा तुम्ही मूळीच नव्हा. तुमच्या हिताचे नाही. आमच्या पैकी कोणी नाही की शीरभक्षण नाही."

कुळकण्याने गुन्हां लवून दोघांना केला आणि भान खाली करून सारखा परत गेला. जीवदत्त आणि खड्गवर्मा मोठ्या कष्टाने तो डोंगर उतरून एक दोन तास राहत्यावर डोंगरालगतच्या जंगलात येऊन पोचले. ते जंगल दोन डोंगरांच्या मध्यभागी होते. तेथे मनुष्य वस्ती किंवा मनुष्यांची 'मे जा' वसत्याची चिन्हे सुद्धा दिसत नव्हती. क्रूर रानटी जनावरांच्या पावलांची चिन्हे भान स्पष्ट दिसत होती.

दिसते आहे. तो समोरचा डोंगर सूर्यास्तपूर्वी करून आपल्याला पलोकडे जातो येईल का?" जीवदत्तने विचारले.

"तो डोंगर पार करण्याऐवजी पलीकडे जायला एकाही चोरवाट आहे का आपण पाहू या." खड्गवर्मा म्हणाला.

त्यानंतर दोघे उचउच साडांखालून त्या डोंगराच्या दिशेने पाळू लागले. दहा पंचरात्र मिनिटे राहत्यावर त्यांना शेजार पावलांवर कोणीतरी पालत वसत्याचा साक्षा

एकदम कामच्या जागे बावळा आणि खड्गवर्मांला म्हणाला—"तो चालण्याचा माणसाना आहे की जनावराचा?"

खड्गवर्मा मोनपणे साडांच्या आडून आपली चाहूत दिल्या शिवाय थोडा पुढे गेला त्याला एक उंच तरुण मनुष्य हातात परशू घेऊन दहावारा फूट रुंदीच्या एका बुधामोवती फिरत पाहूरा देत असलेला दिसला.

ते दूरव पाहून खड्गवर्मांला आश्चर्य वाटले. इतकी माढे येथे आहेत, पण त्याच साडांच्या चारी बाजूला तो पाहारा का करे देत त्याने जीवदत्तला चटकन जवळ येऊन पाहण्यास खूण केली. त्याने

"रावाच्या लजिन्याला पाहूरा देतात तसा हा साडांच्या चारी बाजूला पाहारा देत आहे. सोड त्याचे नशीब त्याच्यावरोबर, आपण आपल्या वाटेने पुढे जाऊ." जीवदत्त म्हणाला.

"नाही बुवा! याच्या बुडाशी काहीतरी गुपित आहे व ते कळल्याशिवाय पुढे नाही जायचे! कारण पुढे आयुष्यभर काय गुपित आहे? पाहिले नाही, या गोष्टीची हुरहुर राहून जाईल." खड्गवर्मा म्हणाला.

"ठीक! तरमग त्या पाहारेकऱ्याच्या पाठीमागच्या बाजूला लपून उभा

रहा. मी सरळ समोर जाऊन येईल तो." जीवदत्त म्हणाला.

खड्गवर्मा एक दोन मिनिटात त्या पाहारेकऱ्याच्या मागच्या बाजूच्या जाऊन व तलवार उपसून वेळ प्रसंग पाहून जीवदत्तच्या मदतीला घावण्यासाठी तयार होऊन उभा राहला. जीवदत्त निर्भीकपणे तो मनुष्य होता त्या दिशेला लागला. त्याच्या पावलांचा आवाज ऐकून तो तरुण पाहारेकरी दबकून जीवदत्ताकडे पाहून म्हणाला—"कोण तू? जागच्या जागी रहा! एकडे कसासाठी आला आहेस?"

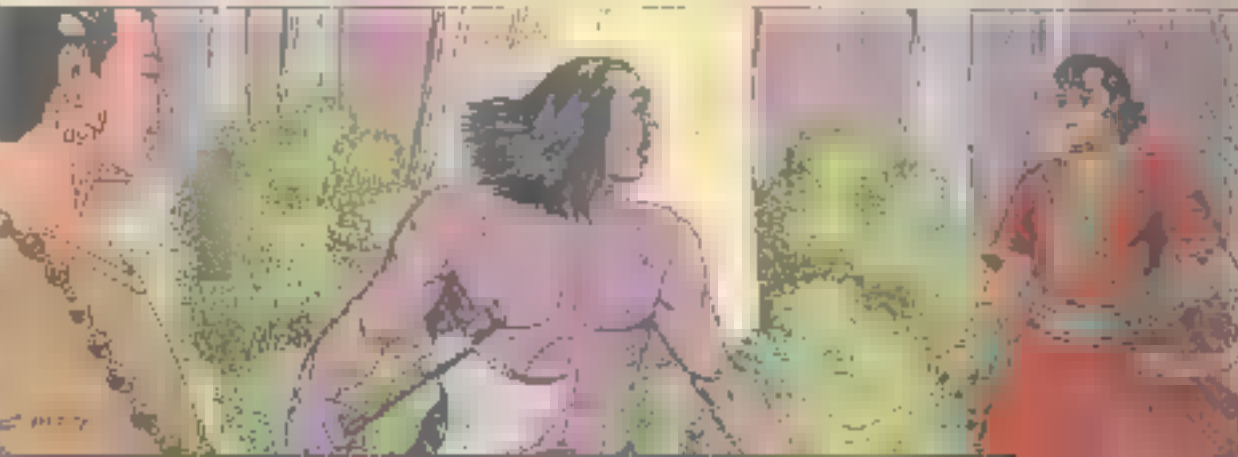
"मी आपली ओळख दिली तरी तू मला ओळखू नकार नाहीस! पण, तू या पाठीमागच्या बाजूला लपून उभा चारी बाजूला पाहारा का

आहेस, हे तर सांगशील! मग मी कोण हे सांगेन तुला!" जीवदत्त म्हणाला.

"हे वाटले होय तुला? बहनोंहेच्या किल्ल्याचा बुरुज आहे हा. येथून कोणी अनोळखी मनुष्याला आत जाता येऊ नये यासाठी मी पाहारा देत आहे." तो तरुण पाहारेदार म्हणाला. बोलताना तो आपल्या परधूची धार चांगली आहे की नाही हे पहात होता.

"समा कर, सर्व जे म्हणाल्यास ते सर्व आम्हांला वेड्यांच्या परळण्यासारखे वाटते आहे. येथे पाहारा देत उभा राहला नाहीस तर येथे एखाद्या किल्ल्याचा बुरुज आहे हे कोणाच्या कळणार तुझ्या नाडी या जंगलात अनेक झाडे आहेत, त्यातलेच हे एक आहे. पण तू या आरी बाजूला प्रदक्षिणा देत पाहारा देतो आहेस यामुळे साहजिकच, येथे काही तरी विशेष असल्याचा संशय पाहणारांला येईल. म्हणजे तू जी गोष्ट म्हणतो आहेस तीच प्रकट होती आहे." जीवदत्त म्हणाला.

आणि मुकाट्याने यथून न येता, तो जीवदत्त त्याने आपला परधू उचलला. तो जीवदत्तवर उगारून पुढे जाऊ लागला.

जीवदत्त ते पाहून हसला व म्हणाला— "मी जाईन रे, तुझ्या पाठीमागे तटबारीने तुझे डोके उडवायला तो उभा आहे त्याचे काम?"

त्याने चटदिगी एकदां मागे वळून पाहिले. बहंगवर्मा पांच पावलावरच तलवार घेऊन पुढे येत असलेला दिसला तो स्मित करून म्हणाला— "परधू हातात धरलास म्हणजे परधुराज जालास होय रे? आपला परधू खाली कर आणि बंधू किल्ल्याचा बुरुज कसा राखला, गुफित आम्हांला देखील सांगितले पाहिजे!"

त्या तरुणाने पुन्हा समोर वळून पाहिले. जीवदत्त आपली कुवडी उगारून दोन पावलांवर होता (कमराः)

अहमदशिरा

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो आराजवळ गेला. प्रेत लांछावर काढून घेवून आणि तेंद्रीप्रमाणे मोनवणे स्मशानान्या दिशेने चालू लागला तेव्हा यमकला वेताळ त्याला म्हणाला— "राजा! भविष्य काळात आपल्याला यश प्राप्ती निश्चित अशी खत्री माणसाच्या वाटली आणि त्यान प्रयत्न केला तर त्याला शरीररक्ष यश मिळते याच उदाहरण म्हणून तुला केदारची गोष्ट सांगणार आहे. लक्ष देऊन नीट ऐक. अनेक सांगून वेताळ गोष्ट सांगू.

एका क्हातना राज्यात एका सामान्य मध्यवर्ती कुटुंबात केदार नावाचा एक तरुण मुलगा होता. तो ह्याने सुंदर आणि बुद्धीने हुशार होता. पण त्याला कोणत्याही कामात उत्साह म्हणून वाटत नसे. तरी तो मनातले मांडे मांडू केदारला रिकाम-

वेताळाच्या गोष्टी

टेकता वसुन राहलेंच पाहून यापाला काळजी वाटू लागली. त्या विषयी ती आपल्या एका मित्राजवळ चालला. तो मित्र एक विद्वान पंडित होता. तो केदारच्या घरी कुसव्या दिवशी आला आणि केदारला बोलावून विचारू लागला—“काय रे, तुला पुढे काय व्हावेसे वाटते? एखादा क्रूर घोडा, विद्वान पंडित, चित्रकार की किल्फकार?”

केदार म्हणाला—“फाका, मला ने सर्व काही नको. एकच इच्छा माझ्या मनात आहे, राजा व्हावे. आपल्या राज्याची मुक्ती सुंदर रूपवती आहे. तिला भाऊ वहीण दुसरे कोणी नाही. तिच्याशी लग्न झाले की मी राजा होईन की नाही? पण... माझ्या-

काम गता क्षणाची चिंता केदार मनात घेऊन राहिल आहे. असे म्हणत त्याने एक लाव मुस्कारा सोडला.

त्याच्या जाणाच्या मित्राने त्याने तात्काळ करीत त्याला जवळ बोलाविले व हात दाखवायला समितले आणि हात पाहून व भाश्चर्यचकित मूढने म्हणाला—“अरे मूढा! तुला राजयोग आहे! तुला विवाह राजकन्येस जाला तर जार्जने तूच राजा होशील.”

त्याच्या पंडित मित्राने हात पाहून व भविष्य वर्णवले त्यामुळे केदारचा उत्साह तो म्हणाला—“मी राजकन्येस जाऊन विचार का?”

तो मनुष्य म्हणाला—“पेठ्या! राजकन्येची विवाह भरा महजासहजी होतो का? तोंड पाहणे मुद्या अजकब आहे तुला? पण त्यासाठी प्रयत्न केल्यास सर्व होईल. प्रमत्तांती परमेश्वर मिळतो. पणित्याने न राज्याच्या दरबारी प्रवेश मिळव, नंतर हळूहळू राजाचा विश्वास संपादन केल्यावर तुला लुप मेहनत करून राजघराण्यातल्या लोकांचा विश्वास पण संपादन करावा लागेल. कदा नव्हेने राजवाड्यात प्रवेश मिळाला की तुझे काम फत्ते! चिकाटीने प्रयत्न करीत रहा.

स्वभावाने आळशी रीत. पण त्याला आज्ञा सर्व उलट्या वाटू लागला. तो दारांत गेला व राजाच्या पदरी नोकरी देण्यास विनंती केला. त्याचा नम्रपणा पाहून राजाने त्याला नोकरी दिली.

केदार आपले मन लावून कामे करायला लागला. काही दिवसांनी राजाच्या मनात त्याच्या कामे करायला विश्वास वाटू लागला. नोकरीसाठी काम करणाऱ्यात आणि स्वतःचे काम समजून घ्यायला जो फरक दिसतो तो त्याच्या व्यवहारात पाहून राजाने केदारला राजवाड्यातली कामे सांगायला सुरवात केली. राजवाड्यासम्यक कामान कोणी कुबर्गई केलेली त्याला मोठमोठ्या अधिकार्याच्या मुका दाखविण्यात ही ती माझेपुढे पहात नसे. त्यामुळे अधिकारी गमावले तरी राणी व राजघराण्यातली मंडळी त्याच्यावर खूप होती.

लवकरच केदार राजा राणीचा एक विश्वासपात्र सल्लागार झाला. राजकन्येच्या सर्व गरजा भागविण्याकडे तो लक्ष पुरवी. तो हुशार व रूपवान पण होताच. म्हणून हळूहळू राजकन्येचे मन त्याच्याकडे जोड घेऊ लागले. तिला कोणत्याही गोष्टीबद्दल

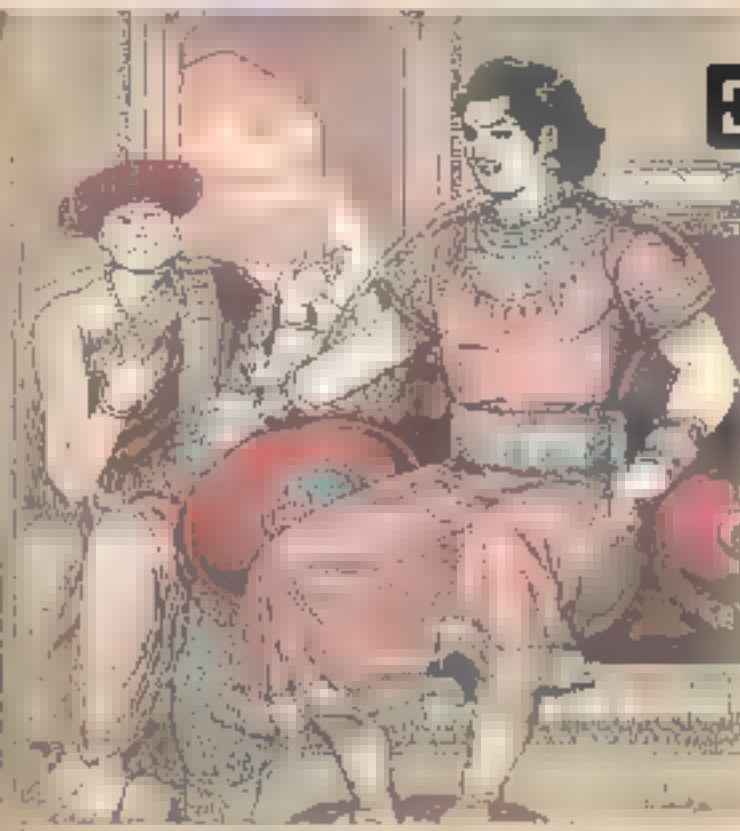
चांगोवा

मग्न वाटली की तो केदारला बोलावून त्याचा मुल्ला पंढे.

राजकन्या आपल्यावर राजा राणीने तिच्या विवाहासाठी तयारी सुरू केली. कित्येक राजकुमार तिच्याशी विवाह करण्यास तयार झाले. परंतु तिला केदारच सर्वात जास्त योग्य वाटू लागला.

गजाला ती मोठ कळकी व त्याने देखील केदारशी राजकन्येच्या विवाहास नकार दिला नाही. त्याने परस्परान्वये प्रेम पाहून राजकन्येने योग्य वर निवडला असेच प्रत्येकाला वाटले. कारण सर्व दरबारी केदारची कर्तव्यारी स्वतःच्या दोळ्यांनी पहात आले होते.

केदार असल्याच्या मदतीने राजाची सर्व कार्यांने शिफा लागला आणि त्यान राज्याकारभाराची सर्व काम व्यवस्था शिफून घेतली. हळूहळू राजा केदारानाच मन्त्रा घेऊन राज्यकारभार पाहू लागला.

पुढ काही दिवसांनी राजान परळीक गमन केले. केदार गादीवर बसला. अशा नव्हेने त्याचे स्वप्न खरे जाले. त्याच्या अलंढाला पारावार नव्हना.

परंतु तो ज्ञानद फार विवस टिकला नाही. कारण शेजारच्या राजाना केदार मारल्या मामास्य माणसाशी राजकार्याचा विचार झालेला व राजाना वारस म्हणून केदार गादीवर बसलेला खपला नाही.

केदार घाबरला. शत्रुगो संकी करून धडल मोकळे व्हावे असा त्या ने विचार केला.

त्यान केळी केदारला त्याच्या दापाच्या मित्राची आठवण झाली. त्याची भाग्य रेखा ओळखून त्यांनी भविष्य वनेवले होते. तेव्हा पुढ त्याच्या भाग्यात काय आहे हे त्यांनाच विचारून घेण्याचे ठरवून त्याने त्या विद्वान पंडिताकडे निरोप पाठविला. तो पंडित आस्थावर केदारने ~~आला~~ यथोचित सत्कार करून ~~आला~~ विचारले-“काका! तुम्ही वरावळले भविष्य जाणपर्यंत खरे विचारले. आता आमच्या राज्यावर शत्रु धाकून आला आहे. मला पुढ करावे कायकार आहे, म्हणून माझा हात पाहून माझा नशिबान काय आहे, सांगता का?”

तो पंडित स्मित करून न्हाला-“अरे बेट्या! पण ~~हस्तमुद्रिकेने~~ गोष्टदेखील ज्ञान नाही. मी त्या दिवशी तुझा हात पाहून व भविष्य सांगितले ते तुम्ही हृन्नेखा पाहून सांगितले नव्हते सर्व ज्योतिष्याचे सौंग केले होते.”

ते ऐकून केदार रागावला नाही तर त्याने त्या पंडिताला मोठे दक्षिण दिले आणि युद्धाची तयारी केली. त्या युद्धात त्याला जय मिळाला एवढेच नव्हे तर त्याने शत्रूचा पूर्णनाश केला.

मला एका गाष्टाबद्दल शक्य वाटते. त्या पंडिताने हस्तमुद्रिकेचा वांगले माहीत असल्याचे नाटक का केले? केदारने त्या पंडिताच्या सान्प्रभाप्रमाणे राजा आल्यावर त्याचा सत्कार का केला नाही आणि युद्धापूर्वी बोळायून त्याने हस्तमुद्रिकेचास्वराची मुळीच माहिती नसल्याचे व ते सर्व नाटक होते असे सांगितले तरी केदारने त्या पंडिताच्या वक्षिरा वेऊन त्याचा मन्त्रा वसा लाग केला? ~~केदारला~~ युद्धास्वराची बोटी देखील कल्पना नव्हती की युद्धात जय मिळवून काय काय ~~आला~~ या प्रश्नात ~~आला~~ माहीत असून व दिले नाहीस तर ~~आला~~ परिणाम तुला माहीत आहेच तुझा डोक्याची शंभर छपले हाऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील.”

ते ऐकून विक्रमादित्त म्हणाला-“केदार मनातले मांडे त्यात वसण्यापेक्षा काही तरी कमाला लागत्या म्हणून त्या पंडिताने त्याचा हात पाहून त्याला ज्योतिष शास्त्राचे

उत्तम ज्ञान असल्याचे नाटक रचले होते. केदारच्या मनातली इच्छा पहिल्यानेच विचारून घेऊन त्याने त्याची लक्षणे हातावर असल्याचे सांगितले. परंतु केदारला प्रेरणा मिळाली व तो ~~आला~~ कळ लागला त्याला त्याच्या प्रयत्नात यशपथ मिळाले. त्या पंडिताने सांगण्यांत की त्याने केले ते सर्व नाटक होत, केदारला ने सर्व त्याच्या भाग्य रेखेप्रमाणे घडून ये वाटत होते. परंतु त्यानंतर त्याला स्वतःच्या प्रयत्नानेच मन्त्राचे भाग्य वनने हे कळले. परंतु त्या पंडितानेच त्याच्या मनास आत्मविश्वास उत्पन्न करून त्याला सापळा प्रेरणा दिली होती. म्हणून त्याने पंडिताचे ज्योतिषशास्त्र खाते असल्याचे कळल्यावरही त्याला सत्कार केला प्रयत्नांती परमेश्वर हो गोप्ते प्रत्यक्ष त्याने अनुभवली होती म्हणून युद्धात देखील त्याला यश प्राप्त झाली.”

अशा तऱ्हेने राजाचे भोवभंग होताच वेताळ प्रतासह अदृश्य झाला आणि साधला जाऊन लोखळू लागला. (कल्पित)

ग्रहगत

वज्रगिरी नामक राणी वज्रपाल नावाचा राजा राज्य करीत असे. त्याच्या मनात चक्रवर्ति होण्याची महत्वाकांक्षा होती. अनेक देश त्या राज्ये जिंकून तो चक्रवर्ति झाला.

परंतु त्याची महत्वाकांक्षा पूर्ण होईना. त्याने विचार केला, अजून अकण्यालायक अनेक राज्ये आहेत. मग त्याने जिंकून जगज्जेता होण्याची मिळविणी पाहिली.

वज्रपालाला एक मुलगी होती. तिचे पूर्णरेखा असे होते. सुनिश्चित होणे तिला बहिजांची ही राज्याकांक्षा आवडली नाही. ती काही तरी उपाय आहे विचार करू लागली. कारण मगदिहातेर राज्याकांक्षा वाईट भय पण होते.

एक दिवशी संव्यासाली राजाने मुलीला बोलावून आणाव्या दासीला पाहिले तेव्हा ती राजासोबत असल्याचे राजाला कळले म्हणून तो स्वतः राजाकन्याला भेटायला उघाताना गेला आणि तिच्या तिथे एकटो पाहून त्याने विचारले - 'पुत्र! संव्यासाला का तुम्ही एवढी येथे काय करणे आहोत?'

'आकाशाला पाहिले आहे बाबा!'

'आकाशाला पाहिले आहे असे काय आहे?'

'इतके मोठे विस्तीर्ण आकाश आहे, तरी ते एक पहा आपल्या कसेवाहेर, राक्षसबाबुहेर आत नाहीत, भाकल्या आत गिरत आहेत, हे पाहून मला आश्चर्य वाटते! पूर्णरेखा राजासोबत!'

ती मोठे वज्रपालला कळली. त्याने त्यानंतर मुद्द वद करे

— नीरजा राव

अक्षय संपत्ति

फार पूर्वी धनदाद मंजे खलीफा हाकून उल रशीद राज्य करीत असे. त्याला दाटे की त्याच्या सारखा श्रीमंत व दानशूर जगात दुसरा कोणी नसेल. ती मोष्ट मार दरबारात म्हणत दाखवी, अशी आत्मस्तुती करण्यास त्याला संकोच वाटत नसे.

एकदा खलीफा सवांममल आत्मस्तुती करीत होता. बजिरागला तो मोष्ट मानडली नाही. त्याने नाच म्हणून त्याने खलीफाचे डोळे उघडण्याचे ठरविले आणि म्हणाला - 'हजर! अपराधाची माफी पाहिल्यानंतर माफत आहे मनुष्यात अत्याच्या ममोर नम्र रहावे, मग कशासाठी करावयाचा? त्याचे स्वतःचे भय वा जगात काय आहे. त्या जगप्रियेच्या इच्छेविरुद्ध आडाचे दानदेखील हजण शक्य नाही तोच आपल्या बुद्धी व मन देतो मग आपण

मग करण करत होईल का? आपल्या दानशूरत्वाची वापराणी इतरांनी केली तर ती शोभेल पण आत्मस्तुती करण बरोबर नाही. याशिवाय हे वैभव अत्याच्या आपणांग दिले आहे तसे इतरांना पण दिले आहे. दानधर्म आपल्या हातून होतो तो तोच करविता तोच सर्वोपेक्षीचा कर्ता करविता आहे.

मी वसरा नगरात एक श्रीमंत तमण माणसाला पाहिले आहे. त्याचे नाच कबुल कासिम असे आहे त्याच्या जवळ जेवढे भन आहे तेवढे जगात मोठमोठ्या दादवादाजवळ देखील असेलकी नाही, सकाच दानधर्मात त्याची बरोबरी करू शकेल असा एवढी मनुष्य मी तरी पाहिला नाही.

जाकर म्हणाला ने ऐकून मनस्वी खलीफाला सम आला. तो म्हणाला -

"जाफर! अशा खाटपा गंधाना माझ्याकडे पाहून काहीची शिक्षा आहे, लक्षात ठेव!"

"मी आपली शपथ धेऊन सांगतो, हुजूर! मी जे काही बोललो ते अशर अशर सत्य आहे. पाहिजे तर आपण कोणत्याही पाठवून मी म्हटले ते खरे आहे की मांटे घ्यानी दहातिशा करून घ्या. त्यानंतर सग्या फाशीची शिक्षा देणे आपल्याला बरोबर वाटले तर हा. मी आनंदाने ती शिक्षा मोगायना तयार आहे."

सग आल्यामुळे खलीफाच्या नांडून एक शब्ददेखील बाहेर पडला नाही. त्यांनी जाफरला कैद करण्यास हुकूम केला आणि

गेली.

खलीफाचा लालबुद्ध झालेला चेहरा व डोळे पाहूनच बेगम जुबेदाने, दरबारात काही तरी भानगड झाली असावी हे ओळखले. तिने गुलाब पाणी शिंपवून खलीफाला बडगार पेय प्यायना दिले आणि म्हणाली— "हुजूर, शांत व्हाये!"

"त्या मूर्ख जाफरला ~~आज~~ भरल्या दरबारात भाजा अपमान केला त्या. वर्गटपणाने उत्तरे दिली ~~आज~~ एका ~~आज~~ माणसाची मनसोपत यात्राणणी केली." असे मागून खलीफाने दरबारात पडलेली गोष्ट जुबेदा बेगमकड मागितली.

जाफरला ~~आज~~ सकटातून वाचविणे असा रुठीण आहे. ~~आज~~ जुबेदाबेगमने ओळखले तरी तिने घोर करून विनंती केली— "हुजूर! ~~आज~~ मियां अमेस काही तरी कधी कधी बोलवात. पण असल्याला कोणत्या तरा पाठवून हुजुरांनी चवकशी करून पहावी. म्हणजे! तोंक्यांत जाफर मियांना तुरुंगात ठेवावे. फाशीची शिक्षा देऊ नये."

जुबेदा बेगमने बोलणे खलीफाला पटले, त्यांचे चित्त जांत झाले. म्हणाला— "मी तरी सर्व हुकीमत कळत्याशिवाय जाफर-मियाला शिक्षा कशी काय करीन? मी स्वतः अबुल कासिमचे बेभव पाहून याचे म्हणतो.

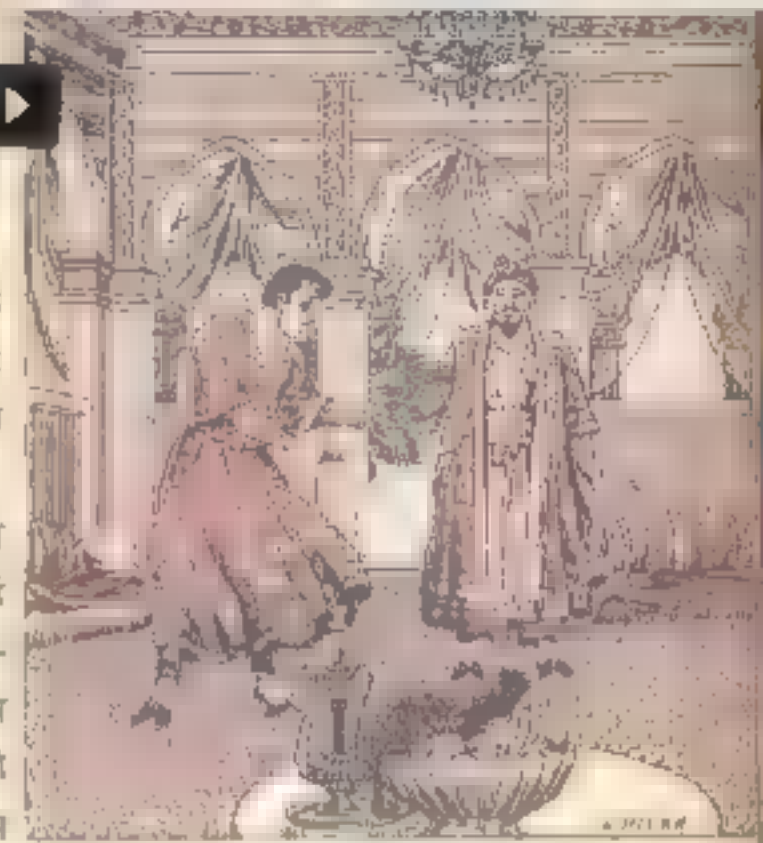
आहेलून आल्यान मी त्याला फाशीची शिक्षा करीन."

खलीफाने एकट्याने बसरा शहरी जाऊ नये असे जुबेदाने अनेक प्रकारे समजावून पाहिले. पण एका व्यापार्याचा वेध करून खलीफा बसऱ्याला निघाला.

बसरा शहरी खलीफा एका धर्मशाळेत उतरला. पाणी मुझा प्याल्याशिवाय त्याने एका चौकीदाराला बोलवून विचारले— "या गादी कोणी अबुल कासिम नावाचा एक मनुष्य राहतो तो दानधर्म पारतो त्याची बरोबरी कोणी बादशाह मुझा करणे शक्य नाही. म्हणे, हे सरे आहे का?"

चौकीदार आकाशाकडे पाहून आदर-पूर्वक मान हसवून म्हणाला— "मुझा-बन्द करीमची मेहरबानी आहे त्या तरुण माणसावर. अबुल कासिमने उपकार केला नाही असा या बसरा शहरात कोण आहे?" धर्मशाळेत आणखी काही व्यापारी आले, म्हणून चौकीदाराला जावे लागले.

खलीफा राबभर धर्मशाळेत सोपला. पण त्याला शोष आली नाही. उजाटमाच बाजारपेठेत गेला त्याने एका दुकान-दाराला विचारले— "काय. हो, अबुल कासिम कोठे राहतात, सांगता का?"

त्या दुकानदाराने खलीफाकडे आश्चर्य-चकित झेऊन पाहिले आणि म्हणाला— "तुम्ही कोणी परगावचे दिसता आहा. राजवाड्यात राहणारे लोक मुझा पक्षादवेळ राजाला ओळखत नसतील ~~आज~~ अबुल कासिम यांचे घर माहीत नसणारा, या गावात कोणी असेल असे मला वाटत नाही."

"मी बाहेर गावाहून त्या तरुण श्रीमंत गृहस्थाना भेटायला आलो आहे." खलीफा दुकानदाराला म्हणाला.

दुकानदाराने एका नोकरीला अबुल कासिमचे घर दाखवायला पाठविले.

अबुल कासिमचा महाळ निरनिराळ्या रंगाच्या संगमरमरी दगडाचा कोरीव चित्र-

चारही काळ बांधलेला होता. दारे श्रुति-
दत्तांश्वर रत्नभाणिनये मढवून केलेली होती.
महालासमीर पुष्कळ गुलाम होते. खलीफाने
एका गुलामाच्या बोलावून, त्याच्या माल-
काच्या, गोणी परदेशी भट्याच्या आल्याची
थडी देण्यासाठी पाठविले.

निरोप कळताच अबुल कासिम स्वतः
अतिथि सत्कारासाठी धावत बाहेर आला.
त्याने नम्रपणे आपल्या पाहुण्याला आपल्या
महालात बोलावून घेत. तो महाल पाहून
खलीफाचे डोळेच दिपून गेले. खलीफाला
अबुल कासिम ज्या दालनात घेऊन गेला
त्या दालनात मऊ गाद्यांवर मखमलीच्या
जरीचे काम केलेल्या ऊबदार चादरी होत्या.

रेखमी दिवा नुसतया काम होऊन होते.
सोबत एका उब जागेवर बसले. भांड्या
वेल्याने दवाखाना गुलाम भाणिक पात्रात
अंगूरी घेऊन आले आणि स्फटिकाच्या पेल्यात
भरून दिली. त्याच्या
पाठीपाठ वारा तरुण दासी धिनी मातीच्या
भांड्यात फळफळावळ. हजेरे आणि सुदर-
पाशात सगळे येऊन बसले. ते सर्व वंशव
पाहून खलीफा चकितच झाला.

एका दुसऱ्या दालनात खलीफाला अबुल
कासिमने भांडी देवायला बोलावून
नेले. सर्व यक्ष मुदणपाशात आल्या
आल्या. पदार्थ स्वादिष्ट होता.

मेजवानीनंतर 'संगीतारी' व्यवस्था
करण्यात आली होती. ते संगीत ऐकून
खलीफाला काटले की त्याच्या दरबारातला
इनाक गवई मोठा यस्ताद अगला तरी
अबुल कासिमच्या नायकासमोर फ्रिक्का
पडला असता. ते संगीत स्वर्गात देखील
कदाचिन्न ऐकण्याला मिळेल.

खलीफा संगीत ऐकण्यात मग्न असता
अबुल कासिम थोडा वेळ उठून बाहेर गेला.
परत आला तेव्हा त्याच्या हातात चंदनाची
एक छडी होती आणि दुसऱ्या हातात एक
होते. आडाचा वृध चांदीचा होता.
पाने मरकत मण्यांची होती आणि

चांदोबा

ते उचलून घेऊन गेला. बाफर व्हायला
ते विनी खरे असले तरी हा विशिष्टपणा
बापल्याला नाही आवडला. मी त्या
मोराचे पीस काढून घेईन असे वाटले की
काय याला? वरे झाले की मी स्वतः
डोळ्यांनी या माणसाचा विशिष्टपणा
पाहवा आहे." खलीफा पत्तातल्या मनात
खुश रागावला होता.

इतक्यात अबुल कासिम एका सुदर
गुलाम ठरवायला घेऊन आला. तो मोती
मढवलेला पोशाख घालून आला होता.
त्याच्या हातात एक भांडे होते. ते एक
भाणिक होते. त्यात दारू भरलेली
होती. गुलामाने लमकतार करून ते पात्र
पाहून त्याने कोतुक पेलीच तो

"काम धिक्कित माणूस आहे. चित्र
पाहून त्याने कोतुक पेलीच तो

ते उचलून घेऊन गेला. बाफर व्हायला
ते विनी खरे असले तरी हा विशिष्टपणा
बापल्याला नाही आवडला. मी त्या
मोराचे पीस काढून घेईन असे वाटले की
काय याला? वरे झाले की मी स्वतः
डोळ्यांनी या माणसाचा विशिष्टपणा
पाहवा आहे." खलीफा पत्तातल्या मनात
खुश रागावला होता.

इतक्यात अबुल कासिम एका सुदर
गुलाम ठरवायला घेऊन आला. तो मोती
मढवलेला पोशाख घालून आला होता.
त्याच्या हातात एक भांडे होते. ते एक
भाणिक होते. त्यात दारू भरलेली
होती. गुलामाने लमकतार करून ते पात्र
पाहून त्याने कोतुक पेलीच तो

करतो. जाफरच्या बाब्या-बायजूकोटला हा विक्षिप्तपणा सांगून उगाच कोणाची इतकी स्तुती करू नये असे वजावून सांगतो.

इतक्यात अबुल कासिम पुन्हा परत आला. या खपत त्याच्या बरोबर एक अप्रतिम सुंदर तरुण स्त्री होती. तसे सौंदर्य त्या पूर्वी इतरत्र कोडे खलीफानी पाहिले नव्हते. तिच्या सर्वांगावर निर- निराली आभूषणे होती परंतु तिच्या ~~आभूषणासमोर~~ देखीवपणासमोर ती आभूषणे पण फिकली वाटत होती ती समोर येऊन बसली आणि बीणा बाजूवु कागली. तिच्या बीणा ~~खलीफा~~ खलीफा ते मोराचे चित्र आणि ~~दारुचे~~ दारुचे अक्षमपात्र ~~विमरुन~~ विमरुन गेला. अबुल ~~म्हणाला~~ म्हणाला—“तुझ्या- जवळच्या या एकाचून एक अद्भुत वस्तू पाहून तुझा हेवा वाटू लागला आहे ना? असे म्हणत खलीफा उठून उभा राहिला.

अतिथीच्या इच्छेविरुद्ध काही बोलणे शिष्टाचाराला धरून भसत्यामुळे अबुल कासिमने खाली वांकून सलाम केला आणि फाटकापयंत खलीफाला पांचवायला गेला. खलीफाला निरोप देणांता म्हणाला— “अतिथि सत्कारात काही उशीर राहली असल्यास माफी करावी.”

सनातन्या मनात अबुल कासिमच्या गर्विष्ठ पणाची निंदा करीत होता. तो आपल्या दैर्भवाचे प्रदर्शन करून पाहुण्याचा तिरस्कार करतो. त्यातच त्याला आनंद वाटतो. हा काय दानधूरपणा आला? हा नुसता लोभोच नव्हे तर महालोभी दिसतो आहे. जाफर म्हणाला ते सर्व खाटे. ~~परत~~ परत गेल्यावर काशीची शिषा आलीच पाहिजे.

त्याच रागात खलीफा धर्मशालेत परत आला. तेथे धर्मशालेच्या आवारात सुंदर सुंदर गुलाम तरुणी अर्धे वृत्ताकार उभ्या होत्या. ~~अर्ध्या~~ अर्ध्या गोऱ्या होत्या ~~अर्ध्या~~ अर्ध्या हवशी रातीच्या होत्या. त्यांच्या मधोमध बीणा बाजूव- शारो ~~तरुण~~ तरुण स्त्री होती. तिच्या उजव्या बाजूला ते दारुचे अक्षयपात्र घेऊन ती गुलाम उभा होता आणि त्याच्या उजव्या बाजूला ते प्राय व मोराचे चित्र घेऊन बागसो एक गुलाम उभा होता.

खलीफाने धर्मशालेत पाऊल टाकल्या- बरोबर एका गुलामान पुढे ~~सलाम~~ सलाम केला व खलीफाच्या हातात एक पत्र दिले. खलीफांतो लघोटा उघडून पत्र वाचले. त्याच्या मजकूर पुढील प्रमाणे होता

“जाफर नाच्या घरी येऊन मला फार उपकृत केलेत. एक चुच्छ विनतो या पत्राद्वारे

करीत आहे हे सर्व गुलाम, झाड, मोर, ~~पात्र~~ पात्र ~~प्रेमाची~~ प्रेमाची भेट म्हणून पाठविली आहेत. प्रत्येक वस्तू अल्लाने दिली आहे आणि ती अल्लाकडून परत जाते.”

पत्र वाचून खलीफाला परचात्ताप वाटला. त्या धोर भाणमाना ओळखण्यात आणून केवढी मोठी चूक केली. जाफर म्हणाला ते खरे निघाले. जाफर! अल्लाची तुझ्यावर नेहमी अशीच मेहेरबानी राहो! ~~माझा~~ माझा गर्व ~~अहंकार~~ अहंकार दाखवून माझे डोळे उघडलेस. मोठमोठ्या राजे रज- घाड्यांना देण्यालायक उपहार माने माझ्या सारख्या नामान्य पाहुण्याला सहजासहजी देऊन टाकल्या. तरसा हा ~~माझा~~

नागरिक आहे का? त्याचे गुणित विचारणे गैर असले तरी विचारून घेतलेच पाहिजे.

असा विचार करून खलीफाने सर्व वस्तू धर्मशाळेत सुरक्षित नेऊन ठेवल्या आणि अबू कासिमच्या घरी जाऊन त्याला विचारले—“अबू कासिम! अल्लाची मेहरबानी नेहमी तुझ्यावर राहो! तू वस्तू भेट म्हणून माझ्याकडे पाठविल्यास त्या स्वीकारण्यास मला सकोच होत आहे. या सर्व वस्तू परत करण्याची परवानगी आणि मी बगदादला परत गेल्यावर तुझ्या अतिथिसत्काराचे व दानशूरत्वाचे वर्णन आपल्या मित्रमंडळीत करीन.”

ते ऐवून अबू कासिम नेम्राण म्हणाला—“मी केलेला अतिथि सत्कार मी दिलेली भेट नाहीतरी चूक किंवा उणीव राहून गेली आहे. नाहीतर आपण धर्मशाळेतून परत येऊन हृदयाला दुखविणारे हे नक्कीच बोलला नसता.”

खलीफा मध्ये त्याला अडवून म्हणाला—“असा गैरसमज करून घेऊ नकोस थोर

अपमान केलेला नाही. माझ्या सारख्या अनोळखी माणसाला तू जगा मोठमोठ्या भेटी दिल्यास तर त्यात तुझा योगदाना दिसला तरी तुझा खजिना अशातूनही रिकामा करणे मला रास्त नाही. तुझ्या जवळ किती संपत्ति असली तरी त्याला सीमा आहेत की नाही?”

“धर्मशाळेतून परत येण्याचे हेच कारण असेल तर आपण मुलीच काळजी करू नये. कारण माझ्या घरी नित्य राणाच्या या गोष्टी आहेत. मी अतिथि सत्कार अशाच तऱ्हेने करून त्या अल्लाच्या उपकाराची फेड अल्प होईना, करीत आहे. अल्लाने मला एवढे मोठे वैभव दिले आहे की ते कधी कमी होतच नाही. माझ्या बोलण्यात आपला विश्वास बसायला आपण माझे आत्मचरित्र थोडे ऐकले पाहिजे, ती एक विचित्र गोष्ट आहे!” अबू कासिम म्हणाला. (पुढील अंकात संपूर्ण)

विचित्र युक्त

एका गावी गोपाळ नावाचा एक श्रीमंत मनुष्य रहात असे. त्याला पुष्कळ मुले झाली, पण एक दोन महिन्यांची असतानाच देवा परत निघून गेली. म्हणून तो त्याची वायको फार दुःखी होते. त्याने मूल व्हावे म्हणून, अनेक आणि शेवटी काशीयात्रा करण्याचे ठरविले.

वाटेत एका गावी त्याचा गोविंद नावाचा मित्र रहात असे. त्याला भेटायला तो गेला. गोविंदलापण मूलवाळ नव्हते. त्याला सुद्धा काशीयात्रेला जायचे होते. परंतु सिवाचरोवर निघणे त्याला नव्हते. म्हणून त्याने काटकसर जमविलेले शंभर रुपये आपल्या मित्राला दिले व म्हणाला—“गोपाळ! तू काशीला जातो आहेसच. माझ्या बत्तीमे पण काशी विश्वनाथावर अनियेक करून मला एक मुलगा व्हावा जसे मागणे मला. माझ्या नशिवात

असेल देवाची कृपा माझ्यावर होईल.” गोपाळने गोविंदच्या इच्छेप्रमाणे देवालापण मुलगा व्हावा असे मागणे मागितले. गोविंदने दिलेले पैसे शर्चून त्याने देवाचा अभिषेक जगारे गरबिला. गोपाळला लोकांकडून फलले की काशीत कोणी योगी आहे. रूपेने सत्तानप्राप्ती होते. म्हणून गोपाळ त्या योग्याच्या दर्शनाला गेला आणि त्याची पादपूजा करून स्वतःला व आपल्या मित्राला मुलगा होईल असा आशीर्वाद मागितला. त्या योग्याने गोपाळला एक भस्म दिले आणि म्हणाला—“यातले अर्धे भस्म तू आपल्या वायकोला व जेथे आपल्या मित्राच्या वायकोला देऊन सेवन करायला सांग. दोघींना मुले होतील.” गोपाळच्या वायकोने तेथेच अर्धे भस्म सेवन केले आणि पुढे दोन महिन्यांनी त्याच्या मित्राच्या वायकोने अर्धे भस्म सेवन केले.

हजार मुलगा निघाला.

एकदा गोविंद आपल्या मित्राला जेता-
पला गोरालाच्या बाबो बला तेथे गोरालाचा
मुलगा विश्वनाथ देशीय काशीनाथशारखान
विचित्रपणे आले हे गोविंदला कळले हा
सर्व त्या योग्याने दिलेल्या भस्माच्या परिणाम
आहे असे दोघांना वाटले आणि ते खरेच
होते. विश्वनाथच्या एक विचार
तोच विचार काशीनाथच्या
मनातपण येई. विश्वनाथ कधी तेच काम
करण्याची इच्छा काशीनाथच्या मनात

उपजे विश्वनाथ कविता पाठ करी तो
कविता, काशीनाथच्या वाचल्याकियाप वेत
असे. विविध गोष्टी सक्तीत हळूहळू
कळल्या. म्हणून सर्व त्या दोघा मुलांना
'विचित्र मुल' म्हणू जाताये दोघे दिमाकला
निरनिराळे दिसत. परंतु त्यांची कामे व
विचार एक असत एकाला जे काम करावेस
वाटे तेच काम दुसऱ्यालापण करावेस वाटे.
एक जण जेवायला बसला की दुसऱ्याला
जेवायला बसावेस वाटे निरनिरळ्या
गाद्यात रहात असुनही दोघे परस्परांचे
अनुकरण करीत

परंतु दोघात मंत्री हातां अने मात्र नाही.
कवी दोघांची परस्पर भेट होई तेव्हा दोघे

तर काशीनाथ उत्तर देई-"विश्वनाथ कां
हसला?" नंतर दोघे परस्परांकडे पहात
निघून जात.

दोघे बघात आले तोपर्यंत दोघांचे
आईवडील वारले

विश्वनाथला अनेक मुली सांगून त्याने
त्याने अनेक मुली पाहिल्या. परंतु त्याने
ज्या मुलींना पसंत केले तिचे शैलजा
होते विश्वनाथ शैलजाचा आणि शैलजाचे वडील भीमाशंकर घांती
रुग्णाचा मुहूर्तपण ठरविला

ज्या दिवशी भीमाशंकरने शैलजा व
विश्वनाथच्या मुहूर्त ठरविला त्याच्या

दुसऱ्याच दिवशी काशीनाथने भीमाशंकर
जवळ शैलजाशी विवाह करून देण्यास
विनंती केली.

अहो, पण कालच शैलजाचे लग्न ठरले.
भीमाशंकर म्हणाला.

"अहो पण अक्षत पवली नाही ना
अजून?" काशीनाथने विचारले.

भीमाशंकरच्या मनात एक दुसऱ्याच
विचार आला. तो काशीनाथच्या घरी
दुसऱ्या दिवशी गेला आणि देण्या देण्याच्या
गोष्टी मूळ आल्या जो कमी खर्चात
होईल तोच बरा, विचार त्याच्या
आला. परंतु विश्वनाथने तसा
मोठा हुंडा मागितला वकूला. तेव्हा काशी-
नाथकडे हुंड्या विषयी आले बोलण्याची

गरज नव्हती परंतु आणखी एक गोष्ट त्याच्या होती ती गोष्ट त्याने मुखातीलाच दोघांपैकी एकाला देखील सांगितली नाही

विश्वनाथला संशय आला की भीमाशंकरच्या काही तरी बदल आला आहे. त्याने त्याला भेटून घमक्या दिल्या की तुम्ही शैलजाचा विवाह आणखी कोणाशी कसा काय करून देता पाहतो."

ते ऐकून भीमाशंकर म्हणाला—'आतां मी काय हे मला सुचतासे आले आहे. तिकडे तो काशीनाथ पण मला अशाच घमक्या देतो आहे. यानून तो देवच काय तो मार्ग काढील !"

दोघांने परस्पराशी केर मनातल्या मनात वादू लागले आणि दोघे मारामारी करतात की काय याची भीती वाटू लागली. भीमाशंकरला दोघांची फिकोर होती

एक दिवशी विश्वनाथ पहाटे उठून काशीनाथच्या घरी एक मोठा लोखंडी गज त्याचा कपाळमोठ करव्यात मला या दारा बाहेर, काशीनाथ बाहेर घेण्याची वाट पहात उभा राहला. परंतु कामले उजाडले तरी काशीनाथ बाहेर नाही तेव्हां निराश होऊन विश्वनाथ आपल्या घरी निघाला

साले असे की विश्वनाथच्या मनात जो विचार आला तोच विचार काशीनाथच्या मनात आला होता तो मुद्दा पहाटे उठून हातात लोखंडी गज घेऊन विश्वनाथच्या घराबाहेर तो बाहेर घेण्याची वाट पहात उभा होता. परंतु उजाडल्यावर तो देखील घरी जाऊ लागला. वाटेत दोघांची भेट झाली. दोघांने परस्परांना विचारले—"कोठे रे गेल्या होतास तू?" दोघांचे भांडण सुरू झाले मारामारीपर्यंत प्रजळ येऊन गेली तेव्हां लोकांची गर्दी जमली. दोघांना ओळखणारा एक वृद्ध मनुष्य पुढे येऊन म्हणाला—"तुम्ही उगाच भांडता आहां. कन्यादान करणारा दुसराच

भांडण मिटवू या

त्या वृद्धाणसाने दोघांना भीमाशंकरच्या घरी बोलावून नेले. दोघांना बाहेर बसोपला सांगून तो भीमाशंकरची घरात जाऊन कोळून आला भीमाशंकर त्याच्या पाठोपाठ बाहेर आला व म्हणाला—"तुम्हा दोघांपैकी माझी मुलगी ज्याची निवड करील त्याच्याशी मी माझ्या मुलीचे लग्न लावून देईन. तुम्ही दोघे आपापल्या घरी उभा या. चार गडीलघाच्या मंडळीसमोर ही निवड होईल !

दुसऱ्या दिवशी विश्वनाथ व काशीनाथ भीमाशंकरच्या घरी गावातली बडीलपारी नडतो रजर

"भीमाशंकर दोघांना म्हणाला—"तुम्ही दोघे एकत्र ठेवून तर मुलीला कोणाका माल घालायची या गोष्टींचा संकोच होईल म्हणून तुम्ही आत चला दोघांना मी निरनिरळ्या गोल्यात वनायची व्यवस्था करून ठेवली आहे त्या-

प्रमाणे दोघे भीमाशंकरने दाखविलेल्या गोल्यात जाऊन बसले.

बाबचा वेळाने विश्वनाथ हसत बाहेर आला त्याच्या गळ्यात वरमाळा होती. त्याच्या पाठोपाठ शैलजापण बाहेर आली. त्याच वेळी दुसऱ्या खोलीतून काशीनाथ हसत बाहेर आला. त्याच्या गळ्यातपण वरमाळा होती. त्याच्या पाठोपाठ जी मुलगी आली ती शैलजासारखीच दिसत होती.

ते वर पारून तेथे हजार असलेली मय्य भंडळी आश्चर्यचकित झाली. विश्वनाथ व काशीनाथ पण चकित होऊन परस्परांकडे परस्परांच्या बघूकडे पाहू लागले.

तेव्हा भीमाशंकर म्हणाला—"सर्वांना हे काय गोंडबंगाल आहे असे असेल. तसे काही नाही पोथी मक्या भुळथा बहिणी आहेत. एकीला शास्त्री शैलजा म्हणतो व दुसरीला गिरिजा."

अशा तऱ्हेने विश्वनाथ व काशीनाथ दोघांचा विवाह ठरल्या मुहूर्तावर आनंदाने पार पडला.

एकदा एका शेतकऱ्याला एका मजुराची गरज भासली. गोपू नावाच्या एका मजुराने मजुरीच्या पैशांविषयी कबत जेवणावर काम करायला असल्याचे मागितले. म्हणाला— "मला त्या तीन वेळ जेवमिसा वाढा." शेतकऱ्याने दुसऱ्या दिवसापरसून कामावर त्याला सांगितले.

दुसऱ्या दिवशी गोपू कामाला धावा व न्याहारोना म्हणून बसला. शेतकऱ्याच्या सांगण्या त्याच्या बायकोने त्याला मोटभर जेवणाला वाढले, त्याने दोन माणसाना पुरेस एवढे जेवून घेतले. शेतकऱ्याच्या बायकोला आश्चर्य वाटले. तिने ती गोष्ट नवऱ्याला सांगितली. शेतकऱ्याने रुपारचे खाणे सुद्धा आताच वाढून टाक. म्हणून बायकोला मक्का दिला. गोपू त्या गोष्टीस जवून त्याने पुन्हा एका माणसाला पुरेस एवढे जेवून घेतले.

शेतकरी थोडा व गोपूला म्हणाला— "गोपू! संध्याकाळी जाम्ही शोध परमावी जाणार आहे! म्हणून संध्याकाळी जेवणसुद्धा वाढून मावून घ्यावी सांगली आहे.

गोपू त्याला देखील कबूल आला आणि पुन्हा एका माणसाने द्यावे त्याने घेतले.

"आज मग, जा भाता शेताला!" शेतकरी म्हणाला.

"अहो, रात्रीचे जेवल्यावर जाणार होय? सांपायची नव्हे का?" असे म्हणत गोपू बसल्या जागी बसला.

नारद मोह

फार प्राचीन काळी एकदा नारद मुनींनी

हिमालय पर्वतात पंगेच्या काठी तपस्वर्या सुरू केली. इंद्राला गोष्ट कळली तेव्हा त्याला वाटले की मुनी आपली यादी म्हणून त्याने आपला संवत कामदेव व रंभा आदिक दासींना नारदाची तपस्वर्या भंग करण्यासाठी पाठविले. परंतु कामदेव व रंभा आदिक अप्सरांना हार मानावी लागली. इंद्राने विचार केला की या हरिभक्तरास कास दिल्यास हरीचा नोपच होईल. म्हणून तो निश्चित झाला.

नारदाला वाटले की कामदेवाला सुद्धा जिकले. तो शंकराकडे गेला आणि त्याने कामदेवाला कसे जिकले हे उत्साहाने वर्णन करून सांगितले. तेव्हा शंकर नारदाला म्हणाला— "नारदा! तू हे सर्व मला सांगितलेस त्यास काही गैर नाही.

पण आणखी कोणाजवळ—विष्णूकडून त्या वेकूळबासी विष्णूजवळ हे शब्द जाऊन सांगू नकोस संबर्ण आला व त्याने विचारले तरी सांगू नकोस. तुझ्या हिताचे म्हणून तुला सांगत आहे."

परंतु नारदाला कसे पटणार? तो प्रथम शंकराकडे गेला आणि नंतर विष्णूकडे. विष्णूने नारदाला धट्टेत विचारले— "नारदा! इकडे कसा काय वाट चुकलास?" तेव्हा नारदाने ऐटीत, त्याने कामदेवावर कसा विजय मिळविला वर्णन करून सांगितले. तेव्हा विष्णू त्याला जास्त चडविण्याच्या सुरात म्हणाला— "नारदा! तुझ्यासारख्या अश्वड नारदाला कामदेव विजय मिळविणार?"

नारद वरकरणी नम्रपणे पण मनात अभिमान ठेवून म्हणाला— "रेवा, ही सर्व आपली कृपा आहे!"

विचारले- 'मनितयं! हिजा कसा पति मिळेल, त्याचा काही आवाज देऊ नका' का ?"

राजकन्याला पाहून विष्णूने अग्न करण्यची मनात इच्छा उत्पन्न झाली. परंतु राजाने विचारलेल्या प्रश्नाचे उत्तर धावधाच होतेच म्हणून नारद म्हणाला- "राजा! हिच्याशी त्याचा विवाह होईल त्याला कोणी जिवू शकणार नाही. त्या घोर पुण्याच्या सर्व वगधर अगत नवत उभे राहील."

असे सांगून नारद विचार करित निघाला या मुलीशी आपला विवाह कसा होणार? जपतच आतां सर्व व्यर्थ आहे. विचार सोडून दिवा पाहिजे. त्या मुलीशी आपला विवाह काय केल्याने होईल तेच मुख्य!

या करितां आपल्याला सुंदर रूप मिळाले पाहिजे, म्हणजे आपल्याला पाहि त्याबरोबर ती राजकुमारी आपल्यावर भाळून जाऊन आपल्यालाच स्वयंवराची वालील.

पण हे रूप आपल्याला मिळणार कसे? तो विचार केल्यावर त्याने मनाशी ठरविले की मगवान विष्णूनेच सहाय्य केले तर

सौंदर्य सांगून घ्यावे

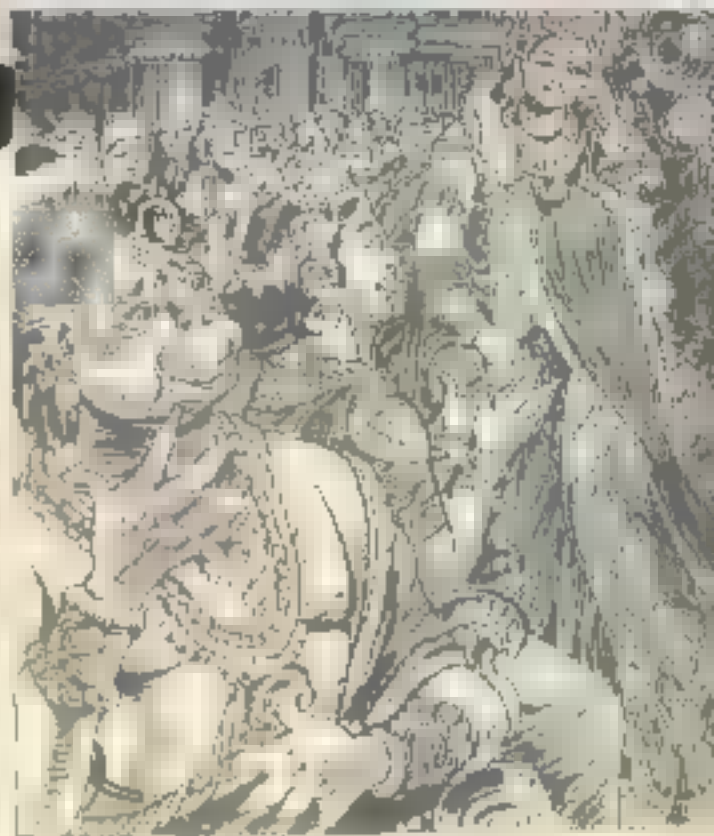
विचार करून नारदाने विष्णूचे ध्यान केले. विष्णू प्रगट होऊन विचार लायला- "नारदा! काय रे. शक्यात माझी आठवण पडली काय नाही?"

"देवा! काय मग? मी अतर्क्य आहम? पण विचारलेच म्हणून मागतां. आपले रूप माझा दे! त्या शिवाय त्या राजकन्येशी माझा विवाह होणे नाही." नारदाने अगदी कापुळतीने देवा- मागणे मागितले. आणि म्हणाला- "देवा, माझे हित होईल असे काही तरी करून कर." निघून गेला शेवटी पंचाननाय लागले.

"नारदा! तुझे हित हेच माझे सर्वदा प्रयत्न राहिले आहे. रोगी कुपथ्य मग लागला तर घेऊ का? तसेच तुझ्या हिताचे नेच मी करणार आहे." असे सांगून विष्णू अंतर्धान झाला.

मायावश मुनीला विष्णूचे गूढ अर्थानि भगलले ते वाच्य कळले नाही. तो वाचत स्वयंवर मंडपान जाऊन दाखल आला.

एकहून एक सुंदर व शूर राजे आणि राजकुमार आपापल्या आसनावर बसले होते. नारद त्यांच्या मध्यें एका आसनावर जाऊन बसला. आपल्या शिवाय

दुसऱ्याला बरभाळा काय पालसे? अशा घाटान ती आसनवर बसून राहला.

नारदाला भगवान विष्णूने माकडाचे रूप देऊन ठेवले होते. पण इतरांना ती सरळ नारदामारखाच दिसत होता म्हणून कोणी त्याची यष्टा अगर मस्फरी केली नाही. उलट सर्वांनी आदरपूर्वक त्याला नारद मुनी सभजून प्रणामच केला.

नारदाच्या जवळ पास शंकराचे दोन गण वेष घालून बसले होते. नारदाचे बदललेले रूप त्यांना दिसत होते. ते यष्टा करीत नारदाला एक जाईल असे म्हणत होते- "राजकन्या यांचे रूप पाहून यांच्यावर भाळूनच जाईल व बरमाळा यांच्याच

गळ्यात घालील." परंतु मुनीला त्यांची व्यंग्योक्ति कळली नाही कारण विष्णूची मावा त्याच्या डोक्यात मिळून त्याच्या कडून ते सर्व करवीत होती.

नारदाचे वानर ह्या इतर कोणाला दिसले नसले तरी राजकन्येला ॥ स्पष्टपणे दिसत होते. ते रूप पाहून तिला या राजकुमारांबरोबर या मरकटाला कोणी आणून बसविले ॥ तिला रंग आला. म्हणून नारद बसला होता त्या बाजूला तिने हुकून पाहिले देखील नाही. आणि नारद तिचे लक्ष आपल्याकडे आकृष्ट व्हावे यासाठी बांकून बांकून पहात होता. शंकराचे गण नारदाचा तो विचित्रपणा पाहून होते.

भगवान विष्णू स्वतः एका राजकुमाराचे रूप घेऊन स्वयंवराच्या हजेर ॥ होता. विश्वमोहिनीने त्याच्याच गळ्यात अनुक माळा घातली. तत्काळ गरडवाहून विष्णू आपल्या तभूला घेऊन आकाश मार्ग निघून गेला आणि सर्व राजकुमार निराश झाले.

त्याला म्हणाले—“मुनिवर्य! जरा आपले तोंड तरी पाहून घ्या!” नारदाला ते ऐकून मनस्वी राग आला. त्याच्या बुद्धीवरचा मायेचा पडदा बाजूला झाला होता आणि त्याला कळले की त्याचा देह जरी विष्णू-सारखा होता तरी त्याचे रूप वानराचे झाले होते. त्याला विष्णूचा भयंकर राग आला त्याने विष्णूला आप दिला—“देवा! तू मला स्वीविरहाचा भावनेने जसे दुःखी केलेस ॥ स्वीविरह तुला सहन करावा लागेल आणि मला माकडाचे ॥ देऊन ॥ भाजी ॥ जो भट्ट उडविलोस त्याचे फळ म्हणून तुला वानराची आणि अस्वलांची ॥ घेऊनच ॥ विरह दुःखातून मुक्ति मिळेल.”

विष्णू म्हणाला—“भक्ताच्या हितासाठीच मी ॥ केले ॥ त्यासाठी भक्ताचा श्राप मला मिळाला. त्या श्रापाचे फळ मी आनंदाने सोंगवला वार नाही.”

पंचकल्याणी

[२]

श्याम ॥ राजान विचारल्या प्रश्नाचे उत्तर बोलतामन या शब्दात दिले—“ही गोष्ट माझ्या लज्जानपणातली आहे. माझ्या वडिलांकडे कित्येक एकर जमीन होती आणि गुरांचे अनेक कळप होते.

एकदा जामच्या एका दूरच्या शेतात आमची एक गाय ब्याली तेव्हा माझ्या वडिलानी त्या गाईला ॥ बासराळा घरी घेऊन ॥ मला सोंगितले. मी बासराळा उचलून खांद्यावर घेतले आणि घरी निघालो. तेव्हा साहजिकच माय माझ्या पाठोपाठ चालू लागली.

आम्ही थोडे अंतर चालून गेलो आणि तेव्हाचत मुसळधार पाऊस पडू लागला म्हणून पाऊस थांबपर्यंत आम्हांला कांठेतरी

निठान्याची जागा वृष्ट्याची लागली मला जवळच एक झोपडी दिशली. त्यात मी गाईला बेंडून बसलो.

तासाच्यात त्या झोपडीत कोठून तरी बारा मांजरे आली. त्यात एक मांजर उत्तर मांजराहून बरेच मोठे व भयंकर दिसत होते. ते ॥ माजरांकडे पाहून ओरडू लागले त्याबरोबर सर्व मांजरे ओरडू लागली. त्याचे ओरडणे म्हणजे काहीतरी जुगंचा शब्द होता. त्यांचा आवाज झणा- क्षणाळा चवत गेला आणि पाहता पाहता सर्व मांजरांनी बासरावर हल्लाकरून त्याला क्षणावॉत फस्त करून टाकले.

ते पाहून मला रंग आला. परंतु त्याच- बरोबर मला त्यांची मनातल्या मनात भीतीच वाटली. त्यांना पळवून काढावे

असे एकदा मनात आले वण ते मना शक्यच नव्हते. तरी मी मोठमोठ्याने ओरडून त्यांना पळविण्याचा प्रयत्न करून पाहिला. परंतु ती गोष्ट जणू काही त्यांच्या गावीच नव्हती.

त्यानंतर ती मांजरे पुन्हा जोरजोराने ओरडू लागली. त्यांची भूक भागली नव्हती असे दिसले. या मांजरांनी गाईवर मारली व लचके तोडून तिला पाच मिनिटांत जाऊन टाकले. मी जास्तच धावत गेली.

पुन्हा दिसण्या वेळी मांजरे गुरगुरू लागली तेव्हा मी विचार केला की आता आपली पाळी आहे वाटत म्हणून मी तेंपून काढली वण ती रागटी मांजरे माझा

सोडली नाही व एका उंच झाड पनाच्या झाडावर चढून बसली. पानांच्या आड मी त्यांना दिसली नाही.

माजरांना मी दिसली नाही, तेव्हा ती मांजरे 'म्यांव' 'म्यांव' करीत सर्व झाडांचा वास घेत फिरू लागली मला वाटले सुटली. परंतु ते मोठे मांजर मी ज्या झाडावर बसली होते त्याला हुगून तेथेच येऊन उभे राहिल व वर पाहू लागले. त्या दृष्ट माजराच्या पाठीपाठ इतर माजरांना तेथे आली.

एका माजरावर प्रयत्न केला ते माझ्याजवळ आल्यावर मी वानू खुपसून त्याला ठार केले. ते झाली जाऊन

आला मोठ्या माजरांना इतर माजरांना काहीतरी सांगितले सर्वांनी मिळून त्या झाडाचे मोठे मूळ आपल्या पुढच्या पंजांनी उकळून काढले. ते मूळ तुटले झाड एका बाजूला वांकले मी धावत जाऊन मोठ्याने ओरडली.

झाड वांकले होते तरी झाली पडले नव्हते मांजरांनी मांजरी नाही दुसरे मूळ तोडायला सुरुवात केली. ते तुटले आणि झाड आणखी मोठे वाकले नंतर माजरांनी तिसरे उकळून उघटस सोडले. तेव्हा प्रगल्भीच निराधार होऊन झाली पडले.

मी काही पट्टे घालून बसली होती आणि मांजरांचा आहार होता परंतु मी ओरडत राहली अगदीच फुसट गेले नाही जवळून गेतात सधम हरणारे शेतकरी धावून आले त्यांच्या डोलात काठ्या, फावडी, कुटली होत्या त्यांना पाहून मांजरे पळून गेली परंतु शेतकऱ्यांनी

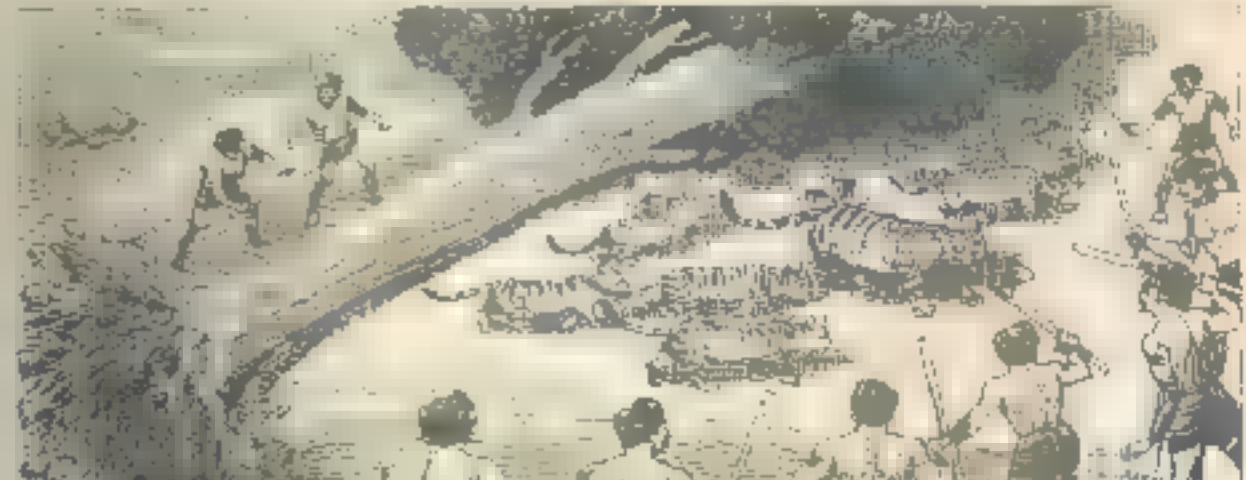
त्यांचा काळजी करून सर्वांना एकेक करून ठार केले.

वीरदास येथवर पोहोचता म्हणाला- "महाराज! आपण आम्हांला आपराधी म्हणून त्याच विचार करून फांशीची शिक्षा केलीत परंतु माझ्या अपराधापेक्षा त्या रागटी मांजरांनी गाईवासराला खाऊन टाकले व मला खाणार होत्या ही गोष्ट जास्त भयंकर नाही का?"

"तु म्हणालात ते ठीक जाते तुम्ही ही गोष्ट खरोखरच चांगली आहे. अद्याप तम्हीची आपल्या आयुष्यातली आणखी एखादी गोष्ट सांगितलीस तर तुझ्या आणखी एका मुलाला मी जीवदान देईन." राजा म्हणाला.

वीरदास थोडा वेळ विचार घालून म्हणाला-"आहे महाराज! अशीच गोष्ट आणखी एक आहे आपली आज्ञा अशेच तर ती सांगतो."

"तर भग सांग!" राजा म्हणाला.
(पुढल्या जकात आणखी एक गोष्ट)

चिरायु

भागव नाथाच्या एका ज्योतिष्याला फार उशिरा एका मुलगी आला त्याने आपल्या मुलाची जन्मकुंडली पाहून अविध्य वर्तवले की मुलाला फक्त पंचवीस वर्षांचे आयुष्य आहे. भागवला फार वाईट वाटले. तरी त्याने त्याचे नाव चिरायु ठेवले. जन्मकुंडलीत आयुष्य असल्यास असले तरी लक्षाचा योग होता. त्याने, ज्या भूमीशी त्याने लग्न होईल तिच्या ब्रह्मलाने त्याला मोठे आयुष्य कदाचित लाभेल असा विचार करून त्याने मनाचे समाधान काढत घेतले.

चिरायु लहानाचा मोठा झाला. तो दिसायला सुंदर आणि बुद्धीने हुशार होता. भागवने मुलासाठी योग्य वधूचा शोध सुरू केला. भागव सर्वांना सांगत असे की माझ्या मुलाला फक्त पंचवीस वर्षांचे आयुष्य आहे. परंतु विवाहाचा योग पण आहे. म्हणून

त्याच्या बापाकडे त्याच्या शिर्षायुष्य मिळण्याची शक्यता आहे या सर्व गोष्टी कळल्यावर त्याला शोक आपली मुलगी देणार?

हलूहलू चिरायूला देखील त्याला अल्यासु असल्याची गोष्ट कळली तो आपल्या बापाला म्हणाला—“बापा! माझे आयुष्य फक्त पंचवीस वर्षांचेच असेल तर उगाच लग्नचो खटखट तरी कशाळा? मी आपले उरलेले आयुष्य काशी विश्वेश्वराच्या सेवेत घालवावे म्हणतो.” असे सांगून तो काशीला निघाला तो निघण्यापूर्वी आपल्या बापांना म्हणाला—“बापा! पंचविसाव्या वर्षी मला मरण आले नाही तर सव्वीसावे वर्षे लागलांच मी म्रन घरी परत येईन.”

चिरायु काशीला निघाला. वाटेत त्याला पात्रिकांचो एक टोप्लो दिसलो. कोणती तरी राजा आपल्या मुलाला घेऊन शेजारच्या

विवाहाच्या निमित्ताने गेला. वाटेत जंगलाने घडवि टाकून सर्व उतरले होते.

चिरायुने राजाच्या सोकरांचा विचारले—“मी आजची रात्र तुमच्या बरोबर राहिलो तर चालेल का?” सोकर चिरायूला घेऊन राजाकडे गेले.

राजाने चिरायूला बरपासून खालपर्यंत लक्षपूर्वक पाहिले आणि मनाशी काहीतरी ठरविले. विवाहासाठी म्हणून ज्या राजकुमाराला तो घेऊन हाता त्याला फेराव्याचा आज्ञा देता. विवाहाच्या वेळी राजकुमाराला फेरे तर काय फरायचे म्हणून फार काळजी वाटत होती. चिरायु दिसायला राजकुमारसारखाच होता त्याला लग्नाच्या वेळी उरविले की लग्न निर्विघ्न पार पडेल. लग्न झाल्यावर काहीतरी बरिच देऊन निघून जायला सांगितले की झाल असा विचार करून राजा चिरायूला म्हणाला—“तू मी सांगितल्याप्रमाणे बापायला तयार असजोल आणि आम्ही ज्या वेळी निघून जायला सांगू त्या वेळी निघून जायला तयार असधील तर आज रात्रभर तुझ्या राहण्याची व्यवस्था तर आम्ही करून देऊच त्यावर तुम्ही एक हजार सोन्याची ताशी अक्षिप्त म्हणून देऊ.”

नसिम पिळविणवाची इच्छा त्याच्या मुलास नव्हती. रात्रभर बापायला मुर्खपण म्हणायला मिळते आहे ना, पुरे झाले, असा विचार करून चिरायुने राजाची अट कबूल केली. रात्री लगेच पोटावर जेवळा आणि रात्र भर छान शोपला. दुसऱ्या दिवशी दिवसभर प्रवास केल्यावर ते पन्हाड वधूच्या गावी घेऊन पोचले. सर्वांच्या राहण्याची उत्तम करण्यात आली होती.

ज्या देशाच्या रीतिप्रमाणे मुहूर्त रात्रीच्या तीन प्रहरी होता राजाच्या सोकरांनी माध्य रात्रीच्या सुमारास चिरायूला उठविले त्याला स्नान वगैरे करायला सांगून त्याला सुंदर वस्त्राभूषणे अंगात घालायला दिली.

ठीक विवाहाच्या वेळी त्याला बोहोल्यावर नेऊन उभे करण्यात आले. मंगळाष्टके होऊन अक्षता होम करीत आणि सप्तपदी माल्यावर वरवधू जवळ जवळ बसले असताना चिरायु बघूला तिला ऐकू आईल इतक्याच मोठ्याने म्हणाला—

"अन्नीला साक्षी ठेवून सर्व घोर मंडळी समोर हा जे विवाह संस्कार होत आहे हे फक्त नाटकच तर ठरणार नाही ना?"

राजकुमारीने ते ऐकून ऐकले आणि तिला आश्चर्य वाटले की तिचा पति असे कां बरे विचारतो आहे?

आपल्या निवासस्थानी आला. चिरायूला दिलेली वस्त्राभूषणे काढवून घेण्यात आली. त्याला एक हजार नुवर्णमूद्रा देऊन राजा म्हणाला—"आतां तू आपल्या वाटेने निघून जा. परंतु तू जर का कोठे जवळपास बांदलेल्या तर माय तुझी धडगत नाही. माझे नोकर तुझ्या समाचाराला येतील."

चिरायु काशीयात्रेच्या वाटेवर पुढे निघाला.

दिसाच्या दिवशी पालू होती. राजकुमारी पती शंजारी बसली होती. तिने अवलून आपल्या पतीला पाहिले. तिला थोडी शंका आली आपल्या शकेचे निवारण हेतूने तिने राजकुमाराला विचारले—"तुम्ही काय बोहोल्या- काहीतरी मला मागितले पण वाजवी वाजत होती म्हणून मला ते त्यावेळी बरोबर ऐकू आले नाही. म्हणून पुन्हां मागता का काय ते?"

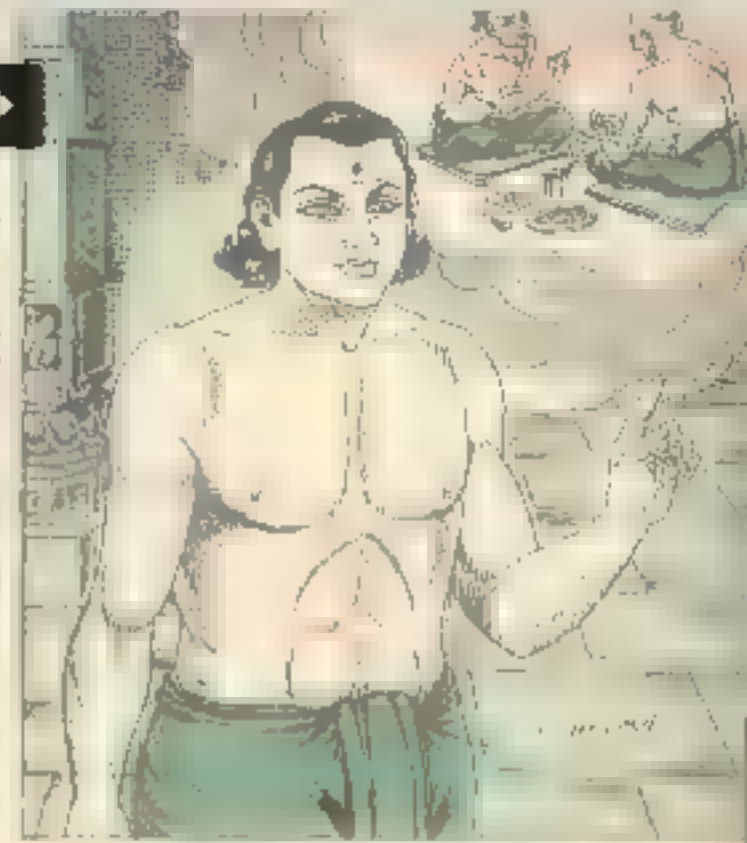
राजकुमार गेल्या म्हणाला—"मी...मी...! काही नाही सांगितले. त्याचा आवाजपण चिरायूच्या बाबाजापेलां चिराला होता. राजकुमारी लगेच उठून उभो राहली आणि जोराने म्हणाली—"मला फसविण्याचा प्रयत्न चालू आहे. रात्री

नव्हते

सर्व पालांवरून उठले. राजकुमारीला तिचा बाप एका यामूला बोलावून घेऊन गेला आणि तिच्या समोर त्याला परतु राजकन्या म्हणाला होता ते सांगून म्हणाली—"मला त्या वेळी हे कळले नाही की अग्नीला साक्षी ठेवून माझ्या मळपात मंगळसूत्र बांधणारे हा विवाह नाटकच होणार नाही ना. असे का म्हणाने? पण मला ते कळले माझे त्या प्रसंगात एकच आहे, हे नाटक होऊ देणार नाही. ज्यांनी मळपात मंगळसूत्र तेथे पति तुम्हाला शत्रु असेल तर त्यांना आदरपूर्वक बोलावून घेऊन या. गेला तरी मी राजकुमाराबरोबर संसार करायला तयार नाही."

बघुच्या बापाने घर पक्षाच्या मोकरांना लाव देऊन त्यांच्याकडून खरी वस्तुस्वति विचारून घेतली. राजकुमाराला फेवर आहे म्हणून एका वाटसराला घेऊन त्याच्या हातून राजकन्येच्या मळपात मंगळसूत्र बांधविण्यात आले हे उघड जाले.

वरपक्षाची मंडळी बघमाकित होऊन आपल्या राज्यात परत गेली. बघुच्या बापाने आपल्या राज्यातल्या सर्व घराण्यांतल्या

दारावर दगडावर खोदून असा जाहीरनामा काढला. नवरदेवाने बघुच्या कानात फार सांगितले हे जे कोणी यला सांगेल त्याला एक मोठे बळिदान देण्यात येईल. बघु व तिच्या जपाविनाय दत्त. कोणालाही नवरदेवाने बघुला काय सांगितले होते हे माहीत नव्हते.

सांगणारा खरा घर चिरायु आपल्या नाटकावरच्या विवाहाची गोष्ट पार विसरून काहीला निघून गेला आणि विष्वे-स्वराच्या भजनपुजनात मग्न होऊन गेला. पंचविशावे वर्षे त्याला लागले व ते संपून सव्वोमावे वर्षे पण लागले. तेव्हा त्याने बापाला मागितल्याप्रमाणे तो आपल्या गावी निघाला.

वाटेत चिरायु त्या गावच्या धर्मशाळेतच जन्मला होता आणि त्याने राजाचा जाहीरनामा वाचला. त्यापूर्वी त्याला वाटेत होते की ज्या राजकन्येशी त्याचा विवाह झाला होता ती आता मासरी नावून असेल व एका बोधां मुलांनी आई पण झाली असेल. परंतु जाहीरनामा वाचल्यावर त्याने धर्मशाळेत ~~आल्या~~ लोकांजवळ त्या राजकुमारीविषयी चवकासो केला तेव्हा त्याला राजकुमारी आपल्या पतीविरोधर कोणत्या तरी कारणास्तव गेली असल्याचे व माहेरीच असल्याचे कळले. विवाह झाला त्याच्या ~~सोळा~~ शिष्या राजान हा जाहीरनामा दगडावर कोटून ठेवला असल्याचे त्या लोकांनी सांगितले.

ते कळल्यावर चिरायु सरळ राज-
शाळात गला आणि म्हणाला— "मी वक्षि-
ष्यायला आला आहे. बोहोल्यावर नवर-
देवाने वधूला जे सांगितले ते ~~आज~~ याहीत आहे."

राजाने चिरायुला विचारले— "नवरदेवाने वधूला काय सांगितले?"

"नवरदेवाने वधूला विचारले की शर्तीला माझी ठकन हा जो लग्नाचा मोहळा होत आहे ~~आज~~ नाटकच तर नाही ना! मीच ने विचारले होते. आता जे वक्षिष असले ते देण्याची कृपा करावी." चिरायु म्हणाला त्यावेळी तो स्मित कर्ण राजकन्येकडे पहात होता.

राजकुमाराने त्याला ओळखले आणि राजाची पण त्याची पटली की चिरायुनेच राजकन्येच्या गळ्यात गमळतूष घातले होते राजा म्हणाला— "आतां कोणते ~~आज~~ जाईल? आमची ही मुलगाच ने वक्षिष आहे."

चिरायुने भागदंडा ने शर्तेमान कळविले आणि त्याला बलायून घेतले राजकन्येच्या जन्मकुडनीत पहिले असल्या कारणाने चिरायु दीर्घाय ~~आला~~

महाभारत

मैत्रेय मुनी तिघून गेल्यावर पतराष्ट्राने विदुराला किम्मीर राक्षसाच्या वधाचे धूम सांगितले. ~~आज~~ निघाले तेव्हां तीन दिवसांनी त्यांना रात्री किम्मीर वनातून आवे लागले. तेव्हां किम्मीर राक्षस त्यांच्या वाटेवर ~~आला~~ उभा राहला त्याचे डोळे ~~आज~~ होते, गुहेसारखे तोंड गिळायला उघडे होते आणि तो पांडवांना घरायला पुढे येत होता त्याचे गरगरीत डोळे व पांढरे रान टुकरासारखे मोठमोठे दान पाहून आणि त्याची भयंकर गर्जना ऐकून क्रूर जनावरे देखील पळू लागली. त्याच्या एका हातात एक अळसे लाकूड होते.

पांडवांनी, द्रौपदीने व ब्राह्मणांनी त्या राक्षसाला पाहिले. द्रौपदी ~~आज~~ गेली

~~आज~~ डोळे ~~आज~~ बंद ~~आज~~ उभी थर थर कापू लागली. भीष्म काही त्या राक्षसाचा नाश ~~आज~~ यासाठी ~~आज~~ म्हणू लागले.

युधिष्ठिराने ~~आज~~ राक्षसाला विचारले— "कोण रे तू? या जंगलात का राहतास?"

तेव्हां तो राक्षस म्हणाला— "मी वक्रा-
सुराचा भाऊ आहे. माझे नाव किम्मीर. मी या काम्यक वनात स्वेच्छेने विहार करतो. मनुष्यच ~~आज~~ आहार आहे. कोण तुम्ही आणि एकडे कवामाटी आलात? तुम्हा सर्वांना खाऊन मी आपली कित्येक दिवसांची भूक भागविणार आहे."

युधिष्ठिर म्हणाला— "आम्ही पांडव आहो. माझे नाव युधिष्ठिर. हे चार जण माझे भाऊ. दिलेल्या वचनाचे पालन

व्हावे' यासाठी आम्ही या आलो आहो."

ते ऐकून किम्मीर म्हणाला—" तर मग हाच भीम असणार. भीमाच्या करण्यासाठी मी कित्येक दिवसांपासून वाट पाहतो आहे. आज मातो ती पुरी हुंणार तर! याने बकासुर याचा वध केला. मिव हिडिव, त्याचा वध केला आणि त्याच्या कहिणीशी विवाह करून आमचा अपमान केला. वाहीतर स्वतः माह्यासमोर चालून आला नसता. मी त्याच्या रक्तात हिडिव आणि बकासुराचे स्मरण करून तपण करीन. तुम्हां सर्वां मी त्याचे रक्त प्राशन करून

करीन."

युधिष्ठिराला तो राक्षस बोलला त्याचा फार राग आला. म्हणाला—" दुष्ट राक्षसा! आपली वडवड बंद कर." त्याच वेळी भीम एक साड उपटून ते राक्षसावर घावला. अर्जुनाने गांडीवावर बाण चढविला. भीम त्याला म्हणाला—" अर्जुना! तू पांय रे! मी याला एक क्षणार्थात त्याच्या भावाला त्याच्या मित्राला भेटायला यमलोकी पाठवितो." असे सांगून त्याने किम्मीर राक्षसावर टाकले

म्हणाला ने त्या राक्षसाला ओवले. भीमाने त्याच्या टाकलेले साड त्याला लागले तो आत्मच भडनाळला. त्याने हातातले ते लाकूड भीमावर टाकले भीमाने आपल्या डाल्या पायापाली दावून विजविले. त्यानंतर दोघे एकेक उपटून परस्परावर वार करू लागले. नंतर दोघांची भिडत मुरू झाली त्यांचे ते मल्लयुद्ध भयंकरच होते.

किम्मीर दमून गेला होता भीमाने त्याला आपल्या लाकेत घेऊन आवळला. नंतर गरगर फिरवून जमिनीवर आपटले आणि त्याच्या कंबरेवर ठेवून एकाद्या काठीसारखी त्याची कदर मोडली. नंतर त्याचे हात पाय उपटून ठोडून टाकले

चासातून कायमचे मुक्त झाले. घोम्य मुनींनी व द्रौपदीने भीमाचे अभिनंदन केले.

किम्मीर राक्षसाच्या वधाचा वृत्तांत ऐकून धृतराष्ट्र जणूकाही त्याचाच मुलगा मेला म्हणून दुःखी झाला.

पांचरल देशाच्या राजांना, घृतात हारले व आता वनवास करीत असल्याचे कळले. देव्हा पाडवांच्या दर्शनासाठी आले. यादवांवरोवर कृष्ण-मुद्गा होता तो पाडवांना त्या स्थितीत पाहून दुःखी होऊन म्हणाला—" पापी दुर्योधन, व शकुनी यांच्या रक्ताची तहान या पृथ्वीला लागल्यासारखी

दिसते आहे. त्यांचा वध करणे एक पुण्य-कार्य आहे. त्या सर्वांना यमलोकी पाठविल्या-वर युधिष्ठिराचा राज्याभिषेक होईल."

द्रौपदी, तिचा भाऊ धृष्टद्युम्न व इतर पांचरल देशातील प्रमुख कृष्णाला येऊन भेटले. द्रौपदीने तिच्यावर जो प्रसंग गुजरला होता तो सांगितला आणि रडू लागली.

कृष्ण तिचे सांत्वन करीत म्हणाला—" द्रौपदी! ज्या दुष्ट लोकांनी तुझा इतका अपमान केला आहे त्यांच्या परतीवर तुझ्याहून मोठा खोंगर कोसळणार आहे. पुन्हा राज्यप्राप्ती होऊन राज्य करू लागतील व त्यांची गडमहीपी म्हणून सर्व तुझा आदर करतील."

नंतर युधिष्ठिराला म्हणाला- "हे शत्रुघ्न! तेव्हा त्याचे परिपत्य करण्यासाठी मला सोम वालून जावे लागले. "साल्व राजाला शिशुपालाचा वध केला असल्याचे जेव्हा कळले तेव्हा तो नोन नामक विमानात वसून द्वारकेवर म्यारी करण्यासाठी त्या मी इंद्रप्रस्थ येथेच होतो. म्हणून द्वारकेचे रक्षण उपसेन आदिकांनी केले. त्यांनी तगरगोटाच्या रक्षणासाठी भुर पोढे नेमले आणि साल्व राजाचा नोंद देण्यासाठी माव, प्रद्युम्न आदिकांना पाठविले. प्रद्युम्नने साल्व राजाचे संन्य उधळून लावले.

शिशुपालचा माऊ साल्व, तुला माहीतच आहे. त्याने, राजसूय यज्ञाच्या वेळी मी शिशुपालाचा वध केला त्याचा मूड

कळली तेव्हा त्याचे परिपत्य करण्यासाठी मला सोम वालून जावे लागले. "साल्व राजाला शिशुपालाचा वध केला असल्याचे जेव्हा कळले तेव्हा तो नोन नामक विमानात वसून द्वारकेवर म्यारी करण्यासाठी त्या मी इंद्रप्रस्थ येथेच होतो. म्हणून द्वारकेचे रक्षण उपसेन आदिकांनी केले. त्यांनी तगरगोटाच्या रक्षणासाठी भुर पोढे नेमले आणि साल्व राजाचा नोंद देण्यासाठी माव, प्रद्युम्न आदिकांना पाठविले. प्रद्युम्नने साल्व राजाचे संन्य उधळून लावले.

"त्याच सुमारास मी इंद्रप्रस्थहून द्वारकेला परत आलो. हे वर्तमान कळले तेव्हा मी राजाचा वध केल्यानंतरच द्वारकेत पाऊल टाकण्याने अशी प्रतिज्ञा केली. मंत असल्याचे रत्नांच साल्व गौम विमानात वसून भगूट किनाऱ्याकडे पळून गेला. मी त्याचा पाठलाग केला. साल्वने आपले विमान समुद्रावर आकाशातच एका जागी बाबवून माझी यष्टा उडवीत मला बुद्धाचे आन्धान केले."

त्यानंतर कृष्णाने साल्व राजावर अनेक सोडले, परंतु त्यांपैकी एकदेखील त्याला लागला नाही. परंतु साल्वने गारलेले वाण पावसासारखे कृष्णाच्या संन्यावर

सजाने अनुयायी व्यग्य हास्य करीत हसत बाजवू लागले. त्या बाकाजाच्या दिशेने शब्दवेद्यो वाण सोडून कृष्णाने अनेकांना केले. परंतु साल्व-राजाने आपलो माया पसरवून युद्ध आरंभिले. कृष्णाचा सारथी स्वतः दारुक याला देखील त्या वय मिळतो की पराजय याची शंका वाटू लागली.

त्याच वेळी कृष्णाकडे हतवर्माचा दून आणि त्याने कृष्णाचे पिता वसुदेव गांधा साल्व मुष्टिपण द्वारकेत प्रवेश करून वध केल्याचे वृत्त सांगितले. ती बातमी जरी की गोटी विचारत कृष्ण असता त्याच आकाशातून वसुदेवाचा मृतदेह याली जमिनीकडे वत असल्या दिसला. ते पाहून कृष्णाचा फार वाईट वाटने तो दुःखी होऊन रयात पडला. हातगतले धनुष्य बाण पण रथान पडले. संन्यात हाहाकार उठून गेला.

परंतु कृष्णाला, ती सर्व राजाची आहे, हे कळायला फारसा वेळ लागला नाही. साल्व राजाची ती ओळखून कृष्णाने पुढील युद्ध सुरू केले. त्या पुढचे युद्ध फारच भयकर होते. कृष्णाने आपले सुदर्शन चक्र फेकून साल्व राजा, त्याचे विमान त्यात वसलेले सर्व लोक

वर्माचा वध केला. युद्धात विजयी होऊन कृष्ण द्वारकेला तेव्हा त्याला हस्तिनापूरला घडलेल्या घृताचे वर्तमान कळले. गेल्याचे कळल्यावर कृष्ण त्यांना भेटण्यासाठी काम्यकथनात आला.

त्यानंतर यादव गांधाल स्वदेशी निघून गेले.

पांडवांनी वनवासात राहात असतांना पुढे होण्याच्या महायुद्धासंबंधी विचार विनिमय सुरू केला. एक दिवशी युधिष्ठिर अर्जुनाला म्हणाला- "फार पूर्वी ज्या वेळी वृथासुराच्या वासाने भयभीत होऊन त्रिलोक त्राहि त्राहि करीत होता तेव्हा

सर्वे देवांनी आपापली अस्त्रे इंद्राकडे नेऊन ठेवली होती. व्यास मुनींनी मला प्रतिस्मृति नामक त्रिशूला शिकविली होती. तू त्या त्रिशूलाचा अभ्यास करून इंद्राच्या पसंदा कर आणि ती अस्त्रे त्याच्या कडून भागून घेऊन ये. एक महासुद्ध हीणार आहे. दुर्योधनाच्या वाजूने भीष्म, द्रोण, कर्ण इत्यादिक मुद्दाला येणार आहेत. त्यांच्याशी युद्ध करून मिलाणार याचा मी विचार करू लागलो तेव्हा व्यास मुनी प्रगट झाले व त्यांनी मला प्रतिस्मृति ही विद्या शिकवून ती तुला शिकवायला मला सांगितले म्हणून मी तुला ती विद्या शिकवून देतो आणि तू आजच उत्तर दिशेने निघ!"

प्रतिस्मृती विद्या अवगत करून घेतली आणि अग्निवारायणाचे स्मरण करून त्याला प्रदक्षिणा घातल्या. कवच, कुंडल, गांडीव भाता शीम्य मुनींना आणि पुष्पिष्ठिराला केला आणि त्यांचा निरोप घेऊन निघाला. द्रौपदी त्याला निरोप देते. त्याच्या बरोबर वाळून गेली आणि निरोप देताना म्हणाली— "तुम्ही ज्या शुभ कार्यासाठी आहां पक्ष येवो! तुमची गंदाजेरी आम्हाला आडवत राहिल. आम्ही तुमच्या सुखाला मंगलकरिता देवाची शपथना करीत तुम्ही येईपर्यंत तुमच्या वाटेकडे होजे लावून राहू. आमचे सुख दुःख तुमच्यावर अवलंबून आहे. सर्व विघ्नांना सकटांना तोंड देऊन कार्ये सिद्धी करून तुम्ही सुखरूप परत याव, आम्ही हीन परमेश्वराजवळ प्रार्थना करीत राहू."

अर्जुन निघाला. वाटेत त्याला नद्या पर्वत आणि जंगले लागली. हिमालय आणि गंधमादन पर्वत पार करून तो इंद्रकोट पर्वतावर आला. तो जोर जोराने चालत असता त्याला एका जागी "बाव!" असा गंभीर आवाज ऐकू आला. निर्वन प्रदेशात त्याला नसा आदेश

करणारा कोण वरें असावा, हे अर्जुनाला कळेल. त्याने चतुर्विध दृष्टी फिरवून पाहिले. तेव्हा त्याला एका झाडाखाली एक तपस्वी दिसला. तो तपस्वी पिंगल वर्ण असलेला, दिसायला अशक्त असा एक पुरुष होता. त्याच्या नेहऱ्यावर ओज व ब्रह्मतेज शळकत होते. अर्जुन त्या तपस्व्याच्या शेजारी जाऊन उभा राहला.

"मुला! कोण तू? यद्वाणा सज्ज होऊन निघालेल्या शूरासारखा कवच व शस्त्रास्त्रे धारण करून या जंगलात कशासाठी आला आहेस? आपल्या इंद्रियांवर कावू मिळवून तपश्चर्या करणारे तपस्वीच राहतात. अशा जागी शस्त्रास्त्रांची गरजच काय? म्हणून तू ती दूर फेंकून दे!" तपस्वी म्हणाला.

अर्जुनाने, तपस्वी म्हणाला त्याकडे पुरेक्ष केलें. त्या तपस्वी मुनीने त्याची अनेक प्रकारे समजूत घातली. परंतु काही उपयोग झाला नाही. तेव्हा होऊन तो तपस्वी म्हणाला—"मी तुला दृढ निश्चय पाहून संतुष्ट झाला आहे. मी इंद्र आहे.

म्हणाला—"हे देवाधिदेवा! मला आपण एक दिव्य अस्त्र देण्याची कृपा करावी."

त्यावर इंद्र म्हणाला—"वेड्या! तुला अस्त्रं कशाळा? तुला पुष्पलोकाची शस्त्रीच करून देतो. तू मुलपूर्वक तेथे राहात जा."

माझे भाऊ रानवनात नानाप्रकारच्या हालजपेष्टा सहन करीत झाला मी सुखोपभोग करणे सोमेल नाही. मी एकदमने मुल भोगल्यास मला आनंद तरी कसा वाढेल? ते नाही. मी क्षत्रिय कुळात जन्मलो आहे. माझ्या मृत्यूनंतर ही माझे वय अमर राहील. मुलपमोयासाठी मिळाले तर ते कोणत्याही प्रकारे थेंबस्कर नाही.

अर्जुनाच्या निश्चयावर संतुष्ट होऊन इंद्र म्हणाला—"वाढ! तुझ्या ममाची पूर्ण होण्यासाठी तू शकसचे ध्यान करून तपश्चर्या कर. अंतर्धान पावला."

शिवपुराण

[५]

हि सप्तर्षीक जंगलात जाऊन त्याला प्रणिपात केला आणि पंदन, पुष्पादिकांनी त्याची पूजा करून हाथ ओढून समोर उभा राहला. शंकराने एकरा डोळे उघडून पाहिले आणि म्हणाला—"हिमवाना! तू एक थोर पुरुष आहेस. म्हणून तुझ्या या कैलास शिखरावर वरून मी निविचपणं तपश्चर्या करीत आहे.

"हे महादेवा! तू येथे येऊन तपश्चर्या करीत आहेस हे आमचे भाग्य." हिमवान म्हणाला.

शंकर संतुष्ट होऊन म्हणाला—"हे हिमवाना! तू काही तरी वर मागून घे.

"माझी ही मुलगी पार्वती, हिला आपल्या सेवेला येथे राहू देण्याची परवानगी द्यावी, प्रभो!" हिमवान म्हणाला.

"जे तप करताना त्यांच्या सेवेला कोणी स्त्रीने उचित नाही. पाहिजे तर मधून मधून येऊन पाय धुवे नको ते पाहून जा." शंकर म्हणाला.

"माझी ही मुलगी कन्या आहे. महादेवाच्या कृपेने पोटी जन्मली आहे तिच्या झालून आपल्या शास्त्रांच्या तपश्चर्येत विघ्न कोण काय येईल? म्हणून याही एवढी विनंती माग्य करून माझ्या या मुलीला आपल्या सेवेस ठेवून देण्याची कृपा करावी!" हिमवान म्हणाला.

शंकराने होकारार्थी गान हलविली.

सतीच्या मृत्यूनंतर शंकर कैलास पर्वतावर परत येऊन तपश्चर्या करू लागला होता. तपश्चर्येच्या तापाने त्याच्या कपाळाला चाम सुटली. एक स्वेद बिंदू पृथ्वीवर पडला.

त्याचा एक पुत्र झाला. त्याचे नाव आश्विन-
बाहु असे पडले. त्याच्या देहाची बाजूने
लाळ होती, शरीर भव्य होते. भुवनेने
त्याला उचलून शंकराला दाखविले.

शंकराने भूदेवीला पाहून म्हटले—'तु
धन्य आहेस! माझ्या देहाच्या स्वेद किंचुने
जन्मलेला **॥** मुलगा भौम नावाने तुला
कीर्ति वाढवील."

भौम मोठा झाल्यावर काशीला गेला
आणि तेथे त्याने शंकराचे स्मरण करून
घोर तपश्चर्या केली. शंकराने संतुष्ट
होऊन त्याला गृहमंडळात स्थान दिले.
त्याच भौमाला पुढे मंगळ, अंगारक नावे
पडली.

शंकराचा जन्म झाला तेव्हा तो दुष्काळी

गंगावतरण **॥** तेव्हा कृषी व पितृ
देवांनी ब्रह्मदेवाजवळ प्रार्थना केली की
भलोकात पाण्याचा दुष्काळ आहे तेव्हा
ब्रह्मदेवाने आपल्या कमंडलूतून **॥**
एकच थेंब सोडला. त्याची अजय
धारा होऊन पृथ्वीकडे वाहू लागली.
शंकराने विचार केला ही धारा अतोव
वाहात राहिली तर पृथ्वीचे फार नुकसान
होईल म्हणून शंकराने आपल्या डोक्यावर
गंगेची धार घेतली शंकराच्या वटेतून
गंगेची धारा गंगामुखावराल पडले **॥** तेथून
गंगा मयकाने वाहू लागली. त्यानंतर शंकर
जिरी **॥** तपश्चर्येत लीन झाला.

दक्षाला दिति नावाची एक मुलगी होती.
ती कश्यपमुनींनी दुसरी बायको. तिच्या
पोटी हिरण्यकश्यपु व हिरण्याक्ष जन्मले.
॥ कुर राजस निघाले व त्याच्या तऱ्फाने
त्रिलोक **॥** झाला. तेव्हा चिष्णूने नरसिंह
॥ बराच अवतार घेऊन त्याचा संहार केला.
पुत्रशोकात दुःखी झालेली दिति **॥**
कृपेने पुत्रा गरोदर झाली. ती गोष्ट इंद्राला
कळली. इंद्राने तिच्या पोटी आपला आणखी
एक शत्रु जन्मणार अशा भीतीने, आपले
वज्रायुध दितीच्या गर्भपिंडावरच सोडले.
त्या पिंडातून मरुत आदिक जन्मले व
इंद्राची नेवा करू लागले.

कश्यपाची कुरा संपादन करण्याचा पुत्रां
प्रयत्न केला. तेव्हा **॥** मुनीने ब्रह्मदेवाचे
स्मरण करून **॥** करण्यास दिला
मंन्त्रा दिला दितीने त्याप्रमाणे तपश्चर्या
केली **॥** कश्यपाच्याच कृपेने तिला एक
वज्रायुध मुलगा झाला त्याचे नाव वज्रांग
उत्पन्न झाले.

वज्रांगाच्या जन्म **॥** अग्निवाही,
भूषण व पुत्रात सर्व भकट झाली म्हणून
सर्व देव घादिले. दितीने मोठ्या **॥**
वज्रांगला वज्रांगच मोठा **॥** त्याला
म्हणाली—'याला' भला देवांनी **॥** दुःखी
केले आहे त्यांनी **॥** वधु हिरण्याक्ष **॥**
हिरण्यकश्यपु याचा विष्णूकडून **॥**
कडविला. मरुत अविक **॥** पोटात
भयनात इंद्राने वज्रायुध सोडून गर्भपिंडाचे
तुकडे तुकडे करून **॥** म्हणून तू इंद्रादिक
देवांचे दारिद्र्य कर."

आईच्या म्हणण्या प्रमाणे वज्रांगने
राक्षसांचे सैन्य जमविले. रणभेरी वाजवून
त्याने स्वर्गाला घराडा घातला त्याचे
देवांना याहि त्राहि कम्म सोडले व इंद्राला
कैद करून स्वर्गावर अधिकार मिळविला.
तेव्हा दितीच्या मनाचे समाधान झाले.

देवांनी ब्रह्मदेवाकडे जाऊन आपल्या
पराभवाचे वृत्त सांगितले. ब्रह्मदेवाने शांत

पणे सर्व एकून घेतले आणि कश्यप मुनींना
नरोबर घेऊन वज्रांगकडे आला. त्याची
समजूत घालून त्याने इंद्राला सोडविला
आणि इंद्राचे राज्य त्याला **॥** देवदिले.

वज्रांग म्हणाला—'हे ब्रह्मदेवा! मी
घनवैभव मिळविण्यासाठी स्वर्गावर स्वारी
केली नव्हती हा शब्द दुष्ट आहे. त्याने
माझ्या आईला दुःखी केले होते. याचे
अपराध अगणित आहेत. हा **॥** करण्या-
लायक देव नाही. तरी मी आपल्या म्हण-
ण्यावाहेर नाही. त्याला मी मूक करतो
त्याने माझ्या आईला दुःखी कष्टी केले
तसे तर आज त्याची ही गति झाली
नसती."

ब्रह्मदेवाने ते एकून ब्रह्मागमना वर मागून घेण्यास सांगितले.

"मला परब्रह्मस्वरूप व प्राण्यवर द्या, या शिवाय आणखी काही नको. हे दोन वर घ्यावेत." अशी ब्रह्मागमन प्रार्थना केली.

ब्रह्मदेवाला ते एकून फारच आनंद झाला. त्यात वरगो नावाच्या एका सुंदर कन्येशी त्याचा विवाह करून देऊन त्यानंतर ब्रह्मदेव कस्यच मृतावरोधक निघून गेला.

ब्रह्माग शिवभोवत होऊन आपल्या यात्री परतला आणि शिवचरणी येऊन होऊन त्याच्या भक्तीत त्याने पुढील आयुष्य घालविले.

काही काळानंतर ब्रह्माग आपल्या वायकाच्या सेवेने संतुष्ट होऊन तिला म्हणाला—"वरगो! १. तुला पाहिजे तो वर मागून घे!"

"महाशक्तिशाली इंद्र आदिक देवाना जिकण्याची क्षमि असल्या आणि जगात ज्याची कीर्ति अजराअर राहिल असा पुत्र

वायकाच्या सेवेने संतुष्ट होऊन तिला म्हणाला-

फार वाटेर वाटले. वरगोने स्त्रीसुलभ स्वभावाने देवांका विरोध करणारा पुत्र मागून घ्यावा याचे त्याला फार दुःख झाले. कारण असा पुत्राला विष्णू फार काळ जिवन राहू देणार नाही तरी ब्रह्मागना शिव वरचत मोठ्याची नव्हती. म्हणून त्याने ब्रह्मदेवाने स्मरण करून घोर तपस्यया केली.

ब्रह्मदेवाने अर्धनंदन ब्रह्मागाला स्मरण करण्याचे कारण विचारले म्हणाला-"मी तुझ्या तपस्येवर मनुष्य झालो आहे. माग, तुला वाटेल तो वर मागून घे."

ब्रह्माग म्हणाला-"देवा! माझ्या पत्नीला देवांना जिकू शकेल असा पुत्र ह्या आहे. तिला तसा पुत्र मिळाला, ही इच्छा आहे."

ब्रह्मदेवाने तो वर दिला आणि अंतर्धान पावला. ब्रह्मागने घरी परत आल्यावर वायकाच्या तिची इच्छापूर्ण होईल हे सांगितले.

११४. मिलन येथील चर्च

जगातील मोठ्या चर्चरीकी इमारत म्हणजे रोमचे सेंट पीटर चर्च आहे.

मिलनचे चर्च पण संयमचरी आहे आणि जगातील मोठ्या आख्यायिकेची एक प्रमुख आहे. याचे बांधकाम इ. स. इ. ८८० मध्ये होऊन १४०५ पर्यंत चालू होते. याची लांबी ४०६ फूट आणि रुंदी २४९ फूट आहे. त्याच्या पध्दती गोंगात तुंगारीची (विष्णू विस्तारणा आर्चिची) मूर्ती आहे. चर्च पृथ्वीच्या पातळीपासून ३५४ फूट उंचीवर आहे. या चर्चाला वरच्या भागात १३५ गोपुरे आहेत. ही स्वर्गाचे स्वर्ण वाटावितात. अग म्हणजेच ह्याच्या महापुत्र प्रसंगी ५२०००० इतर महंतंबरोबर भिन्न महंताने इशारेने आला आहे.

अमरवाणी

यथा कंबुकपालेनोत्पलस्यार्यः पतन्नपि
तथा स्वभार्यः पतति मृत्पिंडपतनम् यथा ॥ १ ॥

[बुद्धिमान् पुढ्याचीं भावयाने पतन झाले तरी ती वेड्यांखा जमिनीवर आपटल्यावर वर वडली. पण मूर्ख माणसाचे पतन झाले की ती मातीच्या गोळ्यासारखा जागी पडून राहिली.]

गज, भुजंग, बिभृंगम बंधनम्,
शशि, दिवाकरयोर्ग्रहपीडनम्,
मतिप्रतापम् च विमोक्ष्य दारिद्र्यताम्
विधिरहो बलवानिति मे मतिः ॥ २ ॥

[हत्ती, साप अगर पक्षी जाणे, मूर्खजडांना वडून लागणे आणि बुद्धिमानांना दारिद्र्य भोगाचे लागणे ह्या गोष्टी पाहून प्रारब्ध किती क्षमवान असते, हे कळते.]

सृजति तावदशेषगुणाकरम्
पुरुषरत्नमलंकरणम् भुवः,
तदपि तत्क्षण भंगि करोति चे
दहह कष्टमपंडितता विधेः ॥ ३ ॥

[पृथ्वीला विष्णुवित्त करणाऱ्या पुरुषाची सृष्टि करून प्रारब्ध एका क्षणात त्याला उधर करते. असे प्रारब्ध किती कमी बुद्धीचे भाहे !]

लक्ष्मीचा जय

विष्णूच्या मनात एकदा असा अहंकार
आला की तोच सर्व सृष्टीचा पावन-
कर्ता आहे. एकदा त्याची पत्नी लक्ष्मी
हिला म्हणाला-“देवी! सर्व लोकपाल,
दिक्पाल माझ्या अधीन आहेत सर्व प्राण्यांचे
रक्षण मीच करतो. माझे कधी तुझ्या
पायाजाल्यात सांपडत नाहीत.”

ते ऐकून लक्ष्मी म्हणाली-“हा सर्व
निश्चळ आहे तुमचा. सर्व सृष्टीची
सारी अधिकारिणी आणि मूळ मीच आहे.
माझ्या कुपेवरच कोणाचे घोरपण अमर
लहानपण अवलंबून आहे. माझी कृपा
ज्याच्यावर असेल त्याचाच सर्व आदर
करतात. पाहिले तर मी म्हणते त्याची
खात्री करून घ्यावी.”

विष्णूने ते आव्हान स्वीकार केले आणि
दोघे भर्त्यलोकान्त पोगी व योगिनीचा वेध
करून निघाले.

एका गावी एक वैष्णव भक्त वैश्य रहात
असे. त्या दिवशी सोसाट्याचा वारा सुरू
झाला. प्रथम गारा पडू लागल्या आणि
त्याच्या पाटोपाठ सुतळधार पाऊस पण पडू
लागला. रस्त्यावर हिंडणारांना तर कुड-
कुडत कोठे तरी निवाऱ्याला उभे रहावे
लागले. त्याप्रमाणे योगी वेध धारण करून
आलेला विष्णू कुडकुडत वैश्याच्या दारा-
समोर आला.

त्या वैश्य वैष्णवभक्ताने योग्याला घरात
बोलाविले आणि तत्क्षण म्हणाला-
“योगीश्वर! हे आपलेच घर आहे. आत
पावे आणि आपल्याला वाटेल त्या खोलीत
विश्राम करावा. मी सर्व घर आपणांला
दाखवून देतो.”

त्या योग्याने त्या वैश्याबरोबर हिंडून
सर्व घर पाहिले. एका कोपऱ्यात एका
लहानशी कोठली होती. ती दाखवून

कोणास ठाऊक? तिला कोण आघव देणार? तिला नक्कीच हार मोगाची लागेल."

इतक्यात योगिणीच्या वेषात लक्ष्मी त्याच वैश्याच्या घरासमोर येऊन कुडकुडत उभी राहिली. वैश्य तिचे रूप लावध पाहून थक्क झाला. बाहेर येऊन म्हणाला— "माते योगिणी! ■ भयंकर धंदीत तू मगही उघड्यावर ■ फिरतो आहेस? तुला ■ नसेल तर माझ्या घरी थोडा बॅक विश्रांति घे!"

योगिणी घरात येऊन म्हणाली—"मला फार तहान लागली आहे."

वैष्णव भक्त वैश्याने नोकरीकरवी तिला पाणी मागवून दिले. ते पाणी योगिणीने आपल्या सोळीतून एक सोन्याचा रत्नसिंचित पेला काढून त्यात ओतले ■ सर्व पाणी पिऊन पेला बाहेर फेंकून दिला व म्हणाली—"मला आणखी पाणी पाहिजे."

वैश्य चकित होऊन विचारू लागला—"माते योगिणी! ■ तो सोन्याचा पेला असा फेंकून कां दिलास?"

योगिणी म्हणाली—"आम्ही एकदा तोंड लावून ज्या पेळ्याने पाणी पिलो तो पेला पुन्हा तोंडाला लावीत नाही. आणखी पाणी मागवा."

पाणी पिऊन आल्यावर फेंकून दिले.

■ सर्व पाहून वैश्याला परमावघीचे आश्चर्य वाटले. वैश्याची बायको तीनचार वर्षा पूर्वीच वारली होती. त्याने विचार केला की ही योगिणी आपल्याशी लग्न करून आपली बायको म्हणून रहायला तयार झाली तर किती बरे होईल? आणि तिला तो म्हणाला—"माते योगिणी! तुझे सर्व कपडे भिजून ओले चिव झाले आहेत. कपडे बदलून जेवून घे आणि त्यानंतर पाहिजे तितका बॅक विभाती घे. हे घर आपलंच समज आणि या घरात तुला जी सोली आवडेल ■ खोलीत खुशाल पाहिजे तितके दिवस रहा."

त्या वैश्याबरोबर योगिणीने त्याचे सर्व घर पाहिले. आणि योगी उतरला होता त्या कोठडीजवळ उभी राहून म्हणाली—"ही खोली पाहू कशी आहे ती! हीच माझ्या राहण्या लायक आहे."

"पण माते योगिणी! ही खोली तुझ्या लायक नाही. या शिवाम या खोलीत थोड्याच वेळेपूर्वी एक योगी उतरला आहे. म्हणून तू दुसरी खोली पाहून घे."

पण योगिणीने त्याच खोलीसाठी हट्ट धरला. म्हणून वैश्याने दाराची कडी बाहेरून वाजविली आणि म्हणाला—"योगिराज! आपण ही खोली रिक्कामी करून दुसऱ्या खोलीत रहावे."

म्हणाला—"मला ही खोली आवडली. मी येथे राहतो."

"योगीश्वर! अहो या खोलीत आम्ही घरातली फालतू अडगळ ठेवली आहे. या अडगळीच्या खोलीत आपल्याला मी कसे ठेवू?" वैश्य म्हणाला.

"आम्ही योगी लोक, आम्हाला एकांत हवा." योगी म्हणाला.

शेवटी नाइलाजाने वैश्याने ती कोठडी रिक्कामी करवून तेथे योग्याच्या उतरण्याची व्यवस्था करून दिली. योग्याने आत खोलीत गेल्यावर दाराला आवतून कडी लावून बसली. तेन्हा विष्णूच्या मनात सहज आले—"माझ्या भक्ताने मला आश्चर्य

"मी या वेळी योगासने करीत आहे. जागेवरून हालू शकत नाही. मी थाच खोलीत राहणार." योग्याने आतून उत्तर दिले.

वैश्याने योगिणीला दुसऱ्या खोलीत राहण्यास आमंत्रण केला. पण तिने त्याच खोलीत राहण्याचा हट्ट धरला. म्हणून वैश्याने पुन्हा दाराची कडी बाजविली आणि नम्रपणे दुसऱ्या खोलीत जायला योग्याला सांगितले. परंतु योग्याने त्या तोप्टीस साफ नकार दिला. तेव्हा वैश्याला राग आला. त्याने आपल्या नोकरांना बोलावून धक्के मारून दार उघडविले. आणि नोकरांना म्हणाला—"या योग्याला बाहेर काढा."

बाहेर काढू लागलेले पाहून योगिणी हसू लागली. नंतर ती वैश्याला म्हणाली—"तुम्ही जाऊन माझे जेवण वाडून घेऊन या." वैश्य संपाकघरात जाऊन योगिणीच्या जेवणाची तयारी करू लागला.

वैश्य निघून गेल्यावर योगिणी सोली-बाहेर आली आणि योग्याला म्हणाली—"पाहिलात का प्रताप? सर्व जगावर कोणाचा अधिकार आहे?"

विष्णुने काहीच उत्तर दिले नाही.

बोबे काही बोलल्याशिवाय किंवा कोणाच्या नजरेस पडल्याशिवाय बराबाहेर पडले आणि एका देवळात आले. ते विष्णूचेच देऊळ होते. एका राजाने त्या बांधले होते. त्याच्या आज्ञेप्रमाणे देऊळ ठरल्यावेळी उघडले जाई अगर बंद होई. ते देऊळ पाहून विष्णूला या देवळात लक्ष्मीची शिजणे शक्य नाही असे वाटले. या शिवाय त्या देवाचा राजा व प्रजा विष्णुभक्त होते. कोणी लक्ष्मीला कुळदेवता मानीत नसे. म्हणून विष्णू लक्ष्मीला म्हणाला—"देवी! आपण येथेच काही दिवस राहालो तर कसे?"

"स्वामि! मी आपली दासी आहे! जायली इच्छाच माझी इच्छा. पण येथे आपल्याला माझ्या पेक्षा जास्त मिळेल

माझाच आहे." लक्ष्मी म्हणाली.

दोघांनी देवळात जाऊन विव्धाम केला. दुसऱ्या दिवशी पहाटे पुजान्याने देवळात येऊन पुजा सुरू केली. दर्शनाला भक्त मंडळी येऊ लागली. सर्वानी विष्णूचे स्तोत्र म्हटले. एकानेदेखील लक्ष्मीचे नाव घेतले नाही. विष्णूला आनंद पगनात मावेनासे झाले.

ठीक दुपारच्या वेळी राजाच्या आज्ञे-प्रमाणे देऊळ बंद झाले.

विष्णू लक्ष्मीला विद्विष्यासाठी म्हणाला—"देवी! पाहिलेस एकानेदेखील लक्ष्मीचे स्तोत्र म्हटले नाही. बोल आतां, आहे की नाही जगावर सगळाच अधिकार?" विष्णूने लक्ष्मीला विचारले.

लक्ष्मी स्मित करून म्हणाली—"इतका वेळ आपण भक्तांना दर्शन देऊन मोठे दमला असाल. म्हणून थोडा वेळ विव्धाम करावा म्हणते."

त्याच वेळी राजाच्या मनात पुजारी नियमितपणे देऊळ उघडतो किंवा बंद करतो की नाही याची खात्री करून घेण्याचा विचार आला. तो एका व्यापाऱ्याचा वेष धारण करून देवळात आला व पुजान्याला म्हणाला—"अहो भटजी! मी दर्शनाला आलो आहे. देऊळ उघडा."

"शेटजी, बारा बाजल्यानंतर गर्भगिराचे चार उघडू नये अशी राजाज्ञा आहे. आतां संध्याकाळी चार बाजल्यानंतरच दर्शन होईल." पुजारी व्यापाऱ्याला म्हणाला.

"अहो भटजी, पण त्यात कायदा कसला आणि राजाज्ञा कसली? मला गुपचुप दर्शन करून घेऊ द्या. मी परदेशी आहे. देवाच्या अभिषेकासाठी एक हजार रुपये देणार आहे मी! मला लवकर परत जायचे आहे. देवाच्या अभिषेकासाठी एक हजार रुपये दिल्याचे पुण्यकार्य घडले तर कृतार्थ होईन." असे सांगून व्यापारी पुजान्याकडे पाहू लागला.

समोर आलेल्या लक्ष्मीला पाठ दाखविणे सहाणपणाचे नाही, असे पुजान्याला वाटले.

या व्यापाऱ्याला दर्शन घडले तर त्यात नुकसान काय? राजाला तरी हे कसे काय कळणार? असा विचार करून पुजारी व्यापाऱ्याला म्हणाला—“शेटची! या, तुम्हांला अशे परत पाठविणे बरं वाटत नाही मनाला. देवाला राग येईल.”

व्यापाऱ्याने एका हजार एवजी दोन हजार देवासमोर ठेवले. आणि देवाच्या पायां पडून तीर्थ प्रसाद घेऊन निघून गेला.

राजवाड्यात गेल्यावर राजाने पुजाऱ्याला बोलावून विचारले—“काय भटजी? देवाची पुजा बगैरे वेळेवर होते आहे ना?”

“होय महाराज! सर्व व्यवस्थित चालू आहे!” पुजारी म्हणाला.

“राजाकैप्रमाणे ठरल्या वेळेला वेळळ उभडण्याची व बंद होण्याची व्यवस्था चालू आहे ना? नाहीतर अवेळी कोणी शेट-सावकार आला की उघडले देऊळ! असे नाही ना होत?” राजाने विचारले.

आपले विंग फुटल्याचा पुजाऱ्याला संशय आला. म्हणून जरा बतावणी करीत

हात व उघडत. समजा, आपण एकाचान विघ्नांती घेत पडलां आहां आणि राणी सरकार आल्या तर पाहरेकरी दार उघडोल की नाही? अशाच तऱ्हेने लक्ष्मीमातेनेच देवळात जायचे आहे म्हटले तर दार उघडावे लागते!”

पुजाऱ्याच्या त्या चातुर्मूणं उत्तरावर खूब होऊन राजाने त्याला आणखी दोन हजार रुपये बक्षिस देऊन निरोप दिला.

अशातऱ्हेने विष्णूला लक्ष्मीसमोर हार मारली लागली. लक्ष्मी विष्णूला म्हणाली—“स्वामि! आपण माझी पूर्णपणे ओळखली नाही. सृष्टीच्या मुरवातीपासूनच माझा हा अधिकार चालू आहे. जे दिसते ते आणि जे दिसत नाही ते सर्व माझ्याच कृपेने चालू आहे. वास्तविक पुरुषाची शक्ति नारीच आहे. आपल्यात जो शक्ति आहे, म्हणजे आपली लीला ती मीच नाही का? म्हणून माझ्या पराभवाचा प्रश्नच उद्भवत नाही.”

शिलारथ

[१०]

[भैरवाच्या हाताने लापडून जीवदत्त भवानी बळी जाणार होते. त्यांना खड्ग-वमनि मंदतीने बांधविले. भैरव पळून जंगलात निघून गेले. गावकऱ्यांचा निरोप घेऊन जीवदत्त व खड्गवमनि धोंगर उतरून पाणी कोऱ्यात गेले. ते एक पध्याय एका भाटाभोंवती पाहारा घेत होता. खड्गवमनि जीवदत्त दोघांनी खाता घेले. पुढे—]

खड्गवमनिने तलवार उधसून तलवारीचे टोक पाहरेकऱ्याच्या छातीचा नेम धरून ठेवले आणि त्याच्या नजरेला नजर मिडवून उभा राहिला. जीवदत्तपण आपली कुबडी उगारून उभा राहिला. पाहरेकऱ्याचे अणू काही रक्तच मोठले होते. जीवदत्तने त्याला विचारले—“अरे असा म्हालास का? तुझ्या सारख्या भितऱ्याच्या हाताने हा परखु शोभत नाही?”

ते ऐकून त्या तरुण वीराला सर्वकार राग आला. वांत ओठ चावून त्याने एकदां खड्गवमनिकडे व जीवदत्तकडे पाहिले व म्हणाला—“तुम्ही कपून छपून चोगसारखे माझ्यावर वार करायला आला आहां. तरी मी तुम्हांला असा सोडणार नाही. तुमच्या पैकी कोणाला पहिल्याने यमसदनास पाठवायचे हाच विचार माझ्या मनात चालू होता.”

तुम्हाला भयानाची वाट दिसत. त्या वाटेने भुयार पार करून अप्या त्रासाने तुम्हाला पलोकट्या डोंगर लागेल. परंतु वरून तुम्हाला माझ्या मेहुण्याची टेकडी लागेल. तेथे तुम्हाला निश्चितच यमलोका मिळेल.

जीवदत्त क्षणभरच विचार करीत उभा राहला. पाहारेकरी म्हणाला त्याचा अर्थ समजून घेण्याचा प्रयत्न करीत म्हणाला—
“म्हणजे तुझ्या मेहुण्याच्या किल्ल्यात कोणाला प्रवेश मिळू नये. त्यासाठी नू पाहारा देत होतास. त्याच्या डोंगरापर्यंत पोचण्यासाठी हीच जवळची चोरवाट आहे. म्हणून आता आम्ही याच वाटेने जाणार. तुझ्या मेहुण्याने त्याच्या वाटेत अडविले तर आम्ही त्याचा शेवट करू.”

“मी ते गुप्त सांगितले तर या सैन्यात तुम्हाला फुकटचे मरणमात्र येईल.” पाहारेकरी म्हणाला.
सद्गवर्मा परशु उगारून म्हणाला—
“तुम्हे ठोके उडवू की गुप्त काय ते सांगतोस?”

आतां मान पाहारेकऱ्याची उडाली. म्हणाला—“तर मग ऐका! साडावर पांच सहाफुटावर तुम्हाला साडाच्या सोळात पोसळी दिसेल. त्या

आतां मान पाहारेकऱ्याची उडाली. म्हणाला—“तर मग ऐका! साडावर पांच सहाफुटावर तुम्हाला साडाच्या सोळात पोसळी दिसेल. त्या

आतां मान पाहारेकऱ्याची उडाली. म्हणाला—“तर मग ऐका! साडावर पांच सहाफुटावर तुम्हाला साडाच्या सोळात पोसळी दिसेल. त्या

आतां मान पाहारेकऱ्याची उडाली. म्हणाला—“तर मग ऐका! साडावर पांच सहाफुटावर तुम्हाला साडाच्या सोळात पोसळी दिसेल. त्या

आतां मान पाहारेकऱ्याची उडाली. म्हणाला—“तर मग ऐका! साडावर पांच सहाफुटावर तुम्हाला साडाच्या सोळात पोसळी दिसेल. त्या

आतां मान पाहारेकऱ्याची उडाली. म्हणाला—“तर मग ऐका! साडावर पांच सहाफुटावर तुम्हाला साडाच्या सोळात पोसळी दिसेल. त्या

आतां मान पाहारेकऱ्याची उडाली. म्हणाला—“तर मग ऐका! साडावर पांच सहाफुटावर तुम्हाला साडाच्या सोळात पोसळी दिसेल. त्या

पाहारेकऱ्याला त्याचा परशु परत देत म्हणाला—“म्हणजे सूर्यास्तापूर्वीच तुझ्या मेहुण्याच्या किल्ल्यात शिरले पाहिजे, होय ना? नू पोचण्यापूर्वी आम्हाला तो किल्ला जमिनदोस्त करावा लागेल.”

सद्गवर्मा आणि जीवदत्त दहा मिनिटे रांगत पुढे सरकत जात होते. त्यांना एका जागी मोठी शिळा दिसली. त्या शिळेच्या मध्यभागी एक छुंटा होता. तो धरून दोघांनी ती शिळा हलविली तर ती बाहेर निघून आली आणि एक भुयाराची वाट लागली.

सद्गवर्मा, आपण या भुयारातल्या चोर वाटेने थोडे वांकून खालली की घाले. परंतु

“हे बघ, मला बंद कर आणि तिजोरात माझा भोवती नू एकटा पाहारा का देत होतास, हे मला माग.” असे म्हणत सद्गवर्मा एक दोन पावले पुढे सरकला.

ते पाहून स्वतःचा बचाव करण्यासाठी तो पाहारेकरी परशु उगारून सद्गवर्मावर धावला. परंतु जीवदत्तने तितक्यात त्याला गुढ्यावर एक लाथ मारून त्याचा परशु आपल्या कुबडीने उडविला आणि त्याला खाली पाडले.

सद्गवर्माने तो परशु उचलला. स्मित करून म्हणाला—“काय हो बहादूर! इतक्यात आपल्या पैकी कोणाचे ही काही

म्हणाला.

"असेल तो राक्षसच! पण येथवर येऊन परत फिरण्याचा प्रयत्न नाही." सद्गवर्मा म्हणाला.

"छ! ते अशक्यच! आपण सकाळपासून उपायी आहो! सूर्यास्त व्हायला वेळ सुटला नाही. आज रात्री या महालातल्या राजाचे पाहुणे होऊनच आपल्याला रहावे लागणार आहे." जीवदत्त स्थित करून म्हणाला.

दोघे शारेर येऊन समोर एक झोपडी दिसली तिकडे निघाले. थोडा वेळ झोपडीत विभ्रंती घेऊन टेकडीपर्यंत महालात जाण्याचा त्याचा विचार होता.

दोघे झोपडीपासून शमर पावलावरच पोचले असतील तेव्हा एकाएकी त्यांना एका स्त्रीची किकाळी ऐकू आली. त्या पाठीपाड सिंहाचे गुरगुरणे ऐकू आले. सर्वेच अनंगघित होते. सद्गवर्मा व जीवदत्त दोघांना आश्चर्यच वाटले. दोघे आवाज आल्या त्या दिशेने पळत निघाले. त्याच वेळी एक वाई काहेर घावत आली आणि एक सिंह तिचा पाठलाग करीत घावत आला.

जीवदत्त व सद्गवर्मा सिंहाला जणुकाही आव्हान करितच पुढे सरतावेले आणि त्या सिंहाच्या आणि स्त्रीच्या मधोमध जाऊन

कडे घावत म्हणाली— "सिंहाच्या जिवाला अपाय होऊ देऊ नका. तो आमचा पाळलेला सिंह आहे. माझे थक्कमान तुम्हांला जिवंत सोडणार नाहीम."

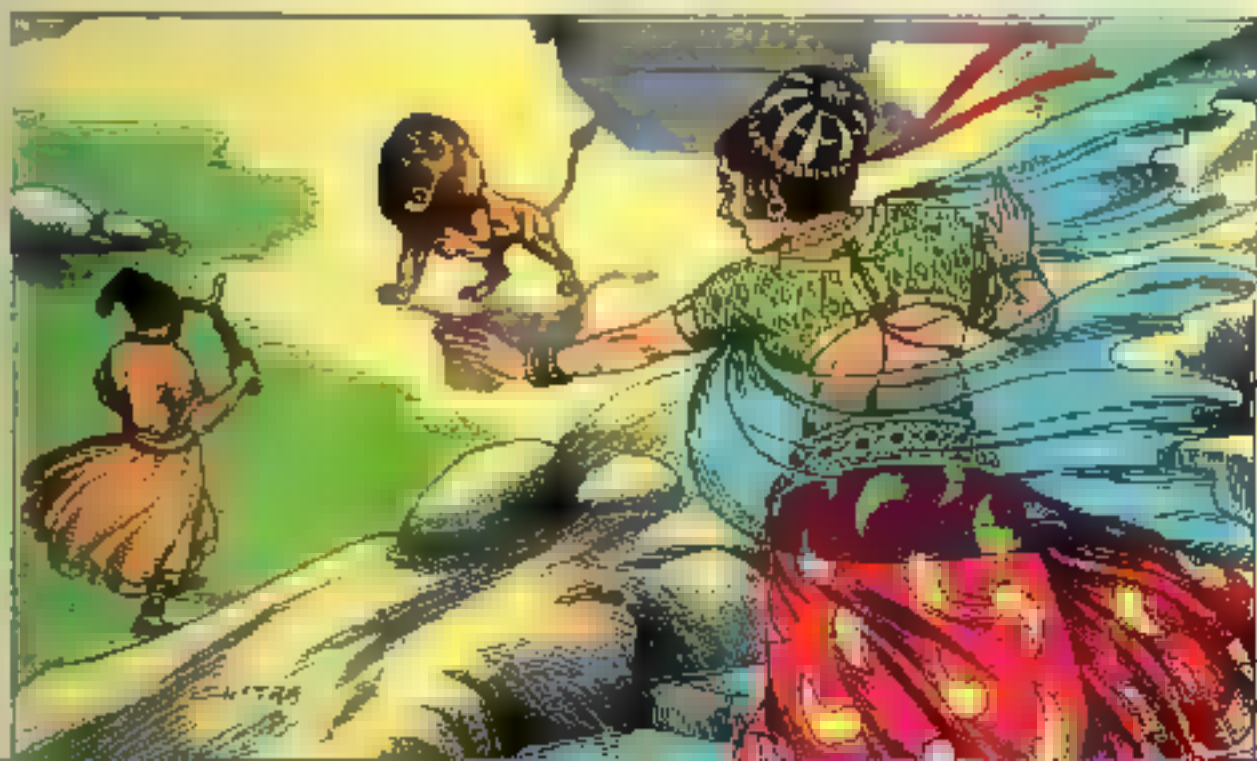
ते ऐकून दोघे चकितच झाले पण जीवदत्तला विचार करायला वेळ देखील मिळाला नाही. सिंह एकदा गरजना व त्याने जीवदत्तावर उडी मारली. परंतु जीवदत्तने त्याची उडी चुकविली आणि सिताफीने चढदिशी सिंहाच्या पाठीवर जाऊन बसला.

सिंह मोठमोठ्याने ओरडू लागला आणि मागच्या पायावर उभा राहून जीवदत्तला पाडण्याचा प्रयत्न करू लागला, परंतु

जीवदत्त आपल्या कुवडीने सिंहाच्या डोक्यावर व तोडावर बार करू लागला. सिंह चवताळून मैदानात वाट फुटेल तिकडे पळू लागला.

सद्गवर्मा जीवदत्तला ऐकू जाईल इतक्या मोठ्याने म्हणाला—"जीवदत्त! त्याला डार करू नकोस. त्याला थोडे शिकवले तर थोड्यासागरवे त्याच्यावर चकून आपल्याला जाता येईल.

तिकडे ती स्त्री टेकडीवर जाऊन पोचली. टेकडीच्या एका बाजूला बोट दाखवीत ओरडून म्हणाली—"पहा ते आले! तुम्ही दोघे पळा! नाहीतर तावडीत सापडल्यावर तुम्हांला जिवंत सुटका मिळणे शक्य नाही."

हातातले शस्त्र माघ सज्ज ठेवले पाहिजे." असे सांगून जीवदत्त उभा राहाला आणि जाणू लागला.

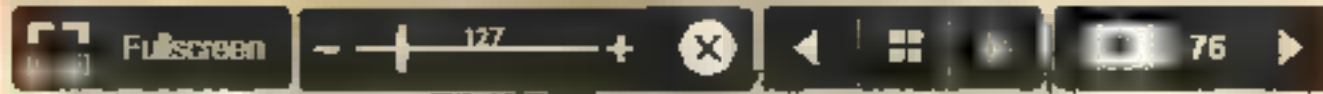
त्या थोर वाटेत मधूनमधून उजेड होता. थोड्या वेळाने ती थोरवाट भरली. दोघे पलीकडे उजेडाने उघड्या आकाशाखाली येऊन पोचले. त्यांना समोर एक विस्तीर्ण मैदान दिसले. काही थरे व झोपड्या पण दिसल्या. त्यांच्या बाजूला एक टेकडी होती. त्या टेकडीवर एक किल्ल्यासारखा दगडी राजवाडा दिसला.

"पाहरेकऱ्याच्या मेहुण्याचा वाडा हाच असावा. सोन्याच्या मध्यभागी हा बांधला आहे. हा पाहून यात राहणारा कोणो मनुष्य

सह्यगवर्माने त्या बाजूला बसून पाहिले. सात आठ फूट उंच एक विशाल देहधारी मनुष्य येत असलेला दिसला. त्याच्या हातात एक दगडाची गदा होती. एक हरण व एक रानटी हुककर एका खांद्यावर आणि दुसऱ्या खांद्यावर ससे आणि पक्ष्यांनी भरलेले जाळे टाकून तो पुढे येत होता. त्याच्या पुढे व मागे पाळलेल्या कुत्र्यामारथी मिह चालत होते. त्यावरून शिकारीच्या वेळी तो विशाल देहधारी त्या रानटी जनावरांचा उपयोग करीत असावा हे उघड होते.

त्याने सिंहावर बसलेल्या जीवदत्तला सर्वात आधी पाहिले. तो चकितच झाला.

त्याच वेळा हातात तलवार घेऊन जोपल्या मित्राकडे निघालेल्या सह्यगवर्मावर त्याची दृष्टि पडली.

त्याने आपल्या खांद्यावरचे हुककर व हरण खाली टाकले व दुसऱ्या खांद्यावरचे जाळे दुसरोकडे टाकून गदा घेऊन दोघांवर हल्ला करण्याच्या हेतूने पुढे मरसाबसा आणि दोघांना उद्‌ग्यून म्हणाला—“कोण रे तुम्ही? माझ्या मित्रावर बसून बसण्याची तुमची हिमन!”

“मी तुम्या बायकोला या सिंहाच्या हातातून बांधविले. पाहिजे तिला विचारून घे.” असे म्हणत जीवदत्तने सिंहाच्या डोक्यावर कुवडी मारली आणि उभी मारून सिंहावरून खाली उतरून आला.

त्या विशालकाय मनुष्याने एकदा आपल्या बायकोकडे पाहिले. नवऱ्याशी उब मुढा पाहून ती चावत भावत पुढे येऊन आपल्या नवऱ्याजवळ उभी राहली आणि म्हणाली—“यांना सोडा, हे जातील आपल्या वाटेने पुढे.”

“यांना सोडू? हे माझ्या राज्यात गुप्तपणे शिरले आहेत. साडाजवळ पाहारा देत उभा असलेला तुम्हा भाऊ काय करतो आहे, कोणता ठाऊक? झोपला असेल.” असे म्हणत तो दोघांकडे संजयी नजरेने

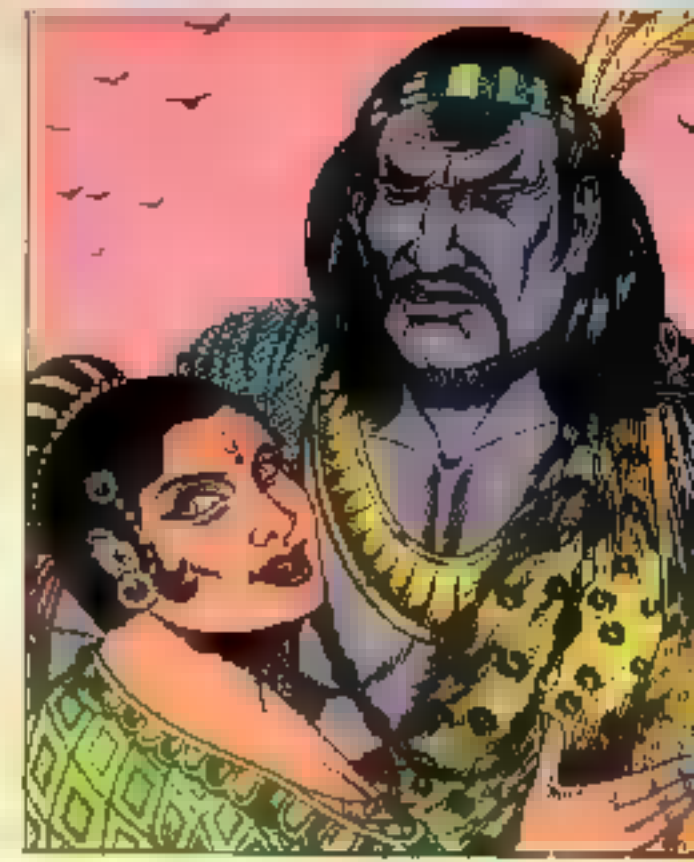
म्हणाला—“काय रे! साडाजवळ पाहारा देणाऱ्या माझ्या मेहुण्याला तुम्ही ठार तर केले नाहीत ना?”

“नाही, त्याची गरजच पडली नाही. त्याने स्वतःच आम्हाला येथवर पोचण्याची चोरवाट दाखविली. आम्ही हिसकावून येतलेला त्याचा परसु त्याला परत दिला.” जीवदत्त म्हणाला.

“ठीक, तर मग तुम्ही आल्या वाटेने मुकाट्याने निघून जा. आणि पुन्हा इकडे येण्याचे साहस दाखवू. भावकोने तुम्हाला सोडून घाल्या सांगितले म्हणून तुम्ही जिवंत सुटत आहां.” त्या राक्षसी माणसाने दांत ओठ चाबीत म्हटले.

ते ऐकून सह्यगवर्माला राग आला. त्याने तलवार उपसून जीवदत्तकडे एकदाच पाहिले आणि म्हणाला—“जीवदत्त! आम्हाला कोणाचे असले दयादाक्षिण्य नको आहे. या दुष्टाचा काटा काढलाच पाहिजे!” असे म्हणत तो त्या दीर्घकाय म्हणाला—“काय रे, तुला आपल्या शक्तीचा गर्व चढलेला दिसतो आहे. याशी ही तलवार तुला गर्व जंग करण्यास समर्थ आहे!”

ते आव्हान ऐकून तो दीर्घकाय आपली गदा घेऊन सह्यगवर्मावर भावून गेला.

परंतु त्याच्या बायकोने त्याला पुन्हा बडविले म्हणाली—“हे धर्मयुद्ध नसते. दोघे बीर आहेत. दोघांनी थोड्यावर बसून युद्ध करावे, तेव्हाच जरा पराजयी कोण आहे हे कळेल.

ते ऐकून दीर्घकाय थोडा शांत झाल्यासारखा दिसला. सह्यगवर्मा व जीवदत्त दोघांना संबोधन करून तो म्हणाला—“माझी बायको म्हणते ते बरोबर आहे. आज रात्री तुम्ही दोघे माझे पाहुणे म्हणून रहा. उज्वाडल्यावर मी तुम्हाला एकेक थोडा देईन. मी एक थोडा घेऊन येईन. माझ्या सस्त्रगारातून तुम्हाला जे पाहिजे ते सस्त्र निवडून घ्या. पण पहिल्याने हे

सांगा, तुमच्या पैकी माझ्याशी प्रथम युद्धाला कोण येणार?"

"पहिल्याने आणि शेवटी मीच तुझ्याशी झड-युद्ध करणार. मला फक्त एक घोडा दे. ही कुबडीच माझे शस्त्र. तू मला जिकलेस तर तू माझ्या मित्राला पण जिकलेस हे मी मान्य करीन." जीवदत्त म्हणाला.

"शाबास! तुज्या साहसाची वाखा-णणी केल्याशिवाय मला राहूवत नाही. तरमग बस माझ्या बरोबर आणव किडला चवून बर जाऊ." दीर्घकाय म्हणाला.

दोघे दीर्घकाय बरोबर किडला चवून लासले. दीर्घकाय शिकार करून आणलेली जनावरे व पक्षी सांघावर टाकून आणि सिंह व बाघांना त्यांच्या त्यांच्या पिजऱ्यात पोचवून टेकडीवरच्या त्यांच्या महालात पोचला.

नंतर त्याने लड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांना एक मोठे दालन दाखविले आणि

विश्रान्त घ्या. अतः संपाकाला जीवदत्तक सर्व वस्तू उंबलेल्या आहेत. या मारुन माणसेल्या जनावरांचे मांस मिजवून माझी बायको स्वतः आणून देईल."

दोघांनी संपाकाला सुरवात केली. सुमारे मऊ वाजण्याचा सुमारास जवणगाण उरकून त्यांचा शोषण्याचा दिवस होता. मध्य-रात्रीच्या सुमारास त्यांना त्यांच्या सोली-डाहेर कोणोतरी दालन धात्याचा भास झाला. तेवढ्यांत त्यांना दोघांचा परस्पर बोलण्याचा आवाज ऐकू आला—"ते दोघे नविष्ट तरम येथवर आम्हे होणे का? त्यांची प्रेते कोठे आहेत? ते जवून जिवत भसलीस तर मी या परतून त्यांची खांदी उडवून टाकतो."

तो आवाज परतूनघाती पाहरेकन्याचा होता, हे ओळखायला त्यांना फारसा वेळ लागला नाही. लड्गवर्मा तेव्हाच उचलून दाराजवळ जाऊ लागला.

(क्रमशः)

तीनी व्हडल्या

विकमादित्याने तडू सोबला नाही.

तो झाडाजवळ गेला, प्रेत सांघावर काढून घेतले आणि स्मशानाच्या दिशेने मोनपणे चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला बेताळ त्याला म्हणाला—"राजा!

चिकाटीने निर्भय होऊन प्रयत्न करीत आहेस. तू नक्कीच यशस्वी होशील. प्राचीनकाळी दुष्ट निरुचय असलेला सिंह-केतूचा मुलगा विजय आपल्या प्रयत्नात यशस्वी झाला. त्याला राज्यप्राप्ती पण झाली. मी तुला त्याची गोष्ट सांगतो." असे सांगून बेताळ गोष्ट सांगू लागला.

प्राचीन काळी विदेह नावाच्या देशात सिंहकेतु राजा राज्य करीत असे. त्याला प्रताप, उल्हास व विजय असे तीन मुलगे होते. राजाचे मुलांवर फार प्रेम होते. तिघां मादंडांचे पण परस्परांवर भातृप्रेम होते.

वेसाळकन्या गोष्टी

सिंहकेसूला राज्याधिकाऱ्याची तेवढी आवड नव्हती. राज्यकारभारात त्याचे मन मुळीच लागत नसे. म्हणून त्याने आपल्या मोठ्या मुलाला वयात आल्यावर राज्याभिषेक करून घ्यायचे ठरविले. प्रतापला बोलावून तो म्हणाला—“मी तुम्हा राज्याभिषेक करून देऊन वानप्रस्थाश्रमात जावे म्हणतो.”

परंतु प्रताप त्या गोष्टीस कबूल झाला नाही व वडिलांना म्हणाला—“बाबा! तुम्हांला राज्यकारभार नकोसा वाटू लागला असेल तर तुम्ही या राज्याचे तीन तुकडे करून आम्हां तिघां भावंडांना वांटून द्या. मला एकट्याला हे राज्य नको.”

समय नव्हती. त्याची दरबार बोलावून त्यात या निश्चयाने दिवाण केला. एक बंड दगड्याने मारला—“मी एक उपाय सुचवतो. तिघां राजकुमारांना देशाटनास मारून घेऊन कोणत्या तरी भवभोल करून देऊन राज्याची बांढावे. यकौन मृत्युवान बनू जो जिवंतच त्याचा राज्याभिषेक करून द्यावा.”

सर्वांना तो गाल्या पसंग पडला आणि त्याप्रमाणे तिघे राजकुमार देशाटनास निघाले.

त्या दिवशीची रात्र राजकुमारांना एका जंगलाने काड्याची लागली. एका झाडाखाली पालापाखोळा भंथरून त्यावर शोषण्याची तयारी. कंक लागले. त्याच वेळी तेथे एक साधू आला. म्हणाला—“मुलांनो! रात्रभर उघड्यावर रांगणे धोक्याचे आहे. तुम्ही माझ्या ओपडीत रात्रभर विश्रांती घेऊन उजाडल्यावर पुढे जा.”

राजकुमार साधूचे आभार मानून त्याच्या ओपडीत गेले. हुरणाजिवावर तिघे ओपले.

दुसऱ्या दिवशी त्यांना जाग आली तेव्हां त्यांना ओपडीच्या भिडीवर तीन कन्यांची चिमे दिसली. त्या कन्या एकीहून एक सुंदर होत्या. परंतु त्यांच्या अंगावर निरनिराळ्या रंगाची वस्त्रे होती. एकीच्या

जंभावरची छोरी आणि तिसरीच्या अंगावरची पोलादी रंगाचीच होती. त्या तिघांना पाहून त्यांच्याशी विवाह करून घेण्याची इच्छा अनुक्रमे तिघां भावांच्या मनात उपजली. दोघे मोठे आपापल्या निवडीप्रमाणे कस्येशी विवाह करण्यासाठी वाटल त्या सन्हेचा धोका सहन करण्यास तयार होऊन निघाले. परंतु तिसरा विजय त्यांना म्हणाला—“बघो भाई करू नका. त्या कोण व कोठे राहतात याची साधूजवळ पचकशी. मग जाणे बरोबर होईल.”

साधू, उजाडतांच तिघां राजकुमारांना जाग येण्यापूर्वीच कोठे तरी निघून गेला होता. दुपारी परत आला. तो आल्याचे राजकुमारांना कळले देखील नाही. ते एक टक लावून त्या तिघां कस्याकडे पहात होते.

ते पाहून साधू त्यांना म्हणाला—“मुलांनो! त्यांचा मोह मोडा. तुम्हांला त्यांची भेट घेणे देखील असंभव. त्या आहेत तेषपर्यंत पोचणे देखील धोक्याचे आहे.”

तिघे राजकुमार म्हणाले—“हे उदार साधू पुरया! त्या कन्यांना शप्त करण्यासाठी आम्हांला आमचा जीव धोक्यात घालावा लागला तरी आम्ही त्याला तयार आहो. म्हणून तुम्ही त्या कोठे आहेत व

तत्तपर्यंत आप्याचा मार्ग कोणता हे सांगण्याची कृपा करावी.”

“तुम्हा एवढाच हुद्द असेल तर मी ते सांगतो, पण मी तुम्हांला बजावून ठेवतो त्या आहेत तेषपर्यंत तुम्हांला पोचता आले तरी तुम्ही जिवंत परत येऊ शकणार नाही.” परंतु राजकुमार आपल्या निश्चयापामून ठळले नाहीत.”

ते पाहून साधू मोठा प्रताप याच्या ओपडीबाहेर घेऊन गेला आणि म्हणाला—“ज्या मुन्नींवर तुझे मन बसले आहे ती सुवर्णकन्या आहे. तू सरळ पश्चिम दिशेने चालत जा. सूर्यास्ताच्या सुमारास तुला एक थोडा लागेल. त्याच्या काठाकाठाने

मुवर्णकन्येबरोबर पुष्कळसे सोने मिळेल. जा, तुला यशप्राप्ती होई !”

साधूने सांगितल्याप्रमाणे अताप पश्चिम दिशेकडे निघाला. आणि सूर्यास्ताच्या सुमारास त्याच्या एक ओढा लागला. त्या ओढ्याच्या काठाकाठाने चालत असता त्याला एक पूल लागला. तेथे तो म्हणाला— “मुवर्णकन्येच्या निवासाकडे जाण्याची वाट दाखव.” पण साधूने सांगितल्याप्रमाणे सोन्याचा जिना दिसला नाही. तेव्हा त्याची चूक त्याच्या लक्षात आली. लगेच त्याने एक अणकुचीदार दगड घेऊन तळहाताला एक भोक पाडले आणि रक्ताचे तीन थेंब पाण्यात पाडून साधूने सांगितले तसे म्हणाला. लगेच सोन्याचा जिना दिसला. तो घाईघाईने जिना घेऊन वर गेला. त्याला सोन्याचे व लाकडाचे अशी दोन निर्धनराष्टी दारे दिसली. परंतु मुवर्णकन्येला दगड्याच्या अक्षीरपशामुळे तो साधूने रचाला सांगितले होते ते विसरला. तो लाकडी दाराकडे न जाता सरळ सोन्याचे दार उघडून आत गेला. मुवर्णकन्या एका सिंहासनावर बसलेली होती. तिने विचारले—“तू माझा उद्धार करायला आला आहेस नाही का? ये लवकर माझ्याजवळ येऊन बस.”

मुवर्णकन्येने हातितिल्या सोन्याच्या कोडाने त्याच्या जंगला स्पर्श केल्याबरोबर तो जागच्या जागी एक मुवर्ण मूर्ति होऊन गेला.

तिकडे साधूने एक आठवडा वाट पाहिली. घाकटे दोघे आपल्या पसंतीप्रमाणे कन्येला पाहण्यासाठी उतावीळ झाले होते. पण साधू म्हणाला—“तुम्ही तिकडे जाण्याचा विचार सोडा. तुमचा मोठा भाऊ मरण पावला आहे. तो परत येणे शक्य नाही.”

परंतु मधला उत्साह पाने जाण्याचा हट्ट बरला. तेव्हा साधू त्याला ओपडीबाहेर घेऊन गेला. म्हणाला—“तुला! मरळ दक्षिण दिशेने जा. दुपारच्या सुमारास तुला एक टेकडी दिसेल. त्या डोंगराच्या पाय-

व्याशी एक शमी वृक्ष आहे. त्या झाडाच्या फांदीला एक चांदीची काठी अडकवलेली दिसेल. ती काठी तू जमिनीवर आपटलीस की तुला एका भुयारात जाण्याची वाट लागेल. त्या वाटेने तू पुढे गेलास तर तुला एकीकडे खेरी शोपडी आणि दुसरीकडे खेरी पिजरा टांगलेला दिसेल व त्यात एक खेरी पक्षी असेल. तू त्या खेरी पक्ष्याने पीस काढून घे आणि खेरी कन्येवर टाक, म्हणजे तिच्या सर्व शक्ती नाहीणा होतील व ती तुला बस होऊन जाईल. तिच्या बरोबर तुला पुष्कळ चांदीपण मिळेल.”

उत्साह साधूचा आशीर्वाद घेऊन निघाला. दुपारच्या सुमारास तो टेकडीजवळच्या शमी वृक्षानजळ येऊन पोचला.

गेलास तर तुला एक पूल लागेल. ओढ्याच्या काठावरचा एक अणकुचीदार दगड घेऊन तू तो आपल्या तळहातावर मार. जे रक्त येईल त्याचे तीन थेंब तू ओढ्याच्या पाण्यात सोड आणि म्हण—“मुवर्णकन्येच्या निवासाकडे जाण्याची वाट दाखव.” लगेच तुला सोन्याचा जिना दिसेल. तो जिना घेऊन गेलास तर तुला दोन दारे दिसतील—“एका बाजूला सोन्याचे दार असेल व दुसऱ्या बाजूला लाकडी दार असेल. तू पहिल्याने लाकडी दार उघडून आत जा. आत तुला एक सोन्याची सुरई दिसेल. ती घेऊन तू बाहेर ये आणि सोन्याचे दार उघडून आत जा. तेथे तुला मुवर्णकन्या दिसेल. तिच्या-

परंतु खेरी मुदुपाला टांगलेल्या खेरी पिजऱ्यातल्या खेरी पळ्याची गोष्ट तो पार विसरून गेला. तो सरळ खेरी ओपडीत गिरला. तेथे त्याला ती खेरी कन्या दिसली. तिने प्रेमाने उत्साहात जवळ बोलाविले आणि तो जवळ आल्यावर तिने खेरी काडीने त्याच्या अंगाला स्पर्श केला. मात्र तो एक खेरी पुतळा होऊन जागच्या जागी उभा राहला.

आणखी एक आठवडा लोटला. तरी प्रताप किंवा उत्साह दोघांपैकी कोणी परत आला नाही. तरी विजयच्या मनात आपल्या पसंतीच्या कन्येकडे जाण्याची इच्छा कमी झाली नाही. साधूने त्याविषय त्याचे

मन पळवण्याचा प्रयत्न करून पाहून म्हणाला—“मुला! तुझे दोघे माऊ हट्टाला बळी पडून प्राणाला मुकले. तू तरी सहानुभूतीने वाग. परत जा घरी.”

विजय म्हणाला—“हे साधुपुरुषा! माझे नाव विजय आहे. माझा पराजय होणे शक्यच नाही.”

साधु म्हणाला—“तू जाण्याचा निश्चयच केला असशील तर उत्तर दिशेने जा. सूर्योदयाच्या सुमारास तुला एक खंदक लागेल. तेथे तुला एक पोलादी ओपडी आणि एक साधी ओपडी दिसेल. तू प्रथम साध्या ओपडीत तुला त्या ओपडीत एक तलवार मिळेल. ती घेऊन पोलादी ओपडीत प्रवेश कर. त्या ओपडीत पोलादी कन्या दिसेल. तिच्या हातातली तू आपल्या तलवारीने उडवून काढ. तेव्हा ती पोलादी कन्या तुला बघ होईल. तुला धुक्कळ गोळाद पण मिळेल. तुला आपल्या प्रयत्नात यशस्वी होवो.” साधूने त्याला आशीर्वाद देऊन निरोप दिला.

विजय उत्तर दिशेने चालत चालत सूर्योदयाच्या सुमारास एका खंदकाजवळ येऊन पोचला. तेथे त्याला एक पोलादी ओपडी व एक साधी ओपडी मिळाली. तो प्रथम साध्या ओपडीत जाऊन तलवार घेऊन बाहेर आला आणि नंतर पोलादी

वर पोलादी कन्या वमलली होती. तिने विजयला जवळ बोलाविले. विजयने तिच्या जवळ पोचताच आपल्या हातातल्या तलवारीने तिच्या हातातली तलवार उडवून काढली पाडली. त्याबरोबर त्या कन्येच्या चारीवाजूला पसरलेली माया नष्ट झाली. दोन्ही ओपड्यापण अदृश्य झाल्या. पोलादी कन्येने विजयला आपला पति म्हणून वरले.

पोलादी कन्येला सुखी कन्या व रुपरी कन्या कोटे आहेत हे माहीत होते. दोघी तिच्या बहिणीच होत्या. तिची शापबद्ध होत्या. पोलादी कन्येच्या मदतीने विजयने आपल्या दोघां वडील भावांचा व दोघी कन्यांचा उद्धार केला.

त्यानंतर तिचे राजकुमार सपत्नीक साधूच्या ओपडीत आले. त्यांनी साधूचे भाभार मानले आणि त्याचा निरोप घेऊन स्वदेशी गेले.

राजकुमारांच्या पत्नीचे रूप पाहून राजघराण्यातली सर्व मंडळी चकित झाली. राजाने बाटामाटाने तिचा विवाह समारंभ केला आणि त्यानंतर सिंहासनाला कोण वारस होण्या योग्य आहे याचा निर्णय देण्यासाठी राज्यसभा बोलाविली.

राजा वडीलधान्या दरवारी मंडळीस म्हणाला—“माझ्या तिघां मुलांनी माझ्या

इच्छेला मान देऊन देशाटन केले आणि आगात्या पसंतीप्रमाणे विवाह करून व वस्तू घेऊन आले आहेत. प्रताप सीने घेऊन आज आहे तर उत्साह चावी आणि विजय पोलाद घेऊन आला आहे. आता मी कोणाला वारस करावे याचा निर्णय तुम्हीच घ्यावा.”

दरवारी मंडळींनी परस्परांचा सल्ला घेऊन सर्वात वृद्ध माणसाकरवी आपला निर्णय दिला. तो म्हणाला—“महाराज! विजय हाच गादीला वारस होण्या योग्य आहे!”

त्याप्रमाणे राजाने विजयचा राज्याभिषेक करविला.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळाने राजाला विचारले—“राजा, त्या वृद्ध दरबान्याने सोने व चांदी आपून देणाऱ्या दोघां बडील मुलांना वारस करण्याची शिफारस न करता विजयलाच वारस करण्याची शिफारस का केली? त्याच्या दोघा मोठ्या भावांना ज्या कामात आले नाही त्या कामात त्याला मक आले, म्हणून का? की राजा होण्याची त्याच्यात इतर विशेष अशी काही योग्यता होती म्हणून? या सर्व गोष्टींचे उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर मुला त्याचा परिणाम माहीत आहेत, तुझ्या डोक्याची घाबर छकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील.”

विक्रमादित्य म्हणाला—“वृद्ध दरबारी मंडळींनी विजयला पक मिळाले किवा तो आपल्या दोघां मोठ्या भावांना सोडवून घेऊन आला या गोष्टींविषयी तो आपल्या भाऊ कोणती वस्तु घेऊन आले, या गोष्टीचाच विचार केला असावा. कारण परीक्षा त्या गोष्टीचीच होण्याचे

व चांदी घेऊन आले. त्या वस्तू मुख्यत्वाच अवश्य आहेत. त्यांचे आर्थिक दृष्ट्या मूल्य जास्त असले तरी देशाच्या भरभराटीच्या व रक्षणाच्या दृष्टीने पोलादच जास्त उपयोगी पडणारा धातू आहे. नांगर, कुदळ, फावडी, कोयला, कुन्हाड, विले ही शेतीला आवश्यक असलेली हत्यारे व देशरक्षणास लागणारी अस्त्रसामुग्री यास पोलादच जास्त उपयोगी आहे. म्हणून तोच त्यांना माहीत वारस होण्यालायक वाटला. विजय आपल्या भावांसारखा अर्धीर उतावळेपणाने वागला नाही. साधूच्या सूचनेप्रमाणे वागला म्हणून त्याला मक मिळाले. राजपुरुषांत साहसाबरोबर शाहणपण व धैर्यपण आवश्यक आहे. ते विजयमध्ये होते.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मोन भंग होताच वेताळ प्रेताबरोबर अदृश्य झाला आणि माबाला जाऊन लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

स्वराज्या

फार प्राचीन काळची ही गोष्ट आहे.

एका राज्यात दूर एका कोपऱ्यात गवळीवाडा होता. तेथे एक वीरदास नावाचा एक तरुण युवक रहात असे. सर्व तरुण मंडळी वीरदासला आपला पुढारी मानीत आणि तो सांगेल वागत, त्याला वीर राजा म्हणत आणि ‘छोट राजा’ या नावाने सर्व गावकरी ओळखीत.

एक दिवशी सर्व तरुण गुराक्षी आपली गुरे चरायला घेऊन रानात भेले असता दूर एक शहाण सकुटुंब जात असलेला वीरदासला दिसला. वीरदास आपल्या साथी गुराख्यांना म्हणाला—“विचारा शहाण दुःखी कष्टी दिसतो आहे. त्याला बोलावून घेऊन या. चोडा वेळ विश्रांती घेतल्यावर त्याला वरे वाटेल.”

त्याप्रमाणे तरुण गुराख्यांनी त्या शहाणाला चोडा वेळ विश्रांती घेऊन पुढे

जाण्यास विनंती केली. पण शहाण चिडल्यासारखा म्हणाला—“कसली विश्रांती? आम्हांला, जितके लवकर होईल तितके, लवकर या राज्याबाहेर जाऊ दे.”

पण ती तरुणमंडळी म्हणाली—“आम्ही तुम्हांला उन्हात जाऊ देणार नाही. आमच्या छोट्या राजाची आज्ञा आहे.”

तेव्हा शहाण त्यांच्या बरोबर वीरदास बसला होता तेथे आपल्या आयको मुलांना घेऊन आला. वीरदास शहाणाला जवळ आलेला पाहून उठून उभा राहला आणि नमस्कार करून म्हणाला—“हे शहाण घेऊन, आपल्या मनाला कसले तरी कष्ट असल्यासारखे दिसत आहे. आमच्या हातून आपली काही सेवा होण्यासारखी असल्यास अवश्य आज्ञा करावी.”

वीरदासाचा नम्रपणा पाहून शहाण चकचक झाला. म्हणाला—“मी हे राज्य

सोडून निघालो आहे. या राज्यात न्याय धर्म काहीच उरला नाही. म्हणून मी आपले घरदार, सर्व सोडून सकुटुंब परदेशी निघालो आहे. मी एक पंडित आहे. मला जी थोडी-फार मिळकत होत होती त्यावर कुटुंबाचा उदरनिर्वाह चालत होता. एकदा एका श्रीमंताने माझ्यावर कृपा करून मला एक नीलमणी बक्षिस दिला. मी तो मणी आपल्या पांडित्याची पारख करणाऱ्या उदार श्रीमंत गृहस्थाची आठवण म्हणून ठेवून दिला होता. परंतु पुढे मला माझ्या मुलीच्या लग्नासाठी कर्ज काढावे लागले. म्हणून मी तो एका सावकाराकडे गहाण ठेवून एक हजार सुवर्ण मुद्रा त्याच्याकडून घेतल्या.

मी सावकाराच्या एक हजार सुवर्ण मुद्रा व्याजासकट परत दिल्या आणि आपला मणि परत मागितला. व्यापाऱ्याने सुवर्ण मुद्रा ठेवून घेतल्या, परंतु मणि परत दिला नाही. म्हणाला-“तुमचा मणि माझ्या बायकोच्या पेटीत आहे. तो माहेरी गेली आहे. ती परत आल्यावर मी तो परत आणून देईन.”

त्या नंतर मी मागायला गेलो म्हणजे प्रत्येक वेळी तो काहीतरी चापा मारून मला रिकाम्या हाताने परततो. कधी कितलो सापडत नाही म्हणे, कधी बायको पुन्हा माहेरी गेली म्हणे आणि एकदा तर नोकराकरवी स्वतः घरात नसल्याने पण सांगून पाठविले.

शेवटी मी मणि परत करणार आहेस की नाही दटावून विचारले तेव्हा म्हणाला-“मी तुला तो परत केला आणि पुन्हा मागायला येतो आहेस आज नाही वाटत तुला?” असे सांगून नोकराकडून धक्के मारून त्याने मला घराबाहेर पाठविले.

म्हणून मी सरळ राजदरबारी आपले गाऱ्हाणे वेले. परंतु व्यापाऱ्याने लांब देऊन दोन साक्षीदार उभे केले. साक्षीदारांनी चवकळीच्या वेळी, त्यांच्या समक्ष सावकाराने मणि परत दिल्याची छोटी साक्ष दिली.

बहुतेक व एका प्रातासित सावकारीविरुद्ध छोटी फिर्याद केल्याबद्दल मलाच उपदेश केला. म्हणाला-“पैशाचा लोभ एक तर वाईट आणि बाह्यणाला तर तो मुळीच असता कसा नये. अशी छोटी फिर्याद करणे फार मोठा अपराध आहे. परंतु पांडित्याचा आदर करून काही शिक्षा केल्या-शिवाय सोडतो.” असे सांगून मला निरोप दिला.

अशा राज्यात अन्याय आणि अपमान सहन करून राहण्यापेक्षा परदेशात उपाशी राहून मरण आले तरी पत्करले. म्हणून मी घरदार सोडून परदेशी निघालो आहे.” बाह्यणाने त्याच्यावर जो अन्याय झाला होता त्याचे वर्णन बरील केले.

ते सर्व ऐकून वीरदास त्याला म्हणाला-“ब्रह्मघेष्ठ! आपण मला एकदा संधी सादी. आपल्यावर अन्याय झाल्याचे मी राजाला पटवून देण्याचा प्रयत्न करून पाहतो.” असे सांगून वीरदासने आपल्या मित्रांनर बाह्यणाच्या राहण्याची कोठे व काय व्यवस्था करावयाची हे समजावून सांगितले.

दुसऱ्या दिवशी वीरदासने राजाकडे एक पत्र लिहून पाठविले. त्यात नीलमणीच्या

फिर्यादी संबंधी राजाकडून न्याय न झाल्याचा व त्यामुळे महाराजांच्या कीर्तीला नट्टा लागण्याची भीति असल्याचा उल्लेख होता. शेवटी असे ही लिहिले होते-“महाराजांनी अनुमति दिल्यास मी महाराजांसमक्ष पुन्हा चवकळी करून त्याच निवाडा करावा म्हणतो-आपली नम्र प्रजा-छोटा राजा.”

ते पत्र वाचून महाराजांना आश्चर्य घाटले. परंतु ‘छोटा राजा’ कसा न्याय निवाडा करतो, पाहण्या तर, असा विचार करून राजाने अनुमति दिली. वीरदास बाह्यणाला घेऊन राजवाड्यात आला. त्याने प्रथम महाराजांना तो कोणत्या प्रकारे चवकळी करणार आहे हे थोडक्यात

सांगितले आणि त्यासाठी आवश्यक सरकारी सहाय्य देण्याची विनंती केली.

एक गवळी [] न्याय विचार करणार असल्याचे कळले तेव्हा राणी-बरोबर अंतर्भुजानीज दिव्या [] दासीबरोबर तो न्यायविचार पाहण्यासाठी दरवाराच्या बाजूबाजूच्या गवाळांजकळ येऊन बसल्या. सावकार, ब्राह्मण व साक्षीदार निरनिराळ्या सोल्यात बसवून ठेवण्यात आले. एका वेळी फक्त एकालाच बोला- [] आले. वीरदास स्वतः महाराजांच्या सिंहासनाच्या पायाजवळ बसला.

सर्वात प्रथम ब्राह्मणाने आपली फिर्याद नोंदवून त्याच्यावर सावकाराने केलेल्या

निरनिराळ्या नीलमण्यांचे सडे दाखवून ब्राह्मणाला रंग हलका की गडद होता याचे परिमाण विचारून घेतले. निरनिराळ्या कमी अधिक प्रमाणात असलेल्या निळ्या रंगाची काही कसे दाखवून त्याच्या नीलमण्याच्या जास्तच जास्त [] कोणते कस आहे हे देखील विचारून घेतले.

त्यानंतर सावकाराने त्याच्याकडे गहाण ठेवलेल्या नीलमण्याच्या रंगाचे परिमाण ब्राह्मणासारकंच मांगितले. नंतर त्याने आपली जवानी दिली.

दोघांच्या जवानीत नीलमण्याच्या रंगाच्या परिमाणाविषयी फरक पुढीच नव्हता. फरक होता तो फक्त एवढाच होता की ब्राह्मणाने नीलमणी परत मिळाल्या नाही हे सांगितले आणि सावकाराने परत केल्याचे सांगितले. ब्राह्मणाने नीलमणी ठेवला तेव्हा कोणी साक्षीदार नसल्याचे सांगितले तर सावकाराने नीलमणी परत केला तेव्हा दोन साक्षीदार असल्याचे सांगितले.

पहिल्या साक्षीदाराने जवानी दिली तीत त्याने ब्राह्मणाकडून परत केलेल्या एक हजार सुवर्ण मुद्रातील पाचशे सुवर्ण मुद्रा कर्जाऊ घेतल्याचे व त्यावेळी दुसरा कोणी व्यक्ति किंवा साक्षीदार हजर नसल्याचे

सांगून ब्राह्मणाने माघिलगण सांगल्याने एका पिवळ्या रुपड्यात गुंडाळून दिला असल्याचे व त्याने तो लगेच कनवठीला खोचून ठेवल्याचे सांगितले. मण्याच्या रंगाचे परिमाण विचारला तो त्याचे बरोबर उत्तर देऊ अकला नाही.

त्यानंतर वीरदासने दुसऱ्या साक्षीदाराला बोलावून त्याची जवानी घेतली. दोघां साक्षीदारांच्या साक्षीत तफावत दिसून आली. दुसरा साक्षीदार म्हणाला [] तो सावकाराकडे गेला बसता तेवढ्यात ब्राह्मण आला. त्याने रंगाचे चे परिमाण मांगितले [] देखील [] दिसून [].

वीरदास त्या साक्षीदाराला पाठवून दिल्यावर महाराजांना म्हणाला-“दोघे साक्षीदार खोटे आहेत हे त्यांच्या जवानी-वरून स्पष्ट झाले आहे. सावकाराने या खोट्या साक्षीदारांना का बोलाविले [] गोष्टीची माहिती मिळाली की [] निवाडा देणे सुोपे जाईल. व्यापाऱ्याने सरळ उत्तर दिले नाही [] त्याच्या नायकीला बोलावून तिला, तो माहेरी गेली होती की नाही, गेली होती तर केव्हा केव्हा आणि केव्हा परत आली, तिच्या पेटीत नीलमणी कधी ठेवला होता का आणि तिची किल्ली हरवली होती का वगैरे गोष्टींची चवकशी करता येईल. जरूर तर सावकाराच्या घराची

बाबती चेकून नीलमणी कोठे ठेवला आहे का पाहता येईल.”

न्याय विचार करताना किती नारीकीने विचार करावा लागतो हे तेव्हा कोठे राजाच्या [] आले. त्याने साक्षीदारांना बोलावून सोटी [] दिल्यानंहुल फांदीची शिक्षा देण्याची चमकी दिली तेव्हा दोघांनी राजाचे पाय घरले व सावकाराने प्रत्येकाला पांचपांच सुवर्णमुद्रा देऊन खोटी साक्ष द्यायला सांगितले असल्याचे कबूल करून, त्यांना त्या नीलमण्याविषयी [] काही एक माहिती नसल्याचे सांगून महाराजांना माफी करण्यास जाबवाने विनंती केली.

साक्षीदारांनी अशा तऱ्हेने सर्व उषड सांगितल्यावर सावकाराला आपला अपराध स्वीकारावा लागला. त्याने बाह्याणाला त्याचा नीलमणी दिला. त्यानंतर राजाने त्या सावकाराला व दोघां साक्षीदारांना सक्त मजुरीची शिक्षा करून तुरुंगात पाठविले.

राजाने वीरदासला त्याच्या चातुर्याबद्दल शाबासकी दिली. नंतर पंडिताने वीरदासाला हात दाखवायला सांगून म्हटले— "महाराज! मला ज्योतिषशास्त्र व हस्त-सामुद्रिक दोन्हीचे थोडे ज्ञान आहे. मातृहणाच्या हातावर राजयोग स्पष्ट आहे. कदाचित कोणी राजा राज्य भ्रष्ट होऊन अज्ञातवासात असावा. त्यांचरण हा वारस असेल कदाचित."

शेजारच्या खोलीत बसलेल्या राणीने ते ऐकले ■ बेशुद्ध होऊन जमिनीवर पडली. औषधोपचार केल्यावर ती शुद्धीवर आली तेव्हा राजाने राणीला असे एकाएकी घेरी घेण्याचे कारण विचारले. राणीने

गुपित भागवत म्हणाला— महाराज, आपणांस वाढवत असेल, राजमातेने आपणांस, माझ्या पोटी आपल्या सारकाच सावळ्या रंगाचा मुलगा झाल्यास दुसरा विवाह करण्यास सांगितले होते. तेव्हा मीच आपल्या भविष्याचा विचार करून दासीच्या सहाय्याने गवळीवाड्यात त्याच दिवशी वाळंत झालेल्या एका बाईच्या गोऱ्या मुलाला आपला मुलगा म्हणून ठेवून स्वतःच्या पोटाच्या गोळ्याला त्या बाईच्या साटेवर नेऊन ठेविले होते. वीरदास हा तोच मुलगा आहे.

राणीने सांगितलेली गोष्ट खरी ठरल्यास जास्त साक्षपुराव्याची गरज राहिली नाही. कारण ती दासी ■ गवळीवाड्यातली ती बाई अद्यापि जिवंत होत्या. तेव्हा राजाने वीरदासाला आपला पुत्रराज म्हणून स्वीकारून, आजपर्यंत ज्याला पुत्रराजासारखे वाढविले होते त्याला व त्याच्या आई-वडिलांना वर्षासन ठरवून दिले.

अक्षय संपत्ति

[२]

अबू बल कासिम खलीफाचा हात धरून एका दालनात गेला. त्या दालनात धूप, वंदनादिकाचा ■ इतक्यात होता. अबू अल कासिम खलीफांजारी बसून आत्मचरित्र सांगू लागला. म्हणाला—

"माझे वडील अब्दुल अजीज कायरो नगराचे एक सुप्रसिद्ध जव्हेरी होते. माझ्या वडिलांचे आजोबा व पणजोबादेखील तिथलेच राहणारे होते. माझ्या वडिलांनी कायरोच्या श्रीमंत व्यापाऱ्यात फार मोठी मानाची जागा मिळविली. इजिप्तच्या मुलतानाला हेबा वाटू लायला आणि तो माझ्या वडिलांचे काही नुकसान करण्याच्या विचारात असल्याचे कळताच माझे वडील आपले सर्व धन घेऊन बसल्याला पळून गेले.

पुढे काही दिवसांनी माझ्या वडिलांचे लग्न बसल्याच्या सर्वात श्रीमंत व्यापाऱ्याच्या

एकुलत्या एका मुलीशी झाले. मी आपल्या वडिलांचा एकुलता एक मुलगा होतो. माझ्या लहानपणीच माझे आईबाप वारले. म्हणून मला दोन्ही घरची अलोट संपत्ति मिळाली. परंतु मी दोन वर्षात ती सर्व उडवून टाकली. त्यानंतर ■ गावात राहणे मला लाजिरवाणे वाटू लागले. म्हणून मी आपले घरदार सर्व विकजे व जे पैसे मिळाले ते घेऊन एका व्यापाऱ्याच्या तांब्याबरोबर निघालो. मोसुल, डेमास्कस वगैरे शहरे पाहता आपल्या वाढवडिलांच्या कायरो शहरी घेऊन पोचलो.

कायरो शहरातले महाल व इमारती पाहून मला माझ्या वडिलांची आठवण झाली. माझ्या वडिलांनी त्याच गावात किती ऐश वारामात दिवस काढले असतील याचा विचार करीत मी दुःखी मनाने नील नदीच्या

वाजुला सरकला आणि चंद्रासारखा सुंदर चेहरा एकदम चमकला. मी स्वतःचे जीवित चेहऱ्यावर कोबाळून टाकले आणि म्हणालो—“हे स्वर्गस्तित्वा बप्सरे! मी एक परदेशी आहे. या कायरो शहरात पाऊल टाकताच एक सुभ शकुन पडावा तसा तुम्हा चेहराच प्रथम मला दिसला.”

त्या सुंदर स्त्रीच्या चेहऱ्यावर भीतीची सावली दिसली. परंतु दुसऱ्या क्षणाला ती खिडकीबाहेर बांकून मला ऐकू जाईल इतक्या स्वरात म्हणाली—“तू वाता आणि मध्य रात्रीच्या सुमारास ये!”

माझ्या आनंदाला पोरान्धार नव्हता. मी आपले दारिद्र्य, कष्ट आणि दुःख पार विसरून गेलो. मी धर्मशाळेत येऊन स्नान केले आणि उत्तमात उत्तम कपडे घालून त्या खिडकीच्या खाली जाऊन पोचलो. खिडकी खाली एक छिडी लोंबत होती. मी साहस करून छिडी चढून वर गेलो. त्या गगनमंढी महालात दोन तीन दालने पार करून जात गेलो. तिसऱ्या दालनांत ती माझी वाट पहात बसलेली दिसली.

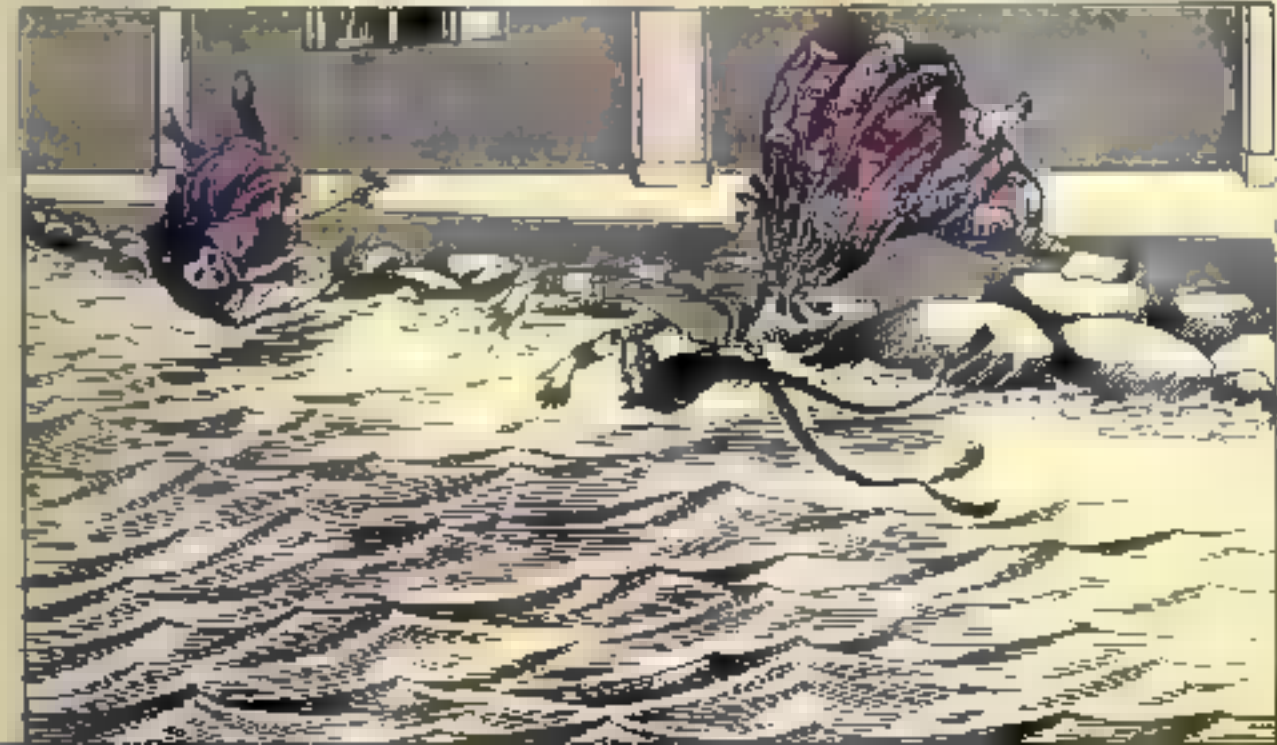
मी तिला माझ्या जीविताची कथा कथा सांगितली. ती ऐकून तिच्या ठोठ्यातून सहानुभूतीची वांसवे फळफळा गळ लावली.

म्हणाली—“मी मुलतानाची आहे. माझे नांव लबीबा. माझ्या सवती मला नेहमी पाहतात. म्हणून मला दांपत्यमुखाचा लाभ नाही. तुझे अनन्य प्रेम ओळखून तुम्हा पती सामलातर मी किती सुखी होईन, हाच विचार घर करून आहे.”

जाम्ही दोघे बोलतच होतो इतक्यात कोणी तरी दारावर थाप दिली. लबीबा जीताने बरबर कापू लागली. म्हणाली—“आपण बोक्यात सापडलो. मुलतानासिबाब कोणी माझ्या दारावर बघी मारीत नाही.”

तिचे म्हणणे खरे ठरले. दुसऱ्या क्षणाला दहा काळे मुलाम त्या दालनात फिरले. त्यांनी मला उचलून खिडकीबाहेर नदीत फेकून दिले. दुसऱ्या खिडकीतून लबीबाला नदीत फेकलेले मी पाहिले. मी कसा तरी बांबलो. परंतु माझ्यासाठी नदीत पडलेल्या त्या निरपराध तळणीला मी पुष्कळ प्रयत्न करूनही बांबवू शकलो नाही.

मी इजिप्त देश सोडला आणि बघदादला जालो. माझ्याजवळ फक्त एकच दीनार होता. थोडी मिठाई, फळे, अत्तर बागरे वस्तू विकत घेऊन त्या एका ठेवून गाणे गात रस्त्यावर फिरत त्या वस्तू विकू लागलो. मला ईश्वररूपेने गळा बांगला मिळाला होता म्हणून पुष्कळ लोक

काठाकाठांन कायरोच्या मुलतानाच्या महालापाठीमागच्या जागी येऊन पोचलो. मी सहज मान बंद करून पाहिले तर खिडकीत एक सुंदर तरुण स्त्रीचा चेहरा दिसला आणि सणार्थात ती अद्भुत झाला. ती चेहरा पुन्हा बुध्तीस पडावा म्हणून मी रोज संध्याकाळी त्याच जागी तासनतास जाऊन बसू लागलो. परंतु पुन्हा ते चंद्रमुख दिसले नाही.

एक दिवशी मी उजाडताच त्या खिडकीकडे एक टक पहात बसून राहालो. त्या दिवशी संध्याकाळपर्यंत ते चंद्रमुख दृष्टीस पडले नाही. परंतु खिडकीवर पडलेला पडदा हलला आणि त्याच्या आड कोणीतरी हलत्याचा भास झाला.

जमत व मालाची बांगली विक्री होई. एक दिवशी बगदादचा सर्वात मोठा व्यापारी माझ्याकडे आला आणि माझ्या जवळचे एक फळ विकत घेऊन मला आपल्या दुकानात बोलावून घेऊन गेला. त्याने मला माझे नाव विचारले.

मी म्हणालो—“शेट साहेब! मला त्या जुन्या आठवणी काढून घेऊन नका. माझ्या काळजाला पीळ पडतो.”

त्या दुकानदाराने विषय बदलून मला या नवीन धंद्यात काय मिळते हे विचारले आणि दहा दीनार देऊन निरोप दिला.

त्या दिवसापासून तो रोज काहीतरी वस्तु विकत घेई आणि मला भरपूर किंमत

देई. मला त्याचा स्वभाव आवडला. म्हणून मी मनमोकळेपणाने आपला जीवन वृत्तांत सांगितला. सर्व ऐकून घेऊन तो मला म्हणाला—“अबू बल कासिम आजपासून तू मला स्वतःच्या मुलासारखा जालास. माझ्याजवळ तुझ्या बापाहून जास्त धन संपत्ति आहे. मला धूळवाळ नाही. तुझ्या हातातल्या हा [] दे फेकून.”

दुसऱ्याच दिवशी तो दुकान बंद करून माझ्याबरोबर वसऱ्याला निघाला. त्याचे [] होते.

वसऱ्याला माझ्या मोठ्ठीची अनेक स्नेही पंथळी होती. मी आपल्या मानलेल्या बापाला सुखी करण्यासाठी [] सर्व [] करून दिली. तो मला म्हणो, ‘अबू! तुला मी प्रथम पाहिले तो मुहूर्त क्षरोत्तरच बांगला होता. तू इमानदार निघालास व स्वभावाने इतका प्रेमळ निघालास, याहून आनंदाची गोष्ट ती काय असणार? माझ्या मागून तूच माझ्या या सर्व संपत्तीला वारस आहेस.’

मी एक वर्षभर आपल्या या प्रेमळ पित्याची जिवेभावे सेवा केली. मित्रांच्या संगतीत फुकट पैसे न वेळ घालविणे सोडून दिले. दुर्दैवाने [] हा प्रेमळ पिता आजारी पडला. तो जवळ बोलावून मला म्हणाला—“मुला! बापाला मुलाकडून आयुष्यभरात

कडून मिळाले. मी तुला आशीर्वाद देतो, तू आयुष्यभर वानंदाने सुखासमाधानाने राहशील. देवाची कृपा तुझ्यावर कायम राहील. [] अल्लाने बोलवणे येण्यापुर्वी एक काम पुरे करावयाचे आहे. कित्येक पिढ्यांपासून आपल्याकडे इतकी संपत्ति [] जाली आहे की मोठमोठ्या राजे-रजवाड्यांनासुद्धा लाभणे शक्य नाही.

त्यानंतर त्यांनी गुच्छळ गोष्टी कानात सांगितल्या. म्हणाले—“आमची संपत्ति कधी कधी होणेच शक्य नाही. म्हणून [] नाटेल तितका मनमोकल दानधर्म करीत जा. त्याहून [] महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे, [] स्वतःची तय्येत सांभाळून राहात जा. अल्लाची तुझ्यावर सर्वदा मेहेरबानी राहो, तो तुला सुखी ठेवील.” एवढे सांगून त्यांनी दोळे मिटले ते पुन्हा उघडले नाहीत.

मी [] वंशाच्या रीतीरिवाजाप्रमाणे आपल्या वडिलांची अन्त्येष्टी केल्या पुरी केली आणि त्यांची संपत्ति जेवढी होती ती आपल्या सान्यात वेंतली. माझ्या मित्रमंडळींनी मला यावेळी पुन्हा वजावून सांगितले की मी ज्या तऱ्हेने पैसे ‘उघडतो’ आहे त्या तऱ्हेने माझ्या हातात करवंटी येईल. [] त्वच [] गेला, दानधर्म वाढत गेला. वसऱ्याला येणाऱ्या प्रत्येक

अतिथीपाहुण्याचा सत्कार करणे मी आपले आय कर्तव्य समजून ते पाळीत आलो. पण अजून मला गरीबी आलेली नाही.

माझी अशी जव्वीक राहणी पाहून वसऱ्याच्या अधिकाऱ्यांना हेमा बाटू लागला. एक दिवशी शहराचा कोतवाल माझ्याकडे आला. म्हणाला—“शहरातला कोण किती खर्च करतो याच्याशी मला काय कर्तव्य, पण माझे पोट भरले पाहिजे की नाही?” म्हणजे त्याला लांच हवी होती.

“तुमच्या कुटुंबाचा मासिक खर्च एकंदर किती आहे म्हणता?” मी विचारले.

“जहो, दररोज दहा दीनार तरी खर्च होतोच.” कोतवाल म्हणाला.

मी म्हणाला- आपण काय म्हणालात ते नाही मला कळले. मी पुष्कळ दिवसां- पासून आपल्याकडे येऊन एक निवेदन कराने म्हणत होतो. गरीबांमध्ये वांटायला मी दर महिन्याच्या सुरवातीला एक हबार रुपये पाठवावे म्हणत होतो. माझे वडील वारले त्याला दोन वर्षे होत बाली. ते बोबील म्हिने ४ बालू महिना मिळून पंचवीस हबार दीनार मी आपणांस देतो. बापुदे एक हबार दीनार पहिल्या तारखेला आपल्या बरी घालून घेत राहतील."

काजीने काही वांकून मला तीनदा सलाम केला. त्यानंतर तीनच दिवसांनी बसल्याच्या बलीने माझ्याकडे निरोप पाठविला. मोठ्या नऊपणे माझ्याशी बोलला. म्हणाला- "तुम्हाला तद्गाने आपल्या संपत्तीचा आकार प्रकार एकदा मला दाखविला म्हणजे मी कोण किती सर्व करतो हे विचारावला का येईन?"

मी म्हणालो- "बली साहेबांना मी आपली सर्व संपत्ति दाखविली तर त्यात काही बिघडणार नाही. पण माझा विचार आहे की आपणांकडे दर महिन्याला दोन हबार दीनार फकीरांना वांटण्यासाठी पाठवावे." बलीसाहेबांनी ते काम मोठ्या मानदाने आपल्याकडे घेऊन त्या मेहेरबानी बद्दल माझे आभार मानले.

आणि त्या विषयाची गळी घेता तद्गाने करीत आले आहे. कोणाची वांकडी नवर माझ्या संपत्तीकडे नाही. मी बलिबी- बसल्यालांना मनसोबत बेटो देतो. कधी कधी होणाऱ्या माझ्या बसल्या संपत्तीची बोधक्यात ही कहाणी आहे." अबू बल कासिम एवढे सांगून बस बसला.

सलीफाच्या मनात त्या तरुणाची संपत्ती पाहण्याची तीव्र इच्छा उत्पन्न झाली. तो म्हणाला- "परंतु ही संपत्ति असते कशी, प्रत्यक्ष बोळ्यांनी पाहिल्या शिवाय मला कसे कळणार? तुम्हाला गुपित कोणाला कधी सांगणार नाही, बाकी कपय घेतो."

"आपल्या बलिबी बसल्याला बसंतुष्ट ठेवून निरोप देणे नरकयातनेपेक्षा कठीण आहे. मात्र आपण मी सांगेन त्या अटी मान्य कराव्या, मानदाने माझी बसल्या संपत्ति दाखवोन. पहिली अट म्हणजे आपल्याला आपल्या बोळ्यांवर पट्टी बांधून घ्यावी लागेल. मी आपल्या बरोबर सल्लवार घेऊन येईन. आपण माझ्याशी दुर्व्यवहार करणाऱ्या प्रयत्नात असल्याची दावा मला आल्यास मी निर्दयपणे या सल्लवारीचा उपयोग करीन." अबू बल कासिम म्हणाला.

"मला सर्व अटी कबूल आहेत." सलीफा म्हणाला.

अबू बल कासिम सलीफाच्या बोळ्यांवर पट्टी बांधून आपल्या पाहण्याच्या तळघरात

"एवढ्यात भागते? असाध्य! मी दीनार दररोज आपल्याकडे पाठवीत जाईन. किंवा महिन्याभराची रक्कम मुनीमांकडून येऊन येऊन जात जा." मी म्हणालो.

तो मुख्य कोतवाल होता. मेढ्यासारखा माझ्याकडे पाहू लागला. मी त्याची सधजूत घालून त्याला निरोप दिला.

दुसऱ्या दिवशी काजीसाहेब माझे आणि म्हणाले- "मुला! जकात मुखरुमान धमियांचे एक जुने कर्तव्य म्हणून मानले जाते. आपल्या प्राप्तीचा पंचमांश गरिबांना वांटायला लागतो."

घेऊन गेला. भुयाराची ■■■ बरीच लांब ■
वांकडी तिकडी होती. अगदी टोकाला
सळखरातच खोल व एक मोठे दाढन होते.
तेथे पोचल्यावर कासिमने खलीफाच्या
ओळखावरची पट्टी सोडून टाकली. गुहेच्या
भिंतींना आणि लांबांबा वसवलेली भाणिबये,
हिरे व रत्ने पाहून खलीफाचे डोळे दिपून
गेले. त्यांच्या उजेडात खलीफाला शंभर
फुटाच्या व्यासाचे एक वर्तुळाकार दालन
दिसले. त्यात अशरफींना एक मोठा सांठा
होता. त्याच्या काठाकाठाने चारा मूर्ती
होत्या. प्रत्येक मूर्त एका विशिष्ट मण्याची
होती आणि ती सोन्याच्या उच्च आसनावर
उभी केलेली होती.

याची कल्पनाच करणे अशक्य होते. अबू
अल कासिम म्हणाला-“माझ्या पुर्वजांनी
कित्येक पिढ्या माझ्याच सारखा मनसोक
दानधर्म केला तरी ■ सरोवरातले सोने
अर्धा इंच देखील खाली गेले नाही.” असे
सांगून कासिम खलीफाला दुसऱ्या खोलीत
घेऊन गेला. तेथे त्यातून मोठे हिऱ्या
नाणकांचे एक मरोदर होते. तेथे खलीफाला
दिलेल्या माडासारख्या मयूरवृक्षाच्या दोन
रांगा होत्या. ■ सरोवराच्या छपरावर-
“जो मनमोकळपणाने सर्व करतो तोच
सरा श्रीमंत! आणि मैत्री शिवाय दुसरी
कोणती ही गोष्ट बांधविण्या योग्य नाही.”
असे लिहिलेले होते.

अशा तऱ्हेने खलीफाने कित्येक दालने
पाहिली आणि तो दमून गेल्यावर कासिमने
खलीफाच्या डोळ्यांना पट्टी बांधली आणि
त्याला भुयारातून वर आपल्या घरी
बोलावून घेऊन गेला.

दोघे विश्रांतीसाठी लोडाला ठेवून वसले
तेव्हा खलीफा कासिमला म्हणाला-“तू
एका मुलीला भेट म्हणून माझ्याकडे
पाठविलीस. तशा कित्येक मुली तुझ्याकडे
वाहेत असे वाटते.”

“का नाही? परंतु त्यांच्या पैकी एकीवर
ही माझी नजर नाही. त्या सर्वांहून माझ्या

माझी भेट करून कोणो देईल तर मी आपली
ही सर्व अस्त्र संपत्ति तिच्यावर ओवाळून
टाकीन.” अबू अल कासिम म्हणाला.

कासिम त्या मुलीला इतकी वर्षे विसरू
शकला नाही या गोष्टीचे खलीफाला
कोतुक वाटले.

खलीफा, कासिमने दिलेल्या सर्व वस्तू
घेऊन वगदादला आला. त्याने तुक्यातून
जफरला बोलवून आणले. त्याला ■
करून व त्याला अनेक पारितोषिके देऊन
म्हणाला-“जफर! अबू अल कासिमचा
सत्कार कोणत्या प्रकारे केला तर बरोबर
होईल? कारण त्याला काही दिले तरी ते
■■■ स्वतःच्या संपत्तीच्या मानाने
अगदीच कमीलक ठरेल.”

जफर म्हणाला-“त्याला वसऱ्याचा
सुभेदार नेमणे बरोबर होईल.”

“तर मग तू स्वतः जाऊन त्याला
आदरपूर्वक बोलावून घेऊन ये. मी तो

समारंभ स्वतःच्या हाताने करावा म्हणतो.”
खलीफा म्हणाला.

जफर बरोबर अबू अल कासिम वग-
दादला आला तेव्हा खलीफा स्वतःच्या
मुलासारखा त्याला भेटला. त्याचा सर्व
प्रकारे सत्कार करून त्याला एक मेजवानी
दिली. मेजवानीच्या वेळी एक गुलाम स्त्री
गणने म्हणायला म्हणून समोर आली.
तिला पाहताच अबू अल कासिम बेशुद्ध
होऊन पडला.

तो शुद्धीवर आला तेव्हा ती गुलाम
तरुणी लबीना असल्याचे कळले. ती नवीत
पडली तेव्हा एका कोठ्याने तिला
बांधबिमें आणि एक गुलाम म्हणून तिला
विकले. तिला विकत घेणाऱ्या व्यापार्याने
वगदादला खलीफाच्या महालात तिला
विकले.

अबू अल कासिम वसऱ्याचा सुभेदार
झाला आणि त्याची प्रेमिका लबीना बेगम
झाली. त्यानंतर कित्येक वर्षे त्यांचा संसार
सुखाचा झाला.

देवमाणूस

एका गावी सुभाष नावाचा एक रहस्य असतो. तो पाला, मुळघा व काही गांवी औषधे तयार करून सर्व तऱ्हेच्या रोगांचा इलाज करीत असे.

सुभाष एकटा होता. म्हणून बोळक्या मिळकतीवर त्याचा उदरनिर्वाह चाले. तो गोरगरिबांना फुकट औषधे देई. म्हणून जवळपासच्या पंचशेसीत त्याचा नाम-लौकिक वाढला. अभागवायूसारसे भयंकर रोग आणि सर्पदंशासारखे आजार तो थोड्या वेळात बरे करी. अशा रोगांचे औषधपाणी करून देतील तो पैसे फारच कमी घेई. म्हणून लोक देवमाणूस मानीत.

सुभाषाची वाढती कीर्ती पाहून गावच्या जमिनदाराच्या पोटात दुखू लागले. सुभाष त्या गावात येण्यापूर्वी लोक त्या जमिनदाराला एक मोठा देवमाणूस मानीत. परंतु बाता स्वित्ति बदलली होती.

चरी लोकांची गर्दी जमल्याऐवजी सुभाषाच्या घरी जमू लागली होती. सुभाष गोरगरिबांना पैसाची कमी जास्त मरत करीत असे.

सुभाषाची कमी होईल या गोष्टीचा जमिनदार विचार करून एक विचार आला आणि वाट पुरा होण्यासाठी तो संधी पाहू लागला.

एकदा संध्याकाळी सुभाष काही औषधे एका भिंतीत घालून कोठेचरी परगावी एका रोम्याला पहायला निघाला. जमिनदाराने ते पाहिले आणि सुभाषला विचारले—“काय हो येवतूना! कोठे निघालात?”

“जेजुराच्या गावी दोघे तिघे जायारी वाहेत, त्यांना पाहून औषधपाणी करण्यासाठी जातो आहे.” सुभाष म्हणाला.

होता. सुभाष निघून गेल्यावर जमिनदाराने आपल्या नोकरांकरवी सुभाषाच्या घराच्या एका भिंतीला मोक पाडले. आत जाऊन औषधाच्या वाटल्या फोडून टाकल्या आणि ज्या मुळघा व इतर औषधे होती ती जाळून टाकली. सुभाषाच्या घरात कोणीच नव्हते.

दुसऱ्या दिवशी सुभाष गावाहून परत आला. कोणीतरी शिकून औषधाच्या वाटल्या फोडून इतर औषधे जाळून टाकल्याचे कळले. एका जागी भिंतीला एक भक्कट पडण्याचे पण दिसले.

चोरी करण्यासारख्या पुष्कळ वस्तू जशाच्या होत्या. औषधांची नासधूस झालेली पाहून कोणीतरी दुष्ट-बुडीने हे सर्व केले असावे, असे साहजिकच सुभाषला वाटले. परंतु त्याने कधी कोणाचे नुकसान केले नव्हते. भग देवबुडीने हे कोणी बरे केले असावे, हे त्याला कळना.

सुभाषने खूप मेहनत करून पुष्कळ औषधे तयार करून ठेवली होती. पण ती जशातऱ्हेने एका रात्रीत नष्ट झाली. त्याच्याकडे अनेक रोगी येऊन वाट पहात होते. परंतु कोणाला औषध देणे त्याला शक्यच नव्हते. लोकांनी चोराला शिक्क्या दिल्या. परंतु जमिनदाराला मात्र त्याचा डाव साधल्याबद्दल फार आनंद झाला.

वेळी जमिनदाराचे नोकर जमिन-मुलाला घेऊन घाबऱ्याघाबऱ्या आले आणि मुलाला साप चाबला असल्याचे सांगू लागले. म्हणाले—“रोतात छोट्या भालकांना साप चाबला. अर्धा तास झाला घुबव नाही. काय वाटेत ते बळून औषध वेळेवर देवविले पाहिजे.”

जमिनदाराच्या घरासमोर लोकांची गर्दी जमली. गर्दीतला एक मनुष्य म्हणाला—“सुभाष वेडांकडे घेऊन जा. एका भिंतीत मुलगा बुडीवर घेईल.

निष्पत्त्याने जमिनदाराला सुभाष वेडांकडेच मुलाला घेऊन घाबऱ्या लागले. नोकर मुलाला उचलून घेऊन पाठीमागून आले.

जमिनदार वेड्याला हाक मारून म्हणाला—
"अहो वेड्याबा! काय वाटेल ते करून
मुलाला वाचवा हो! साप चावला आहे
याला."

"होय हो, पण काय करू? रात्री
कोणीतरी कुपटाने घरात शिरून सर्व
औषधांच्या बाटल्या फोडून टाकल्या व
औषधांचा पाला व मुलगा जाळून टाकल्या."
सुभाष म्हणाला.

जमिनदाराला जोडे मारल्यासारखे झाले.
धोंगच्या आवाजात म्हणाला—"वेड्याबा!
तो कुपट मीच होतो हो! मला क्षमा करा.
माझ्या मुलाला वाचवा. आयुष्यभर मी
तुमचे हे जणकार विसरणार नाही."

"खरं पांढा हं, आलोच!" असे सांगून
सुभाष घराबाहेर पांढल गेला.

"आतां वेड्याबा कशाला येतात? करावे
तसे मरावे. देव सर्व पहात असतो."
एकजण म्हणाला.

"मी आपल्या मुलाचा गळा स्वतःच्या
हाताने कापला हो!" असे म्हणत जमिन-

दार टाहो फोडून रडू लागला. परंतु
सुभाष घोड्याच वेळ्यात परत आला.
त्याच्या हातात कसल्या तरी मुलगा व
पाला होता. त्याने पाला चुरगळून मुलाच्या
नाकाजवळ नेला. आणि त्याचा रस थोडा
डोळ्यात पातला. घोड्या वेळ्याने जमिन-
दाराचा मुलगा हलका आणि घोड्या
वेळ्याने चांगला सुट्टीवर आला.

तेथे जमलेल्या सर्व मोक्यांना जिवातजीव
आल्यासारखे झाले.

त्या दिवसापासून जमिनदाराच्या बागभु-
कीत एकदम करक झाला. त्याने सुभाषला
मुकसान भरपाई म्हणून पुष्कळ धन दिले
आणि औषधे तयार करण्यासाठी आपल्या
भोकरांना पाठविले.

सुभाषचा नाकलीकिक झा घटनेनंतर
जास्तच वाढला. त्याने त्याच गावात
कायमचे रहावयाचे ठरवून लहान
घेतले. सर्व म्हणू लागले—"एका देव-
भागसामुळे कुपट माणूसदेखील देवमाणूस
झाला.

विचित्र मृत्युपत्र

श्रीकादित्य नावाचा एक प्रसिद्ध राजा
होता. दोन बायका होत्या.
त्या जुळ्या बहिणी होत्या. त्या जुळ्या
बहिणींनी राजाशी एका अटीवर लग्न केले
होते. राजाने दोघींना सारखा मान देऊन
बागविले पाहिजे, अशी ती अट होती.
दोघींना एकाच दिवशी व एकाच मुहूर्तावर
मुलगा सारखा आणि दोघी निवर्तल्या.

श्रीकादित्याच्या दोघां मुलांची नावे
अनुक्रमे देवादित्य व सुरादित्य अशी होती.
सुरादित्य गोड स्वभावाचा होता व
देवादित्य थोडा कटोर स्वभावाचा होता.
दोघे अल्पवयी असताच राजा मरण पावला.
अचानक मरण आल्याने राजा
मंत्र्याकडे आपले मृत्युपत्र लिहून देऊ
शकला नाही.

मुले येईपर्यंत मंत्री नयपालच सर्व
राज्यकारभार पाही. तरी इतर दरबान्यांना

व सेनापतीला पुढे काय होणार याची
काळजी असे. कारण दोघे राजकुमार
मोठे झाल्यानंतर गादीवर आपला हक्क
सांगणार. दोघांच्या माता पट्टराणी म्हणून
ओळखल्या जात असत.

राज्याचे वांटे करणे कोणालाच पसंत
नव्हते. श्रीकादित्याच्या कुळदेवतेची राज्याचे
वांटे कोणत्याही परिस्थितीत होऊ देऊ नयेत
अशी कास आज्ञा असल्याची लोकांची
समजूत होती. तसे वांटे झाले तर राज्याचा
सर्वनाश होईल असे कुळदेवतेने राजाला
सांगितले होते.

यद्यावेळी दोघे राजकुमार वयात आले
व गादीवर स्वतःचा हक्क असल्याबद्दल
दोघे ही हट्ट धरून बसले. तो प्रश्न सुटवा
कसा या काळजीत मंत्री पडला. तेव्हा
त्याला मायापाल नामक दरबारी मांत्रिकाची
मदत घेण्याचे सुचले.

पट्टीची तीन वळी होती. त्यांच्यावर १, २, ३, आंकडे होते. त्यांच्याविषयी माहिती आणि एका कागदावर लिहिलेली होती.

“एक आंकडा असलेले वळे देवादित्याला द्यावे. ते माझ्या राज्याचे आणि संपत्तीचे चिन्ह आहे. नयपालने त्यांच्याकडून ते वळे पट्टीच्या मधोमध कापून दोन वळी नक्कन पहावी.”

देवादित्याने कात्रीने हातातले वळे कापले व एकाची दोन वळी झाली.

त्यानंतर नयपालने दोन आंकडा असलेले वळे मुरादित्याला देऊन संबंधी माहिती वाचली—“या मकेत रूपाने माझे राज्य व संपत्ति कसो असावी हे मी सुचविले आहे.”

मुरादित्याने ते वळे पट्टीच्या मधोमध कापले तेव्हा त्याची दोन निरनिराळी होण्याऐवजी एक मोठे वळे झाले.

नंतर नयपालने तिसरे वळे देवादित्याच्या हातात देऊन तत्संबंधी सूचना वाचली ती अशी—“हे वळे पट्टीच्या मधोमध कापल्यास आपल्या दोघां मुलांचा परस्पर संबंध कसा असावा व त्यांनी कसे राज्य करावे याविषयी माझ्या मनातली इच्छा कळेल.”

देवादित्याने तिसरे वळे पट्टीच्या मधोमध कापले तेव्हा दोन वळी तर झाली, परंतु

दिसली. मुदी नव्हती.

महाराजांचे हेच मृत्युपत्र असल्याचे सर्वांना स्पष्ट झाले. देवादित्य आणि मुरादित्य दोघांनी आपल्या प्रेमळ पित्याच्या इच्छेप्रमाणे वागण्याचे ठरविले. दोघे परस्परांना प्रेमाने सेटले. दोघांच्या डोळ्यांतून आनंदासू वहात होते.

त्यानंतर राज्याचे वाटे झाले नाहीत. राज्यकारभारात दोघे सारखी सारखी जबाबदारी घेऊन राज्याची व्यवस्था चालले. अशा तऱ्हेने नयपाल समोर जो प्रश्न होता तो इतका सहजो मुटळा. सर्वांच्या मनाचे समाधान झाले. रात्री एक मेजबानी झाली. मेजबानी झाल्यावर घरी परत जात असताना नयपालने मायापालला बाजूला नेऊन विचारले—“कायरे, महाराजांनी आदूषा प्रयोग केल्यासारखा वाटका. ही जादू राजाला तू शिकविलीस का ?”

“होय, मृत्यू पूर्वी महाराजांनी माझ्या अवळ थोडी जादू शिकून घेतली होती. मी

वळघांची ती जादू तुम्हांला दाखवीन. तुम्हांला सबब असेल तेव्हा तुम्ही चार बोटे रुंदीच्या व सुमारे तीन हात लांबीच्या कागदाच्या तीन पट्ट्या घेऊन या.”

त्याप्रमाणे नयपाल एक दिवशी तीन पट्ट्या घेऊन मायापालच्या घरी गेला. मायापालने कागदाच्या एका पट्टीची दोन्ही टोके छिकाने चिकटवून एक वळे (चाक) तयार केले. नंतर दुसऱ्या पट्टीला अर्धा पीठ (मुरड) देऊन पट्टीची दोन्ही टोके छिकाने चिकटविली. तिसऱ्या पट्टीची दोन्ही टोके चिकटविण्यापूर्वी पट्टीला एक पुरा पीठ विला. (खालचे चित्र पहा.)

नयपालने कागदाच्या पट्ट्यांवर मधोमध खूण केली आहे. बरोबर रथा खुणेवर कात्रीने तिन्ही पट्ट्या निरनिराळ्या कापल्या. तेव्हा पहिल्या पट्टीचीसारख्या आकृतीची दोन वळी झाली. दुसऱ्या वळघाचे एक मोठे वळे झाले आणि तिसऱ्या वळघाची दोन निरनिराळी वळी झाली, ती मुदी नव्हती. दोन्ही कडीसारखी परस्परांना अडकलेली होती.

मायापालने सर्व गोष्टी सापणजे ऐकून घेतल्या व म्हणाका—“राजाच्या मृत्युपत्रा-विषयी मला काहीच माहीत नाही. परंतु महाराजांनी फार पूर्वी काही कागदपत्र एका पेटीत ठेवून ती पेटी माझ्याकडे, असे सांगून ठेवून दिली होती नी, पुढे मागे कधी गरज वाटली आणि एकाद्या प्रसनावर बाद-विषाद किंवा संटा झाला तर तो मिट-विण्यासाठी या कागदपत्रांचा उपयोग होऊ शकेल. पाहिजे तर ही पेटी उघडून पहावी. कदाचित काही तोड निघेल.”

दुसऱ्या दिवशी प्रधान मंत्र्याने दरबारांत सर्वासमक्ष पेटी उघडली आणि त्यातून काही वस्तू बाहेर काढल्या. त्या पाहून सर्व

पंचफल्याणी

[३]

इया मल नगराच्या राजाने विचारलेल्या प्रश्नाने उत्तर वीरवासने दिले ते असे—

“मी एकाच समुद्रकाठच्या बोंगराळ प्रदेशात शिकारीला गेलो. मी एका उंच टेकावावर चढत होतो तेव्हा मला पाठी-मागून धूर वर येत असलेला दिशला. धूर येण्याचे कारण कळाले म्हणून मी त्या बोंगराच्या टोकापर्यंत गेलो. एका दरीतून धूर वर येत होता. मी दरीत डोकावून पाहिले तर धुरामुळे मला कोंदटल्यासारखे झाले. दुसऱ्या क्षणाला मी दरीत पडलो. माझे भाग्य बलबत्तर होते. म्हणून मला विशेष लागले नाही. परंतु त्या दरीतून बाहेर कसे यावयाचे हा प्रश्न माझ्यासमोर उभा राहिला. कारण कडा उभा होता. मी मान वर करून पाहिले.

त्याच वेळी एका बाजूने कसला तरी आवाज झाला. मी त्या बाजूला वळून पाहिले. एक राक्षस वीस [] एका हरणाला घेऊन येत होता, त्याने त्या सर्वांना एका गुहेत हाकले आणि माझ्याजवळ येऊन म्हणाला—“आलास, बरे झाले! मी तुझ्यासाठी सुरी पाजळवून ठेवली आहे.”

“अरे, मी तुझ्या एका घासाएवढासुद्धा नाही. तुला एकाच डोळ्याने दिसते आहे. दुसरा डोळा मी बरा करून देतो. मी डोळ्यांचा वैद्य आहे.” मी म्हणालो.

राक्षस त्या मोष्टीस कबूल झाला. मी गुहेत जाऊन त्याच्याकडून एका मोठ्या मळक्यात पाणी गरम करविले आणि त्या पाण्यात त्याला वसायला सांगितले. एक गवताची चूड तयार करून घेऊन आलो. त्याच्या डोळ्यांना पट्टी बांधण्याचे मिला

बाहेर वाला आणि मुद्देच्या चारावर उभा राहून मला मिळ्या क्षण देऊ लागला.

मी राक्षस मुद्देच्या भितोळा टेकून राक्षसाचा हात सामान्यपणे आणार नाही अशा जागी जाऊन बसलो. आपला स्वप्न लागला तरी मी कोठे आहे ॥ राक्षसाला वळेत याची भीती पण मला वाटत होती.

मी आपल्या सुरीने हरणाला ठार करून त्याचे कातडे काढू लागलो.

उजाडल्यावर पक्ष्यांची किलबिल सुरू झाली तेव्हा [] मला म्हणाला—“काढ रे तू ओपला आहेस की जाणा आहेस? माझ्या बकच्या सोड पाहू!”

मी म्हणालो—“बक्यांना बांधलेल्या दोऱ्यांच्या गाठी सुटत नाहीत हो!”

त्यानंतर मी एकेक करून सर्व बकच्या सोडल्या. राक्षस म्हणे—“ए पांढरे! मला जातां ॥ कधी दिसणार ग?” असे प्रत्येक बकरीच्या अंगावर हात फिरवीत तो काही ना काही तरी म्हणे.

शेवटी हरणाचे कातडे अंगावर बांधून मी रांगत रांगत बाहेर जाऊ लागलो. राक्षस हरणाच्या कातड्यावर हरण समजून हात फिरवीत म्हणाला—“ए माझ्या लाडके हरणी! तू मला पाहू शकतेस पण मी तुला

पाहू शकत नाही ग! असे म्हणत त्याने मला सुद्धा बाहेर जाऊ दिले. गुहेबाहेर आल्याबरोबर सूर्यप्रकाशात आल्यामुळे मला हापसे वाटले. वर स्वच्छ आकाश ॥ समोर समुद्र दिसत होता. त्या आनंदात मी ओरडलो—“अरे आंधळ्या राक्षसा! तू मला पकडू शकला नाहीस रे!”

राक्षस माझा आवाज ओळखून म्हणाला—“किती लबाड आहेस रे तू? तुझी हुशारी पाहून तुला शाबासकी घ्यावीशी वाटते मला. ही चे अंगठी बदिस!”

“मी अंगठी घेण्यासाठी तुझ्याजवळ येईन असे वाटले होय तुला? तू ती फेक माझ्याकडे!” मी म्हणालो.

राक्षसाने अंगठी माझ्याकडे फेकली. मी ती उचलून बोटात धातली.

"तुझ्या बोटात चांगली बसली का रे अंगठी?" त्याने विचारले.

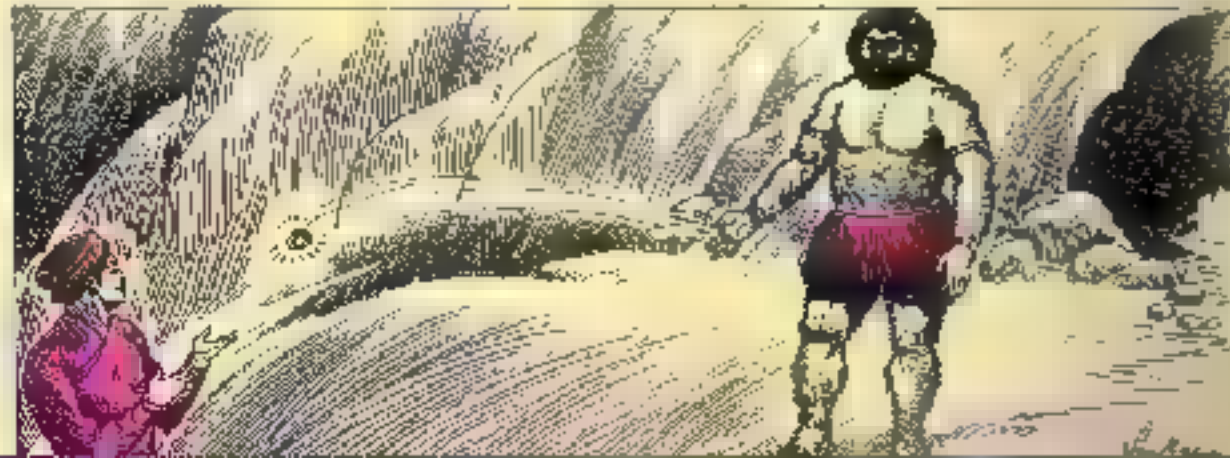
"हो, बसली!" मी म्हणालो.

राक्षस जोराने हसला आणि अंगठीला उद्देस्यून म्हणाला—"कोठे आहेस ग तू?"

"ही काय मी येथे आहे!" अंगठी म्हणाली.

तिचा आवाज ऐकून राजस आवाजाच्या रोखाने थोड लागला. आतां मी संकटात सांपडलो. मी अंगठी काढून टाकण्याचा यत्न करून पाहिला पण अंगठी तिथेच ना. म्हणून मी आपले बोटच कापून अंगठी संकट वर समुद्रात फेकून दिले.

राक्षस अंगठीच्या आवाजाच्या रोखाने पुढे पुढे येत होता. अंगठीने समुद्रात गडता पडता 'मी येथे आहे' असे उत्तर दिले. राक्षस समुद्राकडे धावत गेला आणि समुद्रात बुडून भेला. मी देवाचे आमार मानले.

आणि तेथे होते ते सर्व घन उचलून घरी परत आलो.

बीरदास येथवर गोष्ट सांगून म्हणाला—"ते संकट म्हणजे खरोखर जीव घेणारेच होते. अंगठी घातलेले माझे बोट कायमचे गेले, पण माझा जीव वाचला." असे सांगून बीरदासने अंगठी घालतात ते अनामिका नांवाचे बोट नसल्याचे दाखविले.

दयामल देवाचा राजा तो गोष्ट ऐकून म्हणाला—"तुम्ही ही गोष्ट खरोखरच वदभुत आहे. तू सांगितलीस ही गोष्ट सरी भसाची असे मला वाटते आहे."

गोष्टी सांगून आपल्या दोन मुलांना वाचविले आहेस. भक्तीच आपली एक गोष्ट सांगून तू तितल्या मुलालापण वाचव!"

बीरदास काही वेळ विचार करून म्हणाला—"माझ्या आयुष्यात याहुन चोख्याची घटना घडली आहे."

"तरमग ती गोष्टपण सांग!" राजा म्हणाला. (पुढील गोष्ट पुढील अंकी)

शंकराचे दर्शन करावे असा अर्जुनाला सल्ला देऊन इंद्र अद्वय प्राप्ता. अर्जुनाने प्रमाणे तपश्चर्या करून शंकराला करण्याचे ठरविले. अर्जुन पुढे पुढे जातच होता. त्याला वाटेत अत्यंत सुंदर वन दिसले. त्यातले वृक्ष व वेळी मनोहर फुला फळांनी जास्तच सुंदर दिसत होत्या. ते निरापद व निर्जन असे रम्य-स्थान अर्जुनाने तपश्चर्यासाठी निवडले.

अर्जुनाने तेथे सतत चार महिने अखंड तपश्चर्या केली. वत्कल वस्त्रे धारण करून वटा वाडवून त्याची तपश्चर्या चाळू असता त्याच्या शरीरातून उष्ण वारे बाहेर येऊ लागले. सारे वन घुराने भरून गेले. ऋषी व मुनी घाबरून गेले व त्यांनी

शंकराचा केला अर्जुन अर्जुनाची तपश्चर्या करून त्याच्या तपश्चर्यामुळे तप्त मालेच्या वनाचे रक्षण करण्यास विनंती केली. शंकराने ऋषींना मुनींना प्रगट होऊन अर्जुनाच्या मनाचे लवकरच समाधान करून देण्याचे वचन दिले.

ऋषीमुनींना निरोप दिव्यानंतर शंकराने विराट वेष धारण केला. पार्वतीने किरा-तिणीचा व शंकराच्या गणांनी त्यांच्या अनुयायांचे वेष धारण केले आणि सर्व अर्जुन तपश्चर्या करीत होता त्या काशी येऊन विहार करू लागले.

त्याच वेळी मूक नावाचा राक्षस रानटी हुकराचे रूप घेऊन अर्जुनावर घाबून गेला. अर्जुन धनुष्य बाण घेऊन त्याला मारायला

घावला. तेव्हा किरात वेपारी शंकर अर्जुनाला म्हणाला—“अरे! ती शिकार माझी आहे. त्याचा वध मी करणार, तू बाजूला हो.”

अर्जुनाने त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले आणि रानडुकरावर बाण सोडला. एकाच वेळी दोघांचा बाण लागल्याने हुक्कर सगळ्या राक्षस रूपात प्रगट होऊन जागच्या जागी मरण पावले आणि जमिनीवर ओळू लागले.

अर्जुनाने किराताला विचारले—“कोण रे तू? किरात कीं आणखी कोणी? या निर्जन घनात आपल्या बायकोला घेऊन विहार करतो आहेस, कोण तू? ते हुक्कर मला

ठार करायला घेवले म्हणून मा त्याला ठार केले. तुला मध्येच बाण सोडायची गरजच काय? ही माझी शिकार आहे. तू शिकारीचा नियम भंग केला आहेस. मी तुला त्याबद्दल शिक्षा करतो.

किरात वेपारी शंकर अर्जुनाच्या तोंडचे ■ बाक्य ऐकून एकदा हसला व म्हणाला—
“मी माझ्या बायको बरोबर ■ स्वच्छंद विहार करतो आहे त्याची फिकीर तुला रे कशाला? आम्हां रानटी जातीच्या समाजात तवराबायको दोघं बरोबरच शिकारीला ■ पण तू ■ निर्जन ■ कसा काय? ■ दिसायला सभ्य जातीचा ■ कोमल प्रकृतीचा दिसतो आहेस. आतां या रानडुकराची गोष्ट विचारशील ■ मीच त्याला पहिल्याने बाण मारला. नंतर तू मुढा त्याला बाण मारलास. तू स्वतःचा बलवान समजून मला वाटेल ते बोललास. तू खरोखरच बलवान असशील तर माझ्याशी टंडयुडास ये.”

अर्जुनाने लगेच किरातावर शरवृष्टि केली. पण किराताला जणूकाही त्या शरवृष्टीची फिकीरच वाटली नाही. तो हलत म्हणाला—“अरे, हे ■ बाण झाले? तुझ्या जबळ पाहून चांगले बाण नाहीत वाटते?”

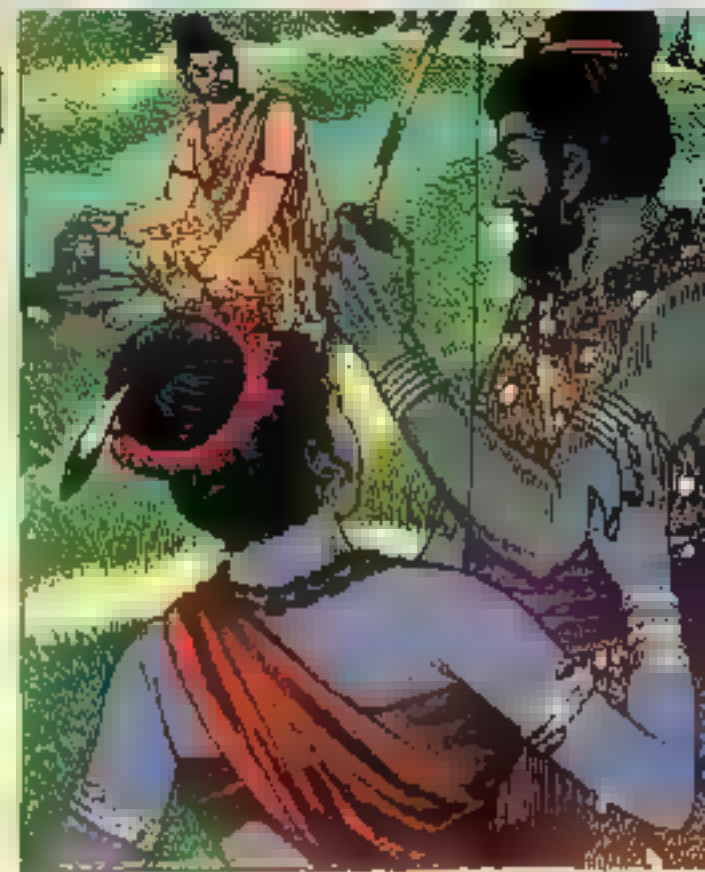
अर्जुन ते ऐकून थोडा ■ त्याचे ■ न्या किराताला स्पर्श मुढा करू

अमेळसे अर्जुनाला वाटले नाही. तो कोणीतरी महापराक्रमी योद्धा असला पाहिजे किंवा आलौकिक पुरुष तरी असला पाहिजे असे त्याला वाटले. तरी अर्जुनाने शरवृष्टी चालू ठेवली. परंतु थोड्याच वेळाने त्याचे अधम्य तुणीर रिते झाले.

अग्निनारायणाने ते तुणीर त्याला दिले होते. असे तुणीर रिते झालेले पाहून अर्जुनाच्या घनातली संका जास्तच वाढली. त्याने आपल्या गांढीव प्रनुष्याचे टोक किराताच्या शरीरात मोसकण्याचा प्रयत्न करून पाहिला. पण गांढीव धनुष्य तुकडे तुकडे होऊन पडले.

आतां अर्जुन निःशस्त्र झाला. त्याने साहाय्या कांढा तोडून किरातावर फेंकल्या. नंतर मोठमोठे दगड फेकले. पण किरात जागच्या हुल्ला देखील नाही. तेव्हा अर्जुन त्याच्याशी कुस्ती खेळायला गेला. मुष्टियुद्ध सुरू झाले आणि किराताच्या मुष्टिप्रहाराने अर्जुन वेसृद्ध होऊन जमिनीवर पडला.

शुद्धीवर आल्यावर अर्जुनाने स्नान केले आणि मातीचे एक शिवलिंग करून त्याची पूजा करू लागला. तो त्या शिवलिंगाला पुष्पगुच्छ वाहू लावला की ते किराताच्या डोक्यावर जाऊन पडत. ते पाहून अर्जुनाच्या घनाची खात्री झाली व आनंद पण झाला

की त्याने आतापर्यंत जे टंडयुद्ध केले ते स्वतः शंकराशीच केले होते. त्याने शंकराला साष्टांग नमस्कार करून त्याची क्षमा मागितली आणि शंकराचे स्तोत्र म्हणू लागला.

तेव्हा शंकर अर्जुनाची भक्ति व पराक्रम दोन्ही वर प्रसन्न होऊन म्हणाला—“अर्जुना! तुझ्यासारखा वीर विलोकात दुर्लभ आहे. मी तुझ्या भक्तीवर प्रसन्न आहे. आपले दिव्य अस्त्र तुला भेट म्हणून देतो. याचा प्रयोग करण्यास तू समर्थ आहेस. याचा प्रयोग करून तू शत्रूचा पराभव करू शकशील.” असे सांगून शंकर पार्वतीने स्वस्वरूपात अर्जुनास दर्शन दिले.

अर्जुनाने शंकराच्या करणी मस्तक ठेवून वारंवार शमाप्रार्थना केल्यावर शंकराने त्याला प्रेमाने उभे करून प्रेमालिंगन दिले आणि म्हणाला—“अर्जुना! तू पूर्वजन्मी नर नावाचा एक ऋषी होतास. कित्येक हजार वर्षे तू व नारायण नावाच्या ऋषीने ब्रह्मकाश्मलात राहून तपश्चर्या केलीत. तुम्ही दोघांनी अनेक दुष्ट राक्षसांचा वध केलात आणि इंद्रपद निरागद केलेत. त्यावेळी तुझ्या हातात जे धनुष्य होते तेच आता तुझ्या हातात आहे. माझ्या मायेने तुझे गांडीव तुटले व अक्षय्य भाता रिकामा झाला. पण तू एका वीराला सोभेल तेच केलेस. म्हणून तू आपल्या मनात जी

इच्छा असेल ती मागून घे. मी ती पूर्ण करीन.”

“सदाशिव! मला पुढे भीष्म, द्रोण, कर्ण आणि दुर्योधनासारख्याशी युद्ध करावे लागणार आहे. जिंकण्यासाठी मला पाणुपतास्त्र व कृपाशिरोनामास्त्र देण्याची कृपा करावी.” अर्जुनाने विनंती केली.

शंकराने अर्जुनाने पाशुपाताम्बराचा प्रयोग परत देण्याची रीति सांगून पिकवून दिली. अर्जुनाचे गांडीव धनुष्य आणि तूणीर त्याच्या पूर्वे त्याने त्याला परत दिले. त्यानंतर शंकर पार्वती अंतर्धान पावले.

अर्जुनाला अगूढं गक्ति साह्यावरून परमानंद झाला. त्याहून आनंद तो शंकरपार्वतीच्या दशनाचा. शंकराच्या देह-स्पर्शाने त्याचा देहदेखील पवित्र झाला.

त्याच वेळी लोकपानक इंद्र, यम, ब्रह्म, कृबेर आदिक सप्तर्षीक अर्जुनाकडे आले आणि आपली अम्बे अर्जुनाला दिली. इंद्राने अर्जुनाला स्वर्गात येण्यास आग्रह केला आणि तेथे बाल्यावर त्याला अनेक दिव्यास्त्रे देण्याचे वचन दिले. त्यानंतर सर्व लोकपालक अंतर्धान पावले.

थोड्या वेळाने अर्जुनाला घेऊन जाण्यासाठी इंद्राचा रथ आला. मातली रथ रथाचे सारथ्य करीत होता. तो म्हणाला—

पाठविला आहे. तो दरवारात देव, ऋषी, गंधर्व व अप्सरा समवेत वसून तुम्ही वाट पहात आहेत.”

इंद्राच्या रथात वसण्याची योग्यता तर नाहीच नाही, तुमता त्याचा स्पर्श करण्याची योग्यता पण आपल्यात नाही, असे अर्जुनाला वाटले. परंतु इंद्राचा आदेश शिरसाबंध मानून अर्जुन रथात बसला.

रथ आकाशात उडू लागला आणि सिद्ध मार्गाने जाऊ लागला. वाटेत अर्जुनाला अनेक विमाने दिसली. रथात प्रकाशिन अमे ऋषी, वीरगति मिळालेले शूरवीर, सिद्ध, गंधर्व, अप्सरा इत्यादि होते. मातलीने त्या सर्वांविषयी माहिती अर्जुनाला दिली.

थोड्याच वेळाने अर्जुनाला दूर अमरावती नगरी दिसू लागली. नगरीच्या प्रवेश-दारावर एक उंच गोपुर होते. ते पाहून अर्जुनाला फार आनंद झाला. नगरात प्रवेश केल्यावर उद्यानात उपवनात स्वेच्छेने फिरत असलेल्या अप्सरा दिसत होत्या.

इंद्राच्या आज्ञेने सर्व देव अर्जुनाच्या स्वागतासाठी निघाले. गंधर्व, सिद्ध आणि अप्सरा सर्वांनी मंगलमान करून त्याच्यावर पुष्पवृष्टि केली. नारदादि देवर्षींनी अर्जुनाला आजीर्वाद दिला. अर्जुन रथातून

उत्तकून अशा थाटाने सर्व प्राकार पार करीत इंद्राच्या सुधर्मा नामक राजसभेत पोचला.

इंद्र उष्चामनावर बसलेला होता त्याच्या चतुर्दिक गंधर्वादि त्याचा स्तोत्र पाठ करीत होते. वेदधोव चालू होता. सिद्ध, चारण, मरुत, विद्यवदेव, अश्विन, आदित्य, वसु, छद्र, ब्रह्मर्षि, राजर्षि इत्यादि उपस्थित होते. इंद्राच्या डोक्यावर श्वेतछत्र होते व अप्सरा चंवरि हलवीत उभ्या होत्या.

अर्जुनाने इंद्रासमोर जाऊन लवून नमस्कार केला. इंद्राने उठून अर्जुनाला प्रेमालिंगन दिले आणि त्याला सिंहासनावर स्वतःजवळ बसवून घेतले. तो आपल्या

शूर मुलाकडे वारंवार कौतुकाने पहात होता. अर्जुन दोघांच्या मनोरंजनार्थ नारदाने बीणावादन केले, गंधर्वतुंबुरांनी गायन केले आणि अप्सरांनी नृत्य केले.

त्यानंतर, इंद्राच्या आज्ञेने देवांनी अर्घ्य पाषाणेचा करून अर्जुनाला एका दिव्य विश्रामगृहात नेले. अर्जुनाने कित्येक दिवस स्वर्गात राहून दिव्यास्त्रांचा प्रयोग व ती परतविण्याची रीति अवगत करून घेतली.

त्या अवधीत अर्जुनाने इंद्राच्या सांगण्यावरून चित्रसेन गंधर्वाकडून देवांचे संगीत व नृत्य या कला शिकून घेतल्या. अर्जुन स्वर्गात होता व त्याच्या सुखसोयी साठी व करमणुकीसाठी इंद्राने सर्व व्यवस्था करून

ठेवली होती. तरी त्याचे वित्त आपल्या दुःखी मातेकडे आणि वनवास भोगत असलेल्या भावंडांकडे ओढ घेत होते.

इंद्राला असे वाटले की अर्जुनाचे मन उर्वशी वर वसले आहे. म्हणून चित्रसेनाला बोलावून तो म्हणाला—“तु माझ्या कनीने उर्वशीला अर्जुनाच्या सेवेला जायला मांग.” त्याप्रमाणे चित्रसेनाने उर्वशीला इंद्राची आज्ञा कळवून तिला अर्जुनाच्या सेवेला पाठविले. उर्वशीच्या मनाने, अर्जुनाला प्रथम दस्त्रातून पाहिले तेन्हीपासूनच त्याच्या विषयी प्रेमांकुर फुलला होता. म्हणून इंद्राची आज्ञा मिळताच ती आनंदाने अर्जुनाच्या सेवेला हजर झाली. त्या दिवशी पौर्णिमेची रात्र होती.

उर्वशी सर्व अलंकार धारण करून अर्जुनाच्या विश्रामालयात आली तेव्हां तिचे रूप पाहून व तिने प्रवेश केल्याबरोबर ओ सुगंध दरवळला त्यामुळे अर्जुन चकितच झाला. स्वाने तिचे पाय धरले व म्हणाला—“हे देवी! तुझ्या आश्रमनाचे कारण काय आणि मी तुझी कोणत्या प्रकारे सेवा करू?”

परंतु उर्वशीच्या तोंडून तिच्या आश्रमनाचे कारण कळताच अर्जुनाने दोन्ही कानावर हात ठेवले व “शिव, शिव!” म्हणाला. थोडा वेळ थांबून अर्जुन तिला म्हणाला—“हे देवी! तू मला कुंतीमाते

समान, शची देवीसमान आहेस. आमचा मूळ पुरुष पुरुरवा याची तू पत्नी आहेस. तू मातेसमानच नव्हे तर बंशमातेसमान आहेस."

ते ऐकून उर्वशी म्हणाली—"हे सर्व भूलोकाच्या रीतीप्रमाणे झाले. पण आमच्या देवलोकाची रीत निराळी आहे. म्हणून तू मनातल्या या शंकाकुशका काढून टाक."

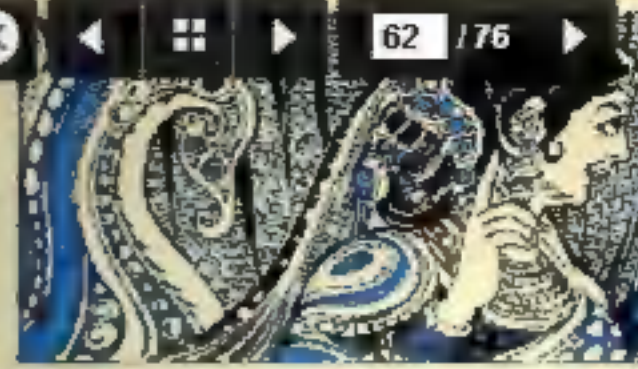
अर्जुन म्हणाला—"माते! तुम्ही सर्व देवलोकातले देवदेवी आहा. तुम्ही जे कराल, त्यात चूक नाही. परंतु मी मनुष्य आहे. मर्त्यलोकातला आहे. आमचे नियम आम्हांला. तुमचे नीतिनियम आम्हांला मान्य होणार नाहीत. तू मला मातेसमान आहेस. म्हणून तू मला इतर दृष्टीने न पाहतां पुत्र म्हणून माझा स्वीकार कर."

तिची मनोकामना पुरी होत नाही. पाहून उर्वशीला भयंकर राग आला. म्हणाली—"अर्जुना! मी देवलोकात असले तरी स्त्री आहे आणि स्वेच्छाचारिणी आहे. तुझ्यावर माझे मन गेले आणि तू माझ्या

प्रेमाचा जसा तारकदार कडक. म्हणून तू नपुंसक होशील असा शाप देते. तू नपुंसक होऊन स्त्रियांच्या संगतीत तुला नृत्य संगीतात मन लावून रहावे लागेल." असा शाप देऊन उर्वशी निघून गेली.

रात्रतर अर्जुनाचा डोळा आगळा नाही. सकाळी उजाडल्यावर त्याने चित्रसेनाजवळ उर्वशीने दिलेल्या शापाची गोष्ट सांगितली. चित्रसेनाकडून इद्राला सर्व वृत्त कळले. तो स्वतः अर्जुनाजवळ येऊन म्हणाला—"अर्जुना! तू इतका आत्मसंयमी असशील याची मला कल्पना देखील नव्हती. या दर्जाचा आत्मसंयम कधीमुनीत ही आढळून येत नाही. तुला उर्वशीच्या या शापाने भय वाटण्याचे कारण नाही. तुम्हाला एक वर्ष अज्ञात जगात काडावा लागेल ना? तेव्हां या शापाचा कायदाच होईल. त्यानंतर उर्वशीच्या शापाचा प्रभाव नाहीसा होईल."

इद्राने या शब्दात अर्जुनाचे सात्वन केल्यावर अर्जुन चित्रसेनाखरोबर देवलोकात भ्रमण करील कित्येक दिवस राहला.

शिवपुराण

[६]

वज्रांग ब्रह्मदेवाकडून पुत्रप्राप्तीचा वर घेऊन बरी परत आला. त्यानंतर त्याची राणी वरांगी गरोदर झाली. तळ महिने लोटल्यावर तिच्या पोटी एक मुलगा जन्मला. तो मुलगा जन्मल्याबरोबर सर्व पृथ्वी हावरली. चहूंदिशांना तळ पेटल्याचे दृश्य दिसू लागले. वादळे आली आणि झाडे पाळांमुळांसकट उपटून पडू लागली. हे सर्व प्रलयकाळाची चिन्हे समजून त्रिलोक त्याचकाळी गेला.

वज्रांग व वरांगीने आपल्या मुलाचे नांव तळ ठेवले आणि त्याचे सर्व कोड कौतुक पुरवू लागली. तारक दिवसेंदिवस वाढत गेला आणि त्याला थोड्याच दिवसात पर्वताकार देह लागला.

वरांगी एक दिवशी आपल्या लाडक्या मुलाला म्हणाली—"वाढ तारका! तू ब्रह्म-

देवाकडून त्रिलोक जिकण्यासाठी वर प्राप्त करून घे."

तारक ब्रह्मदेवाचे स्मरण तपश्चर्या करू लागला. त्याच्या धोर तपश्चर्येमुळे त्याच्या अंगातून उष्णता येऊ आणल्या आणि असे लागले की तो अग्नि त्रिलोकात पसरणार. वाढ पाहून ते देव आणि ऋषी मुनी ब्रह्मदेवाकडे धावले म्हणाले—"देवाधिदेवा! आपण तारकाची तपश्चर्या बंद करून त्रिलोकाचे रक्षण करावे."

ब्रह्मदेव सरस्वतीसह तारकाला दर्शन देऊन म्हणाला—"तारका! मी तुझ्या तपश्चर्येवर प्रसन्न आहे. पाहिजे तो वर मागून घे."

तारक ब्रह्मदेवाला प्रणाम करून म्हणाला—"देवा! मला त्रिलोक जिकण्यात यश येईल असा वर देण्याची कृपा करावी. शंकराच्या पोटी जन्मलेल्या मुलाशिवाय दुसऱ्या कोणा-

जिंकून त्याचा रथ व घोडे मानून घेतले आणि यमलोकावर स्वारी केली. अशातऱ्हेने अष्ट दिग्गजांना जिंकले आणि त्यांच्याकडून अपार खंडणी वसूल करून आपल्या राजधानीला परत आला.

एक दिवशी नारद त्याच्या इशानाला आला. तारकाने त्याचे सर्व प्रकारे स्वागत केले आणि झाल जोडून समोर उभा राहून म्हणाला—“हे देवर्षे! मी आपल्या आशीर्वादाने दिग्विजय केला आहे. पुढे काय करावे, आज्ञा करावी!”

नारद म्हणाला—“हे तारका! ॥ ब्रह्मदेवाकडून वर मिळवून दिग्विजय करू शकलास पाल मोठेले काय आहे? तुझा वध करण्याची शक्तिदेवील कोणाच्या अंगात नाही. ही देखील त्या ब्रह्मदेवाचीच कृपा आहे. फक्त शंकराच्या पोटी जन्मलेला मूलगात्र तुझा वध करू शकेल असा वर तू स्वतःच मागून घेतला आहेस. तेव्हा कंलास सोडून तू वैकुंठावर स्वारी करावीस असे मला वाटते.”

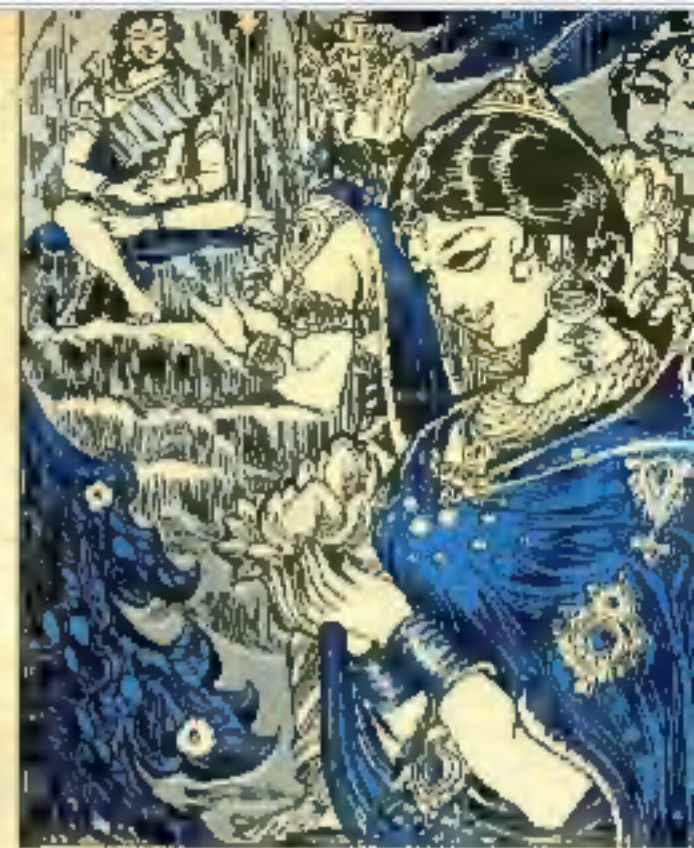
कळीच्या नारदाने तो सल्ला देताच तारक वैकुंठावर चालून गेला. ब्रह्मदेवाचा वर त्याला मिळाला असल्याचे विष्णूला माहीत होते. त्याचा वध करणे आपल्याला शक्य नाही हे ओळखून त्याने सामोपचाराने गोड बोलून तारकाला परतवले.

सर्वस ठेवून घण्यास कबूल झाल्यामुळे खूप झाला. म्हणून तो पार्वतीला व तिच्या सखींना बरोबर घेऊन शंकर तपश्चर्या करीत होता तेथे आला व शंकराला नमस्कार करण्यास त्याने पार्वतीला व तिच्या सखींना सांगितले. तो शंकराला म्हणाला—“प्रभो! माझ्या या अवोध मुलीकडून सेवेत काही अंतर साले तर क्षमा करावी.” त्यानंतर पार्वतीला शंकराची सेवा कशी करावयाची ॥ मेनकाने समजावून सांगितले आणि ती पतीबरोबर घरी परतली.

त्या विनसापासून पार्वती दररोज सकाळी उठून दुपारपर्यंत शंकराच्या सेवेला हजर राहू लागली. त्याला लागणारी फुले, फळे व पाणी आणून ठेवी आणि घरी परत येऊन तिने काय काय केले आपल्या आई-वडिलांना सांगू लागली.

शोणितपूरला परत आल्यावर तारकामुर पुन्हा एकदा स्वर्गावर चालून गेला. आणि इंद्राच्या सिंहासनावर बसून देवांकडून आपली सेवा करवू लागला. तो दिग्पालकांना फार चास देऊ लागला आणि ऋषी मुनींच्या बाबत विषय आणू लागला.

तेव्हा इंद्राला पुढे करून सर्व देव व ऋषी ब्रह्मदेवाकडे गेले व म्हणाले—“देवधि-

देवा! आपण तारकाला वरदान दिले आणि त्याने त्रिलोकाला ‘वाहि वाहि’ करून सोडले आहे.”

तेव्हा ब्रह्मदेवाने तारकाकडे आऊन त्याला समजावून सांगितले की त्रिलोक जिंकण्याचे काम पुरे झाले आहे. पण इंद्रपद मिळविण्याचा वर तू मागितला नव्हतास. तेव्हा तू शोणितपूरला राहून आपल्या सर्व साम्राज्याचा चक्रवर्ति म्हणून राहण्यातच तुझे व तुझ्या साम्राज्याचे हित आहे. इंद्राला व इतर दिग्पालकांना त्यांच्या त्यांच्या राज्यात राज्य करू दे. ते तुझे मांडलिक आहेत. त्यांच्याशी वैर कां?

च्याही हाती मला परण येणार नाही, असा दुसरा एक वर द्यावा.”

ब्रह्मदेवाने दोन्ही वर दिले आणि ब्रह्मलोकी प्रस्थान केले.

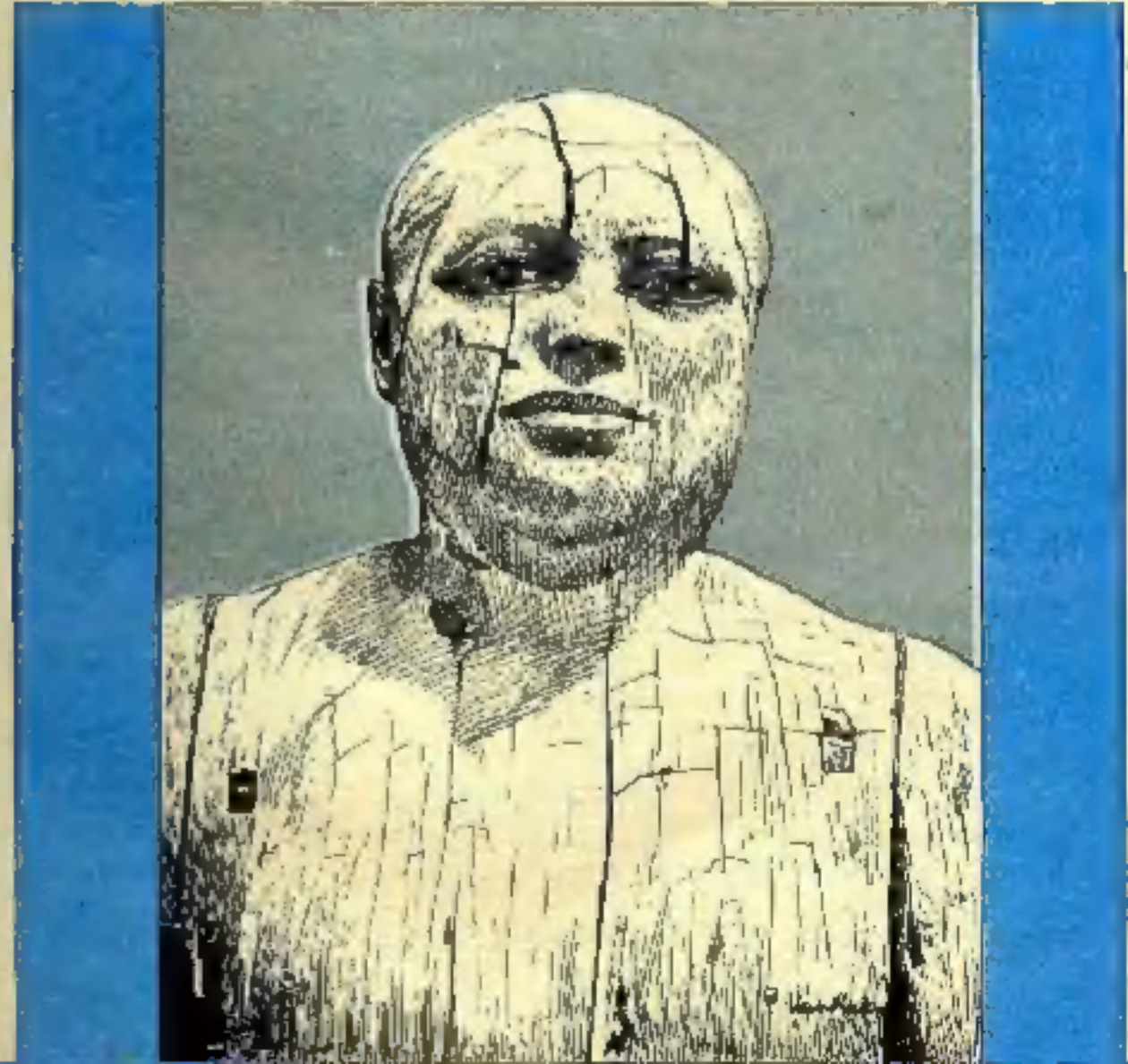
तारक आपली राजधानी शोणित नगर येथे येऊन पोचला आणि ब्रह्मदेवाकडून दोन्ही वर मिळाल्याचे झालेला व गुंफवर्ष शुकाचार्य यांना सांगून म्हणाला—“गुरुवर्य! आता त्रिलोक जिंकण्यास प्रारंभ करण्यासाठी एक सुमूर्त सुचवा!”

शुकाचार्यांनी सुचविलेल्या सुमूर्तावर तारक चतुरंग सेना घेऊन दिग्विजयाला निघाला. त्याने सरळ स्वर्गावर चाल केली आणि देवलोक जिंकला. त्यानंतर वरुणाला

११६. प्राचीन लेखक

इ. स. १८६० मध्ये प्राचीन वस्तुंचा संग्रह करण्यासाठी इंग्लिश देशात उत्खनन झाले त्या वेळी हे दाखलित्य प्रकट झाले. ही प्रतिमा 'काअपेर' नामक एका प्राचीन लेखकाची असल्याचे सांगतात. काअपेर हा इंग्लिश देशाच्या तांबड्या राजवंशाच्या कारकीर्दीत सुमारे ४,५०० वर्षांपूर्वी जीवित होता. त्या प्रतिमाच्या डोक्यातल्या पुतळ्या स्फटिकाच्या आणि पायाच्या तांबड्या आहेत.

तारकाने ब्रह्मदेवाच्या सूचनेप्रमाणे स्वर्गाचे राज्य इंद्राला परत केले आणि शोणितपूरला येऊन तेथूनच त्रिलोकावर राज्य करू लागला. तो दररोज शंकराची आराधना नियमितपणे करू लागला.

इंद्राला स्वर्गाचे राज्य अशा तऱ्हेने पुन्हा परत मिळाले. पण हे तारकासुराच्या कृपेने मिळाले हे दुःख त्याच्या मनात सलत होते. म्हणून त्याने एक दिवशी आपले गुरु बृहस्पति यांना बोलावून त्यांचा सल्ला घेतला. म्हणाला—“गुरुवर्य! मी त्रिलोकाचा अधिपति असून ही माझ्या बोक्यावर सतत तारकासुराचा अंकुश आहे. हे मला असह्य वाटत आहे. हा अपमान मिळून मी किती दिवस रहावयाचे? त्यापेक्षा मरण आलेले बरे. आपल्याला माहीत नाही, असे काम आहे? तरी तारकासुराच्या वधाचा काही तरी उपाय सुचविण्याची कृपा करावी.”

बृहस्पति म्हणाला—“माझ्या मते या बाबतीत ब्रह्मदेवाचा सल्ला घेणे बरोबर

होईल. तारकासुराच्या वधाचा काही तरी उपाय सुचविण्याची कृपा करावी.”

बृहस्पतीच्या सल्ल्याप्रमाणे सर्व ब्रह्मदेवाकडे गेले व तारकाचा वध कसा होईल याविषयी त्यांचा सल्ला घेतला.

ब्रह्मदेव म्हणाला—“बाबा रे, शंकराच्या पोटी जन्मलेल्या व्यक्तीसोरीज कोणाच्या हाती त्याचा मरण नाही. मीच त्याला तसा वर दिला आहे. सती मरण पावल्यावर त्याचा वध होईल. तसेच तो तपस्व्या करू लागला. सतीनेच हिमवानाच्या पोटी जन्म घेतला आहे आणि शंकरालाच आपला धर्म मानून सेवा करीत आहे. तुम्ही शंकराचे मन पार्वतीकडे आकृष्ट होईल असे काही तरी करू शकल्यास आणि त्या दोघांचा विवाह होऊ शकल्यास शिवपार्वतीच्या पोटी जन्मलेला मुलगा तारकासुराचा वध करू शकेल.” असा सल्ला देऊन ब्रह्मदेवाने इंद्रदिकांना निरोप दिला.

